

มหาภิเนษบาตชาตก

ทศชาติฉบับชินวร

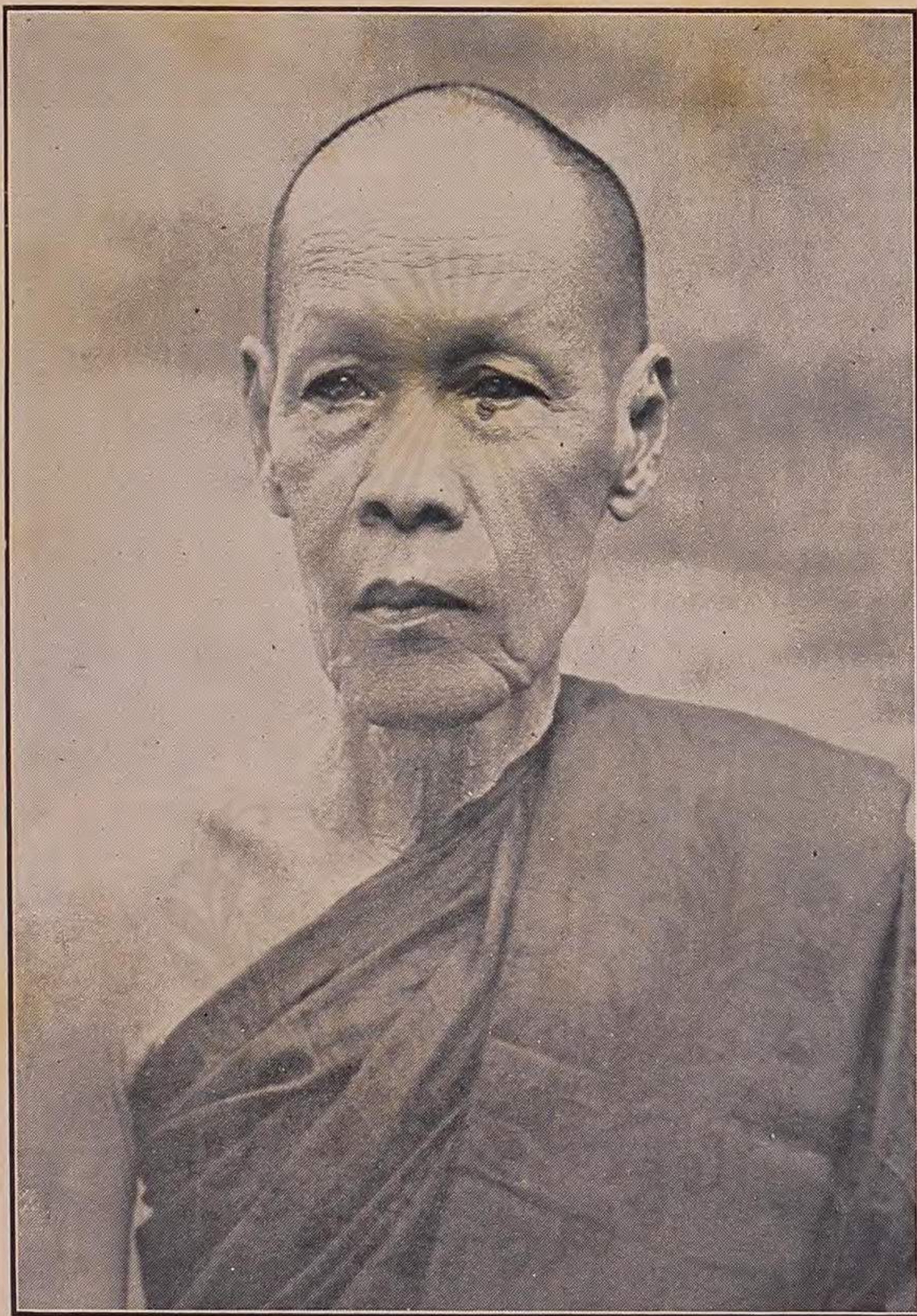
๑

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
วัดราชบพิธ
ทรงแปล

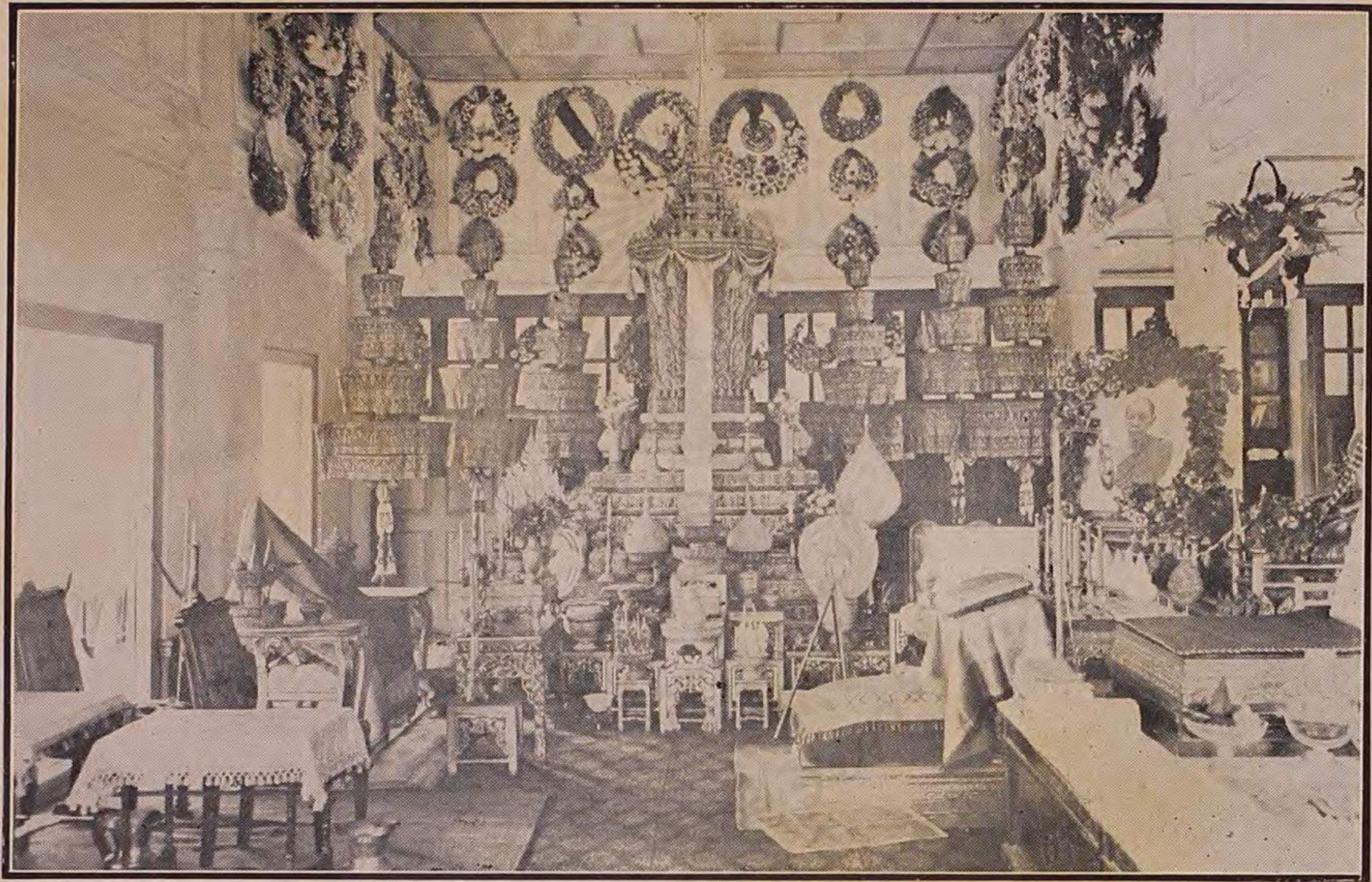

อนุสรณ์ย์อุทิศถวายพระกุศลแด่พระองค์
ในงานพระเมรุ
พระพุทธศักราช ๒๔๘๑

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ,
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
๒๔๐๒-๒๔๘๐

พระโกศประดิษฐานภายในตำหนักอรุณ

แก้คำผิดทศชาติ เล่ม ๑

หน้า	บรรทัด	คำว่า	แก้เป็น
๖	๑	สถิตย ^ล	สถิต
๗	๑	คม	คม
๑๗	๒๐	ความที่พอรู้ ^ล	รู้ความที่พอ
๓๐	๗	ไม่ยอม	ไม่หรือจตุ ^ล ย่อม
๓๕	๑	สมมุติ	สมมุติ
๓๗	๓-๔	ท่านมหันมาเพราะอันเรา มอขรณเป็นต้นไว้แก่ท่าน	ท่านจงไปมอขรณคนเปลื้องหน ^ล หมคแล้วจงมา เพราะ
๖๗	๑๖	จริงอยู่ ^ล พนิต	พินิจ
๗๑	๗	หม่อม	หม่อม
๘๑	๑	ขันทม	ขรรทม (ทุกแห่ง)
๘๑	๔	รัชช	รัชช
๘๖	๑๑	เข้า	เข้า
๙๐	๗	ไม	ไม
๙๓	๘	ขีพิค	ขีพิค
๙๘	๑๒	ภวิส	ภวิส
๙๙	๙	อสุ	อสุ
๑๐๑	๑๘	มณโฑ	มณโฑ
๑๐๔	๑๒	แหล่ง	แหล่ง
๑๐๙	๕	หมวกแห่ง	หมวกสองแห่ง
๑๔๒	๒๑	ฤษนิ	ฤษนิ
๑๔๓	๔	ฤษนิ	ฤษนิ
๑๔๔	๑-๔-๒๐-๒๑	ฤษนิ	ฤษนิ
๑๕๐	๑๙	โก่ง	ก่ง
๑๕๖	๑๗	โก่ง	ก่ง
๑๖๐	๒๐-๒๑	ฤษนิ	ฤษนิ
๑๖๔	๔	โก่ง	ก่ง

หน้า	บรรทัด	คำว่า	แก้เป็น
๑๖๗	๔	ฤษณ	ฤษณ
๑๖๘	๘	โก่ง	ก่ง
๑๗๑	๑๕	ฤษณ	ฤษณ
๑๗๓	๑๖	ฤษณ	ฤษณ
๑๗๖	๑๘	ฤษณ	ฤษณ
๒๓๖	๑๘	มาตลิกาสิ สารถิ	มาตลิกิ เทวสารถิ
๒๓๖	๑๙	กิมมา ทเวสาธุ	กิมกาสิ สาธุ
๒๔๒	๑	ขพร	ขรพ
๒๘๓	๑๔	ไห	ไห
๒๘๓	๑๙	ข้าพเจ้า	ข้าพระเจ้า
๒๙๑	๑๙	มโหสถ	มโหสถ
๓๒๔	๑๒	สิ่งใดของข้าพเจ้าไม่มี	สิ่งใดไม่มี
๓๒๗	๑๗	ทล	ทน
๓๓๕	๑๑	อัย	อัย
๓๖๔	๑๙	โกชน	โกชนะ
๓๗๔	๖	ทตต	ทตต
๓๙๑	๑๘	ขัญ	ขรร
๔๐๑	๑๔	ข้าพระเจ้า	ข้าพระเจ้า
๔๒๔	๓	ขกษณ	ขกษณ
๔๖๗	๓-๕	จันทา	นันทา
๔๖๗	๒๐	พระเจ้าจลนพรหมทตตน เป็นพระสัสสระ	ขัญจาลจันทกุมารน เป็นคณย แห่งพระสัสสระ
๔๖๗	๒๑	สลาทเทว	นันทเทว
๔๙๘	๑๒	ทิกณวิธิ	ทิกณ วิธิ
๕๐๐	๖	อานนโน	อานนโท
๕๑๖	๑๙	เปลอง	เปลอง
๕๑๙	๒	ทุมมโน	ทุมมโน
๕๒๖	๒	เหล่า	เหล่า

แถลงเรื่อง

เจ้าพระคุณ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ ตรี-
มหาเจษฎานุพงศ์ อริยวงศ์าคตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก ตรี-
ปิฎกโกศล ภัทรผลพูลสวัสดิ์ สัทธรรมทีปกร ไทวกรากรมหาราช-
าภิษกรมณาจารย์ ราชคบุราภิธานครุฐานิยมหาบัณฑิต สุขสิทธิ-
หิตรรตเมตตราชันตยาครีย์ ศีรรัตนตรัยศรณาภีรต สยามาธิปัตยมหา-
สังฆปาโมกขประธานาธิบดี ศรีสมณคณมบรมขพิตร ฯ สมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า สถิตณวุฒราชขพิธ ราชวรวิหาร ฯ ทรงปกครอง
สงฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักรสยาม เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔
สนององค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัด
บวรนิเวศวิหารเป็นต้นมา ในระยะเวลาความปกครองของพระองค์ ได้
ยังความเจริญให้บังเกิดแก่สงฆมณฑลใหญ่ยิ่งเป็นเอกประการ ทรง
บริหารคณะสงฆ์ด้วยพระพรหมวิหารธรรมเป็นเบื้องหน้า พระองค์ทรง
เพียบพูลด้วยพระชาติวุฒ พระวชวุฒ และพระคุณวุฒ สมเกียรติ
ประมุขสงฆ์องค์สังฆปิตร สังฆปริณายกโดยสมบูรณ์ มีพระพิภตร
แจ่มใสเอิบอิมด้วยพระเมตตากรุณเป็นปกติ. ในพระฐานะแห่งภิกษุ-
ภาพ พระองค์ทรงเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยอย่างขบคยยิ่ง สมเป็น
ทักขิไณยปฏิคาหกบุญเขตตอนแท้จริงของทายกทายิกาถ้วนหน้า, ใน
พระฐานะอุปัชฌายาจารย์ให้อุปสมบทกรรมแก่กุลบุตร พระองค์ทรง
ฝึกฝนสัทธวิหาริกอันเตวาสิก ให้เจริญรุ่งเรืองในวินัยสัตถุศาสน์ โดย

กวคชน, ในพระฐานะเจ้าอาวาสครองวัด พระองค์ก็ไต่ทรงฝึกหัด
 คิชฌานคิชฌย์ ภิกษุสามเณรตลอดทรงแนะนำอุบายสกอุบายลีลา ให้
 กล้าหาญรณรงค์ในสัมมาปฏิบัติเป็นอันดี, ในพระฐานะทรงเป็นเจ้าคณะ
 ปกครองบริหารกิจการพระศาสนา ตลอดจนทรงดำรงในพระอิสริยยศ
 อันสูงศักดิ์ ตำแหน่งสกลสังฆปริณายก ก็ไต่ทรงนำศาสนภาระ
 ตลอดสังฆมณฑล ให้ดำเนินหลักห่างจากอุปสรรคหาญระวิกัล ผ่านพ้น
 สิววิคณภูมิจำเวญไพศาลตลอดถึงนานาประเทศ, อันพระฐานะ
 ทั้งปวงนี้ มิได้เป็นพลวเหตุตรงพระเหตุทียให้ทรงประมาณขาดพระคุณ
 ธรรมอย่างไรเลย พระอธิยาศัยของพระองค์คงทรงมั่นต่อสันติธรรม
 แซ่มช้อยเข้คเข้น่าสักการบูชา ยังผู้มีเคยเฝ้าละเพาะพระพักตร์ ให้
 ปรารธนาเฝ้าผาพระบาทชมพระบารมี ขณะเฝ้าย่อมไต่ปรัดเข้คเข้นใจ
 ในพระคำรัสตรัสปฏิสันถาร แม้ทุลลาภลบลบไปแล้่ว ก็เบ้กขาน
 มิวายระลึกถึงพระปฏิปทา ประคองหวังแห่งธารากอบด้วย ความ
 เข้คเข้นผ่องใส บันดาลความร่มเย็นให้แก่ผู้เร้าร้อนหิวกระหาย แม้
 จากไปแล้่วก็ปรารธนาใคร่มาประสพอีกขณะนั้น พระคุณสมบัติและ
 พระจริยปฏิปทาบางส่วนนี้ นัยว่าไฟบุลคิทั้งส่วนพระอดีตสมบัติจริยา
 ทั้งส่วนปรหิตปฏิบัติ นัยแต่ การทรง ผนวช นวกภูมิ ทรายเท่า พระมหา-
 เถรภูมิ มิได้ข้คเข้นพร่อง คงสม่าเสมออย่างชนตลอดพระชนม์ แม้ใน
 ระยะเวลาประชวรพระโรคเนืองด้วยเส้นพระโลหิตในกะเพาะพระบังคน
 เข้คเข้นการ ถึงทำให้ลงพระบังคนเขาเป็นพระโลหิต. ไก่ล้จะเส้คค้จ
 คขณธสันพระชนม์ ก็ทรงมีพระสติสัมปชัญญะรู้พระองค์เป็นอันดี

ใ้ทรงสั่งให้อ่านลายพระหัตถ์ปลงพระบริวารและเพิ่มเติมให้สมบุรณ์
 ยงชน ต่อที่ประชุมสงฆ์ และรับสั่งยาให้ผู้ที่ยังสงสัยทูลถามเสีย
 โดยเร็ว. ต่อไป ก็มีใ้ทรงรับสั่งถึงกิจการอะไรอีก น่าจะทรง
 มนสิการในพระเหตุที่ยถึงสภาวะธรรมโดยมั่นคง จึงเมื่อพลิกพระองค์
 ลงเบื้องขวาด้วยพระอาการสงบ ก็ใ้เสด็จขนิษฐนพระชนม์ในพระ
 อากาณัน ๒๕ สิงหาคม ๒๔๘๐ เวลา ๑๐.๐๕ นาฬิกา
 ประคองบรมหทัย เหมือนประทับสิ้นเชือกค้อยหรือขยับไปฉะนั้น เป็นอัน
 แสดงถึงน้ำพระเหตุที่ทรงประสพคานคิผลแห่งสวากขาตธรรมเป็นที่
 นำเลื่อมใสเหลือคณนา ทรงเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดราชบพิธ
 ๓๗ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสกลสังฆปริณายก ๑๗ ปี สิริพระชนมายุ
 ๗๘ พรรษา ๕๘. อาศัยพระจริยานุวัตเหล่านี้ พระองค์จึงทรง
 เป็นที่เคารพสักการบูชาของประชาชนทั่วสยามรัฐสมาตลคนานาชาติ
 เมื่อพระองค์เสด็จขนิษฐนพระชนม์ลง ในราวความเคารพ
 สักการบูชาเช่นนั้น จึงเป็นที่เศร้าโศกอาลัยของคณะสงฆ์และพุทธ-
 ศาสนิกชนอย่างสุดที่จะบรรยายให้ครบถ้วนใ้ด้วยอักษร.

ถึงงานพระเมรุ พระราชทานเพลิงพระศพ จึงใ้พิมพ์เทศชาติ-
 ชากก ซึ่งพระองค์ใ้ทรงแปลไว้จบบริบูรณ์ เป็นอนุสรณ์ใน
 พระองค์ ส่นองพระดำริที่ทรงไว้ ในลายพระหัตถ์ปลงพระบริวาร
 ๒๐ มกราคม ๒๔๗๒ นั้นว่า “หนังสือเทศชาติ ถ้าถึงเวลา
 จะพระราชทานเพลิง ควรใ้พิมพ์เป็นเล่มใหญ่ซ้ำอีก ๒ เล่ม ๆ ละ
 ๕ เรื่อง เข้าใจว่าพองาม จะใ้ใ้ชำระ้วย ๆ ที่พิมพ์มาแล้ว ๕ เรื่อง

พิมพ์ออก ควรแก้ที่ผิดเสียให้ถูก ยิ่งอีก ๕ เรื่อง ถ้าข้าพเจ้าไม่มี
เวลาอยู่แก้ จึงพิจารณาตัวรักแก้กันเอาเอง” ดังนี้.

หนังสือทศชาตินี้ ต่อจากกำหนดในลายพระหัตถ์นั้น ได้โปรด
ให้พิมพ์ประทานแจกงานวันประสูติ บัลละ ๑ เรื่อง จนครบที่เหลือทั้ง
๕ เรื่องแล้ว. การจัดทำพิมพ์ในงานพระเมรุตามพระประสงค์นี้ จึงได้คง
พระนิพนธ์คานาททรงพระฉายาเรื่องไว้ เพื่อทราบมูลเดิม และถวาย
นามหนังสือในการพิมพ์งานพระเมรุนี้ว่า “ทศชาติฉะบับชินวร”

ภาพชาดก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา-
นุกัตวงศ์ ได้เคยทรงพิมพ์ประทานตั้งแต่มหาชนกชาดกที่ ๒ ถึงนารท
ชาดกที่ ๘ ในการพิมพ์งานวันประสูติมาแล้ว เหลืออีก ๒ ชาดกยัง
มิได้ทรงภาพ. ในการพิมพ์งานพระเมรุนี้ ได้ไปเฝ้าขอประทานเพื่อให้
มีภาพประจำครบทั้ง ๑๐ พระชาติ ได้ทรงพระกรุณาประทานอนุญาต
๘ ภาพที่ได้ทรงไว้แล้ว และทรงรับจะวาดภาพใหม่ประทานอีก ๒ ภาพ
แต่พระสุขภาพไม่ปกติ เนื่องแต่ทรงพระชรามิสามารถทรงภาพได้
ตามพระประสงค์ จึงเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง. อนึ่งภาพชาดก ๘ ภาพ
ที่ทรงไว้ก่อนแล้วนั้น แม้พิมพ์เดิมคูนัยหาย ต้องจำลองแม่พิมพ์ใหม่
ทำให้ความสวยงามก็ด้อยลงกว่าของเดิมไป หวังว่าคงได้รับอภัยจาก
ท่านผู้คูนกบผพระหัตถ์.

ประมวลกุศลกริยาในการพิมพ์ทศชาติฉะบับชินวรเป็นอนุสรณ์
และประโยชน์คุณอันเกิดจากทศชาตินี้ ขอจงเป็นมหากุศลราศีอุปถัมภก
บังชัย บันดาลสรรพสิริวิวัฒมนอรรณวิสัยมณูญผลสถาพร แต่ได้เฝ้า-

พระบาท เจ้าพระคุณ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ
 สมเจตนาอันอมเกลา ฯ อติศัลยกรรมทุกประการ หากพระองค์
 ไม่ทรงทราบเจตนาอันอมเกลา ฯ อติศัลยกรรมไซ้ร ขอเทพดาผู้ประ
 ปรโยชน์ โปรดนำความอติศัลยกรรมนี้ กราบทูลให้ทรงทราบ
 ใต้ฝ่าพระบาทเพื่อทรงรับอนโมทนา สำเร็จขัตตานโมทนาแม้ทุก
 พระองค์ อย่าได้มีความเสื่อมแต่สถานใดสถานหนึ่งเลย.

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ
 เอตสฺมี รตนตฺยสฺมี

สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลิ
 สมฺปสฺสาทนเจตโส.

พระจุลคณิศร (วาสน นิลประภา)

วัดราชบพิธ

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๑

สารบาญ

เทมียชาดกที่ ๑

คำนำ	หน้า	ก
เริ่มเรื่อง	”	๑
อดีตนิทาน	”	๑
ลักษณะสตรีที่ไม่ควรเป็นแม่นม	”	๔
เหตุที่ไคณามว่า เทมียกุมาร	”	๕
เทมียกุมารสะกึ่งกลัวต่อการครองราชสมบัติ	”	๖
ทรงอธิษฐานองค์สามตามคำที่นางเทพธิดาแนะนำ	”	๖
อุบายต่าง ๆ ที่จะให้พระโพธิสัตว์ละความเพียร	”	๖
อินทราย ๓ อย่าง	”	๒๐
ไค้ครองราชสมบัติ ๗ วัน	”	๒๑
พระราชบิดาให้นำไปฝัง	”	๒๒
ทรงออกกลืนโคกาคู	”	๒๓
ประกาศพระองค์เป็นปรกตีสุน	”	๒๖
อานิสงส์แห่งการไม่ประทุษร้ายมิตร	”	๒๘
ทรงโต้ตอบกษัตริย์นายสารถิ	”	๓๑
นายสารถิเลื่อมใสขอบวชตามเสด็จ	”	๓๓
ทรงรับปฏิญาณกษัตริย์นายสารถิ	”	๓๘
พระนางจันทเทวีคร่ำครวญรำพรรณถึงพระโพธิสัตว์	”	๓๘

(๒)

นายสารถทลพระนางจันทเทวี	หน้า	๔๑
พระมหาสัตว์ทรงผนวช	”	๔๓
พระเจ้ากาสิกราชเตรียมการเสด็จ	”	๔๓
ปฏิสนธิ์นถารของเทมียราชฤษี	”	๔๖
ตรีศีธรรมกถาโปรดพระชนกพระชนนี	”	๕๒
พระเจ้ากาสิกราชอาราธนาให้ครองราชสมบัติก่อนผนวช	”	๕๕
พระมหาสัตว์ประกาศความไม่ต้องการราชสมบัติ	”	๕๖
พระราชอาแลมหาชนเลื่อมใสพากันบวชในสำนักพระมหาสัตว์	”	๖๐
ประชุมชาดก	”	๖๒

มหาชนกชาดกที่ ๒

คำนำ	หน้า	ก
เริ่มเรื่อง	”	๖๓
อดีตนิทาน	”	๖๓
พระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์	”	๖๔
คิดอ่านเอาราชสมบัติคืน	”	๗๐
เรือแตกในท่ามกลางมหาสมุทร	”	๗๑
ทรงโต้ตอบกับนางเทพธิดา	”	๗๓
นางมณีเมขลาสรรเสริญมหาสัตว์	”	๗๕
ปัญหาในกฤษฏีกา	”	๗๗
พิธิปล่อยราชรถ	”	๗๘

อภิเษกมหาสัตว์	หน้า	๘๑
พระโพธิสัตว์แก้ขัญหาในกฤษฏีกา	”	๘๒
อุทานที่เปล่งขึ้นด้วยกำลังพระบติ	”	๘๗
ทรงไต่ความสังเวชเพราะต้นมะม่วง	”	๙๐
คาถาพรรณนากรุงมิถิลา	”	๙๒
สรรเสริญคุณแห่งบรรพชา	”	๑๐๖
อุบายของพระนางสิวลี	”	๑๐๙
โอวาทของนารทฤษี	”	๑๑๓
ทรงไต่ตอกกับมิกาชินฤษี	”	๑๑๘
บังสกุลปิณฑชชาติ	”	๑๒๒
ทรงไต่ตอกกับนางสิวลี	”	๑๒๓
โอวาทของนางกุมาริกา	”	๑๒๕
โอวาทของช่างคร	”	๑๒๘
ประชุมชาดก	”	๑๓๑

สุวรรณสามชาดกที่ ๓

คำนำ (ทั้งสุวรรณสามแลเนมิราช)	หน้า	ก
เริ่มเรื่อง	”	๑๓๓
อดีตนิทาน	”	๑๔๐
ทุกขบิณฑิตกับนางปาริกาออกบวช	”	๑๔๒
พระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์	”	๑๔๔

ทุกกลบ ^๕ ณ ^๕ ทิต ^๕ ก ^๕ ข ^๕ นาง ^๕ ป ^๕ าริ ^๕ กา ^๕ จ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ม ^๕ ิต	หน้า ๑๔๕
เร ^๕ อง ^๕ จ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ แพ ^๕ ท ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ย ^๕ ภ ^๕ ร ^๕ ร ^๕ ยา	” ๑๔๕
พ ^๕ ระ ^๕ ม ^๕ ห ^๕ า ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ ป ^๕ ฎ ^๕ ย ^๕ ต ^๕ มา ^๕ ร ^๕ ค ^๕ า ^๕ ย ^๕ ิ ^๕ ค ^๕ า	” ๑๔๖
พ ^๕ ระ ^๕ เจ ^๕ า ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ย ^๕ ิง ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕	” ๑๔๗
พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ โ ^๕ ต ^๕ ต ^๕ อ ^๕ ข ^๕ ก ^๕ ย ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕	” ๑๕๐
พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ ว ^๕ ส ^๕ ณ ^๕ ญ ^๕	” ๑๕๗
พ ^๕ ระ ^๕ เจ ^๕ า ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ค ^๕ ร ^๕ า ^๕ ค ^๕ ร ^๕ ว ^๕ ณ ^๕	” ๑๕๗
พ ^๕ ล ^๕ น ^๕ ท ^๕ ร ^๕ เท ^๕ พ ^๕ ิ ^๕ ค ^๕ า ^๕ พ ^๕ ิ ^๕ จ ^๕ า ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ า ^๕ ค ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕	” ๑๖๐
พ ^๕ ระ ^๕ เจ ^๕ า ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ไป ^๕ ส ^๕ ู่ ^๕ อา ^๕ ศ ^๕ ร ^๕ ม ^๕ ข ^๕ ท	” ๑๖๒
ท ^๕ ก ^๕ ล ^๕ บ ^๕ ณ ^๕ ท ^๕ ิต ^๕ เจ ^๕ ร ^๕ จ ^๕ า ^๕ ก ^๕ ย ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ เจ ^๕ า ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕	” ๑๖๓
พ ^๕ ระ ^๕ เจ ^๕ า ^๕ บ ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ พ ^๕ า ^๕ ณ ^๕ ย ^๕ ณ ^๕ ิ ^๕ ณ ^๕ ไป ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ น ^๕ ัก ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕	” ๑๗๑
ป ^๕ า ^๕ ริ ^๕ กา ^๕ ณ ^๕ ิ ^๕ ท ^๕ ำ ^๕ ส ^๕ ัจ ^๕ จ ^๕ ก ^๕ ิ ^๕ ริ ^๕ ยา	” ๑๗๓
พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ ห ^๕ า ^๕ ย ^๕ โร ^๕ ค	” ๑๗๖
พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ โ ^๕ อ ^๕ ว ^๕ า ^๕ ท ^๕ บ ^๕ ี ^๕ ล ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ร ^๕ า ^๕ ช	” ๑๗๗
ป ^๕ ระ ^๕ ช ^๕ ม ^๕ ช ^๕ า ^๕ ค ^๕ ก	” ๑๗๑

เนมิราชชาดกที่ ๔

เร ^๕ ิม ^๕ เร ^๕ อง	หน้า ๑๗๓
อ ^๕ ค ^๕ ิต ^๕ น ^๕ ิ ^๕ ท ^๕ า ^๕ น	” ๑๗๓
พ ^๕ ระ ^๕ โ ^๕ ฬ ^๕ ิ ^๕ ส ^๕ ต ^๕ ว ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ ส ^๕ ุ ^๕ ติ ^๕ จ ^๕ า ^๕ ก ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ ค ^๕ ร ^๕ ร ^๕ ก ^๕	” ๑๗๕
ห ^๕ ेत ^๕ ท ^๕ ไ ^๕ ค ^๕ เ ^๕ น ^๕ า ^๕ ม ^๕ ว ^๕ า ^๕ เน ^๕ มิ ^๕ ร ^๕ า ^๕ ช ^๕ ก ^๕ ู ^๕ มา ^๕ ร	” ๑๗๖

ท้าวสักกะแกไขัญหาของเนมิราช	หน้า ๑๘๘
พรหมจรรย์ ๓ อย่าง	๑๙๐
เรื่องพระเจ้าพาราณสีถวายทาน	๑๙๔
ท้าวสักกะเชิญเนมิราชสู่เทพสถาน	๒๐๐
มาตลนาเสด็จทอดพระเนตรนิริยะแลวิมานในระหว่างทาง	๒๐๓
เวตรณนทนริยะ	๒๐๔
โสณาทินริยะ	๒๐๗
อัยปจิวินริยะ	๒๐๙
อังการกาสุนริยะ	๒๑๐
โลหกมณนริยะ	๒๑๒
ลุตตสิรนริยะ	๒๑๓
ฤสนริยะ	๒๑๔
สัตตติหตนริยะ	๒๑๖
วิลกตนริยะ	๒๑๗
มุตตกรีสนริยะ	๒๑๘
โลहितปพพนริยะ	๒๑๙
อัสสทนริยะ	๒๒๐
ชลิตยพพตนริยะ	๒๒๒
อวิสิโรนริยะ	๒๒๔
มิจฉาทัญญุนริยะ	๒๒๖
ขัญญจอุปวิมานของวรรณเทพธิดา	๒๒๙

ลัทธิกนกวิมานของ โสณาทินนเทพบุตร	หน้า ๒๓๐
ผลิกวิมานของคณางอัปสร	๒๓๒
เวฬุวิมานของคณเทพบุตร	๒๓๔
ผลิกวิมานของเทพบุตร	๒๓๖
อปรผลิกวิมานของเทพบุตร	๒๓๘
อปรเวฬุวิมานของเทพบุตร	๒๔๐
กนกวิมานของเทพบุตร	๒๔๑
อากาสัญญวิมานของคณเทพบุตร	๒๔๓
ลัทธิปริภณฑบรรพต	๒๔๕
จิตตกุฎทวาร	๒๔๗
สุธรรมมาเทวสภา	๒๔๘
เนมิราชปฏิเสธการเขิญ	๒๕๑
มาตลีน้ำเสด็จกลับกรุงมิถิลา	๒๕๒
ประชุมชาดก	๒๕๔

มโหสถชาดกที่ ๕

คำนำ	หน้า ก
เริ่มเรื่อง	๒๕๗
ออกเดินทาง	๒๕๘
พระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์	๒๕๙
เหตุที่ได้นามว่า มโหสถ	๒๖๑

แบบศาลาพักแรม	หน้า ๓๖๓
ข้อพิพาทความฉลาดของมโหสถ ๑๙ เรื่อง	๓๖๕
เรื่องชนเนอ	๓๖๕
เรื่องโค	๓๖๖
เรื่องเครื่องประดับทำเป็นปล้อง ๆ	๓๖๘
เรื่องค่ายกลุ่ม	๓๗๐
เรื่องบุตร	๓๗๐
เรื่องคนเตยชอโคพักภาพ	๓๗๓
เรื่องรถ	๓๗๕
เรื่องท่อนไม้	๓๗๗
เรื่องศรัษะคน	๓๗๘
เรื่องงู	๓๗๙
เรื่องไก่	๓๗๙
เรื่องแก้วมณี	๓๗๙
เรื่องให้โคตัวผู้ตกลูก	๓๘๐
เรื่องข้าว	๓๘๑
เรื่องชงชาหอยด้วยเชือกทราย	๓๘๒
เรื่องสระน้ำ	๓๘๓
เรื่องอุทยาน	๓๘๔
เรื่องฟ้า	๓๘๖
เรื่องแก้วมณีบนรงกา	๓๙๑
ขณหากงก่า	๓๙๒

ขัณฑ์สาธิตภาพกัณณิ	หน้า ๒๙๕
ขัณฑ์หาแพะในทวารวดีนิบาต	๒๙๖
ขัณฑ์หาสรณ์พระในวิสตินิบาต	๓๐๙
เรื่องโควินทเศรษฐี	๓๑๒
การแสวงหานางอมรเทวี	๓๒๓
ฉันทนปถขัณฑ์หา	๓๒๔
โจรสลักรัตนะ ๕ คน	๓๓๒
เทวขัณฑ์หา	๓๓๗
ต้นเหตุของผานาฬิกขัณฑ์	๓๓๘
ขัณฑ์หาหงษ์หอย	๓๓๙
ภริยาขัณฑ์หาในทศกนิบาต	๓๔๑
ขัณฑ์หาขัณฑ์หาทั้ง ๕ แลปริณิทนิกถา	๓๕๒
ความลับของ ๕ ขัณฑ์หา	๓๕๙
มโหสถเตรียมมพระนคร	๓๗๒
ความคึกซอวารุกัน ๔ หู	๓๗๕
พระเจ้าจลนนิยาตราทัพ	๓๗๗
ทำลายพิชชียบาล	๓๗๙
มถิลานครถูกล้อม	๓๘๒
กำลังทัพของพระเจ้าจลน	๓๘๔
บรรยายเรื่องพระนางสลากเทวีตคสันความ	๓๘๖
กลศึกของมโหสถ	๓๘๙

เรื่องเล่นมหรศัพ	หน้า ๓๘๘
เรื่องสังคายนา	๓๘๙
เรื่องหวานข้าวบนกำแพงเมือง	๓๙๓
เรื่องแสดกงกองพน	๓๙๔
เลศธรรมยทธิ	๓๙๕
สังอนแก้วภูพราหมณ์เป็นไส้ศึก	๔๐๐
แก้วภูพราหมณ์ออกอุบายโลมตัวยกาม	๔๐๕
ข้อคิดคำนของมโหสถ	๔๑๖
มาตรฐานไปคกสขขาว	๔๑๘
เรื่องวิฆิตายส	๔๒๕
มโหสถรับอาษาไปอศตรขัญจาลนคร	๔๓๒
แสดวงหาทสร้างราชนเวศน	๔๓๗
เริ่มงานในอมงค	๔๔๐
พระเจ้าวเทหเสศอศตรขัญจาลนคร	๔๔๓
พระเจ้าวเทหเสศอศตรขัญจาลนคร	๔๔๗
ชะเลยของมโหสถ	๔๔๘
มโหสถพ้อพระเจ้าวเทห	๔๕๐
อุบายหนีจากทลอมของขณทิตทง ๕	๔๕๗
ทูลเล้าโลมพระเจ้าวเทห	๔๖๒
พระเจ้าวเทหเสศหนีทางอมงค	๔๖๕
อภิเษกนางขัญจาลจันท	๔๖๗
พระเจ้าจลนคิกคามพระเจ้าวเทห	๔๗๓

มโหสถกราบทูลเย็บพระเจ้าจลน	หน้า ๔๗๗
เชิญเสด็จพระเจ้าจลนทอดพระเนตรอมงค	๖ ๔๗๑
มโหสถจับพระเจ้าจลนกับราชา ๑๐๑	๖ ๔๗๓
มโหสถกลบคนสู่วิเทหะรัฐ	๖ ๔๗๕
สังขะเลยคน	๖ ๕๐๔
มโหสถปฏิบัติตามบัญญัติ	๖ ๕๐๕
มโหสถตอบปัญหาไขข้อนางเกวรีปริพพาชิกา	๖ ๕๐๗
ทกรกขสปัญหา	๖ ๕๑๐
บรรยายเรื่องพระชนนพระเจ้าจลน	๖ ๕๑๒
เรื่องมเหษ	๖ ๕๑๘
เรื่องกนิฏฐูภาคา	๖ ๕๑๙
เรื่องฉนเสชกุมาร	๖ ๕๒๒
เรื่องเกววิฏฐพราหมณ	๖ ๕๒๔
คุณูปการของมโหสถ	๖ ๕๒๕
ประชุมชาดก	๖ ๕๒๘

คำนำ

ปคนวนที่ ๑๖ ธันวาคม ซึ่งตรงกับวันเกิดของข้าพเจ้ามาถึงอีก
ข้าพเจ้าก็จะพิมพ์เรื่องอะไรสักเรื่องหนึ่งสำหรับช่วยในวันนั้นเป็นที่
ระลึกและให้เป็นเรื่องของตัวเอง ตกลงแปลทศชาติพิมพ์ขละเรื่อง ๓
ทศชาติของเก่าแปลไว้และได้พิมพ์แล้ว เป็นโวหารอันเสนาะอย่างหนึ่ง
มีอยู่แล้ว ข้าพเจ้าแปลนเกือบเรียกว่าแปลจริง ๆ เพราะแปลเท่า
รูปภาษามคธ เว้นไว้แต่บางแห่งไม่ค่อยได้ความในภาษาไทยชัด
จึงเพิ่มคำประกอบลงช่วยให้ชัด ส่วนตอนคาถามีอรรถแก่เพื่อให้
เรียงความถูกต้องอย่าง ๑ เพื่ออธิบายให้ ได้ความพิสดารอย่าง ๑
ข้าพเจ้าแปลคาถานั้น ๆ ตามรูป หาได้แปลแก้อรรถบอกเรียงความ
ให้ถูกไม่ ค่อยเห็นเกินความต้องการ อธิบายความตอนไหนถ้าเพิ่ม
ให้รัดหรือกว้างออกไปอีก ก็แปลอธิบายความด้วย ๆ คาถาข้าพเจ้า
ให้พิมพ์ทั้งหมด บางแห่งยาวจนน่าเบื่อ ผู้อ่านไม่ประสงค์จะ
ไปเสีย ๆ

ทำไมข้าพเจ้าชอบแปลทศชาติ เพราะเป็นเรื่องที่พอจะทำได้
ตามกำลังความคิดแลกำลังกายในเวลาอัน ไม่ถึงวลด้วยจะแล้วหรือ
ไม่แล้ว ดีหรือไม่ดี ตามแต่จะทำได้ แต่ไม่ใช่จะตั้งใจให้ ได้พิมพ์
ขละเรื่องจนจบ นับแต่ขบกว่าจะจบถึง ๑๐ ปี แล้วแต่จะแปลและพิมพ์
ได้เพียงไร และมีความประสงค์เพื่อจะกระเรื่องให้จนจบมานาน โอกาส
ไม่ให้ เมื่อได้ขบคุณแปลและโอกาสให้ ก็จะได้ขบจนจบสมควร
ประสงค์ ๆ

เติมิยะบ้ำเพ็ญทั้งกล่าวมาแล้วและยังจะกล่าวต่อไป สำเร็จได้โดยดี
 เพราะปรีชา จัดเป็นบ้ำเพ็ญขัญญาขารมึ ฯ ตอนแต่ได้รบค้ำแนะนำ
 ของนางเทพธิดา ให้ทำเป็นไขเป็นหนวกเป็นง่อยเปลี้ย ตั้งเหตุที่ย
 รัยทำตามพร้อมด้วยความพยายามความอดทนจริง ๆ จัดเป็นบ้ำเพ็ญ
 อธิษฐานขารมึ วัวยขารมึ ชนติขารมึและสัจขารมึ ฯ พระเหตุที่ย
 ประกอบด้วยเมตตาและอุเบกขาในผู้อื่นเป็นไปเป็นครั้งเป็นคราวใน
 รวังก่อนขัลลุดาน เช่นคราวถูกทกลองก็ไม่พิโรธใคร วางอารมณ์
 เป็นกลางหรือขัลลุดานแล้ว จัดเป็นบ้ำเพ็ญเมตตาขารมึและ
 อุเบกขาขารมึ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ก็สำหรับคักนพมพ้เตมิยชาคกที่ ๑ เพื่อได้ถวายและแจกท่าน
 ผู้ควรไ้รับ ฯ ข้าพเจ้าขอแสดงตามความเห็นต่อไปอีกว่า สามัญชน
 ทั่วไป ถ้าประสงค์ความดีความเจริญแก่ตน ก็จำเป็นต้องหน้าประพฤติ
 ความดีความชอบตามลัทธิกำลังของตน ผู้ประพฤติความดีชอบนั้น
 ชื่อว่าบ้ำเพ็ญขารมึ แม้ขกพร่องได้บ้างเสียบ้าง ทำได้เป็นครั้งเป็น
 คราวก็ตาม ก็ชื่อว่าได้บ้ำเพ็ญขารมึเหมือนกัน เพราะว่าขารมึจัดเป็น
 ๓ ชั้น ชั้นต่ำเรียกว่า ขารมึ ชั้นกลางเรียกว่า อปขารมึ ชั้นสูง
 เรียกว่า ปรมัตถขารมึ ฯ ตัวอย่างที่พระโพธิสัตว์ได้บ้ำเพ็ญ คือ
 ก่อนแต่ ๑๐ ชาติ ซึ่งชาตินั้น ๆ เป็นสัตว์บ้างเป็นมนุษย์เป็นต้นบ้าง
 ซึ่งท่านประมาณว่า ๕๐๐ ชาติ การบ้ำเพ็ญขารมึของพระโพธิสัตว์ใน
 ชาติเหล่านั้น จัดเป็นบ้ำเพ็ญขารมึสามัญ ท่านองทำได้บ้างไม่ได้บ้าง

๗

หรือต้องตั้งตนทำบ่อย ๆ เป็นต้น ใน ๑๐ ชาติเป็นข้าเพื่อญอปรขารมี ฯ
ในขัณฉิมชาติตลอดจนไตรศรเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็น
ข้าเพื่อญอปรมัตถขารมี ฯ

เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายอย่าประมาณ น่าจะยินดีว่าอาจข้าเพื่อญ
ขารมี ๑๐ ไท้เหมือนกันตามความสามารถของตน ฯ

วัดราชบพิศ

วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๗๐

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

୧୩ ମିଥ

ଧୈଧ୍ୟେନାତ୍ସେଧ୍ୟାତ୍ସଗଧ

ଶୀଳା

เทมียชาติกที่ ๑

นมตฤ รัตนตตยสส์

มา ปณฺทิจจย วิภาวยาตี อิทํ สตฺถา เขตวเน วิหรนฺโต
มหาภิเนกขมฺมปารมมึ อารพฺภ กเถสิ

สมเด็จพรศาสดาเมื่อประทับอยู่ณพระเชตะวันวิหาร ทรง
พระปรารภมหาภิเนกขมฺมปารมมึ ตรัสธรรมเทศนานว่า มา ปณ-
ทิจจย วิภาวย กงฺนเป็นต้น ฯ ความพิสดารว่า วันหนึ่งภิกษุ
ทั้งหลายประชุมอยู่ในโรงธรรมสภา พรรณนามมหาภิเนกขมฺมปารมมึ
แห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงสคย
ด้วยทิพยโสต เสด็จออกจากพระคันธกุฎีไปยังโรงธรรมสภา ตรัส
ถามว่า ท่านทั้งหลายประชุมเจรจากันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า เรามขามเต็มแล้ว
ทั้งรัชยสมขตออกเพื่อคุณยิ่งใหญ่ในกาลนึ น้าอศจรยก็หาไม่ เมื่อ
ญาณยังไม่แก่กล้า เราได้ข้าเพณฺขมมึ ละราชสมขตออกมหา-
ภิเนษกรรมณในกาลก่อนนึน้าอศจรย ตรัสกงนแล้วทรงคษณภาพ
ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนเพื่อให้ทรงเสด็จ จึงทรงนำมาชงอคิต-
วัตถุ กงตอไปนึ

อดีตเต ภิกษเว พาราณสีย กาสีกราชา นาม ชมฺเมน
สเมน รัชช กิเรสิ ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่ากาสีกราช
เสวยรัชยสมขตโดยธรรมโดยเสมอในเมืองพาราณสี ฯ พระเจ้า

กาลีกราชมีสนมনারีประมาณหมื่นหกพัน ๆ สนมনারีเหล่านั้นมิได้
 มีโอรสหรือธิดาแม่สักนางหนึ่ง ๆ กาลนั้นชาวพระนครกล่าวกันว่า
 พระโอรสของพระราชเจ้าแห่งเราทั้งหลาย ผู้จะสืบพระวงศ์เมืองนี้
 ไม่มี จึงประชุมที่พระลานหลวงโดยนัยอันมาแล้วในกุศราชชาดก
 กรายทูลพระราชเจ้าว่า ขอสมมติเทพจงทรงปรารภนาพระโอรส ๆ
 พระราชเจ้าทรงสศขัยคำแห่งชาวเมืองนั้นแล้ว ตรัสเรียกสนมনারี
 ประมาณหมื่นหกพันนั้นมา มีราชดำรัสสั่งในขณะนั้นว่า เจ้าทั้งหลาย
 จงปรารภนายบุตร ๆ สนมনারีเหล่านั้นก็ทำกิริยาอันวิงวอนและบำรุง
 เทวคามีพระจันทร์เป็นต้น แม้ปรารภนั้นก็หาได้ โอรสหรือธิดาไม่ ๆ
 ฝ่ายอัครมเหษีแห่งพระเจ้ายกกาลีกราช ผู้พระธิดาแห่งมีทราชมี
 นามว่าจันทเทวี เป็นผู้สมบุรณด้วยศิลาจารวิตร ๆ พระราชามี
 พระราชดำรัสสั่งให้พระนางปรารภนาพระโอรส ๆ พระนางสศขัย
 ราชบรรหารแห่งพระราชสวามิภักดิ์ทรงรับเพื่อจะปฏิบัติตาม จึงสมาทาน
 อุโบสถในวันเพ็ญ เปิดองสรพวารณแล้ว บันทมนเหนือพระยถัน้อย
 ทรงอาวชนาการถึงศีลของพระองค์ กระทำสัจกิริยาว่า ถ้าข้าพเจ้า
 รักษาศีลไม่ขาด ขอบุตรแห่งข้าพเจ้าจงเกิดขึ้นด้วยสัจวาจา
 ด้วยเศษานภาพแห่งศีลของพระนางจันทเทวีนัน บันทุกิมพล
 ศิลาอาศน์แห่งท้าวสักกะเทวราชก็เสด็จอากาศรอน ๆ ท้าวมุขวาน
 เมอทรงอาวชนาการก็ทรงทราบายเหตุนั้นว่า พระนางจันทเทวีปรารภนา
 โอรส เราจึงให้โอรสแก่พระนางนั้น ทรงพิจารณาถึงโอรสอันสมควร
 ก็ทอภพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์เจ้า ๆ กาลนั้นพระโพธิสัตว์เจ้า

ครอบงำสมบัติในเมืองพาราณสีได้ ย้ายขยับเคลื่อนจากมนุษยโลกนั้น
 บังเกิดในอสุภทนรกเสวยทุกข์อยู่สองหมื่นปี เคลื่อนจากอสุภทนรก
 นั้น บังเกิดในดาวดึงส์พิภพ ตั้งอยู่ตลอดอายุ เคลื่อนจากดาวดึงส์-
 พิภพนั้น ใครจักไปสู่เทวโลกนของบน ๆ ลำดับนั้นท้าวสักกะเสด็จ
 ไปสู่สำนักแห่งพระบรมโพธิสัตว์นั้น ทูลว่า ข้าแต่ท่านผู้บริบทกษัตริย์ ใน
 เมื่อท่านเกิดในมนุษยโลก บารมทั้งหลายของท่านจักเต็มเปี่ยม
 ความเจริญก็มั่งแก่มหาชนและแก่พระชนกชนนีของท่าน ด้วยว่า
 พระอัครมเหสีของพระเจ้ากาสิกะบรมกษัตริย์ มีนามว่าพระนางจันทเทวี
 ปรารถนาโอรส ขอท่านจงอุปบัติในพระครรภ์แห่งพระนางนั้น แล้ว
 ท้าวสักกะถือเอาซึ่งปฏิญญาแก่พระโพธิสัตว์เจ้านั้น และแก่เทวบุตร
 ทั้งหลายมีประมาณहारอยของคัมภีร์ทุกชนิด แล้วเสด็จกลับที่ประทับ
 ของตน ๆ พระบรมโพธิสัตว์รับปฏิญญาแล้วพร้อมด้วยเทวบุตร
 หาร้อยยจติจากเทวโลก ปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระนางจันทเทวี
 เทวบุตรนอกนั้นปฏิสนธิในครรภ์แห่งภรรยาอมาตย์ทั้งหลาย ๆ กาลนั้น
 พระอัครแห่งพระนางจันทเทวีประหนึ่งเต็มไปด้วยแก้ววชิเษร ๆ พระ
 นางทรงทราบว่าตงพระครรภ์จึงกราบทูลแก่พระราชสามิ ๆ พระราชา
 ทรงทราบจึงพระราชทานครรภ์บริหารแก่พระนาง ๆ พระนางจันทเทวี
 มีพระครรภ์เต็มบริบูรณ์ประสูติพระโอรสอันสมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะ
 อันอุดม ๆ วนนนั้นภรรยาอมาตย์ทั้งหลายก็คลอกกุมารหาร้อย ๆ
 ขณะนั้น พระราชาประทับอยู่ในที่เสด็จออกแวงตลอดไปด้วยหม้อมาตย์
 ราชบริพาร ๆ เจ้าหน้าททั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบว่าพระราชโอรส

ประสูติแล้ว ฯ พระเจ้ากาสิกราชได้ทรงทราบ ความรักในพระโอรส
 เป็นครั้งแรกก็เกิดขึ้น ตัดพระฉวักตพระอัญญาวิมลชะตำรงอยู่ ฯ เกิด
 พระบิตซาบช่านภายในพระกมล ฯ แม้ใจคอแห่งราชบริพารก็เกิด
 เยือกเย็นทั่วกัน ฯ พระราชาตรัสถามเหล่าอมาตย์ว่า ท่านทั้งหลาย
 ใดใจหรือ โอรสของเราเกิด ฯ อมาตย์เหล่านั้นกราบทูลว่า พระองค์
 ตรัสถามไย เมื่อก่อนข้าพระองค์ไร ทพง บดินชาพระองค์มทพง
 ไต่เจ้านายแล้ว ฯ บรมกษัตริย์ได้ทรงสคยก็บังเกิดพระปราโมทย์ ฯ
 ก็ตรัสเรียกมหาเสนาบดีมาตรัสสั่งว่า โอรสของเราควรจะไต่ขีววาร
 ท่านจงไปตรวจดูว่า ทารกเกิดในวันนี้ในเรือนอมาตย์มีเท่าไร ฯ
 มหาเสนาบดีรีบพระราชบัญชาแล้วไปตรวจเห็นทารกเกิดในเรือนอมาตย์
 ห้าร้อย จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระราชาได้ทรงสคยก็ปริคา-
 ภิรมย์ ฯ จึงให้พระราชทานเครื่องประคัยแก่ทารกห้าร้อยเหล่านั้น
 และให้พระราชทานนางนมห้าร้อย ฯ ก็แต่พระราชทานนางนมหกสิบสี่
 นางแก่พระโอรสผู้มหาสัตว์ ล้วนแต่เป็นนางนมผู้เว้นจากโทษมี
 สูงนักเป็นต้น นมไม่ยวน น่านนมรสหวาน ฯ เว้นนางนมเช่นนั้น
 เพราะเหตุใด ฯ เพราะเหตุเมื่อทารกนั่งคิมนมข้างสตรสูงนัก คอ
 ทารกจิกยคยาวเกินไป ฯ เมื่อทารกนั่งคิมนมข้างสตรต่านก กระคิก
 คอทารกจิกคหคหุ ฯ เมื่อทารกนั่งคิมนมข้างสตรผอมนัก ขาทงสอง
 ของทารกจิกเสยคสกัน ฯ เมื่อทารกนั่งคิมนมข้างสตรอ้วนนัก เท้า
 ทงสองของทารกจิกเพลย ฯ สตรมพรรณค่านก น่านมเย็นนัก ฯ สตร
 มพรรณขาวนัก น่านมร้อนนัก ฯ เมื่อทารกคิมนมสตรนมนยาน จมูก

ทารกจักแบนไป ๑ สตรีเป็นโรคหืด น้านมเปรี้ยวหนัก ๑ สตรีเป็น
 โรคมืองคร่าอ น้านมจกมีรสวิการต่าง ๆ มีรสเผ็ดหนักเป็นต้น ๑
 เพราะเหตุนี้พระเจ้กาลักราชจึงพระราชทานนางนมหกสิบสี่คน ซึ่ง
 เว้นจากโทษมีกายสูงนักเป็นต้น นมไม่ยวน น้านมมีรสหวาน เว้น
 เสียซึ่งโทษทั้งปวง แล้วทรงทำราชูปถัมภ์แก่พระโอรสเป็นอย่างดี
 แล้วพระราชทานพรแก่พระนางจันทเทวี ๑ พระนางรับพระพรแล้ว
 ถวายคืนไว้ก่อน ๑ ในวันเป็นที่ขนานพระนามพระโพธิสัตว์ พระราช
 บิคาจึงทรงทำสักการะเป็นอันมากแก่เหล่าพราหมณ์ผู้รักษาพระ
 ลักษณะแล้ว จึงตรัสถามถึงอันตรายแห่งพระมหาสัตว์ ๑ พราหมณ์
 เหล่านั้นเห็นพระลักษณะสมยศแห่งพระโพธิสัตว์เจ้า จึงกราบทูลว่า
 พระโอรสของพระองค์สมบุรณด้วยบุญลักษณะอันอุดม อย่างว่าแต่
 ทวีปหนึ่งเลย พระโอรสของพระองค์ทรงสามารถเป็นพระราชาธิราช
 ในมหาทวีปทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันทวีปเป็นบริวาร อันตรายหน้อย
 หนึ่งไม่ปรากฏแก่พระโอรสเลย ๑ พระเจ้กาลักราชได้ทรงสัคย
 กัดพระหฤทัย ทรงขนานนามพระโอรสว่า เตมียกุมาร เพราะเหตุ
 ในวันพระราชกุมารประสูติ ฝนตกทั่วกาลักรัฐ และพระราชกุมาร
 ประสูติเป็นเหมือนยงพระหฤทัยแห่งพระราชาและหัวใจแห่งหม้อมาตย์
 และมหาชนให้ชุ่มชื้น ๑ ลำดับนั้นนางนมทั้งหลายยังพระโพธิสัตว์
 ผู้มีพระชนม์ได้หนึ่งเดือน ให้ส่นานแลประคบบองค้แล้วนำชนเฝ้า
 พระราชบิดา ๑ บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นพระบโอรส ทรง
 สรววมกอดกุมพิตที่พระเค้ยรแล้ว ให้ประทับบนพระเพลาให้ รนรมย์

สถิตย์อยู่ ฯ ขณะนั้นราชบริพารนำโจรทั้งสี่มาหน้าที่นั่ง ฯ พระราชา
 ทอดพระเนตรเห็นโจรเหล่านั้น มีพระดำรัสสั่งให้ส่งพระอาญาโจร
 เหล่านั้น ให้เอาหวายทั้งหนามเขียนโจรคนหนึ่งพันที ให้จำโจร
 คนหนึ่งด้วยโซ่ตรวนแล้วส่งเข้าเรือนจำ ให้เอาหอกแทงในสรีระแห่ง
 โจรคนหนึ่ง ให้เอาหลาวเสียบโจรคนหนึ่ง ฯ

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์โคตรวงค์พระเจ้าพรหมพิคา ก็ทรงกลัว
 ทั้งสี่จึง ทรงจินตนาการว่า โอ พระชนกของเราอาศัยราชสมบัติ
 ทำกรรมอันหนักเกินอันจะไปสู่นิรยาบาย ฯ วันรุ่งขึ้นชนทั้งหลายผู้
 อภิบาลยังพระมหาสัตว์ให้บันทึกมณฑลที่บันทึกมณฑลอันก่อด้วยสี่รังตกแต่ง
 แล้วภายใต้เศวตฉัตร ฯ พระบรมโพธิสัตว์บันทึกมณฑลน้อยหนึ่งตน
 บันทึกมณฑลพระเนตรทั้งสองทอดพระเนตรเศวตฉัตร เห็นสิริราชสมบัติ
 อันใหญ่ ฯ ความกลัวเหลือเกินก็เกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ผู้ทั้งกลัว
 ทั้งสี่จึงอยู่เป็นปกติแล้ว ฯ พระองค์ทรงดำริว่า เรามาจากไหนส
 ราชคฤหสถานนี้ ฯ เมื่อทรงพิจารณา ก็ทรงทราบโดยทรงระลึกชาติได้
 ว่า พระองค์มาจากเทวโลก เมื่อทอดพระเนตรกาลเบื้องหน้านั้น
 ก็ทอดพระเนตรเห็นว่าไปใหม่อยู่ในอสสูทนรก เบื้องหน้าแต่นั้นก็ทรง
 ทราบว่า พระองค์เป็นพระราชาในนครนั้น ฯ เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้า
 ทรงพิจารณา ก็เกิดความกลัวมากจนว่า เราได้ครองราชสมบัติใน
 เมืองพาราณสีสืบแล้วไปใหม่อยู่ในอสสูทนรกแปดหมื่น ปีคน
 เราเกิดในเรือนหลวงคฤเรือนโจรนอก เมื่อวานนี้พระชนกกาธิราช
 ของเราตรัสพรุสวาจาเช่นนั้น จึงจักเข้าไปพร้อมในนรกในเมื่อโจร

ลักคนอันราชบรมนำมา หากว่าเราครองราชสมบัติก็จักบังเกิดใน
 นรกเสวยทุกข์ใหญ่อีก ฯ พระสรีรกายของพระมหาสัตว์ซึ่งมีพรรณ
 งามทองคำก็มีพรรณอันเศร้าเหียว เช่นกับดอกประทุมที่ถูกขยำด้วย
 มือเหียวไปฉะนั้น ฯ พระองค์ขมทมทรงจินตนาการอยู่ว่า โฉนหนอ
 เราพึ่งพ้นจากราชคฤหสถานอันเป็นคจเรอนโจรเสียได้ ฯ

ลำคับนั้นนางเทพธิดาผู้สิงอยู่ที่เศวตฉัตร เคยเป็นพระมารดา
 แห่งพระโพธิสัตว์ในอภิปภาพเป็นรวางอันหนึ่ง ยิ่งพระโพธิสัตว์ให้
 สบายพระหฤทัยแล้ว กล่าวว่่า พ่อเต็มียกุมาร พ่ออย่าเศร้า อย่า
 คิดอย่างกลัวเลย ถ้าพ่อปรารถนาจะพ้นจากราชคฤหสถานนั้น พ่อไม่เป็น
 ง่อยเปลี้ย ไม่เป็นคนหนวก ไม่เป็นคนไข้ จึงเป็นเหมือนคนง่อยเปลี้ย
 เป็นเหมือนคนหนวก เป็นเหมือนคนไข้เกิด พ่อจงอธิษฐานองค์สาม
 อย่างนั้นแล้ว อย่าประกาศความที่ตนเป็นคนฉลาด นางกล่าวดังนั้นแล้ว
 จึงกล่าวคาถาเป็นประณมว่า

มา ปณฺทิจฺจยํ วิภาวย พาลมโต ภว สพฺพปาณินิ

สพฺโพ ตณฺชโน โอิจินายตุ เอวิ ตว อตุโถ ภวิสฺสตี

พ่ออย่าแสดงความที่พ่อเป็นคนฉลาด จึงให้ชนทั้งปวงรู้จักเห็นว่า
 พ่อเป็นคนเขลา ชนในที่นั้น ๆ ทั้งหมดจะได้คิดหมิ่นพ่อว่าเป็นคน
 กากักณณ์ ความปรารถนาของพ่อจึงสำเร็จด้วยอุบายอย่างนั้น ฯ
 พระโพธิสัตว์กลับได้ความอ่อนพระหฤทัย เพราะถ้อยคำแห่งนาง
 เทพธิดานั้น จึงกล่าวคาถาที่สองว่า

กโรมิ เต ตั วจน์ ยี่ มั ภณสี เทเวเต

อตถกามาสิ เม อมม หิตกามาสิ เทเวเต

ข้าพเจ้าจะทำตามคำที่ท่านกล่าวแก่ข้าพเจ้า ท่านเป็นผู้ใคร่ซึ่ง
ประโยชน์ ใคร่ซึ่งความเกือกุลแก่ข้าพเจ้า ฯ กล่าวคาถาแล้ว
อธิษฐานองค์สามที่นางเทพธิดาแนะนำ ฯ นางเทพธิดาก็นิทรธาน
หายไปจากที่นั้น ฯ

ลำดับนั้นพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงจินตนาการว่า โอรสของเรา
ควรจะได้ขริวารเหล่านั้นเพื่อเป็นที่พอใจ จึงรับสั่งให้ कुमार ทงหารอຍ
นั่งในสำนักแห่งพระโพธิสัตว์เจ้า ฯ ทารกเหล่านั้นร้องไห้อยากคินนม ฯ
ฝ่ายพระมหาสัตว์เป็นผู้อนความกลัวแต่รักคูกคามแล้ว จึงทรง
ดำริว่า จำเต็มแต่วันนี้ ภายของเราแม่เหือดแห้งตายเสียยังประเสริฐ
กว่า ทรงดำรินั้นจึงไม่ทรงกินแสง ฯ นางนมทั้งหลายจึงกราบทูล
พระนางจันทเทวีให้ทรงทราบประพฤติเหตุนั้น ฯ พระนางก็กราบทูล
แต่พระราชสามี ฯ พระราชาให้เรียกเหล่าพราหมณ์ผู้รู้ท่านาณนิมิตร
มาตรัสถามเหตุการณ์นั้น ฯ พราหมณ์ทั้งหลายกราบทูลว่า นางนม
ควรจะถวายนมแก่พระราชกุมาร ให้ล่วงปกติเวลา เมื่อเป็นเช่นนั้น
พระราชกุมารก็จะทรงกินแสงเสวยนมเอง ฯ จำเต็มแต่นั้น นางนม
ทั้งหลายถวายนมแก่พระโพธิสัตว์ล่วงปกติเวลา ขางคราวถวายล่วง
วันหนึ่ง ขางคราวไม่ถวายตลอดวันทั้งสิ้น ฯ พระโพธิสัตว์อนความ
กลัวแต่รักคูกคาม แม่พระกายเหือดแห้งก็ไม่ทรงกินแสงอยาก
เสวยนม ฯ ลำดับนั้นพระนางจันทเทวีเห็นพระโอรสไม่ทรงกินแสง

ก็ทรงพระดำริว่าขจรเราหิว แล้วให้ คิมพระธัญของพระนางเอง ๆ
 ขจรนางนมทั้งหลายให้ คิม ๆ กุมารทั้งหลายร้องไห้ ไม่นอน
 ในเวลาไม่ได้ คิมนม ๆ พระโพธิสัตว์ไม่ทรงกินแสง ไม่คร่ำครวญ
 ไม่ขันทม ไม่ค้ำพระหัตถ์และพระบาท ไม่เปล่งพระวาจา ๆ

ครั้นนั้นเหล่านางนมคึกกันว่า มือและเท้าของคนง่อยเปลี้ยไม่
 เป็นอย่างนี้ ที่สุดแห่งคางของคนไข้ไม่ใช่อย่างนี้ ช่องหูของคนหนวก
 ไม่เป็นเช่นนั้น เหตุจะพึงมีในพระราชกุมารนี้ เราทั้งหลายจักทดลอง
 ในชั้นแรกจักทดลองเรื่องนมก่อน จึงไม่ถวายนมตลอดวัน ๆ พระ
 มหาสัตว์แม่เหี่ยวแห้งก็ไม่ทรงกินแสงอยากเสวยนม ๆ ลำคิขนั้นพระ
 ชนนี้เข้าพระหฤทัยว่า พระโอรสของพระองค์หิวกระหายก็ตรัสสั่งให้
 นางนมถวายนม ๆ นางนมเหล่านั้นทดลองไม่ให้พระโพธิสัตว์เสวยนม
 ในรางสนับหนึ่งก็ไม่เห็นความพิรุณของพระโพธิสัตว์ ด้วยประการ
 ฉะนั้น ๆ

แต่นั้นหม่อมมาตย์กราบทูลพระราชาว่า ชื่อว่าทารกทั้งหลายขวย
 หนึ่ง ชอบกินขนมและของเคี้ยว ขาพระองค์จักทดลองพระราชกุมาร
 ด้วยขนมและของเคี้ยวนั้น กราบทูลฉะนี้แล้ว จึงให้กุมารทั้งหลาย
 ซึ่งเป็นบริวารนั่งในที่ใกล้พระราชกุมาร นำขนมและของเคี้ยวต่าง ๆ
 วางไว้ใกล้พระราชกุมาร แล้วกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงถือเอาขนม
 และของเคี้ยวเหล่านั้นตามชอบใจเถิด แล้วต่างยืนแอบคอย ๆ พวกทารก
 ทะเลาะแย่งกันและกันถือเอาขนมและของเคี้ยวมากินกัน ๆ ฝ่ายพระ
 มหาสัตว์ทรงโอวาทพระองค์ว่า แน่พ่อเตมียกุมาร ถ้าปรารถนาจะ

ก็จงปรารภนาขนมและของเคี้ยว เป็นผู้กลัวแต่ภัยในนิรยาบาย ก็หา
 ทอดพระเนตรคขนมและของเคี้ยวไม่ ๆ เมื่อทกลองด้วยขนมและของ
 เคี้ยวในรวาง ๆ สันยหนึ่ง ก็ไม่เห็นว่ามีพระ โพธิสัตว์เจ้ามีพิรุณ
 แกล้งทำ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นคณะอมาตย์กราบทูลพระราชาว่า ทารกทั้งหลายสองขวย
 ชอบผลไม้ ข้าพระองค์จกทกลองพระราชโอรสด้วยผลไม้ กราบทูล
 ฉะนี้แล้ว นำผลไม้ต่าง ๆ วางไว้ ใกล้พระโพธิสัตว์ แล้วกล่าวว่า
 ท่านทั้งหลายจงถือเอาผลไม้เหล่านั้นตามชอบใจเถิด แล้วยืนแอบ
 คุอยู่ ๆ ทารกทั้งหลายที่เป็นบริวารต่างรบกวนประหารกันและกันถือ
 เอาผลไม้เหล่านั้นกินอยู่ ๆ ฝ่ายพระมหาสัตว์ก็โอวาทพระองค์ ไม่เอา
 พระหฤทัยใส่ในผลไม้เหล่านั้น ๆ ทกลองด้วยผลาผลในรวาง ๆ สันย
 หนึ่งก็จับพิรุณไม่ไต่ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นอมาตย์ทั้งหลายกราบทูลพระราชาว่า ทารกทั้งหลาย
 สามขวยชอบของเล่น ข้าพระองค์จกทกลองพระราชโอรสด้วยของเล่น
 กราบทูลฉะนี้แล้ว จึงให้ทำรูปทั้งหลายมีรูปช้างเป็นต้น วางไว้ในที่
 ใกล้แห่งพระโพธิสัตว์ ๆ ทารกทั้งหลายแย่งกันและกันเอาไปเล่น ๆ
 ส่วนพระมหาสัตว์มิไต่ทอดพระเนตรสักหน้อยหนึ่ง ๆ แม้ทกลองด้วย
 ของเล่นในรวาง ๆ สันยหนึ่ง ก็ไม่เห็นพิรุณ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นอมาตย์ทั้งหลายกราบทูลพระราชาว่า ทารกทั้งหลายขวย
 ย่อมชอบโภชนาหาร ข้าพระองค์จกทกลองด้วยโภชนาหาร กราบทูล
 ทูลฉะนี้แล้วจึงนำโภชนาหารต่าง ๆ เข้าไปถวายพระ โพธิสัตว์เจ้า ๆ

ทารกทั้งหลายทำเป็นคำ ๆ บริโภาค ๆ ส่วน พระ โพธิสัตว์ทรงสอน
พระองค์เองว่า อิตตภาพของเราไม่ได้ โภชนะบริโภาคนี้ไม่ถวน ก็
ไม่ทอกพระเนตรดู โภชนะนั้น ด้วยความกลัวต่อภัยในนรก ๆ ลำคัย
นั้นพระชนนเป็นผู้ทงมีพระหฤทัยจักแตก ก็ยัง พระ โอรัส ให้เสวย
โภชนาหารด้วยพระหัตถ์ของพระนางเอง ๆ แม้ทคลองด้วยโภชนาหาร
ในรวาง ๆ สันขหนึ่งก็จับพิรุณไม่ได้ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นหม่อมมาตย์กราบทูลพระราชาว่า ทารกทั้งหลายห้ำหวน
ย้อมกลัวไฟ ข้าพระองค์จักทคลองด้วยไฟ กราบทูลดังนี้แล้ว ให้
ทำเรือนใหญ่มีประตูมากแห่งที่พระลานหลวง ให้มุงด้วยใบตาล ให้
พระมหาสัตว์ประทับท่ามกลางแห่งทารกทั้งปวงแล้วจุดไฟ ๆ ทารก
ทั้งปวงเห็นเรือนอันไฟลุกโพล่ง ทั้งกลัวทั้งสคุ้งร้องวิ่งหนีออกไป ๆ
ส่วนพระบรม โพธิสัตว์ทรงจินตนาการว่า ความร้อนแห่งเพลิงนี้
ประเสริฐกว่าไฟหม้อยู่ด้วยไฟในนรก ๆ พระองค์เป็นเหมือนพระมหา
เถระถึงพร้อมด้วยนิโรธสมาบัติ ไม่หวั่นไหวเทียว ๆ ครั้นเมื่อเพลิง
จะลกลามมาถึง ชนทั้งหลายก็เข้าอุ้มพระองค์หลกไปให้พ้นอันตราย ๆ
แม้ทคลองด้วยเพลิงในรวาง ๆ สันขหนึ่ง ก็ไม่เห็นช่องพิรุณ ด้วย
ประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นเหล่าเสวกามาตย์กราบทูลบรมกษัตริย์ว่า ทารกทั้งหลาย
หกขวยกลัวข้างซ้ายมน ข้าพระองค์จกลองพระราชโอรัสด้วยข้างซ้ายมน
กราบทูลฉะนี้แล้ว ให้พระโพธิสัตว์ประทับนั่งที่หน้าพระลาน ให้ทารก
ทั้งหลายแวกล้อมอยู่ แล้วปล่อยข้างเชือกหนึ่งซึ่งให้ผูกไว้แล้ว ๆ

ช่างนกกบนลือเสียง โกลนจนาท เอาจวงศแผ่นกินลำแดงภยมาอยู่ ๑
 ทารกทั้งหลายเห็นช่างชบมันก็กลัวแต่ภยคือความตายต่างหนีไปใน
 ที่คานทีศ ๑ ส่วนพระมหาสัตว์เห็นช่างชบมันนั้นมา จึงทรงคิดว่า
 ตายเสียทั้งช่างชบมันอันคู่ประเสริฐกว่าความใหม่ ในนินยาขายอัน
 ร้ายกาจ ๑ ภยในนรกคุกคามก็ประทุษณ์อยู่ณที่นั้นไม่หวั่นไหว ๑ ลำ
 คบนนช่างอนสกคแลวนนแลนเขามาจับพระมหาสัตว์คจจับกำคอกไม้
 วิ่งไปวิ่งมาทำให้พระโพธิสัตว์ลำบากยิ่ง ๑ ราชบริษททั้งหลายเห็นช่าง
 จับพระโพธิสัตว์คจจับกำคอกไม้เข้ารบพระองค์มาให้พ้นภยนั้นตราย ๑ แม้
 ลองคจช่างชบมันในรวาง ๑ สันยหนง ก็ไม่เห็นช่องวิปริต ๑ พระ
 ราชตรัสถามราชบริษททั้งหลายว่า เมื่อท่านทั้งหลายรบกุมารให้พ้นภย
 ในเวลา มา กุมารนั้นไหวมือหรือเท้าข้างหรือไม่ ๑ ราชบริษทเหล่านั้น
 กรายทูลว่า หามิไคเลย ๑ พระราชาจึงตรัสหารอว่าจะทำอย่างไร
 ต่อไป ๑

แต่นั้นราชบริษททั้งหลายจึงกราบทูลว่า ธรรมคาทารกทั้งหลาย
 เจ็ดชวยยอมกลวง ขาพระองค์จกลองคจจับ เมื่อกรายทูลฉะนแล้ว
 จึงให้พระโพธิสัตว์ประทุษณ์กับพวกทารกที่หน้าพระลาน จึงปล้อยง
 ทงหลายชงถอนเขยวเสยแล้วเขยปากแล้ว ในกาลเมื่อพระโพธิสัตว์
 ประทุษณ์อยู่อันหม่ทารกแวกคล้อมแล้ว ๑ ทารกทั้งหลายเห็นงค
 เหล่านั้น ก็พากันร้องวงหนีไป ๑ ส่วนพระบรมโพธิสัตว์ทรงพิจารณา
 ภยในนรกทรงค่านงว่า ความพินาศไปในปากแห่งงคร้ายประเสริฐกว่า
 ตายในนรกอันร้ายแรง ทรงจินตนาการคงนแล้ว ก็ประทุษณ์งอยู่

กษัตริย์โรธสมาบัติ ๆ ทั้งหลายก็มารักพระสกลกายแห่งพระ
 มหาสัตว์แม่พองพานบนพระเคี้ยว ๆ กาลนั้นพระโพธิสัตว์เจ้ามพระกาย
 มีไคหวั่นไหวเลย ๆ แม่ลองท้วงในราว ๆ สันขหนังกยงไม่เห็น
 ช่องพิรุณ ๆ บรมกษัตริย์ตรัสถามราชบริพารทั้งหลายว่า เมื่อท่าน
 ทั้งหลายรบกุมารมาในเวลาเมื่อมา กุมารนั้นยังมอหรือเท่าให้ ไหว
 หรือไม่ ๆ เหล่าราชบริพารกราบทูลว่า ห้ามไคเลย ๆ จึงตรัสถามว่า
 จึงทำอย่างไรต่อไป ๆ

แต่นั้นราชบริพารทั้งหลายจึงกราบทูลว่า กุมารทั้งหลายแยกขวย
 ย่อมชอบพอนร่า ข้าพระองค์จกลองด้วยมหรค์พคอปอนร่า กราบทูล
 ดึงนแลวงจึงยังพระราชกุมารให้ประทับนั่งที่หน้าพระลาน กษัตริย์
 บริวารहारอยคน และให้มหรค์พคอปอนร่า ๆ ทารกเหล่านั้นต่างค
 มหรค์พเปล่งวาจาว่า ๆ สรวนเสเฮฮา กัน ๆ ส่วนพระบรมโพธิสัตว์
 ทรงพิจารณาภายในนรกว่า ความว่าเร็งหรือความดีใจในกาลเมื่อเรา
 เกิดในนรียาบายย่อมไม่มีสักขณะหนึ่ง ก็เป็นผู้มีพระกายอันมีไค
 ไหวแล้ว ไม่ทอดพระเนตรสักหน้อยหนึ่ง ๆ แม่เหล่าราชบริพารลองท้วง
 มหรค์พคอปอนร่าในราว ๆ สันขหนังกยงไม่เห็นช่องพิรุณ ๆ พระ
 ราชตรัสถามถึงการไหวมือและเท้าแห่งพระโพธิสัตว์ ก็ไคสคยว่า
 ไม่มีเลยและไคตรัสถามถึงว่าจกลองอย่างไรต่อไป ๆ

แต่นั้นหม่อมมาตย์จึงกราบทูลว่า กุมารทั้งหลายอายุเกาย่อม
 กลวคัสตรา ข้าพระองค์จกลองด้วยคัสตรา กราบทูลดึงนแลวงจึงให้
 พระบรมโพธิสัตว์ประทับนั่งที่หน้าพระลานพร้อมด้วยกุมารบริวาร ๆ ใน

เวลากำลังทากรบรวารเล่นกันอยู่ บรมผู้หนึ่งถือภาพมัจฉาแก้ว
 ผลึกแก้วแก้วขันล่อให้ร้อง โลกเต้น ตบมือยกเยื้องท่าทาง ชูตวาด
 ว่าไต่ย็นว่าราชบุตรหนึ่งของพระเจ้ากาสิกราช เป็นภาพกัณณี เธอ
 อยู่ที่ไหนจักตกเคียวเธอเสียด้วยตาพ กล่าวดังนแลวงเข้าใกล้พระ
 บรมโพธิสัตว์เจ้า ๆ ทากรทั้งหลายที่เป็นบริวารทั้งกลวทั้งสตั้งร้องวง
 หนีไปสู่ที่คานทีศ ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าทรงคำนงถึงภยในนรก ทรง
 เห็นว่า พินาศเสียในคมดาพอันร้ายประเสริฐกว่าตายในอุสสุทนรก
 ฉะนั้น จึงทรงวางพระหฤทัยเหมือนไม่ทรงทราบประทัยนั่งอยู่ ๆ บรม
 นนเอาดาพจกลงที่พระเคียวแห่งพระมหาสัตว์แล้วกล่าวว่า เราจักตก
 เคียวเธอ แมยงพระมหาสัตว์เจ้าให้สตั้งพระหฤทัย ก็ไม่สามารถ
 จะให้เป็นไปเช่นนั้นก็ตองหลีกไป ๆ แมตคลองด้วยตาพในรวาง ๆ
 สนับหนึ่งก็ไม่เห็นพริศ ด้วยประการฉะนี้ ๆ พระเจ้ากาสิกราชตรัสถาม
 ทรงทราบว่ายังจับพริศไม่ได้ ก็ตรัสหารอเพอลองอย่างอื่นต่อไป ๆ
 แต่นั้นอมาตยทั้งหลายกราบทูลพระราชาว่า กุมารทั้งหลาย
 สิบชวบกกลวเสียง ควรจะลองพระราชโอรสว่าหนวกหรือไม่ กราบทูล
 ฉะนั้นแลวงให้แวงทขันทขมด้วยม่าน ทำให้เป็นช่องไว้สข้าง แอบดู
 พระโพธิสัตว์ให้เหล่าคนเข้าสังขนั่งอยู่ภายใต้ทขันทขม ให้เข้าสังข
 ขนพวมกัน ๆ อมาตยทั้งส ยนอยู่ทข้างทงส แลคอรียาบทแห่ง
 พระมหาสัตว์ตามช่องม่าน ไม่เห็นวิการแห่งพระหัตถหรือพระบาท
 หรือสักว่าความกระตักไหว อันเปลอพระสติ ๆ พระราชาตรัสถาม

เหตุการณ ก็ไต่ความว่าจับพิรุณไม่ไค้ ๑ แม้ลองควยเข้าสังขใน
 รวาง ๑ สนนบหนังกยงไม่เห็นช่องวการ ควยประการฉะนี้ ๑

แต่นนราชบรมทงหลายจงกราบทลว่า กุมารนงหลายลยลยเอคชวย
 ย่อมกลวเสยงกลอง ควรลองควยเสยงกลอง กราบทลคงนแลวไค้
 ทคลองสนนบหนังกยงไม่เห็นช่องวการ ควยประการฉะนี้ ๑

แต่นนราชบรมทงหลายจงกราบทลว่า กุมารทงหลายลยลยสองชวย
 ย่อมกลวประทย ควรทคลองควยประทย ครนกราบทลคงนแลว
 จงยงพระบรมโพธิสत्वเจ้าให้บนทมในทมคเวลารাত্র ยงประทยให้
 ลกโพลงในหม้อทงหลาย ยงประทยอื่น ๑ ให้คยเสย ควคคคเห็นว
 พระโพธิสत्वจกยงพระหัตถหรือพระบาทให้ไหวยง ครนให้พระ
 โพธิสत्वบนทมในทมคหน้อยหน่งแลว ยกชนชงหม้อควงประทย
 อนเต็มควยนำมน ให้มีแสงสว่างเป็นอนคยวกัน พิจารณาคยริยาบถ
 แห่งพระมหาสत्व ก็ไม่เห็นแม้ลกว่าควมไหวพระกาย ๑ แม้ทคลอง
 ควยประทยในรวาง ๑ สนนบหน่ง ก็ไม่เห็นลกว่าควมกระตักไหว
 หน้อยหน่งแห่งพระโพธิสत्वเจ้า ควยประการฉะนี้ ๑

แต่นนเหล่าเสวกามาตยกราบทลว่า ธรรมคาทารกทงหลาย
 ลยลยสามชวยย่อมกลวแมลงวันทงหลาย ข่าพระองคจกทคลองพระราช
 โอรสควยนำออย กราบทลฉะนี้แลว จงทาพระสรวะทงสนแห่งพระบรม
 โพธิสत्वควยนำออย แลวให้บนทมในสถานทมแมลงวันชกชม ๑
 แมลงวันเหล่านนกลอมตอมพระสรวะทงสนแห่งพระมหาสत्वเจ้ากนนำ
 ออยคจแทงควยเขมเป็นอนนมาก ๑ พระบรมโพธิสत्वเจ้าทรงจินคณา-

การว่า การที่เราตายในปากแห่งหม่อมแมลงวันดีกว่าการตายในอวจนรก
 ึ่งทรงออกกลิ่นต่อทุกข เวทนาไม่หวนไหวคจพระมหาเถระเขานีโรธ
 สมายต์ ฯ แม้ที่ทดลองควยนำอ้อยในรวาง ฯ สันยหนง ก็ไม่เห็น
 สักว่าการคกคิกไหวพระกายแห่งพระโพธิสัตว์เจ้าหน้อยหนึ่ง ด้วยประ
 การฉะน ฯ

แต่นั้นหม่อมมาตย์จึงกราบทูลว่า ในกาลเมื่อทารกอายุถึงสี่
 ด้ชวยทารกนั้นก็เป็นผู้ใหญ่ ไคร่ต่อของที่สอาด เกลียคของโลโครก
 ษาพระองค์จกทดลองพระราชโอรสนั้นด้วยของไม้สอาด กรายทูลตั้ง
 ด้ ด้ แต่มานั้นมากก็ไม่สร้งน้ำให้พระโพธิสัตว์ ไม่จคให้ ไคลงบังคน
 ให่ ที่ควรไม่ชวยให้เสด็จลกชนจากบันทม ฯ พระโพธิสัตว์เจ้ากลง
 บังคนหนักเขายันทมเกลือกกลวอยู่ในที่นั้นนั่นเอง ฯ ก็เพราะกลิ่นเหม็น
 สมันนั้นแทบจะเป็นกาลสำแดงพระอธยาศัยภายใน แห่งพระโพธิสัตว์
 เจ้าให้ปรากฏออกมาภายนอก ฯ หม่อมแมลงวันก็มาตอมกินอยู่ใน
 พระกายแห่งพระบรมโพธิสัตว์นั้น ฯ ลำคยนั้นพระชนกพระชนนีประ
 ทยนังลอมตรสออย่างนว่าพ่อเตมียกุมาร บคนพอกก็โตแล้ว ไครจะ
 ประคัยประคองพ่อเสมอไปพ่อไม่ละอายหรือ พ่อบันทมอยู่ทำไม ลก
 ชนชำระกายซี แล้วตรัสปริภาสคคพ่อ ฯ พระมหาสัตว์เจ้านน แม
 จมอยู่ในกองคุธอันปฏิกุลอย่างนั้น ก็วางพระอารมณ์เป็นกลาง เพราะ
 ทรงพิจารณาเห็นคุธนรยายายเป็นสภาพมกกลิ่นเหม็น สามารถพงคตลข
 ชนในใจของชนทงหลายผู้ ยนอยู่ในที่สุคแห่งร้อยโยชน ด้วยความ

เป็นของมุกถนหมิ่นกว่า ๆ แม้ที่คลองถ้วยของไม้สอาดในราว ๆ
 สิบหนึ่งก็ไม่เห็นช่องพิธี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่หน้หม่มขมนตรจึงกราบทูลว่า ธรรมคาถารกทั้งหลาย
 สิบห้าขวยย่อมหกลวรรธน ข้าพระองค์จักทคลองพระราชโอรสนั้นด้วย
 ถ่านเพลิง ๆ ลำคยบนั้นจึงให้ตงกระเบื้องเต็มด้วยถ่านเพลิงภายใต้
 พระแท่นแห่งพระมหาสัत्वักยคิดเห็นว่า โฉนพระมหาสัत्वักอินความ
 รอนเขยคเขยน เสวยทุกขเวทนา เมื่อทนต่อทุกขเวทนาไม่ได้ จัก
 แสคองความกระคิกไหวพระหัตถ์หรือพระบาทข้าง ๆ นางนมทั้งหลาย
 ยิงพระโพธิสัत्वักเจ้าโหบนทมณพระแท่นแล้วหลกออกมาเสย ๆ พระ
 มหาสัत्वักอินความรอนเขยคเขยนแล้ว ๆ เปลวเพลิงปรากฏเป็นเกือย
 จะโปลงในพระสัรวระทงสันแห่งพระบรมโพธิสัत्वัก ๆ ฝ่ายพระมหา
 สัत्वักเจ้าทรงโอวาทแก่พระองค์ว่า ความรอนพร้อมในอวจนรกแผ่ไป
 สรรอยโยชน ทำลายนยันทาทงสองของสัत्वักทงหลายผู้ยู่ในทรอย
 โยชน ความรอนแห่งเพลิงนี้ประเสริฐกว่าความรอนในอวจนรกนั้น
 รอยเท่า พนเท่า แสนเท่า ทรงเห็นคงนแล้ว ก็ทรงอดกลน
 เสยมิได้หวนหวาค คุงท่านผู้เขานโรธสมายคิไม่รู้ สักหวนหวาค
 อะไร ๆ ฉะนั้น ๆ ลำคยบนั้น พระชนก พระชนนี ทอดพระเนตรเห็น
 พระราชโอรสเสวยทุกขเวทนา ก็เป็นเหมือนพระหฤทัยจักแตก จึง
 ให้ชนทงหลายหลกออกไป นำพระราชโอรสออกจากความรอนด้วย
 เพลิงนนั้นแล้วตรสวังวอนว่า พ่อเต็มียะ เราทงสองความที่พ่อรู้มิใช่
 คนง่อยเปลยเป็นต้น เพราะว่ามีอเท้าปากและช่องหูเห็นปานคงน

มิใช่แห่งชนพิกการเหล่านั้น เราทั้งสองปรารถนาพอเป็นบุตรก็ได้แล้ว
 สมปรารถนา พอจงอย่ายังเราทั้งสองให้ฉิบหายเสียเลย จงปลดเปลื้อง
 เราทั้งสองจากความครหาแต่สำนักพระราชานในชมพูทวีปทั้งสิ้นเถิด ฯ
 พระบรมโพธิสัตว์เจ้า แมื่อนพระชนกพระชนนีตรัสวงวอนอย่างนั้น ก็
 เป็นผู้มีไต่กระตักองค์บนทมอยู่ คงมิได้ทรงสทึบพระวาจาอื่น ๆ
 พระราชบิดาและพระราชมารดา ก็ทรงกันแสงเสด็จหลีกไป ฯ ขางคราว
 พระราชบิดาแต่พระองค์เดียวเสด็จไปตรัสวงวอน พระโพธิสัตว์ ฯ
 ขางคราวพระชนนีแต่พระองค์เดียวเสด็จไปตรัสวงวอน ฯ ขางคราว
 ทั้งสองพระองค์เข้าไปรยสังวอนวอน ฯ แม้ทคลองทวยถ่านเพลิง
 ในราว ๆ สิบหนึ่ง ก็ยังไม่เห็นช่องพิรุณแห่งพระมหาสัตว์ทวย
 ประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนั้นในกาลเมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้ามีพระชนม์ได้ สิบหก
 พรรษา เหล่าอมาตย์และพราหมณ์มีพระราชานเป็นประมุขคิดเห็นกัน
 ว่า พระราชกุมารเป็นง่อยเปลี้ย เป็นโง่ เป็นหูหนวก หรือไม่
 ไซ้เป็นอย่างนั้น ๆ จงยกไว้ ในเมื่อวัยแปดไปแล้ว บุคคลชื่อว่าไม่
 กำหนดในอารมณซึ่งนำกำหนดยอมไม่มี ไม่แลคในอารมณซึ่งนำแลค
 ย่อมไม่มี ไม่ยินดีในอารมณซึ่งนำยินดียอมไม่มี ในเมื่อถึงคราวแล้ว
 ความกำหนดยินดีนั้นยอมมีเป็นธรรมดาโลก เปรียบเหมือนบขชาติ
 ถึงคราวก็ยอมแยมขานฉะนั้นแท้ เพราะฉะนั้น พวกเราจักให้เหล่า
 นางสนมบำเรอพระมหาสัตว์ทคลองทวยเหล่านั้นางสนม ฯ แต่นั้นพระ
 เจ้ากาสิกราชตรัสเรียกนางสนมทั้งหลายทรงรูปอันยอดเยี่ยมสมบุรณ์

ด้วยกิริยางามมาตริสว่า นางใดสามารถเพื่อจะยังกุมารให้ร่าเริง หรือ
 เพื่อจะผูกพันด้วยอำนาจศิลปะสราญณ์ นางนั้นจักเป็นอัครมเหษีแห่ง
 กุมารนั้น ๆ นางนมทั้งหลายยังพระราชกุมารให้สดุ้งด้วยน้ำหอม
 แล้วประคององค์พระราชกุมารให้เป็นราวกะเทวยุตร ให้บันเทิง
 ณพระยรมัธยมทอศไวคแล้วในห้องมัสรีเชนกับด้วยเทพวิมาน ทำ
 ให้เป็นที่พินเพื่อนเพราะกลิ่นหอมทั่วไปภายในห้อง ซึ่งประคองด้วย
 พวงของหอมพวงระเบียบคอกไม้พวงขยฆาชาติ และจรรณแห่งอุป
 และเครื่องอบ เสร็จแล้วหลีกไป ๆ ลำดับนั้นนางสนมทั้งหลายก็
 แวดล้อมพระโพธิสัตว์ ยิ่งพระโพธิสัตว์ให้อภิมุขด้วยการพอนรำ
 ขบรอนขาง ด้วยกิจทั้งหลายมือนกล่าวคำอ่อนหวานบ้าง ๆ เพราะ
 ความที่พระบรมโพธิสัตว์เป็นผู้สมบุรณด้วยพระปรีชา พระองค์จึงไม่
 ทอดพระเนตรคูนางเหล่านั้น ทรงอริยฐานว่า นางสนมเหล่านั้นอย่าได้
 ถูกต้องสรีรกายของเรา แล้วทรงกลนลมอัสสาสะบัสสาสะ ๆ พระ
 สรรของพระบรมโพธิสัตว์ก็แข็งกระด้าง ๆ นางเหล่านั้นไม่ได้สัมผัส
 พระสรีระแห่งพระบรมโพธิสัตว์ ต่างกลัวแล้วสตั้งแล้วด้วยเข้าใจว่า
 พระราชกุมารนมสรีระแข็งกระด้าง หาใช้มนุษย์ไม่ จักเป็นยักษ์
 ต่างไม่อาจจะทรงตนอยู่ก็หนีไป ๆ แม้ที่ทดลองด้วยเหล่าสตรีใน
 รวาง ๆ สันยหนึ่งก็ไม่เห็นช่องว่าพระราชโอรสนั้นแกล้งทำ ด้วย
 ประการฉะนี้ ๆ หม่อมมาตยพราหมณ์ พระราชาแม้ที่ทดลองด้วย
 การทดลองอย่างใหญ่ สิบหกครั้ง และด้วยการทดลองอย่างน้อย
 มากครั้ง ก็หาสามารถจะกำหนดจับพิรุณได้ไม่ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

แต่นั้นบรมกษัตริย์ก็ทรงวิปฏิสาระตรัสเรียกพราหมณ์ทั้งหลายผู้
 ทำนายลักษณะมารบสั่งว่า ท่านทั้งหลายกล่าวแก่เรา ในกาล
 เมื่อกุมารประสูติว่า กุมารนั้นถนอมพร้อมด้วยบุญลักษณะอันประเสริฐ
 อันตรายย่อมไม่มีแก่กุมารนั้น ยศนิกุมารนั้นเป็นทั้งง่อยเปลี้ยเป็น
 ทงไขทงหนวก ถ้อยคำของท่านทั้งหลายไม่ทำให้ข้าพเจ้ายินดีเลย
 ลำคายนพราหมณ์ทั้งหลายจึงทูลแก่ว่า ชนชอว่านิมิตรทั้งปวงอัน
 อาจารย์ทั้งหลายของพวกข้าพระบาทไม่เห็นย่อมไม่มี อีกประการ
 หนึ่งเมื่อข้าพระบาทจะกราบทูลว่า พระราชกุมารที่ราชสกุลทรง
 ปรารถนาได้แล้วเป็นกาฬกณณ คังน ความโทมสนล็กจะพึงมีแต่พระองค์
 เพราะเหตุนั้นข้าพระบาทจึงไม่กราบทูล ฯ พระราชาจึงตรัสถามว่า
 ยศนิกควรจะทำอย่างไร ฯ พราหมณ์เหล่านั้นกราบทูลตอบว่า ถ้าเมื่อ
 พระราชกุมารอยู่ในราชคฤหสถานนั้น อันตรายสามอย่างย่อมจะเกิด
 ปรากฏ คืออันตรายแห่งชีวิต อันตรายแห่งเศวตฉัตร อันตราย
 แห่งพระอัครมเหษี เพราะเหตุนั้นควรพระองค์อย่าได้เนิ่นช้าโปรด
 ให้เตรียมรถอวมงคลเทียมม้าอวมงคลแล้วขังพระราชโอรสนั้นให้
 ขันทมขนนัน นำออกโดยทวารขัศจิมทิศ ผังเสยทสุสานะอันสำหรับ
 ผังผคย ฯ พระราชาได้ทรงสคยคำแห่งพราหมณาจารย์เหล่านั้น
 ก็กลัวแต่ภัยคืออันตรายจึงโปรดให้ทำอย่างนั้น ฯ กาลนั้นพระนาง
 จันทเทวีได้ทรงสคยประพฤติเหตุนั้นก็เสด็จไปโดยค้วนเฝ้าพระราชสาม
 ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า พระองค์ได้พระราชทานพรแก่ข้าพระบาท

ใ้ ข้าพระบาทไ้กริบและถวายคนพระองค์ไว้ก่อน บัดนี้ขอพระองค์
 พระราชทานพรนั้นแก่ข้าพระบาท ฯ พระราชาตรัสถามว่าจะปรารภนา
 อะไรจงเลือกขอตามชอบใจ ฯ พระนางกราบทูลขอราชสมบัติให้
 พระโอรส ฯ พระราชาไม่ทรงอนุญาต เพราะพระราชาโอรสเป็น
 กาทกัณเณิ ฯ พระนางก็กราบทูลวิงวอนว่า ไม่พระราชทานให้
 พระราชาโอรสครองราชสมบัติตลอดชีพ จงพระราชทานเจ้กย ฯ
 พระราชาก็ไม่ทรงอนุญาต ฯ พระนางก็กราบทูลวิงวอนขอพระราช
 ทานให้พระราชาโอรสไ้ครองราชสมบัติตลอดลงมา ตั้งแต่หกขจนถึง
 หกข และตั้งแต่เจ้กเดือนจนถึงหกเดือน กงเดือน ฯ พระราชา
 ก็ไม่โปรดอนุญาตทั้งหมด ฯ พระนางจึงกราบทูลขอให้ไ้ครอง
 ราชสมบัติตลอดมาเพียงเจ้กวัน ฯ พระราชาก็พระราชทานอนุญาต ฯ
 พระนางจึงให้ตักแต่งองค์พระราชาโอรสอภิเษกแล้ว ให้ข่าวร้องทั่ว
 พระนครเพื่อให้รูก็นว่าราชสมบัตินี้เป็นของพระเทมียราชกุมาร และ
 ให้ประดับพระนครทงสน ให้พระราชากุมารขึ้นประทับนั่งบนคอช้าง
 ยกเควตฉัตรเบองบนพระเคียรแห่งพระราชกุมาร ทำประทักษิณ
 พระนคร ครั้นพระราชโอรสกลับแล้วให้ขันทมบนพระยภุมสิริ
 ตรัสวิงวอนตลอดคนและจนถึงหัวันว่า พ่อเทมียะ แม่ไม่ใช่อันหลัก
 นอนร้องไห้ยู่ถึงสี่หกข อาศรัยพ่อจนดวงตาทั้งสองของแม่ฟกแฉะ
 หัวใจของแม่เพียงจะแตกด้วยความโศก แม่รู้ยู่ว่าพ่อไม่ใช่ง่อย
 เปลยเป็นตนเลย พ่ออย่าทำแม่ให้หาที่พงมิไ้เลย ฯ ครนถึง
 วันทหก พระราชารบสั่งให้หานายสารถขอสุนนทะเลมา ตรัสสั่งว่า

พรุ้งนี้ เจ้าจิ้งเทยมน้ำอมวงกลคู้หนึ่งทรถอมวงกลแต่เช้า ยิ่งบุตรเรา
 ให้นอนบนรถนั้นนำออกโดยทวารขั้จิมทิศ ประกาศว่าคนกาฬกัณเณ
 ไปสู่ป่าชาผคิย ขุดหลุมสี่เหลี่ยม ผังบุตรเราเสียแล้วต่อยศรัษะ
 คว้าสนจอบให้ สันชีวิต กลบดินข้างบนทำดินให้พูนขึ้น อาบน้ำแล้ว
 กลับมา ฯ ฝ่ายพระนางจันทเทวีได้สศกษพระราชดำรัสแห่งพระราช
 สามี ก็เป็นเหมือนพระหฤทัยแตกทำลายเสด็จไปสู่สำนักพระบรม
 โพิธิตว์ราชโอรส ตรัสว่าพรณวิงวอนอยู่ตลอดราตรว่า พ่อเต็มियะ
 พระชนกของพ่อมีพระราชดำรัสเพื่อให้ผังพ่อในป่าชาผคิยในวันพรุ้งนี้
 แต่เช้า พ่อจักวายชนม์แต่เช้าพรุ้งนี้ ฯ พระมหาสศกษเจ้าโคตรวง
 สศกษก็มีพระมนัสแซมชนทรงดำริว่า ความพยายามที่อาตมากระทำมา
 สันสืบทกข จะถึงที่สุดแห่งมโนรถวันพรุ้งนี้ ฯ เมื่อพระบรมโพิธิตว์
 ทรงดำริอย่างนี้ พระบศกษก็เกิดชนณภายในพระกมล ฯ ส่วนพระ
 หฤทัยของพระชนนเพียงจะแตกทำลายด้วยความทุกข์ ฯ เมื่อเป็นไป
 ถึงเพียงนี้ พระโพิธิตว์เจ้าทรงรำพึงว่า ถ้าเราจักพศ ความ
 ปรารถนาของเราจักไม่ถึงที่สุด ทรงจินตนาการฉะนิจไม่ตรัสกษ
 พระราชชนน ฯ ครนราตรนั้นล่วงไปรุ่งขึ้นเช้า พระนางยังพระ
 มหาสศกษให้สนานแล้วแต่งองค์แล้วให้ประทับนั่งบนพระเพลา สรวม
 กอดพระโอรสนั้นเสด็จประทับอยู่ ฯ ลำคยนั้นนายสุนันทสารถเทยม
 รถแต่เช้า ได้เทยมด้วยน้ำมวงกลในรถมวงกลด้วยอานภาพแห่งพระ
 โพิธิตว์อนเทพเจ้าบนคานกลใจให้รถยขยงอยู่แทบพระทวาร ขนสู่
 พระราชนิเวศ เข้าสู่ห้องอนประกอบด้วยสิริ ถวายบังคมพระราชเทวี

แล้วกราบทูลว่า ขอพระแม่เจ้าอย่าไต่กรวษาพระบาท ๆ รัชพระราช
 บัญชา มา กราบทูลชนะแล้ว เอาหลังมอกันให้พระนางผู้สรวมกอด
 พระโอรสประทับนั่งอยู่หลักไป อ้อมพระราชกุมารตักน้ำคอกไม้ล้าง
 จากปราสาท ๆ กาลนั้นพระนางจินตเทวี กัสยาย พระเกศาซ้อนพระ
 ทรวง ทรงปริเทวนาการตั้งสนับอยู่กัษมุนางสนมในปราสาทนั้น ๆ
 ลำคายนนพระบรมโพธิสัตว์เจ้าทอค พระเนตรเห็นพระราชมารดาทรง
 กนแสงก็เป็นผู้มีพระมนัสตจแตกเป็นเจ็ดเสียง ทรงจินตนาการว่า เมื่อ
 อาตมะไม่พุดกับพระชนนี ๆ ของเราก็มิพระเหตุที่ยทำลายวายพระชนม์
 ก็ทรงใคร่จะตรัสทวย แต่ทรงพระคำริต่อไปว่า ถ้าอาตมะจะพุด
 ทวยพระมารดา ความเพียรที่อาตมะทำมาสืบหกบ้จักหาประโยชน์
 มิได้ เมื่ออาตมะไม่พุดทวยเสียอีกจักเป็นประโยชน์แก่อาตมะแก่
 พระมารดาและแก่มหาชน ทรงคำริเช่นนั้น ก็ทรงกลั่นโคกาคกรเสีย
 ไม่ตรัสกับพระราชชนนี ๆ ลำคายนนสนับนทสารถยงพระบรมโพธิสัตว์
 เจ้าให้ชนบนรถ แม้คิดว่าเราก็จกขบรถตรงไปประตูข้คจิมทศ เป็น
 ผู้อนเทพเจ้าขนคานคลใจทวยอานภาพแห่งพระมหาสัตว์ ยังรถให้
 กลับขบตรงไปประตูปาจิมทศ ๆ พอจักรรถกระทยธรณีประตู พระ
 โพธิสัตว์เจ้าไต่ทรงสทขเสียงนน ก็ทรงคำริว่าความปรารธนาของ
 อาตมะถึงที่สุดแล้ว ก็เป็นผู้มีพระมนัสแซมชนเป็นอย่างดี ๆ
 รถออกจากพระนครไปสู่สถานทีโยชนหนึ่งทวยเทวานภาพ ๆ ชฎุข่า
 ในทนนปรากฏแก่นายสารถยงข่าชาผคข ๆ นายสารถยงกำหนดว่าท
 นฆาสุก จึงแวะหยุดรถเขาขางมรรคา ลงจากรถเปลืองเครื่องแต่ง

องค์พระโพธิสัตว์ออกห่อวางไว้ แล้วถือจอบปรารภขุดหลุมสี่เหลี่ยม
 ในที่ไม่ไกลรถ ๆ แต่นั้นพระมหาสัตว์เจ้าทรงจินตนาการว่า สมัยนี้
 เป็นกาลที่อาตมาพยายาม ก็อาตมาทำความเพียรไม่ยั้งมือและเท่า
 ให้หวนไหวสนสขกขัย กำลังของอาตมาจะมีหรือไม่มีหนอ ๆ ทรง
 จินตนาการฉะฉาง เสกจลกลขนลย พระหัตถ์เบื้องขวา คอยพระหัตถ์เบื้อง
 ซ้าย ลยพระหัตถ์เบื้องซ้าย คอยพระหัตถ์เบื้องขวา นวคพระบาท
 ทั้งสองคอยพระหัตถ์ทั้งสอง ทรงปรารภจะเสด็จลงจากรถ ๆ ขณะนั้น
 แผ่นดินก็ชันไปตั้งอยู่จตุรพักตร ในที่เป็นที่ประดิษฐานพระบาทแห่ง
 พระมหาสัตว์เจ้าคจผวนอนเต็ม คอยลมพองขนฉะฉาง ๆ พระบรม
 โพธิสัตว์เสด็จลงจากรถทรงดำเนินไปสู่นวาระเล็กน้อย ก็ทรงทราบ
 โดยนิมิตว่า กำลังของอาตมาเพื่อจะไปสู่ทางไกลแม่ สรร้อย โยชน์
 วันหนึ่งยังมอยู่ เมื่อทรงพิจารณาพระกำลังว่า หากนายสารถิประทย
 ราชอาตมา กำลังของอาตมาเพื่อจะต่อสู้กับนายสารถิมอยู่หรือหนอ
 จึงทรงจับท้ายรถยกขึ้นประทยยืนกวัดแกว่งไปมา คจขัยยานเครื่อง
 เล่นของเด็กทั้งหลายยกขึ้นกวัดแกว่งไปมาฉะฉาง ๆ เมื่อทรงกำหนด
 ทราบว่า กำลังของพระองค์เพื่อจะต่อสู้กับนายสารถิยังมอยู่ ก็เกิด
 มีพระประสงค์จะใคร่ได้เครื่องประทยองค์ ๆ ขณะนั้นพิภพแห่งท้าว
 สักกะเทวราชก็สำแดงอาการอื่น ๆ ท้าวสักกะทรงอาวชันนาการก็
 ทรงทราบเหตุนี้ว่า ความปรารถนาของพระเทมียกุมารถึงที่สุดสม
 มโนรถแล้ว บัดนี้เธอต้องการเครื่องประทยองค์ เครื่องประทยองค์
 ของมนุษย์ต้องการทำไม เราจึงยังพระราชกุมารนั้นให้ทรงประทย

พระบรมโพธิสัตว์เจ้าจักรวรรดิภิกษุเสนาบดี (กล้วยคาถา

ที่ ๕-๖) ว่า

น พธิโร น มุโคสมิ น ปกฺโข น จ ปิงฺคโล
 อธมฺมิ สารถิ กยิรา มณฺเฑ ตฺวิ นิกฺขณํ วเน
 อรุ พาทุ จ เม ปสฺส ภาสิตลฺลจ สฺโณหิ เม
 อธมฺมิ สารถิ กยิรา มณฺเฑ ตฺวิ นิกฺขณํ วเน

เรามีได้เป็นคนหนวก มีได้เป็นคนไข้ มีได้เป็นคนง่อยเปลี้ย
 มีได้มีคนอันทรยศอันวิกลวิการ ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านก็ทำสิ่งที่ไม่
 เป็นธรรม ท่านจงดูขาทั้งสองของเรา เช่นกับขาลำต้นกล้วยทองคำ
 แขนทั้งสองของเรา เช่นกับขั้ววรรณแห่งใบกล้วยทองคำ ท่านจงฟังคำ
 ที่เรากล่าวเป็นคำอันหวาน ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านก็ทำสิ่งที่ไม่
 เป็นธรรม ฯ

นายเสนาบดีจึงคิดว่า นั้ใครหนอ ตั้งแต่มา ก็สรรเสริญแต่ตนเอง
 เท่านั้น ฯ จึงละการขุดหลุมแห่งนั้นขึ้น ได้เห็นรูปสมยัตติของพระบรม
 โพธิสัตว์เจ้า เมื่อยังไม่ทราบว่า ชายนั้นเป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาหนอ
 จึงกล่าวคาถานี้ (ที่ ๗) ว่า

เทวดา นุสิ คนุชพฺโพ อาตุ สกฺโก ปฺรินุทโท
 โโก วา ตฺวิ กสฺส วา ปฺตฺโต ถถิ ชาเนมฺม ตํ มยํ

ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพ หรือท้าวเทวอินทรบุรินทร์ ท่าน
 คือใคร หรือเป็นบุตรแห่งใคร ข้าพเจ้าทั้งหลายจะรู้จักท่านอย่างไร ฯ

ลำดับนั้น พระเทมียมหาเสด็จเจ้าเมืองจะล่าแคงพระองค์ให้
ปรากฏแลเทศนาจักร์สาคา (ที่ ๘ ถึง ๑๑ แลกลิ่ง) ว่า

นมฺหิ เทโว. น. คนฺธพฺโพ	นาปี สกฺโก ปุริณฺทโท
กาสิกรณฺโณ อหิ ปุตฺโต	ยํ กาสฺยา นิหณฺณสิ
ตสฺส รณฺโณ อหิ ปุตฺโต	ยํ ตฺวิ สมฺมุปฺชีวสิ
อธมฺมํ สารถิ กยิรา	มณฺเจ ตฺวิ นิกฺขณํ วเน
ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย	นิสีเทยฺย สเยยฺย วา
น ตสฺส สาขํ ภาณฺเชยฺย	มิตฺตทฺพฺโก หิ ปาปโก
ยถา รุกฺโข ตถา ราชา	ยถา สาขา ตถา อหิ
ยถา ฉายูปโค โปโส	เอวํ ตวมฺสิ สารถิ
อธมฺมํ สารถิ กยิรา	มณฺเจ ตฺวิ นิกฺขณํ วเน

เรามีใช้เทวดา มีใช้คนธรรพ มีใช้ท้าวสักกรินทร์บุรุษรินทท เรา
ผู้ที่ท่านจะฆ่าเสียในหลุมผู้เป็นราชโอรสแห่งพระเจ้ากาสิกราช เราเป็น
ราชโอรสแห่งพระราชอาผู้ที่ท่านฟังพระบารมีเสียงชพอยู่เสมอ อันมี
พระนามว่าพระเจ้ากาสิกราช ถ้าท่านฝังเราไว้ในป่า ท่านชื่อว่าทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นธรรม บุคคลนั้นนอนไต่ร่มเงาแห่งพฤกษชาติใด บุคคลนั้นไม่
ควรหักกิ่งพฤกษชาตินั้น เมื่อทำเช่นนั้นนักชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตร
เป็นคนลามก พระราชาเป็นเหมือนต้นไม้ เราเป็นเหมือนกิ่งไม้ ตวั
ท่านเป็นเหมือนคนอาศัยร่มเงา ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านชื่อว่า
ทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ฯ

นายสนั่นทสารถึ แม่เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าตรัสอย่างนุกยงไม่
 เซอนันนเทยว ๆ พระบรมโพธิสัตว์จงทรงจินตนาการว่า เราจักให้นาย
 สารถึเซอ เมื่อยงราวไพรโห้บนลอคควยสาธิการของเหล่าเทพเจ้า แล
 ควยพระสรเสยงกกกองของพระองค์ เมื่อจะตรัสคาถาขามิตรลย
 คาถา จงตรัส (คาถาที่ ๑๒ ถึงที่ ๒๑ กง) ว่า

พหุตพุกโข ภวติ วิปฺปมุตโต สกัฆรา
 พหุ นั อฺปชวณติ โย มิตฺตานัน น ทพฺภติ

ขทคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร ชนเป็นอันมากก็อาศรัย
 ขทคลผู้ใดเลยงชพ ขทคลผู้ใดจากเรอนของตนไปในที่ไหนด ๆ ก็มี
 ภิกษาหารมากมาย ไม่ออคอยาก ๆ

ยิ ยิ ชนปทึ ยาทิ นิคเม ราชธานีโย

สพฺพตถ ปุชิตो โหติ โย มิตฺตานัน น ทพฺภติ

ขทคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร ขทคลผู้ใดไปสู่ชนขท
 นิคมราชธานีใด ๆ ก็เป็นผู้อันหม่ชนในชนขทนิคมราชธานีนั้น ๆ ทง
 หมคขุขามิให้ชกสนอย่างใดอย่างหนึ่ง (กุขพระสวลัเถระ) ๆ

นาสส โจรา ปสหนติ นาทิมณฺเฑติ ขตฺติโย

สพฺเพ อมิตเต ตรติ โย มิตฺตานัน น ทพฺภติ

ขทคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร โจรทงหลายไม่ข่มเหง
 ขทคลผู้ใด (กุขพระสังกัจจสามเณร) กษตริยก็มีไคหม่นขทคลผู้ใด
 (กุขโชติกเศรษฐี) ขทคลผู้ใดยอมข้ามพันหม่อมิตรทงปวง ๆ

อกุทฺโธ สขริ เอติ สภาย ปณฺนิหนฺติโต

ณาทินัน อุตฺตโม โหติ โย มิตฺตานัน น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายหม่มิตร บุคคลผู้นั้นจะมาสู่เรือนของ
 ตนด้วยมิได้ โกรธเคืองใคร ๆ มา บุคคลผู้นั้นก็จักเป็นผู้ชื่นชมโสมนัส
 ต่อถ้อยคำสรรเสริญของมหาชนในที่ประชุมชน อุดมของหมู่ญาติ ฯ

สกุกตวา สกุกโต โหติ ครุ โหติ สकारโว

วณณกิตติภโต โหติ โย มิตตานัน น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายหม่มิตร บุคคลผู้นั้นสักการะคนอื่น
 ก็จะเป็นผู้อื่นคนอื่นสักการะตน แลเคารพคนอื่น ก็จะเป็นผู้อื่นคนอื่น
 เคารพตน และจะเป็นผู้มีคุณอื่นบุคคลพรรณนาแลมีเกียรติยศพthon
 บุคคลนำไปข่าวประกาศ ฯ

ปฺชโก ลภเต ปฺชํ วนทโก ปญฺฉวนทนํ

ยโสภิตฺตฺติญจ ปปโปติ โย มิตตานัน น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายมิตรทั้งหลาย บุคคลผู้นั้นบูชาผู้อื่น
 ก็ย่อมได้บูชาตอบแต่ผู้อื่น ไหว้ผู้อื่นก็ย่อมได้ไหว้ตอบแต่ผู้อื่น แล
 ย่อมถึงอิศริยบริวารยศเกียรติยศพทสรรเสริญคุณ (กุจจิตตคหบดี) ฯ

อคฺคิ ยถา ปชฺชลติ เทวตาว วิโรจติ

สิริยา อชฺชหิโต โหติ โย มิตตานัน น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายมิตรทั้งหลาย บุคคลผู้นั้นย่อม
 รุ่งเรืองดุจกองเพลิง หรือไฟโรจน์ดุจเทพยดาผู้มีเดชานุภาพ มีสิริ
 ประจักษ์ทั่ว (กุจอนาถบิณฑิกเศรษฐี) ฯ

คาโว ตสฺส ปชายนติ เขตเต วุตฺตํ วิรุพฺหติ

วุตฺตานํ ผลมสนาติ โย มิตตานัน น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายมิตรทั้งหลาย โศเป็นอันมากของ
บุคคลผู้นั้นย่อมเกิด พืชที่หวานในนาของบุคคลผู้นั้นย่อมงอกงาม
บุคคลผู้นั้นย่อมได้บริโภคนผลของพืชที่หวานแล้ว ฯ

ทริโต ปพพตาโต วา รุกขโต ปติโต นโร
จโต ปติฏฺฉิ ลกฺติ โย มิตฺตานํ น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายปวงมิตร บุคคลผู้นั้นพลาดจากภรรยา
หรือตกจากต้นไม้ย่อมได้ทีอาศรัยไม่เป็อันตราย ฯ

วิรุพฺพหฺมุลสนฺตานํ นิโคธฺรมิว มาลฺุโต
อมิตฺตา นปฺปสหนฺติ โย มิตฺตานํ น ทพฺภติ

บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายปวงมิตร เหล่ามิตรย่อมประทุษ
ร้ายบุคคลผู้นั้นไม่ได้ คุจไม้ไทรมีรากติดต่อกันพัวพันงอกงาม ลม
ประทุษร้ายไม้ใดฉะนั้น ฯ

นายสุนันทสารถได้ฟัง พระมหาสัตว์ทรงแสดงธรรมด้วยคาถา
มีประมาณเท่านั้นก็งำพระองค์ไม่ได้ ก็หยดการชดหลวมด้วยคิดว่า
นี่ใครหนอ แล้วลุกขึ้นไปสู่ที่ใกล้รถ ไม่เห็นพระโพธิสัตว์แลห่อเครื่อง
ประดับในที่นั่งทั้งสองอย่าง จึงกลับมาแลคพระองค์ก็งำพระองค์ได้
จึงหมอบแทบพระบาทแห่งพระโพธิสัตว์นั้น ประคองอัญชลิตูลวิงวอน
กล่าวคาถา (ที่ ๒๒ กิ่ง) นี้ว่า

เอหิ ตํ ปฏฺิเนสฺสามิ ราชปฺตฺตํ สกํ ฆริ
รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทนฺเต กิ อรณฺเณ กริสฺสสิ

ขอพระองค์เสด็จมา ข้าพระองค์จักนำพระองค์ผู้พระราชโอรส
กลับไปสู่พระราชวังของพระองค์ ขอพระองค์เสด็จครองราชสมบัติ
พระองค์จงทรงทำอะไรในป่า ฯ

พระบรมโอรสตัวเจ้าจงตรัสกษัตริย์ (ด้วยคาถาที่ ๒๓
กึ่ง) ว่า

อติ เม เตน รชเชน ฌาตเคน ชเนน วา

ยิ เม อชมมจริยาย รชชํ สพฺเภถ สารถิ

แนะนำสารถิ เราไม่ต้องกรวดด้วยราชสมบัติที่เราจะพึงได้ด้วย

การประพฤติกอธรรม พร้อมด้วยญาติแลทรัพย์สมบัติ ฯ

นายสุนันทสารถิกราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๒๔ ถึง ๒๗ กึ่ง) ว่า

ปฺณฺณปฺตติ มํ ลาเภหิ ราชปฺตฺต อิติ คฺติ

ปีตา มาตา จ เม ทชฺชํ ราชปฺตฺต ตยิ คฺเต

พระเจ้าข้า พระองค์เสด็จกลับจากทนต์ จะยังข้าพระบาทให้ไต่

ซึ่งรางวัลเครื่องยศ เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว พระชนก

พระชนนี จะพระราชทานรางวัลเครื่องยศแก่ข้าพระบาท ฯ

โอโรธา จ กุมารา จ เวสียานา จ พฺราหฺมณา

เตปิ อตฺตมฺนา ทชฺชํ ราชปฺตฺต ตยิ คฺเต

เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว นางสนม กุมาร พ่อค้า

พราหมณ์เหล่านั้นจะยินดีให้รางวัลแก่ข้าพระองค์ ฯ

หตฺถาโรหา อนิกฺกฺฐา รติกา ปฺตฺติการกา

เตปิ อตฺตมฺนา ทชฺชํ ราชปฺตฺต ตยิ คฺเต

เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว พวกกองข้าง กองทัพ กองรถ
กองเดินเท้า แม่เหล่านั้ จะยินดีให้รางวัลแก่ข้าพระองค์ ฯ

ปहुตธณฺญา ชานปทา เนคมา จ สมากตา

อุปยานานิ เม ทชฺชํ ราชปุตฺต ตยํ คเต

เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว ชาวชนบท ชาวนิคม ผู้มี
ธัญญาหารมาก จะประชุมกันให้เครื่องบรรณาการแก่ข้าพระองค์ ฯ

พระบรมโพธิสัตว์ได้ทรงสดับคำของนายสารถิแล้ว ตรัสตอบ
(ด้วยคาถาที่ ๒๘ - ๒๙ กิ่ง) ว่า

ปีตุ มาตุ จหํ จตฺโต รณฺุสฺส นิคมสฺส จ

อโถ สพฺพกุมารานํ นตฺถิ มยฺหํ สกํ ฃริ

อนฺุณฺญาโต อหํ มตฺยา สณฺุจตฺโต ปิตฺรา อหํ

เอโก อรณฺุณฺเย ปพฺพชฺชิตฺโต น กามे อภิปตฺถเย

เราอันพระชนกพระชนนีสละแล้ว แวนแคว้นนิคมแลกุมารทั้งปวง
ก็สละแล้ว เย้าเรือนของเราอย่าให้มี พระมารดาที่ทรงอนุญาตแล้ว
พระราชบิดาที่ทรงสละจริง ๆ แล้ว เราจะเป็นผู้เคี้ยวฉนวนชอยู่ในป่า
เราไม่ปรารถนาเฉพาะซึ่งกามคุณทั้งหลาย ฯ

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ตรัสถึงพระคุณธรรมของพระองค์อย่างนี้
พระขตกขิงเกิด ฯ เมื่อจะทรงเปล่งพระอุทานด้วยกำลังพระขต จิง
ตรัส (คาถาที่ ๓๐ ที่ ๓๑ กิ่ง) ว่า

อปี อตรมานานํ ผลาสาว สมฺมิชฺฌติ

วิปกฺกพฺรหฺมจฺริโยสฺมิ เอวํ ชานานิ สารถิ

อปี อตรมานานัน สมมตโต วิปจจติ
 วิปกุกพฺรหฺมจรีโยสฺมิ นิกฺขนฺโต อกฺุโตภโย

ความปรารถนาผลของเหล่าบุคคลผู้ไม่รีบร้อนทำความเพียร
 ย่อมสำเร็จแน่นอน เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว คือมีมโนธ
 ฌตฺสฺสแล้ว นายสารถ ท่านจึงรู้อย่างนี้ ความต้องการโดยชอบแห่ง
 เหล่าชนผู้ใคร่บรรณาเพียร ย่อมให้ผลแท้ เราเป็นผู้มี
 พรหมจรรย์สำเร็จแล้วออกผนวชแล้วจะมีภิกษุม้าแต่ไหนเล่า ฯ

นายสารถกราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๓๒ กิ่ง) ว่า

เอวี วคฺคฺกโถ สนฺโต วิสฺมุจฺจโน จ โส
 กสฺมา ปิตุ จ มาตุ จ สนฺติเก น ภณฺตี ตทา

พระองค์มีพระวาจาสละสลวยอ่อนหวานอย่างนี้ เหตุไฉนไม่

ตรัสในสำนักแห่งพระราชบิดาพระราชมารดาในกาลนั้นเล่า ฯ

พระมหาสัตว์ตรัสตอบนายสารถ (ด้วยคาถาที่ ๓๓ ถึงที่ ๔๓
 กิ่ง) ว่า

นาหิ อสนฺธิตา ปกฺโข น พฺริโร อโสตฺตา

นาหิ อชิวฺหตา มฺุโค มา มํ มฺุคฺมธารยิ

เราเป็นง่อยเปลี้ยเพราะไม่มีเครื่องติดต่อกันร่างกายก็หาไม่
 เราเป็นหนวกเพราะไม่มีช่องหูก็หาไม่ เราเป็นโง่เพราะไม่มีลิ้นก็
 หาไม่ ท่านอย่าเข้าใจว่าตัวเราเป็นโง่ ฯ

ปฺุริมํ สรามิหิ ชาตี ยตฺถ รชฺชมการยิ

การยิตฺวา ตหิ รชฺชํ ปาปตฺถํ นิรยํ ภูสํ

เราระลึกชาติปางก่อนซึ่งครองราชสมบัติได้ เราครองราช
 สมบัติในกาลนั้นแล้วไปเกิดในนรกอันเป็นสถานที่เสวยทุกข์ยิ่ง ๆ

วิสตีณเจว วสุธานี ตที่ รชชมการยี่
 อสตีวสุสสหสธานี นิрымหิ อปจจสี

เราครองราชสมบัติในกาลนั้นยี่สิบปี หมกใหม่อยู่ในนิรยาบาย
 แปดหมื่นปี ๆ

ตสฺส รชชสฺสหา กัโธ มา มี่ รชเชภีเสจยี่
 ตสฺมา ปิตุ จ มาตุ จ สนฺติเก น ภณึ สทา

เรากลัวแต่การครองราชสมบัตินั้นด้วยอธิษฐานในจิตต์ว่า ชน
 ทั้งหลายอย่าพึงอภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้นเราจึงไม่
 เจรจาในสำนักพระราชบิดาพระราชมารดาในกาลนั้น ๆ

อจฺจงเก มี่ นิสึทิตฺวา ปิตา อตฺถานุสาสติ
 เอกิ หนถ พนฺธถ เอกิ ขาราปตจฺจกั
 เอกิ สุลสมึ อพฺเพถ อิจฺจสฺส อนุสาสติ
 ตายาหิ ผรุสึ สุตฺวา วาจาโย สมฺนัริตา

พระราชบิดาทรงอุ้มเราให้นั่งบนพระเพลา ตรัสสั่งข้อความผิด
 ว่าจงนำใจผู้หนึ่งไปจำไว้ที่เรือนจำ จงผูกใจผู้หนึ่งเขมย่น จงแทง
 ใจผู้หนึ่งด้วยหอกแล้วราคน้ำแสบที่แผล จงเสียบใจผู้หนึ่งบนหลาว
 ตรัสสั่งเจ้าหน้าทนน้อย่างนี้ เราได้ฟังพระวาจาเหล่านั้นอันหยาบที่
 พระชนกตรัส จึงหวาดต่อการครองราชสมบัติ ๆ

อมโค มุควณณ

อปกฺโข ปกฺขสมฺโมต

สเก มุตฺตกรีสสฺมึ

อจฺฉาหิ สํปริปลฺลโต

เรามีไต่เป็นไข ก็ให้ปรากฏโดยเพศแห่งคนไข มีไต่เป็นง่อย
เปลี่ยก็ให้คนสังเกตรู้จักเป็นง่อยเปลี่ย แกล้งจมเกลือกกลัวอยู่ใน
บ้สสาวะและในอุจจาระของตน ฯ

กสิรณฺจ ปรีตฺตณฺจ

ตณฺจ ทกฺขณฺ สํยุตฺ

โกมฺ ชีวิตฺมาคฺมม

เวรี กยิราถ เกนจิ

ชีวิตเป็นของลำบากเป็นของน้อย และชีวิตนั้นประกอบพร้อม
ด้วยทุกข์ ใครเล่าจะอาศัยชีวิตนี้ ทำเวรด้วยเหตุการณ์หนึ่งหนึ่ง ฯ

ปญฺญา ย จ อลาเภณ

ชฺมฺมสฺส จ อทสฺสนา

โกมฺ ชีวิตฺมาคฺมม

เวรี กยิราถ เกนจิ

ใครเล่าจะอาศัยชีวิตนี้ ทำเวรด้วยเหตุการณ์หนึ่งหนึ่งเพราะ
ไม่ไต่ปัญญา เพราะไม่เห็นธรรม ฯ (แต่ตรงแสดงอุทานคาถา
ซ้ำอีก เพื่อประกาศความไม่เสด็จกลับพระนครเป็นมั่นคง ว่า)

อปี อตฺรมาณานิ

ผลาสาว สมฺมิชฺฌติ

วิปกฺกพฺรหฺมจฺริโยสฺมิ

เอวฺ ชานาหิ สารถิ

อปี อตฺรมาณานิ

สมฺมทตฺโต วิปจฺจติ

วิปกฺกพฺรหฺมจฺริโยสฺมิ

นิกฺขนฺโต อุกฺกโตภโย

แนะนำสารถิ ความปรารถนาผลของบุคคลผู้ค้อย ๆ ทำ
ความเพียรยอมสำเร็จ เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ท่านจง
รู้อย่างนี้ ความต้องการโดยชอบแห่งบุคคลมีถ้วนได้ ใจเร้วยอมให้

ผลสำเร็จ เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์สำเร็จแล้ว ได้ออกผนวชโดย
ปลอดภาย ๗

นายสนั่นท สารถ ได้สทศขพระวาทันน จึงทำไว้ว่า พระราช
กุมารนทงเสยชงรัชยสิริ เห็นปานคิงน ให้เป็นราวกะทรากศพ ไม่
ทำลายพระอธิษฐานขารมมิของพระองค์ เสด็จเข้าสู่ข้าด้วยใครจะ
ทรงผนวช อาตมะจะตองการอะไรด้วยความเป็นอยู่ไม่สมประกอบน
ถึงอาตมะก็จักบวชกบด้วยพระองค์ คำวิษณะแล้วกล่าวคาถา
(ที่ ๔๔ กิ่ง) ว่า

อหฺมปิ ปพฺพชิสฺสามิ ราชปุตฺต ตวนฺตฺติเก

อวหฺยสฺสุ มํ ภูทฺทนฺเต ปพฺพชฺชา มม รุจฺจติ

ข้าแต่พระราชบุตร ข้าพระองค์จักบวชในสำนักพระองค์ ขอ
ตรัสเรียกให้ข้าพระองค์บวชด้วย ข้าพระองค์ขอบบวช ๗

แม้นายสารถทูลวิงวอนอย่างนั้น พระมหาสัตว์ทรงจินตนาการ
ว่า หากว่าเราให้นายสารถบวชในเวลาอัน พระชนกพระชนนีของเราจัก
ไม่เสด็จมาในที่นี้ เมื่อเป็นเช่นนั้นความเลื่อมจกมีแก่พระชนกพระชนนี
ทั้งสอง ม้า รถ เครื่องประดับเหล่านี้จักเสียหายเปล่า ความครหา
ก็จักเกิดขึ้นแก่เราว่า นายสนั่นท สารถนั้นอันพระราชกุมารผู้เป็นยักษ
กินเสียแล้ว ทรงเห็นเพื่ออนเปลืองความครหาแห่งพระองค์และ
ความเจริญแห่งพระชนกพระชนนี จึงทรงแลคกงม้ารถและเครื่อง
ประดับให้เป็นที่ของนายสารถนั้น จึงตรัสคาถา (ที่ ๔๕ กิ่ง) ว่า

รณิ นียุยาทยิตวาน อนโณ เอหิ สารถิ

อนณสฺส หิ ปพฺพชฺชา เอตํ อีสํภิ วนฺณิตํ

ดูก่อนนายสารถิ ท่านมีหนมาเพราะอันเรามอขรตเป็นต้นไว้

แก่ท่าน จริงอัยขรรพชาแห่งผู้หาหนมิได้เป็นการชอบ ท่านผู้

แสวงหาคุณอนยังทั้งหลายมีพระพทธเจ้าเป็นต้นจึงจะสรรเสริญ ฯ

นายสารถิได้ฟังพระวาจาเช่น จึงคิดว่า ถ้าเมื่อเราไปสู่พระนคร
พระราชกุมารนั้นจะพึงเสด็จไปในที่อื่น พระราชบิดาได้ทรงสัคยข่าว

จักให้เราแสวงพระราชกุมารถวายแล้วเสด็จมา ไม่ได้ทอดพระเนตร

เห็นพระราชกุมารนั้นจะพึงลงราชทัณฑ์แก่เรา เพราะฉะนั้นเราจะกล่าว

คุณของตนแก่พระราชกุมารนั้น จะเอาคำปฏิญญาเพื่อยังมิให้เสด็จไป

ในที่อื่น คิดฉะนั้นแล้วกล่าวคาถา ๒ คาถา (ที่ ๔๖ - ๔๗ กิ่ง) ว่า

ยเทว ตยَاهํ วจนํ อกริ ฆทฺทมตฺถุ เต

ตเทว เม ตฺวํ วจนํ ยาจิโต กาทุมรหสิ

อิเชว ตาว อจฺจนสฺสุ ยาว ราชานมานเย

อปฺเปว เต ปิตา ทิสฺวา ปิติโต สุมโน สिया

ข้าพระองค์ได้ทำตามพระคำรัส ขอความเจริญจงมีแก่

พระองค์ ฯ ควรจะทรงทำตามคำที่ข้าพระองค์ทูลวิงวอน ขอพระองค์

เสด็จรอออยู่ในที่นี้ จนกว่าข้าพระองค์นำพระราชบิดาเสด็จมา ไฉน

พระราชบิดาทอดพระเนตรเห็นพระองค์แล้วทรงขัตโลสมนัส ฯ

แต่นั้นพระบรมโพธิสัตว์จึงตรัสคาถา (ที่ ๔๘ - ๔๙ กิ่ง) ว่า

กโรมิ เต ตํ วจนํ ยํ มํ ภณสิ สารถิ

อหัมปิ ทณฺฑุกาโมสมิ ปีตรี เม อีชาคตี
 เอหิ สมฺม นีวตตสฺส กุสลํ วชฺชาสี ฌาตินิ
 มาตริ ปีตรี มยฺหํ วุตโต วชฺชาสี วนฺทนํ

ดูก่อนนายสารถิ เราจะทำตามคำที่ท่านกล่าว แม้ตัวเราก็
 อยากเห็นพระชนกเสด็จมาในที่นี้ ท่านจงกลับไป จงทูลแก่พระญาติ
 ทั้งหลายด้วยก็เป็นการดี จงทูลถวายบังคมแก่พระชนกพระชนนีของ
 เราตามสั่ง ฯ

เมื่อพระมหาสत्त्वตรัสอย่างนั้นแล้ว น้อมพระองค์คุกเกล้าตนกด้วย
 ทอังกาลง มีพระพักตร์และพระพาราณสีนคร ถวายบังคมพระชนกา-
 ธิราชและพระราชมารดา ด้วยบังญจางคิกประทียจุแล้วประทานข่าว
 แก่นายสารถิ ฯ

นายสารถิรับข่าวแล้วทำประทักษิณพระราชกุมาร กรายลง
 แทบพระบาทแห่งพระมหาสत्त्व ชนสู่รถขับย้ายหน้าไปละพระกรุง
 พาราณสี ฯ

ตมตฺถิ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาม สมเด็จพระโลกนาถ
 เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัส (คาถาที่ ๕๐ กิ่ง) ว่า

ตสฺส ปาเท คเหตุวาน กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณิ
 สารถิ รถมารุห ราชทวารมฺปาคมิ

นายสุนันทสารถิจับพระบาททั้งสองแห่งพระบรมโพธิสัตว์ (เห็นอ-
 เกลาแห่งตน) และทำประทักษิณพระบรมโพธิสัตว์แล้ว ชนสู่รถ
 ไปสู่ประตูพระราชสถาน ฯ

ในขณะนั้นพระนางจันทเทวีเห็นพระแสงด้วยใคร่จะทรงทราบ
ประพจน์เหตุของพระราชโอรสว่าเป็นอย่างไร พอลอดพระเนตรเห็น
แต่ นายสนั่น สารถี กลับมาแต่ผู้เดียว ก็เป็นประหนึ่งพระหฤทัย
ฉันทนาการ ทรงคร่ำครวญรำพรรณ ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห สมนเตจพระศาสดาจารย์
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๕๑ ถึง ๕๖ กิ่ง) ว่า

สุณณิ มาตา รถิ ทิสฺวา	เอกิ สารถีมาคตติ
อสฺสุปฺปนฺเนเห นิเนตฺเตเห	โรทนต์ นํ อุกฺกขติ
อยิ โส สารถี เอติ	นิหนตฺวา มม อตรฺช
นิหโต นุน เม ปุตฺโต	ปรุพฺยา ภูมिवฑฺฒโน
อมิตฺตา นุน นนฺทนต์	ปิตฺตา นุน เวรโน
อาคตติ สารถี ทิสฺวา	นิหนตฺวา มม อตรฺช
สุณณิ มาตา รถิ ทิสฺวา	เอกิ สารถีมาคตติ
อสฺสุปฺปนฺเนเห นิเนตฺเตเห	โรทนต์ นํ ปริปฺพจฺจติ
กิณฺนุ มฺุโค กิณฺนุ ปกฺโข	กิณฺนุ โส วิลปี ตทา
นิหณฺณมาโน ภูมียา	ตํ เม อกฺขาหิ สารถี
กถิ หตฺเตเห ปาเทเห	มฺุโค ปกฺโข วิวญฺญยิ
นิหณฺณมาโน ภูมียา	ตํ เม อกฺขาหิ ปฺุจฺฉิโต

พระนางจันทเทวีผู้พระชนนีทอดพระเนตรเห็นราชรถเปล่า มี
แต่ นายสนั่น สารถี มาผู้เดียว ก็มีพระเนตรทั้งสองนองเต็มไปด้วย
พระอัสสัชลทรงกันแสง ทอดพระเนตร นาย สารถีนั้น ด้วย เข้า

พระหฤทัยว่า นายสารถนผิงโอรสของเราเสียแล้ว โอรสของเรา
 นายสารถผิงเสียในแผ่นดินถมแผ่นดินแล้วแน่แท้ บัจจามิตรทั้งหลาย
 จะยินดี คนมีเวรทั้งหลายจะอโสมใจแน่แท้ เพราะเห็นนายสารถมาแล้ว
 เพราะผิงโอรสของเราแล้ว . พระชนนีทอดพระเนตรเห็นแต่ราชรถ
 เปลา นายสารถกลับมาแต่คนเดียว ก็มีพระนัยนาสองข้างเต็มไป
 ค้วยพระอิสสุชลทรงกันแสง ตรัสถามนายสารถนั้นเมื่อมาเฝ้าว่า
 โอรสของเรานั้นเป็นไข้หรือ เป็นง่อยหรือ ตรัสอะไรอย่างหรือในกาล
 เมื่อท่านผิงโอรสเราในแผ่นดินนั้น จงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา โอรส
 ของเราเป็นไข้เป็นง่อยกระดูกกระดูกหักหรือขาท้ออย่างไรอย่างเมื่อท่าน
 ผิงในแผ่นดิน จงตอบคำถามนั้นแก่เรา ฯ

ลำดับนั้นนายสนั่นทสารถจึงกราบทูลพระนางจันทเทวี (ค้วย
 คาถาที่ ๕๗ กิ่ง) ว่า

อกุเขยฺยนเต อหิ อยฺเย ทชฺชาสี อภยํ มม
 ยํ เม สุตํ วา ทิฏฺฐิจิ วา ราชปุตฺตสฺส สนฺติเก
 ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอพระองค์ประทานอภัยแก่ข้าพระองค์ ฯ
 จะฟังกราบทูลตามใดฟังใดเห็นในสำนักพระราชโอรสแต่พระองค์ ฯ

ลำดับนั้นพระนางจันทเทวีจึงตรัสแก่นายสารถ (ค้วยคาถาที่
 ๕๘ กิ่ง) ว่า

อภยํ สมฺม เต ทมฺมิ อภีโต ภณฺ สารถิ
 ยนฺเต สุตํ วา ทิฏฺฐิจิ วา ราชปุตฺตสฺส สนฺติเก

ดูก่อนนายสารถิ เราให้อภัยแก่ท่าน ท่านอย่ากลัวเลย กล่าว
ไปเถิด ตามที่^{๕๑}ได้ฟัง^{๕๒}ได้เห็น^{๕๓}ในสำนักแห่งราชบุตรของเรา ฯ

แต่นั้นนายสารถิจึงกราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๕๔ ถึง ๖๔ กิ่ง) ว่า

น โส มุโค น โส ปกฺโข วิสณฺฐจฺจโน จ โส

รชฺชสฺส กิร โส ภีโต อกรา อาลเย พหู

ปุริมิ สรติ โส ชาตี ยตฺถ รชฺชมการยิ

การยิตฺวา ตหิ รชฺช ปาปตฺถิ นิริยิ ภุสฺ

วีสติ เจว วสฺसानิ ตหิ รชฺชมการยิ

อสีทิวสฺสสหสฺसानิ นิริยมฺหิ อปจฺจิ โส

ตสฺส รชฺชสฺส โส ภีโต มา มิ รชฺเชภิสฺเสจฺยิ

ตสฺมา ปิตุ จ มาตุ จ สนฺติเก น ภณิ ตทา

องฺคปจฺจกฺสมฺปนฺโน อโรหปรีณาหวา

วิสณฺฐจฺจโน ปณฺโณ มคฺเค สกฺคสฺส ติณฺฐจฺติ

สเจ ตวิ ทณฺฐจฺกามาสิ ราชปฺตฺติ ตวตฺตรชฺ

เอหิ ตํ ปาปยิสฺสามิ ยตฺถ สมฺมตี เตมิโย

พระราชโอรสนั้นมิได้เป็นไข มิได้เป็นง่อยเปลี้ย และพระองค์มิ

พระวาจาสะลวย ได้ยินว่าพระองค์กลัวแต่การครองราชสมบัติ

จึงได้ทรงทำการลวงเป็นอันมาก พระองค์ทรงระลึกพระชาติของ

พระองค์ในกาลก่อนได้ว่า ได้ครองราชสมบัติในประเทศแล้วเกิดใน

นรกอันเป็นสถานที่เสวยทุกข์ยิ่ง ครองราชสมบัติในประเทศนั้นสน

ยัสยบ ใหม่อุอยู่ในนรกสันแปดหมื่นข พระองค์กลัวแต่การครอง

ราชสมบัตินั้นด้วยทรงมนสิการว่า ขอชนทั้งหลายอย่าอภิเสกเราใน
 ราชสมบัติเลย เพราะเหตุนี้ในกาลนั้นพระองค์จึงไม่ตรัสในสำนัก
 แห่งพระชนกพระชนนี พระองค์สมบูรณด้วยพระองค์อาพยพ ทั้ง
 งดงามทั้งสุกใส มีพระขรรค์ มีพระวาทะสละสลวย ทรงสถิตอยู่
 ในมรรคาแห่งสวรรค์ ถ้าว่าพระแม่เจ้าใคร่เพื่อจะทอดพระเนตรเห็น
 พระราชโอรสของพระองค์ ก็เชิญเสด็จ ข้าพระองค์จึงนำเสด็จให้ถึง
 พระราชโอรสที่เรียกออกพระนามว่า พระเทมียราชกุมาร ฯ

ฝ่ายพระเทมียบรมโพธิสัตว์ให้นายสารถิกกลับไปแล้ว ใคร่จะทรง
 ผนวช ฯ ลำคิบนันทาวลกกเทวราชทรงทราบ จึงตรัสสั่งพระวิสุกกรรม
 ว่า คุณก่อนวิสุกกรรมเทพบุตร พระเทมียมหาสัตว์ใคร่จะทรงผนวช
 ท่านจงไปสร้างบรรณศาลาแลเครื่องบริวารแห่งบรรพชิต ฯ พระวิสุ
 กกรรมเทพบุตรรับเทวโองการแล้วลงจากสวรรค์ นิรมิตอาคาร
 ในราวป่าสามโยชน์ แล้วนิรมิตที่อยู่ในราตรีแลกลางวัน แล
 สระโยกขรรณี แล้วทำสถานทนนให้บริบูรณ์ด้วยต้นไม้ผลในอัน
 ไม่ใช่ฤดูกาล แล้วนิรมิตที่จงกรมประมาณยี่สิบสี่สอกในที่ใกล้
 บรรณศาลา แล้วเกลี่ยทรายมัสตุงแก้วผลึกภายในที่จงกรม แล
 นิรมิตเครื่องบริวารทั้งปวงสำหรับบรรพชิต แล้วเขียนอักษรประกาศ
 ไว้ที่ฝาว่า กุลบุตรผู้ใดผู้หนึ่งใคร่จะบวช จงถือเอาเครื่องบริวาร
 เหล่านี้บวชเถิด แล้วให้เนอแลนกลใกล้อาคารมณฑลนี้ไป แล้ว
 กลับไปที่อยู่ของตน ฯ ขณะนั้นพระบรมโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็น
 อาคารมณฑลนั้น ทรงอ่านหนังสือจบแล้ว ก็ทรงทราบความที่อาคาร

นนทาวลัทธิกะประทาน จึงเสด็จเข้าสู่บรรณศาลา เปิดองศาของ
 พระองค์ ทรงนุ่งผ้าเปลือกไม้ส้แดง ทรงห่มผ้าขนนผนหนึ่ง ทำ
 หนึ่งเสื่อเฉียงพระองค์ษา ผูกมณฑลชฎา ยกคานเหนือพระองค์ษา
 ทรงถอธารพระกรสำหรับคนชราเสด็จออกจากบรรณศาลา เมื่อ
 จะให้สิริแห่งบรรพชิตเกิดชนจึงเสด็จจงกรมกลับไปกลับมา ทรง
 เปล่งอทานขึ้นว่า การผนวชที่เราได้แล้ว เป็นสุข เป็นสุขยิ่งหนอ
 แล้วเสด็จเข้าสู่บรรณศาลา ประทับนั่งเฉทลาคด้วยไม้ ยงอภิญญาห้า
 แลสมาบัติแปดให้เกิด เสด็จออกจากบรรณศาลาในเวลาเย็น เก็บ
 ใบหมากเม่าที่เกิดอยู่ในที่สถแห่งที่จงกรม นิ่งในภาชนะที่ท้าวลัทธิกะ
 ประทานควยนารอนอนไม่มีรสเค็มรสเปรี้ยวหรือรสเผ็ดเสวย คุงคน
 กินอมฤตรส ยังพรหมวิหารสี่ให้เจริญสำเร็จพระอิริยาบถสำราญ
 อยู่ในสถานทีนั้น ๆ

ฝ่ายพระเจ้ากาสิกราชได้ทรงสดับคำสนันท์สารถึ จึงตรัสเรียก
 มหาเสนาคตริบริอื่นใครให้ทำการตระเตรียมเสด็จด้วยคธา (ที่ ๖๕
 ถึงที่ ๖๘ กิ่ง) ว่า

โยชยนตุ	รเถ	อสเส	กจณิ	นาเค	นิพนธถ	
อุทธรียนตุ	สังปณฺหาวา	นทนต์	เอกโปกฺขรา			
นทนต์	เกริ	สนนฺทธา	วคฺค	นทนต์	ทุนฺทฎิ	
เนคมา	จ	มิ	อเนวนตุ	คจณิ	ปุตฺตนิวาทโก	
โอโรธา	จ	กุมารา	จ	เวสิยานา	จ	พฺราหฺมณ
จิปปี	ยานานิ	โยเชนตุ	คจณิ	ปุตฺตนิวาทโก		

หตุธาโรหา อนิกฉฐา รติกา ปตติการกา
จิปปิ ยานานิ โยเชนตุ คจันิ ปุตตนิวาทโก
สมาคตา ชานปทา เนคมา จ สมาคตา

จิปปิ ยานานิ โยเชนตุ คจันิ ปุตตนิวาทโก

เจ้าหน้าททั้งหลายจงเทยมรดกเทยมมา จงผูกครองประคิขช้าง
จนกระทั่งสังข์แลขณเฑาะว์ จงคักกลองทหุ่มหน้าเคียวแลสองหน้าแล
ร้ามนาอินไฟเราะ เราจักไปให้ โอวาทแก่บุตร ชาวนิคมจึงไปตามเรา
นางสนม กุมาร พ่อค้ำ พราหมณ์ นายช่าง กองทัพ กองรถ
กองเดินเท้า ชาวชนบท กุฎุมพี จงมาประชุม เตรียมยานโดยพลัน
เราจักไปโอวาทแก่บุตร ฯ

นายสารถทั้งหลายอินพระราชাত্রัสสังคิงนนักเทยมมาจอก
ราชรถไว้แทบประคิขพระราชวังแล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุธา อาห สมเด็จพระคาสคา

เมื่อจะตรัสประกาศเนอความนั้น จิงตรัสคาถา (ที่ ๗๐ กิ่ง) ว่า

อสเส จ สารถิ ยุตเต สินชเว สัมหาพเน

ราชทวาริ อปคณฉิ ยุตตา เทว อิเม หยา

เหล่านายสารถพามาที่เทยมรดก แลมาสินชพเป็นพาหนะเร็ว

มาสู่ประคิขวังหลวงแล้วกราบทูลว่า มาทั้งสองเหล่าเทยมแล้ว ฯ

ลำดับนั้นพระราชাত্রัส (คาถาที่ ๗๑ กิ่ง) ว่า

ถูลา ชเวน หายนติ กิสา หายนติ ถามสา

กิเส ถูเล วิวชชิตวา สัมฉฐา โยชิตา หยา

มาอ้วนเสียมความว่องไว มาผอมเสียมถอยแรง จึงเว้นมาผอม
 เสียมมาอ้วนเสียม จิตเอาแต่มาทกอบด้วยวิหะระว่องไวแลกกำลัง ฯ
 เมื่อพระราชโองการให้ประชุมพลก็ล่วงไปสามวัน ฯ ในวันที่สี่พระเจ้า
 กาสีกราชพร้อมด้วยเสนาเสด็จออกจากพระนครให้เอาทรัพย์พอสมควร
 ไปด้วย บรรลุถึงอาศรมบทแห่งพระเทมียราชฤๅษี ทรงยินดี
 กับด้วยพระฤๅษีผู้พระราชโอรสแล้วทรงทำปฏิสนธิ์ถาวร ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาห สมนเท็จพระคาสกา
 เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส (คาถา ๓๒ ถึงที่ ๔๔
 กิ่ง) ว่า

ตโต ราชา ตรมาโน	ยุตตมารุห สินุชวิ
อิตถาคาริ อชณภาสิ	สพพา ว อนุยาถ มั
พาลวิชนิมุณหีส	ขคคิ ฉตตณจ ปณทริ
อุปาทิ รถมารุห	สฺวณฺณเณหิ อลงกตา
ตโต จ ราชา ปายาสิ	ปรุกขิตฺวาน สารถิ
จิปปเมว อุปาคณฺฉิ	ยตถ สมนฺติ เตมิโย
ตณจ ทิสฺวาน आयนฺติ	ชลนฺตมิว เตชสา
ขตตสํหปริพฺยุพฺหิ	เตมิโย เอตทพฺรวิ
กจฺจิ นุ ตาต กุสฺล	กจฺจิ ตาต อนามย
กจฺจิ เต ราชกณฺณาโย	อโรคา มยฺห มาตโร

แต่นั้นพระราชโอรสขึ้นสู่นิธพอนเทียมแล้ว ตรัสกะนาง
 ข้างในว่าท่านทั้งหลายจงไปตามเรา เกรียมราชกกุธภัณฑ์หา คือ

วาลวิชนี พระอเนกิศ พระขรรค์ เคเวตฉัตร ฉลองพระบาทประดับ
 ด้วยทองคำขนสัตว์ไปด้วย แต่นั่นก็เคลื่อนกระบวรเสด็จให้นายสาร
 นำทาง ก็บรรลุถึงที่พระเทมียราชฤษีอยู่โดยพลัน ฯ พระเทมียราช
 ฤษีทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดาเสด็จมาเร่งเรื่องด้วยพระเศษานภาพ
 อันหม่อมขัตยราชวงศ์แวกล้อมเป็นราชบริวารมา จึงถวายพระพรทูล
 ถวายถามว่า ทรงเป็นสุขสำราญหรือ ไร้พระโรคหรือ ราชกัญญาของ
 พระองค์ พระมารดาของอาตมาไม่มีพระโรคเบียดเบียนหรือ ฯ

พระราชอาทรเสด็จตอบว่า

กุสลญฺเจว เม ปุตุต อโถ ปุตุต อนามยํ
 สพฺพา เม ราชกญฺญาโย อโรคา ตยฺห มาตโร
 คณฺหมํความสุข ห่างจากโรคาพาธ ราชกัญญาทั้งปวงของคณฺ
 แลมารดาของเธอ หาโรคภัยมิได้ ฯ

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า

กจฺจึ อมชฺชโป ตาต กจฺจึ เต สฺรมปฺปิยํ
 กจฺจึ สจฺเจ จ ชมฺเม จ ทาเน เต รมติ มโน
 พระองค์ไม่ทรงคิมน้ำเมาหรือ สุราไม่เป็นที่โปรดของพระองค์
 ละหรือ พระหฤทัยของพระองค์ทรงยินดีในสัตยาภิบาลแลในทศพิธ
 ราชธรรม แลการบำเพ็ญทานละหรือ ฯ

พระราชอาทรเสด็จตอบว่า

อมชฺชโป จาหํ ปุตุต อโถ เม สฺรมปฺปิยํ
 อโถ สจฺเจ จ ชมฺเม จ ทาเน เม รมติ มโน

คิดน^๕ไม่^๕เป็น^๕ผู้^๕ค^๕ม^๕นำ^๕มา ส^๕ร^๕า^๕ก^๕ม^๕ิ^๕ไ^๕ค^๕เป็น^๕ที่^๕ช^๕อ^๕ย^๕แ^๕ห^๕ง^๕ค^๕ิ^๕น^๕ อ^๕น^๕ง^๕
 ใจ^๕ของ^๕ค^๕ิ^๕น^๕ย^๕ิน^๕ค^๕ิ^๕น^๕ใ^๕น^๕การ^๕ร^๕ก^๕ษ^๕า^๕ส^๕ง^๕สุ^๕ร^๕ิต ใน^๕ท^๕ศ^๕พิ^๕ธ^๕ร^๕า^๕ช^๕ธ^๕ร^๕ม^๕แ^๕ล^๕ใ^๕น^๕อ^๕น^๕
 บ^๕้า^๕เพ^๕็ญ^๕ท^๕า^๕น ๑

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า

ก^๕จ^๕ิ^๕ อ^๕โร^๕ค^๕ิ^๕ โย^๕ค^๕น^๕เต ก^๕จ^๕ิ^๕ ว^๕ห^๕ติ^๕ พ^๕า^๕ห^๕น^๕
 ก^๕จ^๕ิ^๕ เต พ^๕ุ^๕ย^๕า^๕ธิ^๕โย น^๕ต^๕ถิ ส^๕ร^๕ี^๕ร^๕ส^๕ุ^๕ป^๕ต^๕า^๕ปี^๕ย^๕า
 พ^๕า^๕ห^๕น^๕ะ^๕มี^๕น้ำ^๕แ^๕ล^๕โค^๕เป็น^๕ต^๕ัน ของ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ท^๕เ^๕า^๕เท^๕ียม^๕ใ^๕น^๕ย^๕า^๕น
 ใ^๕น^๕มี^๕โร^๕ค^๕ละ^๕ห^๕ร^๕อ พ^๕า^๕ห^๕น^๕ะ^๕นำ^๕อะ^๕ไร^๕ ๑ ใ^๕น^๕ไ^๕ค^๕ะ^๕ห^๕ร^๕อ พ^๕ุ^๕ย^๕า^๕ธิ^๕ท^๕ัง^๕ห^๕ล^๕าย
 ท^๕เ^๕า^๕แ^๕ผ^๕ค^๕เ^๕า^๕ส^๕ร^๕ี^๕ระ^๕ก^๕าย^๕ย^๕่อ^๕ม^๕ใ^๕น^๕มี^๕แ^๕ก^๕่^๕พ^๕ร^๕ะ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ละ^๕ห^๕ร^๕อ ๑

พระราชาตรัสตอบว่า

อ^๕โ^๕ถ^๕ อ^๕โร^๕ค^๕ิ^๕ โย^๕ค^๕ิ^๕ เม อ^๕โ^๕ถ^๕ ว^๕ห^๕ติ^๕ พ^๕า^๕ห^๕น^๕
 อ^๕โ^๕ถ^๕ เม พ^๕ุ^๕ย^๕า^๕ธิ^๕โย น^๕ต^๕ถิ ส^๕ร^๕ี^๕ร^๕ส^๕ุ^๕ป^๕ต^๕า^๕ปี^๕ย^๕า
 พ^๕า^๕ห^๕น^๕ะ^๕มี^๕น้ำ^๕แ^๕ล^๕โค^๕เป็น^๕ต^๕ัน ของ^๕ค^๕ิ^๕น^๕ท^๕เ^๕า^๕เท^๕ียม^๕ใ^๕น^๕ย^๕า^๕น^๕หา^๕โร^๕ค^๕มี^๕ไ^๕ค^๕
 อ^๕น^๕ง^๕พ^๕า^๕ห^๕น^๕ะ^๕นำ^๕อะ^๕ไร^๕ ๑ ใ^๕น^๕ไ^๕ค^๕ะ^๕ห^๕ร^๕อ อ^๕น^๕เ^๕้า^๕ใ^๕น^๕แ^๕ผ^๕ค^๕เ^๕า^๕ส^๕ร^๕ี^๕ระ^๕ก^๕าย^๕
 ย^๕่อ^๕ม^๕ใ^๕น^๕มี^๕แ^๕ก^๕่^๕ค^๕ิ^๕น^๕ ๑

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า

ก^๕จ^๕ิ^๕ อ^๕น^๕ต^๕า จ เต ฬิ^๕ตา ม^๕ช^๕เ^๕เม จ พ^๕ห^๕ล^๕า ต^๕ว
 โภ^๕จ^๕ุ^๕ชา^๕ค^๕าร^๕ณ^๕จ โภ^๕จ^๕ุ^๕ส^๕ณ^๕จ ก^๕จ^๕ิ^๕ เต ป^๕ญ^๕ิ^๕ส^๕ณ^๕จ^๕ิ^๕ต^๕
 ย^๕ัง^๕จ^๕น^๕ต^๕ช^๕น^๕บ^๕ท^๕ของ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ม^๕ัง^๕ค^๕ัง แ^๕ล^๕ท^๕ำ^๕ม^๕ก^๕ล^๕าง^๕ร^๕ัฐ^๕ม^๕ณ^๕ท^๕ล
 ของ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ห^๕น^๕า^๕แ^๕น^๕น^๕ละ^๕ห^๕ร^๕อ ฉ^๕าง^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕แ^๕ล^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ค^๕ล^๕ิง^๕ของ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕อ^๕ง^๕ค^๕
 ข^๕ร^๕ิ^๕ข^๕ร^๕ณ^๕ละ^๕ห^๕ร^๕อ ๑

พระราชอาทรสตอบว่า

อโถ อนตา จ เม ผิตา มชฺฌเม จ พหฺลา มม

โกฏฐาคารณจ โกสณจ สพฺพิ เม ปฏฺฐิสณจิตฺติ .

ยจฺจนตชนบตทของคณนํมํกํ ทํามกลางรัฐมณฑลของคณน:

หนาแน่น ฉางหลวงแลพระคสังของคณนบริบูรณทงหมด ฯ

พระบรมโพธิสัตว์ตรัสต่อไปว่า

สวาคตนเต มหาราช อโถ เต อตุราคตํ

ปติฏฐาเปนตุ ปลุลงกํ ยตุถ ราชานิสกุกติ

พระองค์เสด็จมาแล้ว เสด็จมาไกลก็เหมือนไกล ราชบรม
จทอราชบัลลังก์ให้ประทับ ฯ พระราชาหาประทับบนราชบัลลังก์ไม่
ด้วยทรงเคารพต่อพระมหาสัตว์ ฯ

ถ้าขบนพระมหาสัตว์ตรัสกระราชบรมว่า ถ้าพระราชบิดา
ไม่ประทับณราชบัลลังก์ ท่านทั้งหลายจงลาตเควองลาตไยไม่ถววย
เมื่อจะเสด็จพระราช ให้ประทับที่เควองลาตไยไม่ที่ราชบรม
ลาตถววยแล้ว จึงตรัสคาถา (ที่ ๘๕ กิ่ง) ว่า

อิเชว เต นิสินนสฺสุ นียเต ปณณสนนฺถเร

เอตฺโต อุทกมาทาย ปาทะ ปกฺขาลยสฺสุ เต

ขอพระองค์ประทับนั่งณเควองลาตไยไม่ที่เขากำหนดลาตไว้เพื่อ
พระองค์ในที่นี้ จงทรงเอาน้ำแต่ภาชนะนล่างพระบาทของพระองค์ ฯ

บรมกษัตริย์ไม่ประทับนั่งในเควองลาตไยไม่ ประทับนั่งณพน
ดินด้วยทรงเคารพต่อพระโพธิสัตว์ราชฤณี ฯ พระมหาสัตว์เสด็จ

เข้าสู่บรรณศาลา นำใบหมากเม่า^๕นั้นออกมา เมื่อจะเชิญพระราช
 บิฑาให้เสวย จึงตรัสคาถา (ที่ ๘๖ กิ่ง) ว่า

อิทมปิ ปณณกั มยหิ รนทึ ราช อโถณกั

ปริภุญช มหาราช ปาหุโน เมสิ อากโต

ใบหมากเม่าของอาตม^๕นี้เป็นของสุกไม่มีรสเค็ม ขอพระองค์
 ผู้เป็นแขกเสด็จมาจงเสวย ฯ

ลำดับนั้นพระราชอาทร^๕แก่พระโพธิสัตว์ ตรียคาถา (ที่ ๘๗
 กิ่ง) ว่า

น จาหิ ปณณกั ภุญเช น เหนติ มยห โภชนิ

สาถินิ โอทนิ ภุญเช สจิมิสูปเสจนิ

คิด^๕นี้ไม่บริโภคใบหมากเม่า โภชนะของคิด^๕นี้ไม่ใช่อย่างนั้นเลย
 คิด^๕นี้บริโภคข้าวสุกแห่งชาวสาถิ อันเจอบนด้วยมังสะอันสะอาด ฯ

ครั้นพระราชอาทร^๕ห้ามแล้ว สรรเสริญ โภชนะของพระองค์ แล้ว
 ทรงหยิบใบหมากเม่าหน้อยหนึ่งวางไว้ในฝ่าพระหัตถ์ ตรียทรงเคารพ
 ในพระมหาสัตว์ราชฤษี แล้วรับสั่งถามว่า พ่อเสวยโภชนาหาร
 อย่าง^๕นี้คอกหรือ ฯ พระมหาสัตว์ทูลรับ ฯ พระราชาประทับนั่งรับสั่ง
 พระวาจาเป็น^๕ที่รักกษ^๕พระโพธิสัตว์ ฯ

ขณะนั้นพระนางจันทเทวีผู้^๕อันหม่นนางสนมแวกกล่อมเสด็จมา จับ
 พระบาททั้งสองแห่งพระข^๕โยรสราชฤษี ทรงกราบแล้วกันแสง
 มีพระเนตรทั้งสองเต็มด้วยพระอัสสุชล พระทัยนั่งฌท^๕ควร ฯ ลำดับนั้น
 บรมขัตติยาธิราชตรัส^๕แก่พระนางว่า เออจงดูโภชนะของโอรส แล้ว

หยาบคายมากเม่าหน้อยหนึ่งวางในพระหัตถ์พระนาง แล้วประทาน
 ไซหยาบคายมากเม่าหน้อยหนึ่ง ๆ แก่นางสนมอื่น ๆ ๆ นางทั้งปวงเหล่านั้น
 กล่าวว่่าพระองค์เสวยโภชนะเห็นปานดังนี้ แล้วรับไซหยาบคายมากเม่า
 มาวางไว้บนศีรษะของตน ๆ กล่าวว่่า พระองค์ทรงทำสิ่งทีทำได้
 ยากยิ่ง แล้วถวายนมัสการนั่งอยู่ ๆ ลำดับนั้นพระราชอาศรัย
 พระบรมโพนิศว่่า ความเป็นไปของเธอนั้นเป็นอัศจรรย์เกิดปรากฏ
 แก่ดิฉัน แล้วตรัสคาถา (ที่ ๘๘ ถึง) ว่่า

อจฺเนรกี มํ ปฏฺฐิภาติ

เอกกมฺปิ รโหคตํ

อํทิสํ ภูณฺชมานานํ

เกณ วณฺโณ ปสํหติ

ความอัศจรรย์แจ่มแจ้งแก่ดิฉัน เพราะได้เห็นเธอผู้เคยอยู่ในที่
 ลับ (ยังอิตภาพให้เป็นที่ไปด้วยโภชนะนี้) ว่าเหตุไรผิวพรรณของเหล่า
 ชนผู้บริโภคนั้นจึงส่องไส ๆ

ลำดับนั้นเมื่อพระมหาสถว่่าจะทูลตอบพระราชบิดาจึงตรัส (คาถา
 ที่ ๘๘ ถึงที่ ๘๒ ถึง) ว่่า

เอโก ราช นิปชฺชามิ

นียเต ปณฺณสนฺนเร

ตาย เม เอกเสยฺยาย

ราช วณฺโณ ปสํหติ

น จ เนตฺตีสพนฺธา เม

รชรกฺขา อฺปฏฺฐิจิตา

ตาย เม เอกเสยฺยาย

ราช วณฺโณ ปสํหติ

อตฺตํ นานุโสจามิ

นปฺปชปฺปามนาคตํ

ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปมิ

เตน วณฺโณ ปสํหติ

อนาคตปุปชปพาย

อดีตสฺसानุโรจนา

เอเตน พาลา สฺสฺสนฺติ

นโฬว หริโต ลฺลฺโต

อาตมะนอรุปรุเคี้ยวณเค็รองลาตไยไมที่กำหนคลาตแล้ว ฝิว

พรรณของอาตมะย้อมผ่องใสโดยการนอนผู้เคี้ยว กองรักษาทาง

ราชการที่ผูกเห็นบคาพของอาตมะไมมี ฝิวพรรณของอาตมะย้อม

ผ่องใสโดยการนอนผู้เคี้ยว อาตมะไมตามเสรำไลกถึงอารมณที่

ลวงแล้ว ไมปรารณนาถึงอารมณที่ยังไมมาถึง ยังอิตภาพให้เป็น

ไปอยู่โดยกาลเกิดขณระเพราะหน้า เพราะระนนฝิวพรรณของอาตมะ

จึงผ่องใส ขณพาลทั้งหลายย้อมเหือดแห้งเพราะปรารณนาถึงอารมณ

ที่ยังไมมาถึง เพราะตามเสรำไลกถึงอารมณที่ลวงแล้ว คุงไมออ

ที่ยังสคเขี้ยวอนบทุกลถอนทงไวทแคค ฯ

ลําคัยนั้น พระเจ้ากาสิกราชทรงจินตนาการว่า เราจะอภิเษก

โอรสของเราในทั้นแล้วพากลับไปพระนคร เมื่อจะตรีสเชิญพระโพธิ-

สตร์ให้ครองราชสมบัต จิงตรีส (คาถาที่ ๔๓ ถึงที่ ๔๗ กิ่ง) ว่า

หตถานํกํ รถานํกํ

อสฺเส ปตฺตติญจ จมฺมิโน

นิเวสนานํ รมฺมานํ

อหํ ปุตฺต ททามิ เต

อิตฺถาคารญจ เต ทมฺมิ

สพฺพาลงฺการภูสิตํ

ตาสฺ ปุตฺต ปฏฺธิปชชสฺส

ตฺวํ โน ราชา ภวิสฺสสฺส

กฺสลา นจฺจคิตฺตสฺส

สฺสํกฺขิตา จตฺริตฺถิโย

กาเม ตํ รมยิสฺสฺสนฺติ

กํ อรณฺเณ กริสฺสสฺส

ปฏฺฐิราชูหิ เต กณฺญา

อานยิสฺสํ อลงฺกตา

ตาสุ ปุตเต ชเนตวาน

อด ปจฺฉา ปพฺพชิสฺสสึ

ยฺวา จ ทหโร จปิ

ปจฺมปฺปตฺติโต สฺสุ

รชฺชํ กาทฺเรหิ ภาทฺทนฺเต

กึ อรณฺเย กริสฺสสึ

ก็ฉันมอบให้ซึ่งกองช้าง กองรถ กองม้า กองเดินเท้า กอง
ผูกเกวาระและพระราชนิเวศสถานเป็นทรีนรณณ์แก่พ่อ และมอบให้ซึ่ง
นางข้างในอันประคองด้วยเครื่องอลังการพร้อมสรรพแก่พ่อ พ่อจึงปฏิบัติ
ในนางเหล่านั้น จึงเป็นพระราชอาของคณินทั้งหลาย สตรีทั้งสี่เป็น
ผู้ฉลาดในการพอนและการซบคักษาคิแล้ว (ในกิจของสตรีแม่อย่าง
อื่น) จักยินดีในกามารมณกับพ่อ พ่อจักทำอะไรในย่า ก็ฉันจักนำ
ราชกัญญา แต่พระราชอาอันตกแต่งแล้วมาเพื่อพ่อ พ่อจึงให้
นางเหล่านั้นมีโอรสมากหลาย แล้วผนวชต่อภายหลัง พ่อยังเยาว์
รุ่นหนุ่มตั้งอยู่ในประณมวัย มีเกษาองค์ำ จึงครองราชสมบัติ จักทำ
อะไรในย่า ฯ

จำเดิมแต่ที่พระมหาสัตว์ราชฤษีเริ่มจะตรัสธรรมกถา ฯ เมื่อ
ทรงแสดงธรรมแก่พระราชจิงตรัส (คาถาที่ ๘๘ ถึงที่ ๑๐๘ กิ่ง) ว่า

ยฺวา จเร พุรฺหมจฺริยํ

พุรฺหมจฺริยํ ยฺวา สียา

ทหฺรฺสฺส หิ ปพฺพชฺชา

เอตํ อีสึภิ วณฺณิตํ

ยฺวา จเร พุรฺหมจฺริยํ

พุรฺหมจฺริยํ ยฺวา สียา

พุรฺหมจฺริยํ จริสฺสามิ

นาหิ รชฺเชนฺมตฺถิโก

ปฺสฺสามิ โวหํ ทหฺรํ

อมฺมตฺตํ วทนฺนํ

กัจฉาลทฐิ ปิยํ ปุตุตฺถิ

ปสฺสามิ โวหิ ทหรี

นววงฺสกลีรํว

ทหรापि हि มียนฺติ

ตตฺถ โภ วิสุสเส โปโส

ยสฺส รตฺยาธิวาเสน

อปฺโปทเกว มจฺฉานํ

นิจฺจมพฺภาหโต โลโก

อโมฆาสฺ วชฺชนตฺตีสฺ

อปตฺวา ว ชริ มตฺถิ

กุมาริณฺจารุทสฺสนิ

ปตฺตตฺถิ ชฺวีตกฺขยํ

นรา จ อถ นาริโย

ทหโรมฺหิติ ชฺวีเต

อายุํ อปฺปตฺริ สียา

กิณฺนุ โภมาริกิ ทหิ

นิจฺจณฺจ ปรีวาริโต

กิ มิ รชฺเชภิสินฺจสิ

กุลบุตรผู้ยังหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ กุลบุตรผู้ประพฤติ
 พรหมจรรย์เป็นปกติควรเป็นคนหนุ่ม เพราะว่าก.การบวชแห่งคน
 หนุ่ม ท่านผู้แสวงหาคุณธรรมมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นสรรเสริญแล้ว
 กุลบุตรผู้ยังหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ กุลบุตรผู้ประพฤติพรหม-
 จรรย์เป็นปกติควรเป็นคนหนุ่ม อาตมะจักประพฤติพรหมจรรย์
 หากต้องการด้วยราชสมบัติไม่ อาตมะเห็นเด็กชายเรียกมารดาบิดา
 เป็นบุตรที่รักแห่งท่านทั้งหลายอื่นได้ด้วยยากไม่ทันถึงแก่ก็ตาย อาตมะ
 เห็นเด็กหญิงของท่านทั้งหลายอื่นสวยงามน่าเอ็นดู ก็มอันสิ้นไปแห่ง
 ชีวิต ประหนึ่งหน่อไม้ไผ่ยังไม่ยังอ่อนอันบุคคลตัดเสียฉะนั้น จึงอยู่ชาย
 หรือหญิงย่อมตายเหมือนกัน ใครเล่าจะพึงถือวิสาสะต่อชีวิตว่า เรา
 ยังเด็กยังหนุ่มยังโกลดต่อมรณะ อายุของบุคคลเป็นของน้อยนักเพราะ

ความล่องไปแห่งวันคืน ความยังเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจะเป็นอะไร
 ไม่ผิดกับอายุแห่งปลาทั้งหลายในน้ำอันน้อย สัตว์โลกอันสิ่งหนึ่ง
 ครอบงำแล้วเป็นนิตย์ อันสิ่งหนึ่งห้อมล้อมแล้วเป็นนิตย์ เมื่อสิ่ง
 หนึ่งไม่ล่องไปเปล่าเป็นไปอยู่ พระองค์จักอภิเษกอาตมะในราชสมบัติ
 เพราะอะไร ฯ

พระราชชาตรีสถาม (ด้วยคาถา) ว่า

เกษมพุกาหโต	โลโก	เกษ จ	ปริวาริโต
กาโย	อโมฆา	คจฺจนฺติ	ตี เม อกฺขานี
			ปฺจฺฉิโต

สัตว์โลกอันสิ่งไรครอบงำ และอันอะไรห้อมล้อมแล้ว อะไรย่อม
 เป็นไปโดยไม่ล่องไปเปล่า พ้องจงตอบคำถามแก้คดีนี้ ฯ

พระมหาสัตว์ตรีสถอบพระราชชา (ด้วยคาถา) ว่า

มจฺจุมพุกาหโต	โลโก	ชราย	ปริวาริโต
รตฺยา	อโมฆา	คจฺจนฺติ	เอวี่ ชานานี
			ขตฺตिय
ยถาปี	ตฺนฺเต	วิตฺนฺเต	ยี่ ยี่ เทโวปวฺยุหฺติ
อปฺปกั	โหติ	เวตพฺพิ	เอวี่ มจฺจาน
			ชีวิต
ยถา	วาริวโห	ปฺุโร	คจฺฉิ น
			ปฺริวตฺตติ
เอวมายุ	มฺนุสฺसानิ		คจฺฉิ น
			ปฺริวตฺตติ
ยถา	วาริวโห	ปฺุโร	วเห รุกฺเขปฺกุลเช
เอวี่	ชราย	มฺเรนฺน	วฺยุหนฺเต
			สพฺพปาณิน

สัตว์โลกอันมฤตยูคือความตายครอบงำ อันชราห้อมล้อมแล้ว
 วันและคืนย่อมเป็นไปโดยไม่ล่องไปแต่วันและคืนเปล่า ย่อมยังอายุ

ผิวพรรณและกำลังให้สิ้นไป ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้ เมื่อผ้า
 ในหูกอื่นข้างหูกทอ ทอไปได้เท่าใด ๆ ส่วนที่จะต้องทอกันอยู่เข้า
 เท่านั้น ๆ ฉนั้นใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่เหลืออยู่กันอยู่เข้าฉนั้นนั้น แม่
 นาทเต็มมีแต่ไหลลง ย่อมไม่ไหลกลับฉนั้นใด อายุของมนุษย์ทั้งหลาย
 มีแต่ล่วงไป ๆ ไม่ถอยหลังกลับเลยฉนั้นนั้น แม่นาทเขย่มย่อมพัด
 เอาต้นไม้ที่เกียดอยู่ริมฝั่งให้โค่นไปฉนั้นใด ความแก่และความตาย
 ก็ย่อมพัดพาเอาสัตว์ทั้งปวงไปให้ถึงความแตกดับฉนั้นนั้น ๆ

บรมขัตติยราชโอรสองค์ที่ทรงสถิตยธรรมกถาแห่ง พระโพธิสัตว์ราชฤษี
 ก็ไม่กระสันที่จะเสด็จอยู่ในฌราวาสวิสัย ใครจะทรงผนวช จึงทรง
 จินตนาการว่า เราจักไม่กลับพระนคร จักบวชในที่นี้ ก็แต่ถ้าว่าโอรส
 ของเราพึงกลับพระนคร เราจักพึงให้เศวตฉัตรแก่โอรสของเรา ทรง
 ดำริฉนั้น จึงทรงเชิญพระบรมโพธิสัตว์เจ้าให้รับครองราชสมบัติอีก เพื่อ
 ทรงทศลงพระโพธิสัตว์เจ้านั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๑๑๐ ถึง ๑๑๕
 กิ่ง ๆ ก็แต่คาถาที่ ๑๑๐ ถึง ๑๑๓ รวม ๔ คาถา เหมือนคาถาที่ ๙๓
 ถึง ๙๖ รวม ๔ คาถาตั้งกล่าวมาแล้ว แต่คาถาที่ ๑๑๔ กิ่ง
 ต่างกัน) ว่า

โกฏฐาคารณฺจ โภสณฺจ

พาหนานิ พลานิ จ

นิเวสนานิ รมฺมานิ

อหิ ปุตุต ททามิ เต

โคมณฺทลปรีพฺยุโพห

ทาสีสัมปฺรกุจฺจิต

ก็ฉนั้นให้ฉ้างหลวงและพระคลัง ทั้งพาหนะและพลนิกาย ทั้งราช
 วิวัดน่านรมย์แก่พ่อ พ่อจึงเป็นมัญเฑศล้อมด้วยราชกัญญาโสภาค

เป็นปริมณฑล ทั้งเป็นผู้อันหม่บริวาริกานารห้อมล้อม ๑ ยังก
 กิ่งกาถาวา

รัชชี่ กาเรหิ ภาททนุเต กี่ อรณฺเณ กริสฺสตี
 มีคความเหมือนแปลแล้วแต่หลัง ๑ รวมใจความก็ไต่ความว่า
 พระเจ้ากาลักราชทรงอาราธนาพระเตมิยะราชฤษีให้ครองราชสมบัติ
 ก่อน ให้ทรงผนวชต่อภายหลังครั้งหนึ่ง ๑

เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าจะทรงประกาศความที่ไม่ทรงต้องการด้วย
 ราชสมบัติจึงตรัส (คาถาที่ ๑๑๖ ถึง ๑๒๔ กิ่ง) ว่า

กี่ มี่ ธเนน ชียฺเยถ	กี่ ภริยา มริสฺสตี
กี่ โยพพเนน ชินฺเนน	ยี่ ชรายาภิกุญฺยเต
ตตฺถ กา นนฺที กา ชินฺนทา	กา รตี กา ธเนสีนา
กี่ เม ปุตฺเตหิ ทาเรหิ	ราช มุตฺโตสฺมึ พนฺธนา
โยหิ เอวี่ ปชานามิ	มจฺจุ เม นปฺปมชฺชตี
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส	กา รตี กา ธเนสีนา
ผลานมिव ปกุกานัน	นิจฺจํ ปตฺตนโต ภยั
เอวี่ ชาตานมจฺจัน	นิจฺจํ มรณโต ภยั
สายเมเก น ทิสฺสนฺติ	ปาโต ทิฏฺฐา พหุ ชนา
ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ	สายั ทิฏฺฐา พหุ ชนา
น ตตฺถ หตฺถินัน ภูมि	น รถานัน น ปตฺตียา
น จาปี มนฺตยฺกฺเชน	สกกฺกา เชตฺตุ ธเนน วา
ขตฺตีเย พฺร่าหฺมเณ เวสฺเส	สฺกฺกเต จณฺทาลปุกฺกุเส

น กิลฺยจิ ปรีวชฺเชติ

สพฺพเมวาทิมทฺหติ

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปปี

โก ชลฺญา มรณํ สุเว

น หิ โน สงฺครนฺเตน

มหาเสเนน มจฺจุณา

โจรา ธนสฺส ปตฺถเนนฺติ

ราช มุตฺโตสฺมิ พนฺธนา

เอหิ ราช นีวตฺตสฺส

นาหิ ราชเชนมตฺถิโก

พระองค์ยังขาดมะให้เลื่อมไปเพราะทรัพย์ทำไม บุคคลจักตาย
 เพราะภรรยาทำไม ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นหนุ่มซึ่งคร่ำคร่า
 แล้วซึ่งชราครอบงำ ความเพลิดเพลีนอะไร การเล่นอะไร ความ
 ยินดีอะไร และปรารถนาอะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ ประโยชน์อะไร
 ด้วยบุตรและภรรยาในโลกนั้น อดมะเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก
 อดมะย่อมทราบบ้างว่า มีจุมยอมไม่ประมาณต่ออดมะ เมื่อ
 อดมะอันความตายครอบงำแล้ว จะยินดีทำไม จะปรารถนาด้วยแสวง
 หาทรัพย์ทำไม ภัยอันตรายแต่ความหล่นของผลไม้อันสุกแล้วเป็น
 นิตยฉันทิ ภัยอันตรายแต่ความตายของสัตว์ทั้งหลายผู้เกิดแล้วก็
 เป็นนิตยฉันทินั้น ชนเป็นอันมากเห็นแล้วในเวลาเช้า บางพวกตกเวลา
 เย็นไม่เห็นแล้ว ชนเป็นอันมากเห็นแล้วในเวลาเย็น บางพวกตก
 เวลาเช้าไม่เห็นแล้ว ภูมิประเทศที่ตั้งกองช้างกองรถกองเก็นเท่า
 ย่อมไม่มีในมรณสงครามนั้น ไม่อาจจะต่อสู้เอาชัยชำนะต่อมฤตยูด้วย
 เวทมนตร์หรือวิญญูหรือสินทรัพย์ มฤตยูมีไคเวณกษัตริย์ พราหมณ์
 พ่อค้าลูกจ้าง คนจรเขรताल และคนเทหยาทุกเชื้อโร ๆ ย่อมย้ายทั้ง
 หมดทุกเคยว ความเพียรเผาขาย บุคคลควรทำในวันนี้ให้ใด ใครจะ

พึงรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะความผิดก่อนด้วยมฤตยูอันมีเสนา
ใหญ่ นั้นไม่ได้เลย โจรทั้งหลายย่อมปรารถนาทรัพย์ อาตมะเป็นผู้
พ้นแล้วจากเครื่องผูก ขอเชิญกลับพระหฤทัย อาตมะหาต้องการ
ด้วยราชสมบัติไม่ ฯ

อธิบายความแห่งคาถาที่ ๑๑๖ เป็นต้น ฯ พระองค์โปรดเรียก
อาตมะเหตุทรัพย์ทำไม ทรัพย์ซึ่งสิ้นไปย่อมละเสียซึ่งบุคคล
ข้างที่บุคคลละเสียซึ่งทรัพย์ไป แม้สิ่งทั้งปวงก็มีปกติสิ้นไป เพราะ
ฉะนั้นพระองค์จะโปรดเรียกอาตมะเหตุทรัพย์ทำไม ฯ ในเมื่อ
อาตมะยังดำรงอยู่ ภรรยาจักตาย เมื่อภรณานันดำรงอยู่ แม้
อาตมะจักตาย พระองค์จักทำอะไรด้วยภรณานัน ฯ ประโยชน์อะไร
ด้วยความเป็นหนุ่มซึ่งชราห้อมล้อมครอบงำ ฯ การชื่นชม การเล่น
การยินดีในกามคุณห้า ในโลกสันนิวาสนันมีชราภรรยาเป็นธรรมดา
ทำไม ฯ อาตมะจะต้องการอะไรด้วยบุตรและภรรยา ฯ พระ
โพธิสัตว์ตรัสว่า อาตมะพ้นแล้วจากเครื่องผูกคอกามจากเครื่องผูก
คอตัณหา คิงน เพราะพระองค์ขมเสียด้วยฉานสมาบัติ ฯ อาตมะ
ย่อมทราบอย่างนี้ว่า มฤตยูไม่เผลอในตัวเรา ไม่เผลอเพื่อจะฆ่า
เราเป็นนิตย์ ฯ เมื่ออาตมะอันความตายครอบงำแล้วหยิ่งลงแล้ว
จะยินดีจะแสวงหาทรัพย์ไปทำไม ฯ ภัยแต่ภรรยาของสัตว์ทั้งหลาย
ที่เกิดมาย่อมเกิดขึ้นในกาลทั้งปวงจำเริญแต่กาลที่อศลาพยังเป็นกลดะ
เปรียบเหมือนภัยแต่อันหล่นของผลไม้ทั้งหลายทั้งอมแล้วฉะนั้น ฯ ชน
เป็นอนินมากเห็นแล้วในเวลาเช้า ขางพวกตกเวลาเย็นไม่เห็นแล้ว ชน

เป็นอันมากเห็นแล้วในเวลาเย็น ข้างพวกตกเวลาเช้าไม่เห็นแล้ว ๆ
 สนามที่ตงก่องข้าง ก่องรถ ก่องเค็นเท้า ย่อมไม่มีในมรณะ
 สมัยนั้น ๆ ไม่มีใครจะชนะต่อมรณะด้วยเวทมนตร์ ด้วยต้อสูหรือ
 ด้วยทวีป มฤตยูมิได้เว้นหน้าผู้ใดผู้หนึ่งเลย ย่อมย้ายทั้งหมด ๆ
 ความเพียรในกุศลขุททลควรทำในวณนทเคียว ใครเล่าพึงรู้ว่า จะ
 ตายหรือจะเป็นอยู่ในวณนหรือในวันพรุ่งนี้ ๆ เพราะจะสังเกทมฤตยูผู้ม
 เสนามากด้วยสามารถมหาภยยสยหา กรรมกรรมสามสิบสองและโรค
 เก่าสยหกเป็นต้นนั้นไม่ได้เสียเลย ๆ โจรทั้งหลายเมื่อสละชีวิตเพื่อ
 ต้องการทวีปชื่อว่าปรารธนาทวีป ๆ อาตมะพ้นแล้วจากเครื่อง
 ผูกทนต์ว่าปรารธนาทวีป อาตมะไม่ต้องการทวีป ขอทรง
 กลียพระหฤทัยโดยควรตามคำแห่งอาตมะ คือว่าพระองค์จงละ
 ราชสมบัติทรงผนวชทำเนกขัมมคุณให้เป็นที่พึง จะเป็นอย่างไร
 ก็พระองค์ทรงพระดำริถึงเรื่องใด ขออย่าทรงดำริถึงเรื่องนั้นด้วย
 เข้าพระหฤทัยว่า เราจะยังโอรสของเรานให้ตั้งอยู่ในราชสมบัติ
 ฉะนั้นเลย อาตมะไม่ปรารธนาด้วยราชสมบัติ ๆ

พระธรรมเทศนาของพระมหาสัตว์ชื่อว่าไปตามอนุสนธิ ถึง
 แล้วซึ่งที่สุด ด้วยประการฉะนี้ ๆ

นางสนมทั้งหลาย และชนทั้งหลายมีอมาตย์เป็นต้นหมั้นหกพัน
 เป็นประมาณ เพราะนับตั้งแต่พระราชาและพระนางจันทเทวีเป็นต้นได้
 พังพระธรรมเทศนาของพระโพธิสัตว์นั้น ก็ใคร่เพื่อจะบวชในกาลนั้น ๆ
 ลำคยนั้นบรมกษัตริย์โปรดให้ตั้งกลองประกาศในพระนครว่า ชนเหล่า

โคปรารถนาจะบวชในสำนัก โอรสของเรา ชนเหล่านั้นจึงบวชเถิด ฯ
 โปรตให้เข้ตพระคสังทองเป็นต้นทั้งหมด ให้จารึกประกาศ
 ในแผ่นทองผูกไว้ที่เสาในท้องพระโรงมือนให้รู้ว่า หม้อแห่งขุมทรัพย์
 ใหญ่มีอยู่ในที่นี้ด้วย ฯ ใครมีความต้องการจงถือเอาหม้อแห่งขุมทรัพย์
 ใหญ่เหล่านั้นเถิด ฯ ฝ่ายชาวพระนครก็ละทิ้งงานตลาดซึ่งเข้ตเคยอยู่
 อย่างไม่ และเรือนอนมีประตูเข้ตแล้ว ไปสู่สำนักแห่งพระราชธา
 พระเจ้ากาสิกราชพร้อมด้วยมหาชนทรงผนวชในสำนักแห่งพระมหา
 สัตว์เจ้า ฯ อาคารสถานที่ทำวสังกะประธานเต็มทีสามโยชน์ ฯ
 พระมหาสัตว์เจ้าทรงพิจารณาบรรณคาลาทงหลาย ทรงมอขบรรณ
 คาลาทงหลายในที่ท่ามกลางแก่เหล่าสตรี ฯ เพราะเหตุอะไร ฯ เพราะ
 สตรีเหล่านั้นเป็นคนฉลาด ฯ ทรงอาวัชนาการฉะนั้น จึงทรงมอข
 บรรณคาลาทงหลายภายนอกแก่เหล่าบุรุษ ฯ กายศคาศคินทงยวง
 เก็บผลทคินไมซงทรงผลอนพระวิสสุกรรมนิรมิตรไว้ซงหล่นลงทพนใน
 วันรักษาอโยสถมาขวิโลกแล้วเจริญสมณธรรม ฯ บรรดาทาศคคาศ-
 คินเหล่านั้น ทาศคหรือทาศคินโคตรกคามวิตก พยายามทวิตกวิหิงสา
 วิตก พระบรมโพธิสัตว์ราชฤษีทรงทราบวาระจิตต์แห่งทาศคหรือ
 ทาศคินนั้น เสด็จประทับนั่งเสถียรธรรมสังสอนในอากาศ ฯ นักพรต
 เหล่านั้นทงยวงได้สคัยพระโอวาทนั้น ยังอภิญญาห้า สมาบัติ
 (แปด) ให้เกิดขณพลัน ฯ

กาลนนพระราชธาในประทศโกศลเคียงองค์หนึ่ง ทรงสคัยว่า
 พระเจ้ากาสิกราชทรงผนวชแล้ว จึงทรงคคิว่า เราจะซิงเอา

ราชสมบัติในกรุงพาราณสีเสีย จึงเสด็จออกจากพระนครลงกรุง
 พาราณสี เสด็จเข้าไปสู่พระนคร ทอดพระเนตรเห็นบ้านเมือง
 มิได้ประคองตกแต่ง จึงเสด็จขึ้นสู่พระราชนิเวศน์ ทอดพระเนตร
 เห็นรัตนอันประเสริฐ เจ็ดประการจึงทรงจินตนาการว่า อันถ้อยอันหนึ่ง
 พงมเพราะอาศัยทรัพย์นั้น จึงตรัสให้เรียกพวกนักเลงสุรามาศาสตร์
 ถ้ามว่า แน่เจ้าพวกนักเลงสุรา ถ้อยในเมืองนี้เกิดขึ้นแก่พระราชา
 ผู้เป็นเจ้าของพวกเจ้าหรือ ๆ พวกนั้นทูลสนองว่า ห้ามมิได้พระเจ้าค่ะ ๆ
 ตรัสซักถามว่า เพราะอะไร ๆ พวกนั้นทูลตอบว่า พระราชกุมาร
 ทรงนามว่า เตมียะอันเป็นพระราชนัดดาของพระราชาแห่ง พวกข้าพระ
 บาท ทรงเห็นว่า อาตมะจะครองราชสมบัติในพาราณสีนครทำไม
 มิได้เป็นไขก็แสวงหาเป็นไข เสด็จออกจากพระนครนี้เข้าไปสู่ข่าทรง
 ผนวชเป็นฤษีด้วยเหตุนี้ ฝ่ายพระราชาของพวกข้าพระบาทพร้อมด้วย
 มหาชน เสด็จออกจากพระนครนี้สู่สำนักพระเตมียะราชกุมารทรง
 ผนวชแล้ว ๆ พระเจ้าสามนตราชรับสั่งถามว่า พระราชาของพวกเจ้า
 เสด็จออกโดยประตูไหน ครั้นพวกนั้นกราบทูลว่า เสด็จออกโดย
 ประตูด้านตะวันออก ก็เสด็จออกโดยประตูนั้นถึงฝั่งแม่น้ำ ๆ พระมหา
 สัตว์เจ้าทรงทราบการเสด็จมาแห่งพระเจ้าสามนตราชนั้น จึงเสด็จ
 ไปทำการต้อนรับ ประทับนั่งเสด็จธรรมแก่พระราชาผู้นั้นในอากาศ ๆ
 พระราชาผู้นั้นพร้อมด้วยราชบริพารทรงสดับธรรมแล้วผนวชในสำนักพระ
 ธรรมโพธิสัตว์เจ้านั้น ๆ พระราชาทั้งหลายแม่เหล่านอกสามพระองค์
 ก็ทรงละทิ้งราชสมบัติทั้งสามทรงผนวชแล้วอย่างนั้น ด้วยประการ

ฉะนี้ ฯ ประเทศที่ตั้งอาศรมยทในที่นั้นก็เขื่อนมหาสุมาคม ฯ ฝ่าย
 ฝูงช่างในพระนครก็กลายเป็นช่างป่า ฝูงม้าในพระนครก็กลายเป็น
 ม้าป่า ฯ ส่วนเหล่ารถก็จากรถรถไทรมไปในบ้านนั้นเอง ฯ ภูษิตะ
 เกรองใช้สรอยและกหาปณะก็เรียกรายเกลอนอยู่ตจทรายในที่ใกล้
 อาศรมยท ฯ ฤษทงปวงยังสมายต์แยกให้เกิดในที่นั้น มีพรหมโลก
 เป็นที่ไปในเบื้องหน้าในกาลเป็นที่สุดแห่งชีวิต ฯ สัตว์ทวิจฉาน
 ทั้งหลาย คือช่างและมายังจิตต์ให้เลื่อมใสในหมู่ฤษี สันอายุก็
 ไปเกิดในกามาวจรเทวโลกทั้งหกชั้น ฯ

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำพระธรรม
 เทศน์มาแล้ว จึงตรัสว่า แนะพระภิกษุทั้งหลาย เราละราชสมบัติ
 ออกมหาภิเนษกรรมณแต่ในกาลนเท่านั้นห้ามได้ แม้ในกาลก่อน
 เรากได้ละราชสมบัติออกมหาภิเนษกรรมณเหมือนกัน ตรัสฉะนี้แล้ว
 ประกาศอริยสัจแล้วประชุมชาดก ฯ ผู้มีนามอย่างนั้น ๆ ในกาลนั้น
 ครนกลยชาติมาเป็นผู้มีนามอย่างนั้น ๆ ในกาลนั้น คือนางเทพธิดา
 ผู้สิงสถิตอยู่ที่เควตฉัตร เป็นนางภิกษุณชออบลวรรณา ฯ นาย
 สุนนทสารถ เป็นภิกษุชอสารบุตร ฯ ท้าวสักกะเทวราช เป็นภิกษุ
 ชออนรทธะ พระเจ้ากาลสิกราชผู้พระชนกและพระนางจันทเทวผู้
 พระชนนแห่งเทมียกุมาร เป็นมหาราชาสกุล ฯ บริษัทนอกนั้นเป็น
 พุทธบริษัท ฯ ก็แต่บัณฑิตผู้ดูใจและคงอยู่เปลี่ย เป็นเราผู้
 สัมมาสัมพุทธะทั้งนี้แล้ว ฯ

จบเทมียชาดก

คำนำ

วันเกิดของข้าพเจ้าคณิ พิมพมหาชนกชาตกที่ ๒ ข้าร่วมตามที
ได้ปรากฏไว้แต่คกหลัง ๑ เรื่องนี้มีรูปภาพแสดงด้วย เป็นของสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ประทาน ๑ การ
แสดงรูปภาพเช่นนี้มีใช้คำวิแสดงได้ง่าย ๆ ไม่เลอกว่าตอนไหน ตาม
ที่เคยโดยนรขลังว่า ต้องเลือกตอนมีรูปภาพที่น่าดู แลตอนนั้นต้อง
ให้มีคำเป็นสฤภษิตอันสำคัญ เพราะฉะนั้นบางตอนพอจะมีรูปภาพ
แสดงท่าทางน่าดูสำหรับวิชาช่างเป็นต้น แต่ตอนนั้นไม่มีกล่าวด้วย
สฤภษิต เป็นเรื่องคาคไป บางตอนมีคำสฤภษิตอันสำคัญ แต่รูปภาพ
ที่จะคำวิแสดงให้ปรากฏไม่น่าดู การเลือกให้รูปภาพน่าดูแลมีคำ
เป็นสฤภษิตอันสำคัญด้วยมีใช้ง่าย ๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เมื่อมีพระ
ประสงค์เช่นนี้เป็นการสมควรยิ่ง จำเป็นต้องทรงพระอุตสาหะตรวจ
เรื่องหนึ่ง ๆ จนตลอด เพื่อทรงค้นหาให้เหมาะแก่กล่าวมา ๑ ก็รูป
ภาพนั้นทรงไว้สำหรับประทานหรือถวายแก่ท่านผู้สร้างนำพระองค์ในสมัย
ขึ้นปีใหม่ เป็นรูปภาพของกษัตริย์ ที่ทรงยินดีประทานเพื่อให้มีใน
หนังสือต้องขยับให้พอคกหน้าหนังสือ ๑ ก็เดิมมีชาตกที่ ๑ พิมพ
แล้วแต่คกหลังไม่มีรูปภาพเช่นนี้ เพราะยังไม่ทรงทราบว่า ข้าพเจ้า
ชอบแปลพิมพ์เรื่องเช่นนี้ เพราะข้าพเจ้าพิมพ์เสียก่อนแล้วจึงได้ถวาย
ไป ๑ ข้าพเจ้ามีความยินดียิ่งในการที่ทรงเอื้อเฟื้อให้มีรูปภาพใน
หนังสือ ขอจงทรงพระเจริญพระชนมายุยืนนานเกษมสุขสำราญนิราศ
สรรพโรคาพาธ ปราศจากอุปสรรคทั้งปวง ๑

ก็ทศชาติที่ข้าพเจ้าแปลนี้ ยังมีข้อความที่จะกล่าว อันยังไม่ได้
 กล่าวในคำนำเทมียชาตกที่ ๑ คือ การแปลคงยังมีผิดอยู่ประโยค
 บางศัพท์บ้าง เพราะศัพท์ที่ผิดไปก็เปลี่ยนไปตามที่คิด เมื่อเพ่งดูอีก
 ว่าผิดก็แก้ไข บางแห่งเลยไปไม่ได้เพ่งดูอีก ประโยคก็อาจมีผิดบ้าง
 เช่นเดียวกัน แต่ศัพท์หรือประโยคแปลเรียงผิดโดยผิดเองหรือรู้ไม่ถึง
 เองก็คงมี ๑ การสอบทาน ขาลคาถาเมื่อเรียงแล้วได้สอบกับต้น
 ธิเบตครั้ง ๑ เมื่อตรวจสอบคำแปลก็ได้อ่านทวนอีกครั้ง ๑ ท่องเรื่อง
 เรียงแล้วหาได้สอบกับบาลีต้นฉบับไม่ เป็นแต่สอบอ่านไปตามที่แปล
 เห็นข้อความติดต่อกันดีแล้ว ก็สันนิษฐานว่าไม่ผิด ๑ การตกขาด
 ข้ามไปน่าจะมิมีบ้าง แต่เชื่อว่ามีบ้าง ส่วนที่ข้ามเสียเช่นนิบาตบาง
 ชนิด อាលปะนยะบางแห่ง เห็นไม่จำเป็นต้องแปลก็ทิ้งเสีย ไม่นับ
 ว่าข้ามข้อความ ส่วนข้อความที่ซ้ำกันเป็นระยะ ๆ ได้แปลแต่ข้อความ
 ที่แปลกัน ที่ซ้ำกันรวมแปลแต่ครั้งเดียว นี้ก็ไม่หมายความว่าได้
 แปลข้อความตกยกพร้อม ๑

ก็พระชนกโพธิสัตว์แสดงในท้องเรื่องปรากฏว่าทรงบำเพ็ญบารมี
 ๑๐ ขั้วบริบูรณ์ แต่ทรงบำเพ็ญวิริยะเป็นเยี่ยมกว่าบารมีอื่น ๑
 อนึ่งขอกล่าวต่อไป ชาตกที่ ๑ ที่พิมพ์แล้วแต่ศกหลัง หรือ
 ชาตกที่ ๒ ที่พิมพ์ศกนี้ แลที่ ๓ เป็นต้นที่จะพิมพ์ในศกต่อไป เมื่อ
 อ่านแล้วไม่ควรคิดว่าเป็นเรื่องไม่จริง เป็นเรื่องกล่าวเกินแก่ความที่คน
 จะทำได้ ถ้ามีแต่คิดเช่นนั้นก็เสียประโยชน์หลายทาง ควรคิดหยิ

စံဏ

ပျော်စရာကံ

စံဏ

มหาชนกชาดกที่ ๒

นมตฤ รตนตตยสุต

โกยัม มชฺเฌ สมุตฺตสมินฺติ อิทํ สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
มหาภินิกฺขมฺมปารมมึ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สมเด็จพระคาสตาเมื่อประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ทรง
พระปรารภมหาภินิกขัมมปารมมึ ได้ตรัสพระธรรมเทศนาว่า
โกยัม มชฺเฌ สมุตฺตสมึ ดังนี้ เป็นต้น ฯ เอกทิวสมฺหิ ความ
พิสดารว่า วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งพรณนามมหาภินิกขัมมคุณแห่ง
พระตถาคตเจ้าในโรงธรรมสภา ฯ สมเด็จพระคาสตาเสด็จมาตรัส
ถามว่า แนะภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายประชุมกันสนทนาอะไร
ในกาลนี้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบว่า สนทนาด้วยเรื่อง
นั้น ฉะนั้นแล้ว จึงตรัสว่า แนะภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตออก
มหาภิเนษกรรมณ์ ในกาลนี้ก็หาไม่ ได้ ออกแล้วแม้ ในกาลก่อน
ตรัสฉะนั้นแล้วทรงคยณภาพ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนจึงทรงนำ
อดีตวัตตมาตั้งต่อไปน

อดีตเต ภิกฺขเว วิเทหฺรญฺเจ มถิลายมฺ มหาชนโก นาม ราชา
รชชํ กาทเรสิ ฯ ในกาลล่วงไปแล้วมีพระราชานามว่า มหา
ชนกราชาครองราชสมบัติในเมืองมถिलाแคว้นวิเทหะ ฯ พระราช-

บุตรของพระมหาชนกราชชนนมสององค์ พระนามว่า อริฏฐชนก
 แล ไปลชนก ๑ พระราชาประทานที่อุปราชแก่พระเชษฐโอรส
 ประทานที่เสนาบดีแก่พระกนิษฐโอรส ๑ ครั้นต่อมา พระมหาชนก
 ราชทิวศต แล้วพระอริฏฐชนกผู้อุปราชไต่กรของราชสมบัติสนอง
 พระองค์พระราชบิดา ทรงตั้งพระไปลชนกผู้กนิษฐภาคาเป็นอุปราช ๑
 อมาตย์คนหนึ่งผู้ไกลชิดพระราชา ไปเฝ้าพระราชากราบทูลว่า
 พระอุปราชใคร่จะปลงพระชนม์ของพระองค์ ๑ พระอริฏฐชนกราช
 ทรงสดับคำของอมาตย์นั้นเนื่อง ๆ ก็ทำลายความสิ้นหาในพระ
 อนุชามหาอุปราชให้จำด้วยเครื่องจองจำ ให้อยู่คุกหาคนหนึ่งใกล้
 พระราชนิเวศมีผู้คุมรักษา ๑ พระไปลชนกผู้อุปราชก็ทรงตั้งสัตยา-
 ธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าก่อเวรต่อพระเชษฐาามหาราช เครื่องจองจำ
 จงอย่าหลุดจากมือแลเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงอย่าเปิด ถ้า
 ข้าพเจ้ามิได้ก่อเวรต่อพระเชษฐาธิราช เครื่องจองจำจงหลุดจากมือแล
 เท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงเปิด ๑ เครื่องพันธนาการก็หักเป็น
 ท่อน ๆ ประตูก็เปิดในทันใดนั้น ๑ ลำคัยนั้นพระไปลชนกก็เสด็จ
 ออกไปสู่ขังจินตคามแห่งหนึ่ง ประทับอยู่ที่ขังจินตคามนั้น ชาวขังจินต-
 คามจำพระองค์ไต่ก็บารุงพระองค์ ๑ ครั้นนั้นพระอริฏฐชนกราช
 ก็ไม่สามารถจะจับพระองค์ ๑ พระไปลชนกก็ทำขังจินตชนบทให้อยู่
 ในอำนาจโดยลำคัย ก็เป็นผู้มีบริวารมาก ทรงคิดว่า เรามีใช้
 เป็นผู้ก่อเวรต่อพระเชษฐาก่อนก็ขังคนเราจะก่อเวรต่อละ ๑ พระองค์
 ให้ประชุมพลนิกาย อันมหาชนห้อมล้อม ออกจากขังจินตคามถึง

เมืองมิลลาโดยลำตั้บ ให้ตั้งค่ายภายนอกพระนครแรมกองทัพอยู่ ๗
 ครั้งนั้นเหล่าทหารฝ่ายพระนครมิลลาทราบว่า พระโปลชนกเสด็จมา
 ก็ถือเอาขลุ่ยปี่กรณี่มาพาดหน้าคอกข้างเป็นต้นไปสู่สำนักพระโปลชนกโดย
 ชุกชุม แม่ชาวเมืองก็พากันมาเข้าด้วย ๗ พระโปลชนกส่งราช-
 สาสน์ไปยังพระอริราชชนกผู้เชษฐาธิราชว่า ข้าพระองค์มิได้ก่อเวร
 ต่อพระองค์ก่อน ก็แต่ขบขันข้าพระองค์ก่อเวรต่อพระองค์ละ พระองค์
 จะประทานเคียวคชัตราหรือจะต่อสู้นักก็ตาม ๗ พระอริราชชนกมหา
 ราชโศกทรงสัจราชสาสน์ของพระอนุชา ก็ทรงปรารภนาเพื่อจะรบ
 กัน จึงตรัสเรียกพระอัครมเหษณาตรัสว่า การมีชัยหรือปราชัยใน
 สงครามใครไม่สามารถจะรู้ได้ ถ้าอันตรายมีแก่ตัวเรา เธอควร
 รักษากรรมไว้ให้ดี ตรัสฉะนั้นแล้วเสด็จกรีธาทัพออกจากพระนคร ๗
 ครั้งนั้นโยธาของพระโปลชนกยังพระอริราชชนกราชให้ถึงความสิ้นแห่ง
 พระชนม์ในทวย ๗ ชาวพระนครมิลลาทั้งสิ้นรู้ว่า พระราชาของ
 ตนสิ้นพระชนม์แล้ว ต่างเกิดโกลาหลทั่วไป ๗ ฝ่ายพระเทวีผู้
 มเหษีของพระอริราชชนกทรงทราบว่าพระราชสามสิ้นพระชนม์ชีพแล้ว
 ก็ถือเอาสิ่งทีสำคัญมีทองเป็นต้นบรรจุในกระเช้าโดยรีบเร็ว เอาผ้า
 เก่า ๆ ปูยัดแล้วบรรจุเข้าสารข้างบน ทรงนุ่งภูษาเก่าเสว้าหมอง
 ทำพระกายของตนให้แปลกรูป วางกระเช้าบนพระเคี้ยวร ออกจาก
 พระนครมิลลาแต่กลางวันที่เคียว ๗ ใคร ๆ จำพระเทวีนั้นไม่ได้ ๗
 พระเทวีเสด็จออกทางประตูทิศอุดร ไม่รู้จักมรรคาเพราะไม่เคยเสด็จ
 ไปในที่ไหน ก็ไม่อาจจะกำหนดทิศ จึงประยัตยที่ศาลาแห่งหนึ่งจะ

ไ้ไตรสถามคนเดินทางด้วยทรงคิดว่า คนไปเมืองกาลจิมปากะคงมี
 เพราะเคยทรงไ้ย่นแต่ชอเมืองกาลจิมปากะมีอยู่เท่านั้น ๑ สัตว์ผู้
 อยู่ในพระครรภ์ของพระเทวีเจ้านมมีใช้สัตว์สามัญ เป็นพระมหาสัตว์
 มพระบารมีเต็มแล้วมาบังเกิด ด้วยเดชานภาพแห่งพระมหาสัตว์นั้น
 บันตานให้พิภพแห่งท้าวสักกิททเทวราชลำแดงอาการวอน ๑ ท้าว
 เทวราชทรงอวชันนการกัทรงทรายเหตุนั้น จึงทรงคิดว่า สัตว์ผู้
 บังเกิดในพระครรภ์พระเทวีเจ้ามีบุญญาธิการมาก ควรอาตมะจะไป
 ในสำนักแห่งพระเทวีนน จึงนรมิตรเกวียนมีเครื่องยกยัดแล้วแต่งตั้ง
 เตียงไว้ ในเกวียนนั้น แล้วนรมิตรตนให้เป็นเหมือนคนแก่แล้วขับไป
 หยคอยู่ที่ประตูแห่งศาลาที่พระเทวีนนประทับอยู่จึงทูลถามพระเทวีนนว่า
 ผู้จะไปสู่กาลจิมปากะนครหรือ ๑ พระเทวีไ้ศศคยค่านนั้น จึงตรัส
 ตอบว่า ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้าจักไป ๑ ท้าวอมรินทราธิราชผู้จำแลง
 เป็นคนชราจึงตรัสว่า ถ้ากระนั้นแม่จึงชนนังบนเกวียน ๑ พระเทวี
 เส็ดใจออกมาแล้วตรัสว่า ข้าแต่พ่อ ข้าพเจ้ามีครรภ์แก่ไม่อาจจะชน
 เกวียน จะขอเดินตามพ่อไปภายหลัง แต่พ่อจงรับกระเชอานชน
 เกวียนไป ๑ ท้าวเทวราชจึงตรัสว่า แม่พูดอะไร บุคคลผู้รู้จัก
 ขับเกวียนเช่นอาตมะย่อมไม่มี แม่อย่ากลัวเลย ชนนังบนเกวียน
 เกิด ๑ ด้วยอาณภาพแห่งพระโอรสของพระองค์ในกาลเมื่อพระเทวี
 จะชน แผ่นดินกนชนคฤฉวลระเองเต็มด้วยลมพวงชนณะนจกทสค
 เบื้องหลังแห่งเกวียนตงอยู่ ๑ พระเทวีเจ้าชนนัทมณพระทบัณฑิต
 มสัตว์ทรงทราบว่า นจะมเทวคาอนุเคราะห์ ๑ พระนางคฤชนัทมใน

ทখনทมทพิยกหยังลงลู่ความหลย ๑ ครังนนท้าวเทวราชแปลงขย
 เกวียนนนไปถงแม่น้ำแห่งหนึ่งไกลราวสามลยโยชน์ จึงปลุกพระนาง
 ให้ตนแล้วตรัสว่า แม่จงลงจากเกวียนนนอายน้ำในแม่น้ำ คุภษามี
 วางอยู่ทเบื้องบนเคยร จงนุงห่มผ้านั้น ของกินมอยู่ภายในเกวียน จง
 หยิบมากิน ๑ พระนางก็ทรงทำตามอย่างนั้นแล้วขนทมอกต่อไป
 ก็ถึงกาลจิมปากะนครในเวลาเย็น ทอดพระเนตรเห็นประตหอรบแล
 กำแพงพระนคร จึงตรัสถามเทวราชว่า ข้าแต่พ่อเมืองนชออะไร ๑
 อมรินทร์เทพเจ้าแปลงตอบว่า ชอเมืองกาลจิมปากะ ๑ พระนาง
 ตรัสค่านวว่า พ่อพคอะไร นครกาลจิมปากะแต่นครที่ข้าพเจ้าอยู่ไกล
 กนถึงหกลยโยชน์มิใช่หรือ ๑ อมรินทร์เทพเจ้าแปลงตอบว่า เป็น
 เหมือนแม่น้ำจริงแต่ตารุจกหนทางตรง จึงถึงเร็ว ๑ ครังนนท้าว
 ลักกะแปลงจึงยงพระนางให้ลงจากเกวียนนนที่ ใกล้ประตูบ้านทิศทักษิณ
 แล้วตรัสว่า บ้านของตาอยู่ข้างหน้า ก็แต่แม่จงเข้าไปสู่นครน ตรัส
 ฉะนแล้วเป็นเหมือนเดินไปข้างหน้าก็หายตัวไปสู่ที่อยู่ของตน ๑ ส่วน
 พระราชเทวกัประทขนงอยู่ทศาลาแห่งหนึ่ง ๑ ขณะนนมพราหมณผู้
 เฟ่งพินตมนตรผู้หนึ่งเป็นชาวเมืองกาลจิมปากะเป็นทศายาโมกข์ อัน
 มาณพประมาณหารอยห้อมลอมเป็นขรवारมาเพื่ออายน้ำ แลคแต่
 ไกลก็แลเห็นพระราชเทवनนมพระรูปงามยงสมบุรณ ด้วยความงามเลิศ
 ประทขนงอยู่ณศาลานั้น ด้วยอานภาพแห่งพระบรมโพธิสัตว์เจ้ายังเกิด
 ในพระครรภ์ของพระราชเทวกยงความลีเนหาในพระนางคจเป็นน้องสาว
 ของตนให้เกิดชนพรอมกยไคเห็น จึงให้เหล่ามาณพพักอยู่ภายนอก

เข้าไปในศาลาแต่ผู้เดียวถามว่า แม่เป็นชาวเมืองไหน ฯ พระนางตรีศตอบว่า ก็ฉันเป็นนอัครมเหษีของพระเจ้าอริฏฐุชนกเมืองมิลิลา ฯ มหาพราหมณ์ถามต่อไปว่า แม่มาที่นี่ทำไม ฯ พระนางตรีศตอบว่า พระเจ้าอริฏฐุชนกมหาราชาอันพระโปลชนกผู้กนิฏฐุภาคาปลงพระชนม์เสีย เมื่อเช่นนี้ฉันกลัวภัยหนีมาด้วยคิติกกรักษากรรมไว้ ฯ มหาพราหมณ์ซักถามต่อไปอีกว่า ก็ในพระนครนี้ใครเป็นพระญาติของเธอมหรือ ฯ พระนางตรีศตอบว่า ไม่มี ฯ มหาพราหมณ์จึงทูลว่า ถ้าเช่นนั้นเธออย่าคิดเลยอาตมาเป็นนอทธิจพราหมณ์มหาศาลที่ศาษาโมกข์อาจารย์ อาตมาจะตั้งไว้ในที่เป็นน้องสาวปฏิบัติเธอ ฯ จึงกล่าวกะอาตมาว่า ท่านเป็นพี่ชายแล้วจับที่เท้าของอาตมาว่าไรราพรรณ ฯ พระนางรีบค้ำมหาพราหมณ์แล้วเปล่งสำเนียงตั้ง จับเท้าทั้งสองแห่งมหาพราหมณ์นั้นแล้วทอดองค์ลง ฯ พระนางก้มมหาพราหมณ์ต่างประเทวนการพร้อมกัน ฯ ครั้นนั้นเหล่าอันเตवासีก เมื่อสคยเสียงประเทวะนั้นต่างวิ่งเข้าไปสู่ศาลาถามว่าข้าแต่อาจารย์ ท่านผู้นี้เป็นอะไรกับท่าน ฯ มหาพราหมณ์แจ้งว่า นางนี้เป็นน้องสาวของอาตมาพลัดกันไปแต่คราวโน้น ฯ เหล่าอันเตवासีกกล่าวว่า จำเดิมแต่กาลแห่งท่านทั้งสองได้พบกันแล้วท่านทั้งหลายอย่าได้วิตกเลย (ข้าพเจ้าทั้งหลายจักปฏิบัติให้เป็นผล) ฯ มหาพราหมณ์ให้นายานที่ปกขคมายังพระนางให้ประทับในยานนั้น แล้วกล่าวกับมาณพทั้งหลายว่าเจ้าทั้งหลายจงบอกความที่นางนี้เป็นน้องสาวของเราแก่ นางพราหมณ์ แล้วจงบอกนาง

พราหมณ์เพื่อทำกิจทั้งปวงแก่นางน ๑. กล่าวฉนั้นแล้วส่งพระนางไป
 สู่วรณ ๑. ครองนนางพราหมณ์ จึงยังพระนางให้สร้งด้วยน้ำร้อน
 แล้วแต่งทขนทมิให้ขนทมิ ๑. ฝ่ายมหาพราหมณ์อายุห้าแล้วกลดขมา
 สู่วรณ" จึงสั่งให้เชิญพระนางมาในเวลาขริโภคาอาหาร แล้วขริโภค
 ร่วมกันกับพระนาง ได้ปรนนิบัติพระนางในเรือนของตนตลอดมา ๑
 ไม่นานพระนางก็ประสูติพระโอรสมีพรรณตจทอง ๑. พระนางชาน
 พระนามพระโอรสเหมือนพระอัยกาว่า มหาชนกกุมาร ๑. ครั้น
 พระโพลีสถวันน ทรงเจริญก็เล่นอยู่ด้วยพวกเด็ก เด็กพวกใดรบ
 กวนให้พระโพลีสถวันนชคเคือง พระโพลีสถวันนก็ขบเด็กพวกนั้น
 ให้มันแล้วประหาร ด้วยพระองค์มีพระกำลังมาก แลด้วยความ
 เป็นผู้มีมานะถองคแลกระต้างด้วยชาติสกุล เพราะพระองค์เกิดใน
 ชาติสกุลอสมณชาติ ๑. เด็กเหล่านั้นกรอองให้เสียงดัง เมื่อใคร
 ชกถามว่าใครตี ก็ตอบว่าบุตรหญิงหม้าย พระมหาสถวงจึงทรง
 คิดว่า พวกเด็กว่าเราเป็นบุตรหญิงหม้าย เราจักถามมารดาของ
 เราให้ไต่ความแน่ ๑. วันหนึ่งพระมหาบุรุษนจึงทูลถามพระมารดา
 ว่า ข้าแต่มารดา ใครเป็นบิดาของฉนั้น ๑. พระนางตรัสลวงว่า
 มหาพราหมณ์เป็นบิดาของพ่อ ๑. อีกวันหนึ่งพระมหาบุรุษราชกุมาร
 ประหารเด็กทั้งหลาย ๑. กล่าววว่า บุตรหญิงหม้ายประหาร จึง
 ตรัสว่า มหาพราหมณ์เป็นบิดาของเราไม่ใช่หรือ ครั้นพวกเด็ก
 ท้วงว่า มหาพราหมณ์เป็นอะไรก็เธอ จึงทรงคิดว่าเด็กเหล่านั้นว่า
 เป็นอะไรก็เธอ ดังนั้น มารดาของเราไม่บอกเหตุการณ์ตามจริง

เธอไม่บอกแก่เราตามใจของเธอ ยกไว้เถิด เราจักให้บอกความ
 จริงให้ไต่ เมื่อพระโพธิสัตว์คิดครุ่นถึงเวลาคัมภีญพระมารดาจึงกต
 ถันพระมารดาไว้ แล้วตรัสว่า ข้าแต่แม่ แม่จงบอกบิดาแก่นั้น
 ถ้าแม่ไม่บอก ฉันจะกตถันของแม่ให้ขาด ฯ พระนางไม่อาจ
 ตรัสลงพระโอษฐ์ จึงแจ้งว่า พ่อเป็นโอรสของพระเจ้าอริยมหา
 ชนกในมิลินทร พระโอรสชนกผู้เป็นพระเจ้าอาของพ่อปลงพระ
 ชนม์พระราชบิดาของพ่อเสีย แม่ตั้งใจรักษาตัวพ่อจึงมาสู่นครน
 ทานมหาพราหมณ์ตั้งแม่ไว้ในที่เป็นน้องสาวปฏิยัตติแม่ (ให้ผ้าสุก
 ตลอดมา) ฯ จำเดิมแต่นั้นแม่ใครจะว่าเป็นบุตรหญิงหม้ายก็หา
 กรวโกรธไม่ ฯ พระโพธิสัตว์นั้นทรงเรียนไตรเวทแลคิลป์ศาสตร์
 ทั้งปวงในภายในพระชนม์ได้ ๑๖ ปี แลในกาลเมื่อมีพระชนม์ ๑๖ ปี
 เป็นผู้ทรงพระรูปโฉมอันอุดม ฯ พระองค์ทรงคิดว่าอาตมะจักเอา
 ราชสมบัติซึ่งเป็นของพระชนกาทิราช จึงทรงถามพระชนนีว่า ข้า
 แต่พระมารดา ทริพย์อะไรที่พระมารดาได้มาบ้างหรือไม่ หม่อม
 ฉันจักค้าขายให้ทริพย์เกิดขึ้นแล้วจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระราช
 บิดา ฯ พระนางตรัสตอบว่า แม่ไม่ได้อะไรมาเลย สิ่งอันเป็น
 แก่นสารสามอย่างมีอยู่ คือ แก้วมณี แก้วมุกดา แก้ววเชย
 แก้วทั้งสามอย่างนั้นแต่ละอย่างพอจะเป็นกำลังเอาราชสมบัติได้ พ่อ
 จงรีบแก้วทั้งสามอย่างนั้นคิกอ่านเอาราชสมบัติเถิด อย่าทำการค้า
 ขายเลย ฯ พระโพธิสัตว์ทูลว่า พระมารดาจงประทานทริพยนัน
 ึ่งหนึ่งแก่หม่อมฉัน จะเอาไปเมืองสุวรรณภูมิ นำเอาทริพย์เป็นอัน

มากมาแล้ว เอลราชสมบัติซึ่งเป็นของแห่งพระชนก ทูลคิงแล้วให้
 พระมารดาประทานทรัพย์กึ่งหนึ่ง จำหน่ายออกเป็นสินค้าแล้วให้
 ขนขนเรือพร้อมด้วยพวกพาณิชชาวสุวรรณภูมิ แล้วกลับมาถวายบังคม
 ลาพระชนนีทูลว่า จักไปสู่เมืองสุวรรณภูมิ ฯ พระนางจึงตรัสห้ามอกว่า
 แน่พ้อ ขนชอวามหาสมุทรสำเร็จประโยชน์น้อยมีอันตรายมาก อย่า
 ไปเลย ทรัพย์ของพ่อมีมากพอประโยชน์เอลราชสมบัติแล้ว ฯ พระ
 โภธิสัตว์ทูลว่าหมอนฉันจักไปแท้จริง (อย่าทรงห้ามเลย) แล้ว
 ทูลลาพระมารดาทำประทักษิณแล้วไปขึ้นสู่เรือ ฯ วันนั้นพระโรคเกิด
 ในพระสรีระแห่งพระเจ้าไปลชนกราช ฯ ชันทมมีพระอาการเป็น
 อณูฐานไธยา แสดงว่าเสด็จลุกขึ้นไม่ได้ อีก ฯ พาณิชประมาณเจ็ดร้อย
 ขนสู่เรือ ฯ เรือแล่นไปไกลไค้เจ็ดร้อยโยชน์ สิ้นเจ็ดวัน ฯ เรือนั้นแล่น
 ไปโดยกำลังคลื่นร้ายกาจไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ ฯ แผ่นกระดานก็แยก
 แแตกด้วยกำลังระลอก ฯ น้ำก็เข้ามาแต่ที่นั้น ฯ เรือจมในท่ามกลาง
 มหาสมุทร ฯ มหาชนกล่วตอภัยคือความตาย ก็ร้องให้รำไรรำพรรณ
 กราบไหว้เทพยดาเจ้าทั้งหลาย ฯ ฝ่ายพระมหาสัตว์เจ้าไม่กินแสงไม่
 ประิเทวะไม่ไหว้เทวดาทั้งหลาย ฯ พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึง
 คลุกเคล้าน้ำตาลกรวดกับเนยเสวยให้อิ่ม แล้วชูปผ้าเนื้อเกลี้ยงสอง
 ผืนด้วยน้ำมันจุ่มทรงนุ่งให้มัน ประทับยืนอาศัยเสากระโคง แล้ว
 ขนสู่ยอดเสากระโคงในเวลาเรือจม ฯ มหาชนเป็นภิกษาแห่งปลาและ
 เต่า ฯ นำโดยรอบมัสเหมือนโลहित ฯ พระมหาสัตว์เจ้าประทับยืนอยู่

ขนยอกเส้ากระโถงทรงกำหนดที่ค้ำว่าเมืองมิถิลาอยู่ที่ค้ำนี้ ก็กระโถก
 จากยอกเส้ากระโถง ตกที่สาคูสภหนึ่งเพราะพระองค์มีพระกำลังมาก
 ล่วงเหล่าปลาและเต่า ๆ วันนั้นพระเจ้าไปลชนกที่วงศ์ต ๆ จำเดิม
 แต่บัดนั้นพระบรมโพธิสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นอันมีสาคูขี้เหล็กเหมือน
 ที่อนันตกุลวาทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพระพาหา ๆ พระโพธิสัตว์
 เจ้าวายุข้ามมหาสมุทรสิ้นเจ็ดวันเป็นเหมือนวันเดียว ๆ ก็และครั้น
 ทรงสังเกตเวลานั้นว่าวันนี้เป็นวันเพ็ญ จึงขวันพระโอษฐ์ด้วยน้ำเต็ม
 แล้วทรงสมาทานอโงศศีล ๆ ก็กาลนั้นทั่วโลกขาลทั้งสมอบให้
 นางเทพธิดาซอมณเมขลาเป็นผู้ดูแลรักษาสัตว์ทั้งหลาย ผู้ประกอบ
 คุณมีขำรุงมารดาเป็นต้นเป็นผู้ ไม่สมควรจะตายในมหาสมุทร ๆ นาง
 มณเมขลาได้ตรวจตรามหาสมุทรสิ้นเจ็ดวัน ๆ ได้ยินว่านางเสวย
 ทัพยสมขัตเพลินกัผลอสติมิได้ตรวจตรา ๆ ขางอาสูรย์ว่า ... นาง
 เทพธิดาไปสู่เทพสมาคมเสีย ๆ นางคิดได้ว่า ... วันนี้เป็นวันที่เจ็ด
 เมื่อเรามีได้ตรวจตราประพฤติเหตุอะไรจะเกิดมีกรรม ... เมื่อนาง
 พิจารณาได้เห็นพระมหาสัตว์จึงคิดว่า ถ้ามหาชนกกุมารบรมโพธิสัตว์
 จักมรณะในมหาสมุทร เราก็คงไม่ได้เพื่อเข้าสู่เทพสมาคม คิดละนั้นแล้ว
 เป็นผู้ มีสรวระอันประคองแล้วสถิตอยู่ในอากาศไม่ไกลพระมหาสัตว์เท่า
 เมื่อจะตกลงพระมหาสัตว์ จึงกล่าวคาถาเป็นประณมว่า

โภย มชฌ สมุททสมิ

อปสฺสนตีรมายูเห

กั ตฺว อตฺถวสึ ลตฺวา

เอว วายามเส ภูสึ

นี้ใครเมื่อไม่แลเห็นผิงก็อุตสาห์พยายามว่าข้อยู่ในท่ามกลาง
มหาสมุทร ท่านรู้อ่านาจอประโยชน์อะไร จึงพยายามว่าข้อยู่อย่างนี้
นักหนา ฯ

ลำดับนั้น พระมหาโพธิสัตว์ทรงจินตนาการว่า เมื่อเราว่าข้อย่าง
มหาสมุทรมาได้เจ็ดวันเขาวนน อาตมะไม่เคยเห็นใครเป็นเพื่อนสอง
กันใครหนอมาพูดกับอาตมะ ทรงคิดฉะนแลวกแห่งนชนตบนอากาศ
ก็ทอดพระเนตรเห็นนางมณีเมขลานน จึงตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

นิสมม วตตํ โลกสุส วายมสุส จ เทเวเต
ตสุมา มชฺเฌ สมุทฺทสุมี อปฺสฺสนฺตฺริมาเยเห

อาตมะไตร่ตรองเห็นปฏิปทาแห่งโลก และอันสิ่งดีแห่ง
ความเพียร เพราะฉะนั้นอาตมะแม้ไม่เห็นผิงก็พยายามว่าข้อยู่ใน
ท่ามกลางมหาสมุทร ฯ

นางมณีเมขลาปรารถนาจะสดับธรรมกถาของพระมหาสัตว์เจ้า
จึงกล่าวคาถา (ที่ ๓) อีกว่า

กมฺภีเร อปฺปเมยฺยสุมี ตีริ ยสุส นทิสฺสตี

โมโหม เต ปุริสวายาโม อปฺปตฺวา ว มริสฺสตี

ผิงในมหาสมุทรอันลึกอันพินัยไม่ได้ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน
ความที่ท่านพยายามอย่างขรุขระก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ถงผิงก็
จักตาย ฯ

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์จึงตรัสกะนางมณีเมขลาว่า ท่านพูดอะไร
นน อาตมะทำความเพียร แม้จะตายก็พ้นจากความครหา ตรัส
ฉะนแล้ว จึงตรัสคาถา (ที่ ๔) ว่า

อนโน ฉาตีนิ โหติ เหวานํ ปิตุนญจ โส

กรํ ปุริสกิจจานิ น จ ปจฺฉานุตฺตปฺปติ

บุคคลเมื่อทำความเพียรแม้จะตาย ก็ได้ชื่อว่าไม่เป็นหนี้

คือไม่เป็นผู้ต้องตีเตียนแห่งญาติ เทวดา และบิดา มารดา อนึ่ง

บุคคลเมื่อทำกิจอย่างขรชย้อมไม่ตามเคอตรอนภายหลัง

ถ้าคยนั้นนางเทพธิดากล่าวกล่าวคาถา (ที่ ๕) ว่า

อปารณเยยฺยํ ยํ กมฺมํ อปฺผลํ กิลมถุทฺทยํ

ตตฺถ โภ วายเมนตฺโถ มจฺจุ ยสฺสาภินิปฺปตฺติ

การงานอันใดยังไม่พึงถึง (ที่สุดแห่งความพยายาม) การงาน

อันนั้นไร้ผลมีความลำบากเกิดขึ้น การที่ทำความพยายาม (ในอัน

ไม่ใช่ฐานะ) ไตจนตายปรากฏขึ้น ต้องการความเพียรในอันไม่ใช่

ฐานะนั้นไปทำไม

เมื่อนางเทพธิดากล่าวอย่างนี้ พระบรมโพธิสัตว์จะทำนางนั้น

ให้จนต่อคำพูดจึงตรัสคาถาทั้งหลาย (ที่ ๖ ถึงที่ ๘) ต่อไปว่า

อปารณเยยฺยํ อจฺจนตฺติ โย วิทิตฺวาน เหวเต

น รกฺเข อตฺตโน ปาณิ ชณฺเฐ โส ยทิ หายเย

อธิปฺปายผลํ เอเก อสฺมึ โลกสฺมึ เหวเต

ปโยชยนฺติ กมฺมานิ ตานิ อิชฺฉนฺติ วา น วา

สนฺทิจฺฉิ กมฺมผลํ นนุ ปสฺสสฺสิ เหวเต

สนฺนา อญฺเฐ ตรามหิ ตญฺจ ปสฺสามิ สนฺติเก

โส อหํ วายมิสฺสามิ ยถาสติ ยถาพลํ

กจฺฉํ ปาริ สมุทฺทสฺส กาสํ ปุริสการิยํ

บุคคลใ้รู้แจ้งว่า การงานที่ทำไมถึงล่องไปไ้แล้ว (ไม่
 ข้องกันภยันตราย) ก็เป็นอันไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าบุคคลนั้น
 ละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะไม่เห็นผลแห่งการเกียรจฺรำน
 นั้น บุคคลบางพวกในโลกนี้เมื่อมาเห็นผลแห่งความประสงค์ของ
 ตนแล้วประกอบกิจทั้งหลาย ก็ทำการเหล่านั้นสำเร็จหรือไม่ก็ตามที่
 ท่านเห็นผลของการงานประจักษแก่ตนละมิใช่หรือ ชนเหล่าอนจรม
 ในมหาสมุทรทั้งหมด อาตมะผู้เคียวกำลังว้ายข้ามอยู่และอาตมะ
 ไ้เห็นท่าน (ซึ่งเป็นเทพธิดาอันไม่เคยเห็น) มาสถิตอยู่ในที่ใกล้
 อาตมะ อาตมะนั้นจักพยายามตามลัดตักำลัง จักทำความเพียร
 ที่บรรษควรทำไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร ฯ

นางมณเฑชะลาไ้สทักขพระวาจามันคงของพระโพธิสัตว์ เมื่อจะ
 สรรเสริญพระองค์จึงกล่าวคาถา (ที่ ๑๐ กิ่ง) ว่า

โย ตฺวิ เอวํ คเต โอเน อปฺปเมยฺเย มหณฺณเว

ธมฺมวายามสมฺปนฺโน กมฺมุนา นาวสํทสิ

โส ตฺวิ ตตฺถเว คจฺฉาหิ ยตฺถ เต นโรโต มโน

ในเมื่อห้วงทะเลใหญ่ (ทั้งลึกทั้งกว้าง) หาประมาณมิไ้เห็น
 ปานดังนั้นเป็นไปแล้ว ท่านผู้ไ้ถึงพร้อมด้วยความสามารถโดยธรรม
 ไม่จรม (ตาย) ด้วยกิจคือการของบรรษ ใจของท่านยินดีในที่ไ้
 ท่านผู้นั้นจึงไปในที่นั้น ฯ

ครั้นนางมณีเมขลากล่าวถึงนั้นแล้วจึงถามว่า ข้าแต่ท่านผู้
 บรมเทวีผู้มีความเพียรมาก ข้าพเจ้าจักพาท่านไปที่ไหน ฯ ครั้น
 พระโพธิสัตว์ตรัสว่า ไปสู่มิลินทร นางมณีเมขลาจึงชวนพระ
 มหาสत्วชน ๑๐๐ คน คจยทกลยกกำคอกไม้ ๑๐๐ ประคองค้อมมือทั้งสอง
 ให้แนบกับทรวงพาเหาะไปในอากาศ คจยอุบยตรเป็นทีรักไป ฯ
 พระบรมโพธิสัตว์มสรวระอนเสราหมองแล้วควยนาเคิมสนใจควน สัมผัส
 ผัสสะทิพย์แล้วหยั่งลงสู่นิทรารมณบัณฑิตมหลัย ฯ ลำคยนั้นนางเทพ
 มณีเมขลานำพระโพธิสัตว์นั้นสู่มิลินทร ให้บัณฑิตโดยข้างเบื้องขวา
 บนแผ่นศิลาเป็นมวงกลในสวนมะม่วง ยังหม้เทพเจ้าในอุทยานให้รักษา
 พระโพธิสัตว์นั้นแล้ว ไปสู่ที่อยู่ของตน ฯ กาลนั้นพระราชโอรส
 แห่งพระเจ้าโปลชนกราชไมมี มีแต่พระธิดาที่นามว่าสิวลีเทวีเป็นผู้
 ฉลาดเฉลยแหลม ฯ อมาคยทั้งหลายได้ทูลถามพระโปลชนกเมือยัง
 บันทมอยู่บนพระแท่นมรณมัญจอาคณันว่า เมือพระองค์เสด็จทวงคต
 แล้วเหล่าข้าพระบาทจักถวายราชสมบัตแก่ท่านผู้ใด ฯ พระราชาตรัส
 ว่าท่านทั้งหลายจงมอขราชสมบัตแก่ท่านผู้สามารถยังธิดาของเราอน
 มีนามว่าสิวลีเทวีให้ยนค ก็หรือผู้ใดรู้หวนอนแห่งขลลึงกสิเหลียม ก็
 หรือผู้ใดอาจยกธนูหนักราวพันแรงคนยกชนได้ ก็หรือผู้ใดสามารถ
 นำชมทรพย์ใหญ่สิบกแห่งออกมาให้ปรากฏได้ ท่านทั้งหลายจง
 มอขราชสมบัตแก่ผู้ นั้น ฯ อมาคยทั้งหลายจึงทูลว่า ถ้าเช่นนั้น
 ขอพระองค์ตรัสบัญชาแห่งชมทรพย์เหล่านั้นแก่เหล่าข้าพระองค์ ฯ

พระราชโองการสั่งขมทรพย์ทั้งหลาย
(ค้วยคาถาที่ ๑๑ ถึง ๑๔) ว่า

สุริยคุคมเน นีธิ	อโถ โอคุคมเน นีธิ
อนโต นีธิ พหิ นีธิ	น อนโต น พหิ นีธิ
อาโรหเน มหานีธิ	อโถ โอโรหเน นีธิ
จตุส มหาสาเลส	สมนตาโยชเน นีธิ
ทนต์คุเคส มหานีธิ	พาลคุเคส จ กพุก
รุกขคุเคส มหานีธิ	โสพเสเต มหานีธิ
สหสสถาโม ปลุลงโก	สวลาราชเนน จ

ขมทรพย์ใหญ่สี่หกเหล่านี้ คือ ขมทรพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น
 ขมทรพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก ขมทรพย์ภายใน ขมทรพย์ภายนอก
 ขมทรพย์ไม่ใช้ภายในไม่ใช้ภายนอก ขมทรพย์ชายัน ขมทรพย์ชาลง
 ขมทรพย์ที่ไม้ รังใหญ่ทั้งสี่ ขมทรพย์ที่หนึ่งโยชน์โดยรอบ ขมทรพย์
 ใหญ่ที่ปลายงาทั้งสอง ขมทรพย์ที่ปลายหาง ขมทรพย์ที่หน้า
 ขมทรพย์ที่ปลายคันไม้ และธนูหน้าหนักพันแรงคนยก ขิลลังก
 สหแลยมหวนอนอยู่เหลียมมไเหน และยงนางสวลาราชเทวีให้ยนิคิ ฯ
 เมื่อพระเจ้าไปลชนกที่วงศตทำสรวรณานกิกแล้ว ล่วงมาไคเจควัน
 เหล้าอมาตย์ประชุมปรึกษากันเรื่องพระราชโองการว่า ให้มอช
 ราชสมบัตแก่ท่านผู้สามารถให้พระธิดาของพระองค์ยนิคิ ก็ใครเล่า
 จักอาจให้พระธิดานนยนิคิ ฯ อมาตย์เหล่านั้นเห็นกันว่า เสนายคิ
 เป็นผู้สนธิชิตแห่งพระราชโองการ จึงส่งข่าวให้เสนายคิ

นันทราช ๑ เสนายกนั้นโคพงข่าวรบแล้วไปสู่พระทวารเพื่อประโยชน์
 แก่ราชสมบัติ ให้ทูลความที่ตนมาแก่พระราชธิดา ๑ พระราชธิดา
 ทรงทราบแล้ว หวังจะทรงทกลองเสนาบดีว่าจะมีขัตติยาภิเษกแห่ง
 เศวตฉัตรหรือไม่ จึงรับสั่งว่าจงมาโดยเร็ว ๑ เสนายกนั้นได้รีบ
 พระอนุญาติแล้ว เป็นผู้ใคร่จะให้พระธิดาทรงยินดีไปรดปราน จึง
 ไปโดยเร็วตั้งแต่เชิงบันไดไปยืนอยู่ที่ใกล้พระราชธิดา ๑ ลำคืบนั้น
 พระธิดาเมื่อทรงทกลองเสนาบดีนั้นจึงตรัสสั่งว่า จงเดินไปโดยเร็ว
 ในพระตำหนัก ๑ เสนายกนั้นคิดว่าจะยังพระราชธิดาให้ทรงยินดี
 จงเดินไปโดยเร็ว ๑ ลำคืบนั้นพระราชธิดาตรัสกระเสนาบดีนั้นว่า
 จงมาอีก ๑ เสนายกนั้นก็มาโดยเร็วอีก ๑ พระราชธิดาทรงทราบว่า
 เสนายกนั้นหาขัตติยามิได้ จึงตรัสว่าจงมานวดเท้าของเรา ๑ เสนายก
 นั้นก็นงลงนวดพระบาทแห่งพระราชธิดาเพื่อให้ทรงไปรดปราน ๑ ลำคืบ
 นั้นพระราชธิดาก็ถึเสนาบดีนั้นที่อก ให้ล้มหงายประทานสัญญาแก่
 ข้าหลวงทั้งหลายด้วยพระคำรัสว่า เจ้าทั้งหลายจงตั้งขัตติยาภิเษก
 อันธพาลนโสคอนำออกไปเสีย ๑ ข้าหลวงทั้งหลายก็ทำตามรับสั่ง ๑
 เสนายกนั้นใครถามว่าเป็นอย่างไร ก็ตอบว่า ท่านทั้งหลายอย่า
 ถามเลย ราชธิดานี้ไม่ใช่หญิงมนุษย์จักเป็นยักษ์นี่ ๑ แต่นั้น
 อมาตย์ผู้รักษาคลั่งไปเพื่อให้พระราชธิดาทรงยินดี ๑ พระราชธิดา
 ก็ให้ใคร่ขบอบายชายหน้าอย่างเดียวกับเสนาบดี ๑ ยังชนทั้งปวง
 คือเศรษฐี เจ้าพนักงานเชิญเครื่องสูง เจ้าพนักงานเชิญ
 พระแสง ให้ใคร่ขบอบายชายหน้าเหมือนกัน ๑ มหาชนปรักษากัน

แล้วกล่าวว่า ความไม่สามารถให้พระราชธิดาไปรคปรานได้แล้ว
 ท่านทั้งหลายก็จึงมอบราชสมบัติแก่บุคคลผู้สามารถยกอนุชนที่น่าหนัก
 พันแรงคนยก ๆ ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะยกอนุชนนั้นขึ้น ๆ แต่นั้น
 มหาชนจึงกล่าวว่าท่านทั้งหลายจึงมอบราชสมบัติแก่ผู้รู้จักห้วนอนแห่ง
 บัลลังก์เสียเลยม ๆ ก็ไม่มีใครรู้จักอีก ๆ แต่นั้นมหาชนจึงกล่าวว่า
 ท่านทั้งหลายจึงมอบราชสมบัติแก่ผู้สามารถนำขุมทรัพย์ลับหกแห่ง
 ออกให้ปรากฏ ๆ ก็ไม่มีใครอาจสามารถอีก ๆ แต่นั้นเสนามาตย์
 ทั้งหลายปรึกษากันว่า เราทั้งหลายไม่อาจรักษาแคว้นอันหาพระราช
 มิได้ไว้ จะควรทำอย่างไรกันหนอ ๆ ลำคยนั้นปุโรหิตจึงกล่าว
 กะเสนามาตย์เหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายอย่าวิตกเลย ควรจะปล่อย
 บุตรไป เพราะพระราชที่เชิญเสด็จมาได้ด้วยบุตร เป็นผู้สามารถ
 จะครองราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น ๆ เหล่าเสวกามาตย์ต่างเห็น
 พร้อมกัน จึงให้ตกแต่งพระนครแล้วให้เทยมมาสมรสกับกุมภใน
 ราชรถอันเป็นมงคล ลาดเครื่องลาดอนวิจิตรของบนให้ประคิษฐาน
 ราชกกุธภัณฑ์หา แวดล้อมด้วยจตุรงค์เสนา ๆ ชนทั้งหลายประโคม
 เครื่องดนตรีขางหน้าราชรถที่พระราชเป็นเจ้าของ ประโคมเบื้องหลัง
 ราชรถที่ไม่มีเจ้าของ เพราะฉะนั้นปุโรหิตจึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย
 จึงประโคมครุฑดนตรีทั้งปวงเบื้องหลังราชรถ แล้วรดสายหนึ่งเชือก
 แยก ประคัก ด้วยพระเต้าทองคำ (อันเต็มด้วยมัจฉาโลหก) แล้ว
 สั่งราชรถว่า การครองราชสมบัติเป็นบุญแห่งผู้ใด จึงไปสู่สำนัก
 แห่งผู้นั้นแล้วปล่อยราชรถนั้นไป ๆ ลำคยนั้นราชรถก็ทำประคัก

พระราชนิเวศน์แล้วชนสู่ทางใหญ่แล่นไปโดยเร็ว ๆ ชนทั้งหลายมี
 เสนายกเป็นต้นกันว่า ขอสุวรรณจงมาสู่สำนักแห่งเรา ๆ ราชรถนั้นแล่น
 ล่วงเคหสถานทั้งปวงไป ทำประทักษิณพระนครแล้ว ออกทางประตู
 ด้านตะวันออก ข่ายหน้าเข้าไปชะเพาะอุทยาน ๆ ครั้นชนทั้งหลาย
 เห็นราชรถแล่นไปโดยเร็ว จึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงยังราชรถ
 ให้กลับ ๆ ปุโรหิตห้ามว่า อย่าให้กลับเลย แล่นไปสิ้นร้อยโยชน์
 ก็อย่าห้ามเลย ๆ รถเข้าไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคล
 หยดกฤตระเตรียมบริษัต์ให้ขึ้น ๆ ปุโรหิตเห็นพระมหาสัตว์เจ้าขันทม
 จึงเรียกเหล่าอมาตย์มากล่าวว่า ท่านผู้หนึ่งนอนณแผ่นศิลามงคล
 ปราภวอยู่ ก็แต่เราทั้งหลายย่อมยังไม่รู้ว่า ขันธูญาสมควรแก่
 เศวตฉัตรแห่งท่านนั้นจะมีหรือไม่มี ถ้าว่าท่านมีขันธูญาจักไม่ลุกขึ้น
 จักไม่แลดู ถ้าเป็นคนกาฬกณณจักกลัวจักตกใจ ลุกขึ้นสะทกสะท้าน
 แลดูแล้วหนีไป ท่านทั้งหลายจงประโคมดนตรีชนทั้งหมดโดยเร็ว ๆ
 ชนทั้งปวงก็ประโคมดุริยดนตรีนบด้วยร้อยชนขณะนั้น ๆ ลำเนียง
 ดุริยดนตรีเหล่านั้นประหนึ่งเสียงกกก้องทั่วไปในท้องสมุทรสาคร ๆ
 พระมหาสัตว์ขันทมตนด้วยเสียงประโคมนั้นทอดพระเนตรเห็นมหาชน
 แล้ว ทรงจินตนาการว่าเศวตฉัตรมาถึงเรา ดึงแล้ว คลุมพระเศียร
 เสียอีก พลิกพระองค์ขึ้นทมโดยข้างเบื้องซ้าย ๆ ปุโรหิตเฝ้า
 พระบาทแห่งพระบรมโพธิสัตว์นั้นตรวจกพระลักษณะแล้วกล่าวว่า อย่า
 ว่าแต่ทวย่หนึ่งนเท่านั้นเลย ท่านผู้นี้สามารถครองราชสมบัติในมหา
 ทวย่ทั้งสี่ กล่าวฉะนี้แล้วให้ประโคมดุริยดนตรีอีก ๆ ลำคชนั้น

พระบรมโพธิสัตว์เข้คพระพักตรออก พลิกพระองค์บนทมข้างเบื้องขวา
 ทอดพระเนตรมหาชน ๆ ปุโรหิตให้ขริบที่ห่างออกไปแล้วประกอง
 อัญชลิกมหน้ากราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ขอไต่เสด็จลุกขึ้นเกิด
 รัชชสมบัติมาถงพระองค์ ๆ ลำคยนั้นพระมหาสัตว์จึงตรัสถามปุโรหิต
 ว่า พระราชาของท่านทั้งหลายเสด็จไปไหน ๆ ครั้นปุโรหิตกราบทูลว่า
 เสด็จทวงคต จึงตรัสถามว่าพระราชโอรสหรือพระราชธิดาของพระ
 ราชานั้นไม่มีหรือ ๆ ปุโรหิตกราบทูลว่าไม่มีพระเจ้าคะ มีแต่พระราช
 ธิดาองค์หนึ่ง ๆ ลำคยนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้าทรงสทศย์คำปุโรหิตนั้น
 แล้วจึงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นกคแล้วเราจักครองราชสมบัติ จึงเสด็จ
 อัญฐาการประทับนั่งณแผ่นมงคลศิลา ๆ แต่่นั้นชนทั้งหลายมอมาตย
 และปุโรหิตเป็นต้นกถวายอภิเษกพระมหาสัตว์ณสถานทนน ๆ พระ
 บรมโพธิสัตว์นั้นทรงพระนามว่ามหาชนกราชา ๆ เสด็จขึ้นสู่ราชรถ
 อันประเสริฐ เข้าสู่พระนครด้วยสิริราชสมบัติสิริโสภาคใหญ่ ชนสู่
 พระราชินเเวค ทรงพิจารณาว่าเหตุทตง เหล่านนั้น มีแก่ชนมีเสนายศ
 เป็นต้น แล้วเสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งข้างใน ๆ ฝ่ายพระราชธิดาอันมี
 พระนามว่านางสวลจึงตรัสส่งราชบุรุษหนึ่ง เพอจะทรงทคลองพระบรม
 โพธิสัตว์โดยสัญญาที่มีในก่อนว่า เจ้าจงเข้าไปเฝ้าพระราชากราบทล
 ดงนว่า พระนางสวลเทวรับสั่งให้หาจรับเสด็จไปเฝ้า อมาตยนั้นกไป
 กราบทลพระราชาคังนั้น ๆ พระราชามหาสัตว์เจ้าแม่ ไค้ทรงฟังคำ
 อมาตยนั้น ก็แลรับเป็นเหมือนไม่ไค้ยิน ตรัสชมปราสาทเสี้ยว
 โอ ปราสาทงาม ฉะน ด้วยความทพระองค์เป็นขณทิต ๆ ราชบุรุษนั้น

เมื่อไม่อาจให้พระราชาทรงสค์คำของตน จึงกลับมาทูลพระราชธิดา
 ว่า พระมหากษัตริย์ไม่ทรงฟังคำของพระแม่เจ้า มัวแต่ทรงชม
 ปราสาท ไม่นิยมพระวาจาของพระแม่เจ้าคุณคนไม่นิยมต้นหญ้าฉะนั้น ๑
 พระราชธิดาทรงคิดว่าท่านผู้เป็นผู้มีอชญาศย์ใหญ่ ส่งราชบุรุษให้
 เชิญเสด็จมาอีก ถึงสองครั้งสามครั้ง (ก็ยังไม่สำเร็จ) ๑ พระมหาเสด็จ
 เสด็จไปโดยปกติตามความพอพระราชหฤทัยของพระองค์ชนสู่ปราสาท
 คงพระยาราชาสีห์เดินออก (จากถ้ำ) ฉะนั้น ๑ เมื่อพระบรมโพงธิสัตว์เสด็จ
 ใกล้เคียงเข้ามา พระสวลีเทวีไม่อาจทรงพระองค์อยู่ได้โดยพระเศษานภาพ
 แห่งพระโพงธิสัตว์มหาราชา ก็เสด็จมาถวายให้เกยวพระกร ๑ พระมหา
 สัตว์เจ้าก็ทรงรับเกยวพระกรแห่งพระราชธิดาชนสู่พระที่นั่งประทับนั่ง
 ผนราชบัลลังก์มเควตรฉัตรยกกันไวแล้ว ตรัสเรียกอมาตย์ทั้งหลาย
 มามิพระคำรัสถามว่า ทูก่อนหม่อมมาตย์ เมื่อพระราชาของพวกท่าน
 จะท้วงคตใดตรัสสั่งอะไรไว้อย่าง ๑ เมื่ออมาตย์ทั้งหลายทูลว่าตรัสสั่ง
 ไว้มิ จึงตรัสสั่งให้เล่าถวาย ๑ อมาตย์ทั้งหลายจึงทูลว่า ตรัสสั่ง
 ไว้ว่าให้หม่อมราชสมบัตย์แก่ท่านผู้ยังพระราชธิดาอันมีพระนามว่าสวลี
 เทวีให้ทรงไปรคปราน ๑ พระราชาตรัสว่า นางสวลีเทวีมาถวายให้
 เกยวพระกรของเชอแล้ว ขอนชอว่าให้พระราชธิดาไปรคปรานแล้ว
 จึงกล่าวขอนชอไป ๑ อมาตย์เหล่านั้นจึงทูลว่า ตรัสสั่งไว้ดีกว่า
 ให้หม่อมราชสมบัตย์แก่ท่านผู้สามารถทราบหวนอนแห่งบัลลังก์สเหลยม
 ว่าอยู่ค่านไหน ๑ พระราชาบรมโพงธิสัตว์ทรงจินตนาการว่า ขอน
 รัยยากอาจจะรู้ได้โดยอบาย จึงทรงถอคเข็มทองค่านพระเคียรปรถาน

ในพระหัตถ์แห่งพระนางสวลีมีพระคำรัสว่า เธอจงวางเข็มทองคำ
 นี้ไว้ ฯ พระนางสวลีเทวรบเข็มทองคำไปวางไว้หวนอนแห่งบัลลังก์ ฯ
 ขางอาจารย์กล่าวว่ พระมหาสัตว์ประธานพระขรรค์ให้พระราชธิดา
 ไปวาง ฯ พระบรมโพธิสัตว์ทรงทราบว่าข้างนี้เป็นหวนอนด้วยความ
 หมายนั้น ทำเป็นยังไม่ได้ ยืนถ้อยค้ำนั้น จึงตรัสถามว่าท่านทั้งหลาย
 ว่ากะไร ครั้นเหล่าอมาตย์ทุกซ้าออกให้ทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งว่า
 การรู้จักหวนอนแห่งบัลลังก์ส เหลี่ยมไม่ออกจรรย คำนนี้เป็นหวนอน
 ท่านทั้งหลายจงกล่าวขอออกไป ฯ เหล่าอมาตย์จึงทูลว่า ตรัสสั่งไว้
 อีกว่า ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้สามารถยกอนุอนมีน้ำหนักพันแรง
 คนยก ฯ พระโพธิสัตว์จึงตรัสสั่งให้นำอนุอนนั้นมาแล้วประทับนั่งธราช-
 บัลลังกนั้นเอง ทรงยกสหัสถามอนุอนขึ้นจนตยยกกกกตกฝ่ายของเหล่า
 สตรี แล้วรับสั่งให้กล่าวขอออกไป ฯ เหล่าอมาตย์จึงกราบทูลว่า
 ยงรับสั่งไว้ อีกว่า ให้มอบราชสมบัติแก่ท่านผู้สามารถนำขุมทรัพย์
 สิบหกแห่งออกให้ปรากฏ ฯ พระมหาสัตว์ตรัสถามว่า ขัญหาอะไร ฯ
 แห่งขุมทรัพย์เหล่านั้นหรือ ฯ เสวกามาตย์จึงกราบทูลขัญหา มี
 ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้นเป็นต้น ฯ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ทรงสดย
 ขัญหานั้น เนื้อความก็ปรากฏเหมือนดวงจันทร์เต็มแล้วในท้องฟ้า ฯ
 ลำคยนั้นพระราชธิดาว่า วันนเวลาหมด พรุ่งนี้เรจักชขุมทรัพย์
 ทั้งหลายในที่นั้น ฯ รุ่งชนพระบรมโพธิสัตว์ให้ประชุมหม่อมมาตย์
 ตรัสถามว่า พระราชาของท่านทั้งหลายนิมนต์พระขจเจกพททเจ้าให้ฉน
 ข้างหรือ ฯ หม่อมมาตย์กราบทูลรับว่า เคยนิมนต์ให้ฉน ฯ พระบรม

โปธิสัตว์จึงทรงจินตนาการว่า ดวงอาทิตย์มิใช่ดวงอาทิตย์นี้ พระ
 บรมเจกพทุธเจ้าทั้งหลายชื่อว่าดวงอาทิตย์เพราะท่านเช่นกับดวงอาทิตย์
 ขุมทรัพย์คงมีในสถานที่ต้อนรับพระบรมเจกพทุธเจ้าเหล่านั้น ๆ พระบรม
 โปธิสัตว์จึงตรัสถามว่า เมื่อพระบรมเจกพทุธเจ้าทั้งหลายมา พระราชา
 เสด็จไปทรงทำการต้อนรับที่ไหน ครั้นหมู่เสวกามาตย์ทูลว่า ที่นั้น
 ภิรมย์ให้ขุดที่นั้นนำขุมทรัพย์มาได้ ๆ จึงตรัสถามต่อไปว่า เมื่อ
 เสด็จไปตามสั่งพระบรมเจกพทุธเจ้ากลับ เสด็จไปประทับที่ไหน ครั้น
 ทรงทราบจากหมู่เสวกามาตย์กราบทูลภิรมย์ให้ขุดที่นั้นนำขุมทรัพย์มาได้ ๆ
 มหาชนก็พากันให้ร้องแข่งแซ่ถวายเป็นการสรรเสริญพระบารมี รุ่ง
 ภิรมย์โลม่น้ำว่า ชนทั้งหลายเที่ยวขุดในที่ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น เพราะ
 บัญชาอันกล่าวว่าที่ดวงอาทิตย์ขึ้น และเที่ยวขุดในที่ที่ดวงอาทิตย์
 ตก เพราะบัญชาอันกล่าวว่าที่ดวงอาทิตย์ตก ก็แต่ขุมทรัพย์นั้นมอญ
 ในที่ต่างหาก โอ น้าอัศจรรย์ โอ แปลกจริง ๆ พระมหาสัตว์
 ตรัสให้ขุดนำขุมทรัพย์มาแต่ภายในธรณีแห่งพระทวารใหญ่ของพระ
 ราชคฤหสถานได้ เพราะบัญชาว่า ขุมทรัพย์ภายใน ๆ ให้ขุดนำ
 ขุมทรัพย์มาแต่ภายนอกธรณีแห่งพระทวารใหญ่ของพระราชคฤหสถาน
 ได้ เพราะบัญชาว่า ขุมทรัพย์ภายนอก ๆ ให้ขุดนำขุมทรัพย์มา
 แต่ภายในธรณีแห่งพระทวารใหญ่ของพระราชคฤหสถานได้ เพราะ
 บัญชาว่า ขุมทรัพย์ไม่ใช่ภายในไม่ใช่ภายนอก ๆ ให้ขุดนำขุมทรัพย์
 มาแต่ที่เป็นที่ทอดกายทองในกาลเป็นที่ขุดมั่งคั่งได้ เพราะ

๑๒ ขุนหาว่า ขุมทรัพย์ขาชน ๑ ให้ขุดนำทรัพย์มาแต่ที่ลงจากคอช้างได้
 เพราะขุนหาว่า ขุมทรัพย์ขาลง ๑ ให้ขุดนำหม้อแห่งขุมทรัพย์สี่หม้อ
 มาแต่ภายในแห่งไม้รงทงสี่แห่ง อันเป็นเทพารักษ์แทนขันทมอันประกอย
 คอยสรี ๑ ซึ่งตั้งขึ้นมาแต่พันคืนได้ เพราะขุนหาว่า ขุมทรัพย์ที่
 ไม้รงทงสี่ ให้ขุดนำหม้อแห่งขุมทรัพย์ทั้งหลายมาแต่ที่ประมาณ
 ชั่วแอก (คือหนึ่งวา) โดยรอบแห่งพระทศวิไลยาศน์ โดยวิธีนับ
 ชั่วแอกกรธ (คือหนึ่งวาเป็นต้นก่อน ยี่สิบวาเป็นหนึ่งเส้น สร้อยเส้น
 เป็นหนึ่งโยชน์) ชั่ววาหนึ่งโยชน์ได้ เพราะขุนหาว่า ขุมทรัพย์ใน
 หนึ่งโยชน์โดยรอบ ๑ ให้ขุดหม้อแห่งขุมทรัพย์ทั้งสองในสถานที่
 มงคลหัตถิตระเพาะหน้าแห่งงาทั้งสองแห่งข้างนั้นมาได้ เพราะขุนหา
 ว่า ขุมทรัพย์ใหญ่ที่ปลายงาทั้งสอง ๑ ให้ขุดขุมทรัพย์ในสถานที่
 มงคลหัตถิตแต่ระเพาะหน้าแห่งปลายหางข้างนั้นมาได้ เพราะขุนหา
 ว่า ขุมทรัพย์ที่ปลายหาง ๑ ให้ขุดในสระมงคลโยกจรณแล้วคง
 ขุมทรัพย์ เพราะขุนหาว่า ขุมทรัพย์ที่หน้า ๑ ให้ขุดหม้อแห่ง
 ขุมทรัพย์มาแต่ภายในเงาแห่งไม้รง มีปริมาตรกาลในเวลาเที่ยงวันตรงที่
 โคนไม้รงใหญ่ในราชอุทยานได้ เพราะขุนหาว่า ขุมทรัพย์ใหญ่ที่
 ปลายไม้ ๑ พระบรมโพธิสัตว์ราชาธิปัตย์ให้นำขุมทรัพย์ใหญ่ทั้งสี่หูก
 มาได้แล้วรบสังถามว่า ขุนหาอันอะไรยังมีอีกหรือ ๑ เสวกามาตย์
 กรายทูลว่าไม่มี ๑ มหาชนต่างว่าเรียงแล้วยินดีแล้วว่า โอ น่าอัศจรรย์
 พระราชาองค์นี้เป็นบัณฑิตเกินเปรียบ ๑ ลำดับนั้นพระมหาสัตว์เจ้า
 ทรงจินตนาการว่า เราจักบริจาคทรัพย์นี้ในทานมุข จึงโปรดให้สร้าง

ศาลาโรงทานหกหลัง คือที่ท่ามกลางพระนครหนึ่ง ที่ประทับพระนครสี
 ที่พระทวารพระราชนิเวศหนึ่ง ไปรคให้เริ่มตั้งทานวัตร ฯ พระราชาให้
 เชิญพระราชมารดาและมหาพราหมณ์มาแต่กาลจิมปากะนครทรงทำ
 ลักการะใหญ่ ฯ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้านั้นดำรงอยู่ในราชสมบัติใน
 กาลเมื่อพระองค์ยังเป็นครุณราชกุมาร ชาววิเทหรูทังสนเือกเกริก
 กันเพื่อจะเห็นพระองค์ ด้วยคิดว่า พระโอรสแห่งพระเจ้าอริฏฐุชนกราช
 ทรงพระนามว่ามหาชนกราชครองราชสมบัติ เป็นพระราชผู้ขี้ขลาด
 เฉลียวฉลาดในอโยธยา เราทั้งหลายจักเห็นพระองค์ ฯ แต่ในมาชน
 เป็นอันมากจักครองบรรณาการมาถวาย ฯ มีมหรศพใหญ่ในพระ
 นคร ฯ ลากเครื่องลากที่ท้าวขมเป็นต้นในพระราชนิเวศห้อย
 พวงของหอมพวงดอกไม้เป็นต้น ไปรยปรายเข้าตอก ทำเครื่องอุปกรณ
 แก่ดอกไม้เครื่องอุปและของมกกลิ่น จักตั้งไว้ซึ่งน้ำและโภชนา
 หารมีประการต่าง ๆ ฯ ยังขาทนยะโภชนาอาหารนำผงน้ำอ้อยและ
 ผลาผลเป็นต้นมีประการต่าง ๆ ในภาชนะเงินภาชนะทองคำเพื่อเป็น
 เครื่องราชบรรณาการถวายพระมหาสัตว์เจ้าแวทลอมยอยู่ในที่นั้น ฯ
 มณฑลแห่งอมาตย์ประชุมอยู่ข้างหนึ่ง หม่อมพราหมณ์ข้างหนึ่ง เศรษฐี
 เป็นต้นข้างหนึ่ง เหล่านางพอนำทรงรูปโฉมอุดมข้างหนึ่ง ฯ ฝ่าย
 เหล่าพราหมณ์สาธยายมนตร์เพื่อสวัสดิ์ ฯ เหล่าผู้กล่าวชยมงคล
 ทวยปากก็ยงชยมงคลวาจาให้กุกก้อง ฯ เหล่าผู้ชำนาญทางขั้บร้อง
 เป็นต้นก็ยงเพลงขับเป็นต้นให้ขึ้นไป ฯ ชนทั้งหลายบนเลงศรียคนตรี
 มีใช้ร้อยเคียว ฯ พระราชนิเวศเป็นสถานที่ยืนลือเป็นอันเคียวกันทุก

ท้องถิ่นมหาสมุทรอันลุ่มพืดมาแต่ยุคันธรประหารแล้ว ๆ สถานที่ ๆ พระ
 ขรมโพธิสัตว์เจ้าทอศพระเนตรแล้ว ๆ ก็ก็มีชนาทหว่าคหวั่นไหว ๆ พระ
 โพธิสัตว์ชัตยราชประทับบนราชอาศน์ภายใต้เศวตฉัตร ทอศพระเนตร
 สิริวิลาศอันใหญ่เพียงตั้งสิริของอมรินทรเทวอิราช ก็ทรงอนสรถึง
 ความพยายามที่พระองค์ทรงทำในมหาสมุทร ๆ ลำดับนั้นเมื่อพระองค์
 ทรงอนสรถึงความพยายามนั้น ด้วยทรงมนสิการว่า ชื่อว่าความเพียร
 ควรทบทคลจะพึงทำ ถ้าเราจักไม่ได้ทำซึ่งความเพียรในมหาสมุทร
 เราก็จักไม่ไคสมยตน เมื่อทรงอนสรอย่างนพระบตกบังเกิด ๆ เมื่อ
 พระองค์จะทรงเปล่งพระอุทานชนควยกำลังพระบต กิงตรัสคาถา (ที่
 ๑๕ ถึง ๒๐) ว่า

อาสีเสถว	ปฺริโส	น	นิพฺพินฺนํ	เทยฺย	ปณฺฑิตํ
ปสฺสามิ	โวหิ	อตุตฺตานํ	ยถา	อิจฺฉิ	ตถา
อาสีเสถว	ปฺริโส	น	นิพฺพินฺนํ	เทยฺย	ปณฺฑิตํ
ปสฺสามิ	โวหิ	อตุตฺตานํ	อุทกา	ถลฺมฺพฺภตํ	
วายเมถว	ปฺริโส	น	นิพฺพินฺนํ	เทยฺย	ปณฺฑิตํ
ปสฺสามิ	โวหิ	อตุตฺตานํ	ยถา	อิจฺฉิ	ตถา
วายเมถว	ปฺริโส	น	นิพฺพินฺนํ	เทยฺย	ปณฺฑิตํ
ปสฺสามิ	โวหิ	อตุตฺตานํ	อุทกา	ถลฺมฺพฺภตํ	
ทุกฺขุปฺนํ โตีปํ นโร สปฺลโย อาสี น ฉินฺนํ เทยฺย สุขา คมฺมาย พหุ หิ ผสฺสา อหิตา หิตา จ อวิตกฺกิตาโร มจฺจุมฺปฺปชฺชนฺติ					

อินทิตตมปิ ภาวติ อินทิตตมปิ วินสฺสตี
 น हि जिनतामया भोगा इत्थिया प्रसिद्धा वा.

บรุษผู้บิณฑิตพิงหวัง (ในกิจของตน) อย่าพึงเขื่อนนาย เรา
 เห็นการเป็นพระราชาสมปรารธนาประจักษ์แก่ตน บรุษผู้บิณฑิตพิงหวัง
 (ในกิจของตน) อย่าพึงเขื่อนนาย เราเห็นประจักษ์แก่ตนซึ่งนำพิศไป
 สุก บรุษผู้บิณฑิตพิงพยายาม อย่าพึงเขื่อนนาย เราเห็นการเป็น
 พระราชาสมปรารธนาประจักษ์แก่ตน บรุษผู้บิณฑิตพิงพยายาม อย่า
 พึงเขื่อนนาย เราเห็นประจักษ์แก่ตนซึ่งนำพิศไปสุก นรชนผู้มัญญา
 ใกล้เคียงทุกซแล้ว ไม่พึงตคความหวังเพื่อความมาแห่งสุข จึงอยู่
 บุคคลเป็นอันมาก อันทุกซกระทบ ก็ถึงสิ่งไม่เกือกกล อันสุขกระทบ
 ก็ถึงสิ่งเกือกกล บุคคลเหล่านั้นไม่ตรก (เนอความน) จึงถึงความตาย
 อันเรามีได้คิดมีอยู่ข้าง อันเราคิดหายไปข้าง (คือ ความคิดว่า เรา
 ไม่ต้องรบจักไคราชสมบัตี ทั้งนี้ เราไม่ได้คิดแล้ว ความคิดว่า
 เราจักนำทรัพย์แต่สุวรรณภูมิแลรบชิงเอาราชสมบัตี ทั้งนี้ เราได้คิด
 แล้ว ก็แต่ขคนความคิดของเรานั้นหายแล้ว แม้ไม่คิดก็เกิดแล้ว)
 โภคทรัพย์ทั้งหลายของสัตว์หรือของบรุษ หาสำเร็จด้วยความคิดไม่เลย
 (คือว่า โภคสมบัตีของสัตว์ทั้งหลายไม่สำเร็จด้วยความคิด จึงขอว่า
 หาสำเร็จด้วยคิดไม่ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีความเพียรควรทำความเพียร
 ไม่สักแต่คิด) ๑

พระโพธิสัตว์มหาราชาเจ้าไม่ยงทศพิธราชธรรมให้กำเริบ ครอบ
 ราชสมบัตีโดยธรรม ทรงบำรุงพระขจรเทพบุตรเจ้าทั้งหลายจำเริญแต่

นนมา ๑ ครั้นกาลต่อมาพระนางสวลีเทวีประสูติพระโอรส สมบูรณ์
 ด้วยลักษณะแห่งความมั่งคั่งแลความมียศ ๑ พระชนกพระชนนีชื่อนาน
 พระนามว่า ทศมาราชกุมาร ๑ เมื่อทศมาราชกุมารนั้นทรงเจริญวัย
 พระบรมโพนิศตัวผู้พระราชบิดาประทานอุปราชภิเษก แล้วครองราช
 สมบัติตลอดมาสิ้นเจ็ดพันปี ๑ วันหนึ่ง ในเมื่อผลาผลต่าง ๆ แล
 ขบชาติต่าง ๆ อันนายอุทยานบาลนำมาถวาย พระมหาชนกราช
 มหาสัตว์ทอดพระเนตรเห็นของเหล่านั้น ทรงยินดี ทรงยกย่องนาย
 อุทยานบาลนั้นแล้วตรัสว่า คุณก่อนนายอุทยานบาล เราใคร่จะเห็นอุทยาน
 ท่านจงตกแต่งไว้ ๑ นายอุทยานบาลรับพระราชดำรัสแล้ว ทำตาม
 รับสั่งแล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ๑ พระมหาสัตว์เจ้าเสด็จประทับบน
 คอช้างออกจากพระนครด้วยราชบริพารเป็นอันมากถึงประตูราชอุทยาน ๑
 ที่ใกล้ประตูสวนนั้นมต้นมะม่วงสองต้นมีใบเขียวชอุ่ม ต้นหนึ่งไม่มีผล
 ต้นหนึ่งมีผล ๑ ผลนั้นมีรสหวานเกินเปรียบ ๑ ใคร ๆ ไม่อาจเก็บผล
 จากต้นนั้น เพราะผลซึ่งมีรสเลิศอันพระราชายังไม่ทันได้เสวย ๑ พระ
 โพนิศตัวผู้มหาราชประทับบนคอช้าง ทรงเก็บเอาผลหนึ่งเสวย ๑ ผล
 มะม่วงนั้นพอดังอยู่ที่ปลายพระชิวหาของพระบรมโพนิศตัวนั้น ก็ปรากฏ
 ฤทธิเดชฤทธิ์ ๑ พระโพนิศตัวเจ้าทรงคิดว่า เราจักกินให้มากเวลา
 กลับ แล้วเสด็จเข้าสู่ราชอุทยาน ๑ ชนเหล่าอันมอุปราชเป็นต้นจนถึง
 คนรักษาข้างคนรักษามา รู้ว่าพระราชเสวยผลมีรสเลิศแล้ว ก็เก็บเอา
 ผลมากินกัน ๑ ฝ่ายชนเหล่าอันผู้ยังไม่ทันได้ผลนั้นก็ทาลายกิ่งด้วยท่อนไม้
 กระทบทำให้จนไม่มีใบ ๑ ต้นก็หักลง ๆ ๑ ต้นมะม่วงอีกต้นหนึ่งตั้งอยู่

งคงามคจภเขามัพรพนทงแกวมณิ ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จออกจากสวน
 เห็นความเป็นไปนั้นจึงตรัสถามเหล่าอมาตย์ว่า นี่อะไรกัน ๆ เหล่า
 อมาตย์กราบทูลว่า มหาชนทราบว่า พระองค์เสวยผลมรสเลิศแล้ว
 ต่างก็แย่งกันกินผลมะม่วงนั้น พระบรมโพธิสัตว์ตรัสถามว่า ไบ
 แลววรรณสีสรรแห่งถนนสิ้นไปแล้ว ไบแลววรรณของอีกถนนหนึ่งไม่สิ้นไป
 แล้วเพราะเหตุไร อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า ไบแลววรรณแห่งอีก
 ถนนหนึ่งไม่สิ้นไปแล้วเพราะไม่มีผล พระราชามหาสัตว์ไตรทรวงสคัย
 ขอความนั้น ไบความสังเวช ทรงดำริว่า ถนนมวรรณสคัยเขยวตั้ง
 อยู่แล้วเพราะหาผลมิได้ ก็แต่ถนนถูกหักลงแล้ว หักเกลอนแล้วเพราะ
 มีผล แม้ราชสมบตนั้นก็เช่นกยไม่มีผล บรรพชาเช่นกยต้นไม่หาผล
 มิได้ กยย่อมีแก่ผู้มีความกังวล กยย่อไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล
 ก็อาตมะจักไม่เป็นคจคณไม่มผล จักเป็นคจคณไม่หาผลมิได้ อาตมะ
 จักละราชสมบต้ออกณวช ทรงอธิษฐานพระมนัสมัน เสด็จเข้าสู่
 พระนครชนส์ปราสาทประทับที่พระทวารปราสาทให้เรียกเสนาบดีมาแล้ว
 ตรัสสั่งว่า จำเดิมแต่วันน ชนเหล่าอนนอกจากผู้บำรุงปฏิบัติผู้หนึ่ง
 สำหรับเชิญเครื่องเสวยมา แลสำหรับถวายน้ำขวนพระโอบุญแลไม่มีดี
 พระทนต้อยามาหาเราเลย ท่านทั้งหลายจงถือตามเหล่าอมาตย์ผู้วินิจฉัย
 คนเก่าว่ากล่าวราชกิจ ตั้งแต่วันนี้ไปเราจักเจริญสมณธรรมในพระ
 ตำหนัก ตรัสสั่งคงนแล้วเสด็จเข้าสู่ปราสาท ทรงเจริญสมณธรรม
 อยู่องค์เดียว ๆ ในเมื่อกาลล่วงไปอย่างนี้ มหาชนประชุมกันที่พระ
 ลานหลวงไม่เห็นพระมหาสัตว์เสด็จออกก็กล่าววว่า พระราชาของเราไม่
 เหมือนพระองค์เก่า แลวกล่าวหมวกสองแห่งคาถา (คือที่ ๒๑-๒๒) ว่า

อโปราโณ	วต โภ ราชา	สพพภุมโม	ทิสปติ
นาชช	นจเจ นิสามะติ	น กิเต	กुरुเต มโน
น มิเก	นปี อุษยานะ	นปี	หิเส อุกุขติ
มูโคว	ตุนหิมาสโน	น	อตถมนุสาสติ

พระราชผู้เป็นใหญ่ไม่เหมือนแต่ก่อน เพราะบัดนี้ไม่ทรงตรวจตรา
เหล่าคนพื่อนำ ไม่ทรงทำในพระหฤทัยเหล่าเพลงขับ ไม่ทอกพระเนตร
สัตว์ทวิบาทจตุบาท ไม่ประพาศราชอุทยาน ไม่ทอกพระเนตรหมู่หงส์ใน
สระโยกขรรณในราชอุทยานอันคาตากไปด้วยประทุมชาติ พระองค์เป็น
ประหนึ่งว่าคนใช้ประทัยนั่งนิ่งเฉย ไม่ว่าราชกิจอะไร ๆ ๆ

พระโพธิสัตว์มหาราชาผู้มีพระมนัสไม่พัวพันในกามทั้งหลาย น้อม
ไปแล้วในวิเวก ทรงระลึกลงถึงเหล่าพระขี้เเจกพทธเจ้าผู้ค้นเคยใน
ราชสกุลทรงตำริว่า ใครหนอจักขอกสถานที่อยู่ของพระขี้เเจก -
พทธเจ้าผู้ประกอบด้วยคุณมีศีลเป็นต้น ผู้หากังวลมิได้เหล่านั้นแก่เรา
แล้วทรงเปล่งอุทานด้วยคาถาสัม (คือที่ ๒๓ - ๒๔ - ๒๕) ว่า

สุขกามา	รโหสีลา	วธพนธา	อุปารุตา
กสมินนุ	ขวชช อารามะ	ทหรา	วฑุฒา จ อจฺจเร
อติกกนตวธา	ธรา	นโม	เตสึ มเหสินิ
เย	อสุสฺสกมฺหิ โลกมฺหิ	วิหรนฺติ	อนฺสุสฺสุกา
เต	เฉตฺวา มจฺจุนิ ชาลิ	ตนฺติ	มายาวิโน ทพฺหิ
สนฺชาลยนฺตา	คจฺจนฺติ	โก	เตสึ คติมานเย

ท่านผู้มีปัญญา (ปัจเจกพุทธะ)ทั้งหลาย ผู้ใคร่ความสุขคือ
 นิพพานมีคลื่นปกขบแล้ว ไปปราศจากเครื่องผูกคอกิลเลส หน่อมหรือ
 แก่ มีศนหาอันก้าวล่วงแล้ว อยู่ที่ไหนในวันนี้ ข้าพเจ้านอนนอนมแก่
 ท่านผู้มีปัญญาเหล่านั้นผู้แสวงหาคณใหญ่ ท่านผู้มีปัญญาเหล่าใดเป็น
 ผู้ไม่ชวนชวายเป็นในโลกอันถึงซึ่งความชวนชวายเป็นแล้ว ท่านผู้มีปัญญา
 เหล่านั้นตกเสียซึ่งชายคอตถาแห่งมฤตยุมารยาอันมฤตยุนั้นซึ่งไว้
 มันทำลายเสียด้วยญาณไปอยู่ ใครพึงนำเราไปสู่ภูมิที่อยู่แห่งท่านผู้มี
 ปัญญาเหล่านั้น ๆ

เมื่อพระมหาสัตว์บรมราชาทรงเจริญสมณธรรมอยู่บนปราสาท
 ล่วงไปไกลเดือน ๆ ลำคยนั้นพระหฤทัยแห่งพระบรมโพธิสัตว์นอนไปใน
 บรรพชาเกินเปรียบ พระราชนิเวศปรากฏดูโลกันตนรก ภาพทั้งสาม
 ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ราวกระแอร้อนทั่ว พระโพธิสัตว์เจ้านมพระมนัส
 มุ่งจะเพาะต่อบรรพชา จึงทรงจินตนาการว่า เมื่อไรหนอกาลเป็นที่ละ
 กรุงมิถิลาอันตกแต่งแล้วประดับแล้วคฤพิภพแห่งสักกเทพเจ้า แล้วเข้า
 ไปสู่ข้าหมพานต์ทรงเพศแห่งบรรพชิต จึงมีแก่เรา ทรงคิดคะนแล้ว
 ขรรษาพรรณนากรุงมิถิลา (ด้วยคาถาที่ ๒๖ ถึง ๑๒๓) ว่า

กทาหิ	มิถิลิ	ผิติ	วิภตติ	ภาคโส	มิติ
ปหาย	ปพพชิสสามิ		ติ	กทา	สุ ภวิสฺสติ
กทาหิ	มิถิลิ	ผิติ	วิสาลิ	สพพโต	ปภิ
ปหาย	ปพพชิสสามิ		ติ	กทา	สุ ภวิสฺสติ
กทาหิ	มิถิลิ	ผิติ		พหุ	ปาการโตรณิ

ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		ทพฺพหมณฺเฑนโกณฺณจกํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		สฺวีกตฺตํ มหาปถํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		สฺวีกตฺตนฺตฺราปถํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		ควสฺสรถปฺพิตํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		อารามวนมาลินํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		อูยฺยานวนมาลินํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		ปาสาทวฺรมาลินํ
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	มิลิตํ ผิตํ		ติปฺริ ราชนนฺธนํ
มาปถํ	โสมนสฺเสน		เวเทเหน ยสฺสสีนา
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาหํ	เวเทเห ผิตเต		นิจฺจิตเต ชมฺมรกฺขิตเต
ปหาย	ปพฺพชิสฺสามิ	ตํ	กทา สุ ภวิสฺสตี

กทาทิ เวเทเห ฝิตะ	อชฺเชยฺเย ฐมฺมรกฺขิตะ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ อนฺเตปรุํ รมฺมํ	วิภตฺติ ภาคโส มิติ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ อนฺเตปรุํ รมฺมํ	สุชามตฺตีกเลปนํ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ อนฺเตปรุํ รมฺมํ	สุจิกนฺธํ มโนรมํ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ กุฎฺฐาคาเร จ	วิภตฺเต ภาคโส มิเต
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ กุฎฺฐาคาเร จ	สุชามตฺตีกเลปนเ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ กุฎฺฐาคาเร จ	สุจิกนฺธเ มโนรเม
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ กุฎฺฐาคาเร จ	สุวิลิตฺเต จนนฺนโฬสิตะ
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ สุวณฺณปลฺลงฺเก	โคณเก จิตฺตสนฺนเร
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทาทิ มณิปลฺลงฺเก	โคณเก จิตฺตสนฺนเร
ปทาย ปพฺพชิสฺสามิ	ติ กทา สุ ภวิสฺสตี

กทาทิ กปฺปาสโกเสยฺยิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาทิ โปกฺขรณิ รมฺมา

มณฺฑาทลเกหิ สลฺลนฺนา

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาทิ หตฺถิกุมฺเพ จ

สฺวณฺณกจฺเจ มาตงฺเก

อารุเพห คามนฺเอยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาทิ อสฺสคฺกุมฺเพ จ

อาชานฺเอย จ ชาตฺเอย

อารุเพห คามนฺเอยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาทิ รตฺเสนฺนิโย

ทีเป อโถปิ เวยฺยคฺเข

อารุเพห คามนฺเอยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาทิ สฺวณฺณรเถ

ทีเป อโถปิ เวยฺยคฺเข

อารุเพห คามนฺเอยภิ

โฆมโกทุมฺพรานิ จ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

จากวา กูปฺกฺชชิตา

ปทุมฺปฺปลเกหิ จ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สพฺพาลงฺการภูสีเต

เหมกปฺปนิवासเส

โตมรํ กุสฺปาณิภิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สพฺพาลงฺการภูสีเต

สินฺชเว สีมฺพาหเน

อิตฺติยาจาปฺচারิภิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สนนทฺเช อสฺสิตทฺชเช

สพฺพาลงฺการภูสีเต

จาปฺहतฺเถหิ วมฺมิภิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สนนทฺเช อสฺสิตทฺชเช

สพฺพาลงฺการภูสีเต

จาปฺहतฺเถหิ วมฺมิภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ สชฺฌรเถ จ

ทีเป อโถปี เวยฺยคฺุฆเ

อารุเพฺห คามนีเยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ อสฺสรเถ จ

ทีเป อโถปี เวยฺยคฺุฆเ

อารุเพฺห คามนีเยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ โอฏฺฐรเถ จ

ทีเป อโถปี เวยฺยคฺุฆเ

อารุเพฺห คามนีเยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ อชรเถ จ

ทีเป อโถปี เวยฺยคฺุฆเ

อารุเพฺห คามนีเยภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ เมณฺฑรเถ จ

ทีเป อโถปี เวยฺยคฺุฆเ

อารุเพฺห คามนีเยภิ

ติ กทา สฺ ภวิสฺสติ

สนฺนทฺเช อสฺสิตทฺเช

สพฺพาลงฺการภฺุสฺสิต

จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ

ติ กทา สฺ ภวิสฺสติ

สนฺนทฺเช อสฺสิตทฺเช

สพฺพาลงฺการภฺุสฺสิต

จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ

ติ กทา สฺ ภวิสฺสติ

สนฺนทฺเช อสฺสิตทฺเช

สพฺพาลงฺการภฺุสฺสิต

จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ

ติ กทา สฺ ภวิสฺสติ

สนฺนทฺเช อสฺสิตทฺเช

สพฺพาลงฺการภฺุสฺสิต

จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ

ติ กทา สฺ ภวิสฺสติ

สนฺนทฺเช อสฺสิตทฺเช

สพฺพาลงฺการภฺุสฺสิต

จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ มิคฺรเถ จ
 ทีเป อโถปิ เวชฺชคฺฆเม
 อารุเพฺห กามนียะภิ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ โคณฺรเถ จ
 ทีเป อโถปิ เวชฺชคฺฆเม
 อารุเพฺห กามนียะภิ
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ หตฺถาโรเห จ
 นิลวมฺมชเร สุเร
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ อสฺสาโรเห จ
 นิลวมฺมชเร สุเร
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ ธนุคฺคเห จ
 นิลวมฺมชเร สุเร
 ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ
 กทาหิ ราชปฺตฺเต จ
 จิตฺรวมฺมชเร สุเร

ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สนนทฺเช อสฺสิตทฺชเช
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สนนทฺเช อสฺสิตทฺชเช
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 จาปฺหตฺเถหิ วมฺมิภิ
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 โทมฺรํกุสฺปาณโน
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 กณฺจนาเวพฺชาริโน
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 จาปฺหตฺเถ กลาปิโน
 ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
 สพฺพาลงฺการภูสีเต
 กณฺจนาเวพฺชาริโน

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ อริยคณเ

หริจนฺทนลิตฺตงฺเค

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ สตฺตสตา ภริยา

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ สตฺตสตา ภริยา

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ สตฺตสตา ภริยา

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทาหิ สตปฺลลกิสฺ

ปหาย ปพฺพชิสฺสามิ

กทา สฺ มํ หตฺถิกุมฺพา

สฺวณฺณกจฺฉา มาตงฺคา

อารุพฺหา คามนฺิเยภิ

ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ

กทา สฺ มํ อสฺสคฺกุมฺพา

อาชานฺิยา จ ชาตฺิยา

อารุพฺหา คามนฺิเยภิ

ยนฺตํ มํ นานุยิสฺสนฺติ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

วตฺถวนฺเต อลงฺกเต

กาสิกฺตฺตมชาโร

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สพฺพาลงฺการภฺยฺสตี

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สฺสณฺณา ตนฺนุชฺฉมฺมา

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

อสฺสวา ปิยภาณฺิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

โสวณฺณํ สตราชิกิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สพฺพาลงฺการภฺยฺสตี

เหมกปฺปนิวาสสา

โตมรํ กุสฺปาณฺิ

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

สพฺพาลงฺการภฺยฺสตี

สินฺธฺวา สีมฺพาหนา

อิตฺถิยาจาปฺชาโร

ตํ กทา สฺ ภวิสฺสตี

กทา สุ มั รัตเสนีโย
 ที่ปา อโถปี เวชฺชคฺฆา
 อารุพฺหา คามนีเยภี
 ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ
 กทา สุ มั สฺวณฺณเรธา
 ที่ปา อโถปี เวชฺชคฺฆา
 อารุพฺหา คามนีเยภี
 ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ
 กทา สุ มั สชฺฉนฺรธา
 ที่ปา อโถปี เวชฺชคฺฆา
 อารุพฺหา คามนีเยภี
 ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ
 กทา สุ มั อสฺสรธา
 ที่ปา อโถปี เวชฺชคฺฆา
 อารุพฺหา คามนีเยภี
 ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ
 กทา สุ มั โอดฺฉรธา
 ที่ปา อโถปี เวชฺชคฺฆา
 อารุพฺหา คามนีเยภี
 ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ

สนนทฺธา อุตฺตีสิตทฺธชา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 จาปฺहतฺเถหี วมฺมิภี
 ตํ กทา สุ ภาวิสฺสตี
 สนนทฺธา อุตฺตีสิตทฺธชา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 จาปฺहतฺเถหี วมฺมิภี
 ตํ กทา สุ ภาวิสฺสตี
 สนนทฺธา อุตฺตีสิตทฺธชา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 จาปฺहतฺเถหี วมฺมิภี
 ตํ กทา สุ ภาวิสฺสตี
 สนนทฺธา อุตฺตีสิตทฺธชา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 จาปฺहतฺเถหี วมฺมิภี
 ตํ กทา สุ ภาวิสฺสตี
 สนนทฺธา อุตฺตีสิตทฺธชา
 สพฺพาลงฺการภูสิตา
 จาปฺहतฺเถหี วมฺมิภี
 ตํ กทา สุ ภาวิสฺสตี

กทา สุ มั อชรธา	สนนทฐา อุตฺตทฐชา
ทีปา อโถปี เวยฺยกุมา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
อารุพฺหา คามนีเยภี	จาปหตฺเถหี วมฺมิภี
ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ	ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทา สุ มั เมณฺฑรธา	สนนทฐา อุตฺตทฐชา
ทีปา อโถปี เวยฺยกุมา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
อารุพฺหา คามนีเยภี	จาปหตฺเถหี วมฺมิภี
ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ	ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทา สุ มั มิครธา	สนนทฐา อุตฺตทฐชา
ทีปา อโถปี เวยฺยกุมา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
อารุพฺหา คามนีเยภี	จาปหตฺเถหี วมฺมิภี
ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ	ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทา สุ มั โคณรธา	สนนทฐา อุตฺตทฐชา
ทีปา อโถปี เวยฺยกุมา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
อารุพฺหา คามนีเยภี	จาปหตฺเถหี วมฺมิภี
ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ	ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทา สุ มั หตฺถาโรหา	สพฺพาลงฺการภูสิตา
นีลววมฺมชฺรา สุรา	โตมรํกุสฺปาณโน
ยนฺตํ มั นานุยิสฺสนฺติ	ตํ กทา สุ ภวิสฺสตี
กทา สุ มั อสฺสาโรหา	สพฺพาลงฺการภูสิตา

นั้ลววมมธรา สุรา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั ธนุคคทา

นั้ลววมมธรา สุรา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั ราชปุตตา

จิตรววมมธรา สุรา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั อริยคณา

หรจนทนลิตตงคา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั สตตสตา ภริยา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั สตตสตา ภริยา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทา สุ มั สตตสตา ภริยา

ยนต์ มั นานุยิสฺสนติ

กทาหึ ปตตี คเหตุวาน

ปเณทิกาย จริสฺสามิ

กทาหึ บั้สกุลาณั้

สั้ฆาณั้ ธารยิสฺสามิ

อิตลียาจาปชาโรโน

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

สพพาลงการภุสิตา

จาปหตถา กลาปีโน

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

สพพาลงการภุสิตา

กณจนาเวพชาโรโน

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

วตถวนตา อลงกตา

กาสิกุตตมชาโรโน

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

สพพาลงการภุสิตา

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

สุสณฺณา ตนุมนชฺฌิมา

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

อสสวา ปิยภาณินั้

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

มุนโฑ สั้ฆาณั้ปารุโฑ

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

อชฺฌิตานั้ มหาปเถ

ตี กทา สุ ภวิสฺสติ

กทา สุ สตุตาหิ เมเม	โอรุญเจ อลลจิวโร
ปณทิกาย จริสสามิ	ตี กทา สุ ภวิสสตี
กทาหิ สพุพณหิ คนตุวา	รุกขา รุกขิ วนา วนิ
อนเปกโข จริสสามิ	ตี กทา สุ ภวิสสตี
กทาหิ กิริทुकุเคสุ	ปหีนภยเกรว
อทุตโย วิหริสสามิ	ตี กทา สุ ภวิสสตี
กทาหิ วิณรุชชโกว	สตตตนต์ มโนรม
จิตตี อชฺฐิ กริสสามิ	ตี กทา สุ ภวิสสตี
กทาหิ รตกาโรว	ปริกนตี อุปาหนิ
กามสโยชเน เฉจฉิ	เย ทิพเพ เย จ มานุเส

เมื่อไรเราจักละพระนครมิถิลาราชธานีอันมั่งคั่งด้วยสมบัติมี
 รัตถาลังการเป็นต้น อันนายช่างผู้สร้างพระนครจำแนกสถานที่เป็น
 ราชธานีเวศเป็นต้นและปันส่วนประตูและถนน กว้างขวางรุ่งเรืองด้วย
 ประการทั้งปวง มีกำแพงและหอรบเป็นอันมาก ทงบ่อและซุ่ม
 ประตูก็มั่นคง มีทางใหญ่แบ่งแยกกันเป็นอันดี และมีร้านตลาด
 ในระหว่าง ๆ จำแนกดีแล้ว เขี่ยตเลี่ยตไปด้วยรถเทียมโคและม้า
 มีระเขียบแห่งหมู่ไม้ในที่ที่เขี่ยล้าราญและในราชอุทยาน มีระเขียบ
 แห่งป่าด้าทอนประเสริฐ มีกำแพงเมืองสามชั้น เต็มไปด้วย
 ราชวงศานรงค์ อันพระวิเทหราชมีพระนามว่า โสมนัสราชาผู้มี
 พระเกียรติให้สร้างไว้ สละสมัญญาหารเป็นต้นมิได้ขาดรักษาแล้ว

โดยธรรม อันหมิ่นข่มขามิตรผจญไม่ได้ แล้วออกบรรพชา ความ
ประสงค์คนนจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละพระราชวังอันเป็นที่รณรมย์จำแนกชั้นสถานที่
สมส่วน โยกทาควัยปูนขาวและกิน มีกลิ่นอันสอาดน่ารณรมย์แห่งใจ
แล้วออกบรรพชา ความประสงค์คนนจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละพระตำหนักยกยออันจำแนกชั้นสมส่วน โยกทา
ควัยปูนขาวและกิน มีกลิ่นอันสอาดน่ารณรมย์แห่งใจ ทาสวิเศษ
แล้วประพรมควายแก่นเงินทนต์ แล้วออกบรรพชา ความประสงค์
คนนจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละปลงกาทอง ปลงกแก้วมณี ลากวิจิตรแล้ว
ควยหนึ่งโค แล้วออกบรรพชา ความประสงค์คนนจกสำเร็จเมื่อ
ไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละผ้ากฐีปาสะผ้า โกลียยะ และผ้าอันเกิดแต่
ไขมรุฐและเกิดแต่โกทมพรรฐี แล้วออกบรรพชา ความประสงค์
คนนจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละสระโยกชรณอันน่ารณรมย์ อันนกกจากพราก
รำร้องแล้ว ปกคลุมตาตาคไปด้วยเหล่าอุทกพฤษ และประทุม
อุบลแล้ว ความประสงค์คนนจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละกองช้าง อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง
และเหล่าช้างมีสายรัดแล้วควยทองคำ ขวัญด้วยเครื่องประดับ

ศิระและชายทองคำ อันเหล่าคนผูกส่อนมีไต่มนรและขอในมือ
 ขนประจำ กองม้ออันประทัยด้วยสรรพาลังการ และเหล่าม้าอาชานัย
 มีชาติและมาสินอพเป็นพาหนะเร็ว อันเหล่าคนผูกหัดถือดาพและ
 แห่หลังครขนประจำ กองรถอันผูกสอกแล้วมิ่งอันยกแล้ว หุ้มแล้ว
 ด้วยเครื่องคลุมแล้วด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประตัยด้วย
 สรรพาลังการ อันเหล่าคนขมมีคันศรในมือคลุมเกราะ เหล่า
 รถแล้วด้วยทองคำ เหล่ารถแล้วด้วยเงิน เหล่ารถเทียมม้า,
 อูฐ, แพะ, แกะ, เนื้อ, โค, อันประกอยด้วยเครื่องอุปการคูกองรถ
 แล้วออกบรรพชา ความประสงค์นจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละเหล่าคนผูกหัดข้าง มีไต่มนรและขอในมือ
 เหล่าคนผูกหัดมาทรงเครื่องประทัยแล้วด้วยทองคำ เหล่าคนถือธนู
 มีคันธนูในมือ มีแห่หลังธนู เหล่าราชบุตร ทรงเครื่องประทัยแล้ว
 ด้วยทองคำ ทงสเหล่าอันลวณประทัยด้วยเครื่องสรรพาลังการ เป็นผู้
 กกล้าหาญหุ้มเกราะมัวร์รณอันเขียว (ส่วนราชบุตร) หุ้มเกราะ
 อันวิจิตร แล้วออกบรรพชา ความประสงค์นจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละหมู่พระอิริยะคือพราหมณ์ผู้ครองผ้าผู้ขึ้นเครื่อง
 บริหารประทัยแล้ว มศวอนทาคด้วยแก่นจันทนเหลืองทรงผามาแต่
 กาสีกรวีอุ้นอกม นางสนมเฝ้าคร้อยผู้ขึ้นเครื่องอลังการประทัยแล้ว
 เหวี่ยงลำรวมคแล้ว เชื้อพังกาสั่ง กล่าวถ้อยคำเป็นทรวก
 แล้วออกบรรพชา ความประสงค์นจกสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักละภษาชณะทองค่าน้ำหนักร้อยยี่สิบละ จำหลักแล้วคลาย
ข้างหลังนบด้วยร้อย แล้วออกบรรพชา ความประสงค์นั้นจักสำเร็จ
เมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรกองช่างอันประคืบด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงเป็นต้น จน
ถึงเหล่านางสนมมีเชื้อพงคำสังกล่าววาจาเป็นทรกทสักรม ฝักติคตาม
เราก็จักไม่ฝักติคตามเราอันใด ความที่พวกนั้น ๆ ไม่ฝักติคตามเราอัน
จักมจกเป็นเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรเราจักมีเคียร โฉนคลุมด้วยผ้าสังฆาฏฐิอุบฆาตกรเทียว
บิณฑบาต จักทรงผ้าสังฆาฏฐิอุบฆาตกรเทียวสังฆาฏฐิอุบฆาตกรเทียว
ในเมื่อฝนตกเจ็ดวัน จักมจจรชุ่มเขยยกเทียวบิณฑบาต จักจาริก
ไปสู่ตนไม้จากตนไม้ สู่ป่าจากป่า ตลอดวันและคืนทั้งสน เทียวไปโดย
ไม่เหลียวแลถึงกิจการอันใดอันหนึ่ง จักเป็นผู้มีความกลัวความขลาด
อันละแล้วไม่มีเพื่อนสองอยู่ตามเขาและสถานทีอันลำบาก จักทำจิตต์
ให้ตรง กจคนคิคพิณคิตสายทั้งเจ็ดให้เป็นที่รรมย์แห่งใจ ความ
ประสงค์นั้นจักสำเร็จเมื่อไรหนอ ฯ

เมื่อไรหนอเราจักตัดเสียดังงามสัง โยชนอันเป็นของทิพย์หรือ
ของมนุษย์ กจช่างรถคัตรองเท้าให้เป็นอันคัตรอย ฯ

โดยินว่า พระมหาสัตว์เจ้ายังเกิดในกาลแห่งคนมีอายุหมื่นย
เสวยราชมาใต้เจดพนบ ในเมื่อพระชนมายุยังเหลืออยู่สามพันย
ใต้ทรงผนวช ฯ กเมื่อจะทรงผนวช เสด็จอยู่ในฌราวาสวัสยสเคอน
จำเดิมแต่กาลที่ใต้ทอดพระเนตรเห็น ต้นมะม่วงที่ประตุราชอุทยาน

ทรงรำพึงว่า... เพศแห่งบรรพชิตประเสริฐกว่าเพศแห่งพระราชา
 เราจักขอ... จึงตรัสสั่งราชบริพารผู้รับใช้ โดยความลับว่า... เจ้าอย่า
 ให้ใครรู้... จึงนำเอาผ้าข้อมผาดและบาตรดินมาแต่รวางร้าน
 ตลาด... ราชบริพารนั้นทำตามรับสั่ง... พระราชามหาบริพารเจ้า
 ให้เรียกเจ้าพนักงานภูษามาลามาให้ปลงพระสกและพระมัสสุ... แล้ว
 ประทานข้าน้อยแก่ภูษามาลานั้น... แล้วไปรอกให้กลับไป... แล้วทรงนุ่ง
 ผ้ากาสาอะฉนหนง... หมผนหนง... พาดผนหนง... ทพระอิงลา
 สรวมบาตรดินในถง... คล้องพระอิงษา... ทรงธารพระกรแห่ง
 คนแก่... แต่ทนน... เสด็จจงกรมไปมาในปราสาทด้วยขี้จเจกพุทธลลลา
 สนวนเล็กนขย... ทรงเปล่งอุทานว่า... อโห สุขิ... ประมุข
 ปพพชชชา... วรสุขิ... โอ... บรรพชาเป็นสุข... เป็นสุขอย่างยิ่ง... เป็นสุข
 อันประเสริฐ... พระบรมโพธิสัตว์เสด็จอยู่ในปราสาทนั้นตลอดวันนั้น
 อีกวันหนึ่งทรงปรารภเพื่อเสด็จลงจากปราสาทในเวลาอาทิตย์ชน... กาล
 นั้นพระนางสวลเทวตรัสเรียกสตรีเจครอยเหล่านั้นมารับสั่งว่า... พวกเรา
 ไม่ไ้เห็นพระราชาของเราทั้งหลายล่วงมาได้... สเคอนแล้ว... วันนเรา
 ทงหลายจักเฝ้าพระองค์... ท่านทั้งหลายพึงตกแต่งด้วยเครื่องอลังการ
 ทงปวง... แล้วเสด็จเยองกรายมกริยาอาการแล้วเร่งเพ็ดทลชชชของ
 อย่างสตรีเป็นต้นตามกำลัง... แล้วพยายามผูกพระองค์ไว้ด้วยเครื่อง
 ผูกคอกเลส... พระนางสวลเทวตตกแต่งประคิของค์แล้วชนสู่ปราสาท
 กบด้วยสตรีเหล่านั้นด้วยทรงคิดว่าจักเฝ้าพระราชา... แม้ทอกพระเนตร
 เห็นพระราชาเสด็จลงอยู่... ก็ทรงจำไม่ได้... กรายพระราชาประทับ

อยู่ในที่ควรส่วนหนึ่ง ค้วยทรงสำคัญว่าบรรพชิตนั้นจักเป็นพระขังแจก-
 พุทธเจ้ามาถวายโอวาทพระราชา ฯ ฝ่ายพระบรมโพงสิทธิ์เจ้าก็เสด็จ
 ลงจากปราสาท ฯ ฝ่ายสตรีพวกนั้นเมื่อขึ้นไปสู่ปราสาทเห็นพระสีกของ
 พระราชามสคจัสกแมลงภ้ยนหลังทบนทมอนมสิริ และหือเครื่อง
 ราชามรณ จึงกล่าวว่ บรรพชิตนั้นไม่ใช่พระขังแจกพุทธเจ้า จักเป็น
 พระสวามทวรกของเราทงหลาย ท่านทงหลายมาทวยกัน เรา
 ทงหลายจักทลวงวอนพระองค์ให้เสด็จกลับ จึงลงจากปราสาทตาม
 พระราชาไปทันทหน้าพระลาน ครนถึงจึงสยายเกษาเรียรายเขื่อง
 ปฤษฏางคกขค้วยสตรีทงปวง ขอนทรวงทวยหัตถทงสองกรายทูลว่
 พระองค์ทรงทำการอย่งนเพราะเหตุไร และปริเทวนากการคคตาม
 พระราชาไปนำสงสารนิก ฯ ลำคขนนพระนครทงสนกเอิกเกริก
 โกลาหลค้วยเรื่องพระราชาละราชสมบคคออกทรงผนวช ฯ ฝ่าย
 ชาวเมืองเหล่านนกล่าวว่ ได้ขนนว่าพระราชาของพวกเราทรงผนวช
 เสียแล้ว พวกเราจักได้พระราชาผู้คาวรอยู่ในยุคธรรมเห็นปานทงน
 แต่ไหนอีกเล่า แล้วต่างร้องให้คคตามพระราชาไป ฯ สมคคจ
 พระสาคคเมื่อจะทรงยงลำเนยงปริเทวนากการแห่งสตรีเหล่านน และ
 ความท้พระราชาทรงละสตรีเหล่านนผู้ปริเทวนากการเสีย . เสคคจไป
 เพราะเหตุการณนนั้นให้แจ้ง จึงตรีสิ (คาถา ๑๒๔ ถึง ๑๓๐) ว่

ตา จ สคตสตา ภรียา สพพาลงการภุสีตา

พาหา ปคคยห ปกุกนท กสุมมา โน วิชหิสสสิ

ตา จ สคตสตา ภรียา สสณณา ตนมชณิมา

พาหา	ปกคฺคยฺห	ปกฺกนฺทฺ	กสฺมา	โน	วิชฺหิตฺสฺส
ตา	จ	สฺตตฺสตา	ภริยา	อสุสฺวา	ปฺยภาณฺนึ
พาหา	ปกคฺคยฺห	ปกฺกนฺทฺ	กสฺมา	โน	วิชฺหิตฺสฺส
ตา	จ	สฺตตฺสตา	ภริยา	สพฺพาลงฺการภูสฺสิตา	
หิตฺวา	สมฺปทฺวี	ราชา		ปพฺพชฺชชಾಯ	ปฺรฺกฺขิตฺโต
ตา	จ	สฺตตฺสตา	ภริยา	สุสฺสนฺนา	ตฺนุมนฺชฺฌิมา
หิตฺวา	สมฺปทฺวี	ราชา		ปพฺพชฺชชಾಯ	ปฺรฺกฺขิตฺโต
ตา	จ	สฺตตฺสตา	ภริยา	อสุสฺวา	ปฺยภาณฺนึ
หิตฺวา	สมฺปทฺวี	ราชา		ปพฺพชฺชชಾಯ	ปฺรฺกฺขิตฺโต
หิตฺวา	สฺตปฺลลฺกงฺสฺ			โสวณฺณํ	สฺตราชฺกํ
อคฺคหิ	มตฺตฺติกาปฺตฺตํ			ตํ	ทฺตฺติยาภิเสจฺนํ

พระสนมมารเจตรอยเหล่านี้ประคืบด้วยสรรพาลังการเอวบาง
 ผู้สำรวมดี เชอถอยฟังคำ มีปกติกกล่าววาทาเป็นทริก ประคอง
 พาหาทั้งสองกันแสงว่าพรรณว่า พระองค์ละพวกข้าพระองค์เพราะ
 เหตุไร พระราชาละสนมมารเจตรอยเหล่านี้ผู้ประคืบด้วยเครื่อง
 อลังการทั้งปวง เอวบาง ผู้สำรวมดี เชอถอยฟังคำ มีปกติกกล่าว
 วาทาเป็นทริกเสีย เสด็จไปมุ่งการผนวช พระราชาละภานะทองคำ
 หนักร้อยขลละมีลวคลายนัยด้วยร้อย ทรงอุ้มบาตรดินนั้นให้เป็น
 อภิเชกครั้งที่สอง ฯ

พระนางสวลเทวีแม่ทรงปริเทวนากาก็ไม่อาจยังพระบรมโพธิสัตว์
 มหาราชให้เสด็จกลับ จึงทรงคิดเห็นอุบายหนึ่งมีอยู่ จึงให้เรียก

มหาเสนาคตมาเฝ้าแล้วตรัสสั่งว่า ท่านจงจุดไฟเผาเรือนเก่าคราเก่า
 ในส่วนทิศเบื้องหน้าที่พระราชเสด็จไป จึ่งรวบรวมนำหญ้าและใบ
 ไม้มาสมให้เป็นควันมากในที่นั้น ๆ มหาเสนาคตได้ทำอย่างนั้นตาม
 รัชสั่ง พระนางสวลเทวจึงเสด็จไปสู่สำนักพระราชโอรสหมอบแทบ
 พระบาทกราบทุกความที่ไฟไหม้เมืองมิลลา ตรัสหมวดแห่งคาถา
 (คือที่ ๑๓๑-๑๓๒ กิ่ง) ว่า

เกสุม่า อคฺคิสมาชาลา โกสา ทยฺหนฺติ ภาคโส

รชตชาตฺรฺปญฺจ มุตฺตา เวพฺรียา พหุ

มณโย สํขมุตฺตา จ วตฺถกํ หริจฺนฺทนี

อชฺฉินิ ทนฺตภณฺฑญฺจ โลหํ กาสายสี พหุ

เอหิ ราช นีวตฺตสฺสุ มา เต ตํ วินสฺสา ธนํ

คลังทั้งหลาย คือคลังเงิน, ทอง, แก้วมุกดา, แก้วไพฑูรย์,
 แก้วมณี, สังข์, ไข่มุกต์, ผ้า, จินตน์เหลือง, หนึ่งเสื่อ, งาม้าง,
 สิ่งของ ทองแดง, เหล็ก, เป็นอันมาก มีเปลวไฟเสมอเป็นอันเดียว
 กัน. แม้อยู่คนละส่วน ก็ไหม้หมด ขอพระองค์เสด็จกลับดึกเสียก่อน
 พระราชทรพยนั้นของพระองค์อย่าได้ฉิบหายเสียเลย ฯ

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ราชาธิราชเจ้าตรัสกระนางสวลว่า เธอ
 ตรัสอะไรอย่างนี้ ความกังวลด้วยของเหล่านี้มีอยู่ ความกังวลนั้นด้วย
 ของเหล่านี้เพลิงเผาผลาญอยู่ ก็แต่เราทั้งหลายหาความกังวลด้วย
 ของเหล่านี้มิได้แล้ว เมื่อจะทรงเสด็จขอความนั้นจึง ตรัสคาถา
 (ที่ ๑๓๓ กิ่ง) ว่า

สุสุข วัต ชีวาม เยสนโน นตถิ กุญจนั

มถิลาย ทยหมานาย น เม กัญจิ อทยหถ

ความกังวลของเราทั้งหลายใดไม่มี เราทั้งหลายนั้นมีชีวิต
อยู่สบายดีหนอ เมื่อกรุงมถิลานเพลิงไหม้อยู่ ของหน้อยหนึ่งของ
เราไฟมิได้เผาผลาญ ฯ

ก็พระบรมโพธิสัตว์เจ้าตรัสอย่างนั้นแล้วก็ทรงดำเนินออกไปโดย
อุตรทวาร ฯ พระสนมทั้งเจ็ดร้อยเหล่านั้นก็ออกตามเสด็จไป ฯ
ฝ่ายพระนางสวลีเทวทรจันทนาการุยาชหนึ่งอีก จึงตรัสสั่งเหล่า
อมาตย์ว่า ท่านทั้งหลายจงแสดงเหตุการณ์ให้เป็นราวกะโจรฆ่าชาว
บ้าน แลทำการปล้นแว่นแคว้น ฯ อมาตย์เหล่านั้นก็ไตร่ตรองการ
ตามกระแสขบถ ฯ ขณะนั้นชนทั้งหลายก็แสดงพวกคนมีอาวุธใน
มือวิ่งเล่นไป ๆ แต่ที่นั้น ๆ ให้เป็นราวกะปล้นอยู่ รัตด้วยรส
แห่งครึ่งในสรีระ ให้เป็นราวกะถูกประหารให้สิ้นในแผ่นดินกระดานให้
เป็นราวกะแม่น้ำพัดไปตายแล้วต่อพระราชชา ฯ มหาชนทูลพระราช
ว่า ครั้นเมื่อพระองค์ยังดำรงราชอยู่ โจรทั้งหลายปล้นแว่นแคว้น
ฆ่าชาวแผ่นดินของพระองค์ ฯ แม้พระนางสวลี ก็ถวายบังคมพระ
ราชาตรีศคาถา (ที่ ๑๓๔ กิ่ง) เพื่อให้เสด็จกลับว่า

อฏวิโย สมปฺปนฺนา รฏฺฐิ วิธฺสยฺนติ เต

เอหิ ราช. นีวตฺตสุสุ มา รฏฺฐิ วินฺสฺสา อิทํ

โจรทั้งหลายในกึ่งตงชนพร้อมแล้ว ปล้นแคว้นของพระองค์ ขอ
พระองค์เสด็จกลับ แคว้นนออย่าพินาศเสียเลย ฯ (ที่ ๑๓๕ กิ่ง)

พระบรมโพธิสัตว์ได้ทรงสถิตย์ค้ำขึ้นทรงคิดว่า เมื่อเรายังคงครอง
ราชสมบัติอยู่ ใจทรงหลายตงชนแล้วปล้นแคว้นไม่มีเลย อันนิจ
เป็นนอบายแห่งนางสวล เมื่อจะทรงทำซึ่งข้อนั้นมิให้ต้องโตตอบ จึง
ตรัสคาถา (ที่ ๑๓๕-๑๓๖ กิ่ง) ว่า

สุสุข วัต ชิวาม	เยสนโน นตถิ กิณจัน
รณฺเฑ วิลุมฺปมานมฺหิ	น เม กิณฺจิ อหารถ
สุสุข วัต ชิวาม	เยสนโน นตถิ กิณจัน
ปิตฺถกฺขา ภวิสฺสาม	เทวา อภสฺสรา ยถา

ความกังวลของเราเหล่าใดไม่มี เราเหล่านั้นมีชีวิตอยู่สบายดี
หนอ เพราะว่าเมื่อแคว้นอันเหล่าใจปล้นอยู่ ของหน้อยหนึ่งของเรา
อันเหล่าใจมิได้นำไป ความกังวลของเราเหล่าใดไม่มี เราเหล่า
นั้นมีชีวิตอยู่สบายดีหนอ เพราะว่าเราทั้งหลายจักมีขัตติเป็นอาหาร
ยังกาลเวลาให้ล่วงไปด้วยสุขในสมายัตตฺคฺจพรหมมยติเป็นอาหาร ยัง
กาลให้ล่วงไปด้วยสุขในสมายัตตฺฉะนัน ๑

ในเมื่อพระราชอาทรสอย่างนี้ มหาชนก็ยงติดตามพระราชอาไป
อยู่นั้นเอง ๑ พระบรมโพธิสัตว์ทรงปริวิตกว่า มหาชนนยังไม
อยากกลับ เราจักให้มหาชนนั้นกลับ พระองค์จึงเสด็จหยุดในกาลเมื่อ
เสด็จไปสู่ทางใดกิงคาวุต ประทับยืนในทางใหญ่ตรัสถามอมาตย์
ทั้งหลายว่าราชสมบัติตนของใคร ๑ อมาตย์ทั้งหลายทูลตอบว่า ของ
พระองค์ ๑ พระองค์จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายจงลง
ราชทัณฑ์แก่ผู้ทำรอยชคินให้ว่างชาติ ตรัสฉะนันแล้วทรงลากให้เป็น

รอยช้ำขวางทางด้วยธำมรงค์ ๑ บุคคลผู้หนึ่งไม่ยอมจะตำรอยอัน
 พระราชามหากษัตริย์ผู้มีพระเดชานุภาพ ไ้ทรงช้ำไว้ให้วงเลือนลบ
 หาย ๑ ราชบริพารทำรอยช้ำนั้นบนศีรษะต่างคร่ำครวญเหลือเกิน ๑
 ฝ่ายพระนางสวลเทวเมอไม่อาจเพื่อทำรอยช้ำให้เลือนหาย ก็ทอศ
 พระเนตรเห็นพระราชาราชสวามีเห็นพระปฤษฏางค์เสด็จไปอยู่ เมื่อ
 ไม่สามารถจะกลั้นโศกาคร่ำครวญ ก็ช้อนพระอุระล้มขวางทางใหญ่กลิ้ง
 เกลือกไปมาลวงรอยช้ำนั้นเสด็จไป ๑ ราชบริพารก็โดยเสด็จไป
 ตามมรรคาที่พระนางสวลเสด็จไป โดยเข้าใจว่ารอยช้ำอันเจ้าของ
 รอยช้ำทำลายแล้ว ๑ พระมหาสัตว์เจ้ามีพระพักตร์ชะเพาะหิมวันต-
 ประเทศโดยอุตรทิศเสด็จไป ๑ ฝ่ายพระนางสวลเทวพาเสนาพล
 พาหนะทั้งปวงเสด็จไปด้วยกัน ๑ พระโพธิสัตว์เจ้าเมื่อไม่อาจเพื่อให้
 ราชบริพารกลับไ้เสด็จไปสิ้นมรรคาหกลีบโยชน์ ๑

ตทา นารโท นาม ตาปโส กาลนั้นมีพระตวยศรูปหนึ่ง
 ชื่อนารทอยู่ที่สุวรรณคูหาในหิมวันตประเทศ ยังกาลให้สว่างไปด้วยสุข
 เกิดแต่ฉานอันลัมชยุตด้วยอภิญญาห้า ล่วงเจ็ดวัน ก็ออกจากสุข
 เกิดแต่ฉาน เปล่งอุทานว่า โอ เป็นสุข ๑ อย่างยิ่ง ๑ พระ
 ตายคนนั้นแลคิดตัวโลกด้วยจักขุกังทิพย์ว่า บุคคลผู้หนึ่งในพนชมพ
 ทวยแสงหาสุขน่มบางหรือหนอ ก็เห็นพระมหาชนกพุทธางกูร จึง
 คิดว่า พระมหาชนกบรมโพธิสัตว์เจ้านั้นเป็นพระราชาออกมहा-
 ภินะษกรมณไม่สามารที่จะยังมหาชนราชบริพารมีพระนางสวลเทวเป็น
 ประมุขให้กลับพระนคร ราชบริพารนั้นพึงทำอันตรายแก่พระองค์

อาตมะจักถวายโอวาทแก่พระองค์เพื่อให้ทรงสมาทานมั่นโดยยิ่ง จึงไป
ด้วยกำลังฤทธิสถิตในอากาศเบื้องหน้าแห่งพระโพธิสัตว์เจ้านั้น ภาษิต
(คาถาที่ ๑๓๗ กิ่ง) ให้เกิดอุตสาหะแก่พระองค์ว่า

กิเมหโต มหโต โฆโต กา นุ คาเมว กิพिया
สมณ เตวว ปุจฺฉามิ กตฺเตโสภิสฺสโม ชโน

ความกักก้องของประชุมชนใหญ่ขึ้นเพื่ออะไร นั้นใครหนอมา
กับท่านเหมือนเล่นกันอยู่ในบ้าน สมนะ อาตมะขอถามท่าน
ประชุมชนนี้แควกล่อมท่านเพื่ออะไร ฯ

พระมหาสัตว์ตรัสตอบพระฤษีนารท (ด้วยคาถาที่ ๑๓๘-๑๓๙)

มมํ โอหાય กจฺฉนฺตํ เอตฺเตโสภิสฺสโม ชโน
สีมาตฺติกกมฺนิ ยนฺตํ มุนิโมนสฺส ปตฺตติยา
มิสฺสํ นนฺทึทึ กจฺฉนฺตํ กิ ชานมฺนุปุจฺฉสิ

ประชุมชนนี้ตามข้าพเจ้าผู้ละพวกเขาไปในทันที ข้าพเจ้าผู้ล่วง
สีมาตคอกิเลสไปเพื่อถึงโมณธรรม กล่าวคือญาณของมุนีผู้ไม่เกิดอกุศล
แก่เข่าเรอน ผู้เจือด้วยนิมิตความเพลิกเพลिनทั้งหลาย ซึ่งเกิดขึ้น
ในขณะ ๆ ไปอยู่ เมื่อพระผู้เป็นเจ้าอยู่ขณะนั้นแล้ว จะถามทำไม ฯ

ลำดับนั้นพระนารทมหามุนิจงกล่าวคาถา (ที่ ๑๔๐) อีกเพื่อ

ประโยชน์แก่พระมหาสัตว์สมาทานมั่นว่า

มาสฺสฺส ตินฺโน อมฺลฉิตฺโต สรรี ชารยํ อิมํ
อติเรณฺยฺยมิทํ กมฺมํ พหุ ทิ ปริปนฺตโย

พระองค์เพียงแต่ทรงสรรระอนครองบรรพชิตบริวารและผ้ากาสาจะ
 จะสำคัญว่า เราข้ามพนักกิเลสแล้ว หาได้ไม่ กรรมคือกิเลสจะ
 กำหนดเท่านั้นหาได้ไม่ เพราะว่าอันตรายคือกิเลสของพระองค์มีมาก ๆ

ลำดับนั้นพระมหาชนกขอมโพธิสัตว์จึงตรัส (คาถา ๑๕๑) ว่า

โก นู เม ปรีปนฺตสฺส มม เอว วิหาริโน

โย เนว ทิฏฺฐเจ นาทิฏฺฐเจ กามานมภิปตฺถเย

ข้าพเจ้าผู้ใดปรารถนาจะเพาะซึ่ง กามทั้งหลายในมนุษย์โลกอื่น
 บุคคลเห็นแล้วก็หาไม่เลย ในเทวโลกอื่นบุคคลไม่เห็นแล้วก็หาไม่

อันตรายอะไรหนอจะพึงมีแก่ข้าพเจ้าผู้ซึ่งมีปกติผู้เดียวอยู่อย่างนี้ ๆ

เมื่อพระนารทมหากายจะแสดงอันตรายทั้งหลายแก่พระโพธิสัตว์
 ฉนจึงตรัสภยิตคาถา (ที่ ๑๕๒) ว่า

นิทฺทา ตนฺที วิชมฺภิกา อรติ ภาตฺตสมฺมโท

อวสฺนฺติ สรริฏฺฐจา พหุ หิ ปรีปนฺตโย

อันตรายมากที่สุดที่เกี่ยว คือความหลับ ความเกียจคร้าน ความ
 ง่วงเหงา ความไม่ชอขใจ ความเมาเพราะบริโภคภัตตาหารเกิน

ประมาณ ตั้งอยู่ในสรีระของพระองค์ ๆ มีอรรณานิบายว่า สมณะ
 พระองค์เป็นผู้มีพระรูปร่างน่าเลื่อมใสมีพรรณคุณทองคำ ครั้นเมื่อ

พระองค์รับสั่งว่าอาตมาละราชสมบัติออกทรงผนวช คนทั้งหลายจึง
 ถวายบิณฑบาตมีโศชาประณีตแก่พระองค์ ๆ ทรงรับพอเต็มบาตร

เสวยพอควรแล้วเข้าสู่บรรณศาลา ยันทมณที่ลาดด้วยไม้ห้อยไกรณ
 ฑนในระวาง พลิกกลับไปมา เขยิบพระหัตถ์แลพระบาท ลูกชน

ยร้าวจวรเกียจคร้านไม่จับไม่ยุ่งกวาด ๆ อัครมณฑล ไม่นำน้ำ

คิมมา ขันทมฺหฺลขอกฺก ครกถงกามวิตกฺก กาลนํกํไม่พอพระหฤทัย
ในบรรพชา ความกระวนกระวายเพราะภักตอาหารจกมีแต่พระองค์
ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนั้นพระบรมโพธิสัตว์เมื่อจะตรัสชมพระมหานารทนั้น จึง
ทรงภาษิตคาถา (ที่ ๑๔๓) ว่า

กल्याณํ วัต มํ ภวํ พุราหมณ อนุสาสสิ
พุราหมณเมว ปุจฺจามิ โภ นุ ตวมสิ มาริส
ข้าแต่พราหมณ์ ท่านผู้เจริญปราถนาข้าพเจ้าตนักหนา ข้า
แต่ท่านผู้บริบูรณ์ ข้าพเจ้าขอถามท่านผู้เป็นพราหมณ์แท้จริงว่า
ท่านคือใคร ฯ

แต่นั้นพระมหานารทอุยฺงภาษิต (คาถาที่ ๑๔๔ ถึง ๑๔๖)
ตอบว่า

นารโท อิติ นามเนน กสฺสโป อิติ มํ วิฑู
โภโต สกาเส อาคจฺฉิ สาสฺ สพฺถิ สมากโม
• ตสฺส เต สพฺโพ อานนฺโท วิหารโ อูปวตฺตตุ
ยทุณฺธิ ตํ ปรีปุเรหิ จนฺติยา อูปสเมน จ
ปสารย สนนตฺถจ อุนนตฺถจ ปสารย
กมฺมํ วิชฺชณฺจ ฐมฺมณฺจ สกฺกตวาน ปรีพฺพช
ชนทั้งหลายรู้จักอาตมะ โดยนามว่า นารท โดยโคตรว่า
กัสสยฺกนฺ อากมะมาในสถานใกล้พระองค์ผู้เจริญด้วยรู้ดีกว่า การ
ลมาคะมด้วยสัทบุรุษทั้งหลายยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ พระองค์จึงทรง

ยืนในบรรพชา^๕ อัยยัร^๕หน้า^๕าย^๕ พรหมวิหารธรรม^๕จึงเกิดแต่พระ
 อังค^๕ กิจ^๕ด้วย^๕ศีล^๕ด้วย^๕กสิณ^๕บริกรรม^๕แลญาณอัน^๕ไคยัง^๕หย่อน^๕ พระ
 องค์^๕จึง^๕ยก^๕กิจ^๕ด้วย^๕คุณ^๕มี^๕ศีล^๕เป็น^๕ต้น^๕ให้^๕เต็ม^๕รอบ^๕ จึง^๕สม^๕บร^๕ณ^๕ด้วย^๕อธิ^๕วา^๕สน^๕-
 ขัน^๕ติ^๕ แล^๕ด้วย^๕ความ^๕เข้า^๕ไป^๕สงบ^๕แห่ง^๕กิเลส^๕อย่า^๕ถือ^๕พระ^๕องค์^๕ว่า^๕ ชาติ^๕มะ
 เป็น^๕ชาติ^๕ตีย^๕บรรพ^๕ชาติ^๕จึง^๕คลาย^๕ออก^๕เลย^๕ซึ่ง^๕ความ^๕ฟุ้ง^๕ซน^๕ แล^๕ซึ่ง^๕ความ^๕ค้อย
 ลง^๕ด้วย^๕สาม^๕าร^๕ถ^๕แห่ง^๕อติ^๕มาน^๕แล^๕อว^๕มาน^๕ พระ^๕องค์^๕จึง^๕ทรง^๕ทำ^๕โดย^๕เค^๕าร^๕พ
 ซึ่ง^๕กุ^๕ศล^๕กรรม^๕บถ^๕สืบ^๕ซึ่ง^๕ญาณ^๕เป็น^๕ไป^๕ใน^๕อภิ^๕ญา^๕หา^๕ส^๕มา^๕ย^๕ตี^๕แป^๕ด^๕ แล
 ซึ่ง^๕สม^๕ณ^๕ธ^๕ร^๕ม^๕กล่าว^๕คอก^๕สิ^๕ณ^๕บริ^๕กรรม^๕ ย้ำ^๕เพ็ญ^๕พร^๕หม^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕อ^๕ย^๕า^๕หน้า^๕าย^๕ ฯ
 เมื่อ^๕พระ^๕นาร^๕ท^๕ณ^๕ย์^๕ โอ^๕วาท^๕พระ^๕ม^๕ห^๕า^๕ส^๕ต^๕ว^๕อย่าง^๕นี้^๕แล้ว^๕ ไป^๕สู่^๕ที่^๕อยู่^๕
 แห่ง^๕ตน^๕โดย^๕อา^๕กา^๕ค^๕ ฯ

ใน^๕เมื่อ^๕พระ^๕นาร^๕ท^๕ค^๕า^๕ย^๕ค^๕ไป^๕แล้ว^๕ พระ^๕ณ^๕ย์^๕ช^๕อ^๕มิ^๕ค^๕า^๕ชี^๕น^๕ออก^๕จาก
 ส^๕มา^๕ย^๕ตี^๕แล^๕กุ^๕ล^๕ต^๕ว^๕โลก^๕เห็น^๕พระ^๕ม^๕ห^๕า^๕ส^๕ต^๕ว^๕เจ้า^๕แล้ว^๕มา^๕ค^๕ง^๕กัน^๕ ด้วย^๕คิ^๕ต^๕ว่า
 เรา^๕จัก^๕ให้^๕ โอ^๕วาท^๕แก่^๕พระ^๕โ^๕ฬิ^๕ส^๕ต^๕ว^๕เจ้า^๕เพื่อ^๕ป^๕ระ^๕โย^๕ชน^๕ให้^๕ราช^๕บริ^๕พา^๕ร^๕กล^๕ย^๕
 พระ^๕น^๕ค^๕ร^๕ จึง^๕ส^๕ถิ^๕ต^๕อยู่^๕ใน^๕อ^๕ม^๕พ^๕ร^๕วิ^๕ถิ^๕ส^๕า^๕แต^๕ง^๕ตน^๕ให้^๕ป^๕รา^๕ก^๕ฐ^๕ภ^๕า^๕ย^๕ิต^๕ (คา^๕ถา
 ๗ ๑๔๗-๑๔๘) ว่า

พ^๕หุ^๕ ห^๕ต^๕ถิ^๕ จ^๕ อ^๕ส^๕เส^๕ จ^๕ น^๕า^๕ค^๕เร^๕ ช^๕า^๕น^๕ป^๕ท^๕า^๕น^๕ิ^๕ จ^๕
 หิ^๕ต^๕ว^๕า^๕ ช^๕น^๕ก^๕ ป^๕พ^๕พ^๕ช^๕ิ^๕โต^๕ ก^๕ป^๕ล^๕เ^๕ ร^๕ติ^๕ม^๕ช^๕ณ^๕ค^๕า^๕
 ก^๕จ^๕จิ^๕ น^๕ุ^๕ เ^๕เต^๕ ช^๕า^๕น^๕ป^๕ท^๕า^๕ มิ^๕ต^๕ตาม^๕จ^๕า^๕ จ^๕ ฉ^๕า^๕ต^๕ก^๕า^๕
 ท^๕ุ^๕ภิ^๕ อ^๕ก^๕สิ^๕ ช^๕น^๕ก^๕ ก^๕ส^๕มา^๕ เ^๕เต^๕ ต^๕ิ^๕ อ^๕ร^๕ุ^๕จ^๕จ^๕ถ^๕

พระ^๕องค์^๕ละ^๕ข้าง^๕แล^๕มา^๕ชา^๕ว^๕น^๕ค^๕ร^๕ช^๕น^๕บ^๕ท^๕เป็น^๕อัน^๕มา^๕ก^๕ณ^๕ว^๕ช^๕แล้ว^๕ ยืน
 คี^๕ใน^๕ยา^๕ต^๕ร^๕ ชา^๕ว^๕ช^๕น^๕บ^๕ท^๕ มิ^๕ต^๕ร^๕อ^๕มา^๕ต^๕ย์^๕ พระ^๕ณ^๕ยา^๕ติ^๕เหล^๕่า^๕นั้น^๕ได้^๕ทำ^๕ความ

ผิดรวาง พระองค์กระมัง
เหตุไร พระองค์ละอิศริยยศมาชอบพระ
หฤทัยชงขาดรนนัน ฯ

เหตุไร พระองค์ละอิศริยยศมาชอบพระ

แต่บัดนั้นพระ โพลีสต์วเจ้าเมื่อปฏิสนธารกนริ จักขอแห่งฤษนนันแล้ว
จึงตรัส (คาถาที่ ๑๔๙) ว่า

น มิกาชิน ชาตจเฉ อหิ กิลจิ กุทาจนุ
อธมเมเน ชินเ ชาติ น จาปี ชาติโย มมิ

ข้าพเจ้ามิได้ผจญซึ่งญาติผู้หนึ่งโดยส่วนเดียว ในกาลไหน ฯ

โดยอธรรม แม้ญาติทั้งหลายก็มีได้ผจญซึ่งข้าพเจ้า โดยอธรรม
ญาติผู้หนึ่งไม่ได้ทำความผิดในข้าพเจ้าด้วยประการฉะนี้ ฯ

เมื่อพระบรม โพลีสต์วห้ามขัญหาแห่งพระมิกาชินนั้นอย่างนั้นแล้ว
เมื่อจะทรงลำแดงเหตุแห่งการทรงผนวชณบดิน จึงตรัส (คาถาที่
๑๕๐ แลกกิ่ง) ว่า

ทิสวาน โลกวัตตุนต์ ขชชุนต์ กทหมักต์
หณฺณเร พชณฺณเร เจตถ ยตถ สนฺโน ปุณฺณชโน
เอตาทิ อูปมึ กตฺวา ภิกขุโกสฺมิ มิกาชิน

ข้าพเจ้าเห็นประเพณีแห่งสัตว์โลกผู้พาลอันกิเลสชงกัต อันกิเลส
ทำให้เป็นคัจเขอกตม จึงได้ทำเหตุนี้ขึ้นเป็นเครื่องเปรียบแห่งตนว่า
บถชนจมอยู่แล้วในกิเลสวัตถุใด สัตว์เป็นอันมากก็ชองอยู่ในกิเลส
วัตถุนัน จึงแยกแยกพียงข้าง ติคอยู่ในเครื่องผูกมิใช่และเรอนจำ
เป็นต้นข้าง หากว่าถึงตัวเราดังติคอยู่ในกิเลสวัตถุนนก็จักแยกแยกพ
ข้าง ติคอยู่ข้าง ประหนึ่งสัตว์เหล่านั้น ดึงนจึงโดยวชเป็นภิกษุ ฯ

พระคายนิกายเป็นผู้นิโครจะฟังการณนั้นโดยพิสดาร จึง
กล่าวคาถา (ที่ ๑๕๑ - ๑๕๒) ว่า

โก นุ เต ภควา สตฺตา กสฺเสตํ วจันํ สุจัน
น หิ กปฺปิ वा วิชฺชํ वा ปจฺจกฺขาย รเถสฺสภ
สมณมาหุ วตฺตุนตํ ยถา ทุกฺขสฺสติกฺกโม

ใครเป็นผู้จำแนกแจกอรธสอนพระองค์ และคำอื่น สะอาดที่
พระองค์ตรัสเป็นคำของใคร (ต้องทูลถามตงนนั้น) เพราะพระองค์
ไม่ตรัสถึงสมณะผู้มีวัตรปฏิบัติล่วงทุกขแล้ว เพราะพระองค์เว้น
ปฏิบัติที่ตรัสนั้นเป็นโอวาทแห่งสมณะคือคายนิกายผู้กรรมวาทีได้อภิญญา
สมาบัติอันสำเร็จเป็นไปแล้ว หรือแห่งสมณะคือ พระปัจเจกพุทธเจ้า
ผู้มาตามพร้อมด้วยวิชาคือญาณในอาสวกขยเสีย

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสตอบพระนิกายนั้น (ด้วย
คาถาที่ ๑๕๓) ว่า

น นิกายิน ชาตฺตฺเจ อหํ กิณฺจิกุทาจนํ
สมณํ พฺราหฺมณํ วาปี สกฺกตฺวา อนฺุปาวิสสี

ข้าพเจ้าเคารพต่อสมณะและพราหมณ์โดยแท้ แต่ไม่เคยเข้า
ใกล้ไต่ถามคุณแห่งบรรพชาที่สมณะพราหมณ์ผู้หนึ่งในกาลไร ๆ ๆ!
ครั้นพระบรมโพธิสัตว์ตรัสฉะนั้นแล้ว จึงตรัสเหตุแห่งอันใดที่ทรง
ฝันเพื่อจะทรงแลตั้งจำเต็มแต่เบื้องต้น (ด้วยคาถาที่ ๑๕๔
ถึง ๑๖๐) ว่า

มหตา วานภาเวน
 คียามาเนสุ กิเมตส
 ตูรียตาลิตสังมุเจ
 สมิกาชินมททกข
 ตุทมานานัน มนุสเสห
 โส โขหนตํ สวี หิตฺวา
 มลํ อมพสฺสฺปากณฺณ
 ผลํ อมพํ หตํ ทิสฺวา
 อถกํ อิตฺรํ อมพํ
 เอวเมว นุน อเมห
 อมิตฺตา โน อธิสฺสนติ
 อชินมฺหิ หณฺณเต ทิป
 ชนมฺหิ ชนฺโน หนติ
 ผลโต อมโพ อผลโต จ

คจฺจนฺโต สิริยา ชล
 วชฺชมาเนสุ วคฺคฺส
 สมฺมตาสมาหิเต
 ผลํ อมพํ ตโรจฺจทํ
 ผลกาเมหิ ชนฺตฺถิ
 โอโรหิตฺวา มิกาชิน
 ผลโน นีพฺผลสฺส จ
 วิทฺชตฺตํ วินลิกตํ
 นโถภาสํ มโนรมํ
 อีสฺสเร พหุกณฺณเก
 ยถา อมโพ ผลโต หโต
 นาโค ทนฺเตสฺ หณฺณเต
 อนิเกตมฺสนถวํ
 เต สตฺถาโร อโโก มมํ

ข้าพเจ้า รุ่งเรืองด้วยราชสิริ ไปสู่ราชอุทยานด้วยราชานภาพใหญ่
 ในเมื่อเพลงขับอันบุคคลขับอยู่ ในเมื่อดนตรีอันบุคคลกล่าวอยู่
 ข้าพเจ้า ได้เห็นมะม่วงอันมีผลภายนอกกำแพงที่ราชอุทยาน อันกนกของ
 ครัวอันประ โคมครียคันตรี พร้อมแล้วด้วยคนร้องและคนประ โคม
 ข้าพเจ้า ละคันมะม่วงอันมีรส รื่นอันชนทั้งหลาย ผู้ต้องการด้วยผลฟาด
 ตืออยู่ ลงจากค่อข้างเข้าไปสู่ โคนแห่งคันมะม่วง ซึ่งมีผลและไม่มีผล
 เห็นคันมะม่วงมีผลอันบุคคลเบียดเบียดแล้ว กาจกแล้วปราศจากโยก้าน

แล้ว ก็แต่คนมะม่วงอีกคนหนึ่งมี ใบเขียวระอุ่มงาม สัตว์ทั้งหลาย
 ฆ่าเราผู้ไม่มีศรมีสัตว์ดุจหนามมาก เปรียบเหมือนคนมะม่วงมีผลอัน
 ขุกทุกผลฆ่าแล้วนั้น เลือเหลือองถูกคนฆ่าเพราะหนึ่ง ช้างถูกคนฆ่า
 เพราะงา คนมีทรัพย์ถูกคนฆ่าเพราะมีทรัพย์ ใครเล่าจักฆ่าขบทุกผลผู้
 ไม่มีเข้าเรือนไม่มีสนธวะคือคตณา คนมะม่วงคนหนึ่งมีผล คนหนึ่ง
 ไม่มีผล ทั้งสองคนนั้นเป็นคาสตาแห่งข้าพเจ้า ฯ

พระมิกาอินคาบศ พังตรัสฉะนั้นแล้วทูลเตือน พระโพธิสัตว์ว่า
 ขอพระองค์จงไม่ประมาทเถิด แล้วกลับไปที่อยู่แห่งตน ฯ

ในเมื่อพระภูษิตนั้นกลับไปแล้ว พระนางสวลัทหมอบแทบพระบาท
 แห่งพระมหาสัตว์กราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๑๖๑ - ๑๖๒) ว่า

สพโพ ชโน ปพพชิต ราชา ปพพชิต อิติ

หตุถาโรหา อนิกฎฐา รติกา ปตติการกา

อสสาสยิตวา ชนตี จปยิตวา ปฎิจจหนิ

ปุตตี รชเช จเปตวาน อถ ปจณา ปพพชิสสสิ

ชนทั้งปวง คือกองข้าง กองทัพ กองรถ กองเดินเท้า

ตกใจว่า พระราชาทรงผนวชเสียแล้ว ขอพระองค์ยังประจุมชนให้

อุ้นใจแล้ว ตั้งความคุ้มครองแล้ว อภิเชกพระราชโอรสในราช

สมยัตแล้ว จึงทรงผนวชต่อภายหลัง ฯ

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์จึงตรัสตอบ (ด้วยคาถาที่ ๑๖๓
 และกึ่ง) ว่า

จตุตา มยา ชานปทา	มิตตามจจา จ ฌาตกา
สนติ ปุตตา เวเทหานัน	ทีมาว ฐฏฐวทุตมโน
เต รชช การยิสสนติ	มิตลายุ ปชาปติ

ชาวชนบท มิตรธมาตย์ญาติทั้งหลายเฝ้าแล้ว ทิวาพระราช
 กุมารผู้ยังแคว้นให้เจริญ (นั้น) เป็นบุตรของชาววิเทหรัฐ ชาว
 วิเทหรัฐทั้งหลายจึงให้ยศวรนั้นครองราชสมบัติในกรุงมิถิลา

ลำดับนั้นพระนางลวลีกราบทูลว่า พระองค์ทรงผนวชเสียก่อน
 ก็แต่หม่อมฉันจักปฏิบัติอย่างไร ฯ พระมหาสत्वเจ้าจึงตรัสว่า อาตมะ
 จะให้เธอสำเนียงตาม เธอจงทำตามคำของอาตมะ ครั้นนั้นแล้ว
 ตรัส (คาถา ๑๖๔-๑๖๕ กิ่ง) ว่า

เอहि ตี อนุสีกขามิ	ย วากุยี้ มม รุจจติ
รชช ตูว การยนตี	ปาปี ทูจจริตี พหุ
กาเยน วาจามนสา	เยน คจจติ ทุกคตี

ปรทินนเกน ปรนิญจิตน
 ปณฺฑเนน ยาเปมิ สธิธมโม

มาเถิด อาตมะจะให้เธอคึกษาตามคำที่อาตมะชอขเมื่อเธอให้
 พระโอรสของเธอครองราชสมบัติแล้ว พราว่ากล่าวเรื่องราชสมบัติด้วย
 คิดว่าบุตรของเราเป็นพระราชา ก็จักทำยาปเป็นอันมากซึ่งให้ถึง
 ทุกคิอันทำด้วยกายวาจาใจ อันเป็นทจจริต ฯ

พระบรมโพธิสัตว์ประทานโอวาทแก่พระนางนั้นด้วยประการฉะนี้ ฯ
 เมื่อ กษัตริย์ ทั้ง สอง ตรัส โต้ตอบ และเสด็จทำ เนิน ไป พระ อาทิตย์ก็

อัสทกต ๑ พระนางให้ตั้งค้ำภายในที่อันสมควร ๑ พระมหาสัตว์
 ประทับอยู่ณร่มไม้แห่งหนึ่ง ๑ ประทับอยู่ในที่นั้นตลอดราตรี รุ่งขึ้น
 ทรงทำสังวรกิจแล้วเสด็จไปตามมรรคา ๑ ฝ่ายพระนางตรัสสั่งให้เสนา
 มาภายหลัง แล้วเสด็จตามไปเบื้องหลังแห่งพระมหาสัตว์ ๑ กษัตริย์
 ทั้งสองเสด็จถึงเมืองชอนนครในเวลาภิกษาจาร ๑ ขณะนั้นมโหฬาร
 หนึ่งภายในเมือง ชอก่อนเนื้อใหญ่มาแต่โรงฆ่าสัตว์ขายแล้ว เอาไม้
 เสียบย่างขนถ่านเพลิงให้สุกแล้ว วางไว้ที่กระดานเพื่อให้เย็นแล้วได้
 ยืนอยู่ ๑ เมื่อบรุษนั้นสังเกตเห็น มีสุนัขตัวหนึ่งคาบก้อนเนอนั้น
 หนีไป ๑ บรุษนั้นรู้แล้วไล่สุนัขนั้นไปเพียงภายนอกประตูด้านทักษิณ
 เยอหน้ายหมคอาสยในก้อนเนอนั้นก็กลับบ้าน ๑ พระราชากับพระเทวี
 เสด็จมาข้างหน้าแห่งสุนัขโดยทางสองแพร่ง ๑ สุนัขนั้นทั้งก้อนเนอ
 หนีไปด้วยความกลัว ๑ พระมหาสัตว์ทอดพระเนตรก้อนเนอที่สุนัข
 ทิ้งไว้ จึงทรงจินตนาการว่า สุนัขนั้นทั้งก้อนเนอนั้นไม่เหลือแล้ว
 หนีไปแล้ว แม้นคนอันผู้เป็นเจ้าของก็ไม่ปรากฏ อาหารเห็นปานดังนี้
 หาโทษมิได้ ชอว่ายังสุกสุกพิณทขาด (พิณทขาดอันถือเอา
 โดยเป็นยังสุก) มีอยู่ เราจักยริ โภคก้อนเนออันเป็นยังสุก
 พิณทขาดนั้น ๑ พระองค์จึงนำบาตรดินออกถือเอาก้อนเนอนั้นขึ้น
 แล้วเอาลงบาตร ๑ เสด็จไปที่ศาลกด้วยนำทรงบังจเวกชณกอนเนอนั้น
 แล้วทรงปรารภเพื่อจะเสวย ๑ แต่นั้นพระเทวีสวลทรงดำริว่า สุก
 พระราชานต้องประสงค์ด้วยราช สัมปัตติ จะไม่พึงเสวย ก้อนเนอเห็น
 ปานดังนี้ซึ่งน่าเกลียดเขอนผู้อนันเป็นเคนสุนัข (นพระองค์จะเสวย

เพราะฉะนั้น) ขันพระองค์จักไม่ใช้พระราชสวามีของเรา ทรง
 ดำริคะแนแล้วกราบทูลว่า พระองค์ช่างเสวยเนออันน่าเกลียดเห็นปาน
 นี้ได้ ฯ พระบรมโพนิศตัวตรัสตอบว่า เธอไม่รู้จักบิณฑบาตพิเค็ชฌน
 เพราะเขลา ครั้นนั้น ทรงพิจารณาสถานทุกอนเนอนนตกแล้ว
 เสวยก่อนเนอนนตฺยเสวยอมตรสแล้ว ย้วนพระโอษฐ์ล้างพระหัตถ์
 และพระบาท ฯ

ขณะนั้นพระนางสิวลีเมื่อจะทรงกำหนดพระราชาจึงตรัส (คาถา
 ที่ ๑๖๖ - ๑๖๗) ว่า

โยปี จตุตเถ ภาตตกาเถ น ภูณเช
 อชฺฐจฺมาริว ขุทาย มียเย
 น เถวว ปิณฺฑํ ลลิตํ อนริยํ
 กุลปฺตตรูป สปฺปรุโส นุ เสเว
 ยทิตํ น สาธุ ตยทิตํ น สฺมุจฺ
 สุนขุจฺฉินฺนุจกั ชนกั ภูณชเส ตฺวํ

แม้บุคคลผู้ฉลาดใดไม่พึงได้บริโภคอาหารส้มอ ราวกระว่าจะ
 ตายทวยความอด ก็พึงตายทวยความอด บุคคลผู้ฉลาดนั้นไม่พึง
 บริโภคก่อนเนอคลุกฝุ่นไม่สะอาดเลย พระองค์เสวยไตชงก่อนเนอ
 อันเป็นเค้นสนั่นอันไม่สะอาดน่าเกลียด ฯ

พระบรมโพนิศตัวเจ้าตรัสตอบ (ด้วยคาถา ๑๖๘) ว่า

เอโสณน จาปี เม สิวลี โส อภกฺโข

ชโย กิณฺฑ ยํ โหติ จตฺตํ คีหิโน สุนขสฺส วา

เย เกจิ โภคา อิศ ฌมฺมตฺตฺธา

สพฺโพ โส ภกฺโข อนวโยติ วุตฺโต

ก่อนเนื่อนั้นไม่ชื่อว่า เป็นอาหารของอาตมะหามีได้ เพราะแม่
เป็นของคนมีเรือนหรือสุนัขก็สละแล้ว ของบริโภคเหล่าหนึ่งเหล่าใด
ในโลกนั้นอันบุคคลได้มาแล้ว โดยกรรม ของบริโภคนั้นทั้งปวงอัน
บุคคลกล่าวแล้วว่าเป็นอาหารไม่บกพร่อง คือหาโทษมิได้ ฯ

เมื่อกษัตริย์ทั้งสององค์ตรัสกระกันและกันอย่างนี้ พลางเสด็จ
ดำเนินไปก็ถึงประตูนคร ฯ ในเมื่อทารกทั้งหลายในนครนั้นเล่น
กันอยู่ ยังมีนางกุมาริกานางหนึ่งเอากระตังนอยฝัดทรายเล่นอยู่ ฯ
กำไลอันหนึ่งสวมอยู่ในข้อมือข้างหนึ่งของนาง กำไลสองอันสวม
อยู่ในข้อมืออีกข้างหนึ่ง กำไลสองอันนั้นกระทบกันมีเสียง กำไล
อันหนึ่งไม่มีเสียง ฯ พระบรมโพธิสัตว์เจ้าทรงทรายเหตุนั้นจึงทรงดำริ
ว่า บัดนี้นางสวลิตตามหลังเรามา ก็ขึ้นชื่อว่าสตรีเป็นมลทินของ
บรรพชิต ชนทั้งหลายเห็นนางตามเรามาจักตีเคียนเราว่า บรรพชิต
นี้แม้บวชแล้วยังไม่สามารถจะละภรรยา ถ้านางกุมารินฉลาดจักพูด
ถึงเหตุให้นางสวลิตกลับ เราจักพึงถ้อยคำของนางกุมารินแล้วส่งนาง
สวลิตให้กลับ ทรงจินตนาการฉะนั้นแล้วเสด็จเข้าไปใกล้นางกุมาริน
เมื่อจะตรัสถามจึงตรัส คาถา (ที่ ๑๖๘) ว่า

กุมาริกา อุปฺเสนฺนิเย นิจฺฉํ นิกฺคตมณฺฑลิตฺเต

กสฺมา เต เอโก ภุโข สุนฺตี เอโต เต น สุนฺตี ภุโข

ดูก่อนนางกุมาริกาผู้นอนใกล้มารดา ผู้ประคองกำไลมือเป็นนิตย
 กำไลมือของเจ้าข้างหนึ่งมีเสียงดัง อีกข้างหนึ่งไม่มีเสียงดังเพราะเหตุไร

นางกุมาริกากล่าว (คาถาที่ ๑๗๐ ถึง ๑๗๒) ว่า

อิมสมิ เม สมณ หตฺเถ	ปฏิมุกกา ทุนิธฺรา
สัมฆา ชยเต สทฺโท	ทุตฺติยสฺเสว สาคติ
อิมสมิ เม สมณ หตฺเถ	ปฏิมุกโก เอกนินฺธฺโร
โส อทฺติโย น สุนฺตี	มุนิภูโตว ตินฺนุจฺติ
วิวาทปฺปตฺโต ทุตฺติโย	เกเนโก วิวทิสฺสตี
ตสฺส เต สกคฺคามสฺส	เอกตฺตมฺปโรจตี

ข้าแต่พระสมณะ เสียงเกิดแต่กำไลสองอันที่สวมอยู่ในข้อ
 มือของข้าพเจ้านกระทยกัน ความที่กำไลทั้งสองกระทยกันนั้นเป็น
 เหตุแห่งเสียง กำไลอันหนึ่งที่สวมอยู่ในข้อมือของข้าพเจ้านั้นไม่มี
 อันที่สองจึงไม่ส่งเสียง เป็นเหมือนนักปราชญ์สงฆหนึ่งอยู่ บุคคล
 สองคนถึงซึ่งความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกันก็ด้วยใคร
 เล่า ท่านผู้ใคร่ต่อสรวรคจึงชอบความเป็นคนอยู่ผู้เดียว ๆ

พระบรมโพธิสัตว์นันทรงสดับคำของนางกุมาริกาแล้วก็ได้ข้จขัย
 เมื่อพระตรัสกับพระนางสวลีจิงตรัส (คาถาที่ ๑๗๓-๑๗๔ และกึ่ง) ว่า

สุนฺตี สวลี คาธา	กุมาริยา ปเวทิตา
เปสฺสิยา มํ ครหิตา	ทุตฺติยสฺเสว สาคติ
อโย เทวธาปโถ ภทฺเท	อนฺนุจฺฉโน ปถาวีหิ
เตสํ ตฺวํ เอกํ คณฺหาหิ	อหเมกํ ปุณาปรี
มา จ มํ ตฺวํ ปตี เมตี	นาหํ ภริยาตี ตํ ปุณ

คุณก่อนนางสวลี เธอได้ยืมคาถาที่นางกุมารกล่าวละหรือ นาง
 กุมารก็เป็นเพียงชนสาวใช้มาที่เคยของเรา ความที่เราทั้งสองประพฤติ
 คืออาตมะเป็นบรรพชิต เธอเป็นสตรีเห็นดีก็ตามมานั้นเป็นเหตุแห่ง
 ความครหา มรรคาสองแพรงนั้นเราทั้งสองผู้เดินทางจึงแยกกันไป
 เธอจงถอยเอาทางหนึ่งไป อาตมะจะถอยเอาทางนอกทางหนึ่งไป เธอ
 อย่าเรียกอาตมะว่าเป็นพระสามีของเธอ และอาตมะก็จะไม่เรียกเธอ
 ว่าเป็นมเหสีของอาตมะอีก ๆ

พระนางสวลีทอไคทรงฟังพระโพธิสัตว์รับสั่งก็กราบทูลว่า พระ
 องค์เป็นขัตติยะนอกคตมจึงถอยเอาทางเบื้องขวาเสด็จไป ข้าพระองค์
 เป็นสตรีชาติต่ำจะถอยเอาทางเบื้องซ้ายไป กราบทูลพระนถวายบังคม
 พระมหาสัตว์เจ้าแล้วเสด็จไปได้หน้อยหนึ่งไม่สามารถจะกลับโศกาศูไว้
 ก็เสด็จกลับมาอีก โดยเสด็จไปกับพระโพธิสัตว์ เข้าสู่ถุนนคร
 ด้วยกัน ๆ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อุปทุมคาลมาห สมเก็จ
 พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสถึงแห่งคาถา
 (คือรวมกับคาถาเป็นลำดับมาเป็นคาถาที่ ๑๗๕) ว่า

อิมเมว กถยนตา ถุนิ นครูปาตมู

เมอกษัตริยทั้งสองตรัสข้อความนี้ ต่างก็เสด็จเข้าไปสู่เมือง

ถุนะ ๆ

ก็ครนพระมหาสัตว์เจ้าเสด็จเข้าไปแล้วเที่ยวขบเษขบตเสด็จถึง
 ประตูเรือนข้างคร ๆ ส่วนพระนางสวลีก็เสด็จตามไปข้างหลังประหัย
 อยู่ส่วนสุดข้างหนึ่ง ๆ สมัยนั้นข้างครกำลังถนลูกศรธกกระเบื้องถาน

เพลง ยิ่งลูกศรให้ชุ่มด้วยน้ำขาวหลบตาข้างหนึ่ง... เล็งด้วยลูกตา
 ข้างหนึ่งคดให้ลูกศรตรง ฯ พระบรม โพรสัตว์เจ้าทอศพระเนตรเห็น
 กรยานนึ่งทรงพระดำริว่า ถ้าข้างศรก็เป็นคนฉลาด ก็กล่าว
 ชงเหตุอันหนึ่งแก่เรา เราจักถามดู จึงเล็งเขาไปใกล้ข้างศรนั้น
 แล้วรบสังถาม

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาก สมนเด็จพระศาสดา
 เมอจะทรงประกาศเนอความนึ่งจรล (คาถาที่ ๑๗๖ เลกิง) ว่า

โกฏจเก อุตการสสุ ภตตุกาเล อูปฎฐิตเต
 ตตร จ โส อุตกาโร เอกิ ทณนํ อฐิ กติ
 เอวณจ จกขุ นิกคยห ชิมหเมเกน เปกขติ

เมื่อใกล้เวลานั้น พระโพรสัตว์เสด็จประทับยืนที่ชุ่มประศ
 แห่งข้างศร ก็ข้างศรนั้นหลบตาข้างหนึ่งเพงเล็งลูกศรอันหนึ่งคคคค
 ให้ตรงทวยตาข้างหนึ่งที่ชุ่มประศนั้น ฯ
 ลำดยนั้นพระบรม โพรสัตว์เจ้าตรลกระข้างศรนั้น (ทวยคาถา
 ที่ ๑๗๗ กิง) ว่า

เอวนโน สาธุ ปสฺสสิ อุตการ สฺโนหิ เม
 ยเมกิ จกขุ นิกคยห ชิมหเมเกน เปกขสิ

คก่อนข้างศร ท่านจงฟังอาตมาะ ท่านหลบจกษข้างหนึ่ง
 เพงเล็งลูกศรอันคคคทวยจกษข้างหนึ่งทวยประการไต ท่านเห็นลำเรจ
 ประโยชนทวยประการนนหรือหนอ ฯ

ลำดับนั้นเมื่อข้างครจากทูลพระโพธิสัตว์จึงถามิต (คาถาที่ ๑๗๘ ถึง ๑๘๐) ว่า

ทิวี่หี สมณ จกขุหี	วิสาถึ วย ขายติ
อปตฺวา ปรมึ ลิงคึ	นุชฺชฎาวาย กปฺปติ
เอวณฺจ จกขุํ นิคฺคยฺห	ชิมฺหเมเกน เปกฺขโต
สมฺปตฺวา ปรมึ ลิงคึ	อุชฺชฎาวาย กปฺปติ
วิวาทปฺปตฺโต ทุตฺติโย	เกเนโก วิวทิสฺสตี
ตสฺส เต สคฺคกามสฺส	เอกตฺตมฺปโรจตี

ข้าแต่พระสมณะ เล็งด้วยจักษุทั้งสองปรากฏว่าไปไม่ถึง
ที่คคของหน้า ย่อมไม่สำเร็จความคคให้ตรง ถ้าหลยจักษุข้างหนึ่ง
เล็งคคที่คคด้วยจักษุข้างหนึ่งถึงที่ของหน้าสำเร็จความคคให้ตรง (ใน
และฉนใด) บุคคลสองคนถึงแล้วชงความกล่าวแก่งแย่งกัน บุคคล
คนเคียวจกกล่าวแก่งแย่งกขด้วยใครเล่า (กฉนนั้น) เมื่อพระสมณะ
ใครต่อสวรคจงชอบความเป็นผู้อยู่ผู้เคียวเถิด ฯ

ข้างครถวายโอวาทแก่พระโพธิสัตว์อย่างนั้นแล้วกนงอยู่ ฯ พระ
โพธิสัตว์มหาชนกเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ได้ภคตาหารอนเจอดวย
สุปพยัญชนวิกตแล้ว เสด็จออกจากพระนคร ประทับนั่งเสวยใน
สถานที่ผาสกด้วยน้า ฯ พระองค์เสวยแล้วกระยาหารแล้ว ข้วน
พระโอฐ ล้างบาตรนำเข้าถุงแล้ว ตรัสเรียกพระนางสวลมาตรัส
(คาถาที่ ๑๘๑-๑๘๒กึ่ง) ว่า

สุนลี สิวลี คาถา อสุกาเรน ปเวทิตา

เปสโย มั ครหิโต หุติยสเสว सा कति

อัย เทวธาปโถ ภทเท อนุจณโณ ปถาวิหิ

เตสั ตวั เอกิ คณหาหิ อหเมกั ปุณาปริ

เนว มั ตวั ปติเมติ นานิ ภริยาติ ตั ปุณ

นางสาวสวลี เธอไต่ย่นคาถาที่ข้างครกแล้วหรือ ข้างคร

เป็นเพียงคนไต่ย่นไต่ย่นเราไต่ ความที่เราทั้งสองประพาศกัน

เป็นเหตุแห่งความครหา ทางสองแพร่งนอนเราทั้งสองผู้เดินทางมา

จงแยกกันไป เธอจงถ้อเอาทางหนึ่งไป อาตมาจะถ้อเอาทางอน

อีกทางหนึ่งไป เธออย่าเรียกอาตมาว่าเป็นพระสวามีของเธอ และ

อาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่าเป็นนมเหย้าของอาตมาอีก ฯ

ดังไต่สัคขมา แม้พระนางสวลีอนพระภัสคามาหาชนกตรัสว่า

เธออย่าเรียกว่าเป็นพระสวามีของเธอ ก็ยงเส้ตัจคิตตามพระมหาสัค

อยู่นั่นเอง ฯ พระมหาสัคก็ไม้ทรงสามารถให้พระนางสวลีเส้ตัจ

กลับ ฯ แม้มหาชนราชบริพารก็ยงคิตตามพระองค์อยู่นั่นเอง ฯ ก็

แต่นนมคตงหนงในทึไม้ไกล ฯ ลาคขนพระมหาสัคทอคพระเนตร

เห็นแนวบ้านเขยวชระอุ่ม เป็นผู้มีพระราชประสงค์ให้พระนางเส้ตัจ

กลับ เมื่อกำเนินไปไต่ทอคพระเนตรเห็นหญ้ามุงกระต่ายในทึไม้ไกล

มรรคา ฯ พระองค์ยงถอนคตหญ้ามุงกระต่ายนนั้น ตรัสเรียกพระนาง

มาตรัสว่า นางสวลีผู้เจริญ เธอจงมุงคหญ้ามุงกระต่ายน ก็หญ้าม

ุงกระต่ายนจะไม่อาจสขค่อในกอนไต่อกณนไต่ ความอยู่ร่วมด้วยเธอ

ภายในเจ็ดวัน มีโคเสด็จมาสู่ทางแห่งมนุษย์อีก ๑ ฝ่ายพระนาง
 สวลเสด็จกลับแล้ว ให้สว่างเจดีย์ทั้งหลายในสถานที่พระโพธิสัตว์
 ตรัสกับช่างครุ ตรัสกับนางกุมารี เสวยเนื้อที่สุนัขทั้ง ตรัสกับพระ
 มิคชาลินคายนค และตรัสกับพระนารทฤๅษี ทุกคำขบแล้ว บุษาค้วย
 คณิศชาติขยขมมาลาเป็นต้น เป็นผู้นอนเสนางคณิศกรแวกคล้อม ภายหลัง
 เสด็จไปถึงมถิลานคร ทรงอภิเษกพระราชโอรสอันมีพระนามว่า
 ที่นามราชากุมารเป็นพระราชาในอัมพวนอุทยาน ส่งพระราโอรส
 ผู้นอนหมเสนาแวกคล้อมนั้น ให้กลับไปยังมถิลาราชธานี ส่วนองค์พระนาง
 ทรงผนวชเป็นอิสินี ประทับอยู่ในราชอุทยานนั้น ทรงทำกสิณ-
 ขวิกรรมกโตขลลุดมาน ไม่เสื่อมจากฉานก็เป็นผู้มีพรหมโลกเป็นที่
 ไปในเบื้องหน้าในที่สุดแห่งพระชนมายุ ฝ่ายพระบรมโพธิสัตว์มหา
 ชนกราชไม่เสื่อมจากฉาน ก็ยังเกิดในพรหมโลก ๑

สตุตา อิมิ ชมมเทสนิ อหริตวา สมนเตจพระโลกุตมา-

จารย์ทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมาแล้ว ตรัสท้าวความหลังว่า แนะ
 ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตออกมหาภิเนษกรรมณในยัตินหามิไต
 ณะ ในกาลก่อนก็โคเสด็จออก ตรัสฉะนแล้ว ประชุมชาตกว่า
 ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุชออรทระณยตน ทิศา-
 ปาโมกขพราหมณ์ในครั้งนั้น เป็นภิกษุชอกสสยณยตน นางเทว-
 ธิคามณเมชลาผู้รักษาสุมทรในครั้งนั้น เป็นนางภิกษุชออบลววรรณา
 ณยตน พระนารทมหาณในครั้งนั้น เป็นภิกษุชอ สารีขุ ตรณยตน

พระมิตาจีนมหาตาศในครั้งนั้น เป็นภิกษุชื่อโมคคัลลานะณบดิน
 นางกุมารีภาในครั้งนั้น เป็นนางเขมาภิกษุณบดิน ช่างครในครั้งนั้น
 เป็นภิกษุชื่ออานนทณบดิน ราชบริษทในครั้งนั้น เป็นพุทธบริษท
 ณบดิน พระนางสิวลเทวีในครั้งนั้น เป็นชนนีแห่งราหุลกุมารณบดิน
 ทิฆมาวกุมารในครั้งนั้น เป็นราหุลกุมารณบดิน พระชนกชนนีทั้งสอง
 ในครั้งนั้น เป็นพระราชสกุลณบดิน กัมมาชนกนรินทร์ ผู้ทรง
 สมนเพศในครั้งนั้น เป็นเราผู้สัมมาสัมพุทธะณบดินแล ฯ

จบมหาชนกชาดก

คำนำ

หนังสือทศชาติ ข้าพเจ้าได้แปลตั้งใจไว้เต็มสำหรับช่วยในวันข้าพเจ้าเกิดขละเรื่อง คณข้าพเจ้าอายุครบ ๗๐ ปี ครั้นจะให้พิมพ์สุวรรณสามชาดกที่ ๓ ต่อไป ก็เห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก บรรดาทศชาติมโหสถชาดกที่ ๕ เป็นเรื่องใหญ่ คณควรพิมพ์มโหสถชาดกช่วยในวันเกิดเป็นพิเศษ ซึ่งได้พิมพ์ช่วยแล้ว ส่วนสุวรรณสามชาดกที่ ๓ และเนมิชาดกที่ ๔ ไว้พิมพ์ในปีต่อไป เพราะพิมพ์เรื่องไหนก่อนหรือหลังไม่เป็นการขัดข้องอะไร เมื่อพิมพ์จนเสร็จแล้วก็แปลคำขียนไปเอง ๆ มีความคิดขึ้นใหม่อีกว่า สุวรรณสามชาดกที่ ๓ ไว้พิมพ์ให้มารดาแจกในปี ๒๕๗๓ ซึ่งท่านจะมีอายุได้ ๙๐ โดยปีและให้เหลือไว้สำหรับข้าพเจ้าแจกในวันเกิดของข้าพเจ้าด้วย ส่วนเนมิชาดกที่ ๔ รอ ๆ ไว้สำหรับมารดาถึงอนิจจกรรมจะได้พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจ ๆ ประจวบคณมารดาถึงอนิจจกรรมลง ข้าพเจ้าจึงให้พิมพ์พร้อมกันทั้งสุวรรณสามชาดกที่ ๓ ทั้งเนมิชาดกที่ ๔ รวมเป็นเล่มเดียว สำหรับช่วยในวันพระราชทานเพลิง ๆ

รูปสำหรับเรื่องสุวรรณสามและเนมิ สมนต์เจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ประทานอย่างที่เคยมาแล้ว เป็นที่ขอบพระเดชพระคุณ ๆ

รูปมารดานั้น นายหงษ์ช่างถ่ายรูปได้พิมพ์ช่วย จึงได้รับความขอบใจของข้าพเจ้าด้วย ๆ

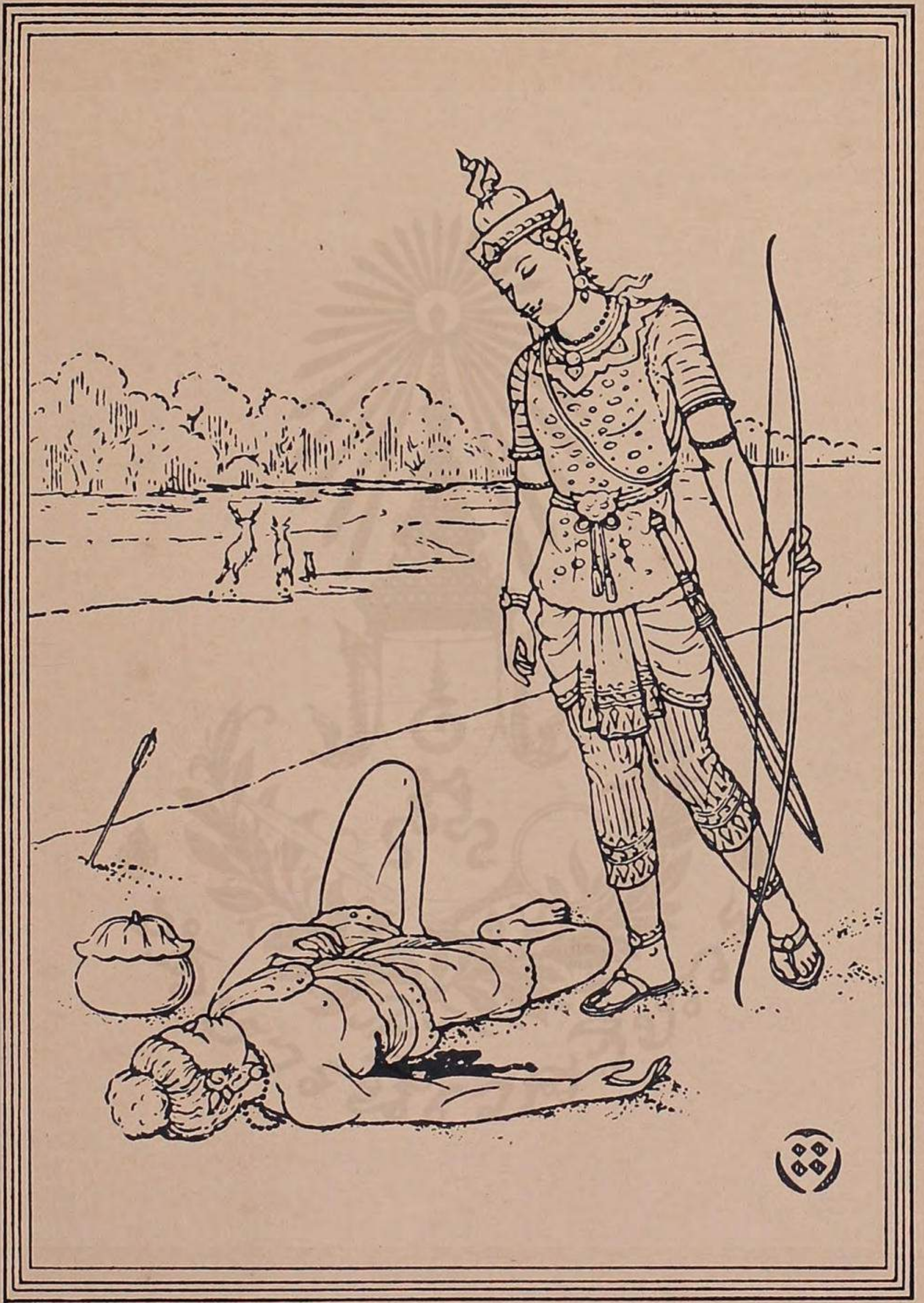
หนังสือที่ข้าพเจ้าให้พิมพ์นี้ ขออุทิศแก่มารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว
จงเป็นผลสำเร็จกิจที่ปรารถนาของมารดา โดยควรแก่คติกำเนิด ฯ

ที่มารดานั้นเกิดวันอาทิตย์เดือน ๘ (ขึ้นหรือแรมก็ตามท่านจำ
ไม่ได้) บัณฑิต พุทธศักราช ๒๓๘๔ ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๖ กันยายน
ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๔๗๒
เวลา ๒๒ นาฬิกา ๔๘ นาที ฯ

กรมหลวงชินวราธิบดี

วัดราชบพิธ

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๗๒

नववत्सलाम
१

मेतत्ता

शतक

สุวรรณสามชาติกที่ ๓

นมตฤ รัตนตยสส์

โก นุ มั อสุนา วิชฌิตี อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนโต
เอกั มาตุโปสกั ภิกขุ อารพภู กเถสี ฯ

สมเด็จพรศาสดาเมื่อประทับอยู่ณพระเชตะวันวิหาร ทรงพระ
ปรารภพระภิกษุรูปหนึ่งผู้เลียงมารคา ตรัสพระธรรมเทศนานั้นมีคำว่
โก นุ มั อสุนา วิชฌิ เป็นต้น ฯ

สาวตถึยั กิร ดังได้สคัยมามีกลุบุตรผู้หนึ่งเป็นบุตรคนเคียว
ของสกุลเศรษฐีผู้หนึ่ง มีทรัพย์สมบัติสียแปดโกฏฐิ ในสาวตถึนคร ฯ
กลุบุตรนั้นเป็นผู้เป็นที่รักเป็นที่ยงใจ ให้เจริญของมารคาและบิดา
ทั้งสอง ฯ วันหนึ่งอยู่บนปราสาทเขคส์หัยญชรแลคภูในถนนใหญ่ เห็น
มหาชน ถอของหอมและระเบียบคอกไม้ ไปสู่พระเชตะวันวิหาร เพื่อ
ต้องการสคัยพระธรรมเทศนา จึงจินตนาการว่ แม้ตัวเราก้จักไป
กัยพวกนั้นบ้าง จึงให้คนถอของหอมและระเบียบคอกไม้ ไปสู่พระวิหาร
ถวายเป็นถวีสหน้าควรคิมเป็นต้นแก่พระสงฆ์ และบูชาสมเด็จพรผู้มี
พระภาคเจ้าควยของหอมและคอกไม้เป็นต้น กรายแลวนั่งฟังธรรม-
เทศนาณที่ควรส่วนหนึ่ง เห็นอาทั้นพโทษิในกามทั้งหลาย กำหนด
อานิสงส์แห่งบรรพชา ครันบริษทลุกไปแล้ว จึงกรายสมเด็จพรผู้มี
พระภาคเจ้าทูลขอบรรพชา ฯ ลำคยนั้นสมเด็จพรศาสดาตรัสกะ

กลุขบุตรนั้นอย่างนั้นว่า พระศถาคตเจ้าทั้งหลายไม่ทรงยังบุตรที่มารดา
 บิดายังมิได้อนุญาตให้บรรพชา ฯ กลุขบุตรได้ฟังรับสั่งดังนี้ จึงถวาย
 บังคมพระผู้มีพระภาคเจ้ากลับไปเคหสถาน กราบมารดาและบิดา
 โดยเคารพเป็นอันดี แล้วกล่าวอย่างนั้นว่า ข้าแต่มารดาบิดา ข้าพเจ้า
 จักบวชในสำนักพระศถาคตเจ้า ฯ ลำดับนั้นมารดาบิดาของกลุขบุตรนั้น
 ได้ฟังคำนั้น ก็เป็นราวกะมีหัวใจแตกเป็นเจ็ดเสี่ยงเพราะความเป็นผู้
 มับุตรคนเดียว หวังนอญด้วยความสืเนหาในบุตร ได้กล่าวอย่างนั้นว่า
 ลูกก่อนพ่อผู้เป็นบุตรที่รัก ผู้เป็นหน่อแห่งสกุล ผู้เป็นตฤจดวงตา
 ผู้เช่นด้วยชีวิตของเราทั้งสอง เราทั้งสองยังมีชีวิตอยู่เว้นจากเจ้า
 อย่างไรได้ ชีวิตของเราทั้งสองเนื่องในเจ้า จริ่งอยู่เราทั้งสองแก่
 เฒ่าแล้ว จักถึงความตายในวณหรือพรุ่งนี้ เจ้าละเราทั้งสองไป
 ได้หรือ อันธรรมดาว่าบรรพชาอันบุคคลทำได้ยากยิ่ง เมื่อต้องการ
 ด้วยเย็น ย่อมได้ร้อน เมื่อต้องการด้วยร้อน ย่อมได้เย็น เพราะ
 เหตุนั้นเจ้าอย่าบวชเลย ฯ กลุขบุตรได้สดับคำของมารดาบิดาดังนั้น
 ก็มีความทุกข์โทมนัสนั่งกมศรัษะชบเซา ไม่บริโภคอาหารสัน
 เจ็ดวัน ฯ ลำดับนั้นมารดาบิดาแห่งกลุขบุตรนั้นจึงคิดกันอย่างนั้นว่า ถ้า
 บุตรของเราทั้งสองมิได้รับอนุญาตให้บวชจักตายไซ้ เราทั้งสองจัก
 มิได้เห็นอกเลย บุตรเราเป็นนอญด้วยเพศบรรพชิตเราทั้งสองจักได้
 เห็นอกต่อไป ครนคิดเห็นกันอย่างนั้นแล้วจึงอนุญาตว่า ลูกก่อนพ่อ
 ผู้เป็นลูกที่รัก เราทั้งสองอนุญาตให้เจ้าบวช เจ้าจงบวชเถิด ฯ กลุขบุตร
 นั้นได้ฟังคำอนุญาตดังนั้นก็มีใจยินดี น้อมสรวะทงสนลงกราบเท้า

มารดาบิดาออกจากสาวัตถินคร^๑ไปสู่พระเชตะวันาราม ถวายบังคม
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า^๒ทูลขอบรรพชา^๓ ฯ พระบรมศาสดาทรัส
 สั่งให้พระภิกษุรูปหนึ่ง^๔บวช^๕กัลยบุตร^๖นั้นเป็นสามเณร^๗ จำเดิมแต่สามเณร
 นั้นบวชแล้วลาภสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้น^๘ ฯ สามเณรนั้นยังอาจารย์
 และอุปัชฌายะให้ยินดี^๙ แล้วอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว^{๑๐} เวียนธรรมอยู่^{๑๑}
 หาพรรษาจึงดำริว่า^{๑๒} เราอยู่ในทนเกลื่อนไปด้วยหมู่ญาติเป็นต้น^{๑๓} หา
 สมควรแก่เราไม่^{๑๔} ฯ เป็นผู้นั้นใครจะยังวิยัสสนาธุระ^{๑๕} ให้บริบูรณ์^{๑๖} จึงเวียน
 กรรมฐานในสำนักแห่งอุปัชฌายะ^{๑๗} ออกจากวิหารเชตะวัน^{๑๘}ไปสู่^{๑๙}จันท-
 คาม^{๒๐}แห่งหนึ่งอยู่ในป่าอาศัย^{๒๑}จันทคาม^{๒๒}นั้น^{๒๓} ฯ ภิกษุนั้นเจริญวิยัสสนา
 ในที่นั้น^{๒๔}แม้^{๒๕}สยตพยายามอยู่^{๒๖}สิ้นสิบสองปี^{๒๗} ก็ไม่สามารถยังธรรมวิเศษ
 ให้เกิด^{๒๘} ฯ ฝ่ายมารดาและบิดาของภิกษุนั้น^{๒๙} ครั้นเมื่อกาลล่วงไป
 ก็ชกตสนลง^{๓๐} ฯ ก็เหล่าชนที่ประกอบภารณาการ^{๓๑}พาณิชย์^{๓๒}คิดเห็นว่า
 บุตรหรือพี่น้องผู้จะ^{๓๓}ใจ^{๓๔}ทัก^{๓๕}เตือน^{๓๖}จับกุม^{๓๗}พวกเขา^{๓๘}ยอม^{๓๙}ไม่มี^{๔๐}ในสกุล^{๔๑}นั้น^{๔๒} จึงถือ
 เอาทรัพย์ตามแต่กำลัง^{๔๓}ของตน^{๔๔} ฯ จะ^{๔๕}หอบ^{๔๖}หวไป^{๔๗}ได้^{๔๘}และ^{๔๙}หลบหนี^{๕๐}ไปตาม
 ซอบใจ^{๕๑} ฯ แม้^{๕๒}ทำ^{๕๓}สกรรมกร^{๕๔}ในเรือน^{๕๕}ก็^{๕๖}ถือเอา^{๕๗}เงินทอง^{๕๘}เป็นต้น^{๕๙}หนี^{๖๐}ไป^{๖๑} ฯ
 ครั้นต่อมา^{๖๒}ชนทั้งสอง^{๖๓}ผู้^{๖๔}มารดา^{๖๕}บิดา^{๖๖}ของ^{๖๗}กัลยบุตร^{๖๘}ผู้^{๖๙}บวช^{๗๐}แล้ว^{๗๑}นั้น^{๗๒} ก็^{๗๓}ตก^{๗๔}ทุกข์^{๗๕}
 ไต่^{๗๖}ยาก^{๗๗}เหลือ^{๗๘}เกิน^{๗๙} ไม่^{๘๐}ไต่^{๘๑}แม้^{๘๒}ซง^{๘๓}อนรค^{๘๔}นำ^{๘๕}ใน^{๘๖}มือ^{๘๗} ก็^{๘๘}ขาย^{๘๙}เรือน^{๙๐} ไม่มี^{๙๑}
 เรือน^{๙๒}อยู่^{๙๓} ถึง^{๙๔}ความ^{๙๕}เป็น^{๙๖}ผู้นำ^{๙๗}การ^{๙๘}บุญ^{๙๙}อย่าง^{๑๐๐}ยิ่ง^{๑๐๑} นุ่ง^{๑๐๒}ห่ม^{๑๐๓}ผ้า^{๑๐๔}ท่อน^{๑๐๕}เก่า^{๑๐๖} ถือ^{๑๐๗}
 กระเบื้อง^{๑๐๘}เทียว^{๑๐๙}ขอ^{๑๑๐}ทาน^{๑๑๑}ทน^{๑๑๒}ทน^{๑๑๓}นั้น^{๑๑๔} ฯ ใน^{๑๑๕}กาล^{๑๑๖}นั้น^{๑๑๗}มี^{๑๑๘}พระ^{๑๑๙}ภิกษุ^{๑๒๐}รูป^{๑๒๑}หนึ่ง^{๑๒๒} ออก^{๑๒๓}จาก
 พระเชตะวันวิหาร^{๑๒๔} ไป^{๑๒๕}สู่^{๑๒๖}ที่อยู่^{๑๒๗}แห่ง^{๑๒๘}ภิกษุ^{๑๒๙}บุตร^{๑๓๐}เศรษฐี^{๑๓๑}อนาถา^{๑๓๒}นั้น^{๑๓๓} ฯ ภิกษุ
 เศรษฐี^{๑๓๔}บุตร^{๑๓๕}นั้น^{๑๓๖}ทำ^{๑๓๗}อาคันตุกว^{๑๓๘}ตร^{๑๓๙}แก่^{๑๔๐}ภิกษุ^{๑๔๑}ผู้^{๑๔๒}มาจาก^{๑๔๓}พระ^{๑๔๔}เชตะวัน^{๑๔๕}นั้น^{๑๔๖}แล้ว^{๑๔๗} นุ่ง^{๑๔๘}

เป็นสุขแล้ว จึงถามว่าท่านมาแต่ไหน ภิกษุผู้เฝ้าคนตักกะแจ้งว่า
 มาจากพระเชตวัน จึงถามถึงความผาสุกแห่งสมเด็จพระเจ้าศาสดาและ
 พระมหาสาวกเป็นต้นแล้ว จึงถามถึงข่าวคราวแห่งมารดาและบิดาว่า
 ความสำราญมีแก่สกุลเศรษฐีชื่อนั้น ในเมืองสาวัตถีดอกหรือ ฯ ภิกษุ
 ผู้เฝ้าคนตักกะตอบว่า เธออย่าถามถึงข่าวคราวแห่งสกุลนั้นเลย ครั้น
 ภิกษุเศรษฐีบุตรชกถาม จึงแจ้งว่า ไต่ยินว่าสกุลนั้นมียศคนเคียว
 เขายวชในพระศาสนา จำเดิมแต่เขายวชแล้ว สกุลนั้นก็เลื่อมสันไป
 บัดนี้เศรษฐีผู้เป็นมารดาบิดาททั้งสองเป็นกำพร้ากรรณาอย่างยิ่ง ถอน
 ภาระเบองเทยวขอทานเขาเลียงชีวิต ฯ ภิกษุผู้เศรษฐีบุตรไต่พงคำ
 พระเถระผู้เฝ้าคนตักกะนั้นก็ไม้อาจจะทรงตัวอยู่ไต่ มีดวงตาทั้งสองข้าง
 ชุ่มเต็มด้วยน้ำตาปรารภร้องไห้ ฯ พระเถระเห็นอาการนั้นจึงถามว่า
 เธอร้องไห้ทำไม ฯ ภิกษุบุตรเศรษฐีตอบว่า ชนทั้งสองนั้นเป็น
 มารดาบิดาของข้าพเจ้า ฯ เป็นบุตรของชนทั้งสองนั้น ฯ พระเถระ
 จึงกล่าวว่า มารดาบิดาของเธอถึงความพินาศเพราะอากัณเฑาะ ฯ จึง
 ไปปฏิบัติมารดาบิดานั้น ฯ ภิกษุบุตรเศรษฐีคิดว่า เราสืบทอดพยายาม
 สิ้นสืบทอดขบ ไม่สามารถเพื่อยังมรรคผลให้เกิด เราจักเป็นคน
 อภัพพ์ ประโยชน์อะไรด้วยบรรพชาเล่า เราจักเป็นคฤหัสถ์เลี้ยง
 มารดาบิดาและให้ท่านก็จักมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า คิดฉะนั้นแล้ว
 มอบสถานที่อยู่ภายในป่าแก่พระเถระผู้เฝ้าคนตักกะนั้นนมัสการพระเถระนั้น
 แล้ว อิกวันหนึ่ง ออกจากป่าไปโดยลำคยถึงวิหารหลัง พระเชตวัน
 ไม่ไกลแต่กรุงสาวัตถี ฯ มรรคาในที่นั้นมีสองแพร่ง ฯ ทางหนึ่งไป

พระเชตะวัน ทางหนึ่งไปในกรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุนั้นหยุดยืนอยู่ใน
 ที่นั้น คิดว่า เราจักไปห้ามมารดาบิดาก่อนหรือ ฯ ไปเฝ้าพระทศพล
 ก่อน แล้วคำวิต่อไปว่า มารดาบิดา เราไม่ได้พบนานแล้วก็จริง
 แต่จำเดิมแต่เราจักได้เฝ้าพระพุทธเจ้าโดยยาก วันนั้นเราได้เฝ้าพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วฟังธรรม รุ่งขึ้นจึงไปห้ามมารดาบิดาแต่เข้า
 คิณณะแล้วละมรรคาไปเมืองสาวัตถี ไปสู่มรรคาไปพระเชตะวัน ถึง
 พระเชตะวันเวลาเย็น ฯ

ดี ทิวส์ ปน ก็วันนั้นสมเด็จพระศาสดาทอดพระเนตรสัตว์โลก
 ในปัจจุสมัยเห็นอุปนิสัยภิกษุผู้บุตรแห่งสกุลรูปนี้ ฯ พระองค์จึงทรง
 พรรณาคณแห่งมารดาบิดาด้วยมาตุโปสกลสูตรในกาลเมื่อพระภิกษุ
 นั้นมาถึง ฯ ก็ภิกษุนั้นยืนอยู่ในที่สัคขวิษิตสัคขธรรมกถาอันไพเราะ
 จึงรำพึงว่า เราได้คิดไว้ว่าจักเป็นคฤหัสถ์อาจบำรุงปฏิบัติมารดา
 บิดา ก็พระบรมศาสดาตรัสว่าแม้ผู้เป็นบรรพชิตก็ทำอุปการแก่
 มารดาบิดาได้ ถ้าเราไม่ได้มาเฝ้าพระบรมศาสดาก่อนแล้วไป จัก
 เลื่อมจากบรรพชาเห็นปานนี้ ก็ขบขันไม่ต้องลึกลงใจเป็นผู้มีเรือน เป็น
 บรรพชิตอยู่ดั่งนแล จักเลี้ยง कुमारบิดา ฯ ภิกษุนั้นถวายเป็นคัม
 พระศาสดาแล้ว ออกจากพระเชตะวันไปสู่โรงสลากรับภัตตาหารและ
 ขวคทได้ถวายสลากรแล้วอยู่ในขาสันตีสองข เป็นประหนึ่งว่าถึงแล้ว
 ชงความเป็นผู้พ่ายแพ้แล้ว ฯ ภิกษุนั้นเข้าไปในเมืองสาวัตถีแต่เข้า
 คิดว่า เราจักถือเอาอายุก่อนหรือไปห้ามมารดาบิดาก่อน แล้วคิดว่า
 การมมอเปล่าไปสู่สำนักคนกำพร้าไม่สมควร จึงถือเอาอายุไปสู่ประตู

เรือนเก่าของมารดาและบิดา ก็เห็นมารดาบิดาผู้เที่ยวสู้ที่ขอยาคูแล้ว
 เข้าอาศัยริมฝาเรือนคนอนนั่งอยู่ถึงความเป็นคนกำพร้าเชื่องใจ ก็มี
 ความโศกเกิดขึ้น มีในตาทั้งสองเต็มไปด้วยน้ำตา ยืนอยู่ที่ใกล้แห่ง
 มารดาบิดาทั้งสองนั้น ๆ มารดาและบิดาทั้งสองนั้นเห็นภิกษุผู้ขจรกั
 จำหาได้ไม่ ๆ มารดาของภิกษุนั้นจึงกล่าวว่า ของเคียวของฉัน
 อันควรถวายพระผู้เป็นเจ้าไม่มี พระผู้เป็นเจ้าอย่าปรารถนาเลย ด้วย
 สำคัญว่าภิกษุนั้นจักยกนเพื่อภิกษาจาร ๆ ภิกษุนั้นได้ฟังคำแห่งมารดา
 เกิดความโศกเป็นกำลัง มีดวงตาเต็มไปด้วยน้ำตายืนอยู่ในที่นั้น เพราะ
 ได้รับความเสระหัวใจ แม้มารดากล่าวเช่นนั้นสองครั้งสามครั้งก็ยัง
 ยืนอยู่นั่นเอง ๆ ลำคยนั้นบิดาจึงพูดกะมารดาว่า จงไปคย นั้นบุตรเรา
 ทั้งสองหรือหนอ ๆ นางลุกไปใกล้ภิกษุนั้นแลคยก็จำได้ จึงหมอบ
 ปรีเทวนาการแทบเท้าแห่งภิกษุผู้ขจรกั ๆ ฝ่ายบิดาไปข้างกร้องให้ ๆ
 นำกรรณาเหลือเกิน ๆ ฝ่ายภิกษุนั้นเห็นมารดาบิดากัไม่อาจจะทรงกาย
 อยู่ใดกร้องให้ ๆ ภิกษุนั้นกล่นความโศกแล้วกล่าวกะมารดาว่า
 ท่านทั้งสองอย่าคยเลย อาตมะจักเลี้ยงคยให้ผาสัก ยังมารดาบิดาให้
 อุ่นใจแล้ว ให้คยมาคยให้หนึ่งพักในที่ควรส่วนหนึ่งแล้ว นำภิกษาหาร
 มาอีก ให้มารดาบิดาบริโภค แล้วแสวงภิกษาเพื่อตน ไปสู่สำนัก
 แห่งมารดาบิดา แล้วถามด้วยภคตอาหารอีก ได้รับความตอบว่าไม่บริโภค
 จึงบริโภคเอง แล้วให้มารดาบิดาอยู่ในที่ควรแห่งหนึ่ง ๆ ภิกษุนั้น
 ได้ปฏิบัติมารดาบิดาทั้งสองโดยนิยมนจำเต็มแต่นั้นมา ๆ ให้ภคตอัน

เกิดในบัณฑิตรเป็นต้นที่ตนได้แก่มารดาบิดานั้น ส่วนตนเที่ยวภิกษาจาร
 ได้มากับวิโลก เมื่อไม่ได้ก็ไม่ได้วิโลก ได้ผ้าจำพรรษา หรือผ้า
 อินใดอันหนึ่งอันซึ่งเป็นอดิเรกลาภก็ให้แก่มารดาบิดานั้น ชักยอม
 ผ้าเก่าแก่ที่มารดาบิดานั่งห่มแล้วเย็บปะนุ่งห่มเอง ๆ ก็วันทีภิกษุนั้น
 ได้ภิกษาหาร น้อย วันทีไม่ได้ มากกว่า ๆ ผ้านุ่งผ้าห่มแห่งภิกษุนั้น
 เสราหมองเต็มที ๆ เมื่อภิกษุนั้นปฏิบัติมารดาบิดาต่อมากก็เป็นผู้ชวย
 หมองเสราผิวพรรณ กายเหลืองขน ๆ มีกริชกายคาคไปด้วยเส้นเอ็น ๆ
 ครึ่งนั้นเหล่าภิกษุเพื่อนเห็นเพื่อนกันก็เห็นภิกษุนั้นจึงถามว่า คุณก่อน
 อาวุโส แต่ก่อนสรีระวรรณะของเธองามสกลใส ก็ขยทั้นเธอชวยเสรา
 ผิวพรรณไม่งามกายเหลืองขน ๆ มีร่างกายคาคไปด้วยเส้นเอ็น พยาธิ
 เกิดขึ้นแก่เธอหรือ ๆ ภิกษุนั้นตอบว่า พยาธิมิได้เกิดขึ้นแก่
 ข้าพเจ้า ก็แต่ความกังวลมีแก่ข้าพเจ้า แล้วแจ้งประพฤติเหตุนั้น ๆ
 ภิกษุเหล่านั้นจึงกล่าวว่า สมเด็จพระศาสดาไม่ประทานอนุญาตเพื่อยัง
 ของที่เขาให้ด้วยศรัทธาให้ตกไป ก็เธอถอเอาของที่เขาให้ด้วยศรัทธา
 มาให้แก่เหล่าคฤหัสถ์ ทำกิจอื่นไม่ควร ๆ ภิกษุนั้นได้ฟังถ้อยคำแห่ง
 ภิกษุเหล่านั้นก็ระอาทอศทังมาตาศักดิ์ฐานกิจเสีย ๆ ภิกษุเหล่านั้น
 ไม่ยินดีแม้วด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น จึงไปสู่สำนักสมเด็จพระผู้มี
 พระภาคกราบทูลว่า ภิกษุชอนนียงของที่เขาให้ด้วยศรัทธา ให้ตกไป
 เลียงตุคฤหัสถ์ ๆ สมเด็จพระศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมาตรัสถามว่า
 แนะภิกษุ ได้ยินว่า เธอถอเอาของศรัทธาไทยไปเลียงฌราวาสจริงหรือ
 ครั้นภิกษุนั้นกราบทูลรับว่าจริง เมื่อทรงไคร้จะพรรณนากิริยาแห่ง

ภิกษุ^๕นั้น และทรงใคร่จะประกาศบรรพชรรยาของพระองค์^๑ จึงตรัส
 ถา^๑มว่า^๕ แน^๕ะภิกษุ^๕ เธอ^๕เล^๕ยง^๕ค^๕ุ^๕เหล^๕่า^๕ค^๕ฤ^๕ห^๕ัส^๕ถ^๕ เล^๕ยง^๕ค^๕ุ^๕เหล^๕่า^๕ค^๕ฤ^๕ห^๕ัส^๕ถ^๕
 เหล^๕่า^๕ไ^๕ห^๕น^๕ ฯ ภิกษุ^๕น^๕น^๕กร^๕าย^๕ท^๕ล^๕ว^๕า^๕ ม^๕าร^๕ค^๕า^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕ข^๕อง^๕ข^๕ำ^๕พ^๕ระ^๕อง^๕ค^๕ พ^๕ระ
 เจ^๕ำ^๕ค^๕ะ^๕ ฯ ส^๕ม^๕เ^๕็^๕จ^๕พ^๕ระ^๕ล^๕อ^๕ก^๕น^๕า^๕ถ^๕เจ^๕ำ^๕จ^๕ิง^๕ป^๕ระ^๕ท^๕า^๕น^๕ส^๕า^๕ธ^๕ก^๕าร^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ค^๕ร^๕ิง^๕ว^๕า^๕
 ค^๕ิ^๕แล^๕ว^๕ ฯ เพ^๕อ^๕จ^๕ะ^๕ย^๕ง^๕ค^๕ว^๕าม^๕อ^๕ต^๕ส^๕ำ^๕ห^๕ะ^๕ให้^๕เก^๕ิ^๕ต^๕แ^๕ก^๕ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ^๕น^๕น^๕ จ^๕ิง^๕ท^๕ริ^๕ส^๕ว^๕า^๕
 เธอ^๕ส^๕ถ^๕ิ^๕ต^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใน^๕ม^๕ร^๕ร^๕ค^๕า^๕ท^๕เ^๕ว^๕า^๕ค^๕ำ^๕เ^๕น^๕เ^๕น^๕ แม^๕เ^๕ว^๕า^๕เม^๕อ^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ต^๕ิ^๕บ^๕ร^๕พ^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕
 ก^๕ิ^๕ไ^๕ค^๕ิ^๕เล^๕ย^๕ง^๕ข^๕ำ^๕ร^๕อง^๕ม^๕าร^๕ค^๕า^๕บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕ ฯ ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ^๕น^๕น^๕ไ^๕ค^๕ิ^๕พ^๕ัง^๕พ^๕ระ^๕พ^๕ท^๕ธ^๕ภ^๕า^๕ษ^๕ิ^๕ต^๕ก^๕ิ^๕ง^๕น^๕น^๕
 ก^๕ิ^๕ก^๕ล^๕ย^๕ไ^๕ค^๕ิ^๕ค^๕ว^๕าม^๕เบ^๕ิ^๕ก^๕ข^๕า^๕น^๕ใน^๕ใจ^๕ ข^๕ำ^๕เพ^๕็^๕ญ^๕ม^๕า^๕ค^๕า^๕บ^๕ิ^๕ค^๕ุ^๕ย^๕ฐ^๕ฐ^๕า^๕น^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕ย^๕ง^๕ข^๕น^๕
 ส^๕เ^๕ม^๕อ^๕ไป^๕ ฯ ล^๕ำ^๕ค^๕ิ^๕ข^๕น^๕น^๕ส^๕ม^๕เ^๕็^๕จ^๕พ^๕ระ^๕ส^๕ัม^๕ม^๕า^๕ส^๕ัม^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ธ^๕เจ^๕ำ^๕ เม^๕อ^๕ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕
 ก^๕ร^๕าย^๕ท^๕ล^๕ว^๕ิง^๕ว^๕อน^๕ให้^๕ท^๕ร^๕ง^๕ป^๕ระ^๕ก^๕า^๕ศ^๕บ^๕ร^๕พ^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕ข^๕อง^๕พ^๕ระ^๕อง^๕ค^๕ จ^๕ิง^๕ท^๕ร^๕ง^๕น^๕ำ^๕ม^๕า^๕
 ซ^๕ึง^๕อ^๕ค^๕ิ^๕ต^๕น^๕ิ^๕ท^๕า^๕น^๕ ก^๕ิ^๕ง^๕ค^๕อ^๕ไป^๕น^๕ิ^๕ ฯ

อ^๕ต^๕ิ^๕เต^๕ ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ^๕เว^๕ พ^๕า^๕ร^๕า^๕ณ^๕ส^๕ิ^๕น^๕ค^๕ร^๕โต^๕ อ^๕วิ^๕ท^๕ุ^๕เร^๕ น^๕ท^๕ิ^๕ยา^๕ โ^๕อ^๕ริ^๕ม^๕ตี^๕เร^๕
 เอ^๕โก^๕ เน^๕ส^๕า^๕ท^๕ค^๕า^๕โม^๕ อ^๕โ^๕ห^๕สี^๕ คุ^๕ก^๕อ^๕น^๕ภ^๕ิก^๕ษ^๕ุ^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ ใน^๕อ^๕ค^๕ิ^๕ต^๕ก^๕า^๕ล^๕
 ย^๕ง^๕ม^๕ี^๕ข^๕ำ^๕น^๕น^๕าย^๕พ^๕ร^๕า^๕น^๕ข^๕ำ^๕น^๕ห^๕น^๕ิง^๕ร^๕ิม^๕ผ^๕ง^๕น^๕แ^๕ห^๕ัง^๕แม่^๕น^๕้ำ^๕ไ^๕ม่^๕ไ^๕ก^๕ล^๕แ^๕ต^๕่^๕พ^๕า^๕ร^๕า^๕ณ^๕ส^๕ิ^๕น^๕ค^๕ร^๕ ฯ
 แ^๕ล^๕ะ^๕ม^๕ี^๕น^๕าย^๕พ^๕ร^๕า^๕น^๕ข^๕ำ^๕น^๕ห^๕น^๕ิง^๕ร^๕ิม^๕ผ^๕ง^๕ไ^๕น^๕น^๕แ^๕ห^๕ัง^๕แม่^๕น^๕้ำ^๕น^๕ั้น^๕ ฯ น^๕าย^๕เน^๕ส^๕า^๕ท^๕ผู้^๕เ^๕็^๕เป็น^๕
 ไ^๕ห^๕ญ^๕์^๕ท^๕ัง^๕ส^๕อง^๕ใน^๕ข^๕ำ^๕น^๕ท^๕ัง^๕ส^๕อง^๕เ^๕็^๕เป็น^๕ส^๕ห^๕า^๕ย^๕ก^๕ัน^๕ ฯ น^๕าย^๕เน^๕ส^๕า^๕ท^๕ส^๕อง^๕ส^๕ห^๕า^๕ย^๕น^๕น^๕
 ไ^๕ค^๕ิ^๕ท^๕ำ^๕ก^๕ฤ^๕ต^๕ิ^๕ก^๕า^๕ส^๕ัญ^๕ญ^๕า^๕ก^๕ัน^๕ไ^๕ว^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ง^๕น^๕ิ^๕ใน^๕เว^๕ล^๕า^๕ย^๕ง^๕ห^๕น^๕ุ^๕ม^๕ว^๕า^๕ ถ^๕ำ^๕ว^๕า^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ห^๕น^๕ง^๕ม^๕
 ี^๕ค^๕ิ^๕ค^๕า^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ห^๕น^๕ง^๕ม^๕ี^๕ข^๕ุ^๕ต^๕ร^๕ เ^๕ว^๕า^๕ท^๕ัง^๕ส^๕อง^๕จ^๕ิ^๕ก^๕อ^๕ว^๕า^๕ห^๕ว^๕ิ^๕ว^๕า^๕ห^๕ม^๕ง^๕ค^๕ล^๕แ^๕ก^๕ั^๕ข^๕ุ^๕ต^๕ร^๕ข^๕ุ^๕ต^๕ร^๕น^๕น^๕ ฯ
 ล^๕ำ^๕ค^๕ิ^๕ข^๕น^๕น^๕ภ^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕ข^๕อง^๕น^๕าย^๕เช^๕ฏ^๕ฐ^๕เ^๕เน^๕ส^๕า^๕ท^๕ข^๕ำ^๕น^๕ร^๕ิม^๕ผ^๕ง^๕น^๕ค^๕ล^๕อ^๕ค^๕ข^๕ุ^๕ต^๕ร^๕ ฯ ม^๕าร^๕ค^๕า^๕
 บ^๕ิ^๕ค^๕า^๕ให้^๕ซ^๕อ^๕ว^๕า^๕ ท^๕ก^๕ุ^๕ล^๕ก^๕ุ^๕ม^๕าร^๕ เ^๕พ^๕ระ^๕ก^๕ุ^๕ม^๕าร^๕น^๕น^๕อ^๕น^๕ญ^๕า^๕ค^๕ิ^๕ท^๕ัง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ร^๕อง^๕ร^๕ับ^๕
 ด้^๕ว^๕ย^๕ท^๕ก^๕ุ^๕ล^๕พ^๕ั^๕ต^๕ร^๕ใน^๕ข^๕ณะ^๕เก^๕ิ^๕ต^๕ ฯ ภ^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕ข^๕อง^๕น^๕าย^๕เช^๕ฏ^๕ฐ^๕เ^๕เน^๕ส^๕า^๕ท^๕ข^๕ำ^๕น^๕ร^๕ิม^๕ผ^๕ง^๕

โนน้คลอดธิดา ๆ มารดาบิดาให้ชื่อ ปาวิกากุมารี เพราะนาง
 เกิดฝั่งโน้น ๆ ทารกทารกทั้งสองมีรูปโฉมงามน่ารักผิวตั้งทองคำ
 แม่เกิดในสกุลนายพรานก็หาทำปาณาติบาตไม่ ๆ ครั้นอุปราคาสมัย
 ต่อมา เมื่อทุกฤกษ์มารมีอายุได้สิบหกขั้ว มารดาบิดาจึงพูดว่า จะ
 นำกุมาริกามาเพื่อเจ้า ๆ ก็แต่ทุกฤกษ์มารมาแต่พรหมโลกเป็นสัตว์
 อินบริสุทธจึงขบคหทั้งสองแล้วกล่าวว่า ความต้องการตัวอันอยู่ครอง
 เรือนย่อมไม่มีแก่ลูก มารดาบิดาอย่าพูดอย่างนั้นเลย ถึงมารดาบิดา
 จะพูดสองครั้งสามครั้ง ก็หาปรารภนาไม่ ๆ ฝ่ายมารดาบิดาของ
 นางปาวิกาภิการีกกล่าวกระนางปาวิกาธิดาว่า บุตรของสหายนามอยู่
 สรวรงามผิวพรรณเหมือนนกขทองคำ เราจักให้ลูกแก่เขา นางปาวิกา
 ก็กล่าวห้ามอย่างเคียวกันแล้วขบคหทั้งสองเสีย เพราะนางมาแต่
 พรหมโลกเป็นสัตว์บริสุทธเหมือนกัน ๆ กาลนั้นทุกฤกษ์มารส่งข่าวลี้
 ไปถึงนางปาวิกาว่า ถ้าปาวิกาต้องการตัวเมถุนธรรมจงไปสู่
 เคหสถานแห่งขบคลอื่น ความพอใจในเมถุนของกันไม่มี ๆ แม้
 นางปาวิกาที่ส่งข่าวลี้ไปถึงทุกฤกษ์มารขบคลเดียวกัน ๆ ก็แต่มารดา
 บิดาได้ทำอาวาทวิวาหมงคลแก่กุมารกุมารีทั้งสองผู้ไม่ปรารภนาใน
 ทางประเวณีเลย ๆ กุมารกุมารทั้งสองแม้อยู่ร่วมกันก็หาหยิ่งลงสู่
 สมุทรคอกกิเลสราวกะมหาพรหมทั้งสองฉะนั้น ๆ ฝ่ายทุกฤกษ์มารยอม
 ไม่ฆ่าปลาหรือเนื้อ โดยที่สุคนธ์สัตว์ขบคลนำมาก็ไม่ขาย ๆ
 ลำคยนั้นมารดาและบิดาจึงว่ากระทุกฤกษ์มารว่า เจ้าเกิดในสกุลเนสาท
 ไม่ปรารภนาอยู่ครองเรือน ไม่ฆ่าสัตว์ เจ้าจักทำอะไร ๆ ทุกฤกษ์มาร

กล่าวตอบว่า เมื่อท่านทั้งสองอนุญาต ข้าพเจ้าจักบวช ฯ มารดา
 บิดาทรงสองได้ฟังคำบุตรก็อนุญาตว่า ถ้ากระนั้นเจ้าทั้งสองจงบวช ฯ
 ทุกลกมารและปาริกากมารก็ยินดีว่า เรือง ใหว่มารดาบิดาออกจากบ้าน
 เข้าสู่หิมวันตประเทศ ทางฝั่งแม่น้ำคงคาโดยลำดัย มุ่งตรง
 ไปสู่แม่น้ำมีนามว่า มีคสัมมตาซึ่งไหลลงมาแต่หิมวันตประเทศถึง
 แม่น้ำคงคา ฯ

ตสมิ ขณ สกุกสุส ภาวนิ อุณฺหการิ ทสฺเสติ ขณะนั้น
 พิภพแห่ง อมรินทร์เทวราชธิดาลำแดงอาการอันเร่าร้อน ฯ เทวราช
 อาวชนาการก็ทรงทราบการณนั้น จึงตรัสเรียกพระวิสุกรรมเทวบุตร
 มาตรัสว่า ท่านมหาบุรุษทั้งสองออกจากเคหสถาน ใครจะบวช
 เป็นฤษี เข้าสู่หิมวันตประเทศ ควรท่านทั้งสองนั้นจะไต่สถานที่อยู่
 ท่านจงนิรมิตบรรณศาลาและบรรพชิตบริวาร เพื่อท่านทั้งสองนั้น
 ณภายในกิ่งเสียงก่ตั้งแต่มีคสัมमतานที่เสร็จแล้วกลับมา ฯ พระวิสุ-
 กรรมเทพรับเทวบัญชาไปจัดกิจทั้งปวงโดยนัยอันกล่าวแล้วในมุค-
 ขกชชาดก ยิงฝั่งเนอและนกกมีสำเนียงไม่เป็นที่ชอขใจให้หนีไป แล้ว
 นิรมิตมรรคาเดินผู้เดียว แล้วกลับที่อยู่ของตน ฯ กุมารกุมารี
 ทั้งสองเห็นทางนั้นก็เดินไปตามทางนั้นถึงอาศรมขท ฯ ทุกลขณชิต
 เข้าสู่บรรณศาลาเห็นบรรพชิตบริวารก็ทราบล็กกทตตยภาพว่า ทำว
 ล็กกะประทานเรา จึงเปลืองผ้าสาฎกออกนุ่งผ้าเปลือกไม้สีแดงฉนหนึ่ง
 ห่มฉนหนึ่ง พาดหนึ่งเลื้อยขนบ่า พันผูกมณฑลชฎา ทรงเพศฤษี
 แล้วให้นางปาริกายวชเป็นฤษินิ ฯ คายศคายนีทั้งสองเจริญเมตตา

ภูมิภามาพจรอาศัยอยู่สถานหนึ่ง ๆ ฝูงเนื้อและนกแม่ทั้งปวงกลับได้
 เมตตาคิดตัดต่อกันและกันด้วยอานภาพเมตตาแห่ง คายศ คายคินนั้น ๆ
 บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์หนึ่งมิได้เบียดเบียนสัตว์หนึ่ง ๆ ฝ่ายนาง
 ปาริกาฤษนลูกชนแต่เช้าตงนาคมน้ำฉน แล้วกวาดอาศรมขททำกิจ
 ทั้งปวง ๆ คายศและคายคินน้ำผลไม้เล็กใหญ่มาฉนแล้วเข้าสู่บรรณ-
 คาลาของตน ๆ กระทำสมณธรรม สำเร็จการอยู่ในที่นั้น ๆ

สกโลก เตส อปฏฺฐานิ อากจฺจติ ท้าวสหิสันยน์มาสู่ที่
 อยู่ภูฐานแห่งพระมุนีทั้งสองนั้น ๆ วันหนึ่งพิจารณาเห็นอันตรายแห่ง
 พระมุนีทั้งสองนั้นว่า จักษุทั้งสองข้างของท่านทั้งสองจักมิต จึงลงมา
 จากเทวโลกเข้าไปหาทกฺลยณทิต นมัสการแล้วนั่งณที่ส่วนหนึ่งตรัส
 อย่างนั้นว่า อันตรายปรากฏแก่ท่านทั้งสอง ควรที่ท่านทั้งสองจะได้
 ขุดรเพื่อปฏิบัติท่านทั้งสอง ขอท่านทั้งสองจงเสพโลกธรรม ๆ ทกฺล-
 ยณทิตได้สทฺยคำเทวราชจึงกล่าวตอบว่า พระองค์ตรัสอะไร อาตมะ
 ทั้งสองแม้อยู่ในท่ามกลางคฤหาศน์ก็หาได้เสพโลกธรรมไม่ อาตมะ
 ทั้งสองละโลกธรรมนเกลยคฤจกองคฤฉนเต็มไปด้วยกมิชาติ กยคิน
 เข้าสู่ขามนวชเป็นฤษจกทำกรรมเช่นนกระไรได้ ๆ มณวณเทวราช
 จึงตรัสว่า ผู้เป็นเจ้าไม่ใช่ต้องทำอย่างนั้น ผู้เป็นเจ้าเป็นแต่เอามือ
 ลุยทองนางปาริกาคายคินในกาลเมื่อนางมฤคฺย ๆ ทกฺลยณทิตรับว่า
 อาจทำอย่างนี้ได้ ๆ เทวอินทรเจ้าจึงนมัสการลาทกฺลยคไปสู่
 เทพสถานของตน ๆ ฝ่ายทกฺลยฤษกยอกนางปาริกาให้รู้ตัวแล้วเอามือ
 ลุยทองนางในเวลาเมื่อนางมฤคฺย ๆ ตทา กาลนั้นพระโพธิสัตว์จติ

จากเทวโลกถือปฏิสนธิในท้องแห่งนางปาริกาณษินี ฯ กาลล่วงไปได้
 สิบเดือนนางก็คลอดบุตรมีผิวพรรณเสมอกับทองคำ ฯ ด้วยเหตุที่
 บุตรมีผิวพรรณเช่นนั้นมารดาบิดาจึงตั้งชื่อว่า สุวรรณสามกุมาร ฯ
 ในกาลเมื่อนางณษินีไปสุบ้ำเพื่อต้องการมูลผล นางกนิษฐทั้งหลาย
 ที่ภายในบรรพตได้ทำกิจแห่งนางนม ฯ คาบศคาบคินทั้งสองสร่ง
 พระโพธิสัตว์แล้วให้ ไศยาในบรรพตศาลาแล้วพากันไปเพื่อต้องการ
 ผลาผล ฯ ขณะนั้นนางกนิษฐทั้งหลายอุ้มกุมารไปสร่งน้ำที่ชอกภูเข
 เป็นต้น แล้วชนสู่ยกอกมาประคองด้วยขบขชาติต่าง ๆ แล้วฝน
 หริทาลม โนสีลาเป็นต้นที่แผ่นศิลาประให้เป็นเม็ดที่นลาต นำมาให้
 ไศยาในบรรพตศาลาตามเดิม ฯ ฝ่ายนางคาบคินก็กลับมากให้บุตร
 คิมนม ฯ ในอปรภาคสมัยมารดาบิดาทั้งสองประกบรักษาเนือง ๆ
 ซึ่งบุตรนั้นจนอายุบุตรนั้นได้สิบหกปี ให้นั่งอยู่ในบรรพตศาลา ส่วน
 ทั้งสองพากันไปสุบ้ำแสวงหาผลในป่า ฯ **อท มหาสโต**
 ลำคยนั้นพระโพธิสัตว์ทรงคิดว่า อันตรายอันใดอันหนึ่งจะพึงมีแก่
 มารดาบิดาของเราในกาลบางคราว จึงสังเกตไว้ซึ่งทางที่มารดา
 บิดาไป ฯ ลำคยนั้นวันหนึ่งเมื่อกาบศคาบคินนั้นนำมูลผลในป่า
 กลับเวลาเย็นมาใกล้อาศรมขท มหาเมฆตงชนฝนตก ฯ ทั้งสอง
 จึงเข้าไปสุบ้ำไม้ต้นหนึ่ง ยืนอยู่บนยอดจอมปลวก ฯ อสรพิษมีอยู่
 ภายในจอมปลวกนั้น ฯ น้ำฝนเจือกฝนแห่งอไหลลงจากสรีระแห่งณษ
 ณษินีนั้นเข้าไปสุบ้ำหมกแห่งอสรพิษนั้น ฯ โกรธพ่นลมในหมกออกมา ฯ
 ลมในหมกนั้นถูกจิกษุทั้งสองข้างแห่งคาบศและณษินี ฯ ทั้งสองก็เป็น

คนจักษุมืดไม่เห็นกันและกัน ๆ ทกกลบ้ฉทิตเรือกนางปาริกามาบอก
ว่าจักษุทั้งสองของเราเลื่อมมองไม่เห็นนาง ๆ ฝ่ายนางปาริกาก็บอก
เท็จเคียวกัน ๆ ทั้งมองไม่เห็นหนทางก็ปริเทวนาการยืนอยู่ด้วยเข้าใจ
แน่ว่าขคนชวตของเราทั้งสองไม่มีละ ๆ

ก็ ปน เตสึ ปุพุกมมึ ก็บรรพกรรมของดาบศและดาบ-
คินันเป็นไฉน ๆ ได้ยินว่า ท่านทั้งสองนั้นในปางก่อนเกิดในสกุล
แพทย ๆ ครองนินแพทยันรักษาโรคในจักษุของบรมผู้ มีทรัพย์มาก
ผู้หนึ่ง ๆ บรมนินจักษุหายคแล้วไม่ให้ขวัญข้าวค้ำยาหน้อยหนึ่งแก่
แพทยันนั้น ๆ แพทยันนิกชคเคองไปสู่เรือนแจ้งแก่ภรรยาของตนว่า
เรารักษาโรคในจักษุของบรมนินหาย ยัตนเขาไม่ให้ขวัญข้าวค้ำยา
แก่เรา ๆ จักทำอย่างไรคี่ ๆ ภรรยาได้สคยสามีกกล่าวก็โกรธจึงว่า
เราอย่าได้ต้องการทรัพย์ของเขาเพื่อเราเลย ท่านจงประกอบยาขนาน
หนึ่งให้เขาหยอดคช่วยให้ตาเขาขอดเสียวอกกแล้วกัน ๆ สามีกเห็นชอย
ด้วย จึงออกจากเรือนไปหาบรมนิน ได้ทำตามค้ำภรรยาแนะ ๆ บรม
ผู้ มีทรัพย์มากนั้นไม่นานก็กลบจักษุมืดไปอีก ๆ ฤษและดาบคินินจักษุ
ขอดด้วยกรรมเป็นบาปนี้ ๆ

อถ มหาสโตโต ลำคยันนพระมหาสตัวจินตนาการว่ามารดา
บิดาของเราในวันอื่น ๆ เคยกลบเวลาน ยัตนเราไม่รู้เรื่องราวของท่าน
ทั้งสอง จึงเดินสวนทางไปร้องเรือกหา ๆ มารดาบิดาจำเสียงบุตรได้
ก็ขานรับ แล้วกล่าวห้ามด้วยความรักในบุตรว่า อันตรายในทนม
อย่ามาเลย ๆ พระมหาสตัวคอบท่านทั้งสองว่า ถ้ากระนั้นท่าน

ทั้งสองจึงจับที่สาคไม้เท่านั้นมาเถิด ฯ แล้วก็นำไม้เท้ายาวให้ท่าน
 ทั้งสองจับ ฯ ท่านทั้งสองจับที่สาคไม้เท้าแล้วมาหาบุตร ฯ พระโพธิสัตว์
 จึงถามว่า จักษุของ ท่านทั้งสองมีคไปด้วยเหตุอะไร ฯ มารดาบิดา
 ทั้งสองก็เล่าให้พระโพธิสัตว์ผู้บุตรฟังว่า เมื่อฝนตก เราทั้งสองยืนอยู่
 บนยอดจอมปลวกไต่ร่มไม้ ในทันใดด้วยเหตุนั้นตาทั้งสองข้างของเรา
 ทั้งสองก็มืดไป ฯ พระโพธิสัตว์ได้สดับคำมารดาบิดาก็รู้ว่า อสรพิษ
 มีในจอมปลวกนั้น อสรพิษนั้นชกเคืองปล่อยลมีในจุมูกมาถูกนัยน์ตาฯ
 จึงมืด ฯ พระโพธิสัตว์นั้นเห็นมารดาบิดาแล้วกริ่งไห้และหัวเราะ ฯ
 มารดาบิดาจึงถามว่า ทำไมถึงกริ่งไห้และหัวเราะ ฯ พระมหาสัตว์
 จึงตอบว่า ข้าพเจ้ากริ่งไห้ด้วยเสียใจว่า จักษุของ ท่านทั้งสองพินาศ
 ไปในกาลเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ ก็แต่ข้าพเจ้าหัวเราะด้วยดีใจว่า
 ข้าพเจ้าจักไต่ยารุงปฏิบัติท่านทั้งสองในบัดนี้ ขอท่านทั้งสองอย่านึก
 อะไรเลย ข้าพเจ้าจักปฏิบัติให้ผาสุก ฯ พระโพธิสัตว์ให้มารดาบิดา
 ยินดีแล้วนำมาสู่อาศรมยท จึงผูกเชือกเป็นราวในที่ทั้งปวง คือ ที่
 แห่งมารดาบิดาอยู่ในกลางคืน ที่อยู่ในกลางวัน ที่จงกรม บรรณ-
 คาลา ที่ทำอุจจาระขับถ่ายสภาวะกิจ ฯ จำเดิมแต่บัดนั้นมา ให้มารดาบิดา
 อยู่ในอาศรมยท ไปนำมุลผลาผลในข่ามาเองตั้งไว้ ในบรรณคาลา
 แล้วกวาดที่อยู่ที่แห่งมารดาบิดาแต่เช้า ให้มารดาบิดาแล้วถ่อหม้อ
 ไปต้มคัสัมมทานที่ น้ำน้ำควรรคมีมา แต่งตั้งน้ำควรรบริโภคไว้ ให้
 ไม้สัพพัญญูขวนปาก แล้วให้ผลาผลที่มรสหวาน เมื่อมารดาบิดา
 ทั้งสองบริโภคน้ำและขวนปากแล้ว จึงบริโภคนผลาผลที่เหลือเอง เสรีจ

กิจบริโภคนแล้ว ไหว้ลามารคาบิดา เข้าป่าเพื่อต้องการหาผลาผล
 พร้อมด้วยฝูงมฤค แวดล้อมไป ฝูงกษัตริย์ที่เชิงภูผา แวดล้อม
 สวรรณสามผู้พระมหาสัตว์ ช่วยเก็บผลาผลให้พระโพธิสัตว์ ๑ เวลา
 เย็นพระมหาสัตว์กลับอาศรมเอาหม้อตักน้ำมาตวงไว้ ต้มให้ร้อนแล้ว
 อายและล้างเท้าแห่งมารคาบิดาตามอัธยาศัย ให้ผิงไฟในกระเบื้อง
 ถ่านเพลิง เช็ดมือและเท้าแห่งมารคาบิดา เมื่อมารคาบิดานั่งเป็น
 ปกติแล้ว ก็ให้บริโภคนผลาผล ส่วนตนเองบริโภคนเมื่อมารคาบิดา
 บริโภคนแล้วเสร็จ แล้วจึงวางผลาผลอันเหลือไว้ใน อาศรมบท ๑
 พระโพธิสัตว์บำรุงมารคาบิดาโดยนิยมนั้น ๑

ตสมิ สมเย พาราณสีย์ ปัลลยกุโจ นาม ราชา รชช
 กาสี สมยนั้นพระราชาพระนามว่าปัลลยกุราชเสวยราชอยู่ใน
 พาราณสีนคร ๑ พระเจ้าปัลลยกุราชมอขราช สมบัติให้พระชนน
 ปกครอง ผูกสอดราชาวุธห้าอย่างเข้าสุทิมวันตประเทศด้วยอยากได้
 เนอมฤค ก็ฆ่ามฤคทั้งหลายเสวยเนื้อ เสด็จถึงมคธมมทานที่
 ต่อมาถึงท่าที่สุวรรณสามพระ โพธิสัตว์ตักน้ำ ทอดพระเนตรเห็น
 รอยเท้ามฤค ก็ทรงทำขุมด้วยกิ่งไม้มีพรรณเขียว โกงคันครสอด
 ลูกศรอันกำซาบด้วยยาพิษ ประทับนั่งเตรียมอยู่ที่นั้น ๑ ฝ่ายสุวรรณ-
 สามนำผลาผลมาในสายันหสมัยวางไว้ในอาศรมบท ไหว้ลามารคาบิดา
 ลาไปตักน้ำ จึงถือหม้อ มฤคแวดล้อมเป็นบริวาร ให้มฤคสองตัว
 เดินเคียงกัน วางหม้อนบนหลังแห่งมฤคทั้งสองมือประคองไปสู่

ทำแม่น้ำ ๆ ฝ่ายพระราชอาประทัยอยู่ในซุ้มทอดพระเนตรเห็น
 พระโพธิสัตว์ดำเนินมา จึงทรงคิดว่า เราเที่ยวมาในหิมวันตประเทศ
 ตลอดกาลถึงเท่านั้นยังไม่เคยเห็นมนุษย์ ผู้จะเป็นเทวดาหรือนาคหนอ
 ก็ถ้าเราเข้าไปใกล้ ไต่ถามผู้นี้ ถ้าเป็นเทวดาก็จักเหาะขึ้นสู่อากาศ
 เป็นนาค ก็จักดำดิ่งไป ก็แต่เราจะไต่เที่ยวอยู่ในหิมวันตประเทศ
 ตลอดกาลทั้งปวงก็หาไม่ ถ้าเราจักกลับพาราณสีนคร อมาตย์
 ทั้งหลายจักถามเราในการที่เราเที่ยวในหิมวันตประเทศนั้นว่า เมื่อ
 พระองค์อยู่หิมวันตประเทศ ไต่ทอดพระเนตรอะไรอัศจรรย์บ้าง เราจัก
 กล่าวไว้ ไต่เคยเห็นสัตว์เช่นนั้น เขาจักถามว่า สัตว์นั้นชื่ออะไร
 ถ้าเราจักตอบว่า ไม่รู้จัก เขาก็จักติเตียนเรา เพราะเหตุนี้เราจัก
 ยิงผู้ทำให้ทรพลงแล้วจึงถามเรื่อง ๆ ลำดับนั้นในเมื่อฝูงมฤคนั้นลง
 คมมาแล้วชนก่อน พระโพธิสัตว์จึงค่อย ๆ ลง ราวกะพระมหาเถระ
 มิวตรอนเรือนแล้วอายุมีความกระวนกระวายอันส่งชนจากน้ำนุ่งผ้า
 เปลือกไม้ สักกางผนหนึ่ง ห่มผนหนึ่ง เอาหนึ่งเสื่อพาดเฉียงข่า
 ยกหมอนำชน เช็ดหน้าแล้ววางบนข่าซ้าย ๆ ก็ในกาลนั้น พระราชา
 ทรงคิดว่า บัดนี้เป็นสมัยเพื่อจะยิง จึงยกลูกศรอันกำซาบยาพิษนั้น
 ชนยิงพระโพธิสัตว์ถูกข้างขวาทลุออกข้างซ้าย ๆ หม่อมมฤครู้ว่า
 พระมหาสัตว์นั้นถูกยิงตกใจกลัวก็หนีไป ๆ ฝ่ายสุวรรณสามขณทัต
 แม้ถูกศรแทงก็ประคองหมอนำไว้ โดยปกติ ตั้งสติค่อย ๆ วาง
 หมอนำลง ค่อยเกลี่ยทรายตั้งหมอนำ กำหนดทิศหันศีรษะโดยทิศา-

ภาคที่มารดาบิดาอยู่ แล้วเป็นคฤสุวรรณปฏิมานอนบนทรายมีพรรณ
 กุศลเงิน ตั้งสติกล่าวว่า ชื่อว่าบุคคลผู้มีเวรของเราในหิมวันตประเทศ
 นี้ ย่อมไม่มี บุคคลผู้มีเวรของมารดาบิดาเราก็ก่อไม่มี กล่าวฉะนี้
 แล้วถ่มโลหิตในปาก ไม่เห็นพระราชาเลย เมื่อจะถามจึงกล่าวคาถา
 เป็นประณมว่า

โก นุ มํ อสุนา วิชฌิ ปมตติ อุกทการิกํ

ขตติโย พุราหฺมโน เวสฺโส โก มํ วิทฺธา นิลียติ

ใครหนอจึงเราผู้ประมาทขาดเจริญเมตตาคาจิตต์เสียในขณะนั้น ผู้
 แยกหม้อน้ำไป กษัตริย์ พราหมณ์ หรือเวสชน คนไหนจึงเราช้อน
 ภายอยู่ ฯ

แลก็ครั้นภาษิตคาถาแล้ว ภาษิตคาถาที่ ๒ เพื่อจะสำแดงความ
 ที่มั่งงะในสรีระของตนหาใช่สมมตเป็นภักษาไม่ว่า

น เม มํ สานิ ขชฺชานิ จมฺเมนตฺโต น วิชฺชติ

อถ เกน นุ วณฺณเนน วิทฺเชยฺยํ มํ อมฺณฺณถ

เนื้อของเราอันบุคคลพึงกินก็หาไม่ ความต้องการด้วยหนึ่งของ
 เราก็ก่อไม่มีแก่ใคร ๆ เมื่อเช่นนั้น บุรุษนี้มายังเราไม่สำคัญจิตต์ให้
 เห็นประโยชน์เสียก่อนด้วยเหตุการณะอะไรหนอ ฯ

ครั้นภาษิตคาถาที่ ๒ แล้ว เมื่อจะถามหาชื่อผู้ยงเป็นต้น จึง

ภาษิตคาถา (ที่ ๓) ว่า

โก ภา ตวั กสุส ภา ปุตุโต กถิ ชาเนมุ ตัม ยั
ปุณฺณโจ เม สมมุ อกฺขาทิ ก็ มั วิทฺธา นิลียสิ

ท่านคือใครหรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร เรา
ตามท่าน ๆ จงบอก ทำไมท่านยังเราแล้วซ่อนตัวเสีย ๆ แลก็ครัน
ภาษิตอย่างนั้นแล้วก็นั่งอยู่ ๆ

พระเจ้าปลยกษราชได้สดับคํานั้น จึงทรงจินตนาการว่า บรมชน
อันเรายังช่วยศรกาชชายด้วยยาพิษแมลงมแล้ว ไม่ทำไม่ตัดพ้อเรา เรยก
หาเราด้วยถ้อยคำอันน่ารัก ดุจบุทคลจิบพินหัวใจ เราจักไปหาบรมชน
แล้วเสด็จไปประทับยืนในที่ไกลแห่งพระโพธิสัตว์ แล้วตรัสคาถา

(ที่ ๔-๕) ว่า

ราชาหมสมฺมิ กาสินั

ปฺลยกฺโขติ มั วิทฺ

โลภา รณฺณจํ ปหนุตฺวาน

มิกเมสํ จรามหํ

อิสฺสตฺเถ จสมฺมิ กุสโล

ทพฺุหฺมโมติ วิสฺสุโต

นาโคปิ เม น มุณฺญเจยฺย

อาคโต อฺสุปาตณั

เราเป็นพระราชาแห่งชาวกาสิ

คนเรยกชื่อเราว่าพระเจ้าปล-

ยักชราช เราละแคว้นมอขให้พระราชมารดาปกครอง เทียวแสวงหา
มฤค ด้วยความอยากไดเนอมฤคบริโภค อนึ่งเราเป็นผู้ฉลาดใน
ธนูศิลป์ ปราบกฏในชมพูทวีปทั้งสิ้นว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น กล่าวคือเป็น
ผู้สามารถไถ่หรือลดตชงธนูอันหนักได้ แม้ช่างมาในที่เรายังลุกคร
กหาพนจากที่ไปไต่สกก้าวหนึ่งไม่ ๆ

พระราชอาพรรณนากำลังของพระองค์นั้นแล้ว เมื่อจะตรัส
 ถาปนนามและโคตรแห่งพระโพธิสัตว์ผู้มีนามว่าสุวรรณสาม จึงภาษิต
 (คาถาที่๖) ว่า

โก ภา ตฺวิ กสฺส ภา ปุตุโต กถิ ชาเนมุ ตํ มยํ
 ปิตุโน อุตฺตโน จาปี นามโคตตํ ปเวทย
 ท่านคือใคร เป็นบุตรแห่งใคร ทำไมเราจะรู้จักท่าน ท่านจง
 แจ้งนามและโคตรของบิดาท่านและของตัวท่าน ฯ

สุวรรณสามผู้พระโพธิสัตว์ได้สทกขณนั้น จึงดำริว่า ถ้าเราบอก
 ว่า เราเป็นเทวดานาคยักษกนิหรหรือเป็นภรรยาอย่างใด
 อย่างหนึ่ง พระราชาก็คงเชื่อเรา แต่เราควรกล่าวคำจริง คิดฉะนั้นแล้ว
 จึงกล่าว (คาถาที่๗ถึง๑๐) ว่า

เนสาทปุตุโต ภาทฺทนฺเต	สาโม อิติ มํ ฌาตโย
อามนฺตยิสฺส ชีวนตํ	สฺวาชเชวํ คโต สเย
วิทฺโธสฺสมิ ปุตุสฺสเถน	สฺวิเสน ยถา มิโค
สกมฺหิ โลหิตฺเต ราช	ปสฺส เสมิ ปริปุตุโต
ปฏฺวิวามคตํ สลลํ	ปสฺส วิหามิ โลหิตํ
อาตุโร ตฺยานุปุจฺฉามิ	กิ มํ วิทฺธา นิลียสิ
อชินมฺหิ หลฺลนฺเต ทิปิ	นาโค ทนฺเตสฺสุ หลฺลนฺเต
อถ เกน นุ วณฺณเณน	วิทฺเชยฺยํ มํ อมณฺณถ

ข้าพระองค์เป็นบุตรฤๅษี (ซึ่งเป็นบุตรนายเนสาท) ญาติทั้งหลาย
 เรียกข้าพระองค์ผู้ยังมีชีวิตก่อนแต่ว่า สาม วนนชาพระองค์ถึงปาก

มรณะแล้วนอนอยู่ อันพระองค์ยิ่งแล้วด้วยครอันใหญ่มียาพิษ ราว
 กระทบที่พรานข้ายิ่งแล้วฉะนั้น พระองค์จึงทอกพระเนตรเข้าพระองค์
 ผู้นอนจมอยู่ในโลหิตของตน จึงทอกพระเนตรลูกครอันแล้วเข้าข้าง
 ขวาทะลุออกข้างซ้าย ข้าพระองค์ขวนโลหิตอยู่ยักนี้ เป็นผู้กระสับ
 กระส่ายอาการหนัก ขอพราหมณ์ถามว่า ทำไมพระองค์ยิ่งข้าพระองค์
 แล้วชอนพระองค์อยู่ในพุ่มไม้ เสื่อเหลืองถูกฆ่าก็เพราะหนึ่ง ซ้าง
 ถูกฆ่าก็เพราะงา เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์ยิ่งข้าพระองค์ไม่ทรงสำคัญ
 วิจารณ์ให้เห็นประโยชน์ก่อนเพราะเหตุอะไรหนอ ฯ

พระราชาทรงฟังคำแห่งพระโพธิสัตว์ ไม่ตรัสตามจริง เมื่อจะ
 ตรัสมุสาจึงตรัส (คาถาที่ ๑๑) ว่า

มิโค อุปฺภูจฺโถ อาสี อากโถ อสุปฺปัตนํ

ตํ ทิสฺวา อพฺพิชฺชํ สาม เตน โกโธ มมาวสี

มฤคปรากฏแล้ว มาสู่ที่ยิงลูกคร เห็นท่านก็หนีไป ด้วย

เหตุ นั้น เราจึงโกรธท่าน ฯ

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า พระองค์ตรัสอะไร ชื่อว่า
 มฤคเห็นข้าพระองค์แล้วหนีไปไม่มีในหิมวันตประเทศนี้ แล้วภษิต

(คาถาที่ ๑๒ ถึง ๑๔ กิ่ง) ว่า

ยโต สรามิ อตฺตานิ ยโต ปตฺโตสฺมิ วิญฺญตํ

น มํ มิกา อุตฺราสนฺติ อรณฺเณ สาปทานิปี

ยโต นิธิ ปรินหารี ยโต ปตฺโตสฺมิ โยพฺพนํ

น มี่ มิกา อุตฺราสนฺติ อรณฺเณ สาปทานิปิ
 ภิรุ กิปรุริสา ราช ปพฺพเต คนฺธมาทเน
 สมฺโมทมานา คจฺฉาม ปพฺพตานิ วนานิ จ
 อถ เกน นุ วนฺณเณน อุตฺราสนฺติ มิกา มมี

จำเต็มแต่ข้าพระองค์จากความไต่ รัจกถูกและผิตนุ่งผ้าเปลือกไม้
 ตั้งอยู่ในประณมวีย จนขี้คิน ผุงมฤคหรือผุงพาลมฤคในอรัญญประเทศ
 ย่อมไม่สะกึ่งกลัวข้าพระองค์ ผุงกิณนรผู้มี ความขลาดอาก็คยอยู่ใน
 เขาคินธมาทน์ เห็นข้าพระองค์ก็ไม่สะกึ่งตกใจกลัว ข้าพระองค์
 ชนชมต่อกันไปสัฏเขาและยา เมื่อเช่นนั้น ผุงมฤคจะสะกึ่งตกใจกลัว
 ข้าพระองค์ควยเหตุไร ๆ

พระราชชาติทรงฟังคำแห่งพระ โภธิสัตว์จึงทรงคิดว่า เรายัง
 สวรรณสามผู้หาความผิตมิได้ทันแล้วกล่าวมุสา เราจะกล่าวแต่จริง
 จงตรัส (คาถาที่ ๑๕ กิ่ง) ว่า

น ตทฺทส มิโค สาม กิณฺตาหิ อลิกิ ภาเน
 โภชโลภาภิภูตาหิ อุตฺ เต ติ อวิสุสขี

เนื้อเห็นท่านแล้ว หาได้ตกใจไม่ เรากล่าวคำเท็จแก่ท่านดอก
 เพราะเราอันความโกรธและความโลภครอบงำแล้ว จึงยังท่านควย
 ลุกครนน์ ๆ

ครันตรัสดังนั้นแล้วทรงคิดว่า สวรรณสามนี้จะไม่ใช้ผู้เคียวอาก็คย
 อยู่บ้าน ญาตทงหลายพงมีแน่ เราจักถามดู จงตรัสคาถา(ที่ ๑๖ กิ่ง)
 ออกว่า

กุโธ นุ สาม อากมม กสฺส วา ปหิโต ตู
 อุกกหาโร นที คจฺจน อากโต มิคสมมตํ

ท่านอาศัยอยู่ไหน ใครใช้ท่านมา ท่านผู้จะตักน้ำจึงไปสู่แม่น้ำ
 มิคสัมมตากลับมา ฯ

พระโพธิสัตว์ได้ฟังพระราชารบัสังถาม กลับทุกขเวทนาอันมาก
 บ้วนโลหิตแล้ว กล่าวคาถา (ที่ ๑๗ กิ่ง) ว่า

อนฺธา มาตาปีตา มยฺหิ เต ภรามี พุรหาวเน
 เตสํ อุกกหาโร อากโต มิคสมมตํ

มารดาบิดาของข้าพระองค์จักขุมิต ข้าพระองค์เลี้ยงท่านทั้งสอง
 นั้นในป่าใหญ่ ข้าพระองค์เป็นผู้ตักน้ำมาแต่แม่น้ำมิคสัมมตาเพื่อท่าน
 ทั้งสองนั้น ฯ

แลก็ครั้นทูลดังนี้แล้ว ก็บ่นว่า พรรณปรารภมารดาบิดากล่าว
 (คาถาที่ ๑๘ ถึง ๒๔ กิ่ง) ว่า

อตฺถิ เนสึ อฺสามตฺตํ	อถ สาหสฺส ชีวิตํ
อุกกสฺส อลาเภน	มณฺเฑ อนฺธา มริสฺสเว
น เม อิทํ ตถา ทุกฺขํ	ลพฺภา หิ ปมฺมนา อิทํ
ยณฺจ อมฺมํ น ปสฺสามิ	ตํ เม ทุกฺขตรํ อิตโต
น เม อิทํ ตถา ทุกฺขํ	ลพฺภา หิ ปมฺมนา อิทํ
ยณฺจ ตาตํ น ปสฺสามิ	ตํ เม ทุกฺขตรํ อิตโต
สา นฺน กปฺณา อมฺมา	จิรํ รตฺตาย รุจฺจติ

อ๗ฒรต๗เตว รต๗เต วา	นทิว อวสุส๗สตี
โส นุน กป๗โนเ ตา๗โต	จิริ รต๗ตาย ร๗จ๗ตี
อ๗ฒรต๗เตว รต๗เต วา	นทิว อวสุส๗สตี
อ๗ฐ๗นป๗ริ๗ริ๗ยา	ป๗ท๗สม๗พา๗น๗ส๗ส จ
สาม ต๗ต วิ๗ป๗น๗ตา	หิ๗น๗หิ๗ส๗น๗ตี พ๗ร๗หา๗ว๗เน
อิ๗หม๗ปี ท๗ติ๗ยิ ส๗ล๗ล	ก๗ม๗เป๗ตี ห๗ท๗ยิ ม๗ม
ย๗ณ๗จ อ๗น๗เช น ป๗ส๗สามิ	ม๗ณ๗เ๗ เ๗ส๗สามิ ช๗วิต

อาหารของมารดาบิดานั้นยังมีอยู่ เมื่อเช่นนี้ชีวิตของท่าน
 ทั้งสองนั้นจึงดำรงอยู่ราวหกวัน ท่านทั้งสองนั้นตามืดเกรงจักตาย
 เพราะไม่ได้น้ำกิน ความทุกข์ของเราที่ได้ปรากฏอย่างนี้หาทุกข์หนักไม่
 เพราะอันบรรพชจะพึงได้ประสพทุกชั้น เราไม่เห็นมารดาบิดาอันใด
 ความไม่เห็นนั้นเป็นทุกข์กว่าทุกชั้นของเรา มารดาบิดาเป็นกำพร้า
 เชิญใจจะร้องไห้ตลอดราตรนานแท้ จักเหือดแห้งไปในกักราตรหรือ
 ที่สคแห่งราตร คุจแม่นั้นอยู่ในคิมหฤคจักเหือดแห้งไป มารดาบิดา
 จะบ่นเรียกว่าพ่อสาม ๆ เทียบอยู่ในป่าใหญ่ ลูกศรคือความโศกทั้งสอง
 นแหละยังหัวใจของเราให้หวั่นหวาด เราไม่เห็นท่านทั้งสองผู้จักษุบอด
 นำที่เราจักละเสียซึ่งชีวิต ๆ

พระราชาทรงฟัง ความ คร่ำ ครวญ ของสุวรรณสามพระโพธิสัตว์
 ทรงคิดว่า บรรพชนเป็นผู้มีปกติประพฤติธรรมตั้งอยู่ในธรรม ปฏิบัติ
 มารดาบิดาเยยมยกอด บัดนี้ไต่ความทุกข์อย่างนี้ยิ่งกว่าครวญถึง

มารดาบิดา เราได้ทำความผิดในบวชนผู้สมบูรณ์ด้วยคุณอย่างนี้ เรา
 ต้องเล่าโลมเอาใจบวชนอย่างไรที่หนอ แล้วทรงสันนิษฐานแน่ว่า
 ราชสมบัติจักทำอะไรแก่เราได้ในกาลเมื่อเราเข้าไปสู่บวช เราจัก
 ปฏิบัติมารดาบิดาแห่งบวชนโดยนิยามที่บวชนปฏิบัติแล้ว การตายของ
 บวชนจักเป็นเหมือนไม้ตาย ด้วยประการฉะนี้ จึงตรัส (คาถาที่ ๒๕
 ถึง ๒๘ กิ่ง) ว่า

มา พาพหุ ปริเทเวสี	สาม กลุยาณทสฺสน
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหาเวเน
อิสฺสตุเถ จสฺมิ กุสโล	ทพฺพหฺมโมติ วิสฺสุโต
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหาเวเน
มิกานํ วิฆาสมเนวสํ	วนมฺมูลผลานิ จ
อหิ กมฺมกโร หุตฺวา	ภริสฺสนเต พุรฺหาเวเน
กตมนตํ วนํ สาม	ยตฺถ มาตาปีตา ทว
อหนเต ตถา ภริสฺสํ	ยถา เต อภี ติวํ

ดูก่อนสามผู้คงามนำคุณ ท่านอย่าประเทวะมากเลย เราเป็นผู้
 ฉลาดในธนูศิลป์ ปราบกฏในชมพูทวีปทั้งสี่ว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น
 กล่าวคือเป็นผู้สามารถโค้งหรือลศซึ่งธนูอันหนักได้ จะฆ่ามฤค
 แสงวงหามูลผลมาทำการงานเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่
 ก่อนสามบัณฑิต ป่าที่มารดาบิดาของท่านอยู่ ๗ ที่ไหน เราจักเลี้ยง
 มารดาบิดาของท่านให้เหมือนท่านเลี้ยง ๗

พระองค์ทรงบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาตามคของข้าพระองค์ในป่าใหญ่
 ข้าพระองค์ปกครองอัญชลีถวายบังคมพระองค์ ข้าแต่พระราชาของ
 ชาวกาลิ ข้าพระองค์น้อมเกล้าบังคมพระองค์ ขอพระองค์ทราบดี
 มารดาบิดาแห่งข้าพระเจ้าให้ทราบว่า ไหว้ขานท่านผู้มารดาบิดาด้วย ฯ

พระเจ้าขลิบทองราชทรงรับคำ ฯ พระมหาสัตว์สุวรรณสามสั่งการ
 ไหว้มารดาบิดาแล้ว ก็ถึงวิสัยวิสัยสลบนิ่งไป ฯ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุถา อห สมนเค็จพระบรมศาสดา
 เมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้นจึงทรงภาสิต (คาถาที่ ๓๓) ว่า

อิทึ วตฺวาน โส สาโม ยฺวาท กถฺยณทสฺสโน
 มุจฺฉิตโต วิสเวเคน วิสญฺญี สมปชฺชถ

สามบัณฑิตผู้พระโพธิสัตว์นั้นผู้หนุ่มผู้งามนำคุณครั้นกล่าวคำนั้น
 แล้ว อินกำลังแห่งพิชชชานแล้ว เป็นผู้วิสัยวิสัย ฯ

พระโพธิสัตว์นั้นเมื่อกล่าวถ้อยคำมีประมาณเท่านั้น มีอัสสาสะ
 ลมหายใจดับแล้วไม่ไต่กล่าวต่อไปอีกเลย ฯ ก็กาลนั้นถ้อยคำเป็นไป
 อาศรัยหทัยรูปซึ่งติดต่อกิจต์แห่งพระโพธิสัตว์นั้นขาดแล้วเพราะอินชาน
 ไปด้วยกำลังพิชช โอสฐของพระโพธิสัตว์นั้นก็ดับ จักษุก็หลับ หัตถ์
 และบาทก็ถึงความเป็นของกระต้างแข็ง สวรระทงสนเขื่อนโลหิต ฯ

ลำดับนั้นพระราชาทรงคิดว่า สุวรรณสามนี้ได้พูดด้วยเราในบัดนี้ เป็น
 อะไรไปหนอ จึงทรงพิจารณาตรวจลมอัสสาสะขัสสาสะแห่งพระโพธิสัตว์
 นั้น ฯ ก็ลมอัสสาสะขัสสาสะดับแล้ว สวรระก็แข็งแล้ว ฯ พระราชา
 ทอดพระเนตรเห็นเหตุนี้จึงทรงทราบว่า สุวรรณสามนี้ตายแล้วด้วยแล้ว

ณขคน เมื่อไม่ทรงอาจกลั้นความโศก ก็วางพระหัตถ์ทั้งสองไว้
บนพระเคี้ยวคร่ำครวญรำพรรณทวยเสียงอันดัง ๆ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุถา อาห สยมเตจพระคาสดาจารย์
เมื่อจะทรงประกาศข้อความนันทิงตรัส (คาถาที่ ๓๔ ถึง ๓๘ กิ่ง) ว่า

ส ราชา ปรีเทเวสี	พหุ การุญญสณหิต
อชฺชรามโรหิ อาสี	อชฺเชตฺ ฌามิ โน ปุเร
สามิ กาลกตฺ ทิสฺวา	นตฺถิ มจฺจุสฺส นาคโม
ยสฺสุ มํ ปฏฺมิมนฺเตติ	สฺวิเสน สมนปฺปิโต
สฺวาชฺเชวํคเต กาลเต	น กิลฺยจิมภิกาสติ
นिरยํ นุน คจฺฉามิ	เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโย
ตทา หิ ปกตํ ปาปี	จิริ รตฺตาย กิพฺพิสํ
ภวนฺติ ตสฺส วตฺตาโร	คาเม กิพฺพิสการโก
อรณฺเณ นิมฺมนฺสุสมฺหิ	โก มํ วตฺตุมรหติ
สาร์ยนฺติ หิ กมฺมานิ	คาเม สํคจฺฉ มาณวา
อรณฺเณ นิมฺมนฺสุสมฺหิ	โก นุ มํ สาร์ยิสฺสติ

พระราชานันทรงคร่ำครวญมากประกอขด้วยนํากรุณาว่า เรา
สำคัญจะไม่แก่ไม่ตาย เรารูเรื่องนวนน แต่ก่อนหาไม่รู้ เพราะได้เห็น
สามบัณฑิตทำกาลกิริยา ความไม่มาแห่งมฤตยูยอมไม่มี สาม-
บัณฑิตอันลูกศรกำซาบยาพิษซึมซาบแล้วพุดอยู่กะเรา ครั้นกาลล่วง
ไปอย่างนั้นในวณน ไม่พุดหน้อยหนึ่ง เราจะไปสู่นรกแน่นอน ความสงสัย
ในการไปสู่นรกยอมไม่มีแก่เรา เพราะว่าบาปหยายช้ำอันเราทำแล้ว

ตลอดราตรีนั้นในกาลนั้น เราทำกรรมหยายเข้าในบ้านเมือง คน
 ทั้งหลายจะติเตียนเรา ใครเล่าจะควรมากกล่าวติเราในราวบ้าน
 มนุษย์มิได้ คนทั้งหลายประชุมกันในบ้านเมืองจะโจทน์ว่ากล่าวเอา
 โทษเรา ใครเล่าหนอจะโจทน์ว่ากล่าวเอาโทษเราในบ้านมนษย์
 มิได้ ฯ

ตथा พสุนฺธรี นาม เทวธิดา กาลนั้นนางเทพธิดามีนามว่า
 พสุนธรีย่อมเขาคันธมาทน์เคยเป็นมารดาแห่งสามผู้พระ โภธิสัตว์ใน
 อิตตภาพทเจต พิจารณาคุณพระโภธิสัตว์ด้วยความสเนหาในพระ
 โภธิสัตว์อุบายตรเนองนิตย ฯ ก็วันนั้นนางเสวยทิพยสมบัติหาได้
 พิจารณาคุณพระมหาสัตว์ไม่ ฯ ขางอาจารย์ว่านางไปสู่เทวสมาคม
 เสียบ้าง ฯ นางเมื่อพิจารณาในกาลเมื่อพระโภธิสัตว์สลบว่า ความ
 เป็นไปของบุตรแห่งเราเป็นไฉนหนอ ก็ได้เห็นว่า พระราชามีนามว่า
 บิลยักชราชยังบุตรเรา ด้วยศรอันกำซาบด้วยยาพิษ ให้ล้มอยู่ที่หาด
 ทรายฝั่งแม่น้ำคัสุมมตา ว่าไรว่าพรณด้วยศัพทสำเนียงอันดัง ถ้า
 เราไม่ไปในสำนักบุตรของเรา ฯ อันมีนามว่าสุวรรณสามจักฉิบหายอยู่
 ณที่นั้น หฤทัยของพระราชาก็จักแตก มารดาบิดาของสุวรรณสาม
 จะไม่ได้อาหารไม่ได้แม่นำคิมจักเหือดแห้งตาย ก็ครั้นเมื่อเราไป
 พระราชาจักถือเอาหม้อน้ำไปสู่สำนักมารดาบิดาแห่งสุวรรณสาม และ
 ก็ครั้นพระราชาสลัดจ์ไปแล้วก็กรบสังว่า บุตรของท่านทั้งสองอันเรา
 ฆ่าตายแล้ว ยังฤษฤษินให้ทราบเรื่องฉะนั้นแล้ว จักนำฤษฤษินไปสู่
 สำนักสุวรรณสาม ในเมื่อเช่นนั้นฤษฤษินและเราจักทำสังจกิริยาธิฐาน

พิษของสุวรรณสามก็จักหาย บุตรของเราจักได้ชีวิตคนมา จักมีทั้ง
 สองข้างของมารดาบิดาแห่งสุวรรณสามจักแลเห็นเป็นปกติ และพระ
 ราชาก็ได้ทรงสถิตย์บรมเทศนาของสามผู้พระโพธิสัตว์ เสกจักกลับพระ
 นครทรงบริจาคนมหาทาน ครองราชสมบัติโดยยติธรรม มีสวรรค์เป็น
 ที่ไปในเบื้องหน้า เพราะเหตุนี้เราจักไปในที่นั้น ๆ นางเทพธิดานั้นจึง
 ไปสถิตในอากาศโดยไม่ปรากฏกายที่ฝั่งมิลล์มมทานที่ กล่าวกับ
 พระเจ้าขลิยกษราช ฯ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุลา อาม สมนเท็จพระคาสดาเมือ
 จะทรงประกาศข้อความนั้นจึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๓๘ ถึง ๔๑ กิ่ง) ว่า

สา เทวตา อนุตรหิตา	ปพพเต คนุชมาทเน
รณโณ ว อนุกรมุปาย	อิม่า คาถา อภาสถ
อาคัง กริ มหาราช	อกริ กมมทุกกภู
อทุสกา ปิตาปุตตา	ตโย เอกุสุนา หตา
เอหิ ตัง อนุสิกขามิ	ยถา เต สุกติ สียา
ธมฺเมนนุเช วเน โปเส	มณฺเฑหิ สุกติ สียา

นางเทพธิดานั้นอันตรธานไปในภูเขาคันธมาทน์ มาภาษิตคาถา
 เหล่านี้เพื่อไหวตามพระราชาวา พระองค์ทำความผิดมาก ได้ทำกรรม
 อันลามก บิดามารดาและบุตรทั้งสามผู้หาความประทุษร้ายมิได้ อัน
 พระองค์ฆ่าเสียด้วยลูกศร ๆ เคียวกัน เชิญเสกจมาอาตมะจะพว่า
 โอวาทถวายพระองค์ ด้วยวิธีที่พระองค์จะได้สัคติ พระองค์จึงเลียง
 คุมารดาบิดาทั้งสอง ผู้จักมีคโดยธรรมในชา อาตมะสำคัญว่า
 สุกติจะพงมีแก่พระองค์ ฯ

พระราชาก็ได้สละคำของนางเทพธิดานั้นก็ทรงเชื่อว่า เราเลี้ยง
 มารดาบิดาของสุวรรณสามจักไปสู่สวรรค์ จึงทรงดำริว่า เราจะต้อง
 การด้วยราชสมบัติทำไม เราจึงเลี้ยงคุณท่านทั้งสองนั้น ก็ทรงตั้ง
 พระเหตุที่ยมั่นตามพระดำรินั้น ทรงรำไรรำพรรณเป็นกำลัง ทำความ
 โศกให้ขางเขา เข้าพระเหตุที่ยว่าพระโพธิสัตว์สิ้นชีพแล้ว จึงทรงบูชา
 สรรพพระโพธิสัตว์ด้วยขบขชาติต่าง ๆ ประพรมด้วยน้ำ ทำประทักษิณ
 สามรอบทรงกราบในสถานทั้งสี่ แล้วถือนมอันที่พระโพธิสัตว์ให้เต็ม
 ใจแล้ว ถึงความโทมสนั้นมีพระพักตร์ฉะเพาะที่กษิณทิศเสด็จไป ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาน เมื่อสมเด็จพระบรม
 ศาสตรา จะทรงประกาศเนือความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๔๒ กิ่ง) ว่า

ส ราชา ปรีเทเวสี พหุ การุณณสนหิติ

อุทกกมุภมาทาย ปกุกามิ ทกขินามุโข

พระราชานั้นทรงปรีเทเวมากประกอยด้วยน้ำสังสาร ถือนม

น้ำมีพระพักตร์ฉะเพาะที่กษิณทิศเสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

แม่ โดยปกติพระราชาก็เป็นผู้มีพระกำลังมาก ถือนมอันเข้า

ไปสู่อาศรมขถึงประตูบรรณศาลาแห่งทุกขุณทิติ ดุขขทคล

กระแทกอาศรมให้กระเทือน ฯ ทุกขุณทิติตั้งอยู่ภายในใต้ฝั่ง

เสียงผพระบาทแห่งพระเจ้าขลิยกษราช ก็นึกในใจว่า นี้ไม่ใช่เลี้ยง

ผเท่าแห่งสุวรรณสามบุตรเรา เสียงผเท่าใครหนอ เมื่อจะถามจึง

ภาษิต (คาถาที่ ๔๓-๔๔ กิ่ง) ว่า

กสฺส นุ เอโส ปทสทโท มนุสฺสสฺเสว อาคโต
 เนโส สามสฺส นิคฺโขโส โโก นุ ตวมสี มาริส
 สนฺตํ หิ สาโม วชฺชติ สนฺตํ ปาทานิ หลฺลติ
 เนโส สามสฺส นิคฺโขโส โโก นุ ตวมสี มาริส

นั่นเสียงพเพาใครหนอ เสียงพเพามนุษย์เดินแน่แท้ เสียงพเพา
 สามบุตรเราไม่ตั้ง ท่านเป็นใครหนอ สามบุตรเราเดินเขา วางเท้า
 เขา เสียงพเพาสามบุตรเราไม่ตั้ง ท่านเป็นใครหนอ ฯ

พระราชาก็สดับคำถามนั้นทรงดำริว่า ถ้าเราไม่บอกความ
 ที่เราเป็นพระราชา บอกว่าบุตรของท่านเราให้ตายแล้ว ฤๅทั้งสอง
 จักโกรธเรากล่าวคำหยาบกระเรา เมื่อเช่นนี้ความโกรธในฤๅทั้งสอง
 กจักเกิดขึ้นแก่เรา ครั้นความโกรธเกิดขึ้น เรากจักเขียดเขียดพิ
 ฤๅทั้งสองนั้น กรรมนั้นกจักเป็นอกุศลของเรา กครั้นเมื่อเรา
 บอกว่าเราเป็นพระราชา ข้อว่าใครจะไม่เกรงกลัวไม่มี เพราะฉะนั้น
 จะบอกความที่เราเป็นพระราชาก่อน ทรงดำริฉะนั้นแล้ว วางหม้อ
 หน้าที่โรงไวน้ำดื่มแล้วประทักษิณที่ประตูบรรณศาลา เมื่อจะแสดง
 พระองค์ให้ฤๅรู้จกจึงภาษิต (คาถาที่ ๔๕-๔๖ กิ่ง) ว่า

ราชาหมฺสมิ กาสินี ปัลลยกฺโขติ มํ วิทู
 โลภา รณฺฐิ ปหนฺตวาน มิกเมสํ จรามิหิ
 อิตฺตเต จสมิ กุสโล ทพฺพหฺมโมติ วิสฺสุโต
 นาโคปี เม น มุญฺเจยฺย อาคโต อุตฺตปาตนิ

ข้าพเจ้าเป็นพระราชาของชาวกาลัส ชนเรียกชื่อข้าพเจ้าว่า
 พระเจ้าขัลยภัทราช ข้าพเจ้าละแคว้นมาเที่ยวแสวงหามฤคด้วย
 ความโลภ ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏในสมพูทวีป
 ว่าเป็นผู้มีธรรมมั่น กล่าวคือเป็นผู้สามารถจะโก่งหรือลดธนูที่หนัก
 ใด แม้ช่างมาในที่ข้าพเจ้ายิงลูกศร ก็หาพ้นจากที่ไปใดสักก้าว
 หนึ่งไม่ ฯ ฝ่ายทกกลยัฒตีตคาบศเมื่อจะทำปฏิสันถารกับพระราชา
 จึงภาษิต (คาถาที่ ๔๓-๔๕ กิ่ง) ว่า

สุวาคตนุเต มหาราช

อิสฺสโรสี อนุปฺปตฺโต

ติณฺฑุกานิ ปิยาลานิ

ผลานิ ขุทฺทกปฺปานิ

อิทฺมฺปิ ปานิยํ สีตํ

อิโต ปิว มหาราช

อโถ เต อตุราคตํ

ยํ อิธตฺถิ ปเวทย

มธฺเก กาสุมาริโย

ภฺลฺลชฺ ราช วริ วริ

อาภตํ คิริคพฺภรา

สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสิ

พระองค์เสด็จมาคแล้ว อนึ่งพระองค์เสด็จมาแต่ไกลก็เหมือน
 ไกล พระองค์ผู้มีอิสฺสระเสด็จมาถึงแล้ว จึงทรงทราบสิ่งซึ่งมีอยู่
 ในที่นี้ จึงเสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง และผลหมากเม่า
 อันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอให้ทรงเลือกตามพระประสงค์เถิด จึงคม
 น้ำซึ่งเป็นน้ำเย็น นำมาแต่มีคส์มมตานที่อันออกจากภายในภูเขาถ้า
 พระองค์ทรงหวัง ฯ

ในเมื่อพระคาบศทำปฏิสันถารอย่างนั้นแล้ว พระเจ้าขัลยภัท-
 ราชทรงคิดว่า เราไม่ควรจะบอกว่ายุทธของท่านเราให้ตายแล้วละนะ

ก่อน ทำเหมือนไม่รู้ พูดเรื่องอะไร ๆ ไปก่อนแล้วจึงบอก ทรงตำริ
ฉะนแล้วจึงตรัส (คาถาที่ ๕๐ กิ่ง) ว่า

นาลิ อนุชา วเน ทฏฐิ โโก นุ โว ผลมาหาริ

อนนุชเสวายิ สมมา นีวาโป มยห ขายติ

ท่านทั้งหลายก็ขมึ้นคไม่สามารถจะเห็นอะไร ๆ ในป่า ใครเล่า
หนอนำผลไม้มาเพื่อท่านทั้งหลาย ความสะสมผลไม้เป็นต้นไว้โดย
เรี่ยร่อย นปรากฏแก่ข้าพเจ้าว่าคเหมือนคนตาดีสะสมไว้ ๆ

ทุกลยณทัตไคพงพระตำริสจึงภษิตหมวคสองแห่งคาถา (คือ
ที่ ๕๑-๕๒ กิ่ง) เพื่อจะสำแดงว่าคไม่ได้นำมาบุตรของคนำมาว่า

ทหโร ยฺวา นาคิพฺรหา สาโม กลฺยาณทสฺสโน

ทิมสฺส เกสา อสีตา อโถ สุนคฺคเวลฺลิตา

โส หเว ผลมาหริตฺวา อโถ อาทาย กมณฺฑลํ

นที คโต อุกทหาโร มณฺเฑ น ทูรมาคโต

สามหนุ่มน้อยรูปร่างสันตังงามนำค ผมของเธอยาวทำเล็อย
ลงไป ปลายงอนช้อยชนเขืองบน เธอนำผลไม้มา ถอหม้อจากทน
ไปสู่แม่บ้านนำมา ชรอยจะกลับมากลัแล้ว ๆ

พระราชาก็ทรงสตัยคำตอขจึงตรัส (คาถาที่ ๕๓-๕๔ กิ่ง) ว่า

อหนตํ อวธิ สามิ โย ตฺยหิ ปริจาริโก

ยิ กุมาริ ปเวเทถ สามิ กลฺยาณทสฺสนํ

ทิมสฺส เกสา อสีตา อโถ สุนคฺคเวลฺลิตา

เตสุ โลहितลิตฺเตสุ เสติ สาโม มยา หโต

สุวรรณสามโตบำรุงปฏิบัติท่าน ข้าพเจ้าได้ฆ่าสุวรรณสามนั้น
 เสียแล้ว ผู้เป็นเจ้ากล่าวถึงสามกุมารผู้ตั้งงามหน้าโต ผมของ
 สามกุมารนั้นยาวดำและเลื่อยลงไปปลายงอนชันขนเบื้องบน สาม
 กุมารนั้นข้าพเจ้าฆ่าเสียแล้วนอนอยู่ที่ทรายอันเปราะละเอียดด้วยโลหิต ฯ

ก็บรรณศาลาของนางปาริกาตายคือนอนอยู่ใกล้ทุกุลยัณเฑิต นางนั้น
 อยู่ในบรรณศาลานั้นได้ฟังพระราชดำรัส ก็ใคร่จะรู้ประพฤติการณ
 นั้น จึงออกจากบรรณศาลาของตน ไปสำนักทุกุลยัณเฑิตด้วยลำคัญ
 เชือกที่สำหรับสาวเดินไปไต่กล่าว (คาถาที่ ๕๕-๕๖ กิ่ง) ว่า

เกน ทกุล มนุเตสิ หโต สาโมติ วาทีนา

หโต สาโมติ สุตวาน หทยิ เม ปเวชติ

อสุตถสเสว ตรุณิ ปวาลี มาลุตริตี

หโต สาโมติ สุตวาน หทยิ เม ปเวชติ

ข้าแต่ท่านอาจารย์ทุกุลยัณเฑิต ท่านพูดกับใครซึ่งบอกว่า

สามกุมารเขาให้ตายแล้ว ใจของข้าพเจ้าย่อมน้วนไหว เพราะ

ได้ยินว่าสามกุมารถูกฆ่าเสียแล้ว กิ่งอ่อนแห่งต้น โขบายอันลม

ประหารให้ห้วนไหวแล้วฉันใด ใจของข้าพเจ้าก็ห้วนไหวเพราะได้ยิน

ว่าสามกุมารถูกฆ่าเสียแล้วฉันนั้น ฯ

ลำคยนั้นทุกุลตายคเมื่อจะ โอวาทนางปาริกาตายคจึงกล่าว
 (คาถาที่ ๕๗ กิ่ง) ว่า

ปารีเก กาสีราชายิ โส สามิ มิคสมมเต

โกธสา อสุนา วิชณิ ตสฺส มา ปาปมิจฺฉิมฺหา

ดูก่อนนางปาริกา นี้นท่านเป็นพระราชอาของชาวกาสิ พระองค์
 ยิงสามบุตรเราด้วยลูกศรที่มีคัสมมทานที่ด้วยความโกรธ เราทั้งสอง
 ออย่าปรารถนาฆ่าต่อพระองค์เลย ฯ

นางปาริกาฤษนิกล่าช้าอีก (ด้วยคาถาที่ ๕๘ กิ่ง) ว่า

กัจฉา ลทุโธ ปโย ปุตโต โย อนุเช อกริวเน
 ตเมกปุตติ ฆาติมฺหิ กถิ จิตติ น โภปเย

บุตรที่รอกอนหาใดด้วยยาก ผู้ใดเลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามัดในข่า
 ใครจะไม่ยังจิตต์ให้ โกรธในบุคคลผู้ยังบุตรคนเดียวกันให้ตายที่ไหนได้
 ทุกขุณทิตตอ (ด้วยคาถาที่ ๕๙ กิ่ง) ว่า

กัจฉา ลทุโธ ปโย ปุตโต โย อนุเช อกริวเน
 ตเมกปุตติ ฆาติมฺหิ อโกธ อหุ ปณฺธิตา

บุตรใดใดเลี้ยงเราทั้งสองผู้จักษมัดในข่า เป็นที่รอกอนหาใด
 ด้วยยาก บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญบุคคลผู้ไม่โกรธในบุคคล
 ผู้ฆ่าบุตรคนเดียวกัน ฯ

และกักรนคาศคาศคินทั้งสองกล่าวอย่างนั้นแล้วก็ชวนทรวงด้วย
 มือทั้งสองพรรณนาคณะของสามผู้พระมหาสัตว์ว่าไรเป็นอันมาก ฯ

ลำดับนั้นพระเจ้าบสยภราชเมอจะทรงเล้าโลมเอาใจคาศทั้งสอง
 จึงตรัส (คาถาที่ ๖๐ ถึง ๖๒ กิ่ง) ว่า

มา พาพหิ ปรีเทเวถ หโต สาโมติ วาทีนา
 อหิ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรฺหาเวเน

อิสฺสตุเถ จสฺมิ กุสฺโล ทพฺพหฺมฺโมติ วิสฺสุโต

อหํ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรฺหาเวเน

มิกานํ วิฆาสมเนวสํ วนมฺมูลผลานํ จ

อหํ กมฺมกโร หุตฺวา ภริสฺสามิ พุรฺหาเวเน

ผู้เป็นเจ้าทั้งสองอย่าคร่ำครวญ เพราะข้าพเจ้ากล่าวว่ายังสาม
กุมารให้ตายมากไปเลย ข้าพเจ้าจึงกรวยการงานเลี้ยงดูผู้เป็นเจ้า
ทั้งสองในป่าแทนต่อไป ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในอนุศิลา ปราบกฎ
ในชมพูทวีปว่ามีธรรมนั้น คืออาจโก่งหรือลดคนอันหนักได้ จึงฆ่า
มฤคและแสวงหามูลผลในป่ามาเลี้ยงผู้เป็นเจ้าทั้งสองแทนต่อไป ฯ

ลำดับนั้นฝ่ายคชคชาบดีซึ่งสนทนาคด้วยพระราชา (ด้วยคาถา
ที่ ๖๓ กิ่ง) ว่า

เนโส ชมฺโอม มหาราช เนตํ อเมฺหสฺสุ กปฺปติ

ราชา ตวมสึ อมฺหากํ ปาเท วนฺทาม เต มยํ

สภาพนั้นไม่สมควร การทรงทำอย่างนั้นไม่สำเร็จในอาตมะ
ทั้งสอง พระองค์เป็นพระราชาของอาตมะทั้งสอง อาตมะทั้งสอง
ขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์ (ก็ฤษีทั้งสองตั้งอยู่ในเพศ
บรรพชิตทูลพระราชาดังนี้ เพราะอันความโศกในบุตรครอขงำ และ
เพราะไม่มีมานะ) ฯ

พระราชาได้ทรงสตัดยค่านันทรงยินดีเหลือเกิน ทรงจินตนาการ
ว่า โอ น้าอัครวรย์ คำหยายของฤษีทั้งสองนี้ไม่มีในเราผู้ทำความ

ประทุษร้ายถึงเพียงนี้ กลัวยกย่องเราเสียออก จึงตรัส (คาถา
ที่ ๖๔ กิ่ง) อย่างนี้ว่า

ธมฺมํ เนสาท ภณฺถ กตา อปจिता ตยา

ปีตา ตวมสึ ตุมหากิ มาตา ตวมสึ ปาโรเก

ข้าแต่ท่านผู้เชื้อชาติเนสาท ท่านกล่าวเป็นธรรม ท่านบำเพ็ญ
ความถ่อมตนแล้ว ท่านจึงเป็นบิดาของข้าพเจ้า ข้าแต่นางปาริกา
ท่านจึงเป็นมารดาของข้าพเจ้า (ท่านทั้งสองอย่าถือว่าข้าพเจ้าเป็น
พระราชานัดกำหนดไว้ว่า ข้าพเจ้าเป็นเหมือนสุวรรณสามขณะนั้นเถิด) ฯ

คาบศัทั้งสองประคองอัญชลีไหว เมื่อจะทูลวิงวอนว่า ก็จักช่วย
ทรงทำการงานเพื่ออาตมาทั้งสองย่อมไม่มี ก็แต่ขอพระองค์ถือที่สัด
แห่งไม้เท้าของอาตมาทั้งสองนำไปแสดงตัวสุวรรณสามเถิด จึงภาษิต
หมวดสองแห่งคาถา (คือที่ ๖๕-๖๖ กิ่ง) ว่า

นโม เต กาสีราชตุถุ นโม เต กาสิวทตฺถน

อณฺชลินฺเต ปคฺคณฺหาม ยาว สามานุปาปย

ตสฺส ปาเท ปมชฺชนฺตา มุขณฺจ ภูชทสฺสนิ

สํสุมภมานา อตฺตานิ กาลมากมยามุหเส

ข้าแต่พระเจ้ากาสีราช อาตมาขอขมาแต่พระองค์ ข้าแต่
พระองค์ผู้ยังชาวกาสีให้เจริญ อาตมาขอขมาแต่พระองค์ อาตมา
ประคองอัญชลีแต่พระองค์ ขอพระองค์ทรงพาอาตมาไปให้ถึงสาม
ผู้บิทรอาตมา อาตมาจะสัมผัสเท้าทั้งสองและดวงหน้าอันงามนำคุณ
ของเธอแล้วทรมานตนให้ถึงกาลกิริยา ฯ

เมื่อบรมกษัตริย์กับฤษีสนทนากันอาทิตยก็อัสตงคต ฯ ลำคยนั้น
 พระราชาทรงดำริว่า ถ้าเรานำฤษีทั้งสองผู้ตามืดไปในสำนัก
 สุวรรณสามในบัดนี้ ดวงใจของฤษีทั้งสองจักแตกเพราะเห็นสุวรรณสาม
 นั้น เราก็จ้อว่านอนอนอยู่ในนรกในกาลเมื่อท่านทั้งสามทำกาลกิริยา
 แล้วด้วยประการ อย่างนี้ เพราะเหตุการณดังกล่าวนี้เราจักไม่ให้ฤษี
 ทั้งสองไป ทรงดำริพระนิจตรัสสาคาถา (คือที่ ๖๗ ถึง ๗๐ กิ่ง) ว่า

พฺรหาพาตมิกาภินฺณํ	อากาศนตฺวํ ทิสฺสตี
ยตฺถ สาโม หโต เสตี	จนฺโทว ปตีโต จมา
พฺรหาพาตมิกาภินฺณํ	อากาศนตฺวํ ทิสฺสตี
ยตฺถ สาโม หโต เสตี	สุริโยว ปตีโต จมา
พฺรหาพาตมิกาภินฺณํ	อากาศนตฺวํ ทิสฺสตี
ยตฺถ สาโม หโต เสตี	ปัสฺสุนา ปรีกฺขณฺจตีโต
พฺรหาพาตมิกาภินฺณํ	อากาศนตฺวํ ทิสฺสตี
ยตฺถ สาโม หโต เสตี	อิเชว วสถสฺสเม

สุวรรณสามถูกฆ่าอนอนอยู่ที่ป่าไค้ คุจดวงจันทร์หรือดวงอาทิตย
 ตกลงเห็นอแผ่นดินแล้ว ก็ลอกเขื่อนด้วยแผ่นทราย ข่านนเกลื่อน
 ด้วยพาลมฤคมากหลาย ประการค้ให้ปรากฏ ผู้เป็นเจ้าจงอยู่ที่อาศรม
 บทนเถิด (อย่าไปเลย) ฯ

ลำคยนั้นฤษีทั้งสองได้ภษิตคาถา (ที่ ๗๑ กิ่ง) เพื่อจะแสดคง
 ความที่ตนไม่กลัวพาลมฤคทั้งหลายว่า

ยที ตตฺถ สหสฺसानิ สฺตานิ นหุตานิ จ

เนวมหากิ ภิย โภจิ วเน พาเลสฺ วิชฺชติ

ถ้าพาลมฤคทั้งหลายนับด้วยร้อยนับด้วยพันหรือนับด้วยหมื่นมีอยู่ในป่าไชร์ อาตมะก็ไม่มี ความกลัวในพาลมฤคเหล่านั้นในป่าที่ใดๆเลย
ถ้าคยนั้นพระราชามาเมื่อไม่อาจห้ามฤษทั้งสองนั้นก็ทรงจูงมือนำไปในสำนักสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ ฯ

ตมตฺถิ ปกาเสนโต สตฺถา อาห เมื่อสมเด็จพระศาสดา
จะทรงประกาศข้อความนั้นจึงตรัส (คาถาที่ ๗๒ ถึง) ว่า

ตโต อนฺธานมาทาย กาสีราชา พุรหาวเน

หตฺถे คเหตุวา ปกฺกามิ ยตฺถ สาโม หโต อหุ

แต่นั้นพระเจ้ากาสิราชพาฤษทั้งสองผู้จักขุมืดไปในป่าใหญ่
สุวรรณสามถูกฆ่าอยู่ในที่ใด ก็ทรงจูงมือฤษทั้งสองไปในที่นั้น ฯ

และก็ครั้นทรงนำไปแล้ว ก็ประทับยืนอยู่ที่ใกล้สุวรรณสาม
แล้วรบสั่งว่า นยฺตรของผูเป็นเจ้าทั้งสอง ฯ ถ้าคยนั้นฤษผู้บิดา
ของพระโพธิสัตว์ก็ชอนเคียรพระโพธิสัตว์ขนวางไว้บนตัก ฤษนี้
ผู้มารดาพระโพธิสัตว์ก็ยกเท้าพระโพธิสัตว์ขนวางไว้บนตัก นั่งบน
รำพรรณกันแสง ฯ

ตมตฺถิ ปกาเสนโต สตฺถา อาห เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์
จะทรงประกาศข้อความนั้นจึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๗๓ ถึง ๗๕ ถึง) ว่า

ทิสฺวาน ปตฺติ สามิ ปุตฺตํ ปิสฺกุณฺธิ

อปฺวิทุธิ พุรหารณฺเณ จนฺทิว ปตฺติ ฉมา

ทิสฺวาน ปตฺติ สามํ	ปุตฺตํ ปิสฺสกุณฺจิตํ
อปวิหุชฺชํ พุรฺหารณฺเณ	สุริยํว ปตฺติ จมา
ทิสฺวาน ปตฺติ สามํ	ปุตฺตํ ปิสฺสกุณฺจิตํ
อปวิหุชฺชํ พุรฺหารณฺเณ	กรุณฺโณ ปรีเทวยฺยํ
ทิสฺวาน ปตฺติ สามํ	ปุตฺตํ ปิสฺสกุณฺจิตํ
พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกนฺทํ	อธมฺโม กิร โภ อิติ
พาพฺหํ โขสี ตฺวํ สุตฺโต	สาม กุลฺยาณทสฺสน
โย อชฺเชวํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสี
พาพฺหํ โขสี ตฺวํ มตฺโต	สาม กุลฺยาณทสฺสน
โย อชฺเชวํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสี
พาพฺหํ โขสี ตฺวํ กุทฺโธ	สาม กุลฺยาณทสฺสน
โย อชฺเชวํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสี
พาพฺหํ โขสี ตฺวํ ทิตฺโต	สาม กุลฺยาณทสฺสน
โย อชฺเชวํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสี
พาพฺหํ โขสี ตฺวํ วิมฺโน	สาม กุลฺยาณทสฺสน
โย อชฺเชวํคเต กาเล	น กิณฺจิมภิกาสสี
ชณฺฑํ มลีนํ ปิสฺสคตํ	โกทานิ สณฺฐเปสฺสตี
สาโม อยฺยํ กาลกโต	อนฺธานํ ปรีจาริโก
โก โน สมฺมชฺชนาทาย	สมฺมชฺชิสฺสตี อสฺสมํ
สาโม อยฺยํ กาลกโต	อนฺธานํ ปรีจาริโก

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพะระโลกนาถ
จะทรงประกาศความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๘๖ ถึง ๘๓ กิ่ง) ว่า

ทิสฺวาน ปตฺติ สามิ
อทฺทิตา ปุตฺตโสเกน
เยน สจฺเจนยิ สาโม
เอเตน สจฺจวชฺเชน
เยน สจฺเจนยิ สาโม
เอเตน สจฺจวชฺเชน
เยน สจฺเจนยิ สาโม
เอเตน สจฺจวชฺเชน
เยน สจฺเจนยิ สาโม
เอเตน สจฺจวชฺเชน
เยน สจฺเจนยิ สาโม
เอเตน สจฺจวชฺเชน
ยิ กิณฺณจิตฺติ กตฺติ ปุณฺณิ
สพฺเพน เตน กุสฺสเลน

ปุตฺตกํ ปิสฺสุกฺกจิตฺ
มาตา สจฺจํ อภาสถ
ธมฺมจารี ปุเร อหุ
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
พฺรหฺมจารี ปุเร อหุ
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
สจฺจวาที ปุเร อหุ
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
มาตาเปตฺติภโร อหุ
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
กุเล เชฏฺฐาปจฺจาโยโก
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
ปาณาปิยตโร มม
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ
มยฺหณฺเจว ปิตุ จ เต
วิสิ สามสฺส หลฺลตฺ

มารดาผู้ระทมจิตต์ด้วยความไค้กเพราะบุตร ได้เห็นสามผู้บุตร
นอนเกลือกเขอนด้วยผู้ทรายไค้ภาษิตคำสัจว่า สามนี้ไค้เป็นผู้
ประพฤติธรรมเป็นปกติ ไค้เป็นผู้ประพฤติทั้งพรหมเป็นปกติ ไค้

เป็นผู้กล่าวคำจริงเป็นปกติมาแต่ก่อน ได้เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา
ได้เป็นผู้ประพฤติยำเกรงต่อท่านผู้เจริญในสกุล เป็นผู้เป็นที่รักอย่าง
ยิ่งราวกระชีวิตของเรา โดยอันจริงใจ ๆ ด้วยอันกล่าวจริงนั้น ๆ
ขอพิษของสามจงหายไป บุญอันหนึ่งอันใดที่สามได้ทำแล้วแก่เรา
และบิดาของเธอ มีอยู่ ด้วยอำนาจทุกคุณนันทมหค ขอพิษของ
สามจงหายไป ฯ

เมื่อมารดาทำสังกิริยาด้วยเจ็ดคาถา อย่างนี้ สามผู้พระ
โพธิสัตว์ก็พลิกตัวนอนต่อไป ฯ ลำคับนั้นบิดาคิดว่า บุตรของเรา
ยังมีชีวิตอยู่ เราจึงทำสังกิริยาข้าง จึงได้ทำสังกิริยาอย่างนั้น ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อหา เมื่อสมเด็จพระโลกนาถ
จะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๙๔ ถึง
๑๐๑ กิ่ง) ว่า

ทิสวาน ปตติ สามิ ปุตตกั ปิสุกุณจิตติ ฯ เป ฯ

สพฺเพน เตน กุสเลน วิสิ สามสฺส หณฺณตฺ

มีความเหมือนมารดา กล่าวมาแล้ว ฯ ในเมื่อบิดาทำสัง-
กิริยาอยู่อย่างนี้ พระมหาสัตว์พลิกตัวอีกข้างหนึ่งนอนต่อไป ฯ
ลำคับนั้นนางเทพธิดาอันมีนามว่า พสุนธิ ได้ทำสังกิริยาที่สามแก่
พระโพธิสัตว์นั้น ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อหา เมื่อสมเด็จพระทศพล
จะทรงประกาศข้อความนั้นจึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๑๐๒ ถึง ๑๐๖) ว่า

สา เทวตา อนุตริหิตา	ปพฺพเต คนฺธมาทเน
สามสฺส อนุกมฺปาย	อิมี สจฺจํ อภาสถ
ปพฺพตฺยาหํ คนฺธมาทเน	จิรํ รัตตํ นิवासินี
น เม ปิยตโร โภจิ	อณฺโณ สาเมเน วิชฺชติ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	วิสี สามสฺส หณฺณตฺ
สพฺเพ คนฺธา วนมยา	ปพฺพเต คนฺธมาทเน
เอเตน สจฺจวชฺเชน	วิสี สามสฺส หณฺณตฺ
เตสํ ลาลปฺปมานานํ	พหุํ การุณฺณสณฺหิตํ
จิปฺปี สาโม สมฺภูจาสี	ยฺวํ กลฺยาณทสฺสโน

นางพสนธรเทพธิดาอันตรธานไปในภูเขาคันธมาทน์มาภยิต
 สัจจวาจาเพื่อความเอ็นดูแก่สุวรรณสามว่า เรามีปกติอยู่ณคันธมาทน์
 ภูเขาลอคราตรีนาน ใครอื่นอันจะเป็นที่รักของเราเสมอด้วยสาม
 ย่อมไม่มี ของหอมแล้วด้วยไม้หอมในอรัญประเทศทั้งหมค
 ณคันธมาทน์บรรพตมีอยู่ชด ด้วยอันกล่าวสัจจภยิตนี้ ขอพิชแห่ง
 สามจึงสูญหาย เมื่อตายคินผู้มารดาและตายคินบิดาข่นเพื่อพรรณนา
 เป็นอันมากน่าสงสาร สามผู้รุ่มร่ามงามน่าดูจึงลุกขึ้นเร็วพลัน ฯ
 อัจฉรย์ทั้งปวงคือ พระโพธิสัตว์หายโรค จักษุทั้งสองข้าง
 ของฤษภินิเห็นอะไรก็เป็นปกติ แสงอรุณชน และท่านทั้งสี่ คือ
 บรมกษัตริย์ขลิยกษราช ทุกขันธ์ทิตตายคินางปาริกาทายคินและ
 สุวรรณสามบัณฑิตมาปรากฏในอาศรมสถานขณะเดียวกัน ฯ มารดา
 บิดาทั้งสองยินดีเหลือเกินว่าเราทั้งสองได้ดวงตาเป็นปกติ และสาม

ผู้ขจรกัหาโยโรคาพาธ ๑ ลำคัยนั้นสามขัณฑิตผู้พระโพธิสัตว์ไต่กล่าว
คาถาน (คือที่ ๑๐๗) ว่า

สาโมหสมมิ ภาททิ โว โสตถินมฺหิ สมุจฺจโตะ

มา พาพหิ ปรีเทเวถ มณฺชุนาภิวเทถ มํ

ข้าพเจ้าเป็นผู้มีนามว่าสาม ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย
ข้าพเจ้าลูกชนโตะแล้วโดยสวัสดิ์ ขอท่านทั้งหลายอย่าประเทวะนั้กเลย
จงพุดกะข้าพเจ้าโดยความยินดีเถิด ๑

ลำคัยนั้นพระมหาสัตว์แลเห็นพระราชาเมื่อจะทูลปฏิสันถาร จึง
กล่าวคาถาน (ที่ ๑๐๘ ถึง ๑๑๐) ว่า

สุวาคตนฺเต มหาราช อโถ เต อทฺราคตํ ๑ เป ๑

ตโตะ ปิว มหาราช สเจ ตฺวิ อภิกงฺขสิ

มีเนอความเหมือนทุกุลตาบคักกล่าว ๑

บรมกษัตริย์ทอคพระเนตรเห็นมหัคจรรยนั้น จึงตรัส (คาถา
ที่ ๑๑๑) ว่า

สมมุยฺหามิ ปมุยฺหามิ สพฺพา มุยฺหนฺติ เม ทิสฺวา

เปตนฺตํ สามมทฺทกฺขิ โโก นุ ตฺวิ สาม ชิวสิ

ข้าพเจ้าหลงพร้อม หลงเอาจริง ๆ มืดไปทั่วทิศ ข้าพเจ้า
ไต่เห็นสามขัณฑิตนั้นทำกาลกิริยาแล้ว ทำไมท่านเป็นไต่อีก
เล่าหนอ ๑

สุวรรณสามขัณฑิตดำริว่า พระราชาทรงกำหนดว่า เรา
ตายแล้ว เราก็ประกาศการที่เรายังไม่ตาย จึงภาษิต (คาถาที่
๑๑๒ - ๑๑๓) ว่า

อปี ชิว มหาราช

อุปเนตมณสงกปปี

อปี ชิว มหาราช

ตี นิโรธกตี สนตี

ปรีสี พาพูหเวทนี

ชวันตี มณฺณเต มตี

ปรีสี พาพูหเวทนี

ชวันตี มณฺณเต มตี

ข้าแต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญซึ่งบุคคลผู้ยังมีชีวิตเสวย
 เวทนากลา มีความดำริในใจเข้าไปไกลแล้ว คือมีจิตตวาทย์ยังลง
 ในภวังค์ ยังมีชีพอยู่แต่ว่าตายแล้ว หรือโลกย่อมมาสำคัญซึ่ง
 บุคคลยังมีชีวิตอยู่เสวยเวทนากลา ถึงความทขสันธิ คืออัสสาส
 ขสันธิทขสันธิ ระงับแล้วนั้น ยังเป็นอยู่แต่เช่นข้าพระเจ้า ว่าตาย
 แล้วทิ้งน ๑

และก็ครั้นพระโพธิสัตว์กล่าวดังนั้นแล้ว ใคร่เพื่อจะประกอบ
 พระเจ้าขัลยยกษราช ในประ โยชน์ จึงภษิตสองคาถา (คือที่
 ๑๑๔ - ๑๑๕) อีกว่า

โย มาตรี ปิตรี วา

เทวาปี นี ติกิจฺจนตี

โย มาตรี ปิตรี วา

อิเชว นี ปสฺสนตี

มจฺโจ ชมฺเมน โปสตี

มาตาเปติภรี นรี

มจฺโจ ชมฺเมน โปสตี

เปจฺจ สคฺเค ปโมทตี

บุคคลใดเลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ย่อมแก่ ไขค้อมครองบุคคลผู้เลี้ยงมารดาบิดานั้น นักปราชญ์ทั้งหลาย
 ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อม
 ยืนเที่ยงทั่วในโลกสวรรค์ ๑

บรมขัตติยาธิษทีได้สัคขก้านัน ทรงตำริว่า น้าอัครรรยหนอ
 เทวดาท้งหลาย เยียวยาโรคที่เกิเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ เลียง มารดาบิดา
 สามบัตติตงตงามเกินเปริยข ทรงตำริฉะนแล้วประคองอัญชล
 ตำริส (คาถาที่ ๑๑๖) ว่า

เอโส ภียโย ปมฺยุหามิ สพฺพา มฺยุหนฺติ เม ทิสา

สรณํ สาม กจฺฉามิ ตฺวญฺจ เม สรณํ ภว

สามบัตติต ข้าพเจ้านหลงทวยิ่ง มีคไปท่วทศ ข้าพเจ้าถึง

เชอเป็นสรณะ เชอจงเป็นสรณะของข้าพเจ้า ฯ

ถ้าคั้นนพระมหาสัทวัสสุวรรณสามทลพระราชาว่า ข้าแต่มหา
 ราชเจ้า ถ้าพระองค์ทรงใคจะเสด็จสู่เทวโลก เพื่อทรงบริโภคทีพย-
 สมบัตติใหญ่ จงทรงประพฤติในทศราชธรรมจรรยาเหล่านี้ เมื่อจะ
 ถวายโอบาทแก่พระราชา จึงภาษิตคาถาอันกล่าวด้วยทศพิธราชธรรม
 (คือคาถาที่ ๑๑๗ ถึง ๑๒๖) ว่า

ธมฺมญฺจเร มหาราช

มาตาปีตฺสู ขตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิตฺสสสี

ธมฺมญฺจเร มหาราช

ปฺตฺตทาเรสุ ขตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิตฺสสสี

ธมฺมญฺจเร มหาราช

मितฺตามจฺเจสุ ขตฺตिय

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิตฺสสสี

ธมฺมญฺจเร มหาราช

พาหนฺเสสุ พเลสุ จ

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ราช สคฺคํ คมิตฺสสสี

ธมฺมณฺจเร มหาราช

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ธมฺมณฺจเร มหาราช

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ธมฺมณฺจเร มหาราช

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ธมฺมณฺจเร มหาราช

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ธมฺมณฺจเร มหาราช

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

ธมฺมณฺจเร มหาราช

สุจันฺณเณ ทิวํ ปตฺตา

คาเมสฺส นิกเมสฺส จ

ราช สกฺคํ คมิตฺสสฺส

รณฺุเจสฺส ชนปฺเทสฺส จ

ราช สกฺคํ คมิตฺสสฺส

สมณฺเสฺส พุราหฺมณฺเสฺส จ

ราช สกฺคํ คมิตฺสสฺส

มิกปกฺขิสฺส ขตฺตีย

ราช สกฺคํ คมิตฺสสฺส

ธมฺโม สุจันฺณโน สุขมาวหาตี

ราช สกฺคํ คมิตฺสสฺส

อินฺทา เทวา สปุรหฺมกา

มา ธมฺมํ ราช ปามโท

ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมในพระชนก
พระชนนี ในมิตรอมาตย์ ในพาหนะและพล ในชาวบ้านชาวนิคม
ในชาวแคว้นชาวชนบท ในสมณพราหมณ์ ในเนื้อและนก ครั้น
พระองค์ทรงประพฤติธรรมนั้น ๆ ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค
ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรม พระอินทรเทพเจ้า
และพระพรหมถึงแล้วซึ่งพิภพโลกด้วยธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ขอ
พระองค์อย่าทรงประมาทธรรม ฯ

พระมหาสัตว์เสด็จธรรมถวายพระราชาอย่างนี้ เมื่อจะถวาย
โอวาทยังชนใดถวายเบญจศีล ฯ พระราชาทรงรับโอวาทของพระ

โพธิสัตว์ด้วยพระเคียรทรงไหว้พระโพธิสัตว์ขอขมาโทษพระโพธิสัตว์
แล้วเสด็จกลับเมืองพาราณสี ทรงบำเพ็ญพระกุศลมีทานเป็นต้น
ทรงรักษานิตยศีลครองราชสมบัติโดยธรรมโดยเสมอ ในที่สุดแห่ง
พระชนม์ก็มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ฯ ฝ่ายพระโพธิสัตว์สุวรรณสาม
บำรุงบำเรอมารดาบิดา ยิงฉวนและสมาบัติให้บังเกิดพร้อมด้วย
มารดาบิดา มีไตเสื่อมจากฉวน ในที่สุดแห่งอายุ ก็มีพรหมโลก
เป็นที่ไปในเบื้องหน้าพร้อมด้วยมารดาบิดานั่น ฯ

สมเด็จพระโลกนาถศาสดาทรงนำธรรมเทศนานั้นมาแล้วตรัสว่า
แนะนำภิกษุทั้งหลาย การเลียง कुमारดาบิดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย
ตรัสฉะนแล้ว ทรงประกาศสังฆธรรมทั้งสี่แล้ว ทรงประชุมชาดก ฯ
ในกาลเป็นที่สุดแห่งสังฆเทศนา พระภิกษุนั้นบรรลุพระโสดาปัตติผล ฯ
พระราชชาย์ลักขในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุช่ออานนทในกาลนั้น ฯ
นางพสุนธรเทวีดาในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นนางภิกษุช่อออบล-
วรรณในกาลนั้น ฯ ลักกเทวราชในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นภิกษุช่อ
อนรทในกาลนั้น ฯ ทกขบัณฑิตฤๅษีในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นภิกษุ
ช่อมหากัสสปในกาลนั้น ฯ นางปาริกาตาศินีในกาลนั้น กลับชาติ
มาเป็นนางภิกษุช่อออบลในกาลนั้น ฯ ก็สุวรรณสามบัณฑิตในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นเราผู้สัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลนั้น ด้วยประการ
ฉะนแล้ว ฯ

จบสุวรรณสามชาดก

ଧର୍ମ

ରାମଚରିତ

କାବ୍ୟ

เนมิราชชาตกที่ ๔

นมตฤ รตนตตยสฺส

อจฺเจรี วต โลกสฺมินฺติ อิทํ สตฺถา มิถิลํ อุปนิสฺสาย
มฆเทวสฺส อมฺพวเน วิหรนฺโต สิตปาตูกมฺมํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สมเด็จพระโลกนาถศาสดาเมื่อเสด็จอยู่ณอัมพวนอุทยานแห่งมฆ-
เทวภษตรียกรุงมิถิลา ทรงอาศัยมิถิลานครเป็นที่โคจรบิณฑบาต
ทรงพระปรารภสิตปาตูกกรรมทำแยม้พระโอสฺฐให้ปรากฏ ครั้นพระ
ธรรมเทศนานั้นว่า อจฺเจรี วต โลกสฺมิ เป็นต้น ฯ เอกทิวสํ
วันหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมาก เสด็จ
จาริกไปในอัมพวนนั้นในเวลาเย็น ทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศ
แห่งหนึ่งเป็นรมณียสถาน ทรงใคร่จะตรัสบรรพชาของพระองค์
จึงทรงแยม้พระโอสฺฐให้เป็นเหตุ พระผู้เป็นเจ้าของอานนทเถระกราบทูล
ถามเหตุที่ทรงแยม้พระโอสฺฐ จึงมีพระพุทธานุญาตว่า ดูก่อนอานนท
ภูมิประเทศนี้เราเคยอาศัยอยู่เจริญยาวนานในกาลเมื่อเราเสวยพระชาติเป็น
มฆเทวราชา ครั้นเพียงนั้นแล้วก็ทรงคยณภาพนั่งอยู่ ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลวิงวอนเพื่อให้ทรงเสด็จ จึงเสด็จประทับนั่งณบรรพชาศน
ที่แต่งตั้งไว้แล้ว ทรงนำเรื่องเป็นอดีตมา คึงต่อไปนั ฯ

อดีเต ภิกฺขเว วิเทหฺรภูเจ มิถิลนครเ มฆเทโว นาม
ราชา อโหสิ ในอดีตกาล มีพระราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า

มณฑลเทศาภิบาลสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นเทวธรรมาธิบดีในมณฑลนคร ในแคว้นวิเทหะฯ พระเจ้า
 มณฑลเทศาภิบาลทรงเล่นอย่างราชกุมารอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ๑ ครอง
 อปราไชศวรรย์ ๘๔,๐๐๐ ปี ๑ เมื่อเสวยราชเป็นพระราชาธิบดี
 ได้ ๘๔,๐๐๐ ปี มีพระราชดำรัสแก่เจ้าพนักงานภาษามาลาว่า เมื่อใด
 เจ้าเห็นผมหงอกในเคียวแห่งเรา เจ้าจงบอกข่าเมื่อนั้น ๑ อปรภาเค
 กปโปโก ครั้นกาลต่อมาเจ้าพนักงานภาษามาลาดังกล่าวทรงเครื่องตน
 เจริญพระเกศา ได้เห็นเส้นพระศกหงอก จึงกราบทูลบรมกษัตริย์
 ให้ทรงทราบ ๑ บรมขัตติยาธิบดีจึงให้ถอนพระเกศาหงอกนั้นด้วยพระ
 แขนบทองคำให้วางในพระหัตถ์ ทอดพระเนตรเห็นพระเกศาหงอก
 ก็ทรงพิจารณาเห็นมรณะเป็นประหนึ่งว่ามาฆ้องอยู่ที่พระนลาศ ทรง
 พระดำริว่า บัดนี้เป็นกาลที่จะผนวช จึงพระราชทานบ้านส่วยแก่
 เจ้าพนักงานภาษามาลา แล้วตรัสเรียกพระเชษฐาโกรสมา มีราชดำรัส
 ว่า พ่อจงรับครองปราไชศวรรย์ บิดาจะบวช พระราชโอรสกราบทูล
 ถวายเหตุที่จะทรงผนวช เมื่อจะตรัสเหตุแก่พระราชโอรส จึงตรัส
 คาถานว่า

อุตตมุงครุหา มยหิ อิเม ชาทา วโยหรา

ปาตุภูตา เทวทูตา ปพพชชาสมโย มมี

ผมหงอกงอกบนเคียวแห่งบิดาเกิดแล้วน ก็นำความหนุ่มไป

เสีย เป็นเทวทูตปรากฏ สมัยนี้จึงเป็นคราวที่บิดาจะบวช ๑ ครั้น

ตรัสดังนั้นแล้ว ก็อภิเษกพระราชโอรสในราชสมบัติ แล้วพระราชทาน

พระโอรสว่า แมตวเธอเห็นผมหงอกเช่นนั้น ก็จำต้องผนวช ตรัส

จะไม่มีในเบื้องหน้าต่อแต่พระราชกุมารองค์นี้ ฯ พระราชาได้ทรง
 สืบจึงพระราชทานพระนามพระราชโอรสนี้ว่า เนมิกุมาร ด้วยทรง
 พระตำรับว่า พระราชโอรสนี้สืบต่อวงศ์ของเรามาเกิด ดุจกัจจกรรณ
 เพราะฉะนั้น เราจักขนานนามว่า เนมิกุมาร ฯ พระบรมโพธิสัตว์
 เนมิราชกุมารนั้นเป็นผู้ทรงยินดีในการบำเพ็ญทานรักษาศีลและอุโบ-
 สถกรรม จำเดิมแต่ยังทรงพระเยาว์ ฯ ลำคืบนั้นพระราชผู้พระชนก
 ของเนมิมหาสัตว์ ทอดพระเนตรเห็นเส้นพระศกบนพระเศียรหงออกก็
 พระราชทานขานส่วยแก่เจ้าพนักงานภูษามาลา แล้วมอบสิริราช-
 สมบัติให้พระราโชรส อันมีพระนามว่าเนมิราชกุมารให้ปกครอง
 แล้วทรงผนวชในอัมพวันอุทยานนั้นเอง ก็มีพรหมโลกเป็นที่ไป
 ในเบื้องหน้าโดยนัยหนหลัง ฯ

เนมิราชา ปน ฝ่ายพระเนมิราชเจ้าโปรดให้สร้างศาลาทาน
 ๕ แห่ง คือริมประตูพระนคร ๔ แห่ง ท่ามกลางพระนคร ๑ แห่ง
 ยิงมหาทานให้ขึ้นไปด้วยความเป็นผู้มีพระอริยาศัยในทาน ฯ พระ
 ราชทานทรัพย์ ๑๐๐,๐๐๐ ที่ศาลาทานแห่งหนึ่ง ฯ ทรงบริจาคทรัพย์
 วันละ ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ ฯ ทุกวัน ทรงรักษาเบญจศีลอยู่เป็นนิตย์
 สมาทานอุโบสถทุกวันบิณฑกัย ชักชวนมหาชนในการบำเพ็ญบุญให้มีทาน
 เป็นต้น แสดงธรรมสอนประชุมชน ให้ทราบทางสวรรค์ คฤคาม
 ให้กลัวนรก ฯ ประชุมชนตั้งอยู่ในพระราโชวาทบำเพ็ญกุศลมีให้ทาน
 เป็นต้น สิ้นชีพก็บังเกิดในเทพโลก ฯ เทพโลกเต็มไปด้วยเทพยเจ้า
 นรกปรากฏกว้างเปล่า ฯ ตทา กาลนั้นหมู่เทพเจ้าในดาวดึงส์พิภพ

ประชุมกันณเทวสภาอันมีนามว่า สุธรรมา พรวรณาสรรเสริญ พระมหา
 สัตว์เนมิราชเจ้าว่า พระเจ้าเนมิราชเป็นพระอาจารย์ของพวกเรา เรา
 ทั้งหลายอาศัยพระองค์จึงได้เสวยทิพยสมบัติอัน พระพุทธญาณ จะพึง
 กำหนดมิได้ นี้ มหาชนสรรเสริญพระมหาสัตว์เจ้าแม่ ในมนุษย์โลก
 คุณกณแม่ทั่วไปราวกระน้ำมนต์ยทคลเทรกลงบนหลังมหาสมุทรฉะนั้น

สตุถา ตมตถิ อาวิภูติ กตวา ภิกขุสังฆสส กเถนุโต
 อาห สมนเคจพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะทรงทำเนอความนั้นให้เป็น
 ชัก ตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ จึงทรงภาษิต (๓ คาถากึ่ง) ว่า

อจฺเจริ วัต โลกสมิ	อุปฺปชฺชนฺติ วิจกฺขณา
ยทา อหุ เนมิราชา	ปณฺทิตุ กุสลตฺถิโก
ราชา สพฺพวิเทหานิ	อทา ทานิ อรินฺทโม
ตสฺส ตํ ททโต ทานิ	สงฺกปโป อุปฺปชฺชถ
ทานิ วา พุรฺหมจฺริยิ	วา กตมํ สุ มหปฺพลํ

เมื่อใดพระเจ้าเนมิราชเจ้าผู้ขจัดทิศาที่มีพระประสงค์ด้วยกุศล เป็น
 พระราชาผู้ทรงมานราชตัสกรให้พ่ายแพ้พระเคชานภาพ ทรงบริจาค
 มหาทานแก่ชาววิเทหะทั้งปวงอุปยัตชน เมื่อนั้นบุคคลผู้ฉลาดก็ย่อม
 เกิดขึ้นในโลก ความบังเกิดของท่านเหล่านั้นน่าอัศจรรย์หนอ เมื่อ
 พระเนมิบรมกษัตริย์ทรงบำเพ็ญทานนั้นอยู่ ก็เกิดพระราชดำริขึ้นว่า
 ทานหรือพรหมจรรย์อย่างไหน มีผลานิสงส์มาก ดังนี้

โส กิร ได้ยินว่าพระเนมิราชบรมโพธิสัตว์เจ้า ทรงสมาทาน
 อุโบสถศีลในวันอุโบสถที่ ๑๕ ทรงเปลื้องราชาภรณ์ทั้งปวง บันทม

สกโกหมสมิ เทวินโท	อากโตสมิ ตวนติเก
อโถมหญฺโจ มนฺชินท	ปุจฺฉ มยฺหิ ยมิจฺฉสิ
โส จ เตน กโตกาโส	วาสวิ อวจา นิมิ
ปุจฺฉามิ ตํ เทวราช	สพฺพภูตานมิ สสร
ทานิ วา พุรฺหมจฺริยํ วา	กตมํ สุ มหปฺพลํ
โส ปุจฺฉฺโจ นรเทเวณ	วาสโว อวจา นิมิ
วิปากํ พุรฺหมจฺริยสฺส	ชานํ อกฺขาสีชานโต
หิเนน พุรฺหมจฺริเยณ	ขตฺถิเย อุปฺปชฺชติ
มชฺฉิเมณ จ เทวตฺตํ	อตุตฺตเมณ วิสฺสุชฺฉติ
น เหนเต สุลฺลพฺภา กายา	ยาจโยเคน เกณจิ
เย กาเย อุปฺปชฺชนฺติ	อนาคารา ตปสฺสโน

มณฺวณเทพกฺุณฺชรสฺหิสฺสเนตรทรงทราบายพระคําริแห่งพระเนมิ
 บรมกษัตริย์ จึงยังความมืดให้ขจัดหายด้วยรัศมีให้ปรากฏแล้ว พระมนุ-
 ชินทรเนมิราชมีพระโลมชาติอันชูชันด้วยความเกรง ได้ตรัสกะวาสว-
 เทพเจ้าว่า ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพหรืออสังกะยุรินทท รัศมีของ
 ท่านเช่นนั้นข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นแล้วไม่เคยได้สํคยมาแล้ว ขอท่าน
 จึงแจ้งตัวท่านแก่ข้าพเจ้า อย่างซึ่งข้าพเจ้าจะฟังทราบายได้ วาสวินทร-
 เทพทรงทราบายการที่พระเนมิราชมีพระโลมชาติชูชันด้วยความเกรง
 ได้ตรัสตอบท้าวเธอว่า หม่อมฉันเป็นลักกัณทรเทพมาสู่สำนักพระองค์
 ท่าน พระองค์ผู้เป็นอิสฺสรแห่งประชาชน พระองค์อย่าสยคสยของกลัว

เกรง ตรัสถามขณฺหาทตองพระประสงคฺเกิด พระเนมิราชไค
 โอภาคนั้นแลว จึงไคตรัสถามวาสวบรินททว ข้าแต่เทวราช
 ผู้เป็นอิสสรแห่งปวงภูต หม่อมฉันทูลถามพระองค์ท่าน ท่านหรือ
 พรหมจรรยออย่างไหนมีผลานิสงส์มาก อมรินทร์เทพเจ้าอนนรเทพ
 เนมิราชตรัสถามตงน พระองค์ทรงทราบวิบากแห่งพรหมจรรย จึง
 ตรัสพยากรณ์แก่บรมกษัตริย์ผู้ยังหาทราบไม่ว่า บุคคลย่อมยังเกิด
 ในชาติยศกุลเพราะการประพฤติพรหมจรรยต่ำช้า บุคคลไคเป็น
 เทพเจ้าเพราะประพฤติพรหมจรรยปานกลาง บุคคลย่อมหมดจก
 พิเศษเพราะประพฤติพรหมจรรยสูงสุด หม่อมพรหมเหล่านั้นอันใคร ๆ จะ
 พงไคเป็นค่วยประกอบการวิงวอนงาย ๆ หาไม ต้องเป็นผู้ไม่มีเยาเรือน
 บ้าเพ็ญตปธรรมจึงจะไคยังเกิดในหมู่พรหม ฯ

อธิบายค้ำว่า หินพรหมจรรย มีชณิมพรหมจรรย และอุตตม-
 พรหมจรรย ฯ ในลทธิคิตตถึโดยมาก คิลเพียงเมถุนวริต ชอว่า
 พรหมจรรยออย่างต่ำ ผู้บ้าเพ็ญยอมเกิดในชาติยศกุลค่วยพรหมจรรย
 ออย่างต่ำนั้น ฯ การไคอยู่จารณาน ชอว่าพรหมจรรยออย่างกลาง
 ผู้บ้าเพ็ญยอมเกิดในเทวโลกค่วยพรหมจรรยออย่างกลางนั้น ฯ การ
 ให้สมาบัต ๘ เกิด ชอว่าพรหมจรรยออย่างสูงสุด ผู้บ้าเพ็ญยอม
 เกิดในพรหมโลกค่วยพรหมจรรยออย่างสูงสุดนั้น ฯ ชนภายนอก
 พระพุททคาสนากล้าวอุตตมพรหมจรรยนั้นว่านิพพาน ฯ ก็ในพระ
 พุททคาสนา เมื่อภิกษุมคิลบวิสุทธิ์ ปวารณาเทพนิกายอนไคอน
 หนึ่ง พรหมจรรยของเธอชอว่าต่ำเพราะเจตนาต่ำ เธอย่อมเกิดในเทว-

โลกตามผลที่เธอปรารถนา การทักขณัมศีลขริสทธิยงสมาบัติ ๘
 ให้เกิด ชื่อว่ามชฌิมพรหมจรรย์ เธอย่อมเกิดในพรหมโลก
 ด้วยมชฌิมพรหมจรรย์นั้น ๑ การทักขณัมศีลขริสทธิ เจริญวิยัสสนา
 ยงอรหัตมรรคให้เกิด ชื่อว่าอุคคพรหมจรรย์ เธอย่อมหมดจดพิเศษ
 ด้วยอุคคพรหมจรรย์นั้น ๑

องค์อมรินทร์เจ้าตรีสพรธนาว่า การอยู่พรหมจรรย์เป็นคุณ
 มีผลมากกว่าพันเท่าแสนเท่ากว่าการบริจาคทาน ด้วยประการ
 ฉะนั้น ๑ ครั้นทรงสำแดงความที่พรหมจริยวาสเป็นคุณมีผลมากด้วย
 คาถาแมนแล้ว บัดนี้จะทรงแสดงพระราชาทรงหลายใน อดีตสมัย
 ผู้บริจาคมหาทานไม่สามารถจะก้าวล่วงกามาพจรไปได้ จึงภาษิต
 (คาถาที่ ๑๓-๑๔ กิ่ง) ว่า

ทุทีโป สาคโร เสโต ภูชคินโท ภงคীরโส
 อุนินโร อตถโก จ อสฺสโก จ ปุณฺฑโร
 เอเต จญฺเฒ จ ราชาโน ขตฺติยา พฺราหฺมณา พหุ
 ปุณฺฑณฺณํ ชยิตฺวาน เปตตํ นาทิวตฺตีสุ

พระราชานี้เหล่านี้ คือ พระทุทีปราช พระสาครราช พระเสล-
 ราช พระภูชคินทรราช พระภังคิรสรราช พระอุนินนรราช พระอตถก-
 ราช พระอัสสกราช พระปุณฺฑณฺนราช และกษัตริย์เหล่านี้ กษ
 พราหมณ์มากหลาย บุชชายัญเป็นอันมาก ก็ไม่ล่วงพ้นความเป็น
 คืออันละโลกนไป ๑ สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า

เย อทุติยา น รมนติ เอกิกา
 วิเวกซ์ เย น ลภนตี ปิตี
 กิณจาปี เต อินทสมานโกคา
 เต เว ปราธินสุขาวรากา

เหล่าบุคคลไม่มีเพื่อนสอง อยู่ผู้เดียวยอมไม่รุกรมย์ แต่ไม่ได้
 ขัดเกิดแต่วิเวก แม้บุคคลเหล่านั้นจะมี โภคสมบัติเสมอด้วยทิพย-
 สมบัติขององค์อมรินทร์ ถึงกระนั้นบุคคลเหล่านั้นก็ชื่อว่า เป็นคนเข็ญ
 ใจ เพราะได้ความสุขอาศัยผู้อื่น ดังนี้ ฯ

องค์มณवानเทวราชทรงแสดงความที่ผลแห่งพรหมจรรย์เป็น
 ของใหญ่กว่าผลแห่งทานอย่างนั้นแล้ว บัณฑิตจะทรงแสดงกายศผู้ก้าว
 ล่วงภาพแห่งผู้ตายด้วยพรหมจริยวาส ยังเกิดในพรหมโลก จึงภาษิต
 (คาถาที่ ๑๕-๑๖ กิ่ง) ว่า

อทุชายิเม	อติวัตตีส	อนาคารา	ตปสฺสโน
สตฺตีสโย	ยามหนุ	โสเมยาโค	มโนชโว
สมทุโท	มาโฆ	ภรโต	อสิ กาลปรุกฺขิต
องฺคิรโส	กสฺสโป	จ	กิสฺวจฺฉ โฉ
			อกนฺตี จ

ฤษีเหล่านั้นผู้อนาคาริยะมีตปธรรม ได้ก้าวล่วงกามาพจรภาพแล้ว
 โดยแท้ คือฤษี ๗ รูปผู้พี่น้องกัน อันชื่อว่า ยามหนุฤษี โสเมยาโค-
 ฤษี มโนชวฤษี สมทุทฤษี มาฆฤษี ภรตฤษี และกาลปรุกฺขิตฤษี
 (กษอีก ๔ รูปคือ) องฺคิรสรฤษี กสฺสปรฤษี กิสฺวจฺฉฤษี และอกนฺตีฤษี ฯ
 (รวม ๑๑ รูปด้วยกันทั้งหมด)

เมื่อสักกเทวราชทรงพรรณนาคความที่แห่งพรหมจริยวาสเป็นคณ
มีผลานิสงส์มากด้วยสามารถแห่งอื่นใดทรงสัคขมาก่อน อย่างนั้นแล้ว
บุคคลจะทรงนำเรื่องที่เคยทรงทราบด้วยพระองค์เองมา จึงภาษิต

(คาถาที่ ๑๗ ถึง ๒๑ กิ่ง) ว่า

อุตฺตเรน นที สีทา	คมฺภีรา ทุรตฺติกกมา
นพคฺคิวนฺณา โชตนฺติ	สทา กณฺจนปฺพพตา
ปรุพฺพหคฺจฺฉา ตคฺรา	ปรุพฺพหคฺจฺฉา วนา นคา
ตคฺราสุํ ทสสทสฺสา	โปราณา อีสโย ปุเร
อหํ เสฏฺฐโจสุมิ ทาเนน	สณฺณเมน ทเมน จ
อนุตฺตรํ วัตตํ กตฺวา	ปกิริจารี สสมาหิเต
ชาติมนฺตํ อชจฺจลฺล	อหฺมุชฺคตฺตํ นริ
อติเวถํ นมสฺสิสฺสํ	กมฺมพนฺธุ หิ มาณวา
สพฺเพ วณฺณา อชฺมมฺมุจฺฉา	ปตฺนฺติ นิริยํ อโช
สพฺเพ วณฺณา วิสุชฺฉนฺติ	จริตฺวา ชมฺมมุตฺตมํ

แม่น้ำชอลสามีย้อยเบื้องอตรทิศแห่งหิมวันตประเทศ เป็นแม่น้ำ
ลึกขั้เมยาก็ญจนบรรพตมพรรณประหนึ่งไฟที่ใหม่ไม่ออกโชติช่วง
อยู่ตลอดกาลทั้งปวง พันทภูเขานนมตนกฤษณาองอกงาม มีภูเข
อื่นอก งอกงามไปด้วยพรรณพฤษกษ แต่ก่อนมาฤษทั้งหลายเก่าแก่
ราว ๑๐,๐๐๐ รูป อาศัยอยู่ในภูมิประเทศนั้น หม่อมฉันผู้เป็นพระ
ราชายำรงฤษเหล่านั้นในครั้งนั้น เป็นผู้ประเสริฐรู้ด้วยการบำเพ็ญทาน
หม่อมฉันผู้ปฏิบัติจากคายนคนเหล่านั้นผู้ปฏิบัติวัตรจริยาไม่มีวัตรอันยิ่งกว่า

ด้วยความสำเร็จและด้วยความผก ผู้ละหุ่มุณะประพฤต้อยู่ผู้เดียว
มีจิตตังมั่น หม่อมฉันนมัสการนักพรตผู้มีชาติหรือไม่มีชาติก็ตาม
ผู้ปฏิบัติตรงเป็นนิตยกาล เหตุว่าสัตว์ทั้งปวงตั้งอยู่ในอธรรมก็ตก
นรกเขของต่ำ สัตว์ทั้งปวงย่อมหมดใจพิเศษเพราะประพฤติธรรม

สูงสุด ๆ
อธิบายความแห่งคาถาเหล่านี้ ๆ ในอดีตกาลมีแม่น้ำชื่อว่าสีทามี
รวางสุวรรณบรรพตทั้ง ๒ ในหิมวันตประเทศค้ำานอุตรทิศ เป็น
แม่น้ำล็กอนยานมีเรือเป็นต้นขามยาก ๆ เพราะว่าแม่น้ำนั้นน้ำใส
ยิ่ง แม่น้ำเพียงแต่แวงนกกยุงตกในแม่น้ำนั้นก็ไม่วลอยอยู่ จมลงถึง
พื้นเพราะน้ำใส ๆ ด้วยเหตุนี้แม่น้ำนั้นจึงชื่อว่า สีทา ๆ ก็กัญจน-
บรรพตเหล่านี้ในไกลฝั่งแห่งแม่น้ำนั้นมพรรณดุจเพลิงไหม้ไม่ออกสว่าง
อยู่ทุกเมื่อ ๆ ภูมิภาคบนฝั่งแห่งแม่น้ำนั้นมต้นกฤษณาองอกงามมี
กลิ่นหอม ๆ ภูเขาเหล่านี้ในทนมพนทั้งองงามไปด้วยหมื่นไม้ คือ
ปกคลุมไปด้วยพฤกษชาติทรงดอกและผล ๆ มีนักพรตนับด้วยหมื่น
อาศัยอยู่ในภูมิภาคอันนารมย์นั้น ท่านเหล่านี้ล้วนไต่ถิถิญา ๕
สมาบัติ ๘ ๆ ถึงภิกษุอาจารย์เวลาบางพวกไปอุตรกรู ๆ บางพวกนำผล
ชมพูใหญ่มา ๆ บางพวกนำผลลาผลอันมีรสหวานในหิมวันตประเทศมา
เคี้ยวกิน ๆ บางพวกไปสู่นครนั้น ๆ ในพนชมพูทวีป ๆ แม่น้ำอันหนึ่ง
อันค้นหาในรสครอยง่าย่อมไม่มี ๆ ท่านเหล่านี้ยังกาลเวลาให้ล่องไป
ด้วยความสุขในฉาน ๆ ตทา เอโก ตาปโส ครั้งนั้นมีคายนครูปหนึ่ง
มาสู่เมืองพาราณสีโดยอากาศ นุ่งห่มเรียบร้อยเทียวเพื่อขิณทษชาติถึง

ประตูเรือนแห่งปโรหิตผู้หนึ่ง ๆ ปโรหิตนั้นเลื่อมใสในความสงบของท่าน
 นำมาสู่ที่อยู่ของตนให้บริโภคแล้ว ปฏิบัติสัณวนเล็กน้อย ครั้นความ
 วิสสาสะเกิดขึ้นจึงถามว่า ผู้เป็นเจ้าของอยู่ที่ไหน ๆ ท่านตอบว่าอยู่ในที่
 ไนนั้น ๆ ปโรหิตจึงถามต่อไปว่า ผู้เป็นเจ้าของในที่นั้นรูป कैว หรือ
 รูปอื่นก็มีอยู่ ๆ ท่านตอบว่า พุทอะไร ฤษนิยด้วยหมันรูปอยู่ในที่นั้น
 ล้วนแต่ได้ไคอัญญา ๕ สมายัต ๘ ๆ ปโรหิตได้ฟังคุณสมบัตินี้ของ
 ฤษนิยเหล่านั้นจากคายนครนั้น จิตต์ก็นิมไป ในบรรพชา ๆ จึงถาม
 คายนครนั้นว่า ผู้เป็นเจ้าของจักพาข้าพเจ้าไปในที่นั้นแล้วบวชให้ ไคหรือ ๆ
 ท่านตอบว่า เธอเป็นราชบรม อาทมะไม่อาจให้เธอบวช ๆ ปโรหิต
 จึงกล่าววว่า ถ้าเช่นนั้นชวนข้าพเจ้าจะทูลลาพระราชา พวุงนผู้เป็นเจ้าของ
 จึงมาที่นี้ ๆ คายนครนั้นรับคำ ๆ ฝ่ายปโรหิตบริโภคอาหารเช้าแล้ว
 เข้าเฝ้าพระราชาพาราณสีกราบทูลว่า ข้าพระบาทปรารถนาจะบวช ๆ
 พระราชาตรัสถามว่า ท่านอาจารย์จะบวชด้วยเหตุไร ๆ ปโรหิต
 กราบทูลว่า ด้วยเห็นโทษในกามะทั้งหลาย เห็นอนิสังสในเนกขัมม ๆ
 พระราชาทรงอนุญาตว่า ถ้าเช่นนั้นอาจารย์จงบวช ๆ แล้วมาหาเรา
 บ้าง ๆ ปโรหิตรับพระโองการแล้วถวายบังคมพระราชา กลับสู่
 เรือนของตนปราสนนยตรภรรยา มอบสมบัติทั้งปวง ถอยบรรพชิต-
 บริวารเพื่อตนนั่งคอยคายนครมา ๆ ฝ่ายคายนครโดยนภากาศเข้าสู่ภายใน
 ในพระนครเข้าสู่เคหสถานแห่งปโรหิตนั้น ๆ ปโรหิตนั้นอังกาสคายนคร
 นั้นโดยเคารพแล้วแจ้งว่า ข้าพเจ้าจะฟังปฏิบัติอย่างไร ๆ คายนครนั้นนำ
 ปโรหิตนั้นไปนอกเมือง จับมือนำไปที่อยู่ของตนด้วยอานภาพของตน

ให้ขวชแล้ว อีกวันหนึ่งให้พราหมณ์ผู้บรรพชิตนั้นขยับยังอยู่ในที่นั้น นำ
 ภัตตาหารมาให้บริโภคนแล้วขอกกสิณบิภกรรม ฯ คายศที่ขวช
 ใหม่ นั้นยัง อภิญญาแลสมาบัติ ให้เกิดโดยวันล่วงไป เล็กน้อยก็เที่ยว
 บิณฑบาตมาฉันได้เอง ฯ ครั้นอุปราคาสมัยคายนั้นคิดว่า เรา
 ได้ถวายปฏินญาเพื่อไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสี เราจะไปเฝ้าตาม
 ปฏินญาไว้ จึงให้หวคายศทั้งหลายไปสู่เมืองพาราณสีโดยนภากาศ
 เทยวบิณฑบาตลุลงพระราชทวาร ฯ พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตร
 เห็นฤษนนทรงจำไคมนมตร์ให้เข้า ไปสู่พระราชนิเวศน์ทรงทำสักการะ
 แลตรัสถามว่า ผู้เป็นเจ้าอยู่ที่ไหน ฯ ฤษนนทูลตอบว่า อาตมาอยู่
 ใกล้ฝั่งแม่น้ำสาธอนอยู่ในรวางกัญจนภูผาในหิมวันตประเทศคานอตร-
 ทิศ ฯ พระราชาตรัสถามว่า ท่านอยู่ในที่นั้นรูปเดี่ยวหรือคายนศ
 เหล่าอนมในทนนด้วย ฯ ฤษนนทูลว่า พระองค์ตรัสอะไร คายนศ
 นขด้วยหมันรูปอยู่ในทนน ท่านเหล่านั้นทั้งหมดได้อภิญญา ๕ สมา
 บัติ ๘ ฯ บรมกษัตริย์ไคทรงสคยคุณสมบัตินั้นเหล่านั้นทรงไคร
 จะถวายภิกษาหารแก่มนทั้งหมด จึงตรัสกะคายนศนั้นว่า ข้าพเจ้า
 ไครจะถวายภิกษาหารแก่โยคีเหล่านั้น ผู้เป็นเจ้าจงนำท่านเหล่านั้น
 มาในที่นี้ ฯ ฤษนนทูลว่า มนเหล่านั้นไม่ยินดีในรสที่พึงรู้แจ้งด้วย
 ชิวหา อาตมาไม่อาจจะนำมาในที่นี้ไค ฯ พระเจ้าพาราณสีจึงตรัส
 ว่า ข้าพเจ้าจะให้ โยคีเหล่านั้นบริโภคน อาคัยผู้เป็นเจ้า ๆ จงขอกอขาย
 แก่ข้าพเจ้า ฯ คายนศนั้นจึงทูลว่า ถ้าจะไครบริจาคไทยธรรมแก่โยคี
 เหล่านั้น จงเสด็จออกจากเมืองนไปแรมอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำสาธอน แลทรง

บริจาคแก่ฤษีเหล่านั้น ๆ พระราชาทรงรับ จึงโปรดให้ถืออุปกรณ์
 ทั้งปวงเสด็จออกจากพาราณสีนครกับทวยจตรังคินเสนา เสด็จลู่ถึง
 สตรีชัสมาของพระองค์ ๆ ลำดับนั้นทวยจตรังคินเสนา ให้พระราชาเสด็จไปตาม
 ผงस्थานที่พร้อมทวยเสนาทวยอานภาพของตน แล้วให้ตั้งค่ายหลวง
 ริมฝั่งแม่น้ำ ทลเศอนพระราชามิให้ทรงประมาท แล้วไปอยู่ที่อยู่
 ของตนโดยอากาศวิถิ อีกวันหนึ่งกลับมามาก ๆ ลำดับนั้นบรมกษัตริย์
 ให้ทวยคณินฉินโดยเคารพแล้วรับสั่งว่า พงษ์นี้ผู้เป็นเจ้าของพานกสิทธิ
 หมั้นรูปมาในทันที ฤษีนั้นรับพระราชดำรัสกลับไป รุ่งขึ้นในเวลา
 ฤกษ์งามยามดีแก่นักพรตทั้งหลายว่า พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงใคร่
 จะถวายภิกษาแก่ท่านทั้งหลาย เสด็จมาประทับอยู่แต่ที่ฝั่งस्थานที่
 พระองค์อาราธนาท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงไปสัปดาห์หลวง
 รัชภิกษาเพื่ออนุเคราะห์พระองค์ ๆ นักธรรมเหล่านั้นรับคำสั่งมาโดย
 อิมพรวิถิลงในทีกอศค่ายหลวง ๆ ลำดับนั้นบรมกษัตริย์เสด็จต้อนรับ
 ฤษีเหล่านั้น แล้วอาราธนาให้เข้าในค่ายหลวง ให้นั่งณอาสน์
 ที่แต่งตั้งไว้แล้ว ยังคณะฤษีให้ อิมหน้าทวยอาหารประณีต ทรง
 เลื่อมใสในอิริยาบถแห่งฤษีเหล่านั้นจึงนิมนตร်ในวันพรุ่งนี้ออก ทรง
 บริจาคทานแก่ทวยคณินรูปโดยอธิบายนั้น ๆ และก็ครั้นเมื่อทรงบริจาค
 โปรดให้สร้างเมืองในประเทศนั้นและให้ทำกสิกรรม ๆ

น โข ปน มหาราช ตทา โส ราชา ก็พระเจ้ากรุงพาราณสี
 ในกาลนั้น มิใช่ผู้อื่น คือหม่อมฉินนั่นเอง ๆ หม่อมฉินเป็นผู้ประเสริฐ

จริยวาสเป็นธรรมมีผลใหญ่กว่าทาน โดยแท้ ถึงอย่างนั้นธรรมทั้ง ๒
คือทานและพรหมจริยนั้นเป็นมหาปรีติวิตกก์ เพราะฉะนั้นพระองค์
จึงไม่ปรมาทในธรรมทั้ง ๒ จึงทรงบริจาคทาน และจงรักษาศีล
ตรัสฉะนี้แล้วกลับไปสู่เทพสถานของพระองค์ ฯ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาค
จะทรงประกาศข้อความนั้นจึงตรัส (คาถาที่ ๒๒ กิ่ง) ว่า

อิทึ วตวาน มชวา เทวราชา สุขมปติ

เวเทหมนุสาสิตวา สคคกายิ อปกกมิ

องค์มชวาสุขุมขกเทวราชตรัสอย่างนั้นแล้วอนุสาสน์พระเจ้าผู้ผ่าน
แคว้นวิเทหรัแล้ว หลีกไปสู่ม่มุเทพยดาผู้อยู่ในสวรรค์ ฯ

ลำดับนั้นม่มุเทพยดาโคทูลองค์มชวานว่า พระองค์ไม่ปรากฏ
เสด็จไปไหนหนอ ฯ เทวราชตรัสตอบว่า ความกิงขาอันหนึ่งเกิดขึ้น
แก่พระเจ้าเนมิบรมกษัตริย์ ข้าจึงไปกล่าวขัญหาทำให้เธอหายกิงขา
แล้วกลับมา ฯ ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว ตรัสเหตุนั้นออกเพื่อภาษิต
ด้วยคาถา (๒๓ ถึง ๒๕ กิ่ง) ว่า

อิมิ โภนโต นิสาเมถ ยาวนเตตถ สมากตา

ธมมิกานิ มนุสสานิ วณณิ อัจจาวจิ พหุ

ยถา อัย เนมิราชา ปณฺทิตโต กุสลตถิโก

ราชา สพฺพวิทฺเทหานิ อทา ทานิ อรินฺทโม

ตสฺส ตึ ททโต ทานิ สงฺกปโป อุปฺปชฺชถ

ทานิ วา พฺรหฺมจฺริยิ วา กตมึ สุ มหฺปผลึ

ปาจิณทศักระวินออกประทักษิณอยู่ในพระตำหนักอันคณะอมาตย์เวทลอม
 เป็นราชบริพารทรงขี้จเวกขณคล้อย เวชยันตเทพธนนีปรากฏ
 พร้อมกันจันทร์มณฑลอันชนแต่ปาจิณโลกธาตุ ๑ ชนทั้งหลายกิน
 อาหารเย็นแล้วนั่งที่ประตูเรือนของตน ๆ พุดกันถึงถ้อยคำอันให้เกิด
 ความสุขก็พุดกันว่า วันนพระจันทร์ ชน ๒ ดวง ๑ ลำคายนัน
 เทพรธนนีก็ไต่ปรากฏแก่ประชุมชนผู้ยังสังสนทนากันอยู่ ๑ มหาชน
 กล่าวว่ นันไม่ใช่พระจันทร์ รธนะ ในเมื่อเวชยันตฤทเทียมสิ้นธพ
 นัยควยพันมีมาตลเทพบุตรขี้ปรากฏแล้วในขณะนั้น จึงคิดกันว่า
 ทิพยยานนมาเพื่อใครหนอ ลงความเห็นว่ไม่ใช่มาเพื่อใครอน
 พระราชาของพวกเราเป็นธรรมิกราช องค์สี่สี่สนันนเทวราชจะส่ง
 มาเพื่อพระราชนันนเอง เทพยรธนิกสมควรแก่พระราชาของ
 พวกเราแท้ เห็นฉะนแล้วกยันทิราเวิง กล่าวคาถา (ที่ ๒๖ กิ่ง) ว่า
 อพภูโต วัต โลกสมิ อูปฺปชฺชิ โลมหัสโน
 ทิพฺโพ รัต ปาตุรหุ เวเทหฺสฺส ยสฺสฺสโน
 เกิดพิศวงชนพองชนในโลก ทิพยรธปรากฏแก่พระเจ้าวิเทหรัฐ
 ปรชานาถผู้มีพระเกียรติ ๑
 กในเมื่อมหาชนกล่าวกันอย่างน มาตลเทพบุตรมาโดยเร็ว
 กลับรธจอกภาคหลังทธรณพระสหัสญชร ทำการจิตแจ้งให้เสด็จชน
 ไต่เชิญพระเจ้าเนมิราชเพื่อต้องการให้เสด็จชนทรง ๑

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุธา อาห เมื่อสมเด็จพระทศพลญาณ
 จะทรงประกาศข้อความนึ่งทรงภายิต (คาถาที่ ๒๗ ถึง ๒๙) ว่า

เทวปุตฺโต มหิตฺธิโก

มาตลี เทวสารถิ

นิมนฺตยิตฺถ ราชานํ

เวเทหํ มิถิลคฺคหํ

เอหิมํ รถมารุห

ราชเสฏฺฐทิสมฺปติ

เทวา ทสฺสนกามา เต

ดาวตีสํ สอนฺทกา

สรมานา หิ เต เทวา

สุชฺฌมฺมาย สมจฺจนเร

มาตลีเทพสารถิผู้เทวบุตรมมหิตธิอัญเชิฏฐเสด็จพระเจ้าผู้ทรง
 สงเคราะห์ชาวเมืองมิถิลาคด้วยสังคหวัตถุ ๕ ผู้เป็นอิสสรราชิราชใน
 วิเทหรัฐผู้ช่วยการววาจว่า ข้าแต่พระเจ้าผู้ประเสริฐผู้พระราชิยคิในทิด
 ขอพระองค์เสด็จมาชนส์ทพิยรณนี้ เทพยดาทั้งหลายชาวคาวคิงส์
 พร้อมด้วยอินทราชิราชเจ้าสรวงนนี้ใคร่จะเห็นพระองค์ เพราะว่า
 เทพเจ้าทั้งหลายระลกกถึงพระองค์ ประชุมคอยเฝ้าอยู่ในเทพสภา
 อินมนามว่าสุธรรมา ฯ

พระเจ้าเนมิบรมกษัตริย์ ไคทรงสคยคานัน จึงทรงรำพึงว่า เราจัก
 ไคเห็นเทวโลกซึ่งยังไม่เคยเห็น มาตลีเทวบุตรทำความสงเคราะห์
 แก่เรา ๆ จักไป ทรงรำพึงฉะนแล้ว จึงตรัสเรียกนางข้างในและ
 มหาชนมาตรัสว่า เราจักไปไม่นาน ท่านทั้งหลายจงทำบุญมีทาน
 เป็นต้นด้วยความไม่ประมาทเถิด ตรัสฉะนแล้วเสด็จชนส์ทพิยรณ ฯ

ตมตถิ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห เมื่อสมเด็จพระเจ้าโลกนาถเจ้า
 จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๓๐-๓๑ กิ่ง) ว่า

ตโต ราชา ตรมาโน

เวเทโห มิถิลคฺคโห

อสนา วุฏฺฐหิตฺวาน

ปมฺุโข รถมารุหิ

อภิรุพหุ รัตติ ทิพพหุ มาตลิ เอตทพรวี
 เกณ ตัม เณมิ มคฺเคน ราชเสณฺจ ทิสฺมปติ
 เยน วา ปาปกมฺมนฺตา ปุณฺณกมฺมา จ เยน วา

แต่นั้นพระราชามีถิสนาถวิเทหราชผู้ประมุขที่วนเสด็จลุกจาก
 ราชอาศน์ ขนส์เวชยันตทิพยวถ มาตลิตเทพสารถได้ทูลถามพระองค์
 ผู้ ขนส์ทิพยวถว่า ข้าแต่พระราชผู้ประเสริฐผู้ทิสฺมปติ ทางไปสถานท
 อยู่นของเหล่าสัตว์ผู้ทำบาปทาง ๑ ทางไปสถานทอยู่นของเหล่าสัตว์ผู้
 ทำบุญทาง ๑ จะโปรดให้ข้าพเจ้านำเสด็จไปทางไหน ฯ

ลำดับนั้นพระราชาทรงดำริว่า สถานททั้ง ๒ เรายังไม่เคยเห็น
 เราจะดูทั้ง ๒ สถาน จึงตรัส (คาถาที่ ๓๒ กิ่ง) ว่า

อุภเยเนว มัม เณหิ มาตลิ เทวสารถิ

เยน วา ปาปกมฺมนฺตา ปุณฺณกมฺมา จ เยน วา

ดูก่อนมาตลิตเทพสารถ ท่านจงนำเราไปโดยทางทั้ง ๒ คือ
 ทางไปที่อยู่เหล่าชนทำบาป ทางไปที่อยู่เหล่าชนทำบุญ ฯ

ลำดับนั้นมาตลิตเทพยตรจึงทูลว่า ข้าพเจ้าไม่อาจจะเสด็จสถานท
 ทั้ง ๒ ในขณะเดียวกันจึงได้ทูลถามพระองค์ เมื่อจะทูลถามจึงกล่าว
 คาถา (ที่ ๓๓ กิ่ง) ว่า

เกณ ตัม ปจฺจิมิ เณมิ ราชเสณฺจ ทิสฺมปติ

เยน วา ปาปกมฺมนฺตา ปุณฺณกมฺมา จ เยน วา

ทาง ๑ ไปสถานทอยู่นของเหล่าชนทำบาป ทาง ๑ ไปสถาน
 อยู่นของเหล่าชนทำบุญ ข้าพระเจ้าจะนำเสด็จไปทางไหนก่อน
 พระเจ้าคะ ฯ

ลำดับนั้นพระเจ้าเนมิราชทรงจินตนาการว่า เราจะไปเทวโลกแน่
แต่เราจักใคร่รักก่อน จึงตรัสคาถาอันเป็นลำดับ (คือที่ ๓๔ กิ่ง) ว่า

นिर्यํ ताव प्ससामि आवासं पापकर्मणि

जानानि लुप्तकर्मणाम् तुस्तैस्तान्नुज या कति

เราจะใคร่รักอันเป็นที่อยู่แห่งเหล่าสัตว์มกกรรมเป็นนยาป สถานที่
อยู่แห่งเหล่าสัตว์ มกกรรมหยาบรายกาจ และคติแห่งเหล่าชนผู้มีศีล
อันโทษประทุษร้ายแล้ว คือผู้ทำนยาป ด้วยอำนาจอกุศลกรรมมยถ
๑๐ ก่อน ฯ

ลำดับนั้นมาตลีเทพสารถึงแจ้งแสงตงแม่น้ำชอเวตรณแต่พระราช
ก่อน ฯ

त्मतुर्त्तिं पलासेनुतो सतुता आह समर्केष्वरत्तัพพิण्यु
เมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๓๕ กิ่ง) ว่า

तस्यैसी मातलि रणुलो तुकुर्त्ति वेतरणि न्ति

कुण्डुचित्तिं त्रस्यุตติ ตตติ อकुคิสิชูปมि

มาตลีเทพสารถึงแจ้งตงแม่น้ำเวตรณซึ่งข้ามยาก เกลื่อนกลาด
ด้วยภัยอันตรายอนเก ประกอบพร้อมด้วยโทษอันเผ็ดแสบเคอตรอน
อุปมาด้วยเปลวเพลิงแก่พระเจ้าเนมิบรมกษัตริย์ ฯ

อธิบายความแห่งพระคาถานี้ ฯ มาตลีเทพบุตรได้สคัย
ราชคำรัสแห่งพระเจ้าเนมิขัตติยาธิปัตย์ จึงขบเวชยันตรณมีหน้าฉะเพาะ
นिरยาบาย แสงตงแม่น้ำเวตรณอันตงชนพร้อมด้วยฤทธิโดยกรรม-

ยั้งก่อน ๆ นายนิรยบาลทั้งหลายในนรกอันชื่อเวตรณินทนน ถือ
ศีลตราวุธมีดาพมิก โคมรหอกไม้ค้อนเป็นต้นอันลูก โพลงด้วยเพลิง
ประหารแทงโยยตีสัตว์นรกทั้งหลาย ๆ สัตว์นรกเหล่านั้นทนต่อทุกข์
นั้นไม่ได้ก็ตกลงในเวตรณินทนน ๆ

สถานที่ เวตรณินทนนคาคาคไปด้วยเครื่องเลื่อยอันมีหนาม
ประมาณเท่าหอกลูกโพลงด้วยเพลิงเบื้องบน ๆ สัตว์นรกเหล่านั้นต้อง
อยู่ในเวตรณินทนนสนพนขเป็นอันมาก เป็นที่อนน้อยที่อนใหญ่ในเพราะ
เถาว์ลัยมีหนามแหลมมีคมอันคมลูกโพลงด้วยเพลิงทั่ว ๆ มีหลาว
เหล็กลูกโพลงด้วยเปลวเพลิงเท่าลำตาล ตั้งชนเบื้องตำแหน่งเถาว์ลัย
เหล่านั้น ๆ สัตว์นรกทั้งหลายยังกาลนานมากให้ร้อนล่องไป พลาด
จากเถาว์ลัย ตกลงที่ปลายหลาว มีสัตว์ระอนหลาวแทงด้วยยอมใหม่
อยู่ในหลาวนาน คุจพลาดที่เสียบไว้ในไม้แหลมอันยุดคดอย่างไฟฉะนั้น
หลาวทั้งหลายลูกโพลงทั่วสัตว์นรกทั้งหลายก็ลูกโพลงทั่ว ๆ ก็เบื้องตำแหน่ง
หลาวมีใบยาวเหล็กแหลมคมคุดมิก โคนลูกโพลงทั่วบนหลังหน้า ๆ
สัตว์นรกเหล่านั้นพลาดจากหลาวตกลงในใบยาวเหล็ก เสวยทุกข์-
เวทนนาน ๆ แต่นั้นสัตว์นรกเหล่านั้นก็ตกในน้ำแสบ แม่น้ำก็
ลูกโพลง แม่น้ำสัตว์นรกก็ลูกโพลง แม่น้ำก็ตั้งชน กพนแม่น้ำ
เบื้องตำแหน่งหน้าคาคาคไปด้วยเครื่องสังหารมีคมอันคม ๆ สัตว์นรก
เหล่านั้นจมลงในน้ำด้วยเข้าใจว่า เบื้องต่ำจะเช่นไรหนอ ก็เป็น
ที่อนน้อยที่อนใหญ่ในเพราะเครื่องประหารมีคมอันคม สัตว์นรก

เหล่านี้ไม่สามารถจะออกกลิ่นทุกขใหญ่ขึ้นก็ร้องนำกลัวมาก ๆ กระ
 แสน้ำพิศไปตามกระแสบางครั้ง พิศไปทวนกระแสบางครั้ง ๆ
 ลำคายนันนายนิรยบาลผู้อยู่ที่ฝั่งก็ซัดไปซึ่งลูกศรมืดโคมรหอกแทงสัตว์
 นรกเหล่านี้คุดปลา ๆ สัตว์นรกเหล่านี้ถึงทุกขเวทนาก็ร้องใหญ่ ๆ
 ลำคายนันนายนิรยบาลก็เอาเข้กเหล็กอันลวกโพลงเกี่ยวสัตว์นรกเหล่านี้
 ขึ้น คร่ามาให้อนชนแผ่นดินเหล็กอันโพลงด้วยเปลวไฟ ยัดก้อน
 เหล็กอันร้อนเข้าไปในปาก ๆ

พระเจ้าเนมิภษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นเหล่าสัตว์อนทุกขมากเข้ก
 เข้กพิแล้วในเวตรณนี้ ก็กลัวสัจพระเจ้าฤทัยตรัสถามมาตลีเทวบุตร
 ว่าสัตว์เหล่านี้ได้ทำกรรมเป็นบาปอย่างไร ๆ มาตลีเทวบุตรทูล
 พยากรณ์ถวายให้ทรงทราบ ๆ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุถา อาห สมนเต้พระโลกนาถเมื่อจะ
 ทรงประกาศข้อความนี้ตรัส (คาถาที่ ๓๖ ถึง ๓๘ กิ่ง) ว่า

เนมิ หเว มาตลิมชฎภาสี
 ทิสฺวา ชนึ ปตมานึ วิทฺตุเค
 ภยึ หิ มึ วินฺทติ สุตฺ ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตึ มาตลึ เทวสารถึ
 อึเม นุ มจฺจา กิมกึสุ ปาเป
 เยเม ชนา เวตรถึ ปตนฺติ

ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสี มาตลึ เทวสารถึ
 วิปากึ ปาปกมฺมานึ ชานึ อุกฺขาสีชานโต

สามา จ โสณา สวลา จ คิขุณา

กาโกถสงขมา จ อเทนติ เภรวา

ภยํ หิ มํ วินุทติ สุต ทิสฺวา

ปฺจุณามิ ตํ มาตลฺลิตฺวา เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกิสฺสุ ปาปํ

เยเม ชเน กาโกถสงขมา อเทนติ

ตสฺส ปฺจุจฺโจะ วียากาสี มาตลฺลิตฺวา เทวสารถิ

วียากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

เย เกจิเม มจฺจฺริโน กทริยา

ปริภาสกา สมณพฺรหฺมณานํ

หิเสนฺติ โรเสนฺติ สฺปาปชฺมมา

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺวา ปาปํ

เตเม ชเน กาโกถสงขมา อเทนติ

พระราชชาตรีว่า สุนัขแดง สุนัขต่าง แร้ง ผุงกา น้ากลัว
 ๕ เคียวกินสัตว์นรก ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะเห็นสัตว์เหล่านั้น

๕ เคียวกินสัตว์นรก เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านั้นที่ผุงกาเคียวกิน

๕ ได้ทำบาปอะไรไว้ ท่านจงพยากรณ์ตอบเราผู้ถาม ท่านรู้วียาก

๕ แห่งสัตว์มกกรรมเป็นบาป จงบอกแก่เราผู้ไม่รู้ มาตลลิตฺวา เทวสารถิ

๕ ทลตอบว่า สัตว์เหล่านั้นตระหนักรู้เห็นวได้ทำสมณพราหมณ์ แลเป็น

๕ ผู้มกกรรมเป็นบาป ย่อมเขี่ยคเขี่ยพิชคเคืองสมณพราหมณ์ ก็เป็นผู้

๕ มกกรรมหยายร้ายแรงทำบาป ผุงกาจึงเคียวกินสัตว์เหล่านั้น ๆ

อธิบายความ ฯ ได้ยินว่า สุนัขแดง สุนัขดำ แลสุนัขสีขาว
 ดำ เหลือง ตัวโตเท่าช้างไล่กัดตามสัตว์นรกที่แผ่นดินเหล็กอันโพลง
 กล้วยเพลิง กุญไล่เนื้อ กัดเนื้อเป็นชิ้น แล้วยังสระ ๓ คาวตแห่ง
 สัตว์นรกนั้นไหลลงบนแผ่นดินเหล็กกลุโพลงกล้วยเปลวเพลิง เขี่ยข
 ออกแห่งสัตว์นรกผู้ร้องควยเท่าทัง ๒ ข้างหน้า ทงนอกนให้เหลือ
 แต่เยื่อในกระดูกแห่งสัตว์มีธรรมเป็นขาศ ฯ ผงแว้งมีจะงอยปาก
 เป็นโลหะตัวใหญ่เท่าเกวียนภคต ฯ แวงเหล่านนั้นทำลายกระดูก
 กล้วยจะงอยปากเช่นกล้วยปลายทวน เคี้ยวกินเยื่อในกระดูก ฯ ผงกา
 มีจะงอยปากเป็นโลหะน่ากลัวยิ่ง เคี้ยวกินสัตว์นรกที่มันเห็นแล้ว ฯ
 เพราะสัตว์เหล่านั้นตระหนี่ไม่ให้อะไรแก่ผู้อื่น ตระหนี่กล้วยกระต้าง
 ห้ามผู้อื่นผู้บริจาจากทาน ฯ มีธรรมเป็นขาศ ดำ เขี่ยคเขี่ยพี โกรธ
 สมณพราหมณผู้มีขาศระงับแล้ว ลอยแล้ว ฯ

แต่นั้นมาคัลเทพบุตรยังประเทศนั้นให้อันตวรชานไป ขั้วเวชยันต-
 ทิพยรถไปข้างหน้า สัตว์นรกทงหลายเขี่ยขแผ่นดินเหล็ก ๘ โยชน์
 อันรุ่งเรืองกล้วยเปลวเพลิง นายนิรยบาลติดตามไป ประหารแข็ง
 กล้วยทอนเหล็กอันรุ่งเรืองกล้วยเปลวเพลิงประมาณเท่าลำตาลล้มลง ก็
 โขยกล้วยทอนเหล็กนั้นให้เรี่ยรายเป็นจรรณวิจรรณ ฯ พระบรมโพธิสัตว์
 เนมิราชทอศพระเนตรเห็นกริยานน ก็กลัวสคังเมอจะตรัสถามมาคัล-
 เทพสารณิ จึงตรัสคาถา (ที่ ๕๑ ถึง ๕๓ กัย ๓ ขาท) ว่า

สณฺชิตฺตํ ปฐวี กมนฺติ

ตตฺเตหิ ขนฺเชหิ จ โปถยนฺติ

ภยํ หิ มํ วินุทฺติ สุตฺติ สุตฺติ
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลฺลิตฺตํ เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปํ

เยเม ชนา ขนฺธหตา สยนฺติ

ตสฺส ปุณฺณโจ วียากาสี มาตลฺลิตฺตํ เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

เย จิวโลกสมฺมิ สุปาปชมฺมิโน

นรณฺจ นาริณฺจ อปาปชมฺมํ

หิเสนฺติ โรเสนฺติ สุปาปชมฺมา

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปํ

เตเม ชนา ขนฺธหตา สยนฺติ

เตเม ชนา ขนฺธหตา สยนฺติ

สัตว์นรกเหล่านั้นมีร่างกายลุกโพล่งด้วยเปลวเพลิง เห็นเหยียบ
 แผ่นดินเหล็ก ๘ โยชน์ ลุกโพล่ง นายนิรยบาลโยยด้วยท่อนเหล็ก
 อื่นร้อน ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์
 นรกเหล่านั้น เราถามท่าน สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทำบาปอย่างไรจึง
 ถูกเหยียบเหยียบไฟด้วยท่อนเหล็กอันลุกโพล่งนอนอยู่ มาตลิตฺตเทวบุตรทูล
 สนองพระคำร่ำว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่ออยู่มนุษย์โลกมีกรรมเป็นบาป
 ได้เหยียบเหยียบไฟประทุษร้ายชายหญิงผู้มีกรรมเป็นกษัตริย์ จึงได้มาเสวย
 ทุกขเวทนาเห็นปานนั้น ๆ

มาตลิตฺตเทวบุตรชี้ที่พยุภไปเบื้องหน้า นายนิรยบาลทิมแทงสัตว์
 นรกทั้งหลายด้วยอาวุธอันโพล่งด้วยเพลิง สัตว์นรกเหล่านั้นก็ตกลง

ในกองถ่านเพลิง ฯ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นจมอยู่ในกองถ่านเพลิง
 เพียงแฉะ นายนิรยบาลก็เอากระเช้าเหล็กใหญ่ตักถ่านเพลิงไปรยลง
 ของบนศีรษะสัตว์นรกเหล่านั้น ๆ ไม่อาจรับถ่านเพลิงกร้อนให้ มีกาย
 อื่นใหม่ทั่วร่างกายอยู่ ฯ พระมหาสัตว์เนมิราชทอดพระเนตรเห็น
 อากาณนโคตรสคาธา (ที่ ๔๔ ถึง ๔๗ กิ่ง) ว่า

องฺคารกาสุ อปเร ฤนนฺติ
 นรา ฤทนต์ตา ปริกทฺตมคตฺตา
 ภยํ หิ มํ วินฺทตี สุตฺ ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ
 อีเม นุ มจฺจา กิมกิสฺ ปาปี
 เยเม ชนา องฺคารกาสุ ฤนนฺติ
 ตสฺส ปุณฺโณ วียากาสี มาตลี เทวสารถิ
 วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

เย เกจิ ปุคฺกาย ชนสฺส เหตุ
 สกฺขี กริตฺวา อีณิ ชาปฺยนฺติ
 เต ชาปฺยิตฺวา ชนตํ ชนินฺท
 เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปี
 เตเม ชนา องฺคารกาสุ ฤนนฺติ

สัตว์นรกเหล่านี้ร้อนให้มิกรชกายใหม่ทั่วร่างกายอยู่ในกอง
 ถ่านเพลิง ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะเห็นกริยานี้ เราถามท่าน
 สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปอย่างไร จึงได้มาร้องครวญครางอยู่ในกอง
 ถ่านเพลิง ฯ มาตลีเทพบุตรทูลสนองพระราชปุจฉาว่า สัตว์นรก

เหล่านี้ยังหนให้เกิด เพราะทำพยานโก่งเหตุแห่งทรัพย์สินของประชุมชน
 (คือสัตว์นรกเหล่านี้เรียกรายทรัพย์สินแต่บุคคลนั้น ๆ มาว่าปฏิสังขรณ์สถา-
 ปนาถาวรวัตถุ ตีตสินบนผู้เป็นประมุข เอาทรัพย์สินเหล่านี้ใช้
 ส่วนตัวเสียหมด แล้วกล่าวเท็จว่าได้มาแต่รายนั้นเท่านั้น จ่ายไปเท่านั้น
 ก็ตกอยู่ในท้องสำนอง) ยังหนให้เกิดชนแต่ประชุมชน ก็มีกรรม
 หมายร้ายทำความชั่ว จึงมาร้องครวญครางอยู่ในกองถ่านเพลิง ๆ

มาตลีเทพสารถิชัยเวชยันตรถไปข้างหน้า นายนิรยบาลนำกล้ว
 จับสัตว์นรกใหม่ครึ่งละเบื่องตำให้ม้เท่าเบื่องบนพุงไป สัตว์นรกกัก
 ในหม้อโลหะอันร้อน ๆ พระบรมโพธิสัตว์ได้ทอศพระเนตรเห็นจึงตรัส
 คาถา (ที่ ๕๘ ถึง ๕๑) ว่า

สญฺโชติภูตา ชลิตา ปทิตฺตา

ปทิสฺสตี มหตี โลหกุมฺภี

ภยํ หิ มํ วินฺทตี สุตฺ ทิสฺวา

ปฺจุณามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปี

เยเม ชนา โลหกุมฺภี ปตฺนฺตี

ตสฺส ปฺญฺโจ วิทยาภาสี มาตลี เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

เย สีสฺวี สมณํ พุราหฺมณํ วา

หิเสนฺตี โรเสนฺตี สุปาปธมฺมา

เต ลุททุกมมา ปสเวตว ปาปี

เตเม ชนา โลหกมุภี ปตนุติ

หม้อโลหะใหญ่โพลงควัยเพลิงรุ่งเรืองร้อนทั่วยอมปรากฏ ความ
กลวย่อมปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน สัตว์
นรกเหล่านั้นได้ทำบาปอะไรจึงตกในโลหกมุภี มาตลิตเทพบุตรทูลสนอง
พระราชบัญชาว่า สัตว์นรกเหล่านั้นมีกรรมเป็นบาปเขี้ยค เขี้ยพ้ประทุษ
ร้ายสมณพราหมณ์ผู้มศีลจึงตกในโลหกมุภี ฯ

มาตลิตเทพบุตรขับทัพยรถไปข้างหน้า นายนิรยบาลผูกคอสัตว์
นรกด้วยเครื่องผูกเป็นเหล็กลูกโพลง ใหลกมีหน้า คึงขนมมาตคคอ ให้
ชุ่มควายนารอนแล้วโยยตี ฯ พระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นอาการนั้น
ตรัสคาถา (ที่ ๕๒ ถึง ๕๔ กัย ๓ บาท) ว่า

ลฺลฺจนฺติ กิวิ อถ เวชยิตฺวา

อุโณหทกสมฺมึ ปกิลेतฺยิตฺวา

ภยํ หิ มํ วินฺทตี สุตฺ ทิสฺวา

ปฺจฺฉามิ ตํ มาตลฺลิ เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปี

เยเม ชนา ลฺลฺตฺตฺสึรา สยนฺติ

ตสฺส ปฺนฺนุโจ วียากาสึ มาตลฺลิ เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสึชานโต

เย ชิวโลกสมฺมึ สุปาปธมฺมิโน

ปฺกฺขึ คเหตฺวาน วิเหจฺยนฺติ

เต เหยยิตฺวา สกฺกณิ ชนินฺท
เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปี
เตเม ชนา ลุตฺตสิรา สยนฺติ

นายนิรยบาลผูกคอสัตว์นรกด้วยเครื่องผูก โลหะอันลุก โพลง
แล้วตักอวยวะให้ชุ่มในนารอนอนตั้งมานับด้วยกัลป์ ความกลัวปรากฏ
แก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน สัตว์นรกเหล่านั้น
ไต่ทำบาปอะไรไว้ จึงมีศีรษะอันขาดแล้วนอนอยู่ มาตลีเทพบุตรทล
ตอบว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่อยังมีชีวิตไต่จับนรกมาฆ่า สัตว์นรกเหล่านั้น
ฆ่ามาก มีกรรมหยาบร้ายทำบาป จึงมามีศีรษะอันขาดนอนอยู่ ฯ

มาตลีเทพสารถิชยทิพยรถต่อไป ไต่ยืนยันว่าในประเทศนั้นนี้มีแม่น้ำ
มีน้ำมากนารนรมย์ไหลอยู่โดยปกติ ฯ สัตว์นรกไม่อาจจะทรงความ
กระหายน้ำเพราะความร่ำร้อนด้วยเพลิง เตินย่ำแผ่นดินโลหะลุกโพลง
ลงสู่แม่น้ำนั้น ฯ ขณะนั้นผิงกัลกโพลงทั่ว ฯ น้ำควรรคมีก็กลายเป็น
แกลบลุกโพลง ฯ สัตว์นรกไม่อาจจะทรงความกระหายน้ำ ก็เคี้ยว
แกลบลและไขไม้อันลุกโพลงกินแทนคิมน้ำ ฯ แกลบลและไขไม้นั้นก็เผา
สรีระทั้งสิ้นออกทางส่วนเบื้องต่ำ ฯ สัตว์นรกไม่สามารถจะออกกลิ่น
ทุกชั้นนึ่งก็ประคองแขนทั้ง ๒ ร้องไห้ ฯ พระบรมโพธิสัตว์เนมิราช
ทอดพระเนตรเห็นความเป็นไปนี้ จึงตรัสคาถา (ที่ ๕๕ ถึง ๕๘
ภักข ๓ ขาท) ว่า

พหุตโตยา อนิชาตกุลา
นที อัย สนฺทติ สุปฺติตฺถา

ชมมมาภิตตฺตา มนุชา ปิวนฺติ
ปิวัตถจ เตสํ ฤสํ โหติ ปานี
ภยํ หิ มํ วินฺตตี สุต ทิสฺวา
ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ
อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปี
ปิวัตถจ เตสํ ฤสํ โหติ ปานี

ตสฺส ปุณฺโณ วียากาสี มาตลี เทวสารถิ
วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต
เย สฺสทฺธธณฺณํ ปลาเสน มิสฺสํ
อสฺสทฺธธมฺมา กนิโย ททนต์
ชมมมาภิตตฺตาน ปิปาสิตานํ

ปิวัตถจ เตสํ ฤสํ โหติ ปานี

แม่นานมนามากมีผิงไม่ล็กมีทำอนติ สัตว์นรกผู้ร้อนแล้วควย
ความร้อนแห่งเพลิงจะคิมน้ำ ก็แต่เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นจะคิม น้ำ
กลายเป็นแกลยไป ความกลัวย่อมปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นความ
เป็นไปนี้ เราถามท่าน สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทำบาปอะไรไว้ เมื่อ
สัตว์นรกเหล่านั้นจะคิมน้ำ ๆ ก็กลายเป็นแกลยไป มาตลีเทพบุตรทล
ตอบว่า สัตว์นรกเหล่านั้นมีการงานอื่นไม่บริสุทธิ์ ชายขาวเปลือกแท้
เจือควยทรายหรือคินเป็นต้นแก่ผู้ชอ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นมีความ
ร้อนยิ่งควยความร้อนแห่งไฟกระหายน้ำ จะคิม น้ำกลายเป็น
แกลยไป ๆ

มาตลีเทพสารถิขบเวชยันตรถต่อไป นายนิรยบาลทั้งหลาย
 ล้อมเหล่าสัตว์นรกในนิรยาขายนั้น ราวกระนายพรานล้อมฝูงมฤคใน
 ข้างไร่ แล้วทรมแทงข้างทั้ง ๒ แห่งสัตว์นรกเหล่านั้นด้วยอาวุธต่าง ๆ
 มีเครื่องประหารคือลูกศรเป็นต้น ๆ ร่างกายของสัตว์นรกเหล่านั้น
 ก็ปรากฏเป็นช่องปรุไปหมดคจโยไม้แก่นั้น ๆ พระโพธิสัตว์เจ้า
 ใต้ทอดพระเนตรเห็นอาการนี้ เมื่อจะตรัสถามมาตลีเทพบุตร จึงตรัส
 คาถา (ที่ ๕๘ ถึง ๖๒ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

อุสุสุหิ สตติหิ จ โทมเรหิ

อุภยานิ ปสฺसानิ ตุทนต์ิ กนทตํ

ภยํ หิ มํ วินุทฺติ สุตฺติ สิวา

ปฺจฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปํ

เยเม ชนา สตฺติหตา สยนต์ิ

ตสฺส ปุณฺณโฑ วิทยาภาสิ มาตลี เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสิชานโต

เย ชิวโลกสมิ อสาธุกมฺมิโน

อกินฺนมาทาย กโรนฺติ ชิวิตํ

ธณฺณํ ฌนํ รชตํ ชาตฺรูปํ

อเชพกณฺจาปี ปสฺสุ มหิสํ

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปํ

เตเม ชนา สตฺติหตา สยนต์ิ

นายนิรยบาลแห่งข้างทั้ง ๒ แห่งสัตว์นรกผู้ร้องให้ด้วยลูกศร หอก
 โคมร ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ เราถาม
 ท่าน สัตว์นรกเหล่านั้นทำไมทำอะไรไว้ จึงถูกฆ่าด้วยหอกนอนนอย'
 มาตลีเทพบุตรทูลสนองพระราชปวงว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่อยังมีชีวิต
 อยู่ เป็นผู้มีกรรมไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ถ้อเอาของที่เขาของไม่ให้
 คือ ธัญชาติ ทรัพย์ เงิน ทอง แปะ แกะ ปลาสัตว์ กระจับอี่ มา
 เลี้ยงชีวิต เป็นผู้มีกรรมหยาบร้ายทำยาบ จึงมาถูกฆ่าด้วยหอก
 นอนนอย ๆ

มาตลีเทวสารถขับที่พยรตต่อไป แสดงนิรยาบายอื่นอีก ๆ
 นายนิรยบาลผูกคอสัตว์นรกในนรกนั้นด้วยเชือกเหล็กลูก โพลง ใหญ่
 คร่าตัวมาให้ลมบนแผ่นดินเหล็กลูก โพลง ทูตด้วยอาวุธต่าง ๆ เทียว
 อยู่ ๆ พระราชามหาสัตว์เมื่อจะตรัสถามมาตลีเทพบุตร จึงภาษิต
 คาถา(ที่ ๖๓ ถึง ๖๖ กิ่ง) ว่า

คิวยาย พนุชา กิสสิเม ปุเนเก
 อณฺเณ วิกนฺตา วิลกตา สยนฺติ
 ภยํ หิ มํ วินฺทติ สุต ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ
 อีเม นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปี
 เยเม ชนา วิลกตา สยนฺติ

ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสี มาตลี เทวสารถิ
 วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

โอรมุภิกา สุกริกา จ มจฉิกา
 ปสฺ มหิสณจ อเชพกณจ
 หนตฺวาน สุนฺเนสฺ ปสาร์ยีส
 เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวทฺว ปาปี
 เตเม ชนา วิลกตา สยนฺติ

เหล่าสัตว์นรกอันนายนิรยบาลผูกคอไว้เพราะเหตุไร ยังพวก
 อื่นอีกพวกหนึ่งอันนายนิรยบาลตัดทำให้เป็นชิ้น ๆ นอนอยู่ ความกลัว
 ย่อมปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นอาการนี้ เราถามท่าน สัตว์นรกเหล่านั้น
 ทำบาปอะไรไว้ จึงมาถูกทำให้เป็นชิ้น ๆ นอนอยู่ มาตลีเทพบุตร
 ทูลตอบว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเคยเป็นผู้ฆ่าแกะ ฆ่าสัตว์ ฆ่าปลา ครั้น
 ฆ่าสัตว์ของเลี้ยง กระบือ แพะ แกะ แล้ววางไว้ในร้านที่ฆ่าสัตว์
 ขายเนื้อ เป็นผู้มึนกรรมหยาบร้ายทำบาป จึงถูกตัดเป็นชิ้น ๆ
 นอนอยู่ ๆ

มาตลีเทพสารถีบเวชยันตจรไปแสดงนรกขมอันถวายเป็นไป ๆ
 พระโพธิสัตว์เนมิราชทอดพระเนตรเห็นสัตว์นรกเหล่านั้นกินบุตรและคน
 เมื่อจะรับสั่งถามมาตลีเทพบุตร จึงภาษิตคาถา (ที่ ๖๗ ถึง ๗๐
 กย ๑ บาท) ว่า

รหโท อยฺ มุตฺตกรีสปุโร
 ทฺกคฺนฺธรูปุ อสุจิ ปุติ วายติ
 ขุทฺทาปเรตา มนุชา อเทนฺติ
 ภยฺ หิ มํ วินฺทติ สุตฺ ทิสฺวา

ปจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ

อิมะ นุ มจฺจา กิมกัสมฺ ปาปี

เยเม ชนา มุตฺตกรัสมฺกฺขา

ตสฺส ปุณฺโณ วียากาสิ มาตลี เทวสารถิ

วิปากิ ปาปกมฺมานิ ชานิ อกฺขาสิชานโต

เย เกจิมะ การณิกา วิโรสีกา

ปเรสํ วิหีสาย สทา นวิณฺญา

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปี

มิตฺตทฺทโน มิพฺพหฺมเทนฺติ พาลา

ห้วงน่านเต็มด้วยบุตรและคุณเหล็กมีกลิ่นเหม็นไม่สะอาดเน่าเยิ้ม
 พังไป สัตว์นรกมีความหิวอยากก็เคี้ยวกินบุตรและคุณเหล็กนั้น
 ความกลัวปรากฏแก่เราเพราะเห็นอาการนี้ เราถามท่าน สัตว์นรก
 เหล่านี้ใครทำอะไรไว้ จึงมีบุตรและคุณเป็นอาหาร มาตลีเทพบุตร
 ทูลตอบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ใครทำอะไรทำความทุกข์เข็ญค้ำเขี้ยพมิตร
 สหายเป็นต้น ตั้งมั่นในความเข็ญค้ำเขี้ยพมิตรทุกเมื่อ มีกรรมหยาย
 ร้ายกระทำบาป เป็นคนพาลประทุษร้ายมิตรจึงมาเคี้ยวกินคุณ ฯ

มาตลีเทพสารถิชยเทพรถต่อไป ฯ สัตว์นรกเหล่านี้ในนิรยายาย
 อื่นอีก ๒๒ ความหิวครอบงำแล้ว ไม่สามารถจะกลืนความหิว ก็เคี้ยว
 กินโลหิตขุพโพทำให้เป็นก้อนน้อยก้อนใหญ่ ฯ พระบรมโพธิสัตว์
 ทอดพระเนตรเห็นกริยาน จึงตรัสคาถา (ที่ ๗๑ ถึง ๗๔) ถ้ามว่า

รหโท อัย โโลหิตปุพฺพปุโร
 ทุคฺคนุชฺรุโป อสฺจึ ปุติ วายติ
 ฌมฺมาภิตตฺตา มนุชา ปิวนฺติ
 ภยํ หิ มํ วินฺทติ สุตฺติ ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลึ เทวสารถึ
 อีเม นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปี
 ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสิ มาตลึ เทวสารถึ
 วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต
 เย มาตริ ปิตริ वा ชิวโลเก
 ปาราชิกา อรหนฺเต หนนฺติ
 เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปี
 เตเม ชนา โโลหิตปุพฺพภกฺขา

หวังน้ำอนเต็มด้วยโลหิตและขุพโพนี้ มีกลิ่นเหม็นไม่สะอาดน่า
 ย่อมพุ่งไป สัตว์นรกอันความร้อนเผาเอาแล้วย่อมดมโลหิตและขุพโพ
 นั้น ความกล้วย่อมปรากฏแก่เราเพราะได้เห็นภริยาน เราถามท่าน
 สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทาบยาปอะไรไว้ มาตลิตเทพบุตรทูลตอบว่า สัตว์นรก
 เหล่านั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมนุษยโลก ชำมารดาบิดาและพระอรหันต์
 ชี้ว่าต้องปาราชิกทางคิหิเพศ มีการงานร้ายกาจหยายช้ำทาบยาป
 จึงมาเป็นผู้มีโลหิตและขุพโพเป็นภักษาหาร ฯ

มาตลิตเทพสารถิชบเวชยันตเทพรถต่อไป ฯ นายนิรยบาลที่
 อัสสุทนรกอันอก เอาเข้คเหล็กลูกโพลงโตเท่าลำตาลเกี่ยวลั่นสัตว์นรก

คร่ำมาไห้สัควนรกเหล่านัน้ล้มลงบนแผ่นดินโลหะอันรุ่งเรืองด้วยเพลิง
 ไ้ให้นอนแผ่เอาขอเหล็กสับหนึ่งคัจสับหนึ่งโคณะนั้น สัควนรกเหล่านัน้
 คัทรนเหมือนปลาคนอยู่บนบก ไม่อาจจะทนทุกชั้นน ร้องไห้ เขพะ
 ไ้ไหล ฯ เมื่อพระมหาสัควันมีราชจะทรงแสงทองแก่มาตลันัน ไ้ไตรสี
 (กาถาที่ ๗๕ ถึง ๗๙) ว่า

ชีวฺหณฺจ ปสฺส พฺลีสฺเสน วิทฺธํ
 วิหฺตํ ยถา สงฺกฺุสฺเสน จมฺมํ
 ฌนฺทนนฺตี มจฺฉาว ฌลฺมฺหิ จิตฺตา
 มุณฺจนนฺตี เขฬํ รุทฺมามา นิมิตฺเต
 ฌยํ หิ มํ วินฺทตี สุตฺตํ ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลฺลี เทวสฺสารถิ
 อิมํ นุ มจฺจา กิมกํสุ ปาปํ
 เยเม ชนา วงฺกฆสฺสตา สยนนฺตี

ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสี มาตลฺลี เทวสฺสารถิ
 วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสิชานโต
 เย เกจฺจ สณฺจานคตา มนุสฺสา
 อคฺเขน อคฺฆํ กยํ หาปยนนฺตี
 กุณฺเณน กุณฺโณ ชนฺโลกเหตุ
 ฉนฺนํ ยถา วาริจฺจํ วชาย
 น หิ กุณฺณการิสฺส ภวณฺตี ตาณา

สเกหิ กมฺเมหิ ปุรกฺขิตสฺส

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปี

เตเม ชนา วุกฺขสฺสตา สยนฺติ

ท่านจึงกลิ่นแห่งสัตว์นรกอันเกี่ยวด้วยเข็ญแลหนึ่งอันแผ่ออกด้วย
 ขอบ สัตว์นรกย่อมคืนรน เหมือนปลาที่ซัดไปบนบกย่อมคืนรนฉะนั้น
 ร้องไห้ลายไหล เพราะกรรมอะไร ความกลัวย่อมปรากฏแก่เรา
 เพราะเห็นภิกษุยานี้ เราถามท่าน สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทำบาปอะไรไว้
 จึงกลิ่นเข็ญนอนอยู่ มาคลีเทพบุตรทูลตอบว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเป็น
 มนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งตั้งอยู่ในที่เป็นผู้ตราค้ายวาคาซอให้เสื่อมไป
 ด้วยวาคา (คือเป็นคนตราคาของ รัชสีนจ้างผู้ซอ ของวาคามาก
 ตราคาแต่น้อยให้ผู้ซอไป) ทำกรรมอันโง่งด้วยความโง่งเหตุโลก
 ทรัพย์ยกยัดความโง่งไว้ ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คุงคนเข้าใกล้ปลา
 เพื่อจะฆ่า ทำเข็ญให้มืดซิดด้วยเหยื่อตกฆ่าปลานั้น บุคคลจะขบองกัน
 ช่วยคนทำความโง่งผู้อันกรรมของตนก่อไว้ย่อมไม่มีเลย สัตว์นรก
 เหล่านี้หมกรวมหยายร้ายทำบาปจึงมากกลิ่นเข็ญนอนอยู่ ฯ

มาคลีเทพสารถิขบเทพรถต่อไป ฯ สัตว์นรกในนรกนั้นตั้งอยู่
 ในหลุมใหญ่เต็มด้วยถ่านเพลิงรุ่งโรจน์ ฯ ได้ยินว่านายนิรยบาลถือ
 อาวุธต่าง ๆ แทางทำร้ายสัตว์นรกเหล่านั้น คุงนายโคบาลถืออาวุธ
 แทางผูกโคไม่เข้าคอกฉะนั้น ฯ นายนิรยบาลจับสัตว์นรกเหล่านั้นใหม่

เท่าในเบื้องบนโยนไปในนรกนั้น ฯ พระราชาบรมโพธิสัตว์ทอดพระ
 เนตรเห็นสัตว์นรกตกในนรกอย่างนี้ เมื่อจะตรัสถามมาตลีเทพบุตร
 จึงตรัสคาถา (ที่ ๘๐ ถึง ๘๕ กับ ๑ บาท) ว่า

นารี อีมา สมปริภินนคตตา

ปกคยห กนทนต์ ภูชา ทุชจจา

สมกจิตา โลहितปุปพลิตตา

คาโว ยถา อาฆาตเน วิกนตา

ตา ภูมิภากสมิ สทา นิฆาตา

ขนธาตีวตตนต์ สโชติภูตา

ภยํ หิ มํ วินทติ สุต ทิสฺวา

ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ

อีมา นุ นารี กิมกํสุ ปาปี

ยา ภูมิภากสมิ สทา นิฆาตา

ขนธาตีวตตนต์ สโชติภูตา

ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสี มาตลี เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

โกถีนียาโย อิท ชิวโลเก

อสฺสทฺทกมฺมา อยฺยตฺติ อจาร์

ตา ชุตฺตรูปา ปติ วิปฺปहाย

อณฺณํ อจาร์ รติขิตฺตเหตุ

ตา ชิวโลกสมิ รมาปยิตวา

ขนธาติวตตนฺติ สโชติภฺตุตา

นางสัตว์นรกเหล่านั้นมีร่างกายอันแตกทั่ว มีชาติทราวม เประอะ
เขอนด้วยโลหิตแลขุพโพนมีศรัษะชาต เหมือนฝูงโคที่ศรัษะชาตบน
ที่ฆ่าประคองแขนทั้ง ๒ ร้องไห้ นางสัตว์นรกเหล่านั้นนั้นจมอยู่ในภาค
พนเพียงเอวทุกเมื่อ ภูเขาตงขนแต่ ๔ ทิศลูกโพลงผลัดกันขยตนาง
สัตว์นรกเหล่านั้นให้ละเอียด เมื่อภูเขาภาคไหนกลับออกไปก็ปรากฏ
เป็นสัระระชนอก แล้วถูกขยตละเอียดไปอีก มีไต่หยุดหย่อน ความ
กลัวปรากฏแก่เรา เพราะไต่เห็นอาการอนัน เราถามท่าน นางสัตว์
นรกเหล่านั้นไต่ทำบาปอะไรไว้ จึงมาถูกฝังอยู่เพียงเอวในภาคพน
ทุกเมื่อ ภูเขาลูกโพลงผลัดกันขยตเข้ามาแต่ ๔ ทิศให้ร่างกายขยเป็น
จรรณ มาตลเทพบุตรทูลตอบว่า นางสัตว์นรกทั้งหลายเป็นกฤติกา
อยู่ในโลกนี้ มีการงานไม่บริสุทธิ์ไต่ประพฤติไม่ควร นางเหล่านั้น
เป็นชาติ निकเลงละสามเสียไต่ถึงขรรษอนเหตุยินคิแลเล่น นางเหล่านั้น
เมื่อยังอยู่ในมนุษย์โลกยังจิตต์ของตนให้ยินคิในขรรษอน จึงไต่มา
เกิดในนรกนี้ ถูกภูเขาไฟนรกผลัดกันขยร่างกายให้เป็นจรรณเข้ามา
แต่ ๔ ทิศ ฯ

มาตลเทพสารถิขยเวชยันตรถตอไป ฯ สัตว์นรกในนรกนั้น
ตั้งอยู่ในข่อใหญ่เต็มด้วยถ่านเพลิงลูกโพลง ฯ ไต่ยินว่าสัตว์นรก
เหล่านั้นอนนายนิรยบาลจยคจยขหมุโคผู้ไม่เข้าคอก แทงด้วยนานา
วุธ เกิดในนรกนั้นด้วยประการนั้น ฯ ลำคยนั้นนายนิรยบาลจยสัตว์นรก

เหล่านั้ให้ม้เท่าในเ็องบนแล้วพุงไปในนรกนั้ ๑ พระราชามหา
 สัตวเจ้าทอศพระเนตรเห็นสัตว์นรกตกลงในนรกอย่างนั้น เมื่อจะดำรัส
 ภาษามาตลีเทพบุตรจึงภษิตคาถา (ที่ ๘๕ ถึง ๘๘ กับ ๑ บาท) ว่า

ปาเท คเหตุวา กิสฺสีเม ปุเนเก

อวิสิรา นรเก ปาตยนฺติ

ภยํ หิ มํ วินฺทตี สุตฺติสฺวา

ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ

อิมํ นุ มจฺจา กิมกิสฺสุ ปาปํ

เยเม ชนา นรเก ปาตยนฺติ

ตสฺส ปุณฺโณ วียากาสิ มาตลี เทวสารถิ

วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสิชานโต

เย ชิวโลกสมิ อสาธกมฺมิโน

ปรสฺส ทารานิ อตฺถิกมฺนฺติ

เต ตาทิสสา อุตฺตมภณฺฑเถนา

เตเม ชนา นรเก ปาตยนฺติ

เต วสฺสปุคานิ พหุณี ตตฺถ

นิริเยสฺสุ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยนฺติ

น หิ ปาปการิสฺส ภวนฺติ ตาณา

สเกหิ กมฺเมหิ ปุรกฺขิตสฺส

เต ลุทฺทกมฺมา ปสเวตฺว ปาปํ

เตเม ชนา นรเก ปาตยนฺติ

สัตว์นรกทั้งหลายมีศีรษะในเบื้องต่ำตกในนรก เพราะนายนิรย-
 ชาติจับสัตว์นรกข้างพวกนอกใหม่เท่าในเบื้องบนพุ่งไป เพราะเหตุ
 อะไร ความกลัวย่อมปรากฏแก่เราเพราะเห็นความเป็นไปนี้ เราถาม
 ท่าน สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทำบาปอะไรไว้ สัตว์นรกเหล่านั้นจึงตกในนรก
 มาตลิตเทพบุตรทูลตอบว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมนุษย-
 โลกเป็นผู้ประกอบกรรมอันไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ล่วงภรรยาทั้ง
 หลายแห่งบรุษอื่น ลักภักชอันนอคม จึงมาตกในนรก เสวยทุกขเวทนา
 ในนรยาบายนั้นสนหมวคยเป็นอันมาก บุคคลผู้ช่วยซึ่งกันสัตว์นรก
 ผู้มีปกติทำบาปผู้อื่นกรรมของตนก่อไว้ ย่อมไม่มีเลย สัตว์นรก
 เหล่านี้มีการงานอันหยาบร้ายทำบาปจึงมาตกอยู่ในนรกนี้ ฯ

และก็ครันมาตลิตสังคาหะทูลอย่างนั้นแล้ว ยิ่งนรกนั้นให้หายไป
 ขั้วเวชยันตทิพยรตต่อไป แสดงนรกเป็นที่ใหม่แห่งเหล่าชนมีจณา-
 ทิฏฐิแก่พระราชชาบรมโพธิสัตว์ ๆ ตรัสถาม (ด้วยคาถาที่ ๘๐ ถึง
 ๘๓ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

อุจฺจาวจาเม วิวิธา อุปฺกุกมา
 นิรเยสุ ทิสฺสนฺติ สุโมรรูปา
 ภยํ หิ มํ วินฺทติ สุตฺต ทิสฺวา
 ปุจฺฉามิ ตํ มาตลิตฺ เทวสารถิ
 อิเม นุ มจฺจา กิมกัสมฺ ปาปํ
 เยเม ชนา อธิมตฺตา ทุกฺขา ติปฺปา

ขรา กณฺฐกา เวทนา เวทยนฺตี
 ตสฺส ปุณฺณโจ วิทยาภาสี มาตลี เทวสารถิ
 วิปากํ ปาปกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต
 เย ชิวโลกสฺมิ สุปาปทิจฺฉโน
 วิสฺสาสกมฺมานิ กโรนฺติ โมหา
 ปรณฺจ ทิจฺฉิสฺสุ สมากทเปนฺตี
 เต ปาปทิจฺฉิ ปสเวตฺว ปาปี
 เตเม ชนา อธิมตฺตา ทุกฺขา ติปฺปา
 ขรา กณฺฐกา เวทนา เวทยนฺตี

สัตว์นรกเหล่านั้นน้อยใหญ่ต่างพวกประกอบเหตุการณ์มีรูปร่าง
 พิลึกปรากอยู่ในนรก ความกลัวย่อมปรากแก่เราเพราะเห็นความ
 เป็นไปนี้ เราถามท่าน สัตว์เหล่านั้นได้ทำบาปอะไรไว้ จึงมีทุกข์มากยิ่ง
 เสวยเวทนาเผ็ดร้อน มาตลีเทพบุตรตอบว่า สัตว์เหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่
 ในมนุษยโลกเป็นผู้ มีความเห็นเป็นบาป หลงทำกรรมอันทำด้วยความ
 คุ้นเคยด้วยมีจิตาภิวุฒิ ๑๐ คือ ทานที่ให้ ไม่มีผล การบูชา
 ไม่มีผล เสน่สงวไม่มีผล ผลของกรรมที่ชั่วไม่มี มารดาไม่มี
 บิดาไม่มี สมนพราหมณ์ไม่มี สัตว์ลอยมาเกิดไม่มี โลกนี้ไม่มี
 โลกหน้าไม่มี ชักชวนผู้อื่นในทิฏฐิเช่นนั้น เป็นผู้มึนทิฏฐิอันลามก
 ทำบาปจึงถึงความทุกข์มากยิ่ง เสวยเวทนายิ่งเผ็ดร้อน ฯ

มาตลีเทพบุตรทูลถนินรยายบายเป็นที่ใหม่แห่งเหล่าชนผู้มีจิตา-
 ภิวุฒิแก่พระราชาก็ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ฝ่ายหม่อมเทพเจ้าในเทวโลกนั่งประชุมคอยพระบรมโพธิสัตว์เนมิ
 ราชเสด็จมาในเทวสภาอันชื่อว่าสัทธิมา ฯ โกลียเทวราชาทรง
 พิจารณาว่า ทำไมมาตลีเทพสาวถึงไปประพฤติช้ำอยู่ ก็ทราบเหตุนั้น
 จึงทรงจินตนาการว่า มาตลีเทพบุตรเที่ยวแสดงนรกทั้งหลายว่า สัตว์
 เกิดในนรกนี้เพราะทำกรรมนี้ ดังนี้ เพราะแสดงความจริงที่ตนเป็นทศ
 พิศุทธิ์ ก็แต่ชนมายของพระเจ้าเนมิราชซึ่งเป็นของน้อยจะพึงสิ้นไป
 ชนมายนั้นจะไม่พึงถึงที่สุดแห่งการแสดงนรก ทรงดำริฉะนี้แล้ว
 จึงตรัสสั่งเทพบุตรหนึ่งมีความว่องไวมากกว่า ท่านจงไปแจ้งแก่มาตลีว่า
 จงเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชมาโดยเร็ว ฯ เทพบุตรนั้นมาแจ้งแก่
 มาตลีเทพนั้นโดยเร็ว ฯ มาตลีเทพได้สัจคำแห่งเทพบุตรนั้นจึงทูล
 พระเจ้าเนมิราชว่า ข้าพระเจ้าไม่อาจจะช้ำอยู่ฉะนี้แล้ว แสดงนิรยายาย
 เป็นอันมากใน ๔ ทิศโดยขณะเดียวกันแต่พระราชาแล้ว ภาษิตคาถา
 (ที่ ๘๕ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

วิทิตานี เต มหาราช อวาสิ ปาปกมมินิ

ฐานานิ ลุทุกกมฺมานิ ทุสฺสีตานนฺจ ยา คติ

อุยฺยหานิทานิ ราชิสี เทวราชสุสฺ สนฺตึเก

ข้าแต่มหาราชาเจ้า พระองค์ทรงทราบสถานที่อยู่แห่งสัตว์นรก
 ผู้มีกรรมหยายร้ายแลคคิของสัตว์นรกผู้ มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว
 เพราะได้ทอศพระเนตรเห็นนิรยายายเป็นที่อยู่ของสัตว์นรกมีกรรมอัน
 ลามก ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันยิ่ง บัดนี้ขอพระองค์เสด็จ
 ชนไปในสำนักแห่งองค์สักกเทวราชเถิด ฯ

จบกัณฑ์นิรยายาย ฯ

และกักรัณมาตลัเทพเจ้าทลอย่างนแลวชบทีพยรณให้มึหน้าคะพะาะ
 เทวโลก ฯ พระบรมโพธิสัตว์เนมิราชเมื่อเสด็จสู่เทวโลก ทอดพระ
 เนตรเห็นวิมานอันประคิษฐานอยู่ในอากาศของนางเทวธิดามีนามว่า
 วรุณี มียอด ๕ ยอดแล้วไปด้วยแก้วมณี ใหญ่ ๑๒ โยชน์ ประคิษ
 ด้วยอสังการทั้งปวง บริบูรณ์ด้วยอุทยานแลสระโยกขรณี แวกล้อม
 ด้วยกลีบพฤกษ์ แลทอดพระเนตรเห็นนางเทพธิดานั้นนั่งอยู่หลังที่
 ไสยาศน์ภายในกุฎาคาร แวกล้อมด้วยนางอัปสรพินหนึ่ง เข้มมณ
 สหัชฌุสรแลคฤกายนอก เมื่อจะดำรัสถามมาตลัเทพสารถิ จังทรง
 ภาษิตคาถา (ที่ ๘๕ ถึง ๘๘ กัษ ๑ บาท) ว่า

ปณฺจกูปั ทิสฺสตีทึ วิมานั

มาลาปัลลนุชา สยนสฺส มชฺฌเ

ตตถจจตี นารี มหानุภาวา

อูจฺจาวจึ อิทฺธิวิกุพฺพมานา

วิตตี หิ มั วินฺทตี สุตฺ ทิสฺวา

ปฺจฺฉามิ ตั มาตลึ เทวสารถิ

อยั นุ นารี กิมกาสี สารุ

ยา โมทตี สกคปฺปตฺตา วิมานเ

ตสฺส ปฺจฺฉุจึ วียากาสี มาตลึ เทวสารถิ

วิปากั ปฺจฺฉกมฺมานั ชานั อกฺขาสีชานโต

ยที เต สุตฺตา วรุณี จิวโลเก

อามายทาสี อหุ พฺราหฺมณสฺส

สา ปตฺตกาถิ อติถิ วิทิตฺวา

มาตาว ปุตุตฺติ สกิมานินนทติ

สณฺณมา สวิภาคา จ สา วิมานสมิ โมทติ

วิมาน ๕ ยอกันปรากฏอยู่ นางเทพธิดาผู้มีอำนาจภาพใหญ่ประคัย
 ด้วยระเบียบเครื่องประคัยแลสรรพากรณ์นั่งอยู่กลางที่ไสยาสน์แสดง
 เทพฤทธิต่าง ๆ สถิตอยู่ในวิมานนั้น ความยินดีปรากฏแก่เราเพราะเห็น
 ความเป็นไปนั้น เราถามท่าน นางเทพธิดานั้นได้ทำกรรมอันดีอะไรไว้
 จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิงอยู่ในวิมาน มาคลีเทพเจ้าทลสนองพระตำรัสว่า
 ก็นางเทพธิดาที่พระองค์หมายถึงนั้น ชื่อนางวรรณเมื่อยังอยู่ในมนุษย-
 โลกเป็นทาสีเกิดแต่ทาสีในเรือนแห่งพราหมณ์ผู้หนึ่ง ในศาสนกาล
 แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระนามว่ากัสสป นางรู้แจ้งซึ่งแขก
 คือภิกษุมีกาลอันถึงแล้ว ให้นำในอาศนะในเคหสถานแห่งพราหมณ์
 นั้น อังคาสด้วยสลากภัตตที่ถึงแก่เธอโดยเคารพ ยินดีต่อภิกษุนั้น
 เป็นนิตยกิจมารดา ยินดีครั้งเดียวต่อบุตรผู้จากไปนานกลับมาถึงฉะนั้น
 เป็นผู้สำรวจมคธมคธ เป็นผู้จำแนกพร้อมคธมคธมาจากระ จึงมาขึ้นเทิงอยู่
 ในวิมาน ฯ

และก็ครั้นมาคลีเทพสารถิตูลอย่างนั้นแล้ว ขัณฑ์พยรตต่อไป
 แสดกงวิมานทอง ๗ ของเทพบุตรชื่อ โสณทินนะ ฯ พระบรมโพธิสัตว์
 ทอดพระเนตรเห็นวิมานทองทั้ง ๗ นั้นแลสิริสมขัตติแห่งโสณทินนเทพ-
 บุตรนั้น จึงตรัสถามถึงกรรมที่เทพบุตรนั้นได้ทำ (ด้วยคาถาที่ ๑๐๐
 ถึง ๑๐๗ กัษ ๑ บาท) ว่า

ทททพุหมานา อาเภนต์ วิมานา สตุต นิรมิตา

ตตุถ ยกุโจ มหิตุชโก สพุพาภรณภูสีโต

สมนุตา อนุปริยายติ นารีกณปุรกุชโต

วิตตี หิ มัม วินุทติ สุต ทิสฺวา

ปุจฺฉามิ ตัม มาตลี เทวสารถิ

อยัม นุ มจฺโจ กิมกาสี สาธัม

โย โมทตี สคฺคปุปฺตโต วิมานเน

ตสฺส ปุจฺฉโจ วียากาสี มาตลี เทวสารถิ

วิปากัม ปุณฺณกมฺมานัม ชานัม อกฺขาสีชานโต

โสณทินฺโน คหปติ เอส ทานปตี อหุ

เอส ปพฺพชิตุทฺทิสฺส วิหารเ สตุต การยิ

สกกฺจจนฺเต อุปฺมุจาสี ภิกฺขโว ตตุถ อาสเย

อจฺฉาทนญฺจ ภตฺตญฺจ เสนาสนัม ปตีปยัม

อทาสี อชฺชภูเตสฺ วิปฺปสนฺเนน เจตสา

จาทุทฺทสึ ปญฺจทสึ ยา จ ปกฺขสฺส อญฺจรมิ

ปาณฺฑีหารียปฺกฺขณฺจ อญฺจจฺกสฺสสมาหิตัม

อุโปสถัม อุปวสึ สทา สึเลสฺ สัมวโต

สณฺณโม สัมวิภาโค จ โส วิมานสมิ โมทติ

วิมานทั้ง ๗ โขตช่วงอันบุญญาภาพตกแต่งส่องสว่างดุจแสง
อาทิตย์อ่อน เทพบุตรในวิมานนั้นผู้มีฤทธิ์มากประคองด้วยสรรพาวุธอัน
หมู่เทพธิดาแวดล้อมผลัดเวียนแรมอยู่โดยรอบทั้ง ๗ วิมาน ความ

ยินดีปรากฏแก่เราเพราะเห็นความเป็นไปนั้น เราถามท่าน เทพบุตร^๕
 ได้ทำกรรมดีงามอะไรไว้ จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิงอยู่ในวิมาน มาตลี^๕
 เทพบุตร^๕ทูลตอบว่า เทพบุตร^๕เป็นคฤหบดีชื่อโสณทินนะเป็นทานบดีใน
 กาลแห่งสมเด็จพระกัสสปทศพล ให้สร้างวิหาร ๗ หลังอุทิศต่อบรรพชิต^๕
 ได้บำรุงปฏิบัติภิกษุผู้อาศัยอยู่ในวิหารทั้ง ๗ นั้น โดยเคารพ ได้บริจาค
 ผ้าถุงผ้าห่ม ภัตตาหาร เสนาสนะ เครื่องประทีปในท่านผู้ตรงแล้ว
 ด้วยจิตต์เลื่อมใส รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในคฤหัสถ์
 ๑๔ - ๑๕ - ๘ แห่งขัณฑ์ แลปาฏิหาริย์ขัณฑ์ (คือคฤหัสถ์ ๗ - ๘ อันเป็น
 คฤหัสถ์แลส่งแห่งอัญญุมิอุโบสถ แลคฤหัสถ์ ๑๓ แลปาฏิหาริย์ อันเป็นคฤ
 หัสถ์แลส่งแห่งจาททตส์บิณณรสิอุโบสถ) เป็นผู้สำรวมในศีลทุกเมื่อ
 เป็นผู้มึศีลมีจาคะ จึงมายืนเทิงอยู่ในวิมาน ฯ

มาตลีเทพบุตร กล่าวกรรมของโสณทินนเทพบุตรอย่างนั้นแล้ว
 ขยับทิพยรถต่อไปเสด็จวิมานแก้วผลึก ฯ ผลึกวิมานนั้นสูง ๒๕ โยชน์
 บริบูรณ์ด้วยเสาแก้วด้วยรัตนะ ๗ ประการมิใช่ร้อยเดียว ประดับด้วย
 ยอดคนับด้วยร้อยเป็นอนเนก กระจุกห้อยเป็นแถวรอบ มีธงแก้วด้วยทอง
 แลเงินขั้วไสว ประดับด้วยอุทยานแลวนะวิจิตรด้วยดอกต่าง ๆ บริบูรณ์
 ด้วยสระไบกขรณินันต์ แลเวทีนารนรมย์ เกลื่อนไปด้วยนางอัปสร
 ผู้ฉลาดในการพ้อนรำขบร้องแลประโคม ฯ พระราชามหาสัตว์เจ้าทอด
 พระเนตรเห็นผลึกวิมานอันสมบูรณ์แล้ว มีพระหฤทัยยินดี ตรัส
 ถ้ามกุศลกรรมแห่งนางอัปสรเหล่านั้น (ด้วยคาถาที่ ๑๐๘ ถึง ๑๑๒
 กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

ปภาสตีมิทํ พุยมหํ ผลิกาสุ สุนิมมิตํ

นารีวิรคณากิณฺณํ กุฎาการวิโรจิตํ

อุเปตํ อนนฺปาเนหิ นจุกีเตหิ จุภยํ

วิตฺตี หิ มํ วินฺทติ สุต ทิสฺวา

ปฺจฺฉามิ ตํ มาตลฺลิ เทวสารถิ

อิมานุ นฺนาริ กิมกํสุ สารุ

ยา โมทเร สคฺคปฺปตฺตา วิมานเน

ตสฺส ปฺจฺฉุจฺฉุ วิยาภาสี มาตลฺลิ เทวสารถิ

วิปากํ ปฺญฺณกมฺมานํ ชานํ อกฺขาสีชานโต

ยา กาจิ นาริ อธิ ชิวโลเก

สึลวฺนฺติโย อุปาสิกา

ทาเน รตา นิจฺจปสนฺนจิตฺตา

สจฺเจ จิตฺตา อุโปสเถ อปฺปมตฺตา

สณฺณมา สํวิภาคา จ ตา วิมานสมฺมิ โมทเร

วิมานอันขุณฺณานภาพตกแต่งแล้วเกลื่อนด้วยหม่นนางอัปสรผู้
 ประเสริฐ สัมบุรณด้วยยอด ขรบุรณด้วยขาวแล่นา เจริญด้วยการพอน
 แลกการชบ้น ย่อมรุ่งเรืองจากฝาแล้วด้วยแก้วผลึก ความยินดีย่อม
 ปราบกฏแก่เราเพราะได้เห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน นางอัปสร
 เหล่านี้ทำกรรมคืออะไรไว้ จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิรอยู่ในวิมาน มาตล
 เทพทูลตอบว่า นางอัปสรเหล่าใดเหล่าหนึ่งยังมีชีวิตในมนุษย์โลกนี้
 เป็นอุบาสิกาในเมืองพาราณสี ครั้นศาสนาแห่งสมเด็จพะภัสสปัสสัมมา

สัมพุทธเจ้า มีศีล ยินดีในทาน มีจิตต์เลื่อมใสแล้วเป็นนิตย ตั้งอยู่ใน
 สัจจะไม่ประมาณในอันรักษาอุโบสถศีล เป็นผู้ล้ารวมแล้วแลจําแนก
 แจกทานจึงขึ้นเทิงในวิมาน ฯ

ลำดับนั้นมาตลีเทพ ขยับเวช ยนต์เทพรตไปข้างหน้าแลคองวิมาน
 แก้วมณีแก่พระบรมโพธิสัตว์เนมิราช ฯ มณวิมานนั้นตั้งอยู่ในภูมิภาค
 อันเสมอ ถึงพร้อมด้วยส่วนสูงไฟโรจน์คจฺภวามณรัตน์ เกลอนกลาด
 ไปด้วยหม่อมเทพบุตรมาก ขนลอล้นแล้วด้วยการพอนว่าชัชร้องแล
 ประโคมกรียคนตรี ฯ พระราชาทอศพระเนตรความเป็นไปแห่งวิมาน
 นั้น จึงตรัสถามถึงกุกุศลกรรมของเทพบุตรเหล่านั้น (ด้วยคาถา
 ๑๑๓ ถึง ๑๒๑ กัย ๓ บาท) ว่า

ปภาสตีมิทํ พุยมุหํ	เวพุริยาสุ นิมมิตํ
อุเปตํ ภูมิภาเคหิ	วิกตตํ ภาคโส มิทํ
อาลมพรา มุทิงคา จ	นจจคีตา สุวาทีตา
ทิพฺพา สทฺทา นิจฺฉรณฺติ	สวณैया มโนรมา
นาหิ เอวิกตํ ชาตํ	เอวิสฺสุจิริ ปุเร
สทฺทํ สมภิกขานามิ	ทิฏฺฐิ วา ยทิ วา สุตํ
วิตตี หิ มํ วินฺทตี	สุต ทิสฺวา
ปุจฺฉามิ ตํ มาตลี	เทวสารถิ
อิเม นุ มจฺจา	กิมกิสฺสุ สารุ
เย โมทเร	สคฺคปฺปตฺตา วิมานเ

ตสฺส ปุณฺณโจิ วิทยาภาสิ	มาตลฺลิตฺเต ทเวสสารถิ
วิปากํ ปุณฺณณกมฺมานํ	ชานํ อกฺขาสีชานโต
เย เกจิมจฺจา อิทฺ ชิวโลเก	สีลวณฺตา อฺปาสกา
อาราเม อฺทปาเน จ	ปปาเต สงฺกมฺนานิ จ
อรหนฺเต สํตฺถุเต	สกกจฺจํ ปฺมุปีปาทยุ
จิวริ ปิณฺฑเตปาตณฺจ	ปจฺจยํ สยนาสนํ
อํทสฺส อฺชฺชภูเตสฺส	วิปฺปสนฺเนน เจตสา
จาตฺตทฺทสํ ปฺณจทสํ	ยา จ ปกฺขสฺส อณฺจมิ
ปาณฺนิหาริยปฺกฺขณฺจ	อณฺจจฺกสฺสสมาหิตํ
อฺโปสถํ อฺปวสํ	สทา สีเลสฺส สํวฺตา
สณฺณมา สํวิภาคา จ	เต วิมานสฺมิ โมทเร

วิมานอันบุญญาภาพตกแต่งแล้ว บริบูรณ์ด้วยภูมิภาคนั้นจำแนก
 นัยเป็นภาคนั้น ย่อมมีไฟโรจน์ออกจากฝาแล้วด้วยแก้วไฟทूरย์ เสียงที่พย
 คอเสียงแข็งมางตะโพนพอนซบแลประกอซึ่งแซ่น่าฟังเป็นที่ยินดีแห่งใจ
 เราย่อมไม่เคยได้ยินเสียงอันเป็นไปอย่างนี้ไฟเราะอย่างนี้แต่ก่อนมา เรา
 พึงได้เห็นได้ฟัง ความยินดีย่อมปรากฏแก่เราเพราะเห็นความเป็นไป
 เราถามท่าน เทพบุตรเหล่านั้นได้ทำกุศลกรรมอะไรไว้ จึงถึงสวรรค์ชั้นนี้
 ในวิมาน มาตลิตเทพเจ้าทูลตอบว่า เทพบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็น
 ชาวเมืองพาราณสีในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสป
 เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมนุษยโลกนี้เป็นอุบาสกมีศีล ไต่ก่อสร้างอารามสระ
 คลองสะพานปฏิบัติพระอรหันต์ผู้มีจิตตเยือกเย็นโดยเคารพ ไต่ให้

จิรวรบิดรทบาทคิลานขยจยเสนาสนะในท่านผู้ชอตรงทวยจิตต์เลอมีโส ใต้
 รักษากุโอบสถศีลพร้อมทวยองค์ ๘ ในวันที่ ๑๔ - ๑๕ แล ๘ แห่งขกษแล
 ในวันปาฎิหาริยขกษ เป็นผู้สังวรในศีลสำรวมอยู่บริจากทานเป็นนิตย
 จงขันเทิงในวิมาน ฯ

มาตลเทพบุตรทล กุศลกรรมของเทพบุตรเหล่านั้นแต่พระเจ้า
 เนมิราชบรมโพธิสัตว์อย่างนั้นแล้ว ขบทิพยรถต่อไปแลตงวิมานแก้วผลึก
 อนอก ฯ วิมานแก้วผลึกนั้นประดับทวยยอดมณีไซ่ยอดเคี้ยว ประดับ
 ทวยวณระรูน ปกคลุมไปทวยน่านาขยชาติ แวคล้อมไปทวยแม่น้ำน้ำไม่
 มีมลทินแลเสียงมเสียงหม่วิหคต่างๆ ห้อมล้อมทวยหม่นางอัปสร เป็น
 สถานที่อยู่ของเทพบุตรหนึ่งผู้มขญุนั้น ฯ พระราชามหาสัตว์ทอดพระ
 เนตรเห็นความเป็นไปนั้นก็มีพระหฤทัยยินดีตรัสถามถึงกุศลกรรมแห่ง
 เทพบุตรนั้น ฯ (ทวยคาถาที่ ๑๒๒ ถึง ๑๓๐ กัษ ๑ ขาท) ว่า

ปภาสตีมีท พุยมห	มุติกาสุ สุนิมมีตี
นารวีรคณาภินณ	กุกฎาคารวิโรจิต
อูเปตี อนุนปาเนหิ	นจจคีเตหิ จุกย
นชุโข อนปริยายตี	นानาปุปพทุมายูตา
วิตตี หิ ม วินุทตี	สูต ทิสวา
ปจฺฉามิ ตี มาตลิกาสี	สารถิ
อยั น มจฺจโจ	กิมา ทเวสาร
โย โมทตี	สคฺคปฺปตฺโต วิมานเน
ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสี	มาตลิกิ เทวสารถิ
วิปากิ ปุณฺณกมฺมานิ	ชานิ อกฺขาสีชานิโต

มิลิตายั คหปติ	เอส ทานปตี อหุ
อาราเม อทปาเน จ	ปปาเต สงกมนานิ จ
อรหนเต สีตภูเต	สกกจจึ ปฎิปาทยิ
จิวริ ปิณฑปาตณจ	ปจจยั สยนาสนั
อทาสี อชฎุเตสุ	วิปฺปสนฺเนน เจตสา
จาตุทฺทสี ปณฺจทฺทสี	ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมึ
ปาฎิหาริยปกฺขณฺจ	อฏฺฐจฺจสฺสสมาหิตั
อุโปสถึ อุปวสี	สทา สีเลสุ สํวโต
สณฺณโม สํวิภาโค จ	โส วิมานสมิ โมทติ

วิมานอันอานภาพแห่งบุญตกแต่งก็แล้ว ก็เลื่อนไปด้วยหม่นนาง
 อัสสรอันประเสริฐ บริบูรณ์ด้วยยอด สมบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ ด้วย
 พื่อนรำขบรອງทั้ง ๒ นุ่งเรื่องออกจากฝาแล้วด้วยแก้วผลึก มีแม่น้ำอัน
 ประกอบด้วยไม้คอกต่าง ๆ ล้อมวิมานนั้น ความยินดีปรากฏแก่เรา
 เพราะเห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้
 จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิงในวิมาน มาคล้เทพทูลตอบว่า เทพบุตรนี้เป็น
 คฤหบดี เป็นทนายคดีในเมืองมิลิตาครั้งพุทธศาสนาแห่งพระกัสสป
 สัมมาสัมพุทธเจ้าได้สร้างอารามข่อสระและสะพาน บำรุงพระอรหันต์
 ทั้งหลายผู้มีสันดานอันเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจิวรปิณฑปาตคิลาน-
 บจจัยเสนาสนะในท่านผู้ชอตรงทั้งหลายด้วยใจเลื่อมใสแล้ว รักษาอุโบสถ
 ประกอบด้วยองค์ ๘ ในวันที่ ๑๔-๑๕-๑๖ แห่งขกษและปาฎิหาริย-
 ขกษ สังวรในศีลทุกเมื่อ เป็นผู้สำรวมระวัง เป็นผู้จำแนกแจกทาน
 จึงขึ้นเทิงในวิมาน ๆ

มาตลีเทพเจ้าทูลกรรมอันเทพบุตรนั้นทำแล้วแต่พระบรม โพลีสัตว์
 เจ้าอย่างนั้นแล้วขับเทพพรตไปข้างหน้า แลตั้งวิมานแก้วผลกอื่นอีก ๆ
 วิมานแก้วผลกนั้นยิ่งเกินกว่าวิมานมีในก่อน สมบูรณ์ด้วยหมู่ไม้
 รุ่งทาคาคาไปด้วยดอกและผลต่าง ๆ ๆ พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็น
 วิมานนั้นแล้วตรัสถามบุตรกรรมของเทพบุตรผู้บริบูรณ์ด้วยทิพยสมบัติ
 นั้น (ด้วยคาถาที่ ๑๓๑ ถึง ๑๓๘ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

ปภาสตีมิทํ พุยมุหํ	ผลิกาสุ สุนิมมิตํ
นารวีรคณากิณฺณํ	กุฎาคารวิโรจิตํ
อุเปตํ อนนฺปาเนหิ	นจฺจคิเตหิ จุภยํ
นชฺโช อนฺุปรียายติ	นानาปฺปฺพทุมายุตฺตา
ราชายตนา กปฺปิฏฺฐา จ	อมฺพา สาลา จ ชมฺพุโย
ติณฺฑุกา จ ปิยาလာ จ	ทุมฺมา นิจฺจ ผลา พหุ
วิทฺตํ หิ มํ วินฺทติ สุตฺติสฺวา	
ปฺจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ	
อัยฺ นุ มจฺโจ กิมกาสี สารุ	
โย โมทตี สคฺคปฺปตฺโต วิมานเ	
ตสฺส ปฺภุโจ วิทยาภาสี	มาตลี เทวสารถิ
วิปากํ ปฺญฺณกมฺมานํ	ชานํ อกฺขาสีชานโต
มิถิลายํ คหปติ	เอส ทานปตี อหุ
อาราเม อุตฺปาเน จ	ปฺปาเต สงฺกมฺนานิ จ
อรหนฺเต สิตฺถุเต	สคฺคจฺจํ ปฺภิปาทยิ

จิ๋วรี ปิณฑปตลจ

ปจจยี่ สยนาสนี่

อทาสี อชฎุเตส

วิปฺปสนฺเนน เจตสา

จาทุทฺทสี่ ปณฺจทสี่

ยา จ ปกฺขสฺส อญฺจมี

ปาณฺฑีหารียปฺกฺขณฺจ

อญฺจกฺขสฺสสมาหิตี

อุโปสถึ อฺปวสึ

สทา สึเลสฺส สํวฺโต

สณฺณโม สํวิภาโค จ

โส วิมานสมฺมิ โมทติ

วิมานอันขุณฺณภาพตกแต่งแล้ว เกล่อนไปท้วยหม่นนางฟ้า
 อันประเสวีจู้ ขริขรรณทวยยอด มีขาวและนำพร้อม มีพอนราชขรื่อง
 ทัง ๒ นี้ รุ่งโรจน์ออกจากฝาแล้วทวยผลิกรตน์ แม่น้ำลอมวิมานนั้น มี
 พฤษกษชาติทรงคอกต่าง ๆ ริมฝั่ง และไม้เกศ ไม้มะขวิด ไม้มะม่วง
 ไม้รัง ไม้หว้า ไม้มะพลับ ไม้มะหาด เป็นอันมาก ทรงผลเป็นนิตย
 ความยินดีย่อมปรากฏแก่เราเพราะเห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน
 เทพบุตรนี้ ไต่ทำความคื่ออะไรไว้ จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิงในวิมาน มาตล
 เทพทูลสนองว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีในเมืองมิลลาครังค์าสนาพระ
 กัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นท่านบดี ไต่สร้างอาราม ข่อสระสะพาน
 ปฏิบัติพระอรหันตทงหลายผู้มีจิตตสันทานเย็นโดยเคารพ ไต่ขริจาก
 จิวรปิณฑปตลคิลานขจยเสนาสนะในท่านผู้ช่อตรง ท้วยจิตต์เลื่อม
 ไล รักษาอุโบสถคี่ลอันประกอบทวยองค์ ๘ ในคี่ถที่ ๑๔-๑๕-๑๖
 แห่งชกษ และปาณฺฑีหารียชกษเป็นผู้สำรวมในคี่ลทุกเมื่อ มีคี่ลมี
 จาคะจึงขั่นเทิงในวิมาน ๆ

มาตลีเทพบุตรทูลบรรพกรรมอื่นเทพบุตรนั้นได้ทำแล้วถวายแด่
พระมหาเสด็จให้ทรงทราบฉะนี้แล้ว ขยับทิพยรถต่อไป แลตั้งวิมานแก้ว
ไพฑูรย์ เช่นมีในก่อนอีกแห่งหนึ่ง ฯ พระราชาตรัสถามบุญกรรม
ที่เทพบุตรผู้เสวยทิพยสมบัติในวิมานนั้นทำแล้ว (ด้วยคาถาที่ ๑๔๐
ถึง ๑๔๙ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

ปภาสตีมิทํ พุยมหํ	เวพฺฐริยาสุ นิรมิตํ
อุเปตํ ภูมิภาเคหิ	วิภตฺตํ ภาคโส มิทํ
อารมฺพรา มุทิงฺคา จ	นจจฺคีตา สุวาทีตา
ทิพฺพา สทฺทา นิจฺฉรณฺตี	สวณียา มโนรมา
นาหํ เอวํคตํ ชาตํ	เอวํสุรฺจิริ ปุเร
สทฺทํ สมภิชานามิ	ทิฏฺฐํ วา ยถิ วา สุตํ
วิตฺตี หิ มํ วินฺทตี สุตํ ทิสฺวา	
ปฺจฺฉามิ ตํ มาตลี เทวสารถิ	
อัยํ นุ มจฺโจ กิมกาสิ สารุํ	
โย โมทตี สคฺคปฺปตฺโต วิมานเ	
ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสิ	มาตลี เทวสารถิ
วิปากํ ปุณฺณกมฺมานํ	ชานํ อกฺขาสีชานโต
พาราณสียํ คหปตี	เอส ทานปตี อหุ
อาราเม อุตฺปาเน จ	ปฺปาเต สงฺกมฺมานิ จ
อรหนฺเต สิตฺภูเต	สคฺคจฺจํ ปฺฏิปาทยิ
จิวริ ปิณฺฑปาทลฺจ	ปจฺจยํ สยนาสนํ

อทาสี อชภูเตส
จาทุทสี่ ปญจทสี่
ปาฎีหารียปกฺขณจ
อุโปสถิ อุปวสี
สณฺณโม สวีภาโค จ

วิปฺปสนฺเนน เจตสา
ยา จ ปกฺขสฺส อญฺจมึ
อญฺจกฺสฺสสมาหิตึ
สทา สึเลสฺส สํวฺโต
โส วิมานสมิ โมทติ

วิมานอันบุญญาภาพตกแต่งประกอบด้วยภูมิภาคจำแนกนับโดย
ส่วนนี้รุ่งโรจน์ออกจากฝาแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ เสียงที่พยค่อเสียง
แข็งมางตะโพน พิอนและชัย ประโคม น่าสคยยังใจให้รรมย์ยอม
เปล่งออก เรายังไม่เคยไต่ยินเสียงเป็นไปอย่างนี้ไพเราะอย่างนี้แต่
ก่อนมา เราพึงไต่เห็นไต่ฟัง ความยินดีปราภฏแก่เราเพราะเห็นความ
เป็นไปนี้ เราถามท่าน เทพบุตรนไต่ทำความคื่ออะไรไว้ จึงถึงสวรรค
บันเทิงในวิมาน มาตลเทพสารถิตลตอบว่า เทพบุตรนเป็นคฤหบดี
ทานขค้อยู่ในเมืองพาราณสีครังคัสนาพระกัสสปสัมมาสัมพทธเจ้าไต่
สร้างอาราม บ่อ สระ สะพาน ปฏิบัติพระอรหันต์ทั้งหลายผู้มีจิตต์
เยือกเย็นโดยเคารพ ไต่ถววยจิรวบิณทฆาต คิลานขจย เสนาสนะ
แก่ท่านผู้ชอตรงทั้งหลายด้วยจิตต์เลอมใส รักษาอุโบสถคิลอัน
ประกอบขวอยองค ๘ ในคฤท ๑๔-๑๕-๑๖ แห่งขักษ และปาฎีหารีย-
ขักษ ระวังในคิลเสมอ เป็นผู้มีควมสำรวมจำแนกแจกทาน จึง
บันเทิงในวิมาน ฯ

มาตลเทพสารถิตลแถลงกคฺลกรรมของเทพบุตรนนอย่างนแล้ว
ขยเวชยันตรถค่อไป แสคกรวิมานทองมีรัศมีคล้ายแสงอาทิตย์อ่อน ฯ
พระเจ้าเนมิราชทอคพระเนตรเห็นสมขค็องเทพบุตรผู้อยู่ในวิมานน

ก็มีพระเหตุที่ยินดีตรัสถามขุพรกรรมที่เทพบุตรนั้นได้ทำไว้ (ด้วย
คาถาที่ ๑๕๐ ถึง ๑๕๖ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

ยถา อุตฺถมาทิจฺโจ	โหติ โลहितโก มหา
ตถุปมฺ อิทํ พุยมหํ	ชาตรูปํ สุนิมิตํ
วิตฺตํ หิ มํ วินุทฺติ สุตฺ ทิสฺวา	
ปฺจฺฉามิ ตํ มาตลฺลิ เทวสารถิ	
อยํ นุ มจฺโจ กิมกาสี สารุํ	
โย โมทตี สกคฺคปฺตฺโต วิมานเ	
ตสฺส ปฺจฺฉุโห วิยากาสี	มาตลฺลิ เทวสารถิ
วิปากํ ปฺจฺฉนฺนํ มานํ	ชานํ อกฺขาสีชานโต
สาวตฺถิยํ คหปตฺติ	เอส ทานปตฺติ อหุ
อาราเม อุตฺปาเน จ	ปฺปาเต สงฺกมฺนานิ จ
อรหนฺเต สิตฺถุเต	สกฺกจฺจํ ปฺจฺฉิปาทยิ
จิวรี ปิณฺฑปาทนฺจ	ปฺจฺฉยํ สยนาสนํ
อทาสี อชฺฌเตสฺ	วิปฺปสนฺเนน เจตสา
จาทฺตทฺทสฺ ปณฺจทสฺ	ยา จ ปกฺขสฺส อมฺมจฺม
ปาณฺนิหาริยปกฺขณฺจ	อมฺมจฺงคฺสฺสมานฺนํ
อุโปสถํ อุปวสี	สทา สลฺเลสฺ สํวฺโต
สณฺณโม สํวิภาโค จ	โส วิมานสมฺมิ โมทตี

วิมานทองอันขุพรกรรมภาพตกแต่ทั้งคืนสักใดก็จงวออาทิตย์แรกออก
ดวงใหญ่สีแดงฉนั้น ความยินดีปรากฏแก่เราเพราะเห็นวิมานทองนี้

เราถามท่าน เทพบุตรนี้ไ้ทำความดีอะไรไว้ จึงถึงสวรรค์ชั้นเทิ
 ในวิมาน มาตลีเทพทูลแถลงว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีผู้ทานบดี
 อยู่ในเมืองสาวัตถี ครองพุทธกาลแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ุ้ไ้สร้างอาราม บ่อ สระ สะพาน ปฏิบัติพระอรหันต์ทั้งหลายผู้มจิตต์
 เย็นโดยเคารพ บริจาคจีวร บิณฑบาต คิลานปัจจัย เสนาสนะ ใน
 เหล่าท่านผู้ชอตรงด้วยจิตต์เลื่อมใส รักษาอุโบสถศีลอันประกอบ
 ด้วยองค์ ๘ ในคิถที่ ๑๔-๑๕-๘ แห่งขักษ์ และปาฏิหาริย์ขักษ์
 เป็นผู้ระวังในคิถในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้สำรวม บริจาคทานจึงขึ้นเทิ
 ในวิมาน ฯ

ในกาลเมื่อมาตลีเทพบุตรทูลวิมาน ๘ เหล่านี้แก่พระเจ้าเนมิราช
 อย่างนี้ ลักกเทวราชาทรงจินตนาการว่า มาตลีเทพประพฤติชา
 จึงมีเทวบัญชาให้เทพบุตรผู้่องไว้อนอกไปเตือนว่าท่านจงแจ้งแก่มาตลี
 เทพว่า ลักกเทวราชาให้หาท่าน ฯ เทพบุตรนั้นไปโดยเร็วแจ้งแก่
 มาตลีเทพให้ทราบ ฯ มาตลีเทพสารถไ้สคัยคำแห่งเทพบุตรนั้น
 ก็ดำริว่า ขันเราไม่อาจจะชกษา จึงแสดวงวิมานเป็นอันมากในขณะเดียว
 ถวายพระเจ้าเนมิราชบรมโพธิสัตว์ ฯ พระบรมโพธิสัตว์จึงตรัสถาม
 มาตลีเทพสารถ ถึงกุศลกรรมของเหล่าเทพบุตรผู้เสวยทิพยสมบัติ
 ในทิพยวิมานนั้นๆ (ด้วยคาถาที่ ๑๕๓ ถึง ๑๖๓ กัษ ๑บาท) ว่า

เวหายสามะ พหุภา	ชาตรุปา สุนิมมิตา
ททพพุหมานา อาเภนติ	วิชชวพุกฆนนตเร
ยตถ ยกฺขา มหิทฺธิกา	สพพาภรณญูสีตา
สมนฺตา อนุปริยายนฺติ	นารีคณปริวฺตา

วิตุตี หี มั วิณฑติ สุต ทิสฺวา

ปฺจณามิ ตั มาตลฺลิตฺ เทวสารถิ

อิมเ นุ มจฺจา กิมกัสมุ สาสฺ

เย โมทเร สคฺคปฺปตฺตา วิมานเ

ตสฺส ปฺญฺโจ วิทยาภาสิ

มาตลฺลิตฺ เทวสารถิ

วิปากั ปุณฺณกมฺมานั

ชานั อกฺขาสีชานโต

สทฺชาย สุนัวิญฺจาย

สทฺชมฺเม สุปฺปเวทิตเ

อกัสมุ สตถุ วจัน

สมฺมาสมฺพุทฺธสาวกา

เตสั เอตานิ จานานิ

ยานิ ตวั ราช ปสฺสสิ

วิมานทองอันขุญญานภาพคยแต่่งเป็นอันมากเหล่านั ตั้งอยู่

ในนภากาศไฟโรจน์โชติช่วง คจสายฟ้าโชติช่วงในรวางกัอนเมฆ

ฉะนั้น เทพเจ้าทั้งหลายผู้มีฤทธิประคัยสรวพารณสถิตอยู่ในวิมาน

เหล่านั อันหม่นางอัปสรห้อมล้อมผลัดเปลี่ยนกันขำเรือโดยรอบ

ความยินดีปรากฏแก่เรา เพราะเห็นความเป็นไปนี้ เราถามท่าน

เทพเจ้าเหล่านัใดทำความดีอะไรไว้ จึงถึงสรวรคัยนเทิงในทิพยวิมาน

มาตลฺลิตฺเทพทูลสนองว่า เทพบุตรเหล่านับวชในคาสนาพระกัสสย

สัมมาสัมพุทฺธเจ้า ตั้งมั่นในพระสัทธิธรรมทพระพุทธเจ้าให้รู้แจ้งแล้ว

ท้วยศรัทธา เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าปฏิบัติตามคำสอน

ของพระคาสตา ไม่สามารถขัลลออกมผล สถิตอยู่เพียงในโลศตา-

ขัตติผล จึงมาเกิดอยู่ในวิมานเหล่านั ขอพระองค์ทอดพระเนตร

สถานทสถิตของเทพเจ้าเหล่านัเถิด ฯ

มาตลีเทพแสงคงวิมานอันลอยอยู่แต่พระเจ้าเนมิราชอย่างนั้นแล้ว
เมื่อจะทำความออกสำหระเพื่อต้องการไปสำนักสักกเทวราช ไต่กล่าว
(คาถาที่ ๑๖๓ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

วิททานิ เต มหาราช	อวาสี ปาปกมมินี
อโถ กถยานกมมานิ	ฐานานิ วิททานิ เต
อุยฺยาหิทานิ ราชสี	เทวราชสฺส สนฺตึเก

ข้าแต่มหาราชเจ้า สถานที่อยู่ของเหล่าสัตว์มีกรรมเป็นบาป
พระองค์ทรงทราบแล้วเพราะได้ทอดพระเนตรเห็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์นรก
อันข้าแต่พระราชผู้แสวงหาพระคุณธรรม สถานที่อยู่ของเหล่าท่านผู้
ทำกรรมอันงามพระองค์ได้ทรงทราบแล้ว บัดนี้ขอเชิญเสด็จพระองค์
เสด็จไปในสำนักแห่งอมรินทรเทพเจ้า ฯ

และก็ครั้นมาตลีเทพสารถีกกล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็ขับเวชยันต
ทิพยรถต่อไป แสงสังคตปริภินทบรรพตซึ่งตั้งอยู่ล้อมลีเนรราช
บรรพต ฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อจะตรัสการที่พระเจ้าเนมิราช
ทอดพระเนตรเห็นบรรพตเหล่านั้นแล้วตรัสถามมาตลีเทพสารถิให้
เป็นชาติ จึงทรงภายิต (คาถาที่ ๑๖๔-๑๖๕ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

สหสฺสยุตฺติ หยวาทิ	ทิพฺพยานมธิฏฺฐิจิโต
ยายมาโน มหาราช	อททา สิทนฺตเร นเค
ทิสฺวานามนฺตยิ ทุตฺติ	อิเม เก นาม ปพฺพตา

พระเจ้าเนมิมหาราชประทับอยู่บนทิพพยานเทียมลินธพประมาณ
๑ พันเสด็จไปอยู่ ไต่ทอดพระเนตรเห็นภูเขาท้งหลายในรวางสีทันดร-

สมุทร ครั้นทอศพระเนตรเห็นแล้วตรัสถามเทพทูตอันมีนามว่ามาตลี
ว่า ภูษาเหล่านี้ชื่ออะไร ฯ

มาตลีเทพบุตรได้ฟังตรัสถามจึงทูลสนอง (ด้วยคาถาที่ ๑๖๖
๑๖๗ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

สุทสุสนโน กรวีโก

อิสินุโร ยุกนุโร

เนมินุโร วินตโก

อสฺสกณฺโณ คิริพฺรหา

เอเต สักนฺตเร นคา

อนุปฺพพสมฺคคตา

มหาราชา นมาวาสา

ยานิ ตฺวํ ราชา ปสฺสสฺสี

ภูษาใหญ่ทั้ง ๗ คือ ภูษาช่อสุทสุสนะอยู่ภายนอกภูษาทั้งปวง
ภูษาช่อกรวักะอยู่ภายในและสูงกว่าภูษาช่อสุทสุสนะ ทะเลช่อสัททันตร
อยู่ในรวาง ๒ ภูษานี้ ภูษาช่ออิสินุระอยู่ภายในและสูงกว่าภูษา
ช่อกรวักะ ทะเลช่อสัททันตรอยู่ในรวาง ๒ ภูษานี้ ภูษาช่อยุกนุระ
อยู่ภายในและสูงกว่าภูษาช่ออิสินุระ ทะเลช่อสัททันตรอยู่ในรวาง ๒
ภูษานี้ ภูษาช่อเนมินุระอยู่ภายในและสูงกว่าภูษาช่อยุกนุระ
ทะเลช่อสัททันตรอยู่ในรวาง ๒ ภูษานี้ ภูษาช่อวินตกะอยู่ภายในและ
สูงกว่าภูษาช่อเนมินุระ ทะเลช่อสัททันตรอยู่ในรวาง ๒ ภูษานี้ ภูษา
ช่ออสฺสกณฺโณอยู่ภายในและสูงกว่าภูษาช่อวินตกะ ทะเลช่อสัททันตร
อยู่ในรวาง ๒ ภูษานี้ ภูษาทั้ง ๗ เหล่านี้สูงขึ้นโดยลำดับมีใน
สัททันตรสมุทร ตกคั่นบันไดตั้งอยู่ เป็นทิพยสถานที่อยู่แห่งมหाराช
เทพเจ้าทั้ง ๔ ขอพระองค์ทอศพระเนตรภูษาเหล่านี้ ฯ

มาตลีเทพสารณีสำแดงเทวโลกแห่งชาติุมหาราช แต่พระบรม
 โพลีสต์เจ้าอย่างนั้นแล้ว ชัยเวชยันตรถต่อไป แสดทรงรูปเปรี้ยบ
 พระอินทร์ซึ่งประกายฐานล้อมช่อมประคูนามว่าจิตตกุญชรซึ่งแปลว่ามียอด
 อันวิจิตรแห่งดาวกิงส์พิภพ ฯ พระบรมโพลีสต์ว์เนมิราชทอดพระเนตร
 เห็นทวารนั้นแล้วตรัสถาม(ด้วยคาถาที่๑๖๘ ถึง ๑๗๒ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

อเนกรูป รุจิรี นานาจิตต์ ปกาสติ
 อากิณณ อินทสทิสเหหิ พุยกุเมเหว สุรกุจิตต์
 วิตตี หิ มั วินทตี สุต กิสวา
 ปุจนามิ ตั มาตลี เทวสารณี
 อิมิ นุ ทวาริ กิมภณฺณมาหุ
 มโนรมิ ทิสฺสติ ทูโรโต ว

ตสฺส ปุญฺโจิ วียากาสี มาตลี เทวสารณี
 วิปากิ ปุณฺณกมฺมานิ ชานิ อุกุขาสีชานโต
 จิตฺตกุญฺฉตี ยิ อากุ เทวราชปฺปเวสนิ
 สุตสฺสนสฺส คิริโน ทวาริ เหตี ปกาสติ
 อเนกรูป รุจิรี นานาจิตต์ ปกาสติ
 อากิณณ อินทสทิสเหหิ พุยกุเมเหว สุรกุจิตต์
 ปวิเสเตน ราชิสี อรุชฺ ภูมิ ปกุกม

ประคูนี่รูปต่าง ๆ รุ่งเรือง วิจิตรต่าง ๆ อันรูปเช่นรูปสักกอินทร
 เทวราชแควดล้อมรักษาค็ดแล้ว กุจวนะอันเสื่อไคร่งทั้งหลายรักษาค็ดแล้ว
 ฉะนั้น ย่อมปรากฏ ความยินดีปรากฏแก่เราเพราะเห็นประคูนี่เป็นไป

อย่างนี้ เราถามท่าน ประตูนชออะไร เป็นประตูที่นำวันรมย์ปรากร
แต่ไกล มาคลีเทพบุตรทูลสนองว่า ประตูชอจตคกฏเป็นที่เข้าออก
แห่งเทวราชสหัสสนัยน์ เพราะประตุนั้นเป็นประตูของเทพนครซึ่งตั้งอยู่
ในที่สุดแห่งเขาสีเนรราชอันนำคด้วยเป็นของงามปรากรอยู่ มีรูปต่าง ๆ
รุ่งเรืองวิจิตรต่าง ๆ อันรูปเช่นรูปสลักเทพแวดล้อมรักษาดีแล้ว กุ
วณะอันเลื้อไคร่งทั้งหลายรักษาดีแล้วฉะนั้น ย่อมปรากร ข้าแต่เทพเจ้า
ผู้แสวงหาพระคุณธรรม ขอพระองค์เสด็จเข้า โดยประตุนั้น จงทรง
เหยียบขุมภิมิภาคอันรายริน ๆ

มาคลีเทพสารทูลอย่างนี้แล้ว ให้พระเจ้าเนมิราชเสด็จเข้าสู่
เทวนคร ๆ เหตุนี้ท่านเป็นพระพุทธรูปอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว
(ด้วยคาถาที่ ๑๓๓ กัษ ๓ ขาท) ว่า

สหสฺสยุตฺติ หยวาทิ ทิพฺพยานมธิฏฺฐจิตฺโต

ยายมาโน มหาราชา อทฺทา เทวสภิ อิทํ

พระเจ้าเนมิราชประทับอยู่บนทิพยานอันเทียมด้วยสินธพประมาณ

๑ พันเสด็จไปอยู่ ไต่ทอกพระเนตรเห็นเทวสถาน ๆ

พระบรมโพธิสัตว์เนมิราชประทับบนเวชยันตทิพยาน ทอก

พระเนตรเห็นเทวสถานชอสุธรรมมาจตรัสถามมาคลีเทพสารท (ด้วย

คาถาที่ ๑๓๔ ถึง ๑๓๕ กัษ กิ่ง) ว่า

ยถา สรเท อากาโส นีโลภาโส ปทิสฺสตี

ตณฺฐปมฺ อิทํ พุยมหํ เวพุริยาสุ นิมนิตํ

วิตติ หิ มั วินฺตติ สุต ทิสฺวา	
ปฺจณามิ ตํ มาตลฺลิตฺเต ทเวสสารถิ	
อิมํ นุ พุยมหํ กิมภณฺณมาหุ	
ตสฺส ปุณฺโณ วิยาภาสํ	มาตลฺลิตฺเต ทเวสสารถิ
วิปากํ ปุณฺณกมฺมานํ	ชานํ อกฺขาสีชานโต
สุทฺถมฺมาตี จ ยํ อามุ	เอเสสา ทิสฺสเต สภา
เวพุริยารุจฺจรา จิตฺรา	ธารยนฺตี สุนิมฺมิตา
อฏฺฐจัสสา สุกตา ฅมฺภา	สพฺเพ เวพุริยามยา
ยตถ ทเวา ตาวตัสสา	สพฺเพ อินฺทปฺโรหิตา
อตถิ ทเวมฺนุสฺसानํ	จินฺตยนฺตา สมจฺจนเร
ปวิเสเตน ราชิสฺสํ	ทเวานํ อณฺโหมทนํ

วิมานนนอนบุญญาภาพตกแต่งแล้วรุ่งเรืองส่องแสงจากฝาแล้ว
 ด้วยแก้วไพฑูรย์ ราวกระอากาศมีแสงส่องสดเขียวปรากฏในสรทกาล
 ฉะนั้น ทูก่อนเทพสารถิ ความยินดีปรากฏแก่เราเพราะเห็นวิมานน
 นเนมาตลเทพสารถิ เราถามท่าน วิมานนช่ออะไรหนอ มาตลเทพทตผู้
 ทราชวิปากแห่งบุญกรรม ทูลพยากรณ์แต่พระเจ้าเนมิราชบรมไพชิตตัว
 ผู้ยังไม่ทรงทราชวิปากของบุญกรรมว่า วิมานนนนี้เป็นเทพสภามีนาม
 ปรากฏว่าสุธรรมมา รุ่งเรืองด้วยแก้วไพฑูรย์อันวิจิตรอันบุญวิปากตกแต่ง
 เส้าทั้งหลายอันทำดีแล้วมีเหลี่ยม ๘ แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ทั้งหมดครบไว้
 เทพเจ้าทั้งปวงชาวดาวดึงส์ทำเทวอินทร์ให้เป็นประมุข ล้อมกันคิดความ
 เจริญแห่งเทวคาและมนุษย์ทั้งหลายอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้แสวงหา

พระคุณธรรม ขอพระองค์ทรงอนโมทนาแก่เทวดาทิ้งหลายเสด็จเข้า
ไปสู่สุธรรมาเทพสถานนั้นโดยมรรคานี้ ๑

ฝ่ายเทวดาทิ้งหลายนี้คอยพระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จมา ๑ เทพคา
เหล่านั้นได้เห็นว่า พระบรมโพธิสัตว์เจ้าเสด็จมาแล้ว ต่างก็ถอยของหอม
ธูปเครื่องอบและดอกไม้ทิพย์ ไปคอยอยู่ที่ทางจะเสด็จมาตั้งแต่ซุ้ม
ประตูนั้นชื่อว่าจิตตกุฎ บุษบาพระมหาสัตว์เจ้าด้วยของหอมและบุษบชาติ
เป็นต้น นำเสด็จสู่เทพสถานนั้นชื่อว่าสุธรรมา ๑ พระราชาลงจาก
เวชยันตทิพยรถเสด็จเข้าสู่เทพสภา ๑ เทพเจ้าทั้งหลายในที่นั้นเชิญ
เสด็จให้ประทับนั่งบนทิพยอาศน์ ๑ องค์อมรินทร์เจ้าทูลเชิญเสด็จให้
ประทับนั่งบนทิพยอาศน์และเสวยทิพยกามสุข ๑

ตมตถิ ปกาเสนุโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาค
เจ้าจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๑๘๐ ถึง ๑๘๓
กยกกิง) ว่า

ตัม ทเวา ปญฺเณนุทีสุ	ทีสุวา ราชานมาคตัม
สุวาคตนุเต มหาราช	อโถเต อตุราคตัม
นีสีททานิ ราชสี	เทวราชสุส สนฺตึเก
สกุโก ตัม ปญฺเณนุทีตถ	เวเทหัม มึถิลคฺคหัม
นิมนฺตยิตถ กามเห	อาสเนน จ วาสโว
สาธุ โขสี อนุปฺปตฺโต	อาวาสัม วสวตฺตินัม
วส เทเวสุ ราชสี	สพฺพกามสมิทฺตึสุ
ตาวตีสเสสุ เทเวสุ	ภุณฺช กามเ อมานุเส

เหล่าเทพดาเห็นพระเจ้าเนมิราชนั้นเสด็จมาถึงก็ย่นคั่นกันว่า ข้า
แต่่มหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาคืบแล้ว อนึ่งเสด็จมาแต่ไกลก็เหมือน
ไกล ขอพระองค์เสด็จประทับนั่งในที่ไกลแห่งเทวราชเจ้าณคั่น สักกะ
เทพเจ้าย่นคั่นต่อพระองค์ผู้พระราชแห่งวิเทหรัฐ ผู้ทรงอนุเคราะห์
ชาวกรุงมิลิตา ว่าสวเทวราชเชิญให้เสวยทิพยกามารมณ์และยับยั้งอยู่
ณทิพยอาศน์คืบแล้ว พระองค์เสด็จมาถึงทิพยสถานเป็นที่อยู่ของเหล่า
เทพดา (ผู้ยั้งสิ่งทีประสงค์ให้เป็นไปไต่ตามอำนาจ) ขอพระองค์
เสด็จอยู่ในหมู่เทพเจ้าผู้สำเร็จด้วยทิพยกามทั้งมวล ขอพระองค์เสวย
ทิพยกามารมณ์ในหมู่เทพดาชาวทาวคิงส์ ฯ

สักกนิทรมหาราชเชิญเสด็จพระ โพธิสัตว์เจ้าให้เสวยทิพยกาม
และให้ประทับอยู่ณเทวสถานอย่างนี้ พระเจ้าเนมิราชได้ทรงสดับ
เมื่อจะคำรัสห้าม จึงตรัส (คาถาที่ ๑๘๔ ถึง ๑๘๗) ว่า

ยถา ยาจิตกัม ยานัม	ยถา ยาจิตกัม ธนัม
เอวัม สมปทเมเวตัม	ยัม ปรัต ทานปจฺจยา
น จาหเมตัม อิจฺฉามิ	ยัม ปรัต ทานปจฺจยา
สยัม กตานิ ปุณฺณานิ	ตัม เว อาเวณียัม ธนัม
โสหัม คนฺตฺวา มนุสฺเสสุ	กาหามิ กุสลัม พหุ
ทาเนน สมจฺริยาเย	สณฺณเมเน ทเมเน จ
ยัม กตฺวา สจฺจิตโต โหมิ	น จ ปจฺฉานุตฺตปฺปามิ

สิ่งอันใดไต่มาเพราะผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเป็นความถึงพร้อมเหมือน
อย่างยานที่ชอยมเขามา หรืออย่างทพรพหุหอยมเขา (ไม่เป็น

สิทธิ์แก่ตน) หม่อมฉันไม่ปรารถนาสิ่งที่ไม่ดีให้ บัญชีหลายที่
หม่อมฉันได้ทำเอง นั่นจะเป็นทรัพย์สินมีสิทธิ์แก่หม่อมฉัน ๆ จักกลับไป
บำเพ็ญกุศลให้มากในหมู่มนุษย์ ด้วยอันบริจาคนาน ด้วยอันประพฤติ
เสมอด้วยไตรทวาร ด้วยอันรักษาศีล และด้วยอันฝึกอินทรีย์ ซึ่งจะ
ได้ทำไว้ ให้ได้ความสุขและไม่ตามเคอครอนภายหลัง ๆ

พระมหาสัตว์เนมิราชเจ้าทรงล้ำแดง ธรรมด้วยพระสรเสด็จอื่น
ไพเราะแก่เหล่าเทพดาอย่างนี้ เมื่อทรงแสดงธรรมประทับอยู่สิ้น ๗ วัน
ด้วยการนี้ในมนุษย์ ยังหมู่เทพเจ้าให้ยินดี ประทับอยู่ในท่ามกลาง
แห่งหมู่เทพดา เมื่อจะทรงพรรณนาคุณแห่งมาตลีเทพบุตรจึงตรัส
(คาถาที่ ๑๘๘) ว่า

พหุปกาโร โน ภวี มาตลี เทวสารถิ

โย เม กลุยาณกมฺมานิ ปาปานิ ปญฺธิทสุสยิ

มาตลีเทพสารถิผู้เจริญเป็นผู้มีอุปการแก่เรา เพราะได้แสดง
สถานที่อยู่แห่งเทพดาผู้มกัลยาณกรรม และสถานที่อยู่แห่งสัตว์นรก
ผู้มีบาปกรรมแก่เรา ๆ

ลำดับนั้นพระเจ้าเนมิราชเชิญสักกเทวราชมาตรัสว่า หม่อมฉัน
ปรารถนาเพื่อกลับไปสู่มนุษยโลก ๆ สักกเทวราชจึงมีเทวโองการ
สั่งมาตลีเทพสารถิว่า ท่านจงนำพระเจ้าเนมิราชเสด็จกลับไป ในมิถิลา
นครนั้นอีก ๆ มาตลีเทพสารถิรับเทวบัญชาแล้วเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราช
ให้ขึ้นสู่ที่พยรถ ๆ พระเจ้าเนมิราชบรมโพธิสัตว์ขึ้นเทิงกับด้วยหมู่

เทพคาแล้ว ยังเหล่าเทพคาให้กลับแล้วตรัสอ้อลาเสด็จขึ้นสู่เวชยันต
 ราชรถ ๑ มาตลีเทวสารถิขบรรณนั้นไปถึงเมืองมิถิลาโดยปาจิณทิส
 ภาค ๑ มหาชนเห็นทีพยรถก็เป็นผู้มีจิตต์ขันเทิงว่า พระราชา
 ของเราทั้งหลายเสด็จกลับแล้ว ๑ มาตลีเทพทำประทักษิณกรุงมิถิลา
 ยิงพระมหาสตัวเจ้าให้เสด็จลงที่สหบัญชรนั้น แล้วทูลลากลับไป
 ที่อยู่แห่งตน ๑ ฝ่ายมหาชนแวกล้อมพระราชาทูลถามว่า เทวโลก
 เป็นอย่างไร ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าทรงเล่าสมบัติของเทพคาแลของ
 สักกเทวราชา แล้วตรัสว่า แม้นท่านทั้งหลายก็จงทำบุญมีทานเป็นต้น
 ทานทั้งหลายจักบังเกิดในเทวโลกนั้นเหมือนกัน แล้วทรงแสดงธรรม
 แก่มหาชน ๑ ครั้นกาลต่อมาพระมหาสตัวเนมิราชนั้น ในเมื่อ
 ภูษามาลากรายทูลความที่พระเกศาหงอกเกิดขึ้น จึงทรงให้ถอน
 พระศกหงอกนั้นด้วยพระแหนบทองคำ วางในพระหัตถ์ ทอดพระเนตร
 เห็นพระศกหงอกนั้นแล้ว สลดพระหฤทัย พระราชทานบ้านส่วย
 แก่ภูษามาลา เป็นผู้ใคร่จะทรงผนวช จึงมอบราชสมบัติแก่
 พระราชโอรส ในเมื่อพระราชโอรสทูลถามว่า พระองค์จักทรง
 ผนวชด้วยเหตุไร จึงตรัสเหตุให้พระราชโอรสทราบแล้ว ตรัส
 คาถาว่า

อุตตมงฺครุหา มยฺหํ อิเม ชาตา วโยหฺรา

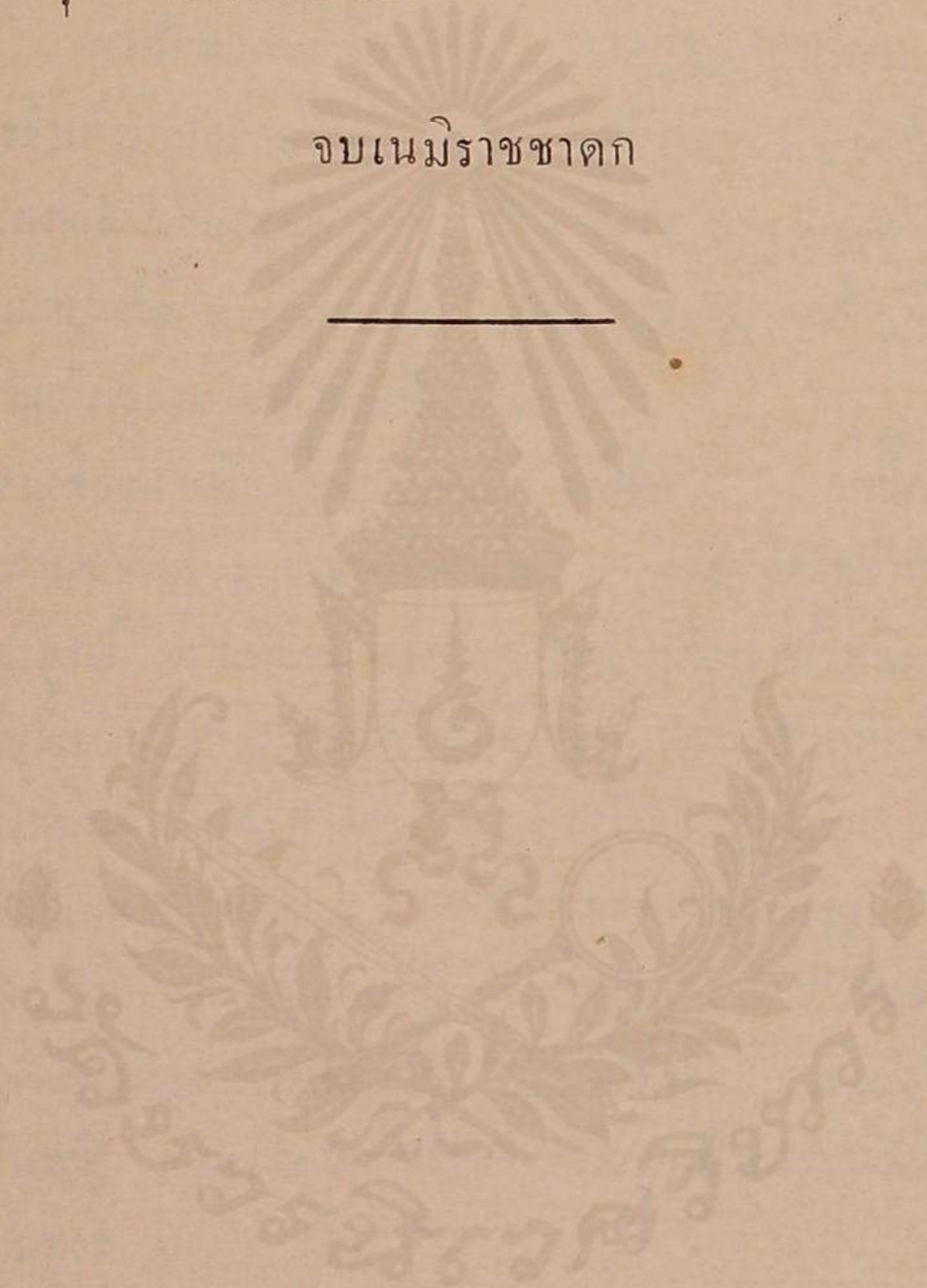
ปาตฺถุตา เทวทุตา ปพฺพชฺชาสมโย มมํ

ผมหงอกงอกขนเคี้ยวแห่งบิดาเกิดแล้วนี้ ก็นำความหนุ่ม

ไปเสีย เป็นเทวทูตปรากฏแล้ว สมยนี้จึงเป็นคราวที่บิดาจะบวช ๑

ภษัตริย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ในครั้งนั้น กลับชาติมาเป็นพททบริษัทใน
กาลนั้น ก็เนมิราชมหาสัตว์ในครั้งนั้น กลับชาติมาเป็นเราผู้
สัมมาสัมพุทธะในกาลนั้นแล ฯ

จบเนมิราชชาดก

คำนำ

วันที่ ๑๖ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันเกิดของข้าพเจ้าตามสุริยคติกาล
ศกนี้ ตรงกับวันกลางเดือนอ้าย อันเป็นวันทำอุโบสถ ถ้า
จะมีการบำเพ็ญกุศลตามเคย ก็เป็นการไม่สะดวกทั้งกับข้าพเจ้า
ทั้งคณะสงฆ์จะเป็นปฏิภาคาก หรือมาประชุมอำนวยความสะดวกแก่ข้าพเจ้า
จึงเลื่อนมาทำวันที่ ๒๓ ธันวาคม ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือนอ้าย
อันเป็นวันเกิดของข้าพเจ้าตามจันทรคติกาล ฯ

หนังสือซึ่งจะพิมพ์สำหรับช่วยในวันนั้น ศกนี้ควรพิมพ์
สุวรรณสามชาดกที่ ๓ เป็นลำดับขึ้นมา แต่ศกนี้อายุข้าพเจ้าครบ
๗๐ ขบริบูรณ์ ตามที่นิยมกันก็ถือว่าเป็นกาลพิเศษครึ่งหนึ่ง ครั้น
จะพิมพ์สุวรรณสามก็จะได้หนังสือมีหน้ากระดาษน้อยเท่าที่พิมพ์มาแล้ว
ศกนี้จึงให้พิมพ์มโหสถชาดกที่ ๕ เป็นเรื่องใหญ่กว่าอีก ๔ เรื่อง
สมกับศกนี้เป็นสมัยพิเศษ ฯ การพิมพ์เทศชาติขละเรื่องแม้ไม่ต้อง
ลำดับ เมื่อพิมพ์จนได้ครบทั้ง ๑๐ เรื่องแล้ว ก็เป็นลำดับกัน
ไปเอง ฯ สุวรรณสามแลเนมิราช เป็นเรื่องเล็ก สำหรับไว้พิมพ์
ในศกข้างหน้า ในงานเช่นนี้หรืองานอะไร ซึ่งควรจะพิมพ์ก็จะได้
พิมพ์ตามควร ฯ

รูปในเรื่องมโหสถนั้น เป็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ประทานใหม่เหมือนที่แลมาแล้ว ทั้งนี้
โดยพระกรุณาธิคุณ ฯ

นายกิม หงส์ลการมภ์ เจ้าของโรงพิมพ์พระจันทร์แสงทองความ
 ยินดีช่วยพิมพ์มโหสถที่ ๕ น ๕๐๐ เล่ม นอกจากจำนวนว่าให้พิมพ์
 ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในความที่นายกิม หงส์ลการมภ์ มีศรัทธา
 ช่วยเหลือ ขอให้โรงพิมพ์พระจันทร์มีความเจริญ เป็นที่นิยม
 ของผู้มาว่าให้พิมพ์ ฯ

การตรวจใบพิมพ์และการอื่นบางประการที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ
 ข้าพเจ้ามอบให้พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสโน) ช่วยด้วยผู้หนึ่ง
 เป็นการสมควรแก่พระครูได้ โอกาสทำกิจอย่าง ๑ แห่งผู้เป็น
 สัตถวิหาริก ฯ

ข้าพเจ้าได้กล่าวในคำนำเทมียชาดกที่ ๑ ว่า พระโพธิสัตว์
 ทรงบำเพ็ญบารมีครบ ๑๐ ทุกชาติ เมื่อผู้ใฝ่ใจอ่านในเรื่องมโหสถนี้
 ตลอดแล้วจะไม่พบข้อความตอนไหนว่า มโหสถได้บวช ก็จะ
 พังเห็นว่า มโหสถขาดบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ฯ ตอนจบจะจบ
 นางเถรีปริพพาชกาชวนให้มโหสถออกผนวช มโหสถตอบว่า ยังบวช
 ไม่ได้ เพราะมีครอบครัวรุงรังมาก ฯ คำตอบนี้ได้ความชัดว่า มโหสถ
 ไม่ได้บวช ฯ ก็เนกขัมมนั้นแปลว่าออกจากกาม มี ๒ ประการ
 คือบรรพชา การบวชประการ ๑ ปหานะ การละกิเลสประการ ๑
 บรรพชาเป็นเนกขัมมะทางกาย ปหานะเป็นเนกขัมมะทางใจ เพราะ
 ฉะนั้นมโหสถไม่ได้บวช ก็ชื่อว่าได้บำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือ
 ปหานะอันพึงปฏิบัติทางใจ ฯ ยังบารมีอีก ๘ ตรวจตามท้องเรื่องแล้ว

ก

จะเห็นได้ว่าความโหดร้ายเพี้ยนครบ แต่ท่านจัดว่าความโหดร้ายเพี้ยขุญญา
ขารมเป็นเยี่ยมกว่าขารมอื่น ๆ

ในอวสานแห่งค่านานชาพเจ้าขออำนาจพรแก่ผู้ใคร่ขแจกหนังสือ
มโหดร้ายชาตกที่ ๕ นี้ จงอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน ๆ

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์

วัดราชบพิธ

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๗๒

มโหฬาร

ปญฺญาลิสา

ชาตก

มหัศจรรย์ชาติที่ ๕

นมตถุ รตนต ตยสสุ

ปณจาโล สพฺพเสนายาติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรนฺโต อตฺตโน ปณฺญาปารมมึ อารพุก กเถสิ ฯ

สมเด็จพระสรรเพชญ์เมื่อเสด็จอยู่พระเชตุพนาราม ทรงปรารภ
พระขัณฺฑยาขารมฺมิของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า ปณฺจาโล
สพฺพเสนาเย เป็นอาทิ ฯ อถกทิวสํ ครึ่งวันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย
ประชุมกันสรรเสริญพระขัณฺฑยาขารมฺมิของสมเด็จพระตถาคตเจ้าณ โธ
ธรรมว่า กุก่อนอาวโล พระตถาคตเจ้าเป็นผู้มีพระขัณฺฑยาใหญ่
มากมาย เรวพลัน ลกซง กุญแผ่นดิน แหลม วองไว แทงตลอด ย้าย
เสยซงวาทะแห่งคนอื่น ทรงทรมานเหล่าพราหมณ์มีกฐนตะเป็น
อาทิ เหล่าปริพพาชกมีสัพภะเป็นอาทิ เหล่ายักษมีอาฬวกเป็นอาทิ
เหล่าเทวดามีลกกเทวราชเป็นอาทิ เหล่าพรหมมีพกะเป็นอาทิ เหล่า
โจรมีอังกุลิมาลเป็นอาทิ ด้วยพระขัณฺฑยานุภาพของพระองค์ ทำให้
เสอมสันพยค พระองค์ทรงทรมานชนเป็นอันมากประทานบรรพชาให้
ตั้งอยู่ในมรรคผล สมเด็จพระบรมศาสดามีพระขัณฺฑยาใหญ่ด้วย
ประการฉะนี้ ฯ สมเด็จพระโลกนาถเสด็จมาตรัสถามว่า แนะภิกษุ
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายนี้ประชุมสนทนาอะไรกัน ในกาลนี้ ก็ถอยค้ำ
ในรวางที่ท่านทั้งหลายหยุดกล่าวเสยเป็นเรื่องอะไร ครั้นภิกษุ

เหล่านั้นก็กราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ตถาคตมีขัญญาไม่ใช่แต่
ในกาลนี้ ในกาลก่อนเมื่อญาณยังไม่แก่กล้าประพฤติกิริยาเพื่อ
ประโยชน์แก่พระโพธิญาณ ก็เป็นผู้มีขัญญาแต่เทียว ตรัสฉะนั้นแล้ว
ทรงคุณภาพ ภิกษุเหล่านั้นก็ทูลวิงวอนให้ตรัสพระพุทธานุญาตกิจ
ด้วยพระขัญญา จึงทรงนำออกคตินิทานมาตั้งต่อไปนี้ ฯ

อดีตเต ภิกษุเว มิถิลาย วิเทหภูเจ วิเทโห นาม ราชา

ราชสิ กาสี แนะภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลมีพระราชาหนึ่ง พระ
นามว่าวิเทหะ เสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลาวิเทหรัฐ มีขัตติย ๔ นาย
ชื่อเสนก ๑ ปลูกกุส ๑ กามินท ๑ เทวินท ๑ เป็นผู้ถวายอนุศาสน
อรรถธรรมแก่พระเจ้าวิเทหราชนั้น ฯ ตทา ราชา กาลนั้นบรมขัตติยา
ธิยติทรงพระสุบินในปัจจุสมัย ในวันปฏิสนธิแห่งพระโพธิสัตว์เจ้าว่า
ในมมพระลานทั้ง ๔ มีกองเพลิง ๔ กองประมาณเท่ากำแพงใหญ่
ลูกโพลง ก็แต่ในท่ามกลางแห่งกองเพลิงทั้ง ๔ นั้น มีกองเพลิงกอง ๑
ประมาณเท่าหิ้งห้อยลูกกลวงกองเพลิงทั้ง ๔ ตั้งชนประมาณอกนิฐฐู
พรหมโลกสว่างทั่วจักรวาล สิ่งที่ตกในภาคพื้นแม่สีกเท่าเม็ดพรรณ
ณีกากก็ปรากฏ โลกทั้งเทวดาทั้งมารทั้งพรหมมาบูชา กองไฟ
น้อยนั้นด้วยของหอมและดอกไม้ มหาชนเที่ยวอยู่ในราวเปลวเพลิง
ก็มีใครอนแม่สีกว่าชุมนุม ฯ พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระสุบิน
นั้นแล้ว ก็ลวสตั้งเสด็จลุกขึ้นประทัยหนึ่ง ทรงจินตนาการอยู่จนอรุณ
ชนว่า เหตุการณ์อะไรหนอจะพึงมีแก่เรา ฯ ปาโต ว อากนตวา
ราชขัตติยทั้ง ๔ มาเฝ้าแต่เช้าทูลถามถึงสุขไสยาว่า ข้าแต่สมมติ

เทพ พระองค์บัณฑิตเป็นสุขหรือ ฯ บรมกษัตริย์ตรัสตอบว่า ท่าน
 อาจารย์ สุขมีแก่เราที่ไหน เราได้ฝันเห็นอย่างนั้น ฯ ลำดับนั้นเสนา
 บัณฑิตทูลว่า ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์อย่าได้ตกพระหฤทัย พระ
 สubin เป็นศกมงคล ความเจริญศรีสวัสดิจากมีแก่พระองค์ ครั้นมี
 พระราชดำรัสถามถึงเหตุแห่งวณิสร์มงคล จึงทูลว่า บัณฑิตที่ ๕
 อีกผู้หนึ่งจักเกิดทำให้ มีแสงสว่างส่องข้าพระบาทผู้เป็น บัณฑิตทั้ง ๔
 เพราะว่าข้าพระบาททั้ง ๔ คนเป็นเหมือนกองเพลิงทั้ง ๔ กอง บัณฑิต
 ที่ครบ ๕ เกิดขึ้นเป็นคจกกองเพลิงเกิดขึ้นในท่ามกลาง ก็บัณฑิตนั้น
 หาผู้เสมออยู่ไม่มีในโลกทั้งเทวดา ฯ พระเจ้าวิเทหราชตรัสถามว่า
 บัณฑิตนั้นอยู่ในที่ไหน เสนกทูลพยากรณ์ว่า จะเห็นด้วยที่พย
 ักษ เพราะกำลังแห่งความคึกษาของตนว่า วันนบัณฑิตนั้นจักปฏิสนธิ
 หรือจักออกจากครรภ์มารดา ฯ พระราชาทรงระลึกถึงคำแห่งเสนกนั้น
 จำเค็มแต่นั้นมา ฯ มิถิลา ยี่ ปน ก็บ้านทั้ง ๔ คือ บ้านชอ
 ทกขินยวมัชฌคาม ๑ บัณนิยวมัชฌคาม ๑ อุตตรยวมัชฌคาม ๑
 ปาจิณยวมัชฌคาม ๑ มีอยู่ที่ประตูทั้ง ๔ แห่งมิถิลาราชธานี ฯ
 เครษฐีชอสิริวตมกะอยู่ในบ้านชอปาจิณยวมัชฌคาม ฯ ภรรยาของ
 เครษฐีชอนางสมณาเทวี ฯ วันนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้าเคลื่อนจาก
 ดาวดึงส์พิภพปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางสมณาเทวีในเวลาเมื่อพระราชา
 ทรงพระสุบิน ฯ เทพบุตรอีกพันหนึ่งเคลื่อนจากดาวดึงส์พิภพปฏิสนธิ
 ในสกุลแห่งครษฐีใหญ่อยู่ในบ้านนั้นนั่นเอง ฯ ฝ่ายนางสมณาเทวี
 คลอดบุตรมีพรรณกจทองคำ โดยกาลล่วงมาได้ ๑๐ เดือน ฯ

ตสมิ ขณ สกโก เทวราชา ขณะนั้นท้าวสักกเทวราช
 ทอดพระเนตรคมนุชยโลก ทรงทราบการที่พระมหาสัตว์ประสูติจาก
 ครรภ์มารดา จึงทรงคิดว่า ควรเราจะทำพุทธรูปให้ปรากฏในโลก
 ทั้งเทวดา จึงเสด็จมาด้วยอภิสमानกาย ไม่มีใครเห็นองค์ ในกาล
 เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์มารดา วางแท่งโอสถ ๑ แท่งที่
 หักถนัดแห่งพระโพธิสัตว์นั้น แล้วกลับไปทิพยพิมานแห่งตน ฯ พระ
 มหาสัตว์รับกำไว้ในหัตถ์ ฯ ก็ในเมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้านั้นประสูติ
 จากครรภ์มารดา ความลำบากมิได้มีแก่มารดาสักหน่อยหนึ่ง ฯ ดุจน้ำ
 ออกจากธรรมกรกโดยง่ายฉะนั้น ฯ นางสุนณาผู้มารดาเห็นแท่งโอสถ
 ในมือโอรสนั้นจึงถามว่า พ่อไต่อะไรมา ฯ โอรสนั้นตอบมารดาว่า
 โอสถ แล้วให้ทิพยโอสถในมือมารดา แจ้งว่า ข้าแต่แม่ ท่านจง
 ให้ โอสถนี้แก่เหล่าคนเจ็บด้วยอาพาธอันใดอันหนึ่ง ฯ มารดายินดียิ่ง
 แจ่มแก่สิริวิกรมกษัตริย์ผู้สามิ ฯ ก็เศรษฐีนั้นอาพาธปวดศีรษะมา ๗ ปี
 มีความยินดีคิดว่า กุมารนถอเอาโอสถแต่เกิดในครรภ์มารดามาแล้ว
 พุดกับมารดาในขณะเกิด โอสถอันนี้มีบุญอย่างนี้ให้ จึงมีอำนาจ
 มาก คิดฉะนั้นแล้วรับโอสถนั้นฝนที่หน้าคต แล้วทาโอสถหน่อยหนึ่ง
 ที่หน้าผาก ฯ ปวดศีรษะมา ๗ ปีก็หายพลันคัจฉาน้ำหายไปจากไขข้อ
 ฉะนั้น ฯ มหาเศรษฐีนั้นก็เป็นผู้มีความโสมนัสว่า โอสถมีอำนาจ
 มาก ฯ ความที่พระมหาสัตว์ถือโอสถมา (ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา)
 ก็ปรากฏไปในที่ทั้งปวง ฯ คนเจ็บเหล่าใดเหล่าหนึ่งทั้งปวงมาสู่เรือน
 เศรษฐีขอยา ฯ ฝ่ายเศรษฐีถือเอาโอสถหน่อยหนึ่งฝนที่หน้าคตละลาย

นำให้แก่ชนทั้งปวง ฯ โรคทั้งปวงระงับด้วยทนายาทิพย์ในสิริวัระ ฯ
 มนุษย์ทั้งหลายถึงความสุขก็สรรเสริญว่าไอศธในเคหสถานแห่งสิริวัระ-
 กเศรษฐี มีอานภาพมาก แล้วหลีกไป ฯ มหาศตตสฺส นามค-
 ุคหณทิวเส ในวันตั้งชื่อพระมหาสัตว์ มหาเศรษฐีคิดว่าเราหา
 คองการด้วยชอขบรพขรมิใช่เป็นต้นมาเป็นชอขบตรของเราไม่ ขตรของ
 เราจงชอไอศธ เพราะเมื่อขบตรของเราเกิดชอไอศธมา แต่ ننมาจึง
 ตั้งชอพระมหาสัตว์นั้นว่า มโหสิธกमार เพราะอาศัยคำเกิดชอว่า
 ไอศธนมคณมาก ๆ กงน ฯ ล้าคขนนความปริวิตกเกิดชอแก่เศรษฐี
 นั้นว่า ขตรของเรามีขณมากคังจักไม่เกิดคนเคียว ทารกทั้งหลาย
 เกิดร่วมกขขตรของเรานจะพงมี ฯ เศรษฐีจึงให้ตรวงตราคูกได้เข้าว
 พยทารกเกิดวันเคียวกัน ๑ พันคน จึงให้ครองประคัยแก่กุมาร
 ทั้งปวงและให้นางนม ๑ พันคน ฯ ให้ทำมงคสแก่ทารกเหล่านั้น
 พรอมกขพระโพธิสัตว์ผู้ขตรของตน ด้วยคิดว่า ทารกเหล่านั้น
 จักได้เป็นผู้บำรุงบำเรอขตรของเรา ฯ นางนมทั้งหลายแต่งทารกแล้ว
 นำมาบำเรอพระโพธิสัตว์ ฯ พระโพธิสัตว์เล่นอยู่ด้วยทารกเหล่านั้น
 เจริญวัยมีรูปร่างมารวกระรูป เปรียบทองคำในกาลเมื่อมีอายุได้ ๗ ข ฯ
 เมื่อพระโพธิสัตว์เล่นอยู่กขทารกเหล่านั้นในท่ามกลางบ้าน ครนเมื่อ
 ช้างเป็นต้นมาอยู่ สนามที่เล่นก็เสียหาย ฯ ทารกทั้งหลายก็ลาบาก
 ในกาลเมื่อถูกลมแลแดด ฯ วันหนึ่งเมื่อชนเหล่านั้นกำลังเล่นอยู่มหา
 เมฆตงชน ฯ พระมหาสัตว์เห็นมหาเมฆตงชนกวงเข้าสู่คาลาหนงด้วย
 ผู้เป็น มกกำลังทงช้างลว ฯ ทารกทั้งหลายวิ่งตามไปข้างหลัง เหยียบ

เท้าแห่งกันพลาคลัม เข้าเป็นต้นแตก ๆ พระโพธิสัตว์จึงคิดว่า ควร
 ทำศาลาเป็นที่เล่นในสถานนั้น เราทั้งหลายจักไม่ลำบากอย่างนั้น จึง
 แจ้งแก่ทวารกเหล่านั้นว่า พวกเราลำบากด้วยลมฝนและแดด เรา
 ทั้งหลายจักให้ทำศาลาหนึ่งให้พอเป็นที่ยืนที่นั่งนอน ท่านทั้งหลาย
 จึงนำกหาปณะมากคนละกหาปณะ ๆ ทวารกเหล่านั้นก็ทำตามนั้น ๆ
 พระบรมโพธิสัตว์จึงให้เรียกนายช่างใหญ่มาให้ทำศาลาในสถานนั้นด้วย
 กหาปณะหนึ่งพัน ๆ นายช่างใหญ่รับกหาปณะหนึ่งพันแล้ว ปรายพัน
 ที่ให้เสมอไม่ให้มีหลักคอกแล้วขึงเชือกกระที่ ๆ พระมหาสัตว์เห็นการ
 ขึงเชือกของนายช่างจึงกล่าวว่า ท่านอย่าขึงอย่างนั้นจึงขึงให้ดี ๆ นาย
 ช่างตอบว่า ข้าพเจ้าขึงตามศิลปะของตน ไม่รู้อย่างอื่นจากนี้ ๆ พระ
 มหาสัตว์กล่าวว่า เมื่อนายไม่รู้ ก็ให้ท่าน นายจกถือเอาทรัพย์ของเรา
 ทั้งหลายทำศาลาอย่างไรได้ นายจึงนำเชือกมา เราจักขึงให้แก่ นาย
 ให้นำเชือกมาให้แล้วขึงเอง ๆ เชือกที่พระมหาสัตว์ขึงเป็นประหนึ่ง
 พระวิสุตกรรมขึง ๆ นายช่างกล่าวว่าไม่อาจจะทำได้ ๆ พระโพธิสัตว์
 กล่าวว่า ก็ถ้าเช่นนั้น นายอาจจะทำตามความเห็นของเราได้หรือ ๆ
 นายช่างตอบว่าได้ ๆ พระมหาสัตว์จึงขียนที่ศาลาให้เป็นส่วน ๆ คือ
 ห้องสำหรับหญิงอนาถาคลคบุตรห้อง ๑ ห้องสำหรับสมณพราหมณ์
 ผู้ยากคนตักะมาพักห้อง ๑ ห้องสำหรับคฤหัสถ์ผู้ยากคนตักะมาพักห้อง ๑
 ห้องสำหรับเก็บเข้าของสินค้าของพาณิชผู้ยากคนตักะมาพักห้อง ๑ ทำ
 ห้องเหล่านั้นให้มีประตูทางหน้ามข ๆ ให้ทำสนามเล่นที่วินิจฉัย
 โรงธรรมอย่างนั้น ๆ ในเมื่อศาลาแล้วเสร็จ ไทยวันเล็กน้อย ให้

เรียกช่างเขียนมาเขียนให้น่ารื่นรมย์ให้มีจิตรกรรมกว้างขวางโดยตน
 สิ่งเสียดเอง ๆ ศาลานั้นเป็นสถานเปรียบด้วยสุวรรณมาเทวสภา ๆ แต่
 นั้นพระโพธิสัตว์ดำริว่า ศาลาซึ่งทางตงามเพียงเท่านั้นไม่ ควรให้ทำ
 สระโบกขรณด้วยถึงจะงาม ดำริฉะนแล้ว จึงให้ชกสระโบกขรณให้
 เรียกช่างอิฐมาให้สร้างสระโบกขรณให้คคกลดเลียวนัยด้วยพื้น ให้มี
 ทำลงนัยด้วยร้อย โดยความคิดของตน ๆ สระโบกขรณนั้นคาคาค
 ไปด้วยประทุมชาติ ๕ อย่าง เป็นคจันท์โบกขรณ ๆ ให้สร้างสวน
 ปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ทรงดอกและผลวิมฝั่งสระนั้น เป็นคจอุทยานอันมี
 นามว่านันทวัน ๆ เริ่มตงทานวตฺรเพื่อสมณพราหมณผู้ประพฤตธรรม
 และเพื่อผู้สัจจมาอาศัยหรือผู้เตรียมจะไปอาศัยศาลานั้น ๆ การที่
 พระโพธิสัตว์จกทำคงนนักปรากฏไปในที่ทั้งยวง ๆ ชนเป็นอันมาก
 ไค้มาพักอาศัยศาลานั้น ๆ พระโพธิสัตว์นั่งในศาลาแลคงสิ่งท้ควรทำ
 หรือไม่ควรทำ สิ่งท้ถูกหรือผิดแก่มหาชนผู้มาแล้ว ๆ ๆ เริ่มตง
 วินิจฉัย ๆ กาลนั้นราวกระว่ากาลเกิดแห่งพระพุททเจ้า ๆ วิเทหราชา
 ปน ฝ่ายพระเจ้าวิเทหราชทรงอนสรว่า บณทิตทัง ๔ กล่าวแก่เราว่า
 บณทิตท ๕ จกเกิดครอบงำเขาทัง ๔ ตงแต่พุททอย่างนั้นลวงมาไค้ ๓ บ
 บณทิตท ๕ นนเคียวนอยุ่ที่ไเหน จึงไปรทให้อมาตย์ ๔ นายไปเสาะ
 สืบโดยประตทัง ๔ กำนให้รู้สถานท้อยแห่งบณทิตทนั้น ๆ อมาตย์ผู้
 ออกโดยประตทอน ๆ มิไค้พยพระมหาสตรว์ ๆ อมาตย์ผู้คอกโดยประต
 กำนปำจันทคณท้ศาลาแล้วคคคว่า ศาลานอนคนฉลาททำเองหรือ
 ให้ผู้อื่นทำโดยความคิดของตน คคฉะนแล้วจึงถามชนทงหลายว่า

ศาลานข้างไหนทำ ฯ ชนทั้งหลายตอบว่า ศาลานนายข้างไม่ได้ทำ
 ก็แต่ศาลานข้างใต้ทำด้วยความวิจารณ์ของมโหสถบัณฑิตผู้เป็นบุตร
 แห่งสิริวत्मกเศรษฐี ด้วยกำลังปัญญาของตน ฯ อมาตย์นั้นถามว่า
 ก็บัณฑิตอายุได้เท่าไร ฯ ชนทั้งหลายตอบว่า ๗ ขบริบูรณ์ ฯ อมาตย์
 นั้นจึงนบขบตั้งแต่พระราชาทรงสืบ ก็รู้ว่า บัณฑิตนั้นผู้เอง สวมกับ
 พระราชาทรงสืบ จึงส่งทูตไปทูลพระราชว่า บุตรสิริวत्मกเศรษฐี
 ชื่อว่ามโหสถในบ้านป่าจันทรมชฌคาม อายุได้ ๗ ข ให้สร้างศาลา
 สระโยกชวณ และอุทยานอย่างนั้น ฯ ข้าพระบาทจะพาบัณฑิตนั้นมา
 เผาหรือยัง ฯ พระราชาทรงสทกขประพฤคเหตุ ننมพระหฤทัยยนิค
 ตรัสเรียกเสนกมาตรัสเล่าเนื้อความนั้นแล้วท้าวถามว่าเป็นอย่างไร
 เราจะนำบัณฑิตนั้นมาหรือ ฯ อาจารย์เสนกนั้นเป็นคนตระหนี่ (ใน
 การที่จะมีใครหลกแหลมกว่าตน) จึงทูลว่า บุคคลชื่อว่าบัณฑิตด้วย
 เหตุสักว่าให้สร้างศาลาเป็นอาทิหาได้ไม่ ใคร ๆ ก็ให้สร้างได้ ขอ
 นั้นยังเป็นการเล็กน้อย ฯ บรมกษัตริย์ได้ทรงสทกขแห่งอาจารย์
 เสนก ก็ทรงนิ่งอยู่ด้วยทรงท้าวว่า เหตุการณ์ในข้อนี้จะพึงมี ตรัส
 ให้ทูตของอมาตย์นั้นกลับไปด้วยพระราชท้าวว่า อมาตย์จงอยู่ใน
 ที่นั้นพิจารณาด้วยจิตตอกก่อน ฯ อมาตย์ได้ฟังพระราชท้าวสั่งนั้น
 ก็ขบขยงอยทนนตรวจตราด้วยจิตตอกไป ฯ รวบรวมหัวข้อพิจารณาใน
 เรืองนนอนน ฯ

มสิ โคโณ คณจิ สุตตํ ปุตโต โคโพ รเถน จ
 ทณโท สีส อหิ เจว กุกุกุณฺเณ มณิ วิชายนํ
 โอิทํ พาลุกณฺจาปี ตพากุญฺยานํ คหุโรโก มณิ

ชันเนอ, โค, เครื่องประดับทำเป็นปล้อง ๆ, ค้ายกลุ่ม,
บุตร, คนเทียบช้อโคฟกาฬ, รถ, ท่อนไม้, คีร์ยะคน, งู, ไก่,
แก้วมณี (ของเก่าทำข่อยชาติ), ให้โคผู้คลอกลูก, ข้าว, ซิงช้า
ห้อยด้วยเชือกทราย, สระน้ำ, อุทยาน, พ้า, แก้วมณีบนริงกา, ฯ

(รวม ๑๘ ข้อ)

เรื่องในชื่อว่าชันเนอ ฯ วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ไปส่นนามเล่น มี
เหยี่ยวตัวหนึ่ง โฉบเอาชันเนอแต่เชิงฆ่าสัตว์บินมา โดยอากาศ ฯ
ทารกทั้งหลายเห็นเหยี่ยวคาบชันเนอบินมา ก็ติดตามไปด้วยคิดจะให้
เหยี่ยวทิ้งชันเนอนั้น ฯ กุมารเหล่านั้นวิ่งไปข้างนั้นด้วยข้างนั้นด้วย แลดู
เข็บบน ไปข้างหลังข้างหลังแห่งเหยี่ยวนั้น พลาตกลงที่ตอมศิลา
เป็นต้นย่อมลำบาก ฯ ลำคั้นนั้นมโหสถบัณฑิตกล่าวว่ กะกุมาร
เหล่านั้นว่า ก็นจะยังเหยี่ยวนั้นให้ทิ้งชันเนอ ฯ เหล่ากุมารขอให้
ลองดู ฯ จึงกล่าวว่า ถ้ากระนั้นพวกเธอคอยดู จึงวิ่งไปด้วยกำลังเร็ว
ประหนึ่งลมไม้แลดูข้างบน ก็เหยียบเงาเหยี่ยวแล้วตบมือร้องเสียงดัง ฯ
ด้วยเดชานภาพแห่งพระบรมโพธิสัตว์ เสียงนั้นดังเข้าไปกองในที่อง
แห่งเหยี่ยวนั้น ฯ เหยี่ยวนั้นกลัวทิ้งชันเนอ ฯ พระมหาสัตว์รู้ความ
ที่เหยี่ยวนั้นทิ้งชันเนอ แลดูเงา รับเอาในอากาศไม่ให้ตกปน ฯ
มหาชนเห็นการที่พระโพธิสัตว์ทำดังนั้นเป็นอัศจรรย์ จึงบันลือให้ร้อง
ตบมือทำเสียงแซ่ ฯ อมาตย์ทราวยประพฤติเหตุนั้น จึงส่งทูตไปทูล
พระราชอาอีกว่า มโหสถบัณฑิตได้ยังเหยี่ยวให้ทิ้งชันเนอด้วยอุบายนี้
ขอสมมติเทพจงทรงทราวยประพฤติเหตุนั้น ฯ บรมกษัตริย์วเทหราชได้

เห็นข้าพเจ้าประมาณในเวลาสั้น ข้าพเจ้ามองหาข้างโน้นข้างนี้ เห็น
 ชายหนึ่งติดตามไปจับตัว ชาวบ้านโน้นรู้การที่ข้าพเจ้าขอโค้นมา ๆ
 ฝ่ายโจรกล่าวว่า โคนเกิดในบ้านของข้าพเจ้า ชายนั้นพูด ๆ
 ลำคายนันมโหสถบัณฑิตจึงถามชายทั้ง ๒ ว่า เราจักวินิจฉัยความ
 ของท่านทั้ง ๒ โดยยุติธรรม ท่านทั้ง ๒ จะตั้งอยู่ในวินิจฉัยหรือ
 ครั้นชนทั้ง ๒ รับคำว่าจะประพฤติตามวินิจฉัย จึงคิดว่าควรจะถอเอา
 ตามใจของมหาชน จึงถามโจรก่อนว่า โคนของท่าน ๆ ให้กินอะไร
 ให้ดื่มอะไร ๆ โจรตอบว่า ข้าแต่ท่านบัณฑิต ข้าพเจ้าให้ดื่มยา
 ให้กินงา แข็ง และขนมกุ่มมาส ๆ แต่นั้นจึงถามเจ้าของโค ๆ
 เจ้าของโคตอบว่า อาหารมีข้าวยากเป็นต้น ข้าพเจ้าเป็นคนเข็ญใจ
 จะได้ทีไหนมา ข้าพเจ้าให้กินหญ้าตนเอง ๆ พระโพธิสัตว์ได้ฟัง
 ถ้อยคำแห่งชนทั้ง ๒ นั้น ยิงคนใช้ของตนให้นำธาดามาแล้ว ให้นำ
 ไบประยงค์มาตำในครก ขยำด้วยน้ำให้โคล่ ๆ โคล่เอาเจียน
 ออกมาเป็นหญ้า ๆ มโหสถกุมารจึงแสดงแก่มหาชนให้เห็น แล้ว
 ถามโจรว่า เจ้าเป็นโจรหรือมิใช่ ๆ โจรก็รับสารภาพว่าเป็นโจร ๆ
 มโหสถกุมารจึงให้โอวาทว่า ถ้าอย่างนั้นจำเดิมแต่เจ้าอย่าทำ
 อย่างนอก ๆ ขริบขยิบของพระโพธิสัตว์ก็ทขยัต โจรนั้นด้วยมือและเท้า
 ทำให้ย่อยช้า ๆ ลำคายนันมโหสถกุมารกล่าวสอนโจรนั้นว่า เจ้าจึง
 เห็นทุกข์ของเจ้านั้นในภพนี้เพียงนี้ ก็แต่เจ้าจะเสวยทุกข์ใหญ่ใน
 นิรยายายณภพหน้า จำเดิมแต่เข้าไปจงละกรรมนี้เสีย แล้วให้เข็ญใจคิด
 แก่โจรนั้น ๆ อมาตย์ทูลประพฤติกเหตุนั้นแต่พระราชตามความ

เป็นจริง ๆ พระราชาตรัสถามเสนกว่า แนะอาจารย์เสนก เรา
 ทงหลายควรรนำบเฑทิตนนมาละหรือ ครันเสนกทลว่า ข้าแต่มหา
 ราชเจ้า เรื่องความโคโคไร ๆ กวินจลยไค บทคลชอว่าเป็นบเฑทิต
 ด้วยเหตม้เท้านนนหาไม้ ขอให้ทรงรอไปก่อน พระราชาได้ทรงสด้ย
 ฉะนนก้ทรงเฉยอยู่ ส้งข่าวไปอย่างนนอก ๆ นักปราชญ์พึงรู้ในวิถาน
 ทงปวงอย่างน ๆ ก้เขื่องหน้าแต่นจกจำแนกส้กว่าหวชอเรื่องแ่ส่ตง
 เท้านน ๆ

เรื่องในชอว่าเครื่องประค้ยทำเป็นปลอ้ง ๆ ๆ ยังมีหญิงเข็ญใจ
 คนหนึ่งเป็ลอ้งเครื่องประค้ยทำเป็นปลอ้งอันถกด้วยค้ายส้ต่าง ๆ จาก
 คอวางไวบนผ้าสาฎก ลงสู่สระโบกขรณทิม โหสธบเฑทิตให้ทำไว้เพื่อ
 อาบนำ ๆ หญิงรุ่นสาวคนหนึ่งเห็นเครื่องประค้ยนั้นเกิด ความโลภ
 หยิบเครื่องประค้ยนั้นชนชมว่า เครื่องประค้ยนั้นงามเกินเปรียบ แก
 ทำราคาเท่าไร แม้กนจกทำรปอย่างนตามควรแก่คิลปของตน พุด
 ชนคิงน ประค้ยทคคตคน แลวกล่าวว่า กนจะพิจารณาประมาณแห่ง
 เครื่องประค้ยนั้นก่อน หญิงเจ้าชองกล่าวว่า จงพิจารณาตุเกิด เพราะ
 หญิงเจ้าชองเป็นคนมีจิตศ้ชอ นางรุ่นสาวประค้ยทคคตคนแล้วหลีกไป ๆ
 ฝ่ายหญิงเจ้าชองเห็นอาการแห่งหญิงรุ่นสาวนั้น จึงชนจากสระโบก-
 ขรณพลัน ผลค้ยงผ้าสาฎกแล้ววิ่งตามไป ย้คผ้าไว้กล่าวว่า
 เองจกถอเอาเครื่องประค้ยของข้าหนีไปไหน ๆ ฝ่ายหญิงชะโมย
 กล่าวตอบว่า ข้าไม้ไค้เอาชองชองแก เครื่องประค้ยคคคของข้า
 ต่างหาก ๆ มหาชนชมนมพึงวาทกนนั้น ๆ ฝ่ายพระโพธิส้ตว์เล่นอยู่

กบyle่าเต็กขริวาร ไต่พงเสียงแห่งหญิงทั้ง ๒ นั้นทะเลาะกันมาถง
 ประตค้กาลา จึงให้เรียกหญิงทั้ง ๒ นั้นมา แม้รู้้อยู่โดยอากาว่า
 หญิงนั้นเป็นชะโมย หญิงนั้นมิใช่ชะโมย ก็ถามเนอความนั้นแล้ว
 กล่าวว้า แก่ทั้ง ๒ จักตั้งอยู่ในวินิจฉัยของข้าพเจ้าหรือ ครั้นหญิง
 ทั้ง ๒ รัยจักตั้งอยู่ในวินิจฉัย จึงถามหญิงชะโมยก่อนว้า แก่ยอม
 เครองประทัยนัควยของหอมอะไร ๆ หญิงชะโมยตอบว้า ข้าพเจ้า
 ยอมควยของหอมทุกอย่าง ๆ มโหสถบ้เถทิตถามหญิงเจ้าของ ๆ
 ตอบว้า ข้าพเจ้าเป็นคนเข้ญใจ ของหอมทุกอย่างจะไต่มาแต่ไหน
 ข้าพเจ้ายอมควยของหอม คือกอกประกยงค์เป็นนิตยั ๆ มโหสถบรม
 โพิธิตว้ยขริวารคนหนึ่งให้กำหนดค้าของหญิงทั้ง ๒ นั้นไว้แล้ว ให้
 นำภาชนะน้ำมาแช่เครองประทัยนั้นในภาชนะนั้น ให้เรียกขุทคลรัจัก
 กลันมาสังว้า ท่านจงคมเครองประทัยนั้น จะเป็นกลันอะไร ๆ คน
 รัจักกลันคมเครองประทัยนั้นแล้วกรูว้ากลันคอกประกยงค์ จึงกล่าว
 คาคานในเอกนินยาคว้า

สพพสาหารโก นตถิ สุกุฏ กงคฺคฺ ปวายติ

อลิกิ ภาสติ ยิ ธุตติ สจฺจมาหุ มหฺลลิกา

ของหอมทุกอย่างไม่มี มีแต่กลันคอกประกยงค์ล้วน หญิง
 นักละค้คือหญิงชะโมย กล่าวค้าเท็จ หญิงแก่ ค้คือหญิงเจ้าของ
 กล่าวค้าจริง ๆ

ลำค้บนั้นพระบรม โพิธิตว้ยงมหาชนให้รู้เหตุ การณนั้นแล้ว
 ถามว้า แก่เป็นชะโมยหรือ แล้วให้ส้ารภาพรับความที่ตนเป็น

ชะโมย ๆ จำเต็มแต่ันความที่พระมหาสัตว์เป็นบัณฑิตก็เกิดปรากฏ
แก่ประชมนชน ๆ

เรื่องในข้อว่ากายกลุ่ม ๆ ยังมีสตรีคนหนึ่งรักษาโรผ่าย เมื่อ
เฝ้าไว้ใดเคยผ่ายทบริสุทธานในเรือนมาขึ้นให้เป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วเอา
เม็คมะพลับมาไว้ข้างใน พนัคายนันให้เป็นกลุ่ม นำเข้าไว้ในพก
เมื่อจะกลับบ้านคิดว่า เราจักอาบน้ำที่สระโยกขรณ์ของมโหสถบัณฑิต
จึงวางกายกลุ่มนั้นไว้บนผ้าสาฎก ลงอาบน้ำ ๆ ยังมีหญิงคนหนึ่ง
เห็นกายกลุ่มนั้น ก็ถือเอาด้วยจิตต์โลภ ตบมือพูดว่า โอ คายนงาม
ท่านทำหรือ ทำเป็นเหมือนแลดู แล้วนำลงในพกแล้วหลีกไป ๆ
เรื่องอื่นเหลือ ผู้มีขัญญาพิงทราวยโดยนัยมีในก่อน ๆ มโหสถบัณฑิต
ถามหญิงชะโมยก่อนว่า เมื่อแกทำกายให้เป็นกลุ่มมีอะไรไว้ภายใน ๆ
หญิงชะโมยนั้นตอบว่า ข้าพเจ้ามีเม็คมะพลับนั้นเองอยู่ภายใน ๆ แต่ัน
มโหสถจึงถามสตรีเจ้าของ ใ้รับตอบว่า เม็คมะพลับมีข้างใน ๆ
มโหสถบัณฑิตยังบริวารคนหนึ่งให้กำหนดอัย คำของหญิงทั้ง ๒ ไว้
แล้ว ให้คลัดกายกลุ่มนั้นออก เห็นเม็คมะพลับ จึงยังหญิงชะโมย
นั้นให้สารภาพรับความที่ตนเป็นชะโมย ๆ มหาชนว่าเรื่องแล้วยินดีแล้ว
ยังเสียงสาธการให้เป็นไปว่า มโหสถบัณฑิตวินิจฉัยความดี ๆ

เรื่องในข้อว่าบุตร ๆ ยังมีสตรีผู้หนึ่งพาบุตรไปสู่สระโยกขรณ์
ของมโหสถบัณฑิตเพื่อต้องการล้างหน้า ให้บุตรอาบน้ำแล้วให้นั่งในผ้า
สาฎกของตนลงล้างหน้า ๆ ขณะนั้นนางยกขันตนหนึ่งเห็นทารกอัน
นั่งอยู่นั้น ใคร่จะเคียวกิน แผลงเพศเป็นสตรีมาถามว่า แน่สหาย

ทารกนงามหนอ เป็นบุตรของเธอหรือ ครันส์ตรมารดาทารกนั้น
 ธิว่า เป็นบุตรของตน จึงกล่าวว่า ฉันจะให้คมนม ครันส์ตรมารดา
 ทารกนั้นอนุญาต ก็อุ้มทารกนั้นให้เล่น หนึ่งหนึ่งแล้วพาทารกนั้น
 หนีไป สตรมารดาทารกนั้น เห็นนางยกขึ้นแปลงพายุตรตนหนีไป
 จึงชนจากนางวิ่งไล่ไปจับผ้าสาฎกไว้กล่าวว่า เองจะพายุตรเข้าไปไหน ๆ
 นางยกขึ้นกล่าวว่า บุตรของเจ้า ๆ ได้มาแต่ไหน บุตรของข้า
 ต่างหาก ๆ นางทั้ง ๒ นั้นทะเลาะกันเกินไปถึงประตาศาลา ๆ พระบรม
 โพลีสตรได้ฟังเสียงนางทั้ง ๒ ทะเลาะกันให้เรียกเข้ามาถามว่า เรื่อง
 เป็นอย่างไรกัน ๆ นางทั้งสองต่างก็แจ้งให้ทราบเรื่องนั้น ๆ พระบรม
 โพลีสตรได้ฟังเนื้อความนั้นแล้วก็รู้ว่า หญิงนี้เป็นนางยกขึ้นนี้ โดย
 เข้าใจแน่เพราะในตาไม่กระพริบ แลในตาแดง ก็โดยเงาไม่มี
 จึงกล่าวว่า แกทั้ง ๒ จักตั้งอยู่ในวินิจฉัยของเราหรือ ครันส์ตรตอบ
 ว่าจักตั้งอยู่ในวินิจฉัย จึงขีครอยที่แผ่นดินให้ทารกนอนกลางรอยขีด
 ใหนางยกขึ้นจับนมทารก ให้หญิงผู้มารดาจับที่เท้า แล้วกล่าวว่า
 แกทั้ง ๒ คนจงดูคร่าเอาไป ทารกนั้นเป็นบุตรของผู้สามารถเอาไป
 ได้ ๆ นางทั้งสองก็คร่าทารกนั้น ๆ ทารกต้องคร่าไปก็ไต่ความ
 ล้าบากร่ององ ๆ นางมารดาได้ฟังเสียงนั้น ก็เป็นเพียงหัวใจจะแตก
 ปล่อยบุตรขึ้นร้องให้อยู่ ๆ มโหสถเห็นจึงถามมหาชนว่า ใจของ
 มารดาทารกอ่อน หรือว่าใจของหญิงไม่ใช่มารดาอ่อน ๆ มหาชน
 ตอบว่าใจของมารดาอ่อน ๆ มโหสถจึงถามมหาชนว่า ยศคนเป็น
 อย่างไร นางผู้คร่าทารกไปไต่ยืนอยู่เป็นมารดา หรือว่านางผู้สละ
 ทารกเสียยืนอยู่เป็นมารดา ๆ มหาชนตอบว่า นางผู้สละทารกยืนอยู่

เป็นมารดา ฯ มโหสถจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นท่านทั้งหลายหรือว่า
นางนี้เป็นคนลักทารก ฯ มหาชนตอบว่าไม่ทราบ ฯ มโหสถจึง
กล่าวว่า นางนี้เป็นนางยักขินีคร่าเอาทารกไปเพื่อกิน ฯ มหาชน
ถามว่า รู้ได้อย่างไร ฯ มโหสถตอบว่า รู้ได้ด้วยเข้าใจแน่ เพราะ
ในตานางยักขินีไม่กระพริบและในตาแดง ก็ด้วยไม่มีเงาและหา
ความเอ็นทมิได้ ฯ ลำคยนั้นพระโพธิสัตว์จึงถามนางยักขินีนั้นว่า
แกเป็นใคร ฯ นางยักขินีตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นยักขินี ฯ พระโพธิสัตว์
ซักถามต่อไปว่า เจ้าจะเอาทารกนั้นไปทำไม ฯ นางยักขินีตอบว่า เอา
ไปกิน ฯ มโหสถจึงกล่าวว่า แนะนางอันธพาล แต่ก่อนเองทำยาบ
จึงเกิดเป็นยักขินี บัดนี้เองยังจะทำยาบอีก โอ เองคนอันธพาล กล่าว
ดังนี้แล้ว ให้นางยักขินีตั้งอยู่ในเบญจกัณฐ์ แล้วปล่อยตัวไป ฯ ฝ่าย
มารดาทารกอำนาจพรว่า ขอท่านอายุยืนนาน ชนมมโหสถแล้ว
พาบุตรกลับไป ฯ

เรื่องในข้อว่าคนเตี้ยชอโคพกาฬ ฯ มีชายคนหนึ่งชอโคพกาฬ
เพราะเป็นคนเตี้ยและผิวเนื้อดำ ฯ โคพกาฬนั้นทำงาน ๗ ปีได้ภรรยา
ชื่อนางทชฌกาลา ฯ วันหนึ่งโคพกาฬเรียกภรรยามากล่าวว่า เจ้าจง
ทอดขนนมควรวะเคียว ครั้นนางถามว่า แกจะไปไหน จึงบอกว่า ข้าจะ
ไปเยี่ยมมารดาบิดา นางห้ามว่า แกจะต้องการอะไรด้วยมารดาบิดา
โคพกาฬก็คงสั่งให้ทอดขนนมถึง ๓ วัน จึงถือเอาสะเก็บียงและของฝาก
ไปโดยมรรคากันนางภรณยานั้น ได้เห็นแม่น้ำกระแสน้ำไหลตนใน
รูวางทาง ฯ สามภรรยาทั้ง ๒ นั้นเป็นคนฉลาด เพราะฉะนั้นจึงไม่
อาจลงกยนอนอยู่กรรมฝังแม่น้ำ ฯ กาลนั้นมีชายเข็ญใจคนหนึ่ง ชอ

ที่ชมพูภูจี้เดินเลยขมาตามฝั่งแม่น้ำถึงสถานทนน ๆ สามภรรยาเห็น
 ชายนั้นจึงถามว่า แม่นานลกหรือตน ๆ นายที่ชมพูภูจี้รู้ชื่อว่า ๒
 สามภรยานนขลาค่อนำจึงตอบว่า แม่นานลกเหลือเกิน ปลาย่าย
 ก็มาก ๆ สามภรรยาจึงซักถามว่า สหายจักไปอย่างไรเล่า ๆ
 ชายนั้นจึงตอบว่า ความคุ้นเคยของจรเข้และมังกรก็กินมอยู่ ด้วย
 เหตุนี้สัตว์ร้ายเหล่านั้นจึงไม่เขี่ยตเขี่ยพิกัน ๆ จนทั้ง ๒ จึงว่า ถ้า
 อย่างนั้นสหายจงพาเราทั้ง ๒ ไป ๆ ชายนั้นก็รับ ๆ ลำคยนั้นจน
 ทั้ง ๒ จึงให้ของเคียวของบริโภคแก่ชายนั้น ๆ ชายนั้นบริโภคอิม
 แล้วจึงถามว่า สหายจะให้กินพาใครไปก่อน ๆ นายโคพกาฬ
 จึงตอบว่า จงพาภรยากันไปก่อน แล้วพากันไปภายหลัง ๆ ชายนั้น
 รับแล้วจึงให้นางที่ชมतालาจนคอแล้ว ถอสะเบียงและของฝากทั้งปวง
 ข้ามลงแม่น้ำ ไปหน่อยหนึ่งเดินย่อตัวหลีกไป ๆ ลำคยนั้นนายโคพกาฬ
 ยนอยที่ฝั่งคิดว่า แม่นานลกแท้ คนส่งเป็นอย่างนี้ ก็แต่เราเป็นไม่ได้
 การที่เคียว ๆ ฝ่ายนายที่ชมพูภูจี้พานางที่ชมतालาไปถึงกลางแม่น้ำ
 ก็พูดเกยว่า กนจะเลี้ยงเจ้า ๆ จกมีผาและเครื่องประดับขบริบูรณม
 ทาษทาศแวกล้อม นายโคพกาฬกายเตยนจกทำอะไรแก่เจ้า ๆ จง
 ทำตามคำกััน ๆ นางที่ชมतालาได้ฟังคำของนายที่ชมพูภูจี้ก็ตต
 ลินหาในสามี่ เป็นผู้มีจิตศรัทธาในนายที่ชมพูภูจี้ในขณะนั้น จึงกล่าว
 ตอบว่า ถ้านายไม่ทิ้งฉัน ๆ จะทำตามคำของนาย ๆ นายที่ชมพูภูจี้
 กล่าวว่านางพูดอะไร กนจะเลี้ยงนาง ๆ จนทั้ง ๒ นั้นไปถึงฝั่งโน้น
 ภูชนชมต่อกันละนายโคพกาฬเสีย กล่าวว่ รอก่อน ๆ ต่างเคียว

ก็นของควรวัดเคียวต่อหน้านายโคפקาฟผู้แลคอยู่ แล้วพากันหลีก
 ไป ฯ นายโคפקาฟเห็นความเป็นไปนั้นจึงคิดว่า ชนทั้ง ๒ นั้น ชรอย
 จะอยู่ร่วมกันทั้งเราหนีไป ก็วิ่งไปวิ่งมา ข้ามลงหน่อหนึ่งก็กลับชน
 ด้วยกลัว ข้ามลงอีกหลายหน ด้วยความโกรธในชนทั้ง ๒ นั้น แล้ว
 โดดลงด้วยแน่ใจว่าเป็นหรือตายตามที่ ลงถึงแม่น้ำจึงรู้ว่าตน ก็ข้าม
 ชนจากแม่น้ำติดตามไปโดยเร็ว พอทันชนทั้ง ๒ นั้น จึงกล่าวว่า
 แนะอายโจรร้าย มึงจะพาเมียกูไปไหน นายที่หมขัญจึงกล่าวตอบว่า
 แนะอายถ่อยแคะละเตยร้าย เมียมงเมื่อไร กล่าวฉะนี้แล้วไล่คนนาย
 โคפקาฟไป ฯ นายโคפקาฟจับมือนางที่มตาลา กล่าวว่า รอก่อน ฯ
 เองจะไปไหน กูทำการมา ๗ ปี จึงได้เองมาเป็นเมีย เมื่อทะเลาะกับ
 นายที่หมขัญจึงปลางมาถึงศาลาพระโพธิสัตว์ ฯ มหาชนประชุมกัน ฯ
 มโหสถถามว่า นี่เสียงอะไรกัน ได้รู้เนื้อความนั้นแล้ว ให้เรียก
 ชนทั้ง ๒ มา ได้ฟังโต้ตอบกันแล้ว จึงกล่าวว่า แกทั้ง ๒ จึงตั้ง
 อยู่ในวินิจฉัยของเรารอ ครั้นชนทั้ง ๒ ยอม จึงถามนายที่หมขัญ
 ก่อนว่า แกชื่อไร ฯ ขำพเจ้าชื่อที่หมขัญ ฯ ก็ภรรยาของแกชื่อ
 ไร ฯ เมื่อไม่ทันรู้จักชอกบอกชอนน ฯ มารดาบิดาของแกชื่อไร ฯ
 ก็บอกชอนน ฯ มารดาบิดาของภรรยาชื่อไร ฯ เมื่อยังไม่รู้ก็
 บอกชอนน ฯ ลำคยนั้นมโหสถจึงให้บริวารคนหนึ่งของตนกำหนด
 ถ้อยคำไว้ แล้วให้นำนายที่หมขัญนั้นออกไป ให้เรียกนายโคפקาฟ
 มา ถามชอแห่งชนทั้งปวงโดยนัยนหลัง ฯ นายโคפקาฟรู้ที่อยู่ตาม
 เป็นจริงก็บอกไม่ผิด ฯ พระบรมโพธิสัตว์ให้นำนายโคפקาฟออกไป

โห้เรียกนางที่มตาลามาถามว่า แก่ช่อไร ๆ ข้าพเจ้าช่อ
 ที่มตาลา ๆ ผู้แก่ช่อไร ๆ เมื่อยังไม่ทันรู้จักช่อกันก็บอกช่ออื่น ๆ
 มารดาบิดาของแก่ช่อไร ๆ ก็บอกช่ออื่น ๆ ๆ มารดาบิดาของผู้
 แก่ช่อไร ๆ เมื่อยังไม่รู้จักก็บอกช่ออื่น ๆ มโหสถบัณฑิตให้เรียก
 นายที่มขี้กฐิ และนายโคฬกาฬมาแล้วถามมหาชนว่า ถ้อยคำของ
 ที่มตาลาสัมกับคำของนายที่มขี้กฐิ หรือสัมกับคำของนายโคฬกาฬ ๆ
 มหาชนตอบว่า ถ้อยคำของนางที่มตาลาสัมกับคำของนายโคฬกาฬ ๆ
 มโหสถจึงกล่าวว่า นายโคฬกาฬเป็นผู้ของนางที่มตาลา นาย
 ที่มขี้กฐิเป็นโจร ๆ ลำคืบนั้นมโหสถจึงถามนายที่มขี้กฐิว่า เจ้าเป็น
 โจรหรือ ๆ นายที่มขี้กฐิก็รับสารภาพว่าเป็นโจร ๆ นายโคฬกาฬ
 ไต่กรรยาของตนคืนด้วยวินิจฉัยของมโหสถบัณฑิต ก็ชมเชยมโหสถ
 แล้วพาภรรยาหลีกไป ๆ มโหสถจึงกล่าวกะนายที่มขี้กฐิว่า จำเต็ม
 แค้นไปเจ้าอย่าทำกรรมเช่นนี้อีก ๆ

เรื่องในข้อวารณ ๆ กาลนั้นยังมีบุรุษคนหนึ่งนั่งในรถออกจาก
 บ้านเพื่อล้างหน้า ๆ ขณะนั้นท้าวสักกะพิจารณาเห็นพระโพธิสัตว์จึง
 คิดว่าเราจักทำบุญอุทานภาพแห่งหน่อ พุทธังกรช่อ มโหสถให้ปรากฏ
 จึงเสด็จมาด้วยเพศแห่งมนุษย์จับส่วนหลังแห่งรถไป ๆ บุรุษเจ้าของ
 รถถามว่า แน่ะพ่อ ๆ มาด้วยประโยชน์อะไร ครั้นได้ฟังว่าจะมา
 อยู่กฐิจากตนจึงรับว่าคแล้ว ก็ลงจากรถไปเพื่อต้องการทำสัรรกิจ ๆ
 ขณะนั้นเทวราชชนขับรถไปโดยเร็ว ๆ บุรุษเจ้าของรถทำสัรรกิจ
 แล้วออกมาเห็นเทวราชลักรถหนีไป ก็ติดตามไปโดยเร็วกล่าวว่า

หยตก่อน ๆ แกจะนำรถของกันไปไหน ๆ ครั้นทำวมมวามตอบว่า
 รถของแกคนอื่น คนนรถของกัน ก็เกิดวิวาทกันไปถึงประตูศาลา
 ของมโหสถ ๆ มโหสถถามว่า อะไรกัน แล้วให้เรียกชนทั้ง ๒ นั้นมา
 เห็นชนทั้ง ๒ มาด้วยอาการนั้น ก็รู้ซัดว่า ผู้นี้เป็นเทวราชาเพราะไม่
 เกรงและเพราะตาไม่กระพริบ ผู้นี้เป็นเจ้าของรถ ๆ แม่เป็นเช่นนั้น
 พระโพธิสัตว์ก็ถามเหตุแห่งวิวาทแล้วถามว่า ท่านทั้ง ๒ จักตั้งอยู่ใน
 วินิจฉัยของเราหรือ ครั้นได้ฟังรบ จึงกล่าวว่า เราจักข้รถไป ท่าน
 ทั้ง ๒ จึงจับท้ายรถ เจ้าของรถจักไม่ปล่อย ผู้ไม่ใช่เจ้าของรถจัก
 ปล่อย กล่าวฉะนั้นแล้วบังคยบรุษผู้หนึ่งจึงข้รถไป ๆ บรุษนั้นทำ
 ตามสั่ง ๆ ชนทั้ง ๒ จับท้ายรถวิ่งตามไป ๆ เจ้าของรถไปได้
 หน้อยเห็นคเห็นอยปล่อยรถยืนอยู่ ๆ ฝ่ายองค์อมรินทรวิ่งไปก็ข้รถ
 ที่เคียว ๆ มโหสถสั่งให้รถกลับแจ้งแก่มหาชนว่า บรุษนี้ไปก็
 หน้อยหนึ่งก็ปล่อยรถยืนอยู่ ก็แต่บรุษที่วิ่งไปก็ข้รถกลับมากข้รถ
 หยาดเหงื่อแต่สรีระของบรุษนั้นไม่มี หายใจออกหายใจเข้าของบรุษนั้น
 ก็ไม่มี บรุษนั้นหาความสะทกสะท้านมิได้ ในตาก็ไม่กระพริบ บรุษ
 นั้นเป็นองค์อมรินทราธิราช ๆ ลำคยนั้นมโหสถข้บถพิทจึงถามว่า
 ท่านเป็นท้าวสักกเทวราชใช่หรือ ครั้นได้รบตอบว่าใช่ จึงถามว่า
 พระองค์เสด็จมาทนมเพื่ออะไร ครั้นได้รบตอบว่า เพื่อประกาศข้บุญญา
 ของเธอ จึงเตือนว่า ถ้าเช่นนั้นพระองค์อย่าทำอย่างนี้อีก ๆ ท้าว
 มมวามเทวราชเมื่อจะลำแดงสักกานภาพ ก็สถิตอยู่ในอากาศ ตรัส
 ชมเชยมโหสถโพธิสัตว์ว่า เธอวินิจฉัยความดี แล้วนวิตนาการ

สู่เทพสถานของตน ๆ กาลนั้นต่อมาตั้นนั้นไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราชเอง
 ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า เรื่องความ รอดอนม โหสถกุมารวินิจฉัยคดี
 แม่ท้าวสักกะกัณฑ์ เหตุไรพระองค์หาทรงทราบบรมพิเศษไม่เล่า ๆ
 พระราชาตรัสถามเสนาอาจารย์ว่า ควรนำขณัตตินั้นมาหรือยัง ๆ
 เสนกเป็นผู้ตระหนักราชยศที่ผู้ อนจะไต่ จึงทูลว่า บุคคลจะชื่อว่า เป็น
 ขณัตติด้วยเหตุการณที่หาได้ไม่ ขอทรงรอไปก่อน ทดลองเขาให้
 รั้วไปอีก ๆ บรมกษัตริย์ก็ทรงคุณนิภาพ ๆ ขัญหาของทวารก
 ๗ ขื่อ จบ ๆ

เรื่องในข้อว่าท่อนไม้ ๆ วันหนึ่ง พระราชาทรงคิดจะทดลอง
 มโหสถจึงให้นำท่อนไม้ตะเคียนมา ให้ตัดเอาเพียง ๑ คืบ ให้ช่าง
 กลึง ๆ ให้ดีแล้วให้ส่งไปยังชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามด้วยพระราชา-
 ณัตติว่า ชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามจงแจ้งว่า ท่อนไม้ตะเคียนนี้ปลายน
 ข้างนี้ โคนข้างนี้ ถ้าไม่มีใครรั้ว จะปรับใหม่พันกหาปณะ ๆ ชาว
 บ้านไม่สามารถจะพร้อมกันรั้ว จึงบอกแก่เศรษฐีว่า มโหสถขณัตติ
 จะพึงรั้วบ้าง ขอท่านเรียกมาถาม ๆ มหาเศรษฐีให้เรียกมโหสถ
 มาแต่สนามเล่น แล้วบอกเนื้อความนั้นว่า เราทั้งหลายไม่สามารถ
 จะรั้วขณัตติ พ่ออาจจะรั้วบ้างหรือ ๆ พระมหาสัตว์โตฟังเรื่องนั้น
 จึงคิดว่า พระราชาจะต้องพระประสงค์ด้วยปลายหรือโคนของท่อนไม้
 ตะเคียนนี้หาไม่ ประทานท่อนไม้ตะเคียนนั้นมาเพื่อทรงทดลอง
 ความรู้เรา จึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงนำไม้นั้นมา ข้าพเจ้าจัก
 พิจารณาไม้ นั้นดู ๆ เศรษฐีให้นำท่อนไม้ตะเคียนนั้นมาให้แก่

เรื่องในข้อว่างู : ๑ วันหนึ่งบรมกษัตริย์ให้นางตัวผู้และงูตัวเมีย
 มา ส่งไปให้ชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามด้วยราชาศัพท์ว่า ชาวบ้านป่า-
 จันทรมชฌคามจงรู้ว่า ตัวไหนงูตัวผู้ ตัวไหนงูตัวเมีย ถ้าไม่มีใครรู้จะ
 ปรียใหม่พันกหาปณะ ๑ ชาวบ้านไม่รู้ จึงถามมโหสถ ๑ พอเห็น
 กิริยา ๑ เพราะว่าหางและศีรษะงูตัวผู้ใหญ่ หางงูตัวเมียเรียว แต่
 ศีรษะเรียวยาว ๑ ในหางตัวผู้ใหญ่ ในหางตัวเมียเล็ก ๑ ลวด
 ลายงูตัวผู้ติดต่อกัน ลวดลายงูตัวเมียขาด ๑ มโหสถบอกแก่
 ชาวบ้านว่า นางตัวผู้ นางตัวเมีย ด้วยความรู้ยิ่งเหล่านี้ ๑ ข้อความ
 อันเหลือเหมือนอนนยหนหลัง ๑

เรื่องในข้อว่าไก่ ๑ วันหนึ่งพระราชาส่งข่าวไปแก่ชาวบ้าน
 ป่าจันทรมชฌคามว่า ชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามจงส่ง โคตัวผู้อันเป็น
 มงคล มีกายขาวทั้งหมด มีเขาที่เท่า มีโหนกที่ศีรษะ ร้องไม่ล่อง
 ๓ เวลา มาแก่เรา ถ้าใครไม่ส่งมาแก่เรา จักปรียใหม่พันกหา-
 ปาณะ ๑ ชาวบ้านไม่รู้ จึงถามมโหสถ ๑ มโหสถกล่าววว่า พระ
 ราชาส่งไก่ขาวทั้งตัวไปถวายนั่นเอง เพราะว่าไก่นั้นชื่อว่ามีเขาที่เท่า
 เพราะมีเคอียที่เท่า ชื่อว่ามีโหนกที่ศีรษะเพราะมีหงอนที่ศีรษะ ชื่อว่า
 ร้องไม่ล่อง ๓ เวลา เพราะขัน ๓ ครั้ง ฉะนั้นท่านทั้งหลายจงส่ง
 ไก่มีลักษณะเช่นนั้นไปถวาย ๑ ชาวบ้านเหล่านั้นก็ส่งไปถวายพระราช
 าทันที ๑ พระราชาทรงยินดี ๑

เรื่องในข้อว่าแก้วมณี (ของเก่าค่ายร้อยชาติ) ๑ ดวงแก้วมณี
 ที่พระราชานามว่ากุสราชได้ ไว้แต่ท้าวสักกเทวราชมออยู่ ๑ ดวง
 แก้วมณีนั้นมีคคในที่ ๘ แห่ง ค่ายเก่าของแก้วมณีนั้นชาติ ๑

ใคร ๆ ไม่สามารถจะนำตัวเก่าออกหรือตัวใหม่เข้าแทน ๆ วัน
 หนึ่งบรมกษัตริย์ พระเจ้าวิเทหราชให้ส่งข่าวไปถึงชาวบ้านป่าจันทรมช-
 ฌคามว่า ชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามจงนำตัวเก่าออกจากคองแก้ว
 มณีน แล้วร้อยตัวใหม่เข้าแทน ถ้าใครร้อยไม่ได้จะปรับใหม่พัน
 กหาปณะ ๆ ชาวบ้านเหล่านั้นไม่อาจทำได้ถึงนั้นจึงแจ้งแก่มโหสถ ๆ
 มโหสถว่าอย่าวิตกเลย แล้วให้นำนางมาทาช่องแห่งแก้วมณีนทั้ง ๒
 ข้าง แล้วพันคางแดงเอานางมาทาในที่สุดแห่งคายนั้น ร้อยเข้าไป
 ในช่องน้อยหนึ่ง วางไว้ในที่มืดแดงทั้งหลายจะออก ๆ เหล่ามค
 แดงพากันออกจากที่อยู่ของมันมากินคางเก่าในแก้วมณีนแล้วไปคาบที่
 สุดแห่งคางแดงใหม่คร่าออกมาโดยข้างหนึ่ง ๆ มโหสถบังทีรู้ความ
 ที่คายนั้นเข้าไปได้แล้ว ก็สั่งให้ชาวบ้านให้นำไปถวายบรมกษัตริย์ ๆ
 พระราชาได้ทรงรับแล้วจึงตรัสถาม ได้ทรงสทียอธิบายแห่งอันสน
 คายเข้าไปได้แล้วทรงโสมนัส ๆ

เรื่องในข้อว่าให้ โคตัวผู้ตกลุก ๆ วันหนึ่งพระราชาตรัสสั่งให้
 ราชบริพารให้ โคตัวผู้เป็นมงคลเคียวกินกุมมาสเป็นอันมากจนท้องโต
 ให้ชำระล้างเขาแล้วให้ทาด้วยน้ำมัน แล้วให้เอาน้ำขมิ้นรดตัวส่งไป
 ยิงชาวบ้านนั้นด้วยราชาณัตถ์ว่า ท่านทั้งหลายเป็นนักปราชญ์ โคตัวผู้
 มงคลของพระราชาดังครรถ์ ท่านทั้งหลายจงให้ โคตัวผู้นี้ตกลุก
 แล้วส่งกลับไปพร้อมด้วยลูก เมื่อผู้ใดไม่ส่งไปจะปรับใหม่พันกหาปณะ ๆ
 ชาวบ้านเหล่านั้นแจ้งแก่มโหสถว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่อาจจะทำได้
 อย่างนั้น จักทำอย่างไร ๆ มโหสถโพธิสัตว์คิดว่า อันเรื่องนตอง

ย้อนปัญหาจึงถามว่า ท่านทั้งหลายก็อาจหาคนแก่ลวกกล้าสามารถ
 ทูลกับพระราชาได้หรือ ฯ ชาวบ้านเหล่านั้นก็ตอบว่า หาได้ไม่ยาก ฯ
 มโหสถสั่งให้พาตัวมาแล้วสั่งสอนว่า ท่านจงสยายผมของท่านที่
 เบื้องหลัง แล้วคร่ำครวญใหญ่มีประการต่าง ๆ ไปสู่ทวารพระ
 ราชนิเวศน์ ใครถามอย่าตอบ คร่ำครวญเรื่อยไป พระราชา
 ตรัสเรียกมาถามเหตุที่ปริเทวนาการ จึงถวายบังคมแล้วทูลอย่างนั้นว่า
 ข้าแต่สมเด็จพระบิดาของข้าพเจ้าไม่อาจจะคลอศบุดร วันนี้เป็นวัน
 ครบ ๗ ขอสมเด็จพระทรงเป็นทพของข้าพเจ้า โปรดทรงทำอุบาย
 ที่จะคลอศบุดรแก่บิดาของข้าพเจ้า ในเมื่อพระราชาตรัสว่า คนคลัง
 อะไร ชื่อนั้นไม่ใช่ฐานะ อรรถบายขมคลอศบุดรมหรือ จึงกราบทูล
 ว่าข้าแต่สมเด็จพระบิดาอย่างนั้นมิได้ เมื่อฉะนั้นชาวบ้านปาจัน-
 ยวมัชฌคามจะยังมงคลโคอสุภให้ตกลุกอย่างไรเล่า พระเจ้าค่ะ ฯ
 ขรชนนรัชคำจะทำตามทีสั่งนั้นได้ ก็ได้ไปทำอย่างนั้น ฯ พระเจ้า
 วิเทหบรมกษัตริย์ได้ทรงสดับคำขรชนนจึงมีราชดำรัสถามว่า ย้อน
 ปัญหาใครคิด ได้ทรงทราบว่ามโหสถบัณฑิตคิด ก็โปรดปราน ฯ
 เรื่องในข้อว่าข้าว ฯ ในวันอื่นอีก พระราชาทรงดำริว่า เรา
 จักทดลองมโหสถ จึงให้ส่งข้าวไปว่า ได้ยินว่าชาวบ้านปาจัน-
 ยวมัชฌคามเป็นคนฉลาด ชาวบ้านนั้นจึงหุงข้าวเปรี้ยวให้ประกอบ
 ด้วยองค์ ๘ มาให้เรา องค์ ๘ นั้นคือ ไม่ให้หุงด้วยข้าวสาร,
 ไม่ให้หุงด้วยน้ำ, ไม่ให้หุงด้วยหม้อข้าว, ไม่ให้หุงด้วยเตาหุงข้าว,
 ไม่ให้หุงด้วยไฟ, ไม่ให้หุงด้วยฟัน, ไม่ให้หุงหรือชாயยกมา,

ไม่ให้นำมาส่งโดยทาง, พวกนั้นส่งมาไม่ได้ จะปรับพันกหาปณะ ฯ
 พวกชาวบ้านหาเหตุไม่ จึงแจ้งแก่มโหสถ ฯ ซึ่งให้เห็นว่า ให้หุง
 ด้วยข้าวเปลือก อันไม่ชื่อว่าข้าวสาร ให้หุงด้วยน้ำคางอันไม่ชื่อ
 ว่าน้ำปกติ ให้หุงด้วยภาชนะดินใหม่อันไม่ชื่อว่าหม้อข้าว ให้ตอก
 ตอไม้ตงภาชนะนั้นหุงอันไม่ชื่อว่าหุงด้วยเตา ให้หุงด้วยเพลิงที่ส
 ึกเกิดขึ้น ชื่อว่าไม่ใช่ไฟปกติ ให้หุงด้วยใบไม้อันไม่ชื่อว่าพิน ชื่อว่า
 หุงข้าวเปรี้ยว แล้วบรรจุในภาชนะใหม่ผูกด้วยค้ายประดับตรา อย่า
 ให้หญิงหรือชายยกไป ให้กระเทยยกไป ไปโดยทางน้อยละทางใหญ่
 เสียอันชื่อว่าไม่มาโดยทาง ส่งข้าวเห็นปานตงนี้ไปถวายพระราชา ฯ
 ชาวบ้านใดทำตามนั้น ฯ พระราชาทอดพระเนตรเห็นกิริยานั้นจึง
 ตรัสถามว่า ชฎานันไครฐ ทรงทราบว่ามโหสถรู้ ก็ไปรศปราน ฯ
 เรื่องในชื่อว่าซึ่งข้าหอยด้วยเชือกทราย ฯ ในวันอนอก พระราชา
 ให้ส่งข้าวไปยังชาวบ้านป่าจันทรมชฌคามเพื่อทดลองมโหสถบัณฑิตว่า
 พระราชาใครจะทรงเล่นซึ่งข้าหอยด้วยเชือกทราย เชือกทรายเก่า
 ในราชสกุลขาดเสียแล้ว ให้ชาวบ้านนั้นพันเชือกทราย ๑ เส้นส่งมา
 ถวาย ถ้าใครส่งมาถวายไม่ได้ จะปรับพันกหาปณะ ฯ ชาวบ้าน
 เหล่านั้นไม่รู้เหตุจึงแจ้งแก่มโหสถ ฯ จึงคิดว่า เรื่องนี้ต้องยกอนขญา
 พุดเอาใจชาวบ้านมิให้วิตกแล้ว เรียกคนฉลาดพุดมา ๒-๓ คน
 สั่งสอนให้ ไปทูลพระราชาว่า ท่านทั้งหลายจงไปเฝ้าพระราชากราบ
 ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ชาวบ้านหาทรายประมาณแห่งเชือกนั้นว่า
 เล็กโตเท่าไรไม่ ขอสมมติเทพโปรดให้ส่งท่อนแต่เชือกทรายเส้นเก่า

สัก ๑ คืบหรือ ๔ นิ้วเป็นตัวอย่าง ชาวบ้านเห็นประมาณนั้นแล้วจึงได้
 พนเท่านั้น ถ้าพระราชารบสั่งแก่ท่านทั้งหลายว่าเชือกทรายในพระ
 ราชฐานของเราไม่เคยมีแต่ไหนมา ท่านทั้งหลายจึงกราบทูลว่า
 ข้าแต่ महाराज เชือกทรายตัวอย่างนั้นไม่มี ชาวบ้านป่าจันทรว-
 มีชฌคามจึงทำอย่างไรเล่า พระเจ้าค่ะ ฯ ชาวบ้านเหล่านั้นไปทำตาม
 มโหสถแนะนำ ฯ พระราชาตรัสถามว่า ย่อมยังยู่หนใครคิด ทรง
 ทรายว่ามโหสถคิดก็ทรงโลมนี้สิ ฯ

เรื่องในข้อว่าสระน้ำ ฯ ในวันอื่นอีก พระเจ้าวิเทหราชให้
 สั่งข่าวแก่ชาวบ้านเหล่านั้นเพื่อจะทดลองมโหสถว่า พระราชาใคร่จะ
 ทรงเล่นน้ำ ชาวบ้านป่าจันทรวมีชฌคามจึงส่งสระโบกขรณอินคาตาด
 ้วยประทุม ๕ อย่างมา ถ้าพวกชาวบ้านนั้นไม่ส่งมา จะปรับ
 หนักหาบณะ ฯ ชาวบ้านเหล่านั้นแจ้งแก่มโหสถ ฯ คิดว่าเรื่องนี่ต้อง
 ยอนบญาหา จึงสั่งให้เรียกคนผู้ฉลาดพูดมาแต่่น้อย สั่งสอนให้
 พูดสั่งให้ ไปทูลว่า ท่านทั้งหลายจงเล่นน้ำให้จินตาแดง ทั้งผม
 และผายงเขยก ตัวเขอนโคลนถอเชือกก่อนกินและท่อนไม้ ไปสู่
 ทวารพระราชนิเวศน์ ให้กราบทูลความที่มายนคอยเฝ้าพระราชา
 มีโอกาสอันพระราชาราชทาน ก็เข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า ข้าแต่
 พระมหाराจเจ้า เพราะทรงส่งข่าวไปให้ชาวบ้านป่าจันทรวมีชฌคาม
 ส่งสระโบกขรณมาถวาย ข้าพเจ้าจึงนำสระโบกขรณใหญ่สมควร
 แก่พระองค์มาถวาย ก็แต่สระโบกขรณนั้นเห็นพระนครอันมี
 กำแพงคูประตูหอรบก็กลัว ตกเชือกหนีเข้าป่าไปเพราะเคยอยู่ในป่า

ข้าพระเจ้าประหารด้วยก้อนหินและท่อนไม้ ก็ไม่สามารถจะให้กลับ
 ขอพระองค์พระราชทานสระ โบกขรณ์เก่าของพระองค์ที่นำมาแต่ข้า
 ข้าพระเจ้าจากผูกควยเข้ากับสระ โบกขรณ์ใหม่นำมาถวาย เมื่อพระ
 ราชาธิบดีสั่งว่า สระ โบกขรณ์ของเราที่นำมาแต่ข้าไม่เคยมีมาแต่
 กาลไหน ๆ เราไม่เคยส่งสระ โบกขรณ์ไปเพื่อผูกกับอะไร ๆ นำมาฉะน
 ึ่งทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าเมื่ออย่างนั้นชาวบ้านป่าจันทรม
 ักส่งสระ โบกขรณ์มาถวายอย่างไรได้ ๆ ชาวบ้านที่ได้รับคำแนะนำ
 ของมโหสถก็ไปทำตามทุกประการ ๆ พระราชาทรงทราบว่า ปัญหา
 นี้เป็นความคิดของมโหสถ ก็ทรงยินดี ๆ

เรื่องในข้อว่าอุทยาน ๆ อีกวันหนึ่งโปรดให้ส่งข่าวไปอีกโดย
 พระราชาเห็นว่า พระองค์ใคร่จะทรงเล่นอุทยาน ก็แต่ราชอุทยาน
 ต้นไม้เก่าหักเสียหายเสียหมด ชาวบ้านป่าจันทรมจึงส่ง
 อุทยานใหม่ ให้คาตากไปด้วยครุฑรุกขชาติทรงคอกบานงามเข้ามา
 ถวาย ถ้าไม่ส่งเข้ามาตามพระราชประสงค์ จะปรับใหม่พันกหาปณะ ๆ
 ชาวบ้านเหล่านั้นไม่รู้เหตุก็นำความแจ้งแก่มโหสถ ๆ คิดว่าเรื่องนี้ต้อง
 ย้อนปัญหา จึงเรียกคนทั้งหลายมาส่งไปโดยนัยหนหลัง ๆ คนเหล่านั้น
 นั้นก็ไปทำตามสั่ง ๆ พระราชาทรงสดับจึงตรัสถามเสนาอาจารย์ว่า
 เราควรนำมโหสถบัณฑิตมาละกรรมัง ๆ เสนกกราบทูลด้วยความ
 ตระหนเพราะลาภสักการว่า บุคคลชื่อว่าบัณฑิตด้วยเหตุเท่านั้น
 หาได้ไม่ ขอได้ทรงรอไปอีกก่อน ๆ พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงฟังคำ
 ของเสนาจึงทรงจินตนาการว่า มโหสถบัณฑิตแก้ปัญหาแห่งทารก

ของเรา จึงไปหาบิดาใหม่แล้วกล่าวว่า พระราชาทรงใคร่จะพบ
 บิดาและข้าพเจ้า ขอบิดาจงพร้อมด้วยอนุเคราะห์ผู้หนึ่งเป็นบริวาร
 ไปเฝ้าก่อน เมื่อไปอย่าไปมือเปล่า จงเอาพระอภัยมณีเงินพันเต็มด้วย
 เนยใสใหม่ไปถวาย พระราชาจกตรัสปฏิสันถารกับบิดา ตรัสเรียกให้
 นั่งว่า จงนั่งที่อาสน์อันสมควร บิดาจึงรู้อาสน์อันสมควรแล้วนั่งใน
 กาลเมื่อบิดานั่งแล้ว ข้าพเจ้าจึงไป พระราชาจกตรัสทักทายข้าพเจ้า
 ตรัสสั่งให้นั่งว่า จงนั่งที่อาสน์อันสมควร แต่นั้นข้าพเจ้าจึงแลดูบิดา
 จงลอกจากอาสน์ด้วยความหมายรู้ นั้นกล่าวว่ว่า แน่พ่อมไหสธ พ่อ
 จงนั่งณอาสน์อัน ปัญหาอันหนึ่งจึงถึงที่สุดในวันนั้น ฯ สิริวิกรมเกษม
 ธิราชจะทำตามนั้น แล้วก็ไปโดยนัยที่กล่าวแล้ว ให้ทุกความที่ตนมา
 รออยู่ที่พระทวารแต่พระราชา ครั้นได้พระราชนุญาตจึงเข้าไปเฝ้า
 ถวายบังคมพระราชายนอยู่ณที่ส่วนหนึ่ง ฯ พระราชาทรงทักทาย
 ปราศยตรัสถามว่า ทูก่อนคฤหบดี มไหสธบุตรของท่านอยู่ไหน ฯ
 เกศมธูทูลตอบว่า มาภายหลัง ฯ พระราชาทรงทราบถึงนกคพระฤทธิ
 ตรัสว่า ทูก่อนคฤหบดีท่านจงดูอาสน์ควรแก่ตนนั่ง ฯ เกศมธู
 ก็นั่งณอาสน์ที่ควรแก่ตนในที่ส่วนหนึ่ง ฯ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ประคิ
 แล้วตกแต่งแล้ว อนเด็กพหนึ่งห้อมล้อมเป็นบริวาร นั่งรอ
 อันประคิแล้ว เมื่อเข้าสู่พระนครเห็นฟ้าตัวหนึ่งเที่ยวอยู่ที่หลังค
 บังคชบริวารทมิฬกาลังว่า เจ้าจงผูกฟ้าตัวหนึ่งที่ปากอย่าให้ร้องได้
 แล้วห่อด้วยเสื้อสำแพนให้นอนในเครื่องลาดแยกมา ฯ บริวารเหล่านั้น
 ก็ทำตามสั่ง ฯ พระโพธิสัตว์เข้าสู่พระนครด้วยบริวารมาก ฯ มหาชน

เห็นพระโพธิสัตว์มา คึงนั้นก็พากันชมเชยคุณพระโพธิสัตว์ไม่รู้ อิมว่า
 บุตรแห่งสิริวิมลเกษมจูงชอว่ามโหสถบัณฑิต เมื่อเธอเกิดมากถือ
 แห่งโอสถมาด้วย เธอรู้เปรียบเทียบขัญหาที่ทดลองมีประมาณเท่า
 นี้ได้ ฯ มโหสถไปถึงทวารพระราชสถานให้กราบทูลพระราชอาให้
 ทรงทราบ ฯ พระราชาได้ทรงฟังซึ่งการที่มโหสถมากก็ทรงโลมสนัส
 ตรัสว่า มโหสถบุตรเราจงรีบมาเถิด ฯ มโหสถพร้อมด้วยเด็ก
 พันหนึ่งเป็นบริวาร ขนสู่ปราสาทถวายบังคมพระราชอาอยู่นอยู่ที่
 ล้วนหนึ่ง ฯ พระราชาทอดพระเนตรเห็นมโหสถก็ทรงพระปราโมทย์
 ตรัสปฏิสนธารอ่อนหวานว่า แนะบัณฑิต เจ้าจงรู้อาคันทสมควรนึ่ง ฯ
 กาลนั้นพระโพธิสัตว์แลศุเกษมจูงผู้บิคา ฯ ลำคยนั้นบิคาของมโหสถ
 กลกจากอาคันท้วยหมายรู้อนบุตรแลศุแล้วกล่าววว่า แนะบัณฑิต เจ้า
 จงนึ่งทอาคันทน ฯ มโหสถกนึ่งทอาคันทน ฯ เล่นก ปุกกุส กามินท
 เทวินท และชนเหล่าอน ผู้โลกเขลา ก็พากันตบมือสรวลเฮฮา
 เยาะเย้ยว่า ปวงชนชมมโหสถผู้โลกเขลานั้นว่า เป็นบัณฑิต
 ฉลาดหรือ เพราะวามโหสถยังบิคาให้ลุกจากอาคันทนึ่งเสียเอง ไม่
 ควรยกย่องวามโหสถนึ่งเป็นคนฉลาด ฯ พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงสตัย
 กัมพระพักตรลำแดงวาระทมพระหฤทัย ไม่ทรงเบิกขานพระมนัส ฯ
 ลำคยนั้นมโหสถจึงทูลถามพระราชอาว่า พระองค์เสียพระราชหฤทัย
 หรือพระเจ้าคะ ฯ พระราชามีพระราชดำรัสตอบว่า เออข้าเสียใจ
 เพราะได้ฟังความเป็นไปของเจ้าก็เป็นที่ยินดี แต่พอได้เห็นความ
 เป็นไปของเจ้าก็เกิดเสียใจ เพราะวว่าเจ้าให้บิคาของเจ้าลุกจากอาคันท

แล้วเจ้านางเสียบเอง ๆ มโหสถจึงทูลถามว่า ก็พระองค์ทรงสำคัญว่า
 บิดาคอคมกว่าบุตรในที่ทั่วไปหรือ ครั้นตรัสตอบว่าเข้าพระหฤทัย
 อย่างนั้น จึงกราบทูลว่า พระองค์พระราชทานข่าวไปว่า ให้เข้า
 พระบาทส่งมาอัสตรหรือมาประเส์ริฐกว่ามาสามัญมาถวายไม่ใช่หรือ
 พระเจ้าคะ กราบทูลดังนี้แล้ว ลุกจากอาศน์ให้ท่แก่บริวารให้นำฟ้าที่
 นำมานั้นมาให้บนแท่นพระบาทยคคลแห่งพระเจ้าวิเทหราช แล้วกราบ
 ทูลถามว่า ฟ่านราคาเท่าไร พระเจ้าคะ ๆ พระราชามีราชดำรัส
 ตอบว่า ถ้ามันมีอุปการ ราคามัน ๘ กหาปณะ ๆ มโหสถทูลถาม
 ต่อไปว่า ก็มาอัสตรอาศัยฟ่านเกิดในท้องนางมาสามัญหรือนางฟ้า
 อันเป็นแม่มาอาชานัย ราคาเท่าไรเล่าพระเจ้าคะ ครั้นพระราชา
 ตรัสตอบว่า หากามีได้ช้เข้าขบถิต ดั่งนี้ จึงทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ
 เหตุไรตรัสดั่งนั้น พระองค์กริบสั่งเมือกกว่า บิดาคอคมกว่าบุตร
 ในที่ทุกสถานมิใช่หรือ ถ้าพระราชดำรัสนั้นจริง ฟ่านก็อกมกว่ามา
 อัสตรของพระองค์ พระองค์จงทรงรับฟ่านนี้ไว้ ถ้าว่ามาอัสตรอกม
 กว่าฟ้าทั้งหลาย พระองค์จงทรงรับมาอัสตรนั้นไว้ ก็เป็นอย่างไร
 ขบถิตทั้งหลายของพระองค์ไม่สามารถจะรู้ เหตุเท่านั้น ฟ่านก็ขบมือ
 หัวเราะเฮฮา โอ ขบถิตทั้งหลายของพระองค์บริบูรณ์ด้วยปัญญา
 พวกนั้นพระองค์ใดมาแต่ไหน ทูลฉะนแล้วกล่าวเยาะเย้ยขบถิต
 ๕ นายแล้ว ทูลพระราชาด้วยคาถาในเอกนิบาตนั้นว่า
 หัสสิ ตูวิ เอวิ มณฺณสิ เสยโย
 ปุตเตน ปิตาติ ราช เสฏฺฐิ

หนทสฺสตรสฺส เต อัย
อสฺสตรสฺส หิ คทรโก ปิตา

ข้าแต่พระราชารู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ทรงสำคัญอย่างนั้นว่า
 ปิตาประเสริฐกว่าบุตร ฟาของพระองค์ก็ประเสริฐกว่าม้าอัสตร
 เพราะว่าฟาเป็นพ่อของม้าอัสตร ฯ และก็ครั้นพระมหาสัตว์กล่าว
 อย่างนั้นแล้วกราบทูลว่า ถ้าปิตาประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลาย ขอได้
 ทรงรับปิตาของข้าพระเจ้าไว้ ถ้าบุตรประเสริฐกว่าปิตา ขอได้ทรง
 รับข้าพระเจ้าไว้ เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ฯ พระเจ้าวิเทหราชได้
 ทรงฟังคำนั้นก็ทรงโลมหนัก ฯ ราชบริพารทั้งปวงก็แซ่ซ้องสาธุการว่า
 มโหสถบัณฑิตกล่าวข้อนุเคราะห์แล้ว ฯ เสียงตบมือ และยกแผ่นผ้า
 เป็นอันมากได้เป็นไปแล้ว ฯ บัณฑิตทั้ง ๕ นายต่างมีหน้าออกตรอมใจ
 ชบเซาไปตามกัน ฯ ปรากฏว่า บุคคลผู้ไม่รู้คุณแห่งมารดาปิตา
 เช่นกับพระโพธิสัตว์ย่อมไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้นเหตุไรพระโพธิสัตว์จึง
 ทำอย่างนี้ ฯ วิสัชนาว่า พระโพธิสัตว์นั้นได้ทำอย่างนั้น เพื่อประสงค์
 จะดูหมิ่นบิดาก็หาไม่ ก็แต่พระราชาส่งข่าวไปว่า ให้ส่งม้าอัสตร
 หรือม้าประเสริฐกว่าม้าสามัญมาถวาย เพราะฉะนั้นจึงทำอย่างนั้น
 เพื่อจะทำข้อนุเคราะห์ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะประกาศความที่ตนเป็นบัณฑิต
 และเพื่อจะทำอาจารย์ทั้ง ๕ มีเสนาเป็นต้นให้จ้านน ฯ ข้อนุเคราะห์าจบ ฯ
 พระเจ้าวิเทหราชทรงยินดี จึงพระเต้าทองคำอันเต็มด้วยน้ำ
 หอมทรงหลังน่านนในมือแห่งสิริวิกรมกเศรษฐิ พระราชทานให้ปกครอง
 ปาจิณยวมัชฌคาม แล้วตรัสว่าเหล่าอนุเศรษฐิให้บำรุงสิริวิกรมกเศรษฐิ

แล้วให้ส่งเครื่องสรรพาลังการพระราชทานแก่นางสนมนาเทวีมารดาพระ
 โพลีสต์วี่ ทรงเลื่อมใสในขัญหาพากัตรีสกะเศรษย์ผู้เพื่อจะทรงรับพระ
 โพลีสต์วี่ไว้เป็นราชบุตรที่รักของพระองค์ว่า คู่ก่อนคฤหบดีผู้เจริญ
 ท่านจงให้มโหสถบัณฑิตไว้เป็นราชบุตรแห่งเรา ฯ เศรษย์ผู้ทูลคำน
 ว่า ข้าแต่สมมติเทพ มโหสถบุตรข้าพระบาทนี่ยังเด็กนัก จนถึง
 วันนึ่ กลิ่นน่านมในปากของเขายังไต่กลิ่นอยู่ ต่อในกาลเมื่อเขอ
 เป็นผู้ใหญ่ เขอจึงอยู่ในราชสำนัก ฯ พระราชาตรัสว่า จำเต็ม
 แต้นไป ท่านอย่าห่วงใยในมโหสถเลย มโหสถนึ่จักเป็นราชบุตร
 ของเราแต่วันนี้ไป เราพอจะเลี้ยงบุตรของท่านได้ ท่านจงกลับบ้าน
 เกิด ตรัสฉะนั้นแล้วมพระราชานุญาตให้เศรษย์ผู้กลับบ้าน ฯ เศรษย์
 ถวายบังคมบรมกษัตริย์แล้วสรวมกอดคมโหสถ ให้นอนแนบอก จุม
 พิตศรัยะ ให้ โอวาทแก่มโหสถว่า แน่พ่อคงดวงใจ คงดวงตา
 อันประเสริฐ พ่อมโหสถผู้บัณฑิต พ่ออย่าทำบิดาให้หาที่พึ่งมิได้ จำ
 เต็มแต่นไปพ่อจงบำรุงพระราชาของเราทั้งหลายด้วยความไม่ประมาท
 เกิด ฯ มโหสถไหว้บิดาแล้วกล่าวว่ายบิดาอย่าวิตกเลย แล้วส่งให้
 บิดากลับเคหสถานแห่งตน ฯ พระราชาตรัสถามมโหสถว่า เจ้าจัก
 เป็นข้าหลวงเรือนในหรือข้าหลวงเรือนนอก พระโพลีสต์วี่คิดว่า บรวาร
 ของเรามีมาก ควรเราจักเป็นข้าหลวงเรือนนอก จึงกราบทูลว่า ข้า
 พระเจ้าจักเป็นข้าหลวงเรือนนอก ฯ ลำดับนั้นพระราชาราชจึงพระราช
 ทานเคหสถานอันสมควร แล้วพระราชทานสะเบียงแลเครื่องอุปโภค

ทั้งปวงตลอดถึงบริวารพันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่นั้นมามโหสถบัณฑิตก็ขอร้อง
 พระราชา ๆ ฝ่ายบรมกษัตริย์ทรงใคร่จะทดลองมโหสถต่อไป ๆ
 ก็กาลนั้น แก้วมณีได้มอยู่ในร่างกายบนต้นตาลต้นหนึ่งที่มี
 สระโบกขรณี ไม่ไกลประตูเบื้องทักษิณแห่งพระนคร ๆ เงามอง
 แก้วมณีนั้นปรากฏในสระโบกขรณี ๆ จนทั้งหลายทูลแต่พระราชาว่า
 แก้วมณีมีอยู่ในสระโบกขรณี ๆ พระราชาตรัสเรียกเสนาทนต์
 ทามว่า นายอาจารย์เสนา ได้ยินว่ามณีรัตนะปรากฏในสระโบกขรณี
 จึงให้นำมาอย่างไร ครั้นเสนาทนต์ว่า ควรให้วิคนำมา พระเจ้าค๊ะ
 จึงทรงมอบการทำนั้นให้เป็นภาระแห่งเสนาทนต์ ๆ เสนาทนต์คนเป็น
 อันมากให้ประชิดกันวิคนำโกยมออกมาจากสระโบกขรณี แล้วขุดพื้น
 ก็หาเห็นแก้วมณีไม่ ๆ ในเมื่อน้ำเต็มในสระโบกขรณี เงามแก้วมณี
 ก็ปรากฏออก ๆ เสนาทนต์จึงไม่เห็นแก้วมณีนั้นอีก ๆ แต่
 บรมกษัตริย์ตรัสเรียกมโหสถมาตรัสว่า แก้วมณีดวงหนึ่งปรากฏใน
 สระโบกขรณี อาจารย์เสนาให้นำน้ำแลโคลนออกจากสระโบกขรณี
 ก็ทั้งขุดพื้นก็ไม่เห็นแก้วมณีนั้น ในเมื่อน้ำเต็มในสระโบกขรณี เงาม
 แก้วมณีก็ปรากฏออก เจ้าสามารถจะให้เอาแก้วมณีนั้นมาไต่หรือ ๆ
 มโหสถกราบทูลสนองว่าขอค้นหาเป็นการหนักไม่ ข้าพระเจ้าจึงแต่งตั้ง
 แก้วมณีนั้นถวาย ๆ พระราชาได้ทรงฟังก็คิดพระหฤทัยทรงคิดว่า เรา
 จึงถูกกำลังขบถของมโหสถ ในวันนี้ ก็เสด็จพร้อมด้วยราชบริวารไป
 สู่ฝั่งสระโบกขรณี ๆ พระมหาเสถียรยนต์แห่งแลคุมณรัตนะก็รู้ว่า แก้ว
 มณีไม่มีในสระโบกขรณีมีอยู่ที่ต้นตาล จึงกราบทูลว่า แก้วมณีไม่

มีในสระโบกขรณีพระเจ้าค่ะ ครั้นรับสั่งว่า แก้วมณีปรากฏในน้ำไม่ใช่
หรือ จึงให้นำภาชนะสำหรับชั่งน้ำมายังน้ำให้เต็มแล้ว กราบทูลว่า
ข้าแต่สมเด็จพระเทพ ขอพระองค์ทอดพระเนตร แก้วมณีหาได้ปรากฏ
ในสระโบกขรณีแห่งเดียวไม่ ปรากฏแม้ในภาชนะน้ำ ครั้นรับสั่งถาม
ว่า เจ้าบัณฑิต ก็แก้วมณีอยู่ที่ไหน จึงกราบทูลสนองว่า ข้าแต่สมมติ
เทพ เเงาปรากฏในสระโบกขรณีข้างในภาชนะน้ำข้าง แก้วมณีไม่
ได้มีอยู่ในสระโบกขรณี ก็แต่แก้วมณีอยู่ในร่างกายบนต้นตาล ขอ
ได้ให้ราชบริพารขึ้นไปนำลงมาถวายเถิด ฯ พระราชาก็ตรัสให้ราช
บริพารขึ้นไปนำแก้วมณีลงมา ฯ มโหสถรับแก้วมณีจากราชบริพาร
ต่อพระราชหัตถ์ ฯ มหาชนต้องสาธุการแก่มโหสถ บริภาสเสนก
อาจารย์ ชมเชยมโหสถว่า มณีรัตนอยู่บนต้นตาล เสนกเขลา
ยังคนเป็นอันมากให้ขุดสระโบกขรณี ส่วนมโหสถบัณฑิตไม่ทำตั้ง
นั้น ฯ บรมกษัตริย์ทรงไสมนัสพระราชทานสร้อยมุกดาหารเครื่อง
ประดับพระคอกของพระองค์แก่มโหสถ พระราชทานสร้อยมุกดาวลี
แก่กุมารผู้บริวารพันหนึ่งของมโหสถ ฯ พระองค์ทรงพระอนุญาต
การรับราชกิจแก่พระโพลีสัตวทั้งบริวารโดยนิยมนั้น ฯ ปีญาหา ๑๘
ข้อ จบ ฯ

อีกวันหนึ่ง พระเจ้าวเทพบรมกษัตริย์ เสด็จไปราชอุทยาน
กับมโหสถ ฯ กาลนั้นมกังก้าวหนึ่งอยู่บนชัมประตุ เห็นพระราช
เสด็จมากลางจากบนชัมประตุหมอบทแผ่นดิน ฯ พระราชาทอดพระ
เนตรเห็นกริยาของมกังกำนันจึงตรัสถามว่า แน่บัณฑิต กิ่งก้านทำ

อะไร ๆ มโหสถโพธิสัตว์กราบทูลตอบว่า กิ่งก้านถวายเป็นพระ
 เจ้าค่ะ พระราชาธิบดีสั่งว่า การถวายเป็นของกิ่งก้านอย่างนี้ไม่มี
 ผลก็หาไม่ ท่านจงให้ โภคสมบัติแก่มัน ๆ มโหสถทูลว่า กิ่งก้าน
 นั้นหาต้องการด้วยทรัพย์ไม่ ควรพระราชทานเพียงแต่ของกินก็พอ ๆ
 ครั้นรับสั่งถามว่า มันกินอะไร ทูลตอบว่ามันกินเนื้อ แล้วตรัส
 ซักถามว่า มันควรไต่ราคาเท่าไร ทูลว่า ราคาราวกากนกหนึ่ง
 จึงตรัสสั่งราชบริพารหนึ่งว่า รางวัลของหลวงเพียงกากนกหนึ่งไม่ควร
 เจ้าจงนำเนื้อราคากิ่งมาสักมาให้มันกินเป็นนิตย์ ๆ ราชบริพารรับพระราช
 โองการทำดังนั้น จำเดิมแต่นั้นมา ๆ วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถคน
 ไม่ฆ่าสัตว์ ราชบริพารนั้นไม่ได้เนื้อจึงเจาะกิ่งมาสักกั้นเอาด้วยร้อยผูก
 เป็นเครื่องประทศยทศอมัน ๆ ลำคยนั้น ความถอตัวก็เกิดขนแก่
 กิ่งก้านนั้น อาศัยมันมิ่งมาสักกั้นนั้น ๆ วันนั้นพระราชาเสด็จไปราช
 อุตยาน ๆ กิ่งก้านนั้นเห็นพระราชาเสด็จมากก็ทำตนเสมือพระราชา
 ด้วยเหม่อนจะเข้าใจว่า พระองค์มีราชทรัพย์มากหรือ ตัวเราก็มียมาก
 เหม่อนกัน ด้วยอำนาจความถอตัวอันอาศัยทรัพย์กิ่งมาสักกั้นเกิดขน
 ไม่ลงจากขนชุ่มประตุหมอยยกศิระร้อนไปมาอยู่บนชุ่มประตุ ๆ พระเจ้า
 วิเทหราชได้ทอดพระเนตรเห็นกิริยาของมัน เมื่อจะดำรัสถามมโหสถ
 ว่า มณะเจ้าบณทิต วันนมันไม่ลงมาเหมื่อนในก่อน เหตุเป็นอย่างไร
 หรือ จึงตรัสคาถานว่า

นาย ปุเร อุนนมติ ไตรณคุเค กกณญโก
 มโหสถ วิชานาหิ เกณ ฤทโธ กกณญโก

กึ่งก้านไม้ลงจากบนซุ้มประตูหมอบเหมื่อนในก่อน เจ้าจิ้งจอก
กึ่งก่ากระต้างด้วยเหตุไร ฯ

ลำดับนั้น มโหสถรู้ว่า ในวันอโยสถคนไม่ฆ่าสัตว์ มันอาศัย
กึ่งมาสกทราชบรุษยกไว้ทคอเพราะหาเนื้อให้กินไม่ได้ อันความถือ
ตัวของมันจึงเกิดขึ้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า

อลทตฺตปฺพุพฺพิ ลทฺตฺตาน อทฺตมมาสกํ กกณฺณโก
อติมณฺณตี ราชานํ เวเทหํ มิถิลคฺคหํ

กึ่งก่าได้กึ่งมาสกซึ่งไม่เคยได้เช่นในก่อน จึงทูลมันพระราช
ผู้เป็นอิสสระของชาวแคว้นวิเทหะ ผู้ดูแลหาซื้อเมืองมิถิลา ฯ พระ
ราชาตรัสให้เรียกราชบรุษนั้นมารีบส่งถาม ก็ได้ความสมจริงดังนั้น
ก็ทรงเลื่อมใสในพระโพธิสัตว์เกินเปรียบด้วยเห็นว่า อธิษาศัยของ
กึ่งก่า มโหสถไม่ได้ถามอะไรก็รู้ได้ ทูลพระสัพพัญญูพุทธเจ้า
อธิษาศัยเวในยสัตว์ฉะนั้น จึงพระราชทานส่วยที่ประตูทั้ง ๕ แก่พระ
โพธิสัตว์ ก็แต่กรวักกึ่งก่าทรงปรารถนาจะให้ฆ่าเสีย ฯ มโหสถทูลห้าม
พระราชาวีว่า ธรรมคาสัตว์ตรึงฉานหาขัญญามีได้ ขอพระองค์อ
พระหฤทัยเสียเถิด ฯ ขัญหากึ่งก่าจบ ฯ

ครั้นนั้นมีมาณพคนหนึ่งชอขึงคุตตระไปเมืองตักกสิลา เมอ
เรียนศิลปะในสำนักอาจารย์ทศปาโมกข์ก็เรียนรวดเร็ว ฯ มาณพ
นั้นให้ทรัพย์เครื่องตอขคุณแล้วลาอาจารย์กลับบ้าน ฯ ก็ธรรมเนียม
มีอยู่ว่า ถ้าธิดาในสกุลนั้นเป็นผู้เจริญวัย อาจารย์ต้องยกให้แก่ศิษย์
ผู้ใหญ่ ฯ ธิดาของอาจารย์นั้นมีอยู่นางหนึ่ง รูปงามเปรียบด้วย

นางเทพอัปสร ๓ ลำคายนนอาจารย์กล่าวกระบังคุดตราบาณพนันว่า
 เราให้ธิดาแก่เจ้า ๆ จงพาไปด้วย ๆ ก็แต่มาณพนันไม่ใช่ผู้มีบุญ
 เป็นคนกาฬกัณณี ๆ ส่วนนางกุมาริกาเป็นผู้มีบุญมาก ๆ จิตต์
 ของบังคุดตราบาณพมิได้ปฏิบัติเพราะเห็นนางกุมาริกานั้น ๆ มาณพ
 นันแม่ไม่ปรารถนานางกุมาริกานั้นก็ต้องรับด้วยคิดว่า เราจักไม่ทำ
 ลายคำของอาจารย์ ๆ ทิศาปาโมกขพราหมณ์ได้ให้ธิดาแก่มาณพ
 นัน ๆ มาณพนันนอนนันทนอนนมิสรอนตกแต่งแล้วในเวลารাত্রี ให้
 ละอายใจในเพราะนางกุมาริกามาชนไปนอนด้วย ก็ลงจากทนอน
 นอนทภาคพน ๓ ฝ่ายนางกุมาริกกลงมาสำนักแห่งมาณพนันนอน
 ด้วย ๆ มาณพก็ลุกขึ้นไปบนทนอน ๆ นางกุมาริกาก็ขึ้นไปยังท
 นอนอก ๆ พอนางกุมาริกานอนไป มาณพนันก็ลงจากทนอน นอนท
 ภาคพนอก ๆ ซอว่ากาฬกัณณียอมไม่ร่วมกบสิริ ๆ นางกุมาริกา
 นอนทนอน มาณพนันนอนทภาคพน ๓ มาณพนันยังกาลให้ล่วง
 ไปอย่างนั้นสิ้นสี่ปีคาหะหนึ่ง ก็พานางกุมาริกานั้นไหว้อาจารย์ออกจาก
 พระนครตักกสิลา ๓ แม้สักว่าพูดกันในรวางทางยอมไม่มี ๓
 ๓๒ ๒ ผู้หาความปรารถนามิได้ ได้มาถึงกรุงมิถิลา ๓ ฝ่าย
 บังคุดตราบาณพเห็นตนมะเคอตนหนึ่งเต็มไปด้วยผลในทโกล์พระนคร
 อันความหิวเขียดเขียดพิกชนสู่ตนไมนน เคียวกินผลมะเคอ ๓ ฝ่าย
 นางกุมาริกานันเป็นผู้หิวโหยไปสู่โคนต้นมะเคอนันกล่าวว่า ข้าแต่เจ้า
 ท่านจงทิ้งผลลงมาให้ข้าพเจ้าบ้าง ๓ บังคุดตราบาณพนั้นกล่าวตอบว่า
 มอตนของเจ้าไม่มีหรือ เจ้าจงขึ้นมาเก็บกินเอง ๓ นางก็ขึ้นไปเก็บ

เคียวกิน ๆ มาณพินันรุ้ความทนางชนมา กิรบลงลอมสะต้นมะเคือ
 ไร่ควยหนามแล้วกล่าวว่ เราพินจากหญิงกาฬกัณณี แล้วหนีไป ๆ
 นางกุมารเมื่อไม่อาจลงกัณงอยู่บนนั้นเอง ๆ วันนั้นพระเจ้าวิเทห-
 ขัตยราชเสด็จราชอุทยานเล่นในราชอุทยานนั้นแล้ว เวลาเย็นเสด็จประ-
 ทับนั่งบนคอช้างจะเสด็จเข้าสู่เมือง ทอดพระเนตรเห็นนางกุมารนน
 มีพระหฤทัยปฏิพัทธ์ในนาง จึงตรัสสั่งให้ถามว่า นางมีผู้หวงแหน
 หรือหาไม่ ๆ นางแจ้งว่าสามีของนางซึ่งสกุลตกแต่่งมียู่ ก็แต่
 เขายังขาดพาเขาไหนดบนนทงเสียแล้วหนีไป ๆ อมาตย์กราบทูลความ
 นั้นแก่พระราชธา ๆ พระราชาทรงดำริว่า ภันชะไม่มีเจ้าของตก
 เป็นของหลวง จึงให้นำนางลง ขนคอช้างนำไปราชันนิเวศน์อภิเษก
 สถาปนาไว้ในทอกรมเหษี ๆ พระนางเป็นทรรักเป็นที่ยิ่งใจให้เอียบ
 อาบแห่งพระราชธา ๆ ชนทงหลายรู้ออกพระนามของพระนางนนว่า
 อุตมพรเทวี เพราะพระราชธาได้พระนางมาแต่อุตมพรพฤกษ์ ๆ ครั้ง
 นนวันหนึ่ง เจ้าหน้าที่ยังชวบ้านใกล้ประตูเมืองให้แฉ้วถางทาง เพื่อ
 ประโยชน์แก่อนเสด็จราชดำเนินสู่สวนหลวง ๆ บึงคุดครมาณพเมื่อ
 ทำการจ้าง โจงกระเบนมันถางทางควยจอบ ๆ ในเมื่อทางยังไม่
 แล้ว พระราชาประทับบนรถทงกบควยพระนางอุตมพรเทวีเสด็จออก
 จากพระนคร ๆ พระนางอุตมพรเทวีได้ทอดพระเนตรเห็นบึงคุดคร-
 มาณพผู้กาฬกัณณินนแฉ้วถางทางอยู่ เมื่อทอดพระเนตรมาณพนน
 ด้วยนิกในพระหฤทัยว่า บุรุษกาฬกัณณินนไม่สามารถจะทรงสิริเห็น
 ปานคิงนไว้กัทรงพระสรवल ๆ พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระนาง

ทรงพระสรวลก็กริ้วตรัสถามว่า หัวเราะอะไร ฯ พระนางกราบทูลว่า
 ข้าแต่สมเด็จพระเทพฯ บรมพี่นางทางนเป็นสามัคคนเก่าของข้าพระบาท ยิ่ง
 ข้าพระบาทให้ ขนต้นมะเคือแล้วเอาหนามสะวงไว้แล้วไป ข้าพระบาท
 แลคเขาแล้วคิดว่า บรมภาพักณเณไม่สามารถจะทรงสิริเห็นปานคัง
 นไว้จึงหัวเราะ ฯ พระราชาตรัสว่า เธอกล่าวมุสา เธอเห็นอะไรอื่น
 เราจักฆ่าเธอ ตรัสฉะนแล้วขับพระแสงดาบ ฯ พระนางมีความ
 เกรงกลัวพระราชอาญาจึงกราบทูลว่า ขอพระองค์ตรัสถามขัณขิต
 ทังหลายก่อน ฯ พระราชาจึงตรัสถามเสนกว่า ท่านเชื่อหรือ ฯ
 เสนกทูลว่า ข้าพระเจ้าไม่เชื่อ ชายอะไรจะละสตริเห็นปานคังนไป
 พระเจ้าคะ ฯ พระนางอุทุมพรไต่ทรงสตัยถ้อยคำแห่งเสนกยิ่งกลัว
 พระราชอาญาเหลือเกิน ฯ ลำคัขนนพระราชาทรงจินตนาการว่า
 เสนกจะรู้อะไร เราจักถามมโหสถ เมื่อจะตรัสถามมโหสถ จึง
 ตรัสคาวานว่า

อิตถึ สียา รูปวัตตี สจ สีสวัตตี สียา

ปฺริโส ตํ น อิจฺเจยฺย สทฺทหาสี มโหสธ

คูก่อนมโหสถขัณขิต สตริรูปงาม และนางสมบุรณทวียอาจารย์
 มรรยาท บรมไม่พียงปรารธนาสตรนน เจ้าเชื่อหรือ ฯ

มโหสถโพธิสตรวไต่พวงกระแสงพระราชตำรสนน จึงกล่าวคาวาน
 กราบทูลสนองว่า

สทฺทหาสี มหาราช
 สรี จ ภาพกณฺณี จ

ปฺริโส กุพฺภโค สียา
 น สเมนฺตี กุทาจนํ

ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์เชอ ขรรษผู้หาบุญมิได้พึงม
สิริภักภาพักณณโกลกกัน คจผิงทะเล ฟากข้าง นกขฟาก ข้างโน้น
หรือคจทองฟากขปนคิน ๑

พระราชาทรงทราบเหตุการณ์นั้นตามคำของมโหสถ หายทรง
พิโรธ ๑ ทรงยินดีมีราชดำรัสว่า แนะเจ้าขณทิต ถ้าไม่ไต่เจ้า
วนน ข้าจะเสียมจาก สัตร์รัตนะเห็น ปานคิงนควยด้วยคำแห่งเสนกผู้
เขลา ข้าไต่นางนไวอาคัยเจ้า ตรัสชมฉะนแล้ว พระราชทานกหาปณะ
แสนหนึ่งแก่มโหสถ ๑ ฝ่ายพระราชเทวีถวายบังคมพระราชแล้ว
กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ข้าพระองค์ไต่ชีวิตเพราะอาคัยมโหสถ
ขณทิต ข้าพระองค์ปรารถนาพระพรเพื่อ ให้มโหสถขณทิต
ตั้งอยู่ในที่เป็นนองชาย ๑ พระเจ้าวิเทหราชก็พระราชทานพรแก่
พระนางว่า คิละ เธอจงรับพร เราให้พรแก่เธอ ๑ พระนางจึงกราบ
ทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า จำเดิมแต่วันน ข้าพระองค์ไม่บริโภคอะไร ๑
มีรสอ้อยเวนนองชาย ตั้งแต่นั้นไป ข้าพระองค์จึงไต่เพื่ออันให้เบ็ด
ประตในเวลาหรือมิใช่เวลาส่งของมีรสอ้อยไปให้นองชายนัน ข้าพระ
องค์ขอรับพระพรน ๑ พระราชาทรงอนุญาติ ๑ ขันญาสิริภาพัก
ณณ จข ๑

วันอนพระเจ้าวิเทหกษัตริย์เสวยเส้าแล้วเสด็จดำเนินไปมาณ
รวางพนยาวแห่งปราสาท เมื่อทอดพระเนตรออกไปโดยช่องพระ
แกล ไต่ทอดพระเนตรเห็นแพะ ๑ สุนัข ๑ ทำความชมเชยกันเป็น
เพื่อน ๑ ไต่ยินว่าแพะนั้นกินหญ้าในโรงช้างที่เขาทอดไวหน้าช้าง ๑

ยังมีโทษ ๑ ลำคายนคนเลียงข้างทั้งหลายตแพะนั้นให้ออกไป ๑
 คนเลียงข้างคนหนึ่งไล่ติดตามแพะนั้นซึ่งร้องหนีไปโดยเร็ว ตขวาง
 ลงทหลังแพะควยท่อนไม้ ๑ แพะนั้นแอนหลังโตทุกขเวทนาไปนอน
 ใกล้คังอาศัยฝาใหญ่ในราชคฤหาสน์ ๑ วันนั้นสุนัขเคียวกินกระดูก
 และหนังเป็นตันที่ห้องเครื่องหลวงจนผ่องพิ ในเมื่อพ่อครัวจตุตถา-
 ทหารแล้วออกไปข้างนอกผิงเหงือในสระ มันโตกลืนปลาเนื้อไม่อาจอด
 กลืนความอยาก ก็เข้าไปในห้องเครื่องยังเครื่องขีตภาชนะให้ตกลง
 แล้วเคียวกินเนื้อ ๑ ฝ่ายพ่อครัวโตยนเสียงภาชนะก็เข้าไปทางเสียง
 ที่โตยนั้น เห็นสุนัขกำลังกินเนื้ออยู่ ก็ยึดประตูประหารสุนัขนั้น
 ควยก่อนกินและท่อนไม้ ๑ สุนัขนั้นก็ทิ้งเนื้อที่เคียวกินจากปาก
 ร้องวิ่งหนีออกไป ๑ พ่อครัวรู้ความที่สุนัขนั้นหนีออกไปจึงติดตาม
 ไปประหารขวางทหลังควยท่อนไม้ ๑ สุนัขก็แอนหลังยกเท้าข้าง
 หนึ่งเข้าไปในทแพะนอน ๑ ลำคายนแพะถามสุนัขนั้นว่า เพื่อน
 แอนหลังยกเท้าข้างหนึ่งมาด้วยเหตุไร ลมเสียดแทงเพื่อนหรือ ๑
 ฝ่ายสุนัขถามว่า เพื่อนแอนหลังนอนอยู่ ลมเสียดแทงเพื่อนหรือ ๑
 ต่างก็แจ้งเรื่องแห่งกัน ๑ ลำคายนแพะจึงถามสุนัขนั้นว่า เพื่อน
 สามารถจะไปสู่โรงครัวอีกหรือ ๑ สุนัขตอบว่า ข้าไม่อาจแล้ว เมื่อ
 ข้าไปชีวิตจะไม่มี ก็เพื่อนสามารถจะไปสู่โรงข้างอีกหรือ ๑ แพะ
 ตอบว่า ถึงหากไม่กล้าไปที่โรงข้างนั้น เมื่อข้าขึ้นไป ชีวิตก็จะ
 ไม่มี ๑ ลัตวทั้ง ๒ คิดหาอุบายว่า บัดนี้เราทั้ง ๒ จักเป็นอยู่ได้
 อย่างไรหนอ ๑ แพะจึงพูดกะสุนัขว่า ถ้าเราทั้ง ๒ อาจอยู่ร่วมกัน

อชายกมี คอตงแต่นไป เจ้างงไปโรงช่าง พวกคนเลี้ยงชวงจก
 ไม่สงสัยในตัวเจ้าทวยเห็นว่า สัตว์นไม่กินหญ้า เจ้าพงนำหญ้ามา
 เพื่อฆ่า ส่วนขากจกเข้าไปในโรงครัว พ่อครัวจกไม่รังเกียจในตัวขาคอย
 เห็นว่า สัตว์นไม่กินเนื้อ ขากจกนำเนื้อมาเพื่อเจ้า ๑ สัตว์ทง ๒
 ตกลงกินว่าอชายนโตการ สุนขิงไปโรงช่างคาบพอนหญ้านำมาวาง
 ไว้ใกล้หลังฝาใหญ่ ๑ ฝ่ายแพะไปสู่อห้องเครื่องคาบก้อนเนื้อเต็มปาก
 นำมาวางไว้ใกล้ทนนเอง ๑ สุนขกเคียวกินเนื้อ ๑ แพะเคียว
 กินหญ้า ๑ สัตว์ทง ๒ นั้นพร้อมเพรียงชอบพอกันอยู่ใกล้หลังฝา
 ใหญ่ ๑ พระเจ้าวิเทหราชทอดพระเนตรเห็นความที่แพะและสุนัข
 ทง ๒ นั้นชอบกันโดยเป็นเพื่อน จึงทรงจินตนาการว่า เหตุการณ์
 ที่เรายังไม่เคยเห็นเราได้เห็นแล้วในวันนี้ แต่ก่อนมาสัตว์ทง ๒ นี้
 เป็นศัตรูกัน มาอยู่ร่วมกันได้ ในบัดนี้ เราจะจับเหตุการณ์ทำเป็น
 ขัญหาตามบัณฑิตทั้งหลาย บัณฑิตใดไม่รู้ขัญหา นี้ เราจักขบขัญหา
 นั้นจากแคว้น ก็แต่เราจักสักการะแก่บัณฑิตผู้รู้ เพราะบัณฑิตอันรู้
 อย่างนี้ไม่มี วันนหมดเวลาแล้ว พรุ่งนี้เราจักถามบัณฑิตเหล่านั้น
 ในเวลามาทำการในหน้าที่ ๑ รุ่งขึ้นในเมื่อบัณฑิตทั้งหลายมานั่งทำ
 การในหน้าที่ของตนแล้ว เมอจะตรัสขัญหาจึงทรงภาษิตคาถานว่า

เยส น กทาจิ ภูตปุพพ์
 สจสิ สตุตปทมปิ อิมสมิ โลกเก
 ซาตา อมิตตา เทว สहाया
 ปฏิสนถาย จรนติ กิสส เหตุ

ความที่สัตว์เหล่าใดเป็นเพื่อนกันในโลกนี้ แม้ไปด้วยกันสัก
๗ ก้าวไม่เคยมีในกาลไหน ๆ สัตว์ทั้ง ๒ อันเป็นศัตรูกันมาเป็นเพื่อน
ประพฤติกุศลด้วยกันได้ เพราะเหตุอะไร ๆ ครั้นทรงภษิตฉะนั้นแล้ว
จึงตรัสคาถาอย่างนอกว่า

ยที เม อชฺช ปาตฺราสกาเต
ปญฺหิ น สกฺกณฺธาถ วุตฺตเมตฺติ
รณฺฐา ปพฺพาชยิสฺสามิ โว สพฺเพ
น หิ มมตฺโต ทปฺปญฺญาชาติเกหิ

ถ้าเวลากินอาหารเช้าแล้ววันนั้น ท่านทั้งหลายไม่สามารถกล่าว
แก่ บัญหานั้นของเรา ๆ จักขยับท่านทั้งปวงจากแคว้น เพราะเราหาต้อง
การด้วยเหล่าคนเขลาไม่ ๆ

เสนกนั่งอยู่ที่ต้นอาสนะ มโหสถนั่งอยู่ที่สกลอาสนะ ๆ พระมหา
สัตว์พิจารณาบัญญัตินั้นยังไม่เห็นเนื้อความจึงคิดว่า พระราชาองค์นั้นมี
พระชวณะเฉื่อยช้าไม่สามารถจะทรงจับคดีบัญญัติ พระองค์คงจัก
ทอดพระเนตรเห็นอะไรแน่ วันหนึ่งเมื่อเราได้อโอกาสจักนำบัญญัติ
ออกแสดง อาจารย์เสนกจึงยกพระราชโองการให้ฟังวัน ๑ ในวันนั้น ด้วย
อุบายอันหนึ่งจะใดหรือ ๆ จนทั้ง ๓ นอกนั้นแลไม่เห็นอะไร ๆ เหมือน
คนเข้าไปในห้องมืดฉะนั้น ๆ เสนกแลดูพระโพธิสัตว์ด้วยมนสิการว่า
ความเป็นไปของมโหสถจะอย่างไรหนอ ๆ ฝ่ายมโหสถก็แลดูเสนก ๆ
เสนกรู้ความประสงค์ของพระโพธิสัตว์ด้วยอาการที่พระโพธิสัตว์แลดู
จึงคิดว่า บัญหานั้นยังไม่ปรากฏแก่มโหสถ เพราะเหตุนี้มโหสถจึง

ปรารถนาโอกาสวัน ๑ เรายังมโนรถของมโหสถให้เต็ม จึงสรรว
 ษณด้วยวิสาสะกษัตริย์พระราชาทูลว่า พระองค์จักชบษาพระบาทเกล้า
 ผู้ไม่สามารถกล่าวแก้ขัญหาจากแคว้นจริง ๆ หรือพระเจ้าค่ะ ฯ พระ
 ราชাত্রัสตอบว่า จริง ๆ ชัยยิตพิศ ฯ เสนกจึงทูลว่าพระองค์ทรง
 กำหนดขัญหานว่า ขัญหามเอนเดี่ยวหรือ ข้าพระเจ้าทั้งหลายไม่
 สามารถจะกล่าวแก้ขัญหาในวณน ขอได้ทรงงคหน้อยหนึ่ง ขัญหา
 มเอน ข้าพระเจ้าทั้งหลายจะกล่าวแก้ในท่ามกลางประชุมชน จะต้อง
 นั่งคิดในที่หนึ่ง ภายหลังจกทูลแก้แก่พระองค์ ขอได้โปรดพระราช
 ทานโอกาสแก่พวกข้าพระเจ้า เสนกกล่าวตงนแลคุมโหสถ แล้ว
 กล่าว ๒ คาถานว่า

มหาชนสมาคมมहि โมเร
 ชนโกลาหลสงคัมมहि ชาเต
 วิกขิตตมณา อเนกจิตตา
 ปญหิ น สกุกุณาม วตตุมเมตตี
 เอกคคจิตตา เอกเมกา
 รหสี คตา อตถานิ จินตยิตวา
 ปวิเวเก สมมสิตวาน ธีรา
 อถ วกขนติ ชนินท อตถเมตตี

ข้าแต่พระเจ้าจอมประชากร ในเมื่อสมาคมแห่งหมู่ชนอกทก ใน
 เมื่อชุมนุมแห่งชนโกลาหล ข้าพระองค์ทั้งหลายมีมนสพิงสราน มีจิตต์
 ไม่แน่วอยู่ที่เดียว ก็ไม่สามารถจะพยากรณ์ขัญหา(ทตริสถาม)นิน

นักปราชญ์ทั้งหลายมีจิตตมอารมณ์เดียว คน ๆ หนึ่งอยู่ในที่ลับ คิ
เนอความทั้งหลายพิจารณาอยู่ในสถานทีเงียบ ภายหลังจกกราบทูล
แก่เนอความนั้น ๆ

บรมกษัตริย์ได้ทรงสดับถ้อยคำแห่งเสนกกกิตพระหฤทัย ตรัส
คุกคามทงนว่า คแล้ว ท่านทั้งหลายจงคิด เมื่อแก่ไม้ได้ จกให้
ชยเสีย ๆ บณทิตทั้ง ๔ ลงจากพระราชนิเวศน์ ๆ เสนกจึงกล่าวกะ
บณทิตนอกรว่า พระราชาตรัสถามขัญหาสุขุม เมื่อพวกเขาแก่ไม้ได้
ภัยใหญ่จกเกิดขึ้น เหตุนี้ท่านทั้งหลายบริโภคสบายแล้วจงพิจารณา
ขัญหานั้นโดยชอบ ๆ ต่างคนไปเรือนของตน ๆ ๆ ฝ่ายมโหสถ
ลกไปส่สำนักพระราชเทวอุมพรทลถามว่า ข้าแต่พระเทวเจ้า วันน
หรือวานน พระราชาประทับอยู่ในที่โหนดาน ๆ พระนางอุมพรรบสั่ง
ว่า เมื่อวานนบรมกษัตริย์เสด็จไปมาทอดพระเนตรที่พระแกลณภายใน
พนย่าว ๆ แตนนพระโพธิสัตว์จึงคิดว่า พระราชาจักได้ทอดพระเนตร
เห็นเหตุอะไร ๆ โดยข้างนี้ ๆ จึงไปในที่นั้นแลดูภายนอกได้เห็น
กริยาแห่งแพะและสุนัข ก็ทำความเข้าใจว่า พระราชาทอดพระเนตร
เห็นสัตว์ทง ๒ นจึงทรงประพนธขัญหา จยเคาไคฉะนแล้วก็กลับไป
เคหสถาน ๆ ฝ่ายบณทิตทั้ง ๓ คิดแล้วไม่เห็นอะไรจึงไปหาเสนก ๆ
เสนกเห็นบณทิตทั้ง ๓ นนจึงถามว่า ท่านเห็นขัญหาแล้วหรือ ครน
ได้รบตอบว่ายังไม่เห็นจึงกล่าววว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น พระราชาจักชยท่าน
ทั้งหลายจากแคว้น ท่านทั้งหลายจกทำอย่างไร ครนบณทิตทั้ง ๓
ยอนถามว่า ก็ท่านเห็นหรือ ก็ตอบว่า แม้เราก็ยังไม่เห็น

ครั้นบิณฑิตทั้ง ๓ กล่าวว่่า เมื่ออาจารย์ไม่เห็น ข้าพเจ้าทั้งหลาย
 จะเห็นอะไร ก็เมื่อวานนี้เราทั้งหลายบนลอสหนาทในสำนักพระราช
 ว่่า จักคิดแก้ แล้วมาข้่าน บดิน พระราชาจักกรวพวกเรา
 ผู้แก้ไม่ได้ พวกเราจักทำอย่างไร จึงกล่าวว่่า บัญห้านอนเรา
 ทั้งหลายไม่อาจเห็น มโหสถจักคิดโตตั้งหลายร้อยนัย เพราะฉะนั้น
 ท่านทั้งหลายจงมาไปสำนักมโหสถด้วยกัณกัษเรา ฯ บิณฑิตทั้ง ๔
 ไปสู่ประตูคฤหสถานแห่งมโหสถ ให้แจ้งความที่ตนมาแล้วเข้าไป
 สู่เรือนปราสาทกันแล้วนั่งที่ควรส่วนหนึ่ง แล้วถามมโหสถว่่า บิณฑิต
 บัญหาท่านคิดโตแล้วหรือ ฯ พระโพธิสัตว์ตอบว่่า ในเมื่อข้าพเจ้า
 คิดไม่ได้ คนอื่นใครจักคิดโต เออ บัญหานั้นข้าพเจ้าคิดโตแล้ว ฯ
 ครั้นเมื่อบิณฑิตทั้ง ๔ กล่าวว่่า ถ้ากระนั้นท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้า
 บ้าง มโหสถจึงดำริว่่า ถ้าเราจักไม่บอกแก่บิณฑิตทั้ง ๔ นี้
 พระราชาจักกรวบิณฑิตทั้ง ๔ ขยเสียจากแคว้น พระราชทาน
 รัตนะ ๗ แก่เรา คนเขลาเหล่านี้อย่าได้ฉิบหายเลย เราจักบอก
 แก่พวกนี้ ดำริฉะนั้นแล้ว ให้บิณฑิตทั้ง ๔ นั่งเอนาคันตำแล้ว
 กล่าวว่่า ท่านทั้งหลายจงพยากรณ์อย่างนี้ ในกาลเมื่อบรมภษตรีย
 ตรีสถาม แล้วให้บิณฑิตทั้ง ๔ เรือนขาลประพนธ์เป็นคาถา ๔ คาถา
 แล้วส่งให้กลับไป ฯ ในวันที่ ๒ บิณฑิตเหล่านั้นไปสู่วราชบุณฐาน
 นั่งเอนาคันที่ลาภไว้ พระราชาตรีสถามเส่นกว่า บัญหาท่านรู้แล้ว
 หรือ ฯ เสนกจึงกราบทูลว่่า ข้าแต่มหाराชเจ้าเมื่อข้าพบาทไม่รู้

ใครคนอันจักรู้ ๆ ครั้นรัชสั่งให้กล่าว จึงภายิตคาถา โดยนิยาม
ที่เรียนมาแต่มี โหลธว่า

อุคคปุตตราชปุตติยานัน
อรพทมัส ปิย มนาปี
น เต สุขสสุส อเทนติ มัส
อท เมณฑาสสุส สุนเนน สุขยมสสุส

เนื้อแพะเป็นที่รักที่เจริญใจแห่งบุตรอมตัยและราชโอรส ชน
เหล่านั้นไม่บริโลกเนอสนช ครองนมิตรรธรรมแห่งแพะนั้นกับด้วยสนช
มีตอกัน ๆ

เสนกแม่กล่าวคาถาก็หารู้ความไม่ ๆ ฝ่ายพระเจ้าวเทหราช
ทรงทราบความเพราะปรากฏแต่พระองค์ เพราะฉะนั้นจึงรัชสั่งถาม
ปลุกกุสต่อไปด้วยเข้าพระราชหฤทัยว่าเสนกรู้แล้ว ๆ ฝ่ายปลุกกุสจึง
กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ใช่บัณฑิตหรือแล้วกล่าวคาถา โดยนิยามที่
เรียนมาแต่มี โหลธว่า

จम्म วิหนนติ เอพกสสุส
อสสุสปีฎฐตถุณนิ สุขสสุส เหตุ
น เต สุขสสุส อสสุสปีฎฐตถุณนิ
อท เมณฑาสสุส สุนเนน สุขยมสสุส

ชนทั้งหลายใช้หนึ่งแพะเป็นเครื่องลาคหลังมาเป็นเหตุแห่งความ
สุข ไม่ใช่หนึ่งสนชเป็นเครื่องลาคหลังมา ครองนมิตรรธรรมแห่งแพะ
นั้นกับด้วยสนชมีตอกัน ๆ เนื้อความไม่ปรากฏแม่แก่ปลุกกุส ๆ

ฝ่ายพระราชอาษาเข้าพระหฤทัยว่า ปลูกกุศล^๕นี้^๕เนื้อความ เพราะ
ปรากฏแก่พระองค์ จึงตรัสถามกามินท์ต่อไป ๑ กามินท์จึงกล่าว
คาถาโดยนิยามที่เรียนมาแล้วว่า

อาเวตลิตสังคิโก หิ เมณโฑ

น หิ สุนขสฺส วิสาณกานิ อตฺถิ

ติณภกฺโข มัสโสชโน จ

อถ เมณทสฺส สุนเนน สขฺยมสฺส

แพะมีเขานโค้งแท้จริง แต่เขาทั้งหลายแห่งสุนัขไม่มีเลย
แพะกินหญ้า หมากินเนื้อ ครึ่งนี้มีตรธรรมแห่งแพะนั้นก็ช่วยสุนัข
มีต่อกัน ๑ เนื้อความไม่ปรากฏแม่แก่กามินท์ ๑

พระราชอาษาเข้าพระหฤทัยว่า แม่กามินท์ก็รู้เนื้อความแล้ว จึง
รับสั่งถามเทวอินท์ต่อไป ๑ เทวอินท์ก็กล่าวคาถาโดยนิยามที่เรียน
มาแล้ว

ติณมาสี ปลาสมาสี เมณโฑ

น สุโน ติณมสี โน ปลาสี

คณฺเหยฺย สุนโข สส วิพาริ

อถ เมณทสฺส สุนเนน สขฺยมสฺส

แพะกินหญ้า กินไข่มุ่ สุนัขไม่กินหญ้า ไม่กินไข่มุ่ สุนัข
จับกระต่ายหรือแมวกิน ครึ่งนี้มีตรธรรมแห่งแพะนั้นก็ช่วยสุนัขมี
ต่อกัน ๑ เนื้อความไม่ปรากฏแม่แก่เทวอินท์ ๑

ลำดับนั้นพระราชเจ้าพระหฤทัยว่า แม่เทวทันตรีแล้วเพราะ
 ปรากฏแก่พระองค์ จึงรับสั่งถามมโหสถว่า คุณก่อนพ่อ แม่ตัวเจ้า
 รัชชัญหานั้นหรือ ฯ มโหสถโพธิสัตว์ทูลสนองว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า
 ตั้งแต่ออวจนถงภวคคพรหม ยกข้าพระบาทเสียใครอนจะรัชชัญหานั้น ฯ
 ครั้นรับสั่งให้กล่าว จึงกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงฟัง เมื่อจะประกาศ
 ความตักเจนนัปรากฏแก่ตน จึงภายิตหมวก ๒ คาถานว่า

อฏฺฐทตฺตปาโท จตฺตปฺปทสฺส เมณฺโฑ
 อฏฺฐนโฆ อทิสฺสมานกาโย
 ฉาทิยํ อahrti อยํ อิมสฺส
 มิสฺส อahrti อยํ อมฺสฺส
 ปาสาทวรคโต วิเทหเสณฺฑโฆ
 วิติหารํ อณฺโณณฺณโกชนานํ
 อททกฺขิ กิร สกฺขิตํ ชนินฺโท
 โภกฺกสฺส ปุณฺณมฺขสฺส เจตํ

แพะมีเท้ากึ่ง ๘ แห่งเท้า ๕ (๕ เท้า) มีกษแปต มีกายไม่
 ปรากฏ (ในกาลเมื่อนำเนอมา) สุนัขนำหน้ามาเพื่อแพะนี้ แพะนี้
 นำเนอมาเพื่อสุนัขนั้น พระชนินทรสมมติเทพ ผู้ประเสริฐกว่าชาว
 วิเทหรัฐประทับอยู่ณปราสาทอันประเสริฐ ได้ทอดพระเนตรเห็นการ
 นำอาหารมาแลกกันกิน โดยประจักษ์ และได้ทอดพระเนตรเห็นมิตร
 ธรรมนั้นแห่งสุนัขและแพะเอง ฯ

พระราชามาเมื่อไม่ทรงทราบความที่อาจารย์เหล่านั้นรับบัญชาอาศัย
พระโพธิสัตว์ ทรงสำคัญว่า บัณฑิตทั้ง ๕ รู้ด้วยกำลังปัญญาของตน
ก็ทรงโสมนัสตรัสพระคาถานี้ว่า

ลาภา วัต เม อนุปปรุปา
ยสุส เม อีหิสา ปณฺหิตา กุลมฺหิ
ปณฺหสุส คมฺภีรคตฺติ นิปฺนฺณมตฺถ
ปฏฺวิขุณฺนติ สุภาสิตน ธีรา

ลาภของเราไม่น้อยเลยที่มีบัณฑิตเช่นนี้อยู่ในราชสกุล เพราะ
ว่าบัณฑิตทั้งหลายต่างตลอดกเนอ ความของบัณฑิตอันลึกละเอียดด้วย
อินถาว่าด้วยดี ๆ ลำดับนั้นพระราชาทรงตำริว่า เราควรทำอาการยินดี
แก่บัณฑิตเหล่านั้นด้วยความยินดี เมื่อจะทรงยังอาการทรงยินดีใหม่
แจ้ง จึงทรงภาษิตคาถานี้ว่า

อสุสตรรณฺจ เอกเมกํ
ผิตํ คามวํ เอกเมกํ
สพฺเพสํ โว ทมฺมิ ปณฺหิตานํ
ปรปฺปตฺติตมโน สุภาสิตน

เรามีความพอใจยิ่ง ด้วยบัณฑิตที่กล่าวไปเพราะ ให้รณเทียมมี
ศีลธรรมหนึ่ง ๆ และบ้านช่วยอินเจริญบ้านหนึ่ง ๆ แก่ท่านทั้งหลาย
ผู้บัณฑิตทั้งปวง ครั้นตรัสฉะนั้นแล้ว พระราชทานสิ่งทั้งปวงนั้น ๆ
ด้วย
บัญชาแพะในทวาทสนิยาต จข ฯ

ฝ่ายพระราชเทวอัครมพรทรงทราบความที่บัณฑิตทั้ง ๔ รัชชัญญา
 อาศัยมโหสถ จึงทรงดำริว่า พระราชาพระราชทานรางวัลแก่บัณฑิต
 ทั้ง ๕ เป็นเหมือนนุทคนทำถั่วเชื่อมกับถั่วขาวให้ไม่แปลกกัน จึง
 เสด็จไปเฝ้าพระราชาทูลถามว่าใครทูลแก่รัชชัญญาถวาย ฯ พระราชา
 ตรัสตอบว่าบัณฑิตทั้ง ๕ ฯ พระราชาทูลว่า บัณฑิตทั้ง ๔
 รัชชัญญาของพระองค์อาศัยใคร ฯ พระราชาตรัสตอบว่า เราไม่รู้ ฯ
 พระนางอัครมพรจึงกราบทูลว่า บัณฑิตทั้ง ๔ เหล่านี้จะรู้อะไร
 มโหสถให้เรียนรัชชัญญาด้วยเห็นว่า คนเขลาเหล่านั้นอย่าได้ฉวยหาย
 เสียเลย ก็พระองค์พระราชทานรางวัลแก่บัณฑิตทั้งปวงเสมอกัน
 นั้นไม่สมควรเลย ควรจะพระราชทานแก่มโหสถให้พิเศษ ฯ
 พระราชาทรงเห็นว่ามโหสถนั้นไม่บอกความที่บัณฑิตทั้ง ๔ รัชชัญญาอาศัย
 คนก็ทรงโสมนัส เป็นผู้ใคร่จะทรงทำสักการะให้ยิ่งกว่า จึงทรง
 คิดว่า ยกไว้เถิด เราจักถามรัชชัญญาอันหนึ่งกะบุตรของเรา และ
 ทำสักการะใหญ่ในกาลเมื่อบุตรของเรากล่าวแก่ ฯ เมื่อพระราช
 ทรงคิดรัชชัญญาอันหนึ่ง จึงทรงคิดรัชชัญญาชื่อสิริมณฑะ (คือรัชชัญญา
 เทียบสิริคือสินทรัพย์มณฑะคือรัชชัญญาว่าไหนประเสริฐกว่า) วันหนึ่ง
 เวลาบัณฑิตทั้ง ๕ มาเฝ้านั่งสบายแล้วจึงตรัสแก่เสนากว่าจะตรัสถาม
 รัชชัญญา ฯ เสนกกราบทูลรับ ฯ พระราชาจึงตรัสประณมคาถา
 ในสิริมณฑะรัชชัญญาว่า

ปณฺฑายุเปตํ สิริยา วิหิณํ

ยสฺสสินํ วาปี อเปตปณฺณํ

ปุจฉามิ ตี เสนก เอตมตถิ
กเมตถ เสยโย กุสลา วทนต์

แนะนำอาจารย์เสนก เราถามเพื่อความนันทะท่าน ชั้นคาชน ๒ พวก
คือคนสมบุรณด้วยขัญญา แต่เลื่อมจากสิริ (คืออิสสระหรือทรัพย์)
และคนมียศแต่ไรขัญญา นักปราชญ์ยกย่องใครว่าประเสริฐ ๑ ได้
ย็นว่าขัญหานั้นสืบเนื่องมาจากวงศ์ของเสนก ด้วยเหตุนี้เสนกจึงได้ทูล
เฉลยขัญหานั้นได้ทันทว่า

ธรา จ พาลา จ หเว ชนินท
สิปปุปปนุณา จ อสิปปิโน จ
สุชาติมนโตปิ อชาติมสส
ยสสสินโน เปสสกรา ภวนต์
เอตมปิ ทิสวาน อหิ วทามิ
ปณโณ วิหิโน สิริมา ว เสยโย

ข้าแต่พระเจ้าจอมพระราชาธิบดี คนฉลาดหรือคนเขลา คนขริบุรณ
ด้วยศิลป์หรือหา ศิลป์มิได้ แม้มีชาติสูงก็ย่อมเป็นผู้รับใช้แห่ง
คนหาชาติมิได้แต่มียศ ข้าพระองค์เห็นความตงนงใจได้ทูลว่า
คนมีขัญญาเป็นคนเลวทราม คนมีสิริแลเป็นคนประเสริฐ ๑
พระเจ้าวเทหราชได้ทรงสคัยคำแห่งเสนกนั้นไม่ตรัสถามอาจารย์อีก ๓
คน เมื่อจะตรัสถามม โหสธบัณฑิตผู้ยังใหม่ในหมู่ซึ่งนั่งอยู่
จึงตรัส (คาถานี้) ว่า

ตุมปิ ปุจนามิ อโนมปณณ
มโหสธ เกวลธมมทสสิ
พาลิ ยสสสิ ปณทิติ อปโปภค
กเมตถ เสยโย กุสลา วทนติ

ดูก่อนมโหสถผู้มีปัญญาไม่ทราบ ผู้เห็นธรรมสิ้นเชิง เราถาม
เจ้า ในชน ๒ พวก นักปราชญ์ยกย่องใคร คนพาลผู้มียศ หรือ
บัณฑิตไม่มีโทษกว่าประเสริฐ ๆ ลำดับนั้นพระมหาสัตว์กราบทูลเตือน
พระราชินีให้คอยทรงสัทย์แล้วจึงภาษิต(คาถานี้)ว่า

ปาปานิ กมmani กโรติ พาโล
อิเชว เสยโย อิติ มนุญมาโน
อิธโลกทสสิ ปรโลกิ อทสสิ
อุภยตถ พาโล กลิมคคเหสิ
เอตมปิ ทิสวาน อหิ วทามิ
ปณโณ ว เสยโย น ยสสสิ พาโล

คนพาลย่อมทำกรรมเป็นบาปก็สำคัญว่าอิสสระยะของเราในโลกนี้
ประเสริฐ คนพาลเห็นโลกนี้เป็นปกติ ไม่เห็นโลกหน้าเป็นปกติก็ใคร่
เคราะห์ร้ายในโลกทั้ง ๒ ข้าพระองค์เห็นความเหล่านึ่งได้กราบทูลว่า
คนมีปัญญาประเสริฐแท้ คนเขลามียศจะประเสริฐอะไร ๆ เมื่อพระ
โพธิสัตว์ทูลดังนี้ พระราชินีทศพระเนตรเสนกแล้วท้าวว่า มโหสถ
สรรเสริญคนมีปัญญาว่า เป็นผู้สูงสุคมีไซหรือ ๆ เสนกจึงทูลว่า
มโหสถยังเด็ก กลืนน้ำนมในปากของเธอยังพุงจนนมมีไซหรือ เธอ
จะรู้อะไร ทูลฉะนแล้วจึงกล่าวคาถานี้ว่า

น สิปป์เมต วิทชาติ โภค

น พนฺชวา น สรฺร้าวกาโส

ปสฺเสพมฺคฺ สฺขเมธมานํ

สรฺรหฺนํ ภาชติ โครวินทํ

เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ

ปณฺโณ วิหฺโน สรฺริวาเสยโย

ศิลปิน หรือเผ่าพันธ์ หรือร่างกาย ย่อมหาได้จิตโภคสมบัติ
ให้ไม่ มหาชนย่อมคบหาโครวินทเศรษฐีผู้มีเขฬะไหลจากคางทั้ง ๒
ข้าง ผู้ถึงความสุข ผู้มีสิริตาชา ข้าพระองค์เห็นความตงนจึงทูลว่า
คนมีปัญญาเป็นคนเลวทราม คนมีสิริเป็นคนประเสริฐแท้ ๆ ท่าน
พรรณนาความเป็นไปของโครวินทเศรษฐี โดยกิริศัพท์ว่า เป็นผู้มี
สมบัติ ๘๐ โภคอยู่ในเมืองนี้เอง เป็นคนมีรูปแปลก ขตรและธิดา
ของเศรษฐีนั้นไม่มี และเศรษฐีนั้นไม่รู้ศิลปินใดอันหนึ่ง เมื่อเวลา
เศรษฐีนั้นเจรจาเขฬะก็ไหลออกจากคางทั้ง ๒ ข้าง มีสตรี ๒ นาง
คจนางพา ประคบบทวยครองอลงการทั้งปวง ถอดบอลเชียวซึ่งบาน
แล้วยนอยู่ ๒ ข้าง คอยรับเขฬะนั้นด้วยบอลเชียว แล้วทงบอลเชียวนั้น
เสียดทางหน้าต่าง ๆ พวกนักเลงสุราเมื่อจะเข้าไปสู่โรงสุรา ในเมื่อ
ต้องการทวยบอลเชียว ก็ไปสู่ประตูเรือนแห่งเศรษฐีนั้นแล้วร้องเรียก ๆ
เศรษฐีนั้นได้ยินเสียงนักเลงสุราเหล่านั้น ก็ไปยืนถามที่หน้าต่างว่าจะ
ทำไม ๆ เขฬะก็ไหลออกจากปาก ๆ สตรีทั้ง ๒ ก็รองรับเขฬะนั้น
ด้วยบอลเชียว แล้วโยนบอลเชียวไปที่ถนน ๆ นักเลงทั้งหลายก็

หยิบเอาอุบลเขยวนนล่างนำเสียบแล้วเอาประทักษิเข้าไปสู่โรงสุรา ฯ
 บุคคลผู้บริบูรณ์ด้วยสิริโฉมแล้วอย่างนี้ ฯ เล่นกเมือจะแสดงว่าคน
 มีทรัพย์ประเสริฐ ชักโครวินทเศรษฐีมาเป็นอุทาหรณ์จึงได้กราบทูล
 พระราชาอย่างนี้ ฯ

พระราชาก็ทรงสทกขเสนกกกราบทูลฉะนั้น จึงตรัสถามมโหสถว่า
 แน่พ้อมมโหสถบัณฑิต เจ้าจะกล่าวแก้อย่างไรต่อไป ฯ มโหสถกราบ
 ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ เล่นกร้ออะไร เห็นยศอย่างเดียว ไม่แลเหลียว
 ไม่นอนอนจะตกบนศรัษะ เปรียบเหมือนกาอยู่ในที่เทศาวัสก หรือ
 เปรียบเหมือนสุนัขปรารภจะกินนมส้ม ขอเทพเจ้าอย่าเชื่อฟัง ทูลชนะ
 แล้ว ได้กล่าวคาถานี้ว่า

ลทุชา สุขิ มชฺชติ อปฺปปณฺโณ
 ทุกฺเขน ญฺญุโหปี ปโมหเมติ
 อาคนฺตฺนา สุขทุกฺเขน ญฺญุโห
 โส เวชติ วาริจโรว ฃมฺเม
 เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหิ วทามิ
 ปณฺโณ ว เสยฺโย น ยสฺสฺสิ พาโล

คนมีปัญญาอันน้อยได้ความสุขแล้วย่อมประมาท อันทุกข์กระทบ
 แล้วย่อมถึงความหลง อันสุขหรือทุกข์จรมากกระทบแล้วก็ยอมหัวน
 ไหว คุยปลาดินรนในที่เร่าร้อน ข้าพระองค์เห็นความอย่างนี้จึงกราบ
 ทูลว่า คนมีปัญญาแลประเสริฐ คนเขลาแม้ยศก็ไม่ประเสริฐ ฯ พระ
 ราชาก็ทรงสทกขคำแก้ของมโหสถจึงตรัสถามเสนกว่า จะแก้อย่างไร ฯ

เสณกกกราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า มโหสถ^๕นร^๕อะไร เหล่ามนุษย์จึงยก
ไว้ก่อน^๕ ขกษชาติทั้งหลายยังมาชุมนุมที่พฤกษชาติเกิดในย่าน^๕อันดัง
พร้อมด้วยผล^๕ ทูล^๕จนแล้ว กล่าวคาถานว่า

ทุมิ ยถา สาธุ ผลิ อรณเณ

สมนตโต สมภิสรนติ ปกจิ

เอวมปิ อพตัม สชนิ สโภคิ

พหุชชโน ภชติ อตฺถเหตุ

เอตมปิ ทิสฺวาน อหิ วทามิ

ปญฺโญ วิหิโน สิริมา ว เสยโย

ฝูงนกบินเร็วอนมาโดยรอบสี่ต้นไม้ ในย่านนี้มีผลคันทน์โค ชนเป็น
อันมากย่อมคบหาสมาคมขทคลมึงคังมี โภกทรัพย์เพราะความต้องการ
ด้วยทรัพย์ ข้าพระองค์เห็นความตงนจึงกราบทูลว่า คนมยญญาเป็น
คนต่ำช้า คนมีสิริคืออิสสระยะและทรัพย์แลเป็นคนประเสริฐ ๆ พระ
ราชาได้ทรงสทบัคำเสณกจึงตรัสถามมโหสถว่า จะแก้อย่างไร ๆ มโหสถ
ยนิทิตจึงกราบทูลว่า เสนกนทองโตจะรู้อะไร จึงกล่าวคาถานว่า

น สาธุ พลวา พาโล สาหสิ วินุทเต ธนั

กนุทนตเมตติ ทุมเมธิ กพฺตมฺนติ นิริยิ กุสิ

เอตมปิ ทิสฺวาน อหิ วทามิ

ปญฺโญ ว เสยโย น ยสฺสสิ พาโล

คนเขลามีกำลังแต่หาขงประโยชน์ให้สำเร็จไม่ ได้ทรัพย์มาด้วย
ทำกิจวิริยแรง นัจยนิรยบาลค่วาคนเขลานันผู้ไม่ฉลาดผู้รองให้ขงไปส

นรกอันทุกข์ขยง ฯ ในเมื่อพระราชอาศรัยเสนาจะแก้อย่างไร เสนก
จึงทูลให้คอยทรงสดับแล้วกล่าวคาถานี้ว่า

ยา กาจิ นชฺโช อภิสวณฺตี คงคํ
สพฺพา ว ตา นามโคตตํ ชนฺตํ
คงคา สมุทฺทํ ปฏฺฐิพชฺชมานา
น ขายเต อิทฺธิปโร หิ โลโก
เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ
ปณฺโณ วิหิโน สิริมา ว เสยฺโย

แม่น้าอันยิ่งใหญ่อันใดอันหนึ่งย่อมไหลไปสู่แม่น้าคงคา แม่น้ำ
เหล่านั้นทั้งหมดก็เที่ยว ย่อมละซ้อและถินเสีย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่สมุทร
ย่อมไม่ปรากฏชื่อ คงใดแต่ชื่อว่ามหาสมุทรเท่านั้น ฉะนั้น โลก
มีฤทธิยิ่ง คือคนมีบุญญามาถึงคนมีอิสสระแล้ว ย่อมไม่ปรากฏเหมือน
แม่น้ำคงคาเข้าไปสู่มหาสมุทรฉะนั้น ข้าพระองค์เห็นความดังนี้
จึงกราบทูลว่า คนมีบุญญาเป็นผู้ต่ำช้า คนมีสิริเป็นผู้น่าประเสริญ ฯ
พระราชอาศรัยเสนาจะแก้อย่างไรต่อไป ฯ มโหสถทูล
ให้ตั้งพระหฤทัยทรงสดับแล้วภาษิตคาถานี้ว่า

ยเมตมกฺขา อุตฺธิ มหฺนตํ
ปยนฺติ นชฺโช สพฺพกาลํ อสํขยํ
โส สาคโร นิจฺจมุพารเวโค
เวลํ นวฺจเจติ โส มหาสมุทฺโท

เอวมุปี พาลสุส ปชปปีตานี

ปณณํ นาจเจติ สิริ กทาจิ

เอตมุปี ทิสวาน อหํ วทามิ

ปณโณ ว เสยโย น ยสสุสี พาโล

ข้าพระเจ้าจะกล่าวแก่ขณฺฑาทาท่านอาจารย์กล่าว แม่น้ำน้อยใหญ่
ทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ทะเลใหญ่ ทะเลนั้นมีกำลังยิ่งเป็นนิตย์
ทะเลใหญ่นั้นแม้มคลื่นกระทบฝั่งก็ไม่ล่องฝั่งไปฉนั้นใด กิจการที่คนเขลา
ประสงค์ไม่ล่องคนฉลาดไปได้ คนมีสิริย่อมไม่ล่องคนมีปัญญาไปได้
ฉนั้นน ในกาลไหน ๆ ข้าพระองค์เห็นความตงนจึงทูลว่า คนมีปัญญา
แลเป็นคนประเสริฐ คนเขลามียศหาประเสริฐไม่ ๆ บรมกษัตริย์
ได้ทรงสทศขจึงรบสั่งถามเสนกว่าจะแก้อย่างไร ๆ เสนกจึงกล่าวคาถา
นกราบทูลว่า

อสณฺณโต เจปิ ปเรสมตถํ

ภณาทิ สณฺจานคโต ยสสุสี

ตสฺเสว ตํ รุหติ ณาติมชฺเช

สิริหํ การยเต น ปณโณ

เอตมุปี ทิสวาน อหํ วทามิ

ปณโณ วิหิโน สิริมา ว เสยโย

หากว่าคนมียศผู้ไม่มีศีลอยู่ในที่วินิจฉัยกล่าวข้อความแก่ชนเหล่า
อื่น คำของผู้นั้นย่อมเจริญงามในท่ามกลางบริษัท คนมีปัญญาถึงคน
มีสิริต่ำช้าให้ทำตามถ้อยคำของตนหาได้ไม่ ข้าพระองค์เห็นความ

๕๕๘
 ดึงนิจกราบทูลว่า คนมขัญญาเป็นคนต่ำช้า คนมีสิริเป็นคนประเสริฐ
 ๕๖๑
 แต่ ๕๖๒ ครั้นเมื่อบรมกษัตริย์ตรัสถามมโหสถว่า จะแก้อย่างไร มโหสถ
 ๕๖๓
 จึงทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ขอใต้ทรงสคัย เสนกคนเขลาไร้อะไร แลดู
 ๕๖๔
 แต่โลกนี้ หาแลดูโลกหน้าข้างไม่ แลวกกล่าวคาถานี้ว่า

ปรสฺส วา อุตฺตโน วาปี เหตุ
 พาโล มุสา ภาสตี อปฺปปณฺโณ
 โส นินฺทิตฺโต โหติ สภาย มชฺฌเม
 ปจฺฉาปี โส ทุคฺคตฺตคามิ โหติ
 เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ
 ปณฺโณ ว เสยฺโย น ยสฺสสิ พาโล

๕๖๕
 คนเขลาหาขัญญานิไคกล่าวมุสาแก่บุคคลอื่นและแม่แก่ตน คน
 ๕๖๖
 เขลานั้นอันนักปราชญัตติเตียนในท่ามกลางที่ประชุม ภายหลังคนเขลา
 ๕๖๗
 นั้นจะไปทูกคต ข้าพระองค์เห็นความดึงนิจกราบทูลว่า คนฉลาดเป็น
 ๕๖๘
 ผู้ประเสริฐ คนเขลามียศก็ไม่ประเสริฐ ๕๖๙ แต่ฉันเสนกกล่าวคาถานี้ว่า

๕๗๐
 อุตฺตมฺปิ เจ ภาสตี ภูริปณฺโณ
 ๕๗๑
 อนาลโย อปฺปชฺโน ทพิทโท
 ๕๗๒
 น ตสฺส ตํ รุหติ ฌาติมชฺฌเม
 ๕๗๓
 สิริ ปณฺณาณวโต จ น โหติ
 ๕๗๔
 เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ
 ๕๗๕
 ปณฺโณ วิหิโน สิริมา ว เสยฺโย

ถ้าคนมีขัญญาคุมแผ่นดินไม่มีที่อยู่ที่ไม่มีทรัพย์เป็นคนเข็ญใจกล่าว
ข้อความ คำขบขทคลนั้นไม่เจริญงามในท่ามกลางบริษัท และสิริ
ของคนมีขัญญาข้อมไม่มี ข้าพระองค์เห็นความตึงนึ่งกราบทูลว่า
คนมีขัญญาเป็นคนต่ำช้า คนมีสิริแลเป็นคนประเสริฐ ฯ ครั้นพระ
ราชาตรัสถามมโหสถอีกว่าจะแก้อย่างไร มโหสถขบขันจึงกราบทูลว่า
เสนกรู้อะไร เห็นแต่โลกนี้ไม่เห็นโลกหน้า แล้วภาษิตคาถานว่า

ปรสฺส วา อตฺตโน วาปี เหตุ
น ภาสตี อลิกํ ภูริปญฺโญ
โส ปุชฺชิตो โหติ สภาย มชฺเฌ
ปจฺฉาปี โส สุกตฺตคามิ โหติ
เอตมฺปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ
ปญฺโญ ว เสฏฺฐโจ น ยสฺสสิ พาโล

ขทคลผู้มีขัญญาคุมแผ่นดิน ไม่กล่าวคำเหลวไหลเหตุเพื่อ
ผู้อื่นหรือเพื่อตน ขทคลผู้นั้นอันมหาชนบูชาแล้วในท่ามกลางที่ชุมนุม
ภายหลังขทคลนั้นไปสู่สุคติ ข้าพระองค์เห็นความตึงนึ่งกราบทูลว่า
ขทคลมีขัญญาเทียบเป็นผู้ประเสริฐ คนเขลาแม้ศกก็หาประเสริฐไม่ ฯ
แต่นั้นเสนกกกล่าวคาถานว่า

หตฺถิ คฺวาสุสา มณิกุณฺฑลา จ
นารีโย จ อิทฺเชสุ กุเลสุ ชาตา
สพฺพา ว ตา อุปฺโภคา ภวนฺติ
อิทฺตฺส โปสฺตฺส อนิทฺธิมนฺโต

เอตมปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ

ปณฺโณ วิหิโน สิริมา ว เสยฺโย

ข้าง โค มา กุณฑลแก้วมณี และนารี เกิดในสกุลมั่งคั่ง
 เหล่านารีทั้งหมดนั้น เป็นอุปโลกของบรมทัมมอิสสระ บรมทั้งหลาย
 ที่หาอิสสระมิได้ก็เป็นอุปโลกของบรมผู้มีอิสสระ ข้าพระองค์เห็น
 ความตงนจึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเป็นคนต่ำช้า คนมีสิริแล
 เป็นคนประเสริฐ ๆ ลำดับนั้นมโหสถจึงกล่าวว่ เล่นกรู้จักอะไร เมื่อ
 จะชักเหตุอันหนึ่งมาแสดงจึงกล่าวว่

อสิวิหิตกมฺมนตํ

พาลํ ทุมฺมนติมฺมนตินํ

สิริ ชหติ ทุมเมธํ

ชินฺณํ อรุโค ตจํ

เอตมปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ

ปณฺโณ ว เสฏฺโฐ น ยสฺสสิ พาลो

สิริยอมละเสียซึ่งคนเขลาผู้ ไม่จัดแจงการงาน มีความคิดโดย
 ความเป็นแห่งผู้ มีความคิดทราวม (ไม่มีความคิด) ไม่มีปัญญา
 เพียงตงนจะกราบทูลเสียฉะนั้น ข้าพระองค์เห็นความตงนจึงกราบทูล
 ว่า คนฉลาดแลประเสริฐ คนเขลามียศก็หาประเสริฐไม่ ๆ ลำดับ
 นั้นครนบรมกษัตริยตรัสถามเล่นกว่า จะแก้อย่างไรต่อไป เล่นก
 กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ มโหสถนึ่งเป็นเค็กรุ่นรู้อะไร ขอ
 พระองค์ทรงสคย ทูลฉะนั้นแล้วคิดว่ เราจักทำมโหสถให้หมดปฏิกษาน
 อัจฉนในคราวนี้ จึงกล่าวว่

ปณฺจ ปณฺหิตา มยํ ภาทนเต
 สพฺเพ ปณฺชลิกา อปฺมุจฺจिता เต
 ตวํ โน อภิกฺขุยฺย อีสฺสโรสี
 สกฺโกว ภูตปฺปติ เทวราชา
 เอตมปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ
 ปณฺโณ วิหิโน สิริมา ว เสยฺโย

ข้าพระองค์ทั้ง ๕ หมกด้วยกันคำนับยารุงพระองค์ ฯ เป็นอิสสระ
 ครอบงำข้าพระองค์ทั้งหลาย ดุจท้าวสักกเทวราชผู้เป็นเจ้าแห่งหมู่
 สัตว์ฉะนั้น ข้าพระองค์เห็นความตึงเครียดทั่วว่า คนฉลาดเป็น
 คนต่ำช้า คนมีสติแลเป็นผู้ประเสริฐ ฯ พระราชาได้ทรงสดับคำ
 ของเสนกจึงทรงดำริว่า เหตุการณ์ที่เสนกชักมาก็คอย บัตรของ
 เราจะสามารถทำลายวาทะของเสนกน แล้วนำเหตุการณ์อนมาใดหรือ
 หนอ จึงตรัสถามโหสถว่าจะแก้อย่างไรต่อไป ฯ ได้ยินว่า
 เหตุการณ์ที่เสนกชักมา ยกพระโพลีสัตว์เสีย คนอื่นชอว่าสามารถจะ
 ทำลายวาทะนั้นย่อมไม่มี เพราะฉะนั้นพระมหาสัตว์เมื่อจะทำลายวาทะ
 แห่งเสนกนด้วยกำลังญาณปริชาของตนจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหา
 ราชเจ้า เสนกนเป็นคนเขลาไร้อะไร แลคแต่ยศเท่านั้น ไม่รู้จักความ
 พิเศษแห่งปัญญา ขอพระองค์ทรงสดับ ทูลฉะนี้แล้วภยิตคากานว่า

ทาโสว ปณฺณสฺส ยสฺสสิ พาโล
 อตฺเตสฺสุ ชาเตสฺสุ ตถาวิเชสฺสุ
 ยํ ปณฺหิตโต นิปฺปณฺํ สวิเชตฺติ

สมุโหมมาปชชติ ตตถ พาโล

เอตมปิ ทิสวาน อหิ วทามิ

ปญฺโณ ว เสยฺโย น ยสฺสสิ พาโล

คนเขลามียศเป็นคจทนายแห่งคนฉลาด ในเมื่อกิจต่าง ๆ เกิดมี
คนฉลาดก็จักกิจอันละเอียดใด คนเขลาย่อมถึงความหลงพร้อมใน
กิจนั้น ข้าพระองค์เห็นความอย่างนั้นจึงกราบทูลว่า คนมีปัญญา
แลเป็นผู้ประเสริฐ คนพาลมียศไม่ประเสริฐเลย ฯ มโหสถบรม
โพธิสัตว์เล่าแดงเหตุการณ์แห่งนัยขัญหาด้วยประการฉะนี้ รวากะผู้
พิเศษ คัญทนายทองขนแต่เชิงภูเขาสีเนรุ หรือรวากะผู้มีฤทธิยังดวง
จันทร์เต็มดวงให้ตั้งขนในท้องฟ้าฉะนั้น ฯ ในเมื่อพระมหาสัตว์แดง
อานุภาพแห่งขัญหาอย่างนี้ บรมกษัตริย์ตรัสถามเล่นกว่า ท่าน
อาจจะกล่าวให้ยิ่งอย่างไรได้ต่อไป ฯ เล่นกนั้นยังวิทยากมทเวยน
แล้วซึ่งรวากะขาวเปลือกก้อนเต็มในฉางให้สิ้นไปแล้ว เป็นผู้หมด
ปฏิภาณนั่งเก้อซบเซาอยู่ ฯ ก็หากว่าเล่นกนั้นชักเหตุการณ์อันมา
ไซริ มโหสถจะยิ่งเฉลยอันจักเป็นชาติกนั้น ให้จับด้วยคาถานัยด้วย
พิน ฯ มโหสถเมื่อจะพรรณนาศัญหาให้ยิ่ง เช่นนำห้วงน้ำอันล็กมา
ในกาลเมื่อเล่นกนั้นจนความคิณั่งอยู่ จึงภษิตคาถานันว่า

อทฺฐาปิ ปญฺญา ว สติ ปสฺนุชา

กนฺตา สิริ โภครตา มนุสฺสา

ฉาณญจ พุทฺธานมตฺตฺยรूपิ

ปญฺญิ นาจฺเจติ สิริมา กทาจิ

เอตมปิ ทิสฺวาน อหํ วทามิ

ปณฺโณ ว เสยฺโย น ยสฺสสิ พาโณ

ปัญญาเป็นที่สรรเสริญแห่งสัตบุรุษทั้งหลาย ๆ สรรเสริญปัญญา
ว่าประเสริฐแท้จริง สิริเป็นที่ใคร่แห่งพวกคนเขลา ๆ ใครซึ่งสิริ
ยินดีในโลกสมมติ ก็ความรู้ของเหล่าท่านผู้รู้อื่นใคร ๆ ซึ่งเปรียบ
ด้วยอะไรไม่ได้ คนมีสิริย่อมไม่ล่วงคนมีปัญญาในกาลไหน ๆ ข้า
พระองค์เห็นความอย่างนี้จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญานั้นแลเป็นผู้
ประเสริฐ คนเขลามียศหาเป็นผู้ประเสริฐไม่ ๆ พระเจ้าวิเทหราช
ได้ทรงฟังคำนั้นก็ทรงไสมนัส ด้วยปัญหาพยากรณ์แห่งมโหสถ
เมื่อจะทรงบูชามโหสถด้วยทรัพย์ ราวกะผู้วิเศษยังฝนลูกเห็บให้ตก
จึงตรัสคาถาว่า

ยนฺตํ อปฺจุณฺนิมฺห อกิตฺตยํ โน

มโหสถ เกวลธมฺมทสฺสี

ควสทสฺสี อุตฺถณฺจ นาคํ

อาชณฺณยุตฺเต จ รเถ ทส อิเม

ปณฺทสฺส เวยฺยากรณฺน ตุณฺนุโจ

ททามิ เต คามวราณี โสฬส

ดูก่อนมโหสถผู้เห็นธรรมทั้งปวง เราได้ถามปัญหานี้ใครจะ
เจ้า ๆ ได้ประกาศเผยแผ่ปัญหานี้แก่เรา ๆ ยินดีด้วยการแก้ปัญห
ของเจ้า เราให้ โคพันหนึ่งทั้งโคอุสุภราชเป็นใหญ่ และช้างพร้อม

สรรพด้วยศรัทธาและศรัทธา กัษรณเทยมีมาอาชานัย ๑๐ คัน และ
บ้านมีส่วยชน ๑๖ บ้านแก่เจ้า ฯ บัณฑาสีรมิณะในวิสัยนิยาตจย ฯ

ตโต ปณฺฑิตาย โปธิสตุตฺตสฺส ยโส มหา อโหสิ จำเดิม

แต่นั้นมีโหสิโปธิสตุตฺตมียศใหญ่ ฯ พระนางอุทมพรเทวีได้ทรง
พิจารณาปัญหาอันทั้งหมด ฯ ในกาลเมื่อมีโหสิมีอายุได้ ๑๖ ปี
พระนางทรงดำริว่า น้องชายของเราเป็นผู้ใหญ่แล้ว และเธอ
มียศใหญ่ ฯ เราควรจะทำอาวาทมงคลแก่เธอ ทรงดำริดังนี้แล้วได้
กราบทูลเนื้อความนั้นแก่พระเจ้าวเทหราช ฯ บรมกษัตริย์ได้ทรงสทีย
เนื้อความนั้นจึงมีพระราชดำรัสว่า ดีแล้ว เธอจงให้เจ้าศวทราภ ฯ
พระนางยังมีโหสิให้ทราบความ ครั้นเมื่อมีโหสิรับทำอาวาทมงคล
จึงมีเสาวนีย์ว่า ถ้ากระนั้นเราจะนำนางกุมาริกาไปเพื่อเธอ ฯ ลำดับ
นั้นพระมหาสตุตฺตคิดว่า นางกุมาริกาที่พระนางจะนำมาซึ่งจะไม่พึง
ชอบใจเรา ฯ จะพิจารณาหาตนเองก่อน คิดคะนแล้วจึงทูลว่า ข้า
แต่พระราชเทวี พระองค์อย่าตรัสอะไรแก่พระราชสวีกไม่ก่อน
ข้าพระบาทจะแสดงนางกุมาริกานางหนึ่งเองที่ชอบใจ แล้วจักทูลให้
ทรงทราบ ฯ พระนางอุทมพรทรงอนุญาต ฯ มีโหสิจึงถวาย
บังคมลาไปเรือนของตน ให้สัญญาแก่พวกสหายแล้ว แปลงเพศ
ที่ใคร ๆ ไม่รู้จัก ถอดเครื่องอุปการณแห่งช่างชุผ้า ออกจากประตู
คานอศรทิศแต่ผู้เดียว สืบสานอศตรยวมัชฌคาม ฯ ตทา ปน
กัในกาลนั้น มีสกุลเศรษฐีสกุลหนึ่งในบ้านนั้น เป็นสกุลเก่าแก่ ฯ
กิตติกาของสกุลนั้นนางหนึ่งชื่อนางอมรเทวี ฯ นางมีรูปโฉมงามบริ-

บรรณด้วยลักษณะทั้งปวงเป็นผู้มีบุญ ฯ ตั้ ทิวส์ วันนั้น นางต้ม
 ข้าวต้มแต่เช้า นำข้าวต้มนั้น คิดว่าจักไปสู่พิคาไถนา จึงออกจาก
 เรือนเดินสวนทางกับกัณท์มโหสถ ฯ มโหสถเห็นนางเดินมาคิดในใจ
 ว่า สตรีนี้สมบรรณด้วยสรรพลักษณะ ถ้ายังไม่มีสามีไซ้ร นาง
 นี้ควรเป็นภรรยาแห่งเรา ฯ ฝ่ายนางอมรพอเห็นมโหสถก็คิดในใจ
 ว่า ถ้าเราได้บรุษนี้เป็นสามีไซ้ร เราอาจจะยังทรัพย์สมบัติให้เกิด
 มั่งคั่ง ฯ ล้าคยนั้นพระมหาสัตว์จึงดำริว่า เรายังไม่รู้ความที่สตรี
 นี้นามหรือยังไม่มี จักถามนางด้วยวิธีไซ้ไร คิดฉะนั้นอยู่น้อยแต่
 ไกลก็กำมือเข้า ฯ นางอมรรู้ความว่า บรุษนี้ถามความที่เรามี
 สามีหรือยัง จึงยืนในที่นั้นแบมือออก ฯ มโหสถรู้ความนั้นแล้ว
 ยืนในที่ไกลแห่งนางอมรถามว่า แนะนางผู้เจริญ นางชื่ออะไร ฯ
 นางอมรตอบว่า ข้าแต่เจ้า สิ่งใดของข้าพเจ้าไม่มีในอดีตอนาคตแล
 ขจยัน สิ่งนี้เป็นชื่อของข้าพเจ้า ฯ มโหสถกล่าวว่า แนะนาง
 ผู้เจริญ ชื่อว่าความไม่ตายไม่มีในโลก เพราะฉะนั้นนางจักชื่อ
 ว่าอมร ฯ นางอมรตอบว่า อย่างนั้นถูก ฯ มโหสถถามว่า
 แนะนางผู้เจริญ นางจักนำข้าวต้มไปเพื่อใคร ฯ ในเมื่อนางอมร
 ตอบว่า ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้านำไปเพื่อบรพเทวดา มโหสถจึงกล่าวว่า
 แนะนางผู้เจริญ มารดาบิดาชื่อว่าบรพเทวดา ชะรอยนางจักนำ
 ข้าวต้มไปสู่บิดาของนาง ฯ นางอมรตอบว่า ถูกละ ฯ มโหสถ
 ชักต่อไปอีกว่า บิดาของนางทำกิจอะไร ฯ นางอมรตอบว่า บิดา
 ของข้าพเจ้าทำสิ่ง ๑ โดยส่วน ๒ ฯ มโหสถกล่าวว่า แนะนางผู้

เจริญ การไถนาซื้อว่าการทำกิจ ๑ โดยส่วน ๒ ชะรอยบิดาของ
 นางไถนา ฯ นางอมรตอบว่า ถูกละ ฯ มโหสถถามอีกว่า
 กีบิดาของนางไถนาในที่ไหน ฯ นางอมรตอบว่า ชนทั้งหลายไป
 ในที่โคคราวเดียวภายหลังไม่กลับ บิดาข้าพเจ้าไถนาในที่นั้น ฯ
 มโหสถกล่าวว่า ข้าช่าซื้อว่าสถานที่แห่งชนทั้งหลายไปคราวเดียว
 ภายหลังไม่กลับ ชะรอยบิดาของนางจักไถนาในที่ใกล้ข้าช่า ฯ
 นางอมรตอบว่า ถูกละ ฯ มโหสถถามต่อไปว่า แนะนางผู้เจริญ
 วนนนางจะกลับหรือไม่กลับ ฯ นางอมรตอบว่า ข้าแต่เจ้า ถ้าว่ามา
 ข้าพเจ้าจะยังไม่กลับ ถ้าว่าไม่มา ข้าพเจ้าจักกลับ ฯ มโหสถ
 กล่าวว่า แนะนางผู้เจริญ บิดาของนางชะรอยจักไถนาใกล้ฝั่งแม่น้ำ
 ครั้นเมื่อน้ำมา นางจักไม่กลับ ครั้นเมื่อน้ำไม่มา นางจักกลับ ฯ
 นางอมรตอบว่า ถูกละ ฯ ทั้งสองเจรจาโต้ตอบกันเท่านั้นแล้ว ภาย
 หลังนางอมรเชิญมโหสถให้กินข้าวต้ม ฯ พระมหาสัตว์ดำริว่า การ
 ห้ามเป็นอวมงคล จึงกล่าวรับว่าจักกิน ฯ นางจึงปลงหม้อข้าวต้ม
 ลง ฯ พระโพธิสัตว์คิดว่า ถ้านางอมรไม่ล้างภาชนะไม่ให้ น้ำล้าง
 มือให้ข้าวต้มไซ้ เราจักละนางเสียในที่นั้นไป ฯ ฝ่ายนางอมรล้าง
 ภาชนะแล้วนำน้ำมาด้วยภาชนะให้ น้ำล้างมือ ไม่ตั้งภาชนะเปล่าใน
 มือ คนหม้อที่วางไว้ที่ภาคพื้นแล้วตักข้าวต้มให้เต็มในภาชนะนั้น
 ก็แต่เมล็ดข้าวในภาชนะนั้นน้อย ฯ ลำคยนั้นพระมหาสัตว์กล่าวว่า
 แนะนางผู้เจริญ น้ำข้าวต้มมากเกินหรือ ฯ นางอมรตอบว่า ข้าแต่เจ้า
 ข้าพเจ้าไถนาแล้ว ฯ พระโพธิสัตว์กล่าวว่า นางเห็นจักไม่ไถนน้ำมา

แต่ทั้งนี้ ๑ นางอมรตอบว่า ถูกละ ๑ แล้วนางแย่งข้าวต้มไว้
ให้บิดา เหลือจากนั้นให้พระโพธิสัตว์ ๑ พระโพธิสัตว์ต้มข้าวต้ม
นั้นแล้วขวนปากแล้วพูดว่า แนะนางผู้เจริญ เราจักไปสู่เรือนของ
นาง ๑ จึงบอกทางแก่เรา ๑ นางอมรเมื่อจะบอกทาง จึงกล่าว
คาถา นื่อนมาในเอกนิยาตว่า

เขน สตตุ วิลงคา จ

ทิกุณปลาโส จ ปุปฏิโต

เขนาทามิ เตน วทามิ

เขน นาทามิ น เตน วทามิ

เอส มคโค ยวมชฌกสส

เอตติ ฉนุณปถิ วิชานาหิ

ร้านขายข้าวสัตต ถัดไปร้านขายน้ำส้ม ถัด ๒ ร้านต้นทอง
หลางคอกบานมีใบสองชั้น มีอยู่โดยทางใด เราถือภาชนะข้าวต้ม
ด้วยมือขวาใด เราบอกทางนั้นโดยมือขวานั้น เราไม่ได้ถือภาชนะ
ข้าวต้มด้วยมือซ้ายใด เราไม่ได้บอกทางนั้นโดยมือซ้ายนั้น ทาง
นั้นเป็นทางไปเรือนของข้าพเจ้า ซึ่งตั้งอยู่ในบ้านอุตตระยวมชฌกคาม
ขอท่านจงทราบทางอันปกขัตนี้ ๑ นางแจ้งหนทางไปบ้านนางแก่
มโหสถแล้วนำข้าวต้มไปส่งบิดา ๑ ฉนนปถขัญหาจย ๑

โสปี ตาย กถิตมคเคน ตี เคะหิ คโต มโหสถบรม
โพธิสัตว์ ก็ดำเนินไปสู่เคหสถานแห่งนางอมรโดยมรรคาที่นางบอก ๑
ลำดับนั้นมารดาของนางอมร ให้พระโพธิสัตว์นั่งณอาศนะแล้วถาม

ว่า แนะเจ้า ท่านจะคิมข้าวต้มหรือ ฯ มโหสถตอบว่า ข้าแต่แม่
 ข้าวต้มหน้อยหนึ่ง อันนางอมรเทวีผู้เฝ้าของข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ฯ
 มารดานางอมรรู้ว่า บรุษผู้ขึ้นมาเพื่อต้องการธิดาของเรา ฯ พระ
 มหาสत्त्वเมื่อทราบความที่สกลนั้นเชษฐโองจางถามว่า ข้าแต่แม่ ข้าพเจ้า
 เป็นช่างชุนผ้า ผ้าอะไรควรเย็บมีหรือ ฯ มารดานางอมรตอบว่า
 แนะเจ้า ผ้าขนม แต่ค่าจ้างไม่มีให้ ฯ มโหสถกล่าวว่า ข้าแต่แม่
 ข้าพเจ้าไม่ทำเอาค่าจ้าง แม่จงนำมา ข้าพเจ้าจักเย็บ ฯ มารดา
 นางอมรจึงนำผ้าเก่า ๆ มาให้มโหสถชุน ฯ พระโพธิสत्त्वก็ให้ผ้าที่
 นำมา ฯ แล้วเสร็จทั้งหมด ฯ เพราะว่าการทำงานของท่านผู้มีบุญย่อม
 สำเร็จง่ายกาย ฯ ลำคัยนั้นมโหสถแจ้งแก่มารดานางอมรว่า แม่จง
 บอกกล่าวตามฟากถนน ให้นำผ้ามาจ้างชุน ฯ มารดานางอมรก็บอก
 แก่ชาวบ้านทั่วไป ฯ พระมหาสत्त्वก็ทำการชุนผ้าวันเดียวเท่านั้นได้
 ทรัพย์พูนหนึ่ง ฯ ฝ่ายมารดานางอมรหุงข้าวให้มโหสถกินเวลานั้น
 แล้วถามว่า เวลาเย็นข้าจะหุงเท่าไร ฯ มโหสถตอบว่า ชนม
 ประมาณเท่าโคบริโภาคในเรือนนี้ แม่จงหุงโดยประมาณแห่งชุน
 เท่านั้น ฯ นางจึงหุงภัตตาหารเป็นอันมากทั้งแกงทั้งก๋วยเป็นเอนก ฯ
 ฝ่ายนางอมรเทวีเวลาเย็นเอามคพนทลครษะและกระต่าย ไก่ไม่มีมา
 แต่ฆ่า บรรจพนที่ประตูคานตะวันออก แล้วเข้าสู่เรือนโดยประตูคาน
 ตะวันตก ฯ ส่วนบิดานางอมรก็กลับบ้านเย็นกว่าธิดากลับ ฯ มโหสถ
 บริโภาคโภชนาหารมีรสเลิศต่าง ๆ ฯ นางอมรยังมารดาบิดาของตน
 ให้บริโภาคแล้วตนจึงบริโภาคภายหลัง แล้วชำระเท้ามารดาบิดาและ

มโหสถ ๑ มโหสถกำหนดสังเกตนางอมรอยู่ในบ้านนั้นสนวนเล็กน้อย ๑
 ล้าคายนนเมอจะทกลองนาง วันหนึ่งจึงกล่าวว่ นางอมรเทว
 ผู้เจริญ นางจึงเอาข้าวสารกึ่งทะน่าน ต้มข้าวต้ม ทำขนม และ
 หุงข้าวสวยเพื่อเราควยข้าวสารกึ่งทะน่านน ๑ นางอมรรีบคำสั่งแล้ว
 คำข้าวสารนั้น แล้วเอาต้นข้าวสารอันเป็นต้นไม้ค้อยมีเมล็ดคหิกต้มเป็น
 ข้าวต้ม เอากลางข้าวสารอันมีเมล็ดคหิกโดยมากหุงเป็นข้าวสวย เอา
 ปลายข้าวสารอันปั่นทำขนม แล้วประกอบกับข้าวให้ควรแก่ข้าวสวย
 ข้าวต้มนั้น ให้ข้าวต้มแก่มโหสถก่อน ๑ พอมโหสถได้คิมข้าวต้ม
 ถึงปาก ข้าวต้มนั้นก็แม่ชานไปสู่เส้น ๗ พันซึ่งเป็นเส้นสำหรับบริษ ๑
 มโหสถกล่าวเพื่อทกลองนางอมรว่า นางไม่รู้จักหุงต้ม ทำข้าวสาร
 ของเราให้เสียหายเพื่อประโยชน์อะไร แล้วคายถ่มข้าวต้มพร้อมกัย
 นาลายลงยงพน ๑ นางอมรมิได้ โกรธกล่าวว่ ข้าแต่เจ้า ถ้าข้าวต้ม
 ไม่อร่อย ท่านจงกินขนม แล้วส่งขนมให้มโหสถ ๑ มโหสถ
 ก็ทำอาการอย่างนั้นแล้วกล่าวอย่างนั้นอีก ๑ นางอมรจึงกล่าวว่
 ถ้าขนมไม่อร่อย ท่านจงกินข้าวสวย แล้วให้ข้าวสวยแก่มโหสถ ๑
 มโหสถก็ทำอาการอย่างนั้นและกล่าวกึ่งนั้นอีก ทำเป็นเหมือนขคเคอง
 ขย้าข้าวทั้ง ๓ อย่างนั้นเป็นอันเคียวกัน แล้วทาสรรระทงสันตงแต่
 คิริษะแห่งนาง แล้วไล่ให้นางไปยืนอยู่ที่ประตู ๑ ฝ่ายนางอมรไม่โกรธ
 ประนมมือตามสั่ง ๑ มโหสถรู้ความที่นางอมรไม่ถ้อตัว จึงเรียก
 กลับมาหา ๑ พอได้ยืนเรียกคำเคียวเท่านั้น นางก็มานั่งลงที่ใกล้
 มโหสถ ๑ ฝ่ายพระมหาสตัวเมอมาแต่บ้านตนหาได้มามีมือเปล่าไม่

เอาผ้าสาฎก ๑ ผืน ก็ขยักหาปณะ ๑ พันบริวารไปในถือน้อยมาด้วย จึง
นำผ้าสาฎกนั้นออกจากถือน้อยให้แก่นางอมรแล้วกล่าวว่า แนะนาง
ผู้เจริญ นางจงอาบน้ำกับพวกสหายของนาง แล้วนุ่งผ้าสาฎกนั้นมา ๑
นางอมรก็ทำตามคำสั่ง ๑ มโหสถให้ทรพยทเกิดขนิ (จากรับจ้างชนผ้า)
และทรพยทนามา (แต่บ้านรวม ๒ พันกหาปณะ) ทั้งหมดแก่
มารดาบิดาของนางอมร ยิ่งทั้ง ๓ คนให้ยินดีแล้ว ลาแม่ยายพ่อตา
พานางอมรกลับไปบ้าน ๑ ก็พระมหาสัตว์ให้ร่มและรองเท้าแก่นางอมร
แล้วพูดอย่างนี้ว่า แนะนางผู้เจริญ นางจงเอาร่มกางกั้นตัว สวม
รองเท้าเดินไป ๑ นางอมรรับของ ๒ อย่าง หบร่มในคราวร้อน
ดวงอาทิตย์ในที่แจ้งเดินไป ๑ ถอดรองเท้าในที่ค่อนถือไป สวม
รองเท้าในกาลถึงที่ม่น้ำเดินไป ๑ มโหสถเห็นเหตุนี้จึงถามว่า แนะ
นางผู้เจริญ เป็นอย่างไร นางไม่สวมรองเท้าในที่ค่อน สวมในที่
มีน้ำเดินไป เพราะเหตุอะไร ๑ นางตอบมโหสถว่า ข้าแต่เจ้า
ข้าพเจ้าเห็นสิ่งประหลาดร้ายร่างกายมีหนามเป็นต้นในที่ค่อน ข้าพเจ้าไม่
เห็นสิ่งประหลาดร้ายร่างกาย มีปลา เต่า และหนามเป็นต้นในที่ม่น้ำ
ครั้นครองประหลาดร้ายเข้าไปสู่เท้า ข้าพเจ้าก็พึงเสวยทุกขเวทนาใหญ่
เพราะฉะนั้นจึงสวมรองเท้าในที่ม่น้ำเดินไป ๑ พระโพธิสัตว์ได้ฟังคำ
ของนาง ก็คิดว่า นางทারণานฉลาดมากหนอ แล้วก็เดินไป ๑
ลำดับนั้นนางอมรเมื่อเข้าสู่ภายในป่า ก็ก็น้อมเดินไป ๑ มโหสถถาม
เหตุนี้ว่า แนะนางผู้เจริญ ชนเหล่าอื่นก็น้อมกันแต่คในที่แจ้งเดินไป
แต่นางหาทำอย่างนี้ไม่ เพราะเหตุอะไร ๑ นางตอบมโหสถว่า ข้าแต่เจ้า
ข้าพเจ้าเชื่อว่าเข้าสู่ภายในป่าก็จริง แต่ทำอย่างนี้เพราะกลัวไม่แห้ง

ท่อนไม้ตกบนศีรษะ ๑ พระโพธิสัตว์ไต่พงคำที่นางกล่าวด้วยเหตุ ๒
 อย่างกยนิติ ๑ ล้าคยนินเมื่อพระโพธิสัตว์เดินไปกยนิาง เห็นต้นพุทรา
 ถึงพร้อมด้วยผลในท่อนึง ก็หยกนึ่งพักไต่ต้นพุทรา ๑ ฝ่ายนางอมร
 เห็นพระมหาสัตว์นั่งไต่ร่มต้นพุทรา ก็พูดขึ้นว่า ข้าแต่เจ้า ท่านจงชน
 เกือบผลพุทรากิน ให้ข้าพเจ้าบ้าง ๑ มโหสถตอบว่า แนะนางผู้เจริญ
 เราเห็นคเห็นอยไม่อาจชน นางชนเถิด ๑ นางไต่พงคำของมโหสถ
 ก็ชนต้นพุทรานนเลือกเกือบผล ๑ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็กล่าวกะนางว่า
 แนะนางผู้เจริญ นางจงให้ผลแก่เราบ้าง ๑ นางคิดว่า เราจักคยรชน
 ผลาคหรือไ้จักทคสองเขาค จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่เจ้า ท่านจะกิน
 ผลรอนหรือผลเย็น ๑ พระโพธิสัตว์แมรู้เหตุที่นางถาม ทำเป็นเหมื่อน
 ไม่รู้ จึงกล่าวตอบอย่างนี้ เพื่อทคสองว่า แนะนางผู้เจริญ เราต้อง
 การคยผลรอน ๑ นางจึงเกือบโยนไปทพนดินกล่าวว่า ท่านจง
 กินเถิดเจ้า ๑ พระโพธิสัตว์ก็เกือบมายคเข้าให้หมคผงแล้วเคยวกิน
 เมื่อจะทคสองนางอกจึงกล่าวอย่างนี้ว่า แนะนางผู้เจริญ นางจงให้
 ผลเย็นแก่เรา ๑ นางก็เกือบผลพุทราโยนไปชนพนหญ้า ๑ พระโพธิ-
 สัตว์ก็เกือบผลนนี้ ไม่ต้องบคเขาคเคยวกินทเคยว รู้ว่านางทาริกาน
 ผลาคเหลือเกินกยนิติ แล้วบอกให้นางลงจากต้นพุทรา ๑ นางอมร
 ไต่พงคำมโหสถเรยงให้ลิ่ง ก็ลงจากต้นพุทราถอหม้อไปแม่น้ำน้ำ
 มาให้มโหสถ ๑ ก็คยน้ำแล้วขวนปาก ๑ นางยนอยู่ส่วนข้างหนึ่ง ๑
 เมื่อทง ๒ คนลกชนเดินไป ก็เข้าสู่พระนคร ๑ มโหสถให้นางอยู่
 ทเวอนคนเฝ้าประตูแล้วแจ้งแก่ภรรยาแห่งคนเฝ้าประตูให้ทราบเพื่อ

ทดลองนางแล้วไปสั้เคหสถานของตน เรียกชายทั้งหลายมา แจ้เงว่า
 เราให้สั้ตรคนหนึ่งอยั้ที่เรอน โนนจิงมาขานนั้ เจ้าท้งหลายจิงเอาทรรพยั้
 ๑ พันกหาปณะนั้ไปท้เรอนนั้ นั้ พุดเกยวพานลองคุด สั้ฉะนั้แล้วให้
 กหาปณะ ๑ พันแล้วส่งไป ๑ ขรรษเหล่านั้ไปสั้สำนักนางอมรแล้วได้
 ทำตามมโหสิธลั้ ๑ นางไม่ปรารธนาคิิดเห็นว่าความประพฤติของ
 เหล่าขรรษนั้ไม่ถึงสั้กว่าละอองเท้าของสั้แม่แห่งเรา ๑ ขรรษเหล่านั้
 ก็กลับมายอกแก่มโหสิธ ๑ ลั้คั้ขั้นั้มโหสิธลั้ส่งขรรษเหล่านั้ไป
 บ่อย ๑ ถึง ๓ คราว ในวาระที่ ๔ จิงกล่าวว้า ถ้าเช่นนั้เจ้า
 ท้งหลายจิงไปจับตัวนางคร้ามา ๑ ขรรษเหล่านั้ก็ไปทำคั้งนั้ ๑ นาง
 ก็มาได้เห็นพระมหาสั้ตว้ต้งอยั้ในความเป็้นผู้ มีทรรพยั้สมบัตั้มากก็จำ
 ไม่ได้ แลคุดมโหสิธแล้วหวั้เราะแล้วร้องให้ ๑ มโหสิธชั้กถามถึงเหตุ
 ท้ง ๒ นั้ ๑ นางก็แจ้เงแก่มโหสิธว้า ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าเห็นสมบัตั้
 ของท่านก็นึกในใจว้า สมบัตั้ท่านไม่ได้คั้วยไม่มีเหตุ ก็แต่ท่าน
 จั้กทำกั้ศลไ้ไว้ในปางก่อนจิงได้สมบัตั้ นั้ โอ ผลของบุญท้งหลาย
 นำอั้ศัจรรยั้หนอ นั้ก็ในใจคั้งนั้จิงได้หวั้เราะ ก็เมื่อข้าพเจ้าร้องให้ก็
 ร้องให้คั้วยความกรุณาในตัวท่านคั้วยสังสารว้า บั้ตนท่านมาทำร้าย
 ในวตถุคั้คนอื่นปกครองหวงแห่น ก็จั้กไปสั้่นรก ๑ มโหสิธทดลอง
 นางอมรรู้ความท้นางเป็้นผู้บริสุทธิ์ จิงกล่าวว้า เจ้าท้งหลายจิงไป
 จิงพานางไปอยั้ที่เคิม แล้วแปลงเพศเป็้นช่างชุนผ้าไปแรมอยั้กับนาง
 รุงเช้าก็เข้าไปสั้ราชสำนัก ทูลประพฤติเหตุนั้แต่พระนางอัทมพร ๑
 พระนางนำความกราบทูลพระเจ้าเว้เทหราช แล้วให้ประคั้ขั้นางอมร

ด้วยสรรพากรณ์ให้ ชน วอใหญ่ นำมายังเคหสถานแห่งมโหสถทำ
 อาวาหมงคลด้วยเกียรติใหญ่ ๆ พระราชาก็พระราชทานทรัพย์พัน
 กหาปณะ ๆ ชาวพระนครทั้งสิ้นตั้งแต่คนรักษาประตูก็ได้จัดของขวัญ
 มาให้ ๆ ฝ่ายนางอมรก็แบ่งของที่ได้พระราชทานเป็น ๒ ภาค คน
 ไปเข้าพระคลังภาค ๑ รัยไว้ภาค ๑ ๆ ได้ส่งของขวัญของชาวเมือง
 ทั้งสิ้นไปส่งเคราะห์ชาวพระนครโดยวิธีนั้น แต่นั้นมาพระมหาสัตว์ก็ได้
 อยู่ร่วมกับนางอมร ได้ถวายอนุศาสน์อรรถธรรมแก่พระราชินี ๆ การ
 แสวงหานางอมรเท็จจบ ๆ

อเล็กทิวส์ เสนโก ครองนวนหนึ่งเสนกเห็น ปุกกุส
 กามินท์ และเทวินท์ทั้ง ๓ อาจารย์มาสู่สำนักตน จึงเรียกอาจารย์
 ทั้ง ๓ นั้นมากล่าวว่า แน่ะผู้เจริญทั้ง ๓ เราทั้ง ๔ นี้ไม่เทียมทัน
 มโหสถผู้บุตรคฤหบดี ก็ขยันเขานำภรรยาผู้ฉลาดนักมาเอง เรา
 ทั้ง ๔ พึงทำลายเขารวางพระราชินีเสียอย่างไรดี ๆ อาจารย์ทั้ง ๓
 ตอบเสนกว่า ข้าพเจ้าทั้ง ๓ จะรู้อะไร ขอท่านคำวิเกติ ฯ เสนกจึง
 กล่าววาท่านทั้ง ๓ อย่าวิตก อูบายหนึ่งของเรามีอยู่ ฯ อาจารย์
 ทั้ง ๓ ถาถามว่า อูบายอะไร ท่านอาจารย์ ฯ เสนกจึงแจ้งว่า เราจัก
 ลักพระจุฬามณี (ขี้ผึ้ง) ของพระราชินีมา ท่านปุกกุสจึงลักสุวรรณ
 มาลา (ดอกไม้ทองคำ) มา ท่านกามินท์จึงลักคลุมขี้ผึ้งกับผลมา
 ท่านเทวินท์จึงลักผลองพระบาททองคำมา และก็ครั้นลักราชาภรณ์
 ทั้ง ๔ อย่างมาได้จนแล้ว เราทั้ง ๔ จึงยังราชาภรณ์ทั้ง ๔ นั้นให้
 เข้าไปอยู่ในเรือนมโหสถ เราแม่ทั้ง ๔ จักลักราชาภรณ์ทั้ง ๔ มา

ลายลักษณ์อักษรรถอไว มีความว่า เดือนนั้น วันนั้น อาจารย์เสนก
 ให้ทาสชอนธิตาของทาสชอนนาพระจุฬามณีของพระราชามาชายไว้ ฯ
 ฝ่ายปลกกสว่างสุวรรณมาลาในระอบซึ่งบรรจุกอกมะลิแล้วขยักสุวรรณ-
 มาลานนทวยคอกมะลิแล้วส่งไป ฯ ฝ่ายกามินที่วางคลมบนทมกัมพล
 ในกระเช้าซึ่งบรรจฝักแล้วขยักค้วยฝักแล้วส่งไป ฯ ฝ่ายเทวินที่สอด
 ฉลองพระบาททองคำภายในมัตข้าวโภชแล้วส่งไป ฯ นางอมรรีบสิ่ง
 ทั้งปวงนั้นไวบรรทกเรื่องไว้โดยนัยหนหลัง บอกแก่พระมหาสัตว์แล้ว
 เก็บไว้ ฯ ฝ่ายบัณฑิตทั้ง ๕ นั้นไปสู่ราชสำนักทูลว่า พระองค์ไม่ทรง
 ประคิษพระจุฬามณีหรือพระเจ้าคะ ฯ พระเจ้าวิเทหราชตรัสว่า จะ
 ประคิษจึงไปนำมา ฯ อาจารย์ทั้ง ๕ นั้นไปคไม่เห็นพระจุฬามณีใน
 สถานที่เก็บ และไม่เห็นอาภรณ์ ๓ สิ่งนอกนี้ จึงทลยยงว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ ราชอาณาจักรอยู่ในเรือนมโหสถ ฯ ใช้ราชอาณาจักรนั้นเองก่อน
 จะเป็นคัทรต่อพระองค์ ฯ ถ้าคยนั้นคนสอดแนมเนอความของมโหสถ
 นำความมาแจ้งแก่มโหสถ ฯ มโหสถได้ฟังคำแห่งพวกสอดแนมเนอ
 ความ จึงคคิดว่า เราจักเฝ้าพระราชางจจะรู้เรื่อง จึงไปสู่ราชสถาน ฯ
 พระราชากววมโหสถ ไม่ให้มโหสถเห็นพระองค์ ค้วยทรงคคิดถึงเหตุ
 ที่คคิดว่า เราไม่รู้มโหสถจะมำทำไมในที่นี้ ฯ มโหสถรู้ว่าพระราชากว
 จึงกลับบ้านของตน ฯ บรมกษัตริย์ตรัสสั่งให้จับมโหสถ ฯ ฝ่าย
 พระโพธิสัตว์ได้ฟังคำของพวกสอดแนมเนอความจึงคคิดว่า ควรเราจะ
 หลบหลีกไป จึงให้สัญญาแก่นางอมร แล้วแปลงเพศออกจากเมือง
 ไปสู่ทกขิณยวมัชฌคาม ทำหม้อเลี้ยงชพอยู่ณบ้านนั้น ฯ เกิด
 โกลาหลในพระนครว่า มโหสถบัณฑิตหนีไปแล้ว ฯ อาจารย์ทั้ง ๕

มีเสนกกเป็นอาทิรู้ว่ามี โหสถหนีไปแล้ว จึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย
 อย่าวิตก เราทั้งหลายไม่ใช่บัณฑิตหรือ กล่าวฉะนี้แล้วไม่ยั้งกัน
 และกันให้รู้ สิ่งของไปให้นางอมร ฯ นางอมรรีบสิ่งของที่อาจารย์
 ทั้ง ๕ ส่งไปแล้วกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงมาในเวลาโน้น แล้วคิดว่า
 เราจักให้ทั้ง ๕ คนผู้มาหาเราได้อาย จึงเรียกเหล่าทาสีมา ให้ชด
 หลุมหนึ่ง ล้อมรวทหลุมนั้น เทคอกกับน้ำลงในหลุมนั้น แล้วให้ชด
 แผ่นกระดานย่นตรทพนข้างบนแห่งหลุมคอก ปกชดด้วยเสื่อลำแพน
 มลสมสลัก ๓ ข้าง แล้วแต่งเคหสถานให้ห้อยขบยชาติเป็นอาทิให้เป็น
 เหมือนนารนรมย์ ให้ตั้งน้ำไว้ ยิงสิ่งทั้งปวงให้แล้วเสร็จ ฯ เวลาค่ำ
 วันนั้นเสนกกแต่งตัว กินโภชนาหารมีรสเลิศต่าง ๆ แล้วไปสู่เรือน
 มโหสถยืนอยู่แทบประตู ให้แจ้งการที่ตนมา ยังคนรักษาให้ยกแก
 นางอมร ฯ นางอมรไต่พงคำแห่งเสนกกนั้นจึงกล่าวว่ามีมาเถิด ฯ เสนกก
 ก็ไปยืนอยู่ใกล้นางอมร ฯ นางอมรจึงกล่าวอย่างนกระเสนกว่า ข้าพเจ้า
 ตกอยู่ในอำนาจของท่านในบัดนี้แล้ว การไม่อายน้ำแล้วนอนไม่ควร
 ท่านจงไปอาบน้ำหอมนเสียก่อนจึงมา ฯ เสนกรับคำแล้วไปเหยียย
 แผ่นกระดานจกอาบ ฯ นางอมรก็เป็นเหมือนนรคน้ำให้ในกาลเมื่อเสนกก
 ขนย่นบนแผ่นกระดาน ก็เหยียยที่แผ่นกระดานกลยั้งเสนกกให้ตกลงใน
 หลุมคอก ฯ นางยังปักกุสผู้แต่งกายกินโภชนะเลิศแล้วมาในเวลาเย็น
 ให้ตกในหลุมคอกนั้น ฯ ปักกุสเมื่อถูกเสนกกเข้าจึงถามเสนกว่า ท่าน
 เป็นคนหรือ ฯ ก็ได้รับตอบว่า ก็นเป็นอาจารย์เสนกก ฯ ฝ่ายเสนกกก็
 ถามปักกุสว่าท่านเล่าเป็นคนหรือ ก็ได้รับตอบว่า ก็นก็เป็นอาจารย์
 ปักกุส ฯ นางอมรยังกำมั้นที่และเทวีนที่ทั้ง ๒ ผู้มาตาม ฯ ก็นให้

ตกลงในหลุมคูศ โดยนิยมนั้นเหมือนกัน ๆ อาจารย์ทั้ง ๔ เหล่านั้น
 ยืนอยู่ในหลุมคูศเพียงห้อง คีรีชะโคนกันและกัน ต่างถามกันว่า
 นั้นใคร ๆ ๆ ลำคยนั้นเสนบกขอกว่ากัน ครนทั้ง ๓ อาจารย์ถามว่า จะ
 ทำอย่างไรกันท่านอาจารย์ จึงห้ามว่า ท่านทั้งหลายอย่าออกไป ตั้งแต่
 นี้ไปความอายจกมีแก่พวกเรา ๆ บัณฑิตทั้ง ๔ อยู่ที่หลุมคูศนั้นตลอด
 คน ๆ นางอมรยังอาจารย์ทั้ง ๔ ให้ตกอยู่ในหลุมคูศอันสกปรกน่าเกลียด
 อย่างนี้ ครนรุ่งสว่าง ให้ทั้ง ๔ นั้นจับเชือกสาวขึ้นมาจากหลุมคูศนั้น
 ให้อาบน้ำพลัน ให้เอามีดโกนโกนผมและหนวดทั้ง ๔ อาจารย์นั้น
 ให้โล้น แล้วให้สีกวญอิจูจนเลือดออกซิก ๆ แล้วให้เอาข้าวสาร ๑
 ทะรานให้ชุ่มด้วยน้ำคำให้ละเอียด บรรจุในภาชนะกวนให้เป็นเหมือน
 ข้าวยาคูเป็นอันมาก ให้ทาให้ทั่วทั้งตัวอาจารย์ทั้ง ๔ ตั้งแต่ศีรษะ แล้ว
 ให้เอานุ่นย่อย ๆ โรยลงให้ทั่วตัวตั้งแต่ศีรษะ ให้ทั้ง ๔ คนถึงความ
 ลำบากมาก ให้นอนในกระชกรเสื้อลำแพน บิดผูกพันด้วยเชือก
 ให้แน่น ประทับตรา แล้วให้นารตนะ ๔ อย่างกับอาจารย์ทั้ง ๔ ไป
 เผาพระเจ้าวเทหราช ถวายบังคมแล้วนั่งฉกส่วนหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า
 ข้าแต่เทพเจ้า ขอสมมติเทพทรงวิษบรรณาการทั้งหลาย กราบทูล
 ฉะนั้นแล้วให้วางเสื้อลำแพนทั้ง ๔ แทบพระบาทมูลแห่งพระราชา ๆ
 ลำคยนั้น พระราชาให้เบ็ดเสื้อลำแพนนอก ทอดพระเนตรเห็น
 บัณฑิตทั้ง ๔ มีเสนกเป็นอาทิเหมือนนกขวานรเผือก ก็ทรงक्षณภาพ ๆ
 ฝายมหาชนเห็นอาจารย์ทั้ง ๔ นั้นก็พูดกันว่า โอ ขวานรเผือกงามหนอ ๆ
 เราทั้งหลายไม่เคยเห็นมาได้เห็นแล้ว แล้วพากันสรรวเสชาใหญ่ ๆ

อาจารย์ทั้ง ๕ ไต่ความอายมาก ๆ ลำคัยนั้นนางอมรธวายุรัตนะ ๕
 อย่างก็ขอร้องอาจารย์ทั้ง ๕ แต่พระราชา เมื่อจะประกาศความที่มโหสถ
 สามีของตนไม่มีความผิด จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
 มโหสถบัณฑิตไม่ได้เป็นโจร ก็แต่อาจารย์ทั้ง ๕ ของเทพเจ้าเป็นโจร
 คือเสนาบดีพระจุฬามณีของเทพเจ้า ปุกกุสลีสวรรณมาลา กามินท์
 ลักลอบขโมยมณีผล เทวีนท์ลักลอบของพระบาททองคำ รัตนะทั้ง ๕
 อย่างนี้ อนันอาจารย์ทั้ง ๕ ให้ทนายชอนเป็นลูกสาวของทนายชอน ส่งไป
 ขายให้ข้าพระบาทในวันนั้นก่อนนั้น ขอเทพเจ้าทอดพระเนตรหนึ่งสื่อ
 ขันทกลำคัยแล้วทรงรับไว้เป็นของหลวง และจงทรงรับโจรและ
 รัตนะเหล่านั้นไว้ ยิงชนทั้ง ๕ ให้ถึงมหาวิปการอย่างนั้นแล้วถวายบังคม
 ลากลับบ้าน ๆ ลำคัยนั้นพระราชาไม่ตรัสอะไร ๆ กะชนเหล่านั้น
 เพราะทรงรังเกียจในพระโพธิสัตว์ เพราะพระโพธิสัตว์หนีไปแล้ว
 และเพราะความไม่มีชนเหล่านี้ เป็นมนตรีผู้บัณฑิต ตรัสสั่งแต่ว่า
 ท่านทั้ง ๕ จงอายน้ำกลับไปเคหสถานของตน ๆ โจรลักรัตนะ
 ๕ คนจบ ๆ

อถ ฤๅโธ ฌตฺเตปี อธิวตฺถา เทวตา ฌกาลครั้งนั้น
 เทวตาผู้สิงอยู่ที่เศวตฉัตรแห่งบรมกษัตริย์ไม่ได้สดับธรรมเทศนา
 แห่งพระโพธิสัตว์ จึงพิจารณาทุกทราบายเหตุนี้ จึงคิดว่า เราจักทำให้
 พระโพธิสัตว์ได้กลับมาอยู่บ้านตามเดิม ครั้นเวลาราตรึงแหวก
 กำพูฉัตรออกมาตามขัณฑ์หาพระเจ้าวิเทหราช ๕ ขัณฑ์ มีคำว่า หนฺติ
 หตฺถเหหิ ปาเทหิ คังนฺเป็นอาทิ ซึ่งเป็นขัณฑ์หาอันเทวคาถามมาใน

จตุกกนิบาต ฯ พระราชาได้ทรงสคยเทวย์ญหานั้นยังไม่ทรงทราบ
 จึงตรัสตอบเทวดานั้นว่า ข้าพเจ้ายังไม่รู้ จักถามบัณฑิตเหล่าอื่นก่อน
 แล้วตรัสขอเทพบริหารอย่าให้ตองเทพทณทลักรวนหนึ่ง ครั้นรุ่งขึ้น
 ครัสเรียกบัณฑิตทั้ง ๔ มาเฝ้า ครั้นอาจารย์ทั้ง ๔ ทูลว่า พวกตน
 ศรัษะโลนทวยคมมีค โทนเคินตามถนนมีความอาย จึงไปรดให้สั่ง
 นาฬิกขัญญณผำทำรูปคจทะน่านไปพระราชทาน ให้เอานาฬิกขัญญ
 นั้น ๆ สรวมศรัษะมาเฝ้า ฯ ตทา กิร นาฬิกปญญา ยาวชชตนา
 อุปปนนา โหนติ ได้ยีนว่านาฬิกขัญญเกิดชนแต่กาลนั้นมาจนบัดนี้ ฯ
 อาจารย์ทั้ง ๔ ก็มาเข้าเฝ้านงธขัญญุตตาคณะ ฯ ลำคยนั้นบรมชตยา-
 ธิบคจิงตรัสว่า ท่านอาจารย์เสนค คนวันนเทวดาผู้สิงอยู่ณเศวตฉัตร
 ถามขัญหาเรา ๔ ขอ เราจึงขอผตว่า ยังไม่รู้ จักถามพวกท่านคก่อน
 ท่านเสนคจิงกล่าวขัญหาเหล่านั้นแก่เรา ครัสฉะนแล้ว จึงรบสั่งถาม
 ขัญหาเป็นประถมว่า

หนติ หตฺเถहि ปาเทहि มุขญจ ปริสุมฺภติ

สเว ราช ปิโย โหติ กนฺเตนมภิปสฺสสิ

บุคคลประหารร่างกายผู้อื่นทวยมอทั้ง ๒ หรือทวยเทาทัง ๓
 และเอามือประหารปากผู้อื่น บุคคลนั้นกลับเป็นทริกแห่งผู้ตอง
 ประหาร เพราะฉะนนั้นพระองค์ทรงเห็นว่าผู้เป็นทริกนั้นไคแก่ใคร ฯ

เสนคได้ฟังเทพขัญหานั้นก็ยังไม่รู้ความ ข่นขัญหานั้น ๆ ว่า ใคร
 ประหารอะไร ๆ แลไม่เห็นทลัสคและเงอนแห่งเทพขัญหานั้น ฯ อาจารย์
 อิก ๓ คนก็หมคคความคิต ฯ พระราชาธิบคิทรงวิปฏิสาระ ครั้นใน

ส่วนแห่งราตรีเทวดาถามอีกว่า บัญหาทรงทราบแล้วหรือ ก็ตรีส
 ตอบว่า บัญพิศทั้ง ๕ ข้าพเจ้าได้ถามแล้ว เขาก็ไม่รู้ ๆ เทวดาจึงกล่าว
 ขู่พระราชว่า อาจารย์ทั้ง ๕ นั้นจะรู้อะไร ยกมโหสถบัญญัติเสีย ใคร
 คนอื่นจะสามารถกล่าวแก้ขัญหาเหล่านั้นย่อมไม่มี ถ้าพระองค์ให้
 เรียกมโหสถมาให้กล่าวแก้ ขัญหาเหล่านั้น นั้นและจะเป็นการดี ถ้า
 ไม่เรียกมโหสถมาให้กล่าวแก้ ขัญหาเหล่านั้น ข้าพเจ้าจักทำลายเคี้ยว
 พระองค์ด้วยก้อนเหล็กอันลุกโพลงน กล่าวขุณณะแล้วทูลเตือนว่า
 แนะมหาราช ในเมื่อความต้องการด้วยไฟมีอยู่ ไม่ควรจะไปก่อแสง
 หิ่งห้อย ชักซัสโซปนกขัญหาในขัญจากนิบาตนั้นมากกล่าวคาถาว่า

โก นุ สนุตมฺหิ ปชฺโชเต	อคุติปริเยสนํ จริ
อททุกฺขิ รตฺตี ขชฺโชติ	ชาตเวทํ อมณฺณถ
สฺวาสุส โคมยจฺจุนฺณานิ	อภิมตฺถํ ตินานิ จ
วิปริตาย สลฺลนฺาย	นาสกฺขิ สลฺลชเลตฺตเว
เอวมปิ อนฺุปาเยน	อตฺถํ น ลภเต มฺหุโค
วิสาณโต ควิ โทหํ	ยตฺถ จิรํ น วินฺทติ
วิวิเชหิ อฺุปาเยหิ	อตฺถํ ปปฺโปปนฺติ มาณวา
นิกฺคเหเน อมิตฺตานิ	मितฺตานิ ปคฺคเหเน จ
เสนํโมกฺขุปลานเณ	वलฺลภานํ นเยน จ
ชคตํ ชคตํปาลา	อาวสนฺติ วสุณฺธริ

ใครเล่าครันเมื่อไฟลุกโพลงมีอยู่ เทียวหาไฟอีกโดยมิใช่เหตุ
 บุคคลเห็นหิ่งห้อยในราตรีก็น่าสำคัญว่าไฟ เอาจุณณโคมียอันละเอียด

หรือหญ้าทำเชือกขึงห้อยแล้วเอามือสั้ให้เกิดไฟ ก็ไม่สามารถให้ไฟ
 ลูกโพล่ง ด้วยสำคัญวิปริตฉันใด คนอันธพาลจุกคนไข้แม่แสวงหา
 สิ่งที่ต้องประสงค์โดยไม่ใช่อุบาย ก็ไม่ได้สิ่งที่ต้องประสงค์นั้นฉันนั้น
 นมโคไม่มีที่เขาคือ บุกคลี่คนมโคที่เขาคือก็ไม่ได้นมโคฉันใด
 บุกคลี่แสวงหาสิ่งที่ต้องการในไม่ใช่ว่าจะหาได้ ก็ไม่ได้สิ่งที่ต้องการ
 ฉันนั้น เช่นทั้งหลายถึงสิ่งที่ต้องการโดยอุบายต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดิน
 ทั้งหลายอาศัยแผ่นดินอันชอบสุนทรเพราะทรงไว้ซึ่งรัตนาคือแก้ว ก็
 ด้วยนิกคหะเหล่าอมิตร บุกคหะเหล่าอมิตร ใต้เหล่าอมาตย์มีเส้น
 เป็นประมุข และความแนะนำของอมาตย์ผู้คุ้นเคยเป็นที่รักเป็นที่
 เจริญใจ ฯ

เทวดากล่าวข้พระราชาวา เช่นทั้งหลายเช่นด้วยพระองค์
 ในเมื่อไฟมีอยู่แต่ก็หาเข้าก่อหิงห้อยไม่ ก็พระองค์ตรัสถามอาจารย์
 ทัง ๔ มีเส้นก็เป็นอาทิกเป็นเหมือนครั้นเมื่อไฟมีอยู่ตรงเข้าก่อหิงห้อย
 หรือเหมือนคนทิ้งตราชเสียซึ่งด้วยมือ หรือเหมือนในเมื่อความ
 ต้องการด้วยน่านมโคก็รดเอาที่เขาคือฉันนั้น ฯ อาจารย์ทัง ๔ มีเส้นก็
 เป็นอาทิกอะไร เพราะผู้เหล่านั้นเช่นกับหิงห้อย มโหสถบัณฑิต
 เช่นกับยกองเพลิงใหญ่ ย่อมรุ่งโรจน์ด้วยปัญญา ขอพระองค์ตรัส
 ให้ห้ามโหสถมาตรัสถามเถิด เมื่อพระองค์ไม่ทรงทราบข้ปัญหาเหล่านั้น
 พระชนมชีพของพระองค์จะไม่มี ทูลคุกคามฉะนแล้วอนตรธาน
 หายไป ฯ ข้ปัญหาหิงห้อยจบ ฯ

พระราชามีอันความกลัวต่อมรณะคุกคามแล้ว รุ่งขึ้นให้
 เรียกอมาตย์ ๔ นายมาตรัสสั่งว่า ท่านทัง ๔ นายจงขจรรถทัง ๔

ออกจากประตูเมืองทั้ง ๔ ประตูคนห้ามโหดขยตรเราอยู่ที่ใด จึงทำ
 สักการะแก่เธอในที่นั้น แล้วนำตัวมาโดยเร็ว ๆ อมาตย์ทั้ง ๓ นาย
 ไม่พบมโหสถ ๆ แต่ก็อมาตย์ ๑ นายออกจากประตูบ้านทักษิณทิต
 พบมโหสถที่บ้านทักษิณขวมีชณคามชนกินเหนียวมา มีสระเบื่อน
 ้วยกินเหนียว นั่งบนตั่งใบไม้หมุนจักรในสำนักอาจารย์ผู้เป็นช่าง
 ทำหม้อ ชนกินเหนียวเป็นชน ๆ บริโภคข้าวแดงไม่มีแกง ๆ

ถามว่า ก็เหตุไร มโหสถจึงทำการอย่างนี้ ๆ แก้วว่า ได้ยินว่า
 พระราชาทรงรังเกียจว่า มโหสถบัณฑิตจะชิงราชสมบัติของพระองค์
 โดยไม่สงสัย ๆ มโหสถคิดว่าเมื่อพระราชาทรงทราบว่า มโหสถ
 เลี้ยงชีพอยู่ด้วยการทำหม้อขาย ก็จักเป็นผู้หมตรงเกียจ มโหสถ
 จึงได้ทำอย่างนี้ ๆ

มโหสถเห็นอมาตย์ก็รู้ว่าจะมาหาตน จึงทำรีว่า วันนยศ
 ของเราจักมีเป็นปกติอีก จักบริโภคโภชนาหารมีรสเลิศต่าง ๆ ที่
 นางอมรเทวเจกไว้รบ คิณะนึ่งทงกอนชาวทถอโวลกชนบวณปาก ๆ
 ขณะนั้นอมาตย์ก็เข้าไปห้ามโหด ๆ ก็แต่อมาตย์นั้นเป็นฝกฝายเสนก
 เพราะฉะนั้นเมื่อจะสยต่อขอความที่เสนกกล่าวแต่หนหลังว่า ทรัพย์
 ประเสริฐกว่าบัญญัตินั้น จึงกล่าวว่า แนะบัณฑิตาจารย์ คำของ
 เสนกาจารย์เป็นจริงในเมื่อยศของท่านเลื่อม ท่านเป็นผู้มีบัญญัติมาก
 ถึงปานนี้ก็ไม่สามารถจะเป็นที่พึงแก่ท่าน ยคนท่านมีร่างกาย
 เปราะเบื่อนด้วยกินเหนียว นั่งที่ตั่งใบไม้กินข้าวเห็นปานนี้ กล่าวฉะน
 แล้วได้กล่าวคาถาที่แรกอันมาในภุริขญหาในทสนิบาตนว่า

สจฺจํ กิร ตุมฺปิ ภูริปญฺโญ
ยา ตาทิสํ สิริ ธิตํ มตํ จ
น ตายเตภาวสุปฺนิตํ
โย ยาวกํ ภูณฺชสิ อปฺปสุปฺ

ได้ ยินว่าคำที่อาจารย์เสนกกกล่าวเป็นของจริง ท่านเป็นผู้ มี
ปัญญาวิริและความคิดมั่นคงตั้งนั้นไม่ข้องกันความที่ท่านเข้าถึงอำนาจ
แห่งความพินาศ ท่านจึงต้องกินอาหารไม่มีแกง ฯ

ลำดับนั้นมโหสถกล่าวตอบมาตย์นั้นว่า แน่ะผู้อันธพาล เราใคร
เพื่อจะทำยศให้เป็นที่ปกตติ้วยกำลังปัญญาของตนอีก จึงได้ทำตงน
แล้วภายิตทหมวดสองแห่งคาถานี้ว่า

สจฺจํ ทุกฺเคน ปริปาจยนฺโต
กาลากาลํ วิจินํ ฉนฺทฉนฺโน
อตุตฺตสฺส ทวารานิ อปาปุเรนฺโต
เตนาหํ ตุสฺสามิ ยโวทเนน
กาลณฺจ ฌตฺวา อภิชํหนาย
มนฺเตหิ อตุตฺถํ ปริปาจยิตฺวา
วิชมฺภิสฺสํ สํหวิชมฺภิตานิ
ตายิทฺฐิยา ทกฺขสิ มํ ปุณาปี

เราจึงความสุขเก่าของเราให้เจริญด้วยความยากโดยเหตุให้
กลับเป็นปกตติสุข เมื่อพิจารณากาลและไม่ใช้กาล (คือกาลนั้นเป็น
กาลต้องหลบซ่อนประพฤติ กาลนั้นเป็นกาลเข็ดเฉยประพฤติ ก็รู้ว่าต้อง

หลบซ่อนประพฤติกิในคราวถูกกริ้ว) ก็หลบซ่อนอยู่ตามความพอใจ
 ของตน (เลี้ยงชีพอยู่ด้วยการทำหม้อขาย) เข็ดช้องคิดทำให้เป็น
 ประโยชน์แก่ตนอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงยินดีด้วยการบริโภคน้ำข้าวแดง ก็
 เราจักรู้กาลเพื่อองอาจทำความเพียร ยังยศของเราให้เจริญอีก
 ด้วยความคิดของตนองอาจอยู่ ด้วยความองอาจแห่งราชสีห์ทพนมโน
 สีสลาณะนั้น ท่านจักเห็นเราด้วยความสำเร็จเงินนอก ๆ

ลำดับนั้นอมาตย์กล่าวกะมโหสถว่า แน่พ่อบัณฑิต เทวดา
 ผู้สิงอยู่ณเศวตฉัตรตามบัญชาพระราชาน่า ครุสตามบัณฑิตทั้ง ๔
 บัณฑิตผู้หนึ่งไม่อาจแก้ขัญหา เหตุนี้บรมกษัตริย์จึงดำรัสสั่งให้
 ข้าพเจ้ามาหาท่าน (ให้ท่านไปเฝ้า) ๆ มโหสถจึงกล่าวสรรเสริญ
 อานุภาพแห่งขัญญาว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจึงเห็นอานุภาพแห่งขัญญา
 ของตน เพราะว่าอิสสระียยกไม่เป็นที่พึงในกาลเห็นปานดังนี้ บุคคล
 ผู้บริบูรณ์ด้วยขัญญาย่อมเป็นที่พึง (ของตน) ๆ อมาตย์ไต่รบพระราช
 ขัญยามาว่า พนมโหสถที่ไหน จึงให้อาบน้ำนุ่งห่มแล้วพาตัวไปเฝ้า
 ก็ไต่ทำตามรับสั่ง แล้วให้กหาปณะ ๑ พัน ผ้า ๑ สำรับซึ่งเป็นของ
 พระราชทานแก่มโหสถ ๆ ไต่ ยินว่าช่างหม้อเกิดกลัวจนด้วยคิดเห็น
 ไปว่า เราใช้สอยมโหสถผู้เป็นราชบัณฑิต พระมหาสัตว์เห็นกริยา
 แห่งช่างหม้อจึงพูดเอาใจว่า ท่านอาจารย์อย่ากลัวเลย ท่านมีอุปการ
 แก่ข้าพเจ้ามาก กล่าวฉะนี้แล้วให้กหาปณะ ๑ พันแก่ช่างหม้อแล้ว
 หนึ่งไปในรถทั้งตัวเขอนคินเหนียวเข้าไปสู่พระนคร ๆ อมาตย์ให้ทูล
 ข่าวนมาแห่งมโหสถแก่พระราชาน่า รับสั่งถามว่า ท่านพนมโหสถที่ไหน

จึงกราบทูลว่า มโหสถทำหม้อขายเลียงชพออยู่ณบ้านทกชณวมชณ-
 คาม ทราบว่ามีรับสั่งให้มาเฝ้า ก็ยงหาอาบนำไม้ มีสรวรกายเขอน
 ด้วยคินเหนียวมาทเทยว ๆ พระเจ้าวิเทหราชจึงทรงจินตนาการว่า ถ้า
 มโหสถเป็นคัศทรแห่งเรา จะพงเทยวอยู่ด้วยทำอิสสรียศกัคคิ มโหสถน
 หาไค้เป็นคัศทรแห่งเราไม๊ ทรงคักริฉะนัแล้วรับสั่งว่า ท่านจงบอกแก
 มโหสถบุตรของเราว่า จงไปเรอนของตนอาบนำตกแต่งกาย แล้วมา
 ตามท่านองเกยรตคัคคิทเราให้ ๆ มโหสถไค้ลคัขพระราชากระแล
 กัทำอย่างนั้นแล้วมาเฝ้า ไค้พระราชาอนุญาตให้เข้าแล้ว ก็ตรงเข้าไป
 ถวายบังคมพระราชาสถิตอยู่ณที่ควรส่วนหนึ่ง ๆ พระราชาตรัสปฏิ-
 สันถารคัวยมโหสถ เมื่อจะทรงทคตลอดจึงตรัสคัถาถานว่า

สุจึ หิ เอเก น กโรนติ ปาปี
 อวณณสัสคคฤยา ปุเนเก
 ปหุสสุมาโน วิปุลตถจินตึ
 กิ การณา เม น กโรสี ทุกขั

ก็คนบางพวกไม่ทำความชั่วเพราะเหตุแห่งความเป็นผู้ มีอิสสระ
 ยิง คัวยมาคิคิดว่า เรามีความสุขคัสมขุรณคัวยอิสสรียศกั เราไม๊ควร
 ทำความชั่ว คนบางพวกไม่ทำความชวอกเพราะเกรงแต่เกยวชอง
 คัวยความคิเตยน คัวยมาคิคิดว่า คนมุงร้ายกล่าวคิเตยนจกมีแก
 เจ้านายผู้ให้ยศแก่เรา ก็ตัวเจ้าเป็นผู้สามารถมีความคิคเต็มเขยม
 ปลอดไปรัง เหตุไรไม๊ทำเราให้ ถึงทุกขคัวยการแย่งราชสมบคั
 ของเรา เพราะตัวเจ้าถาหวังคัครองราชสมบคัทวสกลสมพุทวียไค้ ๆ

ลำดับนั้นมโหสถจึงทูลพระราชา (ด้วยคาถานี้) ว่า

น ปณฺธิตา อตฺตสุขสฺส เหตุ

ปาปานิ กมฺมานิ สมาจเรณฺติ

ทกฺขณ ฆฏฺฐา ชลิตาปี สนฺตา

ฉนฺทา จ โทสา น ชนฺติ ฌมฺมํ

บัณฑิตทั้งหลายไม่ประพฤติความชั่วเพราะเหตุแห่งความสุข
ของตน อันทุกขกระทบแล้ว แม้เป็นผู้มีอันรุ่งเรืองด้วยสมบัติตั้งอยู่ใน
วิบัติเป็นสภาพ ก็ไม่ละธรรมเพราะความรักหรือเพราะความชัง ฯ

พระราชาเมื่อจะตรัสขัตยมายาเพื่อจะทกลองมโหสถจึงตรัสคาถา
นี้ว่า

เยน เกนจิ วนฺณเณน มุทฺฐนา ทารุเณน จ

อุทฺธเร ทินฺมตฺตานํ ปจฺฉา ฌมฺมํ สมาจเร

บุคคลถอนตนจากความเข็ญใจ แล้วตั้งตนอยู่ในความมั่งคั่ง
สมบัติ ด้วยเพศแห่งคนมีกำลังอ่อนแอหรือแข็งแรงอย่างใดอย่างหนึ่ง
ก่อน ภายหลังประพฤติธรรมก็ได้มิใช่หรือ ฯ

ลำดับนั้นเมื่อพระโพธิสัตว์จะแสดง ความเปรียบด้วยต้นไม้แต่
พระราชา จึงภาษิตคาถานี้ว่า

ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสํสํ เทยฺย สเยยฺย วา

น ตสฺส สาขํ ภาณฺเชยฺย มิตฺตทฺพฺโถ หิ ปาปโก

บุคคลหนึ่งหรือนอนที่เงาต้นไม้ใด ไม่พึงหักกิ่งแห่งต้นไม้

เพราะว่าผู้หักกิ่งต้นไม้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นผู้ชั่วช้า ฯ

และก็ครนกล่าวฉะนแล้ว เมื่อจะแสดงความที่ตนเป็นผู้ ไม่ใช่
ผู้ประทุษร้ายมิตรแม่ ในที่ทั้งปวงว่า ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าว่าบุคคล
สักกึ่งตนไม่ ที่ตนโคจรโลกก็เป็นผู้ ซอว่าประทุษร้ายมิตร จะกล่าวไป
ทำไม บุคคลนั้นก็ชื่อว่าฆ่ามนุษย์ บิดาของข้าพระองค์ พระองค์
ให้ดำรงอยู่ในอิสสรียศยิ่ง แม่ข้าพระองค์ พระองค์ก็ทรงอนุเคราะห์
ด้วยความอนุเคราะห์มาก ทำร้ายในพระองค์ ข้าพระองค์จะไม่พึงซอ
ว่าประทุษร้ายมิตรอย่างไร เมื่อแสดงฉะนนี้ จะทูลทวงโทษแห่งพระ
ราชาจึงภาษิตคาถานว่า

ยสุสาปี ฌมมัม ปุริโส วิชฌณา

เย จสฺส กงฺขัม วนินนฺติ สนฺโต

ตัม หิสฺส ทิปญฺจ ปฺรายนนฺจ

น เตน เมตฺตีม ชิริเยถ ปญฺโล

นรชนร์แจ้งชงธรรมแม่เล็กน้อยแต่ท่านผู้ใด และท่านผู้สัตตบรรณ
เหล่าใดขบ้นเทาเสียชงความเคลือบแคลงอันเกิดขณแก่นรชนนนั้น กิริยา
ของท่านผู้นั้นเทียวซอว่าเป็นตึงเกาะและเป็นทพึ่งของนรชนนนั้น บัณฑิต
ไม่พึงยงไมตรจิตตกับด้วยท่านผู้นั้นให้เสื่อมสิ้นไป ฯ

บุคคลจะถวายโอวาทพระราชาริงกล่าว ๒ คาถาว่า

อลโส คีหี กามโภคีน น สาธุ

อสณฺณโต ปพฺพชิตฺโต น สาธุ

ราชา น สาธุ อนิสम्मการี

โย ปณฺทิตฺโต โภชนฺโน ตัม น สาธุ

นิสมม ขตุติโย กยิรา นานิสมม ทิสมปติ

นิสมมการิโน รณโณ ยโส กิตติณจ วฑฒติ

บุคคลครองเรือนบริโภคกามเป็นผู้เกียจคร้านไม่คั่งงาม ขรรพชิต
ผู้ไม่สำรวมแล้วไม่คั่งงาม พระมหากษัตริย์ผู้ไม่ทรงพิจารณาก่อนจึง
กอบราชกิจไม่คั่งงาม บัณฑิตใดเป็นผู้มีความโกรธเป็นปกติ ความ
โกรธของบัณฑิตนั้นก็ไม่คั่งงาม พระราชาควรทรงพิจารณาก่อนจึงกอบ
ราชกิจ พระเจ้าแห่งทิศไม่ทรงพิจารณาก่อนไม่ควรกอบราชกิจ อีสริย-
ยศบริวารยศ แลเกียรติคุณย่อมเจริญแต่พระราชาผู้ไม่ทรงพิจารณา
ก่อนจึงบำเพ็ญราชกรณียกิจเป็นปกติ ฯ ภูริขัญหาจข ฯ

ครั้นพระบรมโพธิสัตว์กล่าวอย่างนี้ บรมขัตติยาธิบดินทร์ให้พระมหา
สัตว์นึ่งนวดราชบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตร เสด็จประทับนั่งนวดราชอาศน์ตำ
แล้วตรัสว่า แนะเจ้าบัณฑิต เทวดาผู้สิงอยู่ณเศวตฉัตรถามขัญหา ๔ ข้อ
กะเรา แต่เราไม่รู้ขัญหา ๔ ข้อนั้น อาจารย์ ๔ คนก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้น
เจ้าจึงกล่าวแก่ขัญหา ๔ ข้อนั้นแก่เรา ฯ มโหสถกราบทูลว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า เทวดาสังนเศวตฉัตรก็ยกไว้เถิด เทวดาทิ้งหลายมมมหา
ราชิกาเทพเจ้าทั้ง ๔ เป็นต้นก็ยกไว้ ข้าพระองค์อาจจะกล่าวแก่
ขัญหาที่ผู้ใดผู้หนึ่งถาม ขอพระองค์ตรัสขัญหาทั้ง ๔ ข้อที่เทวดาถาม
เถิดพระเจ้าค่ะ ฯ ลำดับนั้นบรมกษัตริย์เมอจะตรัสถามโดยนิยมนที่
เทวดาถาม จึงทรงภาษิตประณมคาถาว่า

หนฺติ หตฺเถหิ ปาเทหิ มุขณฺจ ปริสุมฺภติ

สเว ราช ปิโย โหติ กนฺเตนมภิปสฺสสฺสี

บุคคลประหารร่างกายมือนัน ด้วยมือ ด้วยเท้า แลประหารปาก
 มือนัน ด้วยมือ บุคคลนั้นยอมเป็นผู้เป็นทริกแห่งผู้ถูกประหารนั้น
 เพราะเหตุที่พระองค์ทรงเห็นใครว่าเป็นทริกแห่งผู้ถูกประหาร ฯ เทวคา
 ภาษามขัญหานนอย่างน ฯ

พอพระโพธิสัตว์โคสคิขยัญหา เนื้อความแห่งขัญหานันก็ปรากฏ
 แก่พระโพธิสัตว์กิงดวงจันทร์เต็มดวงปรากฏในท้องฟ้า ฯ ลำคยนั้นพระ
 มหาสัตว์ทูลเตือนพระราชาก็คอยทรงสคยแลแล้ว จึงกล่าวแกเทวขัญหาทำ
 ให้ปรากฏ ประหนึ่งผู้มฤตยชววงอาทิตยชนไปกลางหาวฉะนั้นอย่างนั้นว่า
 ข้าแต่สมมติเทพ เมื่อใด เต็กนอยนอนบนตักมารคาก็ว่าเรึงยนิคิเล่น
 ประหารมารคาคือมือแลเท้า ถอนผมมารคา เอามือประหารปาก
 มารคา เมื่อนนมารคากกล่าวคำคิงนเป็นต้นกยบุตรนันด้วยอำนาจความ
 รักว่า แนะอายลกประทยร้าย อายใจร เองประหารข้าอย่างนใดหรือ
 กล่าวคะนแลแล้วก็ไม่อาจจะกลนความรักไว้ ก็สรวมกอดให้อนนไต้ถันจูบ
 ศรัษะ บุตรนันเป็นทริกแห่งมารคา ในกาลนั้นฉนใด ก็เป็นทริกแห่งบิดา
 ในกาลนั้นฉนนั้น ฯ เทวคาได้สคยอรรธาธิบายของพระโพธิสัตว์ ก็เผย
 กำพฤษทรออกมาสำแดงกายกิงหนึ่งให้ปรากฏ ส้องสาธุการด้วยสำเนียง
 อ่อนหวานว่า โอ บัณชิตกล่าวแกขัญหาถูกคิแลแล้วหนอ แล้วยุซาพระ
 มหาสัตว์ด้วยคอกไม้แลของหอมอันเป็นทิพยอันขัญจุเต็มในชะอบแก้ว
 แลวอนตรธานหายไป ฯ ฝ่ายพระเจ้าวเทหราชทรงยุซาพระมหาสัตว์
 ด้วยขยษชาติเป็นอาทิลแล้วตรสวังวอนให้กล่าวแกขัญหาขออนต่อไป
 ครนใดทรงรบให้ตรสถามจึงตรสคาถาที่ ๒ ว่า

อกุโกลสติ ยถากามิ อากมณฺจสุส เนจฺจติ

สเว ราช ปิโย โหติ กนฺเตนฺมภิปฺสฺสตี

บุคคลคำผู้^๕ อนุตามความใคร่^๕ แต่ไม่^๕อยาก^๕ให้^๕ผู้ถูก^๕ค้ำ^๕น^๕น^๕ถึง^๕ภยัน^๕ต^๕-
 ราช^๕ บุคคลผู้^๕ถูก^๕ค้ำ^๕น^๕น^๕ยอม^๕เป็น^๕ที่^๕รัก^๕แห่ง^๕ผู้^๕ค้ำ^๕ เพราะ^๕เหตุ^๕นั้น^๕พระ^๕องค์^๕
 เห็น^๕ใคร^๕ว่า^๕เป็น^๕ที่^๕รัก^๕แห่ง^๕ผู้^๕ค้ำ^๕ฯ (เทวคาถาม^๕ขุญฺหาท^๕ ๒ กงน) ๕

ลำดับ^๕นั้น^๕พระ^๕มหา^๕ส^๕ต^๕ว^๕อธิบาย^๕ขุญฺหาท^๕ ๒ นั้น^๕ว่า^๕ ข้า^๕แต่^๕ม^๕หาราช^๕
 เจ้า^๕ มารคา^๕สั่ง^๕บุตร^๕อายุ^๕ ๗-๘ ขวบ^๕ผู้^๕สามารถ^๕จะ^๕ทำ^๕ตาม^๕สั่ง^๕ได้^๕ว่า^๕ แนะ^๕พ่อ^๕
 เจ้า^๕จง^๕ไป^๕นา^๕ เจ้า^๕จง^๕ไป^๕ร้าน^๕ตลาด^๕ กงน^๕เป็น^๕อา^๕ที^๕ กุมาร^๕กล่าว^๕ว่า^๕ แนะ^๕แม่^๕
 ถ้า^๕แม่^๕ให้^๕ของ^๕เคี้ยว^๕ของ^๕กิน^๕น^๕ควย^๕ฯ^๕ แก่^๕ลูก^๕ฯ^๕ จัก^๕ไป^๕ ครัน^๕มารคา^๕กล่าว^๕ว่า^๕
 เอา^๕ซี^๕พ่อ^๕ ก็^๕เคี้ยว^๕กิน^๕ของ^๕กิน^๕แล้ว^๕ขวน^๕ปาก^๕แล้ว^๕ย^๕น^๕อยู่^๕แท^๕ย^๕ประ^๕ตุ^๕เร^๕อน^๕หา^๕ไป^๕
 นา^๕ไม่^๕ เล่น^๕เส^๕ย^๕ก^๕ย^๕หม^๕เค^๕็ก^๕หา^๕ทำ^๕ตาม^๕สั่ง^๕มารคา^๕ไม่^๕ ครัน^๕มารคา^๕ข^๕ง^๕ค^๕ย^๕ให้^๕
 ไป^๕ก็^๕ก^๕ล^๕่า^๕ว^๕ว่า^๕ แนะ^๕แม่^๕ แม่^๕นั่ง^๕ย^๕น^๕ที่^๕เงา^๕เร^๕อน^๕เย็น^๕ ลูก^๕จะ^๕ทำ^๕ตาม^๕คำ^๕สั่ง^๕ของ^๕
 แม่^๕ภาย^๕น^๕อก^๕อ^๕ย^๕่าง^๕ไร^๕ได้^๕ กงน^๕เป็น^๕อา^๕ที^๕ ครัน^๕มารคา^๕กล่าว^๕ว่า^๕ เอง^๕ล^๕วง^๕ข้า^๕
 ก็^๕แ^๕ส^๕ค^๕ง^๕ม^๕ือ^๕แ^๕ล^๕ปาก^๕ให้^๕แ^๕ปล^๕ก^๕ป^๕ก^๕ติ^๕แล้ว^๕หนี^๕ไป^๕ มารคา^๕เห็น^๕บุตร^๕หน^๕ก^๕ช^๕ค^๕เค^๕อง^๕
 ถ^๕อ^๕ไม่^๕ไล่^๕ตาม^๕ เม^๕อ^๕ไม่^๕ทัน^๕บุตร^๕ก็^๕ค^๕ุ^๕ค^๕คาม^๕ว่า^๕ อ้าย^๕คน^๕ช^๕ว^๕ อ้าย^๕โจ^๕ร^๕
 เอง^๕กิน^๕ของ^๕กิน^๕ของ^๕ข้า^๕แล้ว^๕ไม่^๕ปร^๕าร^๕ณ^๕า^๕จะ^๕ทำ^๕อะ^๕ไร^๕ฯ^๕ ทั^๕น^๕า^๕ หย^๕ค^๕ก^๕่อน^๕ฯ^๕
 แล้ว^๕ก^๕ล^๕่า^๕ว^๕คำ^๕เป็น^๕อา^๕ที^๕ว่า^๕ เอง^๕ไป^๕เก^๕ิด^๕อ้าย^๕ถ^๕อ^๕ย^๕ โจ^๕ร^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕จ^๕ง^๕ค^๕ค^๕ม^๕ึง^๕ให้^๕
 เป็น^๕ช^๕น^๕แล^๕ให้^๕ย^๕น^๕ คำ^๕ข^๕ริ^๕ภ^๕าส^๕ตาม^๕อ^๕ธิ^๕ย^๕าศ^๕ย^๕ ก็^๕แต่^๕กาล^๕ใด^๕ปาก^๕ก^๕ล^๕่า^๕
 อะ^๕ไร^๕ฯ^๕ ออก^๕ไป^๕ กาล^๕นั้น^๕ใจ^๕ก็^๕ไม่^๕ปร^๕าร^๕ณ^๕า^๕ช^๕ง^๕คว^๕าม^๕มี^๕มา^๕แห่ง^๕ภ^๕ย^๕ัน^๕ต^๕ราช^๕
 แม่^๕หน^๕อ^๕ย^๕หน^๕ง^๕แก่^๕บุตร^๕ ฝ่าย^๕ท^๕าร^๕ก^๕เล่น^๕ก^๕ย^๕พ^๕ว^๕ก^๕ท^๕าร^๕ก^๕ต^๕ล^๕อ^๕คว^๕น^๕ ไม่^๕อ^๕า^๕จ^๕
 จะ^๕เข^๕า^๕ย^๕าน^๕เว^๕ล^๕า^๕เย็น^๕ ก็^๕ไป^๕ส^๕ำ^๕น^๕ัก^๕หม^๕ุ^๕ญ^๕า^๕ติ^๕ ฝ่าย^๕มารคา^๕เม^๕อ^๕แ^๕ล^๕ค^๕ุ^๕หน^๕ทาง^๕

๓ ขุบุตรจะกลับมา เห็นขุบุตรทรกยงไม่กลับบ้าน ก็ยงหัวใจให้เต็มไปด้วย
 ความโศกกว่า ชะรอยขุบุตรของเราจักไม่อาจเข้าบ้าน ก็มีดวงตาเต็มไปด้วย
 น้ำตา คันทาทเรอนญาตเห็นขุบุตรทรกก็สรวมกอดจูบที่ศีรษะ เอามือ
 ทั้ง ๒ จับขุบุตรให้มั่นกล่าวว่า แน่ะพ่อผู้เป็นขุบุตรทรก อย่าเอาถ้อยคำ
 ของแม่จกไว้ในใจเลย กล่าวฉะนี้ก็ยงความรักเหลือเกินให้เกิดชน
 ข้ำแต่สมมติเทพ ขุบุตรชื่อว่าป็นทรกยงในกาลเมื่อมารดาโกรธ ด้วย
 ประการฉะนี้ ๑ เทวดาไคส์ตยก็บูชาพระโพธิสัตว์เหมือนคราวที่แล้ว
 มา ๑ ฝ่ายบรมชัตยาราชก็ทรงบูชาพระบรมโพธิสัตว์แล้วตรัสวงวอน
 ถามขัญหาที่ ๓ ซึ่งเทวดากล่าวโดยคาถาว่า

อพฺภาจิกฺขิ อภฺเตน อติเกนาภิสารเย

สเว ราช ปิโย โหติ กนฺเตนมภิปสฺสสิ

ขุบุตรกล่าวต่ด้วยคำไม่จริงแล้วทวงกันด้วยคำเหล่านี้แหละ ขุบุตร
 นั้นยอมเป็นทรกแห่งกัน ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงเห็นว่าไค้แก่ใคร ๑
 ลำคบบนพระมหาสัตว์ทูลแก่ขัญหานนแต่พระราชว่า ข้ำแต่มหา
 ราชเจ้า เมื่อใดภรรยาแลสามทั้ง ๒ อยู่ในที่ลับเล่นกันด้วยความเสนาหา
 ตามความยินดีของโลก แล้วกล่าวกันแลกันด้วยคำไม่จริงอย่างนั้นว่า
 ความรักในเราย่อมไม่มีแก่ท่าน ไค้ยินว่าใจของท่านไปภายนอกแล้ว
 แล้วทวงกันด้วยคำเหล่านี้แหละ เมื่อนนภรรยาแลสามทั้ง ๒ นั้นกรก
 กันเหลือเกิน ขอพระองค์ทรงทราบเนอความแห่งขัญหานน ด้วย
 ประการฉะนี้ ๑ เทวดาไคส์ตยแลวกก็บูชาพระโพธิสัตว์เหมือนดังก่อน
 อีก ๑ ฝ่ายพระราชก็บูชาพระมหาสัตว์โดยนัยหนหลัง แล้วตรัส
 วงวอนถามขัญหาที่เทวดาถามโดยคาถาว่า

หรี อนุนนจ ปานนจ วตฺตเสนาสนานิ จ

(อณฺณทตฺถุ หรา สนฺตา)

เต เว ราช ปิยา โหนฺติ กนฺเตนมภิปฺสฺสสี

บุคคลผู้นำข้าว น้ำ ผ้า แลเสนาสนะไป ชื่อว่าผู้นำไปมีอยู่โดย
แท้ บุคคลเหล่านั้นย่อมเป็นที่รักแห่งผู้เป็นเจ้าของข้าว น้ำ เป็นต้น ด้วย
เหตุนี้พระองค์ทรงเห็นว่าไต่แก่ใคร ๆ

ลำดับนั้นมโหสถอธิบายแก่นเอนความแห่งปัญหาถวายพระราชอาว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ปัญหาที่ทเวตถากกล่าวหมายเอาสมณะแล
พราหมณ์ผู้ประพฤติธรรม จึ่งอยู่สกุลทั้งหลายผู้มีศรัทธาเชื่อโลกนี้
แลโลกหน้าจึงบริจาคนานแลใครจะให้ อีก สกุลเหล่านั้นเห็นสมณะแล
พราหมณ์เห็นปานดังนั้น ขอข้าว น้ำ เป็นต้นไปก็ดี นำข้าว น้ำ เป็นต้นที่ใด
แล้วไปบริโภคนก็ดี ก็เลื่อมใส รักใคร่ในสมณะแลพราหมณ์เหล่านั้น
เหลือเกินด้วยเห็นว่า สมณะแลพราหมณ์เหล่านั้นขอข้าว น้ำ เป็นต้นของเรา
บริโภคนข้าว น้ำ เป็นต้นเป็นของของเราทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณะแล
พราหมณ์ทั้งหลายชื่อว่าผู้นำไป ก็เป็นผู้ขอโดยส่วนเดียวแลเป็นผู้นำ
ข้าว น้ำ เป็นต้นที่ใดแล้วไปโดยแท้ ชื่อว่าเป็นผู้เป็นที่รักของเจ้าของข้าว
น้ำ เป็นต้น ๆ ก็ในเมื่อปัญหานอนมโหสถกล่าวแก่นแล้ว ทเวตถากก็บูชา
เหมือนอย่างนั้นแล้วกระทำสักการ แล้วชคฆะอชอนเต็มด้วยรัตนะ
๗ ประการมาแทบท้าวแห่งมโหสถแจ้งว่า ทูก่อนมโหสถบังเกิด ท่าน
จึ่งรับชคฆะอชอนเต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ ๆ ฝ่ายพระเจ้าวเทหบรมกษัตริย์
ไปรคปรานเลื่อมใสในมโหสถเป็นอย่างยิ่ง ไต่พระราชทานเศรษฐี -

ฐานันดรแก่มโหสถ ฯ จำเดิมแต่นั้นมโหสถบรมโพธิสัตว์มียศใหญ่ ฯ
 †
 เทวัญหาจบ ฯ

ปุณ เตปิ จตุตทาโร ปณฺทิตา บัณฺฑิตทัง ๔ เหล่านั้นก็ปรักษา
 กันอีกว่า มโหสถบุตรคฤหบดีขัตติยมียศใหญ่นัก เราจักทำอย่างไรดี ฯ
 ลำคายนั้นเสนกจึงกล่าวกะบัณฺฑิตทัง ๓ ว่า การที่เขามียศใหญ่นักนั้นยก
 ไว้เกิด เราเห็นอธิบายแล้ว เราทั้ง ๔ จักไปห้ามมโหสถถามว่า ควรบอก
 ความลับแก่ใคร ถ้าเขาจักบอกว่า ไม่ควรบอกแก่ใครไซ้ เรา
 ทั้งหลายจักทูลยุงพระราชาวา คฤหบดีบุตรอนันนามว่ามโหสถเป็นข้าศึก
 ของพระองค์ ฯ บัณฺฑิตทัง ๓ เห็นชอบด้วย ฯ บัณฺฑิตทัง ๔ เหล่า
 นั้นจึงไปเรื่อนมโหสถทำปฏิสันถารแล้วกล่าวว่า แน่บัณฺฑิต เราทั้ง ๔
 ใครจะถามขัญหาท่าน ครั้นมโหสถให้ถาม เสนกจึงถามว่า บุคคล
 ผู้บัณฺฑิตควรตั้งอยู่ในธรรมอะไร ฯ มโหสถตอบว่าควรตั้งอยู่ในความ
 จริง ฯ เส. ผู้ตั้งอยู่ในความจริงแล้วจะควรทำอะไร ฯ ม. ควร
 ให้ทรัพย์สมบัติเกิดขึ้น ฯ เส. ให้ทรัพย์สมบัติเกิดขึ้นแล้วควรทำอะไร ฯ
 ม. ควรคบมิตร ฯ เส. คบมิตรแล้วควรทำอะไรต่อไป ฯ ม. ควร
 เรียนความคิดอ่านจากมิตร ฯ เส. เรียนความคิดอ่านจากมิตรไ้แล้ว
 ควรทำอะไรอีก ฯ ม. (การไ้ความคิดอ่านจากมิตรนั้นถ้าเป็นความ
 ลับ) ความลับของตนไม่ควรบอกแก่ใคร ฯ บัณฺฑิตทัง ๔ ก็รับว่า
 ค้แล้ว แล้วลากลับ เป็นผู้มีจิตตายนคิดคิดว่า ขัตติมเราทั้ง ๔ เห็นหลัง
 แห่งมโหสถละ แล้วไปเฝ้าพระราชากรายทูลว่า ข้าแต่มหाराช
 มโหสถเป็นกบฏต่อพระองค์ ฯ พระเจ้าวิเทหราชตรัสห้ามว่า เราไม่

เชื่อท่านทั้งหลาย มีโศรกใจไม่เป็นกบฏต่อเรา ฯ บัณฑิตทั้ง ๕ จึง
 กราบทูลว่า จึ่งนะพระเจ้าค่ะ ขอได้ทรงเชื่อ ก็ถ้าไม่ทรงเชื่อจงตรัส
 ทามเขาว่า ความลับของเขา ๆ ควรบอกแก่ใคร ถ้าเขาจักไม่เป็น
 กบฏต่อพระองค์ เขาจักทูลว่า ควรบอกแก่คนชื่อนั้น ถ้าเขาจักเป็นกบฏ
 เขาจักทูลว่า ไม่ควรบอกแก่ใคร ๆ ในเมื่อความปรารถนาสำเร็จ
 ควรบอก ในกาลนั้นพระองค์จักทรงเชื่อข้าพระองค์หมดทรงสงสัย ฯ
 พระราชาธิบดีจะทรงทศลอง วันหนึ่งครั้นเมื่อบัณฑิตทั้ง ๕ มาพร้อมกัน
 จึ่งตรัสคาถาในบัญชบัณฑิตยัญหาในวิสตินิบาตว่า

ปณฺจ ปณฺฑิตา สมากตา

ปโณฺห เม ปฏฺิภาติ ตํ สุณาถ

นินฺทียมตฺถํ ปสฺสียํ วา

กสฺเสวาวิกเรยฺยํ คฺยุหมตฺถํ

ท่านทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิตทั้ง ๕ มาพร้อมกันแล้ว บดินยัญหา
 แจ่มแจ้งแก่เรา ท่านทั้งหลายจงฟังขัญหานั้น บุคคลควรเข้คเผยข้อ
 ความที่ควรตีเตียนหรือควรสรรเสริญ อันเป็นข้อความลับแก่ใคร ฯ

ครั้นพระราชาตรัสอย่างนี้ เสนกจึงคิดว่า เราจักให้พระราชา
 เข้าอยู่ในพวกเราด้วย จึงกล่าวคาถานี้ว่า

ตฺวิ โน อาวิกโรหิ ภูมิपाल

ภตฺตา ภาสโห ตฺวิ วเทตํ

ตว ฌนฺทรุจฺฉิ สมนฺสิตฺวา

อถ วกฺขนฺตี ชนินฺท ปณฺจ ชีรา

ข้าแต่พระภมึบาล พระองค์จึงตรัสเข้คเผยแก่เหล่าข้าพระองค์
ก่อน พระองค์เป็นผู้ชบเลียงเป็นผู้ทรงออกทนต่อราชกรณยะอันหนักง
ตรัสก่อน ข้าแต่พระจอมประชากร เหล่าข้าพระองค์ผู้เป็นนิกปราชญ์
ทั้ง ๕ จักพิจารณาสิ่งทีพระองค์พอพระราชหฤทัย แลเหตุเป็นที่ชอย
ด้วยพระอธิยาศัยแล้วกราบทลกายหลัง ๆ

ลำดับนั้นพระราชจิงตรัสคาถาน ด้วยความเป็นผู้เป็นไปใน
อำนาจของพระองค์ว่า

ยา สีสวตี ว อนนฺตลเถยยา

ภตฺตจฺจนฺทวสานุคา ปิยา มนาปา

นินฺทิมตฺถิ ปสฺสียิ วา

ภริยาชาวกเรยฺย คฺยฺหมตฺถิ

ภรรยาใดมีศีลาจารวัตร ไม่ให้ถูกขรรษอันลกสัผัส ตาม
อำนาจความพอใจแห่งภัสคา เป็นที่รักเจริญใจแห่งภัสคา สามีควร
เข้คเผยขอความทีควรตเตียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็น
ข้อความลัษแก่ภรรยา นั้น ๆ

แต่นั้นเสนกันคิดว่า บัดนี้เราทั้งหลายยังพระราชำให้เข้าใน
พวกเราได้แล้ว เมื่อจะสำแดงเหตุการณทีตนทำไว้จึงกล่าวคาถานว่า

โย กิจฺจนฺตสฺส อาตฺรสฺส

สรณิ โหติ คติ ปราณนฺจ

นินฺทิมตฺถิ ปสฺสียิ วา

สจฺฉิโน วาวิกเรยฺย คฺยฺหมตฺถิ

สหายใดเป็นที่รักเป็นที่ถึงเป็นที่พึง ของบุคคลผู้ใดหรือใครอื่น
ถึงความทุกข์ บุคคลควรเปิดเผยข้อความที่ควรตีเตยน หรือควร
สรรเสริญอันเป็นข้อความลับแก่สหายนั้นเทียว ฯ

ลำดับนั้นพระราชอาศรัยถามปุ๊กกุสว่า แน่อาจารย์ปุ๊กกุส ท่าน
เห็นอย่างไร ความลับของตนควรบอกแก่ใคร ฯ ปุ๊กกุสเมื่อจะ
กราบทูลจึงกล่าวคาถานว่า

โย เชฏฺโฆ อถ มชฺฌโม กนิฏฺโฆ

โส เจ สีสมาหิโต จิตฺตโต

นินฺทียมตถํ ปสฺสียํ วา

ภาตฺตโน วาวิกเรยฺย คฺยุหมตถํ

พี่น้องชายใด ผู้เป็นพี่ใหญ่หรือพี่กลางหรือน้อง ถ้าว่าพี่น้อง
ชายนั้น ตั้งอยู่ในศีลเสพสิ่งที่ควรเสพ บุคคลควรเปิดเผยข้อความ
ที่ควรตีเตยน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นข้อความลับแก่พี่น้อง
ชายนั้น ฯ

แต่นั้นพระราชอาศรัยถามกามินท์ว่า อาจารย์เห็นอย่างไร
ความลับควรบอกแก่ใคร ฯ กามินท์เมื่อจะกราบทูลจึงกล่าวคาถานว่า

โย เว หทยสฺส ปทฺธคฺ

อนฺุชาโต ปิตฺรา อโนมปณฺโณ

นินฺทียมตถํ ปสฺสียํ วา

ปฺตฺตสฺสาวิกเรยฺย คฺยุหมตถํ

บุตรโตค้ำเนินตามใจบิดา เป็นอนุชาตมมีปัญญาไม่ทรามกว่า
บิดา บิดาควรเข็ดแผยข้อความควรคดีเตียน หรือควรสรรเสริญ
อันเป็นข้อความลับแก่บุตรนั้น ๆ

แต่นั้น พระราชาตรัสถาม เทวีนท์ว่า อาจารย์เห็นอย่างไร
ความลับควรบอกแก่ใคร ๆ เทวีนท์เมื่อจะกราบทูลเหตุการณ์ที่ตน
ได้ทำไว้จึงกล่าวคาถานี้ว่า

มาตา ทิปทาชนินุทเสฏฐ

ยา นั โปสติ ฉนุทสา ปิเยน

นินุทียมตถั ปัสสิยั วา

มาตุยา วาวิกเรยฺย คฺยุหมตถั

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ประเสริฐแห่งมนุษยนิกร มารดาโต
เลียงบุตรด้วยความพอใจรักใคร่ บุตรควรเข็ดแผยข้อความที่ควร
คดีเตียนหรือสรรเสริญ อันเป็นข้อความลับแก่มารดานั้น ๆ

ในเมื่อเทวีนท์กราบทูลอย่างนั้นแล้ว บรมกษัตริย์จึงตรัสถาม
มโหสถว่า เจ้าเห็นอย่างไร ความลับควรบอกแก่ใคร ๆ เมื่อ
มโหสถจะกราบทูลการณ์ของความลับ จึงภาษิตคาถานี้ว่า

คฺยุหสฺส หิ คฺยุหเมว สาธุ

น หิ คฺยุหสฺส ปสณฺฐมาวิกมมฺ

อนิปลุณฺณาย สเหยยฺย ธีโร

นิปลุณฺนตฺโต ว ยถาสุขํ ภณฺเยย

การซ่อนความลับไว้นั้นแลเป็นการดี การเข้คเผยความลับ
 ไม่ดีเลย บุคคลผู้ปรีชาในเมื่อความปรารถนายังไม่สำเร็จก็พึงกลั้นไว้
 ไม่แจ้งแก่ใคร เมื่อความต้องการสำเร็จแล้ว พึงกล่าวตามสบาย ฯ
 ครั้นเมื่อมโหสถกราบทูลอย่างนี้ พระราชาก็เสียดพระหฤทัย ฯ
 เสเนกแลศุพระพักตร์พระราชินี พระราชาก็ทอดพระเนตรหน้า
 เสเนก ฯ มโหสถเห็นกิริยาแห่งเสเนกแลพระราชาก็รู้ว่า อาจารย์
 ทั้ง ๔ นัยยงในรวางเราแลพระราชินีไว้ก่อนแล้ว พระราชาตรัส
 ทามขณูหาเพื่อทกลองเรา ฯ เมื่อพระราชินีแลราชบริษัทยุติเจรจากันอยู่
 ทวงอาทิตยอัสติงคต ฯ เจ้าน้ำที่ตามประทีป ฯ มโหสถดำริ
 ว่า ชนชอว่าราชการเป็นของหนักย่อมไม่ปรากฏ ใครจะรู้เรื่อง
 อะไรก็มี ควรเรารับกลับเสียก่อน ดำริฉะนึ่งลุกจากที่นั่ง
 ถวายบังคมพระราชินีออกไป คิดว่า ผู้หนึ่งกล่าวว่า ควรบอก
 ความลับแก่สหาย ผู้หนึ่งกล่าวว่า ควรบอกความลับแก่พี่น้องชาย
 ผู้หนึ่งกล่าวว่า ควรบอกความลับแก่บุตร ผู้หนึ่งกล่าวว่า ควร
 บอกความลับแก่มารดา เราสำคัญว่า ก็ฉะนึ่งก็เป็นของอันผู้เหล่านี้
 ใดทำแล้วแน่ ผู้เหล่านี้คงกล่าวถึงกิจที่ตนเห็นแล้ว จึงยกไว้เถิด
 เรากรูเหตุนั้นในวณน ฯ ฝ่ายขณูทศทั้ง ๔ ออกจากราชสำนักแล้ว
 ในวณน ฯ เคยหนึ่งทหลังถึงชาวถงหนึ่งใกล้ประตูพระราชินีเวศน์
 ปรีกษากันถึงกจิกรณขแล้วจึงกลับไปบ้าน เพราะเหตุนั้นมโหสถ
 จึงดำริว่า วณนเรานอนอยู่ภายใต้ถงชาวก็สามารจรู้ความลับ
 ของอาจารย์ทั้ง ๔ นั้น จึงยังคนใช้ให้ยกถงชาวนั้นแล้วให้ลาศ

เกรงลาตแล้วเข้าอยู่ภายในใต้ถุนบ้านแล้วให้สัญญาแก่คนใช้ว่า
 ในเมื่ออาจารย์ทั้ง ๔ มานั่งปรึกษากันลึกลงไปแล้ว พวกเจ้าจึงมานำเข้า
 ออก ๆ คนใช้เหล่านั้นรีบคำสั่งแล้วลึกลงไป ๆ ฝ่ายอาจารย์เสนก
 ทูลพระเจ้าวิเทหราชว่า พระองค์ยังไม่ทรงเชื่อข้าพระบาทหรือ บัดนี้
 ขอความนั้นเป็นอย่างไรพระเจ้าค่ะ ๆ พระราชาทรงสทียคำของพวก
 อาจารย์ผู้ยง ก็หาได้ทรงพิจารณาไม่ เป็นผู้ทั้งกลัวทั้งตก
 พระฤทัยจึงตรัสถามว่า แนะท่านเสนกขณัตติ บัดนี้เราจักทำประการ
 ไร ๆ เสนกจึงทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ควรที่พระองค์จะไม่
 ชักช้าอย่าทันทันให้มโหสถรู้ตัวแล้วฆ่าเสีย ๆ พระราชาตรัสว่า แนะ
 อาจารย์เสนก ยกท่านเสียแล้วใครคนไหนชื่อว่าเป็นผู้ใคร่ความเจริญ
 แก่เราอย่ามโนมี ท่านจงชวนสหายของท่านคอยอยู่ที่ภายในประตู
 เมื่อมโหสถบุตรคฤหบดีมาสวราชสำนักแต่เช้า จงตัดศีรษะเสียด้วย
 พระแสงขรรค์ คารัสสังฆะแล้ว พระราชทานพระแสงขรรค์คืน
 ที่ทรง ๆ อาจารย์ทั้ง ๔ นนกราบทูลว่า ดีแล้วพระเจ้าค่ะ ขอพระองค์
 อย่าทรงเกรงกลัวเลย พวกข้าพระบาทจักฆ่ามโหสถนั้นเสียให้จงได้
 ทูลฉะนแล้วออกมาถึงหลังถ้ำขวาวว่าฟังกันว่า หลังขงจามิตรพวกเรา
 เห็นแล้ว ๆ แต่นั้นเสนกจึงเอ่ยชวนว่า ใครจักฆ่ามโหสถ ๆ อาจารย์
 ทั้ง ๓ จึงตอบว่า ท่านอาจารย์นั้นแลจักฆ่าได้ แล้วทำกัจฉินให้เป็น
 ภาระแห่งเสนกคนเดียว ๆ ลำดับนั้นเสนกจึงถามอาจารย์ทั้ง ๓ ว่า
 ท่านทั้ง ๓ กล่าวว่ ขนชอว่าความลับควรบอกแก่บุคคลชอโน้น ๆ
 คิงน กัจฉินท่านทั้ง ๓ ได้ทำแล้ว หรือเห็นแล้ว หรือได้สทียแล้ว

อย่างไร ๆ ลำคัยนั้นอาจารย์ทั้ง ๓ กล่าวกระเส็นกว่า ข้าแต่อาจารย์
 กิจที่ท่านกล่าวว่า ความลึบควรรอบอกแก่สหายนั้นเป็นของปรากฏแล้ว
 กิจนั้นท่านทำแล้ว หรือเห็นแล้ว หรือเฝ้าฟังแล้วอย่างไรเล่า ๆ
 กิจนั้นเราเฝ้าทำเอง ๆ ข้าแต่อาจารย์ ถ้ากระนั้นท่านจงกล่าวให้
 ทราบ ๆ ความลึบนั้นพระราชาทรงทราบแล้ว ชีวิตของเราไม่มี ๆ
 ข้าแต่อาจารย์ ท่านอย่ากลัวเลย บุคคลผู้ทำลายความลึบของเรา
 ทั้งหลายในที่นี้ไม่มี ขอจงกล่าวให้ทราบเถิด ๆ เสนกเอาเลียบเคาะ
 ถึงข้าวกกล่าวว่า มโหสถอยู่ที่ใดถึงชาวนगरะมัง ๆ อาจารย์ทั้ง ๓
 ตอบว่า มโหสถเป็นคนเมืออิสลริยยศคงไม่เข้าไปอยู่ในที่อย่างนี้
 บัดนี้จักเป็นคนเมือยิ่งควยยศ ท่านเห็นซึ่งไปเฝ้า ๆ ฝ่ายเสนก
 เมือจะบอกความลึบของตนจึงกล่าวว่า ท่านทั้ง ๓ รู้จักหญิงแพศยา
 ชื่อโนนโนนครนหรือ ๆ ข้าพเจ้าทั้ง ๓ ทราบ ๆ บัดนี้นางคนนั้น
 ยังปรากฏอยู่หรือหายไป ๆ ไม่พบเลย ท่านอาจารย์ ๆ เสนก
 จึงแจ้งว่า เราทำกิจของบรมกษัตริย์นางคนนั้นในสวนไม่รง แล้ว
 ยังนางคนนั้นให้ตายด้วยโลหในเครื่องประดับ แล้วนำเครื่องประดับ
 ของนางคนนั้นมาห่อด้วยผ้าสาฎก แล้วแขวนไว้บนไม้รูปเหมือน
 งาช้างในห้องเรือนของเรา เรายังไม่อาจจะใช้เครื่องประดับนั้น
 เห็นความที่เครื่องประดับนั้นเป็นของเก่า เราทำความผิดพระราช
 กำหนดอย่างนี้โดยออกแก่สหายคนหนึ่ง สหายนั้นมีได้บอกแก่ใคร
 ด้วยเหตุนี้เราจึงกล่าวว่า เราได้บอกความลึบแก่สหาย ๆ มโหสถ
 เริ่มตั้งใจกำหนดความลึบของเสนกไว้เป็นอันดี ๆ ฝ่ายปลุกกุสเมือ

จะบอกความลับของตนจึงกล่าวว่า โรคเรื้อนมีที่ขาของข้าพเจ้า
 นื่องชายน้อยของข้าพเจ้ารู้เท่านั้น ข้าพเจ้าไม่ให้ใคร ๆ รู้ ชำระแผล
 นั้นทายา พนผ้าทึบแผล พระราชามีพระหฤทัยกรุณาในข้าพเจ้า
 ตรัสเรียกข้าพเจ้าว่า ปกกสจึงมา แล้วยื่นหมทขาของข้าพเจ้าบ่อย ๆ
 ก็ถ้าพระราชาทรงทราบเรื่องน พงประหารชีวิตข้าพเจ้า ยก
 นื่องชายน้อยนั้นของข้าพเจ้าเสีย คนอนรุ้ไม่มีเลย ทวยเหตุน
 ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าบอกความลับแก่นื่องชายน้อย ๆ ฝ่าย
 กามินทเมอจะแสดทงความลับของตนจึงกล่าวว่า ในวันอุโบสถข้าง
 แรม ยกษชอนรทอวะมาสังข้าพเจ้า ๆ ก็ร้องทจสนขบารอง ข้าพเจ้า
 ไต่แจงเนอความนแก่บุตร ๆ ของข้าพเจ้ารู้ว้ายกษมาสังข้าพเจ้า ก็ให้
 ข้าพเจ้านอนในห้องข้างใน ยึดประตู ออกไปให้มีหรรศพทที่ประตู
 เพอกลบเสียงของข้าพเจ้า ทวยเหตุนข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ข้าพเจ้า
 บอกความลับแก่บุตร ๆ แต่นนอาจารย์ทง ๓ จึงถามทอวนท ๆ
 เมอจะกล่าวความลับของตนจึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าทำการชคส์แกวมณ
 มแกวมณเป็นมงคล เป็นที่เข้าอยู่แห่งสิริเป็นของหลวง ชง
 ท้าวสกกทอวราชประทานพระเจ้ากสุราชไว้ ข้าพเจ้าลักเอามงคล
 มณรัตนินนมาให้มารดา มารดาไม่ให้ใครรู้ ถึงเวลาข้าพเจ้าจะเข้าเฝ้า
 พระราชา ก็ให้มงคลมณรัตนินนแก่ข้าพเจ้า ๆ ยิงสิริให้เข้าอยู่ในตัว
 ข้าพเจ้าทวยอำนาจแห่งมงคลมณรัตนินนจึงเข้าไปสู่ราชสำนัก พระ
 ราชาไม่ตรัสแก่ท่านทงหลาย ตรัสกยข้าพเจ้าก่อนกว่าใคร ๆ แล
 พระราชทานกหาปณะ ๘ กหาปณะข้าง ๑๖ กหาปณะข้าง

ฆะนแล้วให้พระชรรค์ เป็นอันว่าเราทำสิ่งที่ไม่ควรทำ บัดนี้
 นแต่พรุ่งนี้ไป เราจักไม่ได้เห็นมโหสถอีก ทรงรำพึงพระนภกยง
 ความโศกให้เกิดขึ้น ๆ พระเสโทไหลโซมพระกาย ๆ พระราชานัน
 เต็มไป ด้วยความ โศกก็ ไม่ทรงได้ ความผ่องใสแห่งพระมนัส ๆ
 พระนางอุทุมพรเทวีเสด็จไปขึ้นทมร่วมกับพระราชสามีทอดพระเนตร
 เห็นพระอาการของพระราชสามี ทรงดำริว่า เป็นไฉนหนอความผิด
 อย่างไม่ไรของเรามีอยู่ หรือเหตุการณ์แห่งความโศกอย่างไรอย่างอื่น
 เกิดขึ้นแต่พระองค์ เราจักทูลถามพระองค์ก่อน เมื่อจะทูลถาม
 จึงภาษิตคาถานว่า

ก็ ตวี วิมโนสิ ราช เสฏฺฐ

ทิปทินุท วจันิ สฺโณเม เต ตํ

ก็ จินุตยมาโน ทุมฺมโนสิ

น หิ เทว อปราโธ อตฺถิ มยฺหํ

ข้าแต่พระเศรษฐีราชา พระองค์เป็นผู้มีพระมนัสวิปริตไป
 อย่างไม่ไรหรือ ข้าแต่พระจอมประชากร ข้าพระบาทจะฟังพระดำรัส
 ข้อนั้นของพระองค์ ๆ ทรงพระดำริอย่างไรหรือจึงทรงโทมนัส ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ความผิดของข้าพระบาทไม่มีเลยหรือ พระ
 เจ้าคะ ๆ

ถ้าคชนั้นพระราชাত্রัสคาถาตอบพระนางว่า

ปณฺโณ วชฺโณ มโหสฺโส

อาณตฺโต เม วชาย ภูริปณฺโณ

ตี จินตยมาโน ทุมมโนสมิ

น หิ เทวี อปราโช อตถิ ตยหิ

มโหสถผู้มีปัญญาจะถูกฆ่า เพราะมโหสถผู้มีปัญญาตั้งแผ่นดิน
เรายังคงส่งเพื่อฆ่าแล้ว (เพราะเราหลงเชื่ออาจารย์ทั้ง ๕ ยืนยันว่าเขาคิด
กบฏ ซึ่งภายหลังคิดได้ว่ายังไม่ได้ได้ส่วนให้ ได้ความจริงก่อน) เรา
คิดถึงเรื่องนั้นจึงเป็นผู้ โทมนัส แนนางเทวีความผิดของนางไม่มี
เลย ฯ ความโศกสัทเทภาเขาเกิดขึ้นแก่พระนางอหุมพรด้วยความ
รักในพระมหาสัตว์ เพราะได้ทรงสตัปพระราชบุตรสละนั้น ฯ แต่
นั้นพระนางจึงทรงคิดว่า เราจักยังพระราชโอรสให้ทรงอ่อนพระหฤทัยด้วย
อุบายหนึ่ง ในกาลเมื่อพระราชโอรสขึ้นทมหลย์ เราจักส่งข่าวไปยังมโหสถ
ผู้กนิษฐภคินีของเรา ฯ ลำคือนั้นพระนางจึงกราบทูลพระราช
ว่า ข้าแต่สมมติเทพ พระองค์ผู้ยังมีมโหสถให้ดำรงอยู่ในอิสสระียยศ
ใหญ่ ภายหลังมาทรงทำดังนี้แก่เขาจะเป็นไรไป แล้วทูลเล่าโลม
พระราชว่า พระองค์ทรงสถาปนามโหสถในที่เสนาบดี ได้ยินว่า
บัดนี้เธอคิดกบฏต่อพระองค์ ก็บุคคลผู้เป็นขี้จามิตรไม่ใช่เป็นคน
เล็ดน้อยเลย พระองค์ควรประหารชีวิตเขาเสียทีเดียว ขอพระองค์
อย่าทรงพระวิตกเลย ฯ พระราชามีความโศกเขาย่างก็หยั่งลงสู่
นิตารมณ์ ฯ ขณะนั้นพระราชเทวีเสด็จลุกขึ้นเข้าส้วห้อง ทรงพระ
อักษรมีความว่า คุณก่อนมโหสถ บัณฑิตทั้ง ๕ ทำลายเธอให้แตกกับ
พระราช ฯ กรว ตรัสสั่งบัณฑิตทั้ง ๕ ให้ฆ่าเธอที่ประตูพระราชวัง
เวลาพุ่มนี้ ฯ เธออย่ามาสู่ราชสำนัก ถ้าจะมากฟังเป็นผู้สามารถ

ทำชาวพระนครให้อยู่ในเงอมนมมือเธอแล้วฟังมา ทรงพระคัมภีรมี
 ความฉะฉานแล้วสอดเข้าในห่อเอาตัวพันห่อแล้ว วางในสุพรรณภาศน์
 ใหม่ปักผ้าประตัยพระลัญจกรประทานแก่ นางข้าหลวงผู้ประพฤดีประ-
 โยชน์ตรัสสั่งว่า เจ้าจงนำห่อนี้ไปให้แก่มโหสถบัณฑิตผู้นองชายน้อย
 ของเรา ฯ นางข้าหลวงได้ทำตามรับสั่ง ฯ อันใครไม่ควรคิดว่า
 ทำไมนางข้าหลวงออกไต่จากตำหนักข้างใน ฯ เวลากลางวัน เพราะ
 ว่าพระราชปราชทานพรแก่พระนางไว้ก่อนแล้วให้พระนางใช้ใคร
 นำของเสวยอันมีรสออกให้แก่มโหสถได้ตามประสงค์ เพราะฉะนั้น
 ใคร ๆ จึงไม่ห้ามนางข้าหลวงนั้น ฯ พระโพธิสัตว์รับพระสุพรรณ-
 ภาศน์แล้วให้นางข้าหลวงนั้นกลับ ฯ นางข้าหลวงก็ลากลับมาทูล
 ความที่ตนให้สุพรรณภาศน์แก่มโหสถแล้วแก่พระนาง ฯ ขณะนั้น
 พระนางจึงเสด็จมาขึ้นนมกับพระราชสามี ฯ ฝ่ายพระโพธิสัตว์แก้
 ห่อหนังสือออกอ่าน รู้ความนั้นแล้ว จึงกจที่จะฟังทำแล้วเข้านอน ฯ
 ฝ่ายอาจารย์ทั้ง ๕ ถอดพระแสงขรรค์ยืนอยู่ภายในประตูวังแต่เช้า เมื่อ
 ไม่เห็นมโหสถมากเสียใจ ไปเฝ้าพระราชบิดา ครั้นรับสั่งถามว่า
 เป็นอย่างไรท่านทั้งหลายมโหสถแล้วหรือ จึงกราบทูลว่า ไม่เห็น
 มโหสถมาพระเจ้าค่ะ ฯ ฝ่ายพระมหาสัตว์พอรุณชนักสนาน กาย
 ด้วยน้ำหอม ประคัมกายด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง บริโภค
 โภชนอันเลิศ ชำระสรวกใจแล้ว ทำชาวพระนครให้อยู่ในเงอมนมมือแล้ว
 ตั้งความรึกษาในที่นั้น ฯ เป็นผู้นมมหาชนหอมล้อมชนรถไปสู่ประตูวัง
 ด้วยยศใหญ่ ฯ ฝ่ายพระเจ้าวเทหราชให้เบ็คพระแกลเสด็จประตัย

ยืนทอศพระเนตรอยู่ ฯ ลำคียบนั้นพระโพธิสัตว์ลงจากรถถวายบังคม
 บรมกษัตริย์แล้วยืนอยู่ ฯ พระราชาทอศพระเนตรเห็นกิริยาของ
 มโหสถทรงจินตนาการว่า ถ้ามโหสถเป็นข้าศึกแก่เรา ที่ไหน
 เขาจะพึงไหวเรา ฯ ลำคียบนั้นกัศริ์ให้เรียกมโหสถมาเฝ้า แล้วเสด็จ
 ประทับณพระราชอาคัน ฯ ฝ่ายมโหสถมาถวายบังคมแล้วนั่งณที่ส่วน
 หนึ่ง ฯ บัณฑิตทั้ง ๔ ก็นั่งอยู่ที่นั้น ฯ ลำคียบนั้นพระราชาเป็นผู้ตั้งไม
 ทรงทราบอะไร ตรัสถามมโหสถว่า แน่พ้อมมโหสถ เมื่อวานนั้นเจ้า
 กลับบ้านแต่ยามที่แรก เจ้าพึงมาเคียวน เจ้าสละเราเสียอย่างน
 เพราะอะไร ตรัสฉะนแล้ว ทรงภายิตคาถานว่า

อภิโทสคโต อิทานิ เอสี
 กิ สุตวา กิมาสกีเต มโน เต
 โโก เต กิมโวจ ภูริปญญ
 อิงฺฆ ตํ วจันิ สุนาม พุริหิ เม ติ

เจ้าไปบ้านแต่หัวคามาเอาขคน ใจของเจ้ารังเกียจเพราะได้
 พงอะไรหรือ ดูก่อนเจ้าผู้มขญญาคุณแผ่นดิน ใครได้พูดอะไรแก่เจ้า
 เราจะพึงเจ้าบอกเรื่องของเรา เจ้าจงบอกเรื่องนั้นแก่เรา ฯ

ลำคียบนั้นพระมหาสัตว์ทูลเตือนพระราชาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
 มหาราช พระองค์ถอเอาคียบบัณฑิตทั้ง ๔ แล้วมีพระราชาณัตให้มา
 ข้าพระบาท ทวยเหตุนี้ข้าพระบาทจึงยังไม่มา ทูลฉะนแล้วภายิต
 คาถานว่า

สจฺจโน ว รโหคโต อสฺสึ

คฺยุหํ ปาตุกตํ สุตํ มเมตํ

เสนกได้ทำกรรมลามกไม่ใช่กรรมดีอื่นใด คือฆ่าหญิงแพศยา
นางหนึ่งในส่วนไม่รังในนครนเอง แล้วถือเอาเครื่องประดับห้อยด้วย
ผ้าสาฎกเก็บไว้ในเรือนของตน อยู่ในทลยใดแจรงเรองนแก่สหายคน
หนึ่ง กรรมอันลามกอันเป็นข้อความลับของตนเห็นปานคังน อันเสนก
ทำให้ปรากฏแล้ว ข้อความลับนขาพระเจ้าไคพงแล้ว ขาพระเจ้าม
ไคคคกขภูต่อสมมติเทพ เสนกนั้นแลเป็นผู้คคกขภู ถ้าพระองค
มีราชประสงค์ด้วยคนกขภู จึงไปรคให้จับเสนก ฯ

พระราชาทอดพระเนตรคเสนกแล้วมีราชกระทุ้ถามว่า จรงหรือ
เสนก ก็ไคทรงรบกราบทลคอบว่า จรงพระเจ้าคะ จึงรบสั่งให้
จำเสนกในเรือนจำ ฯ ฝ่ายมโหสถเมื่อจะกราบทลข้อความลับของ
ปลุกกุตจึงกล่าวคาถานว่า

ปลุกกุตปุริสสุส เต ชนินท

อุปฺปนโน โรโค อราชปฺปตฺโต

ภาตฺ ว รโหคโต อสฺสึ

คฺยุหํ ปาตุกตํ สุตํ มเมตํ

ขาแต่พระจอมชาววิเทหรฐุ โรคเรอนเกิดขึ้นแก่ปลุกกุต เป็น
โรคที่ไม่สมควรจะโกลชคคพระราชา ปลุกกุตอยู่ในทลยใดแจรงแก่นอง
ชายน้อย ความที่ปลุกกุตเป็นโรคเรอนเป็นข้อความลับเห็นปานคังน
อันปลุกกุตได้ทำให้ปรากฏแล้ว ข้อความลับนขาพระเจ้าไคพงแล้ว ฯ

พระองค์บัณฑิต (เอาพระเคียวพาด) ที่ขาแห่งปลุกกุสย่อย ๆ ด้วย
เข้าพระหฤทัยว่า ขาของปลุกกุสอ่อน ที่เท้าขาของปลุกกุสนั้นมีสัมผัส
อ่อนเพราะผ้าพันแผล ฯ

พระราชาทอดพระเนตรดูปลุกกุสแล้ว ตรัสถามว่า จริงหรือปลุกกุส
ครั้นใดทรงสติขรัยสารภาพว่าจริง จริงแล้วให้เอาตัวเขาเรือนจำ ฯ
มโหสถเมื่อจะกราบแสดงความล้นของกามินท์จึงกล่าวคาถานี้ว่า

อาพาโธ ยํ อสพฺภีรुโป
กามินุโท นรเทเวน มุญฺโห
ปุตฺตสฺส รโหคโต อสํสี
คฺยุหํ ปาตุกตํ สุตํ มเมตํ

กามินท์อันอาพาธซึ่งลามกกล่าวคือยักษ ชอนรเทวะสิงแล้ว
เป็นเหมือนสุนัขขำรองอยู่ กามินท์อยู่ในที่ล้นใจแจ้งความล้นแก่
บุตร ความล้นเห็นปานตงนอนกามินท์ทำให้ปรากฏแล้ว ความ
เข้าพระเจ้าใดฟังแล้ว ฯ กามินท์ไม่สมควรเข้าไปสู่ราชสกุล ฯ

พระราชาทอดพระเนตรดูกามินท์แล้วตรัสถามว่า จริงหรือ
กามินท์ ๆ ทูลรับสารภาพ จิงตรัสสั่งให้หากามินท์เข้าสู่เรือนจำ ฯ
ฝ่ายมโหสถเมื่อจะกราบแสดงความล้นของเทวินท์ จึงกล่าวคาถานี้ว่า

อญฺจวํกํ มณิรตนิ อูพาริ
สกุโก เต อททา ปิตามหสฺส
เทวินุทสฺส คตํ ตทชฺช หตถิ

มาตุ จ รโหคโต อสสิ

คฺยุหิ ปาตุกตํ สุตํ มเมตํ

สุขิมยคิเทวราชได้ประทานมณีนระอันโอฬารมีคต ๘ แก่พระ
อัยยกาของพระองค์ผู้ทรงนามว่ากุสราช มณีนระซึ่งสมมติว่าเป็น
มงคณน เคยวนตกถงมอเทวณท กเทวณทอยู่ในทลขโคแจงแก่มารดา
ขอความลขเห็นปานคังนอนเทวณททำให้ปรากฏแลว ข้าพระองค์ได้
พงขอความลขน ๗

พระราชอาทรสถามเทวณทว่า จรงหรือเทวณท ครันเทวณทกราบ
ทูลรบสารภาพว่าจรง จึงไปรคให้ส่งเทวณทเข้าเรอนจำ ๗ อาจารย์
ทง ๔ ตงใจจะข้ามโหลธ กลบตองเข้าเรอนจำเองทงหมดคด้วยประ
การฉะน ๗ พระโพธิสตรกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้าพระเจ้า
กราบทูลว่า อนนทคลไม่ควรบอกความลขของตนแก่ขทคลอนคด้วย
เหตุน อาจารย์ทง ๔ กราบทูลว่าควรกล่าวถึงความพินาคใหญ่ เมื่อ
จะแลศคงธรรมให้ขงใตภายิตคคาถาเหล่านี้ว่า

คฺยุหสฺส หิ คฺยุหเมว สาธ
น หิ คฺยุหสฺส ปสณฺฐมาวิกมมํ
อนิปฺพนุนาย สเหยย ธิโร
นิปฺพนนตฺโต ว ยถาสฺสํ ภูณเหยย

การชอนความลขไว้นั้นแลคิ การเข็คเผยความลขไม่ประเสริจ
เลย ขทคลผู้มีขญญาในเมื่อขอความลขขงไม่สำเร็จพงอกททนไว้
ขอความลขสำเร็จแลว พงกล่าวตามสขาย ๗

น หี คุยหมตถ์ วิวเรยย รกเขยย นั ยถา นีธ

น หี ปาตูกโต สารุ คุโยห อตโต วิชานตา

บุคคลไม่ควรเข้คเผยข้อความลับเลย ควรรักษาข้อความลับนั้นไว้
ไว้คยบุคคลรักษาสมทรัพย์ไว้ฉะนั้น ข้อความลับอื่นบุคคลผู้รั้งไม่
ทำให้ปรากฏนั้นแลคค ๑

ถียา คุยหึ น สัเสยย อมิตตสส จ ปณทิตโต

โย จามิเสน สัหโร หทยตเถ โน จ โย นโร

บัณฑิตไม่ควรบอกความลับแก่สตรีและแก่คนไม่ใช่มิตร กับ
อย่าบอกความในใจแก่คนที่อามีขลากไปแลแก่คนไม่ใช่มิตร ๑

คุยหมตถมสมพุทฐั สมโพชยตี โย นโร

มนตเภทภยา ตสส ทาสญโตว ติติกขตี

ผู้ปรีชาย่ออมอกทนต่อคำคำคำปริภาสแลการ ประหารแห่งบุคคล
ผู้รู้ข้อความลับซึ่งผู้อื่นไม่รู้เพราะกลัวแต่แพร่ความลับที่คิดไว้ ประ
หนึ่งคนเป็นทาสออกทนต่อคำคำเป็นต้นแห่งนายฉะนั้น ๑

ยาวนโต ปุริสสสตถ์ คุยหึ ชานนติ มนตินั

ทาวนโต ตสส อพเพกา ตสฺมา คุยหึ น วิสสเช

ชนทั้งหลายรู้ข้อความลับที่ปรักษากันของบุคคลผู้หนึ่งเพียงใด
ความส่กึ่งหวาดของบุคคลนั้นย่อมเกิดชนเพียงนั้น เพราะเหตุนี้ผู้
ฉลาดไม่ควรสละความลับ อย่างังคนอื่นให้รู้ความลับ ๑

วิวิจจ ภาเสยย ทิวา รหสส์

รตตี คิริ นาตีเวลลั ปมฺณเจ

อุปสุตติกา หิ สุนนติ มนติ

ตสฺมา มนโต จิปฺปมฺเปติ เกทํ

บุคคลกล่าวความลับในเวลากลางวันพึงหาโอกาสที่เงียบ เมื่อ
จะพูดความลับในเวลาค่ำคืน อย่าปล่อยเสียงให้เกินเขต เพราะว่า
คนแอบฟังความย่อมจะได้ยินความลับที่ปรึกษากัน เพราะฉะนั้นความ
ลับที่ปรึกษากันจะถึงความแพร่พรายทันที ฯ

พระเจ้าวิเทหราชได้ทรง สัตย์ถ้อยคำแห่ง มโหสถก็ทรงพิโรธว่า
อาจารย์เหล่านี้ปองร้ายกันเอง มาลงเอาจมโหสถว่าเป็นผู้ปองร้ายเรา
จึงมีราชดำรัสสั่งราชบุรุษว่า พวกเจ้าจงไป จงนำอาจารย์ทั้ง ๔ นั้น
ออกจากพระนครให้ห่างบนหลาวแล้วตัดศีรษะเสีย ฯ ในเมื่ออาจารย์
ทั้ง ๔ อันราชบุรุษมีมือไฟแล้วแลเห็นด้วยไม่ว้าวรอยที่ คราว
ละ ๔ เส้น ฯ (๒๕ คราวรวมเป็นร้อยที่) แล้วนำไปสู่ที่ประหารชีวิต
มโหสถกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ อาจารย์เหล่านี้เป็นอมาตย์เก่า
ของพระองค์ ขอพระองค์ทรงงดโทษแก่อาจารย์เหล่านี้ ฯ พระราชา
พระราชทานอนุญาต แล้วให้เรียกอาจารย์ทั้ง ๔ มา รัชชังยกให้เป็น
ทนายแห่งมโหสถ ฯ ก็แต่ มโหสถทูลยกให้เป็นไทยในเวลานั้นนั่นเอง ฯ
พระราชารับสั่งให้ขับไล่อาจารย์ทั้ง ๔ จากพระราชอาณาจักร ฯ มโหสถ
ทูลขอพระราชทานโทษว่า ขอได้ทรงอดโทษแก่คนอันธพาลเหล่านี้
ขอให้ทรงยกย่องคงอยู่ในฐานันดรนั้น ฯ พระราชาทรงเลื่อมใสใน
มโหสถเกินเปรียบ ด้วยทรงจินตนาการว่า มโหสถได้มีเมตตาเห็น
ปานกันในเหล่าข้าจามิตร มโหสถจึงไม่มีเมตตาเห็นปานกันในชน

เหล่าอื่นอย่างไร ๆ จำเดิมแต่นั้น นักปราชญ์ทั้ง ๔ เป็นผู้หมกมุ่นศึกษาค้นคว้าจนเชี่ยวชาญแล้ว ไม่อาจจะกล่าวอะไรอีก ๆ ปัญหาอันที่ติดพันและปริวิตกตกตา จขบ ฯ

ตโต ปณฺฑิตาย ปณฺฑิตโต รมฺโห โว อตฺถณฺจ ชมฺมณฺจ
 อนุสาสติ จำเดิมแต่กาลนั้นมา มโหสถบัณฑิตถวายอนุศาสน์อรรถธรรมแก่พระเจ้ากรุงมิถิลา ฯ มโหสถคิดว่า ก็เราดูแลเควตฉัตรอันเป็นรัชยสมบัติของพระราชาก็ควรที่เราจะไม่ประมาท ฯ คำวินิจฉัยให้ทำกำแพงใหญ่ในพระนคร และให้ทำกำแพงน้อยอย่างนั้น ทั้งหอระฆังประตูและที่รวาง ๆ ฯ ให้ขุดคูทั้ง ๓ คือ คูน้ำ คูเขือกตม คูแห้ง ฯ ให้ขุดสิ่งขจรณเรือนเก่า ๆ ภายในพระนคร ฯ ให้ขุดสระโยกขจรณใหญ่ให้ฝั่งท่อน้ำในสระนั้น ฯ ยังฉางทั้งปวงในพระนครให้เต็มด้วยธัญญาหาร ฯ ให้นำกฐธุระ (โตนคยิวสาย) และพิชกุมท (ขัวขาว) จากพวกทาสผู้คั้นเคยในสกุลผู้มาแต่หิมวันตประเทศมาปลูกไว้ ฯ ให้ชำระฉางท่อน้ำให้น้ำไหลเข้าออกสะดวก ให้ซ่อมแซมสถานที่ทั้งหลายมีศาลาเก่าภายนอกพระนคร ฯ เพราะเหตุการณ์อะไรมโหสถให้ตักแต่งบ้านเมืองคองนั้น ฯ เพราะจะขบองกันภยอันจะมากในกาลข้างหน้า มโหสถได้ถามพวกพราหมณ์ผู้มาแต่ประเทศนั้น ๆ ว่ามาแต่ไหน เมื่อใดรับตอบว่ามาแต่สถานที่โน้น จึงซักถามว่าอะไรเป็นที่ชอบพระหฤทัยของพระราชอาแห่งพวกท่าน ได้ความแล้วก็ทำความนอบถ้อต่อพวกนั้นแล้วส่งกลับไป แล้วเรียกโยธาร้อยเอ็ดของตนมากล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงรีบเครื่องบรรณาการที่เราจะให้แล้วไปสู่ราชธานีร้อยเอ็ด ถวายบรรณา-

ภารเหล่านี้แก่พระราชานี้ เพื่อต้องการให้พระราชานี้
 เป็นทรกคน แล้วอยู่บำรุงพระราชานี้คึกฤยาหรือความคึกแห่ง
 พระราชานี้ส่งข่าวมาให้เรารู้แล้วอยู่ในทนน เราจะเลี้ยงบุตร
 และภรรยาของเหล่าท่าน สั่งทงนแล้วจารกคุณทลลของพระบาท
 พระขรรค์สุวรรณมาลาให้เป็นอักษรในราชาภรณ์นั้น ๆ เพื่อพระราช
 เหล่านี้ ๆ แล้ว ตั้งสัตยาธิษฐานว่า กิจของเราย่อมมีเมื่อใด อักษร
 เหล่านี้จงปรากฏเมื่อนั้น แล้วมอบให้ โยธาร้อยเอ็ดเหล่านี้ไป ๆ
 โยธาเหล่านี้ไปในประเทศนั้น ๆ ถวายบรรณาการแก่พระราชานี้
 นั้น เมื่อพระราชานี้ตรัสถามว่า มาอะไรอะไร ก็ทูลว่ามาบำรุง
 พระองค์ ครั้นตรัสถามว่ามาแต่ไหน ก็ไม่ทูลตามตรง ทูลว่ามาจาก
 ทอน เมื่อทรงรับ ก็อยู่รับราชการในภายใน ๆ

ตทา เอโก กัมพลภูเจ สงขพลโก นาม ราชากาล
 นนมพระราชานี้หนึ่งพระนามว่า สังขพลกะในกัมพลรัฐให้เตรียม
 ศัสตราวุธแลเรียกกระตมกกองทัพ ๆ ทหารของมโหสถที่วางไว้ให้สัข
 ข้าวและระวังเหตุการณ์ที่ส่งไปอยู่ ณ ราชสำนักแห่งพระเจ้าสังขพล
 ราชานี้ ได้ส่งข่าวคาสน์มายังมโหสถว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบประพฤ
 เหตุใดในครันว่า พระเจ้าสังขพลราชจักทรงทำราชกิจชอน ขอท่านส่ง
 ส่วยฉัตติ (นกแก้วผู้ฉลาด) ไปทราบความเองโดยถ่องแท้ ๆ ถ้า
 สัขนั้นพระมหาสัตว์ใดฟังข่าวนี้จึงเรียกสวไปตก ลูกนกแก้วมา
 กล่าววว่า เจ้าจึงไปสืบข่าวว่า พระราชานี้หนึ่งมีพระนามว่าสังขพล
 กะในกัมพลรัฐ ทำราชกิจชอน แล้วจึงเที่ยวไปในสกลสมพทวชน้ำ

ประพฤติเหตุมาเพื่อเรา กล่าวฉะนี้แล้ว ให้ส่วไปตกกินเข้าตอกคลก
 นาดง ให้ คมนาดง แล้วเอาน้ำมันหุงร้อยหนหุงพันหนทาขนบัก
 แล้วให้ขยทหน้าต่างเขื่องปาจันทีศปล้อยไป ๆ ส่วยฉะนี้ตั้นไปในที่นั้น
 รัประพฤติเหตุแห่งพระเจ้าสังขพลกราชแต่สำนักทหารของม โหสถนั้น
 โดยแน่นอนแล้ว เมื่อจะตรวจสมพุทวิปทงสนถึงอุตรขัญจาตนครใน
 กัษยัลรัฐ ๆ ตทา กาลนั้นพระราชามีพระนามว่าจุลินพรหมทตต
 ครองราชสมบัติในอุตรขัญจาตนครนั้น ๆ พราหมณชอเกวฏเป็นนัก
 ปราชญ์ผู้ฉลาดพรัถวายอรรถธรรมแก่พระราชานั้น ๆ ในเวลา
 ไกลรุ่งวันหนึ่งปุโรหิตนั้นตนชนแลคหองประกอบด้วยสิริอันประคัยแล้ว
 เห็นยศใหญ่ของตนด้วยแสงสว่างแห่งประทีป จึงคิดว่า ยศแห่งเรา
 ของใคร ๆ ให้เรา ก็คิดได้ว่า ไม่ใช่ของคนอื่นเป็นของพระเจ้าจุลิน
 พรหมทตต ๆ พระราชทานแก่เรา ควรเราจักจัดแจงให้พระราชผู้
 พระราชทานยศเห็นปานตั้นแก่เราให้เป็น อัครราชาในสกลสมพุทวิป
 เราก็จักได้เป็นอัครปุโรหิตของพระองค์ คิดฉะนี้แล้วเข้าเฝ้าพระราช
 แต่เข้า ทูลถามถึงสุขไสยาตามธรรมเนียมแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ ขอความอันข้าพระบาทจะพึงทูลปรึกษามีอยู่ ๆ เมื่อ
 พระราชาทรงอนุญาตให้กราบทูล จึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราช
 สถานทลยในพระนครไม่มี ขอเสด็จไปสู่ราชอุทยาน ๆ พระราชา
 ทรงเห็นชอบด้วย จึงเสด็จไปสู่ราชอุทยานกัษยัลรัฐ วางพลนิกาย
 ไว้ภายนอกให้รักษา แล้วเสด็จเข้าไปสู่ราชอุทยานกัษยัลรัฐพราหมณเท้านั้น
 ประทับนั่งณแผ่นศิลาเป็นมงคล ๆ ครั้นนั้นส่วไปตกเห็นกิริยาของบรม

กษัตริย์กับพราหมณ์ จึงคิดว่า อันเหตุการณ์พมมีในกิริยาของบรม
 กษัตริย์กับพราหมณ์ วันนเราจักพึงอะไร ๆ ที่ควรแจ้งแก่มีโสด คิต
 ธิชนแล้วบินเข้าไปสู่ราชอุทยานจับเร้นอยู่วางใบไม้รังอันเป็นมงคล ๆ
 พระราชาตรัสให้พราหมณ์เกวฏ์ทูลเรื่อง ๆ พราหมณ์จึงกราบทูลอย่าง
 นั้นว่า ขอพระองค์ทรงทำไว้ในพระกรรณของพระองค์แต่ที่นี้ ความคิต
 ธิชนจกชื่อว่ารักกัน ๔ หู ถ้าพระองค์จะทรงทำตามคำของข้าพระองค์ ๆ
 จักทำพระองค์ให้เป็นอัครราชาในสกลชมพูทวีป ๆ พระเจ้าจุลินได้ทรง
 พึงคำของเกวฏ์ก็เป็นผู้ โสมนัสด้วยความเป็นผู้มีความปรารถนาใหญ่
 จึงตรัสว่า กล่าวไปเถิดอาจารย์ เราจักทำตามคำของท่าน ๆ พราหมณ์
 เกวฏ์จึงทูลบรรยายความคิดว่า ข้าแต่สมมติเทพเจ้า เราทั้งหลาย
 จักเรียกกระตมกกองทัพแล้วล้อมเมืองน้อยยกเอาไว้ก่อน ข้าพระบาท
 จักเข้าสู่เมืองโดยประตูน้อยแล้วแจ้งแก่พระราชาว่า กิจด้วยการ
 รบของพระองค์ไม่มี โภคสมบัติเป็นของพวกข้าพระเจ้าทงสัน พระ
 องค์จักคงเป็นพระราชาอย่างนั้น ก็ถ้าพระองค์จกรบก็จะพ่ายแพ้ โดย
 ส่วนเดียว เพราะความที่พลแลพาหณะของพวกข้าพระเจ้านั้นมาก ถ้า
 พระราชานันจักทำตามคำของพวกเรา ๆ จักจับพระราชานันไว้ ถ้าพระ
 ราชานันจักไม่กระทำตามคำของเราไซ้ร พวกเราจกรบแล้วก็ยิงพระ
 ราชานันให้สิ้นพระชนม์เสีย แล้วถอเอากองทัพนครนั้นด้วยเป็น ๒ ไป
 ยกเอาเมืองอื่นต่อไป ถอเอารัชสมบัติในสกลชมพูทวีปโดยอบายน
 แล้วคิมชยยาน พวกเรานำพระราชาร้อยเอ็ดมาสู่เมืองเราแล้วให้ คิม
 สุราเจือยาพิษในอุทยานแล้วยังพระราชาทงหมตให้ สิ้นพระชนม์ แล้ว

ทิ้งพระศัพแห่งพระราชานี้เหล่านั้นเสียในคงคา ก็จักทำรัชชสมยัติน
 ราชานรือยเอ็ดอยู่ในเงอมพระหัตถ์พระองค์ ๆ ก็จักเป็นอัครราชาใน
 สกลสมพทวิป ค้วยประการนั้น ๆ พระราชาทรงยินดีตรัสว่า ดิละ
 อาจารย์ เราจักทำอย่างนั้น ๆ พราหมณ์เกวฏจึงกราบทูลว่า ความคิดคน
 ซื่อว่าความคิดรักกัน ๔ หู เพราะว่ายทคลอนไม่อาจมาล่องรู้ เพราะเหตุ
 นั้นขอพระองค์อย่าชักชารบยกทัพออกทีเดียว พระราชาได้ทรงสดับ
 คำนันก็ทรงโลมสนธิ์ว่าดีแล้ว ๆ ส่วไปตกได้ฟังเรื่องนั้นทั้งหมด ในกาล
 เมื่อพราหมณ์กษพระราชาคิดการนจับลง จึงประหนึ่งบนลงจับกิ่งไม้รัง
 ที่ห้อย ยิงมูลให้ตกลงบนศีรษะแห่งเกวฏแล้วร้องชนว่า นอะไรกัน
 พอเกวฏแห่งนั้นก็ยังมูลให้ตกลงในปาก ร้องกรี ๆ บนชนจากกิ่งไม้
 รังกล่าววว่า แนะเกวฏ ท่านสำคัญว่าความคิดของท่านรักกันแต่ ๔
 หูหรือ บคนรักกันเป็น ๖ หูแล้ว จักรักกันเป็น ๘ หูอีก แล้วจักรักกัน
 เป็นร้อยหมื่นหรือยเดยว ในเมื่อชนทั้งหลายกล่าววว่า ช่วยกันจับ ๆ
 ให้ได้คิงนี้ ก็บินไปสู่กรุงมิถิลาโดยกำลังเร็วคจลุมเข้าไปสู่เคหสถาน
 แห่งมโหสถยพิทิต ๆ ก็ความประพตตินเป็นวัตรของส่วไปตก คือ
 ถ้าว่าเข้ามาแต่ที่ไร ๆ ควรบอกแก่มโหสถผู้เดียว ที่นั้นส่วไปตกก็ลง
 จับที่จระงอยย่าแห่งมโหสถ ถ้าว่าควรฟังแต่นางอมรเทวี ส่วไปตกก็ลง
 จับที่ตกแห่งมโหสถ ถ้าว่ามหาชนควรสดับ ส่วไปตกก็ลงจับที่พน ๆ
 กาลนั้นส่วไปตกลงจับที่จระงอยย่าแห่งมโหสถ ค้วยสัญญาอันมหาชน
 ก็หลีกไปค้วยรู้กันว่า อันความลยพมมี ๆ มโหสถพาส่วไปตกขึ้นไปสู่
 พนชนบนแล้วถามว่า พ่อได้เห็นได้ฟังอะไรมาหรือ ๆ ลำคยนั้น

สวไปตกจึงกล่าวกะมโหสถว่า ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าไม่เห็นภัยอะไร ๆ
 แต่ล้านักพระราชอาณในสกลสมพทวิป ก็แต่พราหมณ์ชอเกวฏฐผู้เป็น
 ปโรหิตของพระราชอาณนพรมทตต พาพระราชอาไปอุทยานแล้วทูล
 ความคิคอนรูแต่ ๔ ห ข้าพเจ้าขอยู่ร้างกิ่งไม้รัง ยังมลให้ตกกลง
 ในปากแห่งพราหมณ์เกวฏฐแล้วมาน กล่าวฉะนแล้วบอกกิจที่ใดเห็น
 ที่ใดพึงทงปวงแก่มโหสถ ๆ ครนมโหสถถามว่า ก็พระเจ้าอาณนพรมทต
 ทำตามหรือไม่ สวไปตกตอบว่ารับจะทำตาม ๆ มโหสถจึงทำกิจ
 ที่ควรทำแก่นกนั้น คือให้นอนในกรงทองคำมีเครื่องลาดอนอ่อนแล้ว
 คิดว่า ชะรอยเกวฏฐไม่รู้จักความที่เราชอมโหสถขัณทิต เราจักให้
 ถึงที่สุดแห่งความคิคที่เขาคิคกันนั้นในขัน จึงถ่ายสกลเชื้อใจใน
 เมืองออกอยู่นอกเมือง นำสกลม้อสสรียยศซึ่งอยู่ใกล้ประตชนบทใน
 แคว้นเข้ามาอยู่ภายในเมือง ให้สะสมธัญญาหารไว้เป็นอันมาก ๆ
 จุพนพรมทตโตปี ฝ่ายพระเจ้าอาณนพรมทตตเชอคำแห่ง
 เกวฏฐอันหมุเสนาแวกล้อมเสด็จไปล้อมเมืองหนึ่ง ๆ ฝ่ายเกวฏฐก็
 เข้าไปในเมืองนั้นโดยนัยที่กล่าวแล้ว ยิ่งพระราชอาณนพรมทตตให้
 หมายรู้แล้ว ทำเมืองนั้นให้เป็นของตน ทำกองทัพทั้ง ๒ ให้เป็น
 กองเกยวกันไปล้อมเมืองอน ก็ยกเมืองทั้งปวงได้หมดโดยลำตัย ๆ
 พระเจ้าอาณนพรมทตตอยู่ในโอวาทของพราหมณ์เกวฏฐ ยกเสียดแต่พระเจ้าวิ
 เทหราช นอกนั้นก็ให้พระราชอาทงหลายในสกลสมพทวิปอนเหลืออยู่
 ให้เป็นของพระองค์ ท้วยประการฉะนี้ ๆ บรรษทมโหสถวางไว้ก็
 ส่งข่าวถึงมโหสถเนองนิตยว่า นครทงหลายมประมาณเท่านั้น พระเจ้า

พรหมทัตตยัคไวกุโธแล้ว ขอท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาณ ฯ ฝ่ายมโหสถ
 บัณฑิตส่งข่าวตอบไป ยัง บรมชกวางไว้เหล่านั้นว่า เราเป็นผู้มิได้
 ประมาณอยู่ในทันทีแล้ว แม้วพวกเจ้าทั้งหลายก็อย่าวิตกกังเรา จงเป็น
 ผู้ไม่ประมาณอยู่เถิด ฯ ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตตยัคทัฬไปยักนคร
 นั้น ๆ สัน ๗ บ ๗ เดือน ๗ วันก็ไ้รัชชสมบัตินในสกลสมพทวิป
 จึงตรัสกะเกวัญปุโรหิตว่า นครทั้งหลายท่านเราได้ไว้แล้ว ฯ เราจัก
 ยตรัชชสมบัตินของพระเจ้าวิเทหราชณกรวมิถิลา ฯ ปุโรหิตทูลค้ำว่า
 ข้าแต่มหาราชาเจ้า พวกเราไม่อาจจะยตรัชชสมบัตินในนครที่มโหสถอยู่
 เพราะวามโหสถนั้น เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยความรู้ และเป็น ผู้ฉลาดในอุบาย
 อย่างนี้ ฯ ฯ ปุโรหิตทูลห้ามพระเจ้าจลนัพรวรณาคุณสมบัตินของ
 มโหสถอุบายทกลยกมณฑลแห่งดวงจันทร์ชนกล่าว ด้วยประการฉะนี้ ฯ
 เพราะวายุโรหิตนี้เป็นผู้ฉลาดในอุบายเอง เพราะฉะนั้นจึงยังพระราช
 ให้ทรงกำหนดด้วยอุบายว่า ข้าแต่เทพเจ้า รัชชสมบัตินมิถิลา นคร
 เมืองของเล็กน้อย รัชชสมบัตินในสกลสมพทวิปเป็นของพ่อแก่เราทั้ง
 หลาย ประโยชน์อะไรด้วยรัชชสมบัตินในนครมิถิลาแก่เราทั้งหลายแล้ว ฯ
 ฝ่ายพระราชอนันเคษกักล่าววว่า เราทั้งหลายจักยตรัชชสมบัตินในกร
 มิถิลาแล้ว คิมชยยาน ฯ ฝ่ายเกวัญก็ทูลห้ามพระราชเหล่านั้นแล้วให้
 พระราชาเหล่านั้นรู้ด้วยอุบายว่า เราทั้งหลายจักยตรัชชสมบัตินในวิเทห
 รัฐทำอะไร พระราชานันก็เป็นคัจของเราทั้งหลายขอพระองค์ทั้งหลาย
 เสกัจกลยเกิด ฯ พระราชาเหล่านั้นได้ฟังคำเกวัญต่างก็เสกัจกลยนคร
 ของตน ฯ ฯ เหล่าบรมชกวางไว้สดับเหตุการณ์ก็ส่งข่าวแก่มโหสถว่า

พระเจ้าจุลินพรหมทัตก่อน พระราชารอยเอ็ดแวก ล้อม จะมา ลู่กรุงมิถิลา
 แต่กักกลับสู่เมืองของตน ๆ ฝ่ายพระมหาสัตว์ก็ส่งข่าวตอบพวกบรุษ
 ที่วางไว้ว่า จำเริญแทน พวกเจ้าจงคอยดูกิริยาของพระเจ้าจุลิน ๆ
 ฝ่ายพระเจ้าจุลินทรงปรึกษากับอาจารย์แก้วว่า บัดนี้เราจักทำกิจอย่างไร
 ครั้นแก้วทูลว่า เราจักมิชยยาน จึงให้ประคบบุขยานแล้วตรัสสั่งพวก
 ราชเสวกว่า พวกเจ้าจงตระเตรียมสุราไว้ ในไหสักร้อยไหพันไห ตระ
 เตรียมของ บริโภค มีรส คือ ปลา และ เนื้อ เป็นต้น มีอย่างต่าง ๆ ไว้ให้
 เพียงพอ ๆ กาลนั้นบรุษที่มโหสถวางไว้ ก็ส่งประพฤติเหตุนั้นให้มโหสถ
 ทราบ ๆ ก็แต่บรุษที่มโหสถวางไว้ เหล่านั้นหารู้ไม่ว่า พระเจ้าจุลิน
 ประกอบสุรากับยาพิษ ใครจะมาพระราชารอยเอ็ดให้สิ้นพระชนม์ชีพ ๆ
 ฝ่ายพระโพธิสัตว์รู้ความนั้นแต่ส่วไปตก จึงส่งข่าวตอบพวกบรุษที่วาง
 ไว้ว่า เจ้าทั้งหลายรีบที่จะกินสุรานั้นแล้วบอกแก่เรา ๆ บรุษ
 ที่วางไว้นั้นก็ทำตามสั่ง ๆ มโหสถดำริว่า เมื่อถึงที่ตเช่นเรา
 นี้อยู่ พระราชามีประมาณเท่านั้นไม่ควรสิ้นพระชนม์ชีพ เราจักเป็นทัพ
 ของพระราชานั้น คิดฉะนแล้วเรียกพวกทวยหาญที่เป็นบริวาร
 สหชาติพันคนนั้นมาแจ้งว่า คุณก่อนสหายทั้งหลาย ได้ยินว่าพระราช
 จุลินให้ตักแต่งราชอุทยาน แล้วอน พระราชารอยเอ็ดแวก ล้อม
 ประสงค์จะกินสุรา เจ้าทั้งหลายจงไปในที่นั้น ในเมื่ออากาศของ
 พระราชาทงหลายเขาแต่งตั้งแล้ว ในเมื่อพระราชารอยเอ็ดแวก ล้อม
 เจ้าทั้งหลายจงชิงเอาอากาศซึ่งตั้งอยู่ในลำตักต่อกับอากาศแห่งพระเจ้า
 จุลินประกาศว่า นี้เป็นราชอากาศมีค่ามากของพระราชารอยเอ็ดแวก ล้อม

คึงน ในเมื่อข้าราชการฝ่ายนั้นกล่าวว่่า ท่านทั้งหลายเป็นคนของใคร
 พงกล่าวตอบว่่า เป็นข้าราชการของพระเจ้าว้เทหราช เมื่อข้าราชการ
 ฝ่ายนั้นกล่าวว่่า พวกเจ้าว่่า เราทั้งหลายเมื่อไปล้อมยกเอานครนั้น ๆ
 ถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ก็หาเห็นพระราชาอันมีนามว่่าว้เทหะสัก
 วันหนึ่งไม่ พระราชาที่พวกท่านอ้างนั้นจ้กชอว่่าพระราชากระไรได้ ท่าน
 ทั้งหลายจงไป จงถือเอาอาศน์ในที่สุดแห่งอาศน์ เมื่อกกล่าวฉะน
 แลว้ก็จ้กถุ่มเถียงกัน พวกเจ้าจ้กเถียงว่่า พระราชาอันยกพระเจ้า
 จุลนพรหมที่ตตเสียแลว้จะยิ่งกว่่าพระราชาของเราในทนนไม่มี กล่าว
 ฉะนจ้กถุ่มเถียงให้มากจนแลว้พูดว่่า เมื่อพวกเราไม่ไปได้แม่ ชงอาศน์
 เพื่อพระราชาของพวกเราจ้กไม่ให้ท่านทั้งหลายคิมสุราและเคียวกิน
 มัจฉมังสะณบคิน แลว้บนลือให้ร้อง ยังความสะต้งให้เกิดแกกข์
 ราชการฝ่ายนั้นด้วยเสียงคึง แลว้ค้อยทูปให้สุราทั้งปวงเสียด้วยคอิน
 ใหญ่แลว้เทสาทมัจฉมังสาหารเสีย ทำให้บริโภาคไม่ไป แลว้เข้า
 ไปสู่วางเสนาโดยเร็ว คุจเหล่าอสูรเข้าไปสู่เทพนคร แลว้ทำ
 เสียงให้ออกทักครึกโครมร้องประกาศว่่า เราทั้งหลายเป็นคนของ
 มโหสถบัณฑิตในกรุงมิถิลา ถ้าท่านทั้งหลายสามารถจ้กจับพวกเรา
 ให้ข้าราชการฝ่ายนั้นรู้ความที่พวกเจ้ามาแลว้จงมาเสีย มโหสถแจ้ง
 ให้สหชาติโยธาของตนรู้ฉะนแลว้ส่งไป ๆ ทวยหาญสหชาติบริวาร
 ของมโหสถรีบค้ำส่งให้วมโหสถแลว้ ผูกสอดอาวุธ ๕ ออกจากกรุง
 มิถิลาไปในราชอุทยานแห่งพระเจ้าจุลน เข้าไปสู่วราชอุทยานอันตก
 แต่งแลว้คุนันทวันเทพอุทยานฉะนน เห็นสิริราชสมบัติอันประคัยแลว้

ทั้งแต่ราชบัลลังก์พระราชาร้อยเอ็ดซึ่งมีเควตฉัตรอันยกแล้ว ก็ไต่ทำ
 กิจทั้งปวงโดยนัยอันพระโพธิสัตว์กล่าวแล้ว ยังมีหาชนให้เอิกเกริกแล้ว
 ย้ายหน้ากลบมณฑลานคร ๆ ฝ่ายราชบริพารข้างกรุงยัญจาละระกักราช
 ทูลประพาศเหตุแก่พระราชานี้ ๆ พระเจ้าจลนพรหมทัต
 ทรงพิโรธว่า พวกกรุงมณฑลมาทำอันตรายแก่สุราก็กอบยาพิษเห็น
 ชานคิงของเราเสีย ๆ ฝ่ายพระราชาร้อยเอ็ดก็พิโรธว่า พวกกรุง
 มณฑลมาทำไม่ให้เราเราได้ คิมชยขาน ๆ ส่วนพลนิกายก็ขัดใจว่า
 เราทั้งหลายไม่ได้คิมสุราอันหามลมิได้ ๆ ฝ่ายพระเจ้าจลนพรหมทัต
 ตรัสเรียกพระราชานี้มา รัชสั่งว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย
 ท่านทั้งหลายจงมา เราทั้งหลายจักไปเมืองมณฑล ตักเคียรพระเจ้า
 วิเทหราชเสียด้วยพระขรรค์ แล้วอย่าเหยียบเสียด้วยบาท แล้วประชุม
 คิมชยขาน ท่านทั้งหลายจงทำการตระเตรียมยกกองทัพไป ตรัส
 ฉะนั้นแล้ว เสด็จในทลขัตตรัสขอความนั้นแก่แก้วฏูอีกว่า เรา
 ทั้งหลายจักจับขามิตรผู้ทำอันตรายแก่มงคลเห็นปานคิงของเรา
 เราทั้งหลายจักเป็นผู้นัสนา ๑๘ อักไซหิณี (สันสกฤตเรียก
 อักเซาหิณี จำนวนกองทัพ คือกองทัพข้าง ๒๑,๘๗๐ กองรถ
 ๒๑,๘๗๐ กองม้า ๖๕,๖๑๐ กองราบ ๑๐๘,๓๐๕ ๆ ๑๘
 อักไซหิณีก็เป็นจำนวนกองทัพ ๑๘ เท่านั้น) พร้อมด้วยพระราช
 ร้อยเอ็ดแควตล้อมไป ท่านอาจารย์จึงไปด้วย ๆ พราหมณ์แก้วฏู
 ดำริด้วยความคิดตนเป็นผู้ฉลาดว่า อันเราไม่อาจจะเอาชนะมโหสถ
 ขันทัต ความละเอียดจะมีแก่เราทั้งหลายแท้ เราจึงยังพระราชานี้ให้

กลับพระตำรับ ๗ ลำคืบขึ้นแกวฏ์จุฬพระราชาว่า ข้าแต่มหาราชา
 นั้นหาใช่กำลังของพระเจ้าวิเทหราชไม่ นั่นเป็นการจักแจ้ง นั่นเป็น
 มหามภาพของมโหสถบัณฑิต กรุงมิถิลาอันเขารักษาแล้ว คงถ้า
 ทราบสัทธิรักษาแล้ว อันใคร ๆ ไม่อาจยึดเอา ความอายจกมีแก่พวก
 เราอย่างเคียว ไม่ควรไปณกรุงมิถิลา ๗ ฝ่ายพระราชาจุฬนี้เป็นผู้
 มัวเมาด้วยความเมาในราชอิสสรียยศ ด้วยถือพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์
 จึงตรัสว่า มโหสถจักทำอะไรเราได้ ตรัสฉะนี้แล้วเป็นผู้อันพระราชา
 ร้อยเอ็ดแควด ล้อมเสด็จออกไปด้วยเสนากำหนด ๑๘ อัก โขหิณี ๗
 ฝ่ายอาจารย์แกวฏ์ เมื่อไม่อาจจะให้พระเจ้าจุฬนี้เชื่อคำของตนก็โดย
 เสด็จไปด้วย ด้วยคิดเห็นว่า เราไม่ควรจะประพฤติกให้เป็นข้าศึกต่อ
 พระราชา ๗ ฝ่ายสหชาติโยธาของมโหสถกลับถึงมิถิลานครโดย
 ราตรีเคียวแจ้งจกทันใดทำแก่มโหสถ ๗ ฝ่ายเหล่าบรรชทิมโหสถ
 วางไวก็ส่งข่าวก่อนว่า พระเจ้าจุฬนี้เป็นผู้อันราชาร้อยเอ็ดแควดล้อม
 เป็นราชบริพารเสด็จมาด้วยทรงมุ่งจะจับพระเจ้าวิเทหราช ขอท่านผู้
 บัณฑิตอย่าประมาท ๗ มโหสถได้รับข่าวจากเหล่าบรรชทิมโหสถ
 เนื่องนตยว่า วันนพระเจ้าจุฬนี้เสด็จถึงสถานทนน วันนถึงสถานทนน
 กวนนจกเสด็จถึงมิถิลานคร ๗ พระมหาสัตว์ไตรรายข่าววันนก็ยง
 เป็นผู้ไม่ประมาท ๗ ฝ่ายพระเจ้าวิเทหราชทรงทราบข่าวว่า พระ
 เจ้าพรหมทตจกกรทาทพมายคเมืองเรา ก็พอได้ทรงฟังเสียงกึก
 ก้องไม่ขาดเสียง ๗ ลำคืบขึ้นพระเจ้าจุฬนพรหมทตจพร้อมด้วย
 พลนกายถอกคยเพลิงนบด้วยแสนดวง ส่องมรรคาเสด็จถึงแต่เวลา
 หวค้ำ แล้วให้ล้อมเมืองมิถิลาไว้ทั้งสี่ ๗ ลำคืบขึ้นแม่ทัพให้

ตั้งหม้อพลในทึนน ๆ ล้อมมิลิถานครด้วยปรากฏการคือช่าง ด้วยปรากฏการ
 คอรถ และด้วยปรากฏการคือม้า ๆ เหล่าพลนิกายได้ยืนบนล้อลั่น
 ปรบมือ ผิวปาก คำรณรงค์อยู่ ๆ กรุงมิลิถากำหนดทงสน ๗ โยชน์ก็
 มีแสงสว่างเป็นอันเคียวด้วยแสงสว่างประทีปและแสงสว่างเครื่องอลัง-
 การ ๆ สมัยนั้นราวกระว่าเป็นการที่ประถพีจะแตกสลายด้วยศัพท
 สำเนียงแห่งมารดาและศรัยคนตรีเป็นอาทิ ๆ นักปราชญ์ทั้ง ๔ คือ
 เสนก ปกกส กามินท์ เทวินท์ ได้ยินเสียงโห่ร้องโกลาหลไม่รู้
 เรื่องก็ไปเฝ้าพระราชชา กรายทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เสียงโห่ร้อง
 ออองมาก ก็แต่ข้าพระองค์ไม่ทราบเสียงนั้นเป็นอะไร ควรที่จะทรง
 พิจารณให้ทราบเรื่อง ๆ พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงสศัยคำของอาจารย์
 ทั้ง ๔ ก็ทรงคิดว่า พระเจ้าพรหมทศตจะเสด็จมาแล้ว จึงเฝ้าพระ
 แกลทอดพระเนตร ก็ทรงทราบว่าเสด็จมาแล้ว ก็ถึงกลวทั้งตก
 พระหฤทัย ทรงเห็นซัดว่า ชีวิตของเราไม่มีละ พรงนพระเจ้า
 พรหมทศตจกยงพวกเราทั้งมวญให้ สันชีวิต ทรงเห็นฉะนก็ประทัย
 นังตรสอัยกขอาจารย์ทั้ง ๔ ๆ ส่วนพระโพธิสัตว์รู้ว่าพระเจ้าพรหม
 ทศตเสด็จมาถงแล้ว ก็เป็นผู้ไม่ครันคร้ามคจราชสศห์ จักการรักษา
 ในพระนครทงสนแล้วจินตนาการว่า เราจักเลาโลมพระราชชา จึงชน
 สู่พระราชนิเวศนถวายขงคม พระราชาแล้วยืนอยู่ณที่ควรส่วนหนึ่ง ๆ
 พระเจ้าวิเทหราชทอดพระเนตรเห็นมโหสถมาเฝ้าก็คอยสบายพระหฤทัย
 ทรงท้าวว่า บุคคลอนยกมโหสถบณทิตผู้บุตรของเรา จะชื่อว่า
 สามารถเปลืองเราจากทกข้อยอมไม่มี เมื่อจะรับสั่งกขมโหสถ ได้ทรง
 ภาษิตคาถาที่แรก (ถึงที่ ๘) ซึ่งมาในมหาอุมมังคชาคกนว่า

ปณฺจาลอ สพฺพเสนา ย พุรหมทตฺโต สมากโต

สายํ ปณฺจาลยา เสนา อปฺปเมยฺยา มโหสธ

คูก่อนพ้อมโหสธ พระเจ้าจุลนัพรหมทตฺตเจ้ากรุงขัณฺฑาละเสด็จ
ยาตราทัพมาพร้อมด้วยเสนาทัพว่อง กองทัพมาแต่เมืองขัณฺฑาละนน
อันยทุกคลพึงประมาณไม่ได้

ปิณฺฑิมตี ปตฺติมตี

สพฺพสงฺคามโกวิทา

โอหารินี สททวตี

เกริสฺงขปฺปโพธนา

มีคนชนไม้ (บริบูรณ์ด้วยกำลังช่างไม้แยกทัพพลัมภาระมา)
มีกองราช (อันชายฉกรรจ์ซึ่งของหลวงบำรุงตามแต่ใจเขาประสงค์
และโดยจำกักรักษาแล้ว) ฉลาดในสงครามทั้งปวง มีอนนำข้าศึก
มา (สามารถจะเข้าภายในกองทัพไม่มีใครเห็น ตัดศีรษะข้าศึกนำ
มา) มีเสียง (ไม่สงัดจากเสียงทั้ง ๑๐) ยิ่งกันและกันให้รู้ด้วย
เสียงกลองและสังข์ (เพราะไม่สามารถจะให้รู้ด้วยคำสั่งว่า จึงรุก
จึงถอยกลับ จึงรบ จึงต้องให้หมายรู้ด้วยเสียงกลองหรือเสียงสังข์)

โลหวิชฺชา อลงฺการา ธชนี วามโรหินี

สิปฺปิเยหิ สฺสมปฺนฺนา สุเรหิ สฺปฺปติณฺฑิจิตา

มีวิทยาทางโลหธาตุและมีเครื่องประตัย (คือ โล่เขนเสื่อเกราะ
หมวกเกราะเป็นอาทิอันประตัยบริตนะ ๗ ซึ่งเป็นเครื่องประตัยแห่ง
พระราชาและมหาอมาตย์เป็นอาทิ) มีธง (สมบูรณ์ด้วยธงทยกชน
ณฺดรเป็นต้นอันรุ่งเรืองด้วยน่านาวัตถซึ่งประตัยด้วยทองคำเป็นต้น) มี
คนชนลู่พาหนะเบืองซ้าย (ถึงพร้อมด้วยเหล่าคนชนช่างและมาเบือง

ชาย คือเกลื่อนกล่นทวยช่างมาอันจะประมาณมิได้) ขริบูรณต์แล้ว
 ทวยเหล่าคนมีศิลป์ (เกลื่อนไปทวยเหล่าคนสำเร็จในศิลป์ ๑๘ อย่าง
 มีหัตถ์ศิลป์อัครศิลป์เป็นอาทิ) อันสุรโยธาทั้งหลาย (มีความเพียร
 เสมอทวยราชสหัส) ตั้งไว้ทวยคิแล้ว

ทเสตุถ ปณฺทิตา อาหุ ภูริปณฺณา รโหคตา
 มาตา เอกาทสี รณฺโณ ปณฺจาลิย์ ปสาสติ

กล่าวกันว่า ในกองทัพนี้มีราชบุรุษ ๑๐ นายเป็นผู้ฉลาดมี
 ๔ บัญญา มักประชุมปรึกษาหารือกันในที่ลับ และพระชนนของพระ
 ๑ เจ้าจูลนพรหมทศตนบเป็นที ๑๑ ย่อมทรงสั่งสอนชาวขญจาลนคร

อเถตฺเถกสตี ขตุยา อนุยนฺตา ยสสฺสีโน
 อจฺฉินฺนรณฺญา พุยถิตา ปณฺจาลินํ วสี คตา

๑ ทนฺนยนคาศนเหล่านม พระราชารอยเอ็ดผู้มียศผู้ โดยเสด็จพระ
 ๑ เจ้าจูลน มีแคว้นอันซึ่งไว้แล้วกลวแต่ภยคิอมรณะตกอยู่ในอำนาจ
 ๔ ของชาวขญจาลนคร

ยี่ วทา ตกฺกธา รณฺโณ อกามา ปิยภาณิโน
 ปณฺจาลมณฺยายนฺตี อกามา วสีโน คตา

เป็นผู้ทำตามพระราชกระแสที่คำรัส ไม่มีความใคร่ที่ต้องกล่าว
 ๑ คำเป็นทรกคานีนตามพระเจ้าขญจาลราช ไม่มีความใคร่มีอำนาจ
 ๑ เองในก่อน ยศนักตกอยู่ในอำนาจแห่งพระเจ้าขญจาลราชนั้น

ตาย เสนาย มิถิตา ติสนฺธิปริวาริตา
 ๑ ราชธานี วิเทหานํ สมนฺตา ปริขณฺณตี

มีถิลามหานครอันเสนาอันนั้นแวกล้อมเป็น ๓ ชั้น คือล้อมด้วย
 กำแพง คือข้างเป็นชั้นแรก ถัดนั้นล้อมด้วยกำแพงคือรถ ถัดนั้น
 ล้อมด้วยกำแพงคือม้า ถัดนั้นล้อมด้วยกำแพงคือพลรบ รวาง
 กองข้างกบกองรถจัดเป็นชั้นที่ ๑ รวางกองรถกบกองม้าจัดเป็นชั้น
 ที่ ๒ รวางกองม้ากบกองพลรบจัดเป็นชั้นที่ ๓ เมืองหลวงของ
 ชาวแคว้นวิเทหะถูกขุดโดยรอบ ประหนึ่งเขาอยากจะยกนครนชนถ่อไป

อุทุธ ตารกษัตรา สมนตา ปรีวาริตา
 มโหสถ วิชานาหิ กถิ โมกโข ภวิสสตี

เสนาอันนั้นแวกล้อมแล้วโดยรอบปรากรฏด้วยศีลตราวุธนับด้วยแสน
 มีใช้แสนเดียว กุจดาวที่ปรากรฏอยู่ในเบื้องบน กูก่อนพ้อมโหสถ
 พ้อมจึงรู้ว่า ความพินจากทุกชนจกมแก่พวกเราด้วยประการไร ๆ
 จะย่อนบรรยายความในคาถาที่ ๔ ชื่อว่าพระชนนของพระเจ้าจูลิน
 มีพระขัญญานัน ดังต่อไปนี้ เอกทิวส์ กิร เอโก ปุริโส ดังได้
 สติขมาว่าวันหนึ่งมบุรุษหนึ่ง ถอนข้าวสาร ๑ ทะนาน ข้าวสุก ๑ ห่อ
 และกหาปณะ ๑ พัน คิดจะข้ามแม่น้ำกลางถึงท่ามกลางแม่น้ำ ไม่
 อาจข้ามลง จึงว่ากระชนทั้งหลายผู้ยืนอยู่ริมฝั่งอย่างนั้นว่า ท่าน
 ผู้เจริญทั้งหลาย ข้าวสาร ๑ ทะนาน ข้าวสุก ๑ ห่อ และกหาปณะ
 ๑ พัน ของข้าเจ้ามีอยู่ในมือ บุคคลผู้สามารถยงข้าเจ้าให้ ได้
 ข้ามจากฝั่งนี้ ข้าเจ้าจักให้สิ่งที่ข้าเจ้าชอบใจซึ่งมีอยู่ในมือ ๆ
 ถ้าคิบนนมบุรุษหนึ่งถึงพร้อมด้วยกำลัง นุ่งผ้ามันแล้วข้ามลงสู่แม่น้ำ
 ขิบแขนบุรุษนั้นให้ข้ามลงไปแล้วกล่าวว่า ท่านจงให้สิ่งที่ควรพึงให้

แยกเข้าเจ้า ๆ บรมนึ่งกล่าวตอบว่า ท่านจงถือเอาข้าวสาร ๑ ทะนาน
 หรือข้าวสุก ๑ ห่อ ๆ บรมผู้พาช้ำมฟากจึงกล่าวว่่า ก็นไม่บ้นข้ถึง
 ชีวิตยังท่านให้ขำมชน ก็นไม่ต้องการทว่ยของ ๒ สิ่งนั้น ท่านจง
 ให้กหาปณะแก่ก่น ๆ บรมผู้ว่่าจะให้ของชอบใจนั้นจึงกล่าวว่่า ก็น
 ไ้พูดว่่า ก็นจะให้สิ่งทก่นชอบใจจากของ ๓ อย่างแก่ท่าน บคน
 ก่นก็ให้ สิ่งทก่นชอบใจแก่ท่าน ๆ อยากไ้จึงถือเอา ๆ บรม
 ผู้พาช้ำมฟากจึงพูดแก่บทุกคคผู้หนึ่งผู้ยืนอยู่ใกล้ ๆ บทุกคคผู้หนึ่ง
 กล่าวตอบว่่า บรมผู้ว่่าจะให้ของชอบใจให้ของทชอบใจแก่ท่าน ๆ รัย
 เอาเถิด ๆ บรมผู้พาช้ำมฟากกล่าวว่่า ก็นไม่เอา แล้วพาบรมผู้จะ
 ให้ของชอบใจไปส้ทวิจฉย แจ้งแก่อมาตย์ผู้ วิจฉยทงหลาย ๆ
 ฝ่ายอมาตย์ผู้ วิจฉยเหล่านั้น ไ้พงขอความทงปวงกวิจฉยอย่างนั้น ๆ
 บรมผู้พาช้ำมฟากไม่ยินดีทว่ย วิจฉยแห่ง อมาตย์เหล่านั้นจึง กราบบทล
 พระราชา ๆ ฝ่ายพระราชาจึงนไ้เรียกอมาตย์ผู้ วิจฉยเหล่านั้นมา
 ทรงพ้งค้ำของชนทง ๒ แต่ส้านกอมาตย์ผู้ วิจฉย เมื่อไม่ทรงทราบ
 จะวิจฉยอย่างอน จึงทรงวิจฉยทขส้ตย์ ๆ บรมผู้พาช้ำมฟาก
 ไ้พงพระราชนวิจฉยทงนนักพูดชนหน้าทงว่่า พระองค์ทาช่าพระเจ้า
 ผู้ละชีวิตลงส้แม่นำให้ มีโทษ ๆ ขณะนั้นพระชนนแห่งพระเจ้าจลน
 มพระนามว่่าสลากเทวี่ประทับนั่งอยู่ใกล้ ทรงทราบความทพระราชา
 วิจฉยผิดจึงตรัสว่่า พ่อวิจฉยคคทวิจฉยผิดคคละหรือ ๆ พระเจ้า
 จลนทลพระราชมารทว่่า ช่าพระเจ้าทราบท่น ถ้าว่่าพระมารดา
 ทรงทราบข้งกว่่านไ้ไซร้ ขอไ้ทงวิจฉยอกเถิด ๆ พระนางสลาก

เทวจึงรับสั่งว่า ค่ะพ่อ มารดาจะวินิจฉัย จึงรับสั่งให้เรียกบรมชผู้ว่า
 จะให้ของที่ชอบใจมาแล้วตรัสว่า เจ้าจงมา จงวางของ ๓ อย่างที่เจ้า
 ถอดอวยเวทภาคพน แล้วตรัสถามว่า เมื่อเจ้าถอดอยู่ในน้ำเจ้าพูด
 ว่ากระไรกระบรมชผู้พาเจ้าข้ามฟากคนนั้น ครั้นบรมชผู้ว่าจะให้ของที่ชอบใจ
 ทลคิงได้กล่าวมาแล้ว จึงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าจงถอดเอาของ
 ที่เจ้าชอบใจของเจ้าณบัดนี้ ฯ บรมชผู้ว่าจะให้ของที่ชอบใจจึงถอดเอาดู
 กหาปณะ ๑ พัน ฯ ลำคืบนั้นพระนางจึงให้เรียกบรมชผู้ว่าจะให้ของ
 ที่ชอบใจมาในกาลเมื่อเดินไปได้หน่อยหนึ่ง ตรัสถามว่า เจ้าชอบ
 กหาปณะ ๑ พันหรือ ครั้นได้ทรงฟังทูลตอบว่า ชอบกหาปณะ ๑ พัน
 พระเจ้าค่ะ จึงตรัสว่า เจ้าพูดกระบรมชผู้พาข้ามฟากนั้นว่า เราจักให้ของ
 ที่ชอบใจจากของ ๓ อย่างนี้แก่เขา หรือไม่ก็พูด ครั้นได้ทรงฟัง
 ตอบว่าได้พูด จึงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าจงให้กหาปณะ ๑ พัน
 แก่บรมชผู้พาเจ้าข้ามฟากนั้นนแล ฯ บรมชผู้ว่าจะให้ของที่ชอบใจได้ฟัง
 พระวินิจฉัยขณะนั้นกรอให้คร่ำครวญได้ให้กหาปณะ ๑ พันแก่บรมชผู้พา
 ตนข้ามฟากนั้น ฯ ขณะนั้นพระเจ้าจุลนิพรมมทัตต์และอมาตย์ทั้งหลาย
 ยินดีในพระวินิจฉัยนั้นต่างสอัสการ ฯ จำเต็มแต่ความที่พระนาง
 เจ้าสลาทเทวีพระราชชนนีของพระเจ้าจุลนิเป็นผู้เป็นไปด้วยพระปัญญา
 ก็ยังเกิดปรากฏในที่ทั้งปวง ฯ พระเจ้าวิเทหราชหมายเอาพระนางเจ้า
 องคนจึงตรัสในกถานั้นว่า มาตา เอกาทสี คังน เป็นอาทิ (คังน
 แปลแล้วในคาถา) ฯ

อด มหาสตุโต ครั้งนั้นพระบรมโพธิสัตว์เป็นผู้ มีใจครุ่นคร้าม
 เคารพราชสีห์บนลอสหนาทณพนม โนนีลา กราบทุกพระเจ้าวิเทหราชว่า
 ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์อย่ากลัวเลย จงเสวยรัชชสมบัติ
 ให้ผาสุก ข้าพระเจ้าจักทำเสนาหานับได้ ๑๘ อีกขอให้ฉันเป็นผู้ มีใจ
 เจ้าของแห่งผาสุกทุกที่พนอนอยู่ต่องให้หนีไป คอยบุคคลเงือกอนคน
 ไล่ให้กาหนีไปฉะนั้น หรือคอยบุคคลขนธนูไล่ให้วานรหนีไปฉะนั้น
 กราบทุกฉะนั้นแล้วภาษิตควาถาที่ ๘ ว่า

ปาเท เทว ปสาเรหิ ฤๅช กามะ รมสสุ จ

หิตวา ปณจาลิยํ เสนํ พุรหมตตโต ปลายติ

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพเจ้า ขอพระองค์ทรงเหยียด
 พระยุคลบาทให้ผาสุก อย่าทรงนึกถึงเรื่องสงครามเลย จงบริโภคน
 วรรณมัยในรัชชสมบัติตามพระอิच्छาคัยเถิด พระเจ้าจุลนัพรหมที่ตัด
 จะละเสนาชาวบุญจาละหนีไป ฯ

ปณทัตโต ราชานํ อสสาเสตวา นิกขมิตวา นกเร ฉณเภ-
 ธิญจาราเปตวา นาคเร อห มโหสถยัถทัตยังพระราชาให้อุ่น
 พระหฤทัยแล้ว ถวายบังคมลาออกมาให้ยังกลองแจ้เรื่องเล่นมหรศพ
 เทยวเยาว์ร้องในพระนครกล่าวกะชาวพระนครว่า อมโภ ตก่อนผู้
 เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าได้คิดวิตกเลย จงยังวัตถุทั้งหลาย
 ไม้ดอกไม้ของหอมเครื่องทานาคม และโภชนะใหม่พร้อมแล้วเริ่มเล่น
 มหรศพ ฯ มโหสถกล่าวกะชาวพระนครว่า สนทั้งหลายในที่นั้น ฯ

จงดื่มใหญ่ จงเล่นคักลัคเต้เข้า จงประโคมดนตรี จงพ้อนรำ
 จงให้ร้อง จงเสชา จงขับลือเสียงให้เอิกเกริก จงตบมือให้สนุก จง
 ขับตามสบาย สะเบียงที่ท่านทั้งหลายจะใช้สอยเป็นของเราจักให้ เรา
 ผู้มีนามว่ามโหสถบัณฑิต ท่านทั้งหลายจักเห็นอาณาภาพของเรา ยิ่ง
 ชาวเมืองให้เป็นที่วางใจด้วยลือคำดังกล่าวมา ๆ ชาวพระนครได้ทำ
 ตามนั้น ๆ สนทั้งหลายอยู่นอกเมืองย่อมได้ยินเสียงมโหสถขับประโคม
 เป็นต้น ก็พากันเข้าไปสู่ภายในเมืองโดยประตูน้อย ๆ ผู้รักษา
 ทั่วหลายย่อมไม่จับกุมบุคคลที่ตนเห็นแล้ว ๆ ยกเสียแต่ผู้ศัตรวย
 เพราะฉะนั้นคนเดินเข้าออกมิได้ขาด ๆ บุคคลเข้าไปภายในเมืองย่อม
 เห็นคนผู้เล่นมหรศพ ๆ ฝ่ายพระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์ได้ทรงสวนาการ
 เสียงโกลาหลในกรุงมิลลา จึงตรัสถามอมาตย์ทั้งหลายว่า แนะ
 ผู้เจริญทั้งหลาย ในเมื่อพวกเราล้อมเมืองด้วยกองทัพด้วยอีกไซ
 หนตั้งอยู่แล้ว ความกลัวหรือกลัวว่าความพรั่นพรั้งย่อมไม่มีแก่
 ชาวเมือง ๆ ว่าเรื่องขัติ โสมนัสประโคมพ้อนขับให้ร้องเกรียวกราวตบมือ
 คุกคาม มีเหตุการณ์เป็นไฉน ๆ ลำคยนั้นบรรษทัมโหสถวางไว้ก็
 ทลุมสาแต่พระราชว่า ข้าแต่เทพเจ้า พวกเรามากจอนหนึ่งเข้าไป
 ภายในเมืองโดยประตูน้อย เห็นมหาชนชาวเมืองเล่นการมหรศพได้
 ชักถามว่า พระราชาในสกลชมพูทวีปมาล้อมเมืองของท่านทั้งหลาย
 ตั้งอยู่แล้ว ก็แต่พวกท่านเป็นผู้ประมาทเหลือเกิน เหตุการณ์เป็น
 อย่างไร ชาวเมืองเหล่านั้นกล่าวตอบว่า พระราชาของเราทั้งหลาย
 ทรงปรารภนาอย่างหนึ่ง ได้มีในกาลเมื่อยังทรงพระเยาว์ว่า ในเมื่อ

เมืองเราอันพระราชานิสกมลสมพิทุปล้อมแล้ว พวกเราจักเล่น
 มหรรคพ วนนความปรารถนาของพระราชานี้แห่งพวกเราถึงที่สุด เพราะ
 ฉะนั้นทางราชการจึงข่าวร้องให้ชาวเมืองเล่นมหรคพ ติมใหญ่ใน
 ที่ของตน ๆ พระราชาพรหมทัตต์โคตรงฟังถ้อยคำของพวกขรรษ
 ติมโหสถวางไว้ก็ทรงชคเคอง ครลสั่งเสนาว่า ท่านทั้งหลายจงไป
 จงรยถมเมืองขางนควย ๆ จงทำลายคู จงทำลายกำแพง จงทำลาย
 ประตุหอรบ เข้าไปในเมือง เอาคัษะชาวเมืองมาควยเกวียนรยถม
 คูกเอาพกเขยวมมาฉะนิน จงคคเคยรพระราชาวีเทหรนำมา ๆ สุรโยธา
 ไคพงราชคัารลสั่งก็กุมอาวธมประการต่าง ๆ ไปสู่ที่ไกลประตุหอรบ
 เป็นผู้นทวยหาญของม โหสถประตุษร้ายควยอินเทสาค เขอกตมระคน
 ควยกอนกรวดและเลนระคนควยทวายและยงคิลาให้ตกลง ก็ถอย
 กลับลงสู่คควยคิตจะทำลายกำแพง เหล่า โยธาที่ตั้ง อยู่บนประตุ
 เขิงเทินภายในคยงขาคค ให้ถึงความพินาศ ใหญ่ควยเควองสังหารม
 ลกศรหอกโตมรเป็นต้น ๆ โยธาของมโหสถยอมเขยคเขยพโยธา
 ของพระเจ้าจุลน ล้าแดงวการมวการแห่งมือเป็นต้น ๆ และค้ำบริภาส
 ช้ควยประการต่าง ๆ พุกยัวให้ โกรธว่า พวกเองมีร่างกายเห็นค
 เห็นอยไม่ไคอาหาร จงมาคคเคยวกันล็กหน้อยช แล้วสาคสุรา ทง
 ภาชนะบญจุลราและโยนมัจฉมึงสะกยทงไม่เสยขมัจฉมึงสะลงไป
 ล้วนพวกควกคคเคยวกันคเินไปมายนกำแพง ๆ โยธากรงขญจาละ
 ไม่อาจจะทำอะไรไคก็ไปเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตต์กราบทลว่า ข้าแต่
 สนมคิเทพ บุคคลเหล่าอนยกท่านผู้มีอิทธานภาพแล้วไม่สามารถ

จะเอาชัยชนะได้ ๆ พระเจ้าจูลินประทับแรมอยู่ ๔-๕ ราตรี เมื่อ
 ไม่ทอดพระเนตรเห็นอุบายที่จะหักเอาเมืองมิถิลาได้ จึงตรัสถามเกวัญว่า
 แนะอาจารย์ พวกเราไม่อาจจะตีเอาเมืองมิถิลาได้ แม้มัน ๆ หนึ่ง
 ก็ไม่สามารถจะเข้าใกล้ จะควรทำอย่างไร ๆ เกวัญกราบทูลสนองว่า
 ซ้ำก่อนเถิดพระเจ้าคะ ธรรมดาเมืองมีน่ายานนอก เราจักเอาเมือง
 ได้ด้วยสันน้ำ พวกในเมืองลำบากด้วยน้ำจืดเปิดประตูเมืองออกมา ๆ
 พระราชาทรงเห็นชอบด้วยว่าอุบายนี้ดี ๆ จำเดิมแต่นั้นพวกข้างกองทัพ
 ก็มีให้ใคร่น้ำเข้าไปในเมือง ๆ บรมทัมโหสถวางไว้ก็เขียนหนังสือ
 ผูกปลายลูกศรยิงส่งเข้าเข้าไปในเมือง เพราะมโหสถตั้งอาณัติไว้ว่า
 ใครพบหนังสือที่ปลายลูกศรจงนำมาให้เราดังนี้ ๆ ครั้นนั้นบรมคนหนึ่ง
 เห็นหนังสือที่ปลายลูกศรก็เอาไปแสดงแก่มโหสถ ๆ มโหสถรู้ข่าวนั้นจึง
 นึกว่าพระเจ้าจูลินไม่รู้ จักความที่เราเป็นมโหสถขี้ฉ้อ จึงให้ผ้าไม้ ไม้
 ยาว ๖๐ ศอกเป็น ๒ ซีก ธารปล้องออกหมดแล้วประกบเข้าออก
 รัศด้วยหนัง ทาโคลนข้างบน ให้หว่านไถนคิ้วสายและพืชขี้ขาว
 ซึ่งได้มาแต่คายนศผู้ มีฤทธินำมาแต่หิมวันตประเทศ ในเลน ใกล้ฝั่ง
 สระโฆกขรณี วางไม้ ไม้ไผ่ไว้ข้างบนกรอกน้ำลงไป ๆ คั้นเคี้ยวเท่านั้น
 เกิดคอกขึ้นไป ๆ ถึงปลายไม้ ไม้สูงพื้นราว ๑ ศอก ๆ ลำคอกนั้น
 มโหสถยังบุรุษทั้งหลายของตนให้ถอนสายขี้วันนั้นโยนให้พวกข้าศึกด้วย
 คำว่า พวกท่านจงถวายเป็นสายขี้วันแก่พระเจ้าจูลิน ๆ เหล่าบุรุษของ
 มโหสถทำสายขี้วันนั้นให้เป็นวลัยแล้วร้องบอกว่า แนะเหล่าท่านผู้เป็น
 ข้าราชการของพระเจ้าพรหมทัตต์- เหล่าท่านอย่าตายด้วยความหิวเลย

อยู่บนกำแพงเมือง ๑ บุษย์ทิม ไทสธวางไว้ ไต่ฟังพระราช
 ภาระแลก็เป็นเหมือนคอยซึ่งมาแต่พระโอรุสของราชคาร์ล จึงกราบ
 ทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ไต่ยินว่าบุตรแห่งคฤหบดีอันมีนามว่า
 ม ไทสธบัตทิทเห็นภัยในอนาคตกาล จึงให้ชนชาวเปลือก
 แต่แคว้นชนฉางหลวงไว้ แล้วเก็บงำชาวเปลือกที่เหลือไว้ริมปรการ
 ไต่ยินว่าชาวเปลือกเหล่านั้นแห่งไปด้วยแดดชุ่มไปด้วยฝน และชาว
 กลาทางหลายกเกิดชนพร้อมในทันน วันหนึ่งข้าพระเจ้าเข้าไปโดยประตู
 น้อยด้วยกิจอันหนึ่ง เห็นกองชาวเปลือกริมปรการ ก็หยิบชาวเปลือก
 มาจากกองนั้นทางไว้ริมทาง ทันนั้นหมู่ชนเมื่อจะพูดกับข้าพระเจ้าว่า
 ชะรอยท่านจะหิว จึงบอกว่า ท่านจงเอาชายผ้าห่อชาวเปลือกไปเรือนของ
 ท่านให้ตำหุงกินดี ๑ พระเจ้ากรุงบุญจาละไต่ทรงฟังข้อความนั้นจึงคาร์ล
 ภาระแก้วว่า เราไม่อาจจะยกเอาเมืองด้วยสันฉนุญอาหาร อยายอนม
 หรือ ๑ แก้วกรายทูลว่า ถ้าอย่างนั้นเราจักยกเอาด้วยสันพน ชนขอ
 ว่าเมืองย่อมมีพนภายนอก ๑ พระราชาตรัสให้ดำเนินการอย่างนั้น ๑
 ฝ่ายม ไทสธรู้ข่าวนั้นคังหันหลังให้ทำกองพนประมาณเท่าภูเขาให้ปรากฏ
 ล่วงพ้นชาวเปลือกบนกำแพง ๑ พวกคนของม ไทสธเมื่อกล่าวเยาะเย้ย
 เล่นกัยโยธาของพระเจ้าพรหมทัตต์จึงกล่าววว่า ถ้าพวกท่านหิวจงหุง
 ข้าวกินเสีย แล้วโยนพนใหญ่ ๆ ลงไปให้ ๑ ฝ่ายพระราชาทอด
 พระเนตรเห็นพนเป็นอันมากบนกำแพงเมือง จึงตรัสถามว่า นั่นอะไร ๑
 บุษย์ทิม ไทสธวางไว้ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ไต่ยินว่าคฤหบดี
 บุตรอันมีนามว่าม ไทสธเห็นภัยในอนาคต จึงให้ชนพนมากองไว้หลัง

รรอนแห่งเหล่าสกุล แลให้กองไว้ ริมกำแพงเมืองก็มีใช้น้อย ๆ พระ
 เจ้ากรุงขุขันธ์ได้สืบทอดของพวกบุรุษที่มโหสถวางไว้ จึงตรัสกะ
 อาจารย์แก้วว่า เราไม่อาจจะยกเอาเมืองด้วยสันพัน ท่านจงเลิกอุบาย
 นั้นเสีย ๆ พราหมณ์แก้วทูลว่า ขอพระองค์อย่าได้ทรงวิตก อุบาย
 นั้นยังมี พระราชาตรัสถามว่า อุบายอย่างไรอีก เรายังไม่เห็นที่สุด
 อุบายของท่าน เราไม่สามารถจะยกเอาวิเทหรัฐได้ เราจักกลับเมือง
 ของเรา ๆ แก้วจึงทูลว่า ความอาลัยว่า พระเจ้าคุณนรพรหมที่ตัดกับ
 พระราชาร้อยเอ็ดไม่สามารถจะยกเอาวิเทหรัฐได้ จักมีแก่พวกเรา
 มโหสถจักเป็นบัณฑิตอย่างไร แม้ข้าพระองค์ก็เป็นบัณฑิตแท้จริง
 พวกเราจักทำเลสอื่นหนึ่ง ๆ พระราชาตรัสว่า เลสอะไร ๆ แก้วจึง
 ทูลสนองว่า พวกเราจักทำกรรมยุทธ ๆ พระราชาตรัสถามว่า อะไร
 เรียกว่ากรรมยุทธ ๆ แก้วทูลตอบว่า เสนาจักไม่ต้องรบ ก็แต่
 บัณฑิตทั้ง ๒ ของพระราชาทัง ๒ จักอยู่ในที่เดียวกัน ในบัณฑิตทั้ง ๒
 บัณฑิตใดจักไหว บัณฑิตนั้นจักแพ้ ก็มโหสถไม่รู้ความคิดนั้น แลข้า
 พระเจ้าก็เป็นผู้แก่กว่า มโหสถยังเป็นหนุ่มเห็นข้าพระเจ้ายกไหว
 มโหสถไหวข้าพระเจ้าเมื่อใด ชาวแคว้นวิเทหระก็จักชอว่าอันพวกเรา
 ชำระแล้ว ทนนั้นพวกเราจักยกวิเทหรัฐนี้ให้ปราศแล้วยกไว้เป็นเมือง
 ของตน ความอาลัยก็ไม่มีแก่พวกเรา ด้วยประการฉะนี้ รบด้วยเลส
 นั้นชอว่ากรรมยุทธ ๆ ฝ่ายมโหสถได้ทราบระหัดเหตุเหมือนอนนหลังจึง
 คิดว่า ถ้าเราแพ้แก้วเราก็ไม่ใช่เป็นบัณฑิต ๆ ส่วนพระเจ้าพรหมที่ตัด
 ตรัสว่า อุบายนี้งามละอาจารย์ ให้เขียนราชคาสน์ความว่า พงษ์น

ธรรมยุตต์จักมี ชะนะหรือปราศัยโดยธรรมโดยเสมอจกัมแก่บิณฑิต
 ทัง ๒ ผู้ใดไม่ทำธรรมยุตต์ผู้นั้นชื่อว่าพ่ายแพ้ คึงน แล้วส่งไป
 ถวายพระเจ้าวิเทหราช โดยประตุน้อย ๆ พระเจ้ากรุงมิลลาได้ทรงสัคข
 ราชคาสนนัน ให้เรียกมโหสถมาแจ้งเนื้อความนั้น ๆ มโหสถกราบ
 ทูลว่า ก็แล้วพระเจ้าคะ ขอสมมติเทพพระราชทานราชคาสนนตอไป
 ว่า ชาวกรุงมิลลาจักเตรียมจิตสนามธรรมยุตต์ไว้ทางประตูคานขัคจิมทิต
 กองทัพกรุงขยบาละจึงมาสูดนามธรรมยุตต์ ๆ พระเจ้าวิเทหราชได้
 ทรงฟังคำของมโหสถจึงพระราชทานราชคาสนนตอแก่ทตผู้มาแล้วนั้น
 เอง ๆ มโหสถให้เตรียมจิตสนามธรรมยุตต์ทางประตูคานขัคจิมทิต
 ด้วยคิดว่า ปราศัยจกัมแก่เกวฏวันพรงัน ๆ ฝ่ายเหล่าขยทิมโหสถ
 วางไว้วรอยเอ็ดคนก็ล้อมเกวฏไว้เพื่อประโยชน์แก่การรักษามโหสถ
 ด้วยคิดว่า ใครจะรู้เหตุการณ์ ๆ อะไรจักเกิดมี ๆ ส่วนพระราชา
 ร้อยเอ็ดก็ไปสู่สนามธรรมยุตต์ยืนคอยคทางขาคินทิต ๆ พราหมณ์
 เกวฏก็ไปเช่นนั้นเหมือนกัน ๆ ฝ่ายมโหสถขรมโพธิสัตว์सनน้ำหอม
 แต่เข้าเที่ยว แล้วนั่งผ้ามาแต่แคว้นกาลีสราคานขด้วยแสนกหาปณะ
 แล้วประดับเครื่องอลังการทั้งปวง ขริโภคโภชนาหารมรสเลิศต่าง ๆ
 ไปสู่พระทวารด้วยบริวารใหญ่ ครั้นได้พระราชนุญาตให้เข้าเฝ้าว่า
 ยตรของเราจึงเข้ามาคึงน ก็เข้าไปถวายบังคมพระราชา ยนอยู่ณที่
 ส่วนหนึ่ง ครั้นได้สัคขพระราชดำรัสถามถึงเหตุที่มาเฝ้า จึงกราบทูล
 ว่า จักไปสนามธรรมยุตต์ ครันตรัสถามว่าจะต้องการอะไร จึงกราบทูล
 ว่า ข้าพระเจ้าเป็นผู้ใคร่จะลวงเกวฏด้วยแควมณ ควรทูลข้าพระเจ้า

จะได้อมฤตนะ ๘ คค ๑ พระราชาก็ทรงอนุญาต ๑ มโหสถรับมณ
 รัตนะนั้นแล้ว ถวายบังคมพระราชาลงจาก พระราชานิเวศน์อันพื้นแห่ง
 โยธาสหชาติแวดล้อม ขนสู่รถอันประเสริฐเทียมด้วยม้าเควตสินธพ
 อันควรรค่า ๘ แสนกหาปณะ ถึงริมประตูเวลากินอาหารเช้า ๑ ฝ่าย
 เกวัญนคอยศทางมาแห่งมโหสถมาด้วยนึกว่า มโหสถจักมาถึงข้านี้ ๑
 เป็นผู้คอยนคอคด้วยแลหา แห่งอโหลไซมด้วยความร้อนแห่งอาทิตย์ ๑
 ฝ่ายมโหสถเต็มไปด้วยความเป็นผู้ มีบริวารมากคฤมहासमुत्रท่อมทัย
 เป็นผู้มิได้สยดสยของมิได้พองชนคฤเกสรลีหราช ให้เข้คประตูออก
 จากพระนครลงจากรถดำเนินไปโดยว่องไวองอาจคฤพระยาราชสีห์ ๑
 พระราชารอยเอ็ดเห็นรูปสิริแห่งพระโพธิสัตว์ยงคัพทสำเนียงเอิกเกริก
 สวรรเสริญเกียรติพระโพธิสัตว์ให้ขึ้นไปว่า ได้ยินว่าบุตรสิริวิกรมกเศรยสุ
 ภูมึนามว่ามโหสถขณทิศเป็นผู้ ไม่มีสองไม่มีใครเปรียบด้วยความปรีชา
 ในสกลชมพูทวีป ๑ ฝ่ายมโหสถมีสิริสมขัตหาที่เปรียบมิได้ ถอมณ
 รัตนะเดินตรงไปหาพราหมณ์เกวัญ ๑ ส่วนปุโรหิตเกวัญเห็นมโหสถบรม
 โพธิสัตว์ก็ไม่อาจจะทรงกายอยู่ใดก็ลกชนต่อนรขกล่าว่า ท่านมโหสถ
 ขณทิศ เราทั้งสองเป็นขณทิศเหมือนกัน เมื่อพวกข้าพเจ้ามาอยู่ที่นี่นาน
 เพราะท่าน ๑ ไม่สงสัยว่าเครื่องบรรณาการมาข้าง เพราะเหตุไรท่านจึง
 ใดทำอย่างนี้ ๑ ลำคขนั้นมโหสถกล่าวตอบเกวัญว่า ท่านขณทิศ
 ข้าพเจ้าหาบรรณาการที่สมควรแก่ท่านฟังได้มณรัตนะवनนเอง ท่านจง
 รับเอามณรัตนะ มณรัตนะอนอย่างนั้นหาไม่ใดทเคียว ๑ เกวัญเห็น
 มณรัตนะอรุ่งเรืองอยู่ในมือมโหสถก็คิดว่า มโหสถจักประสงค์ให้เรา

จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงให้ แล้วเหยียดมือคอยรับ ๆ มโหสถ
 จึงกล่าวว่า ท่านคอยรับเถิด แล้วโยนไปให้ตักถนวมมือที่เหยียดรับ ๆ
 ลำคืบนั้นแก้วไม่อาจทานแก้วมณเฑาะพินาศถนวมมือ ๆ แก้วมณเฑาะ
 พลาตตกใกล้เท้าแห่งมโหสถ ๆ แก้วก็ถนอมกายลงแทบเท้าแห่ง
 มโหสถด้วยใคร่จะถือเอาเพราะความโลภ ๆ ลำคืบนั้นมโหสถก็ไม่ให้
 แก้วลูกขนไก่ จับคอแก้วไว้ด้วยมือข้างหนึ่ง จับชายกระเบนไว้ด้วย
 มือข้างหนึ่งกล่าวว่า ลูกขนไก่ ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าเป็นเด็กเท่ากับ
 เป็นหลานท่าน ๆ อย่าให้ข้าพเจ้าเลย แล้วยงหน้าแก้วให้สลับที่พน
 กลีบไปกลีบมา จนหน้าเขื่อนด้วยโลหิต แล้วกล่าวว่า ดูก่อนคน
 อันธพาล เจ้าหวังการไหว้แต่เราหรือ กล่าวฉะนี้แล้วจับคอซัดไป ๆ
 แก้วก็ไปตกลงในที่ราว ๑ อสุภ ลูกขนไก่ไป ๆ โยธามโหสถ
 ก็หยิบเอาแก้วมณเฑาะไว้ ๆ เสียงมโหสถร้องว่า ลูกขนไก่ ๆ อย่าไหว้เรา
 เลยตั้งนี้ ไต่ยันทัวร์ยัต ๗ ส่วนบริษัทยของมโหสถก็กล่าวว่า แก้ว
 ไหว้เท่ามโหสถแล้วไหว้ร้องแซ่เป็นเสียงเดียวกัน ๆ พระราชารอยเอ็ด
 ตลอกพระเจ้าจุลนิกไคเห็นแก้วถนอมกายลงแทบเท้ามโหสถ ๆ พระราชา
 เหล่านี้จินตนาการว่า บัณฑิตของพวกเราไหว้มโหสถผู้บัณฑิตแล้ว
 ยकिनพวกเราเป็นอันพ่ายแพ้ มโหสถจักไม่ให้ชีวิตแก่พวกเรา คิดฉะนี้
 แล้วต่างชนมาของตน ๆ ประารภเพื่อหนตรงไปกรุงอศุทรขัญจาละ ๗ บริษัทย
 ของพระโพธิสัตว์เห็นพระราชารอยเอ็ดหนีไปแล้ว จึงบอกกันว่า พระ
 เจ้าพรหมทัตตพาพระราชารอยเอ็ดหนีไปแล้ว แล้วไหว้ร้องกันอีก ๆ
 พระราชาทังปวงไคสคยเสียงนกกกลวแต่ภคคอมรณะก็ปลาคนาการไป

จากประตูน้อยตัดความเข้าออกเสีย ชาวเมืองออกไม่ไต่กรงเคอครอน
 เข้คประตู ทนนพวกเรากจากจับเหล่าขจามิตรไต่ ๆ พระราชาตรีดี
 ธิรรองว่า อูยายนงาม ๆ ฝ่ายมโหสถรู้ข่าวนั้นโดยนัยหนหลังจึง
 จินตนาการว่า เมื่อกองทัพขญจาลนครลอมอยู่ในทนนาน พวกเราจะไม่
 มีความผาสุก ควรที่จะให้กองทัพนั้นหนีไปด้วยอูยาย จึงให้หนีไปเสีย
 ด้วยความกิด ๆ มโหสถพิจารณาหากคนฉลาดกิดคนหนึ่ง ก็เห็นพราหมณ์
 หนึ่งชออนเกวฏฐ จึงให้เรียกตัวมาแจ้งว่า แนะอาจารย์ ควรที่ท่านจะช่วย
 การอนหนึ่งของเราทั้งหลาย ๆ อุนเกวฏฐถามว่า ข้าพเจ้าจะทำอะไร
 ท่านจงบอก ๆ มโหสถขบถพิตจึงชี้แจงให้อุนเกวฏฐทราบว่า ท่าน
 อาจารย์จงขึ้นไปอยู่ตามกำแพงเมือง เมื่อเห็นกองรักษาฝ่ายเราประมาณ
 จงโยนขนมแลปลาเนื้อเป็นต้นเพื่อพวกกองทัพของพระเจ้าพรหมทัตต์ใน
 รวาง ๆ แล้วร้องบอกว่า กุก่อนผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านจงเคียวกิน
 ลังน ๆ อย่างระสันเคอครอนเลย จึงพยายามอยู่สักวันเล็กน้อย
 เกิด ชาวเมืองมถิลากเคอครอนคจไต่เคอครอนตายอยู่ในกรงคะนน
 ไม่ชานานกจากเข้คประตูเมืองเพื่อเหล่าท่าน ต่อแต่นั้นพวกท่านจงจับ
 พระเจ้ากรุงมถิลาลมมโหสถผู้คราย กองรักษาของพวกเราไต่ฟังถ้อย
 คำของท่านก็จักต่ำคูกคามท่าน จะเป็นเหมือนจับมอแลเท่าท่าน ประหาร
 ด้วยชกไม้ ไม้ใหญ่กองทัพพระเจ้าจูลนเห็น แล้วให้ท่านลงจากกำแพงเมือง
 มุ่นมท่านให้เป็นจุก ๕ หย่อม แล้วโรยจุนธิฐูลงบนคิริษะท่าน แล้ว
 ให้ท่านทคคอกยไถ แล้วตท่านเล็กน้อยพอให้เห็นเป็นรอยที่หลังท่าน
 แล้วให้ท่านชนบนกำแพงเมือง ให้ท่านนั่งที่สาแหรกเอาเชือกผูกโรย

หย่อนลงไปนอกกำแพงเมือง แล้วเสกคงให้กองทัพของพระเจ้าจูลิน
 ได้ยินว่า แนะอายใจทำลายความคิด เองจึงไป พวกกองทัพของ
 พระเจ้าจูลินก็พาท่านไปเฝ้าพระเจ้าจูลิน ๆ ทอดพระเนตรเห็นจิกตรีส
 ถามท่านว่า ท่านมีความผิดอย่างไร ที่นั้นท่านควรทูลอย่างนั้นแต่พระ
 เจ้าจูลินว่า ข้าแต่มหाराช แต่ก่อนข้าพระเจ้ายักษ์ใหญ่ มโหสถโกธร
 ข้าพระเจ้าว่า เป็นผู้ทำลายความคิด จึงทูลพระเจ้าวิเทหราชแล้วซึ่งเอา
 ยศของข้าพระเจ้าเสียทั้งหมด ข้าพระเจ้าคิดว่า จิกขอให้พวกพลของพระ
 องค์คตศิระษะของคฤหบดีบุตรผู้ซึ่งยศของข้าพระเจ้าไป คิดฉะนั้นแล้วได้
 เห็นโยธาของพระองค์เคอทรอน จึงให้ของควรเคียวควรกินแก่โยธาเหล่านั้น
 นั้น มโหสถใส่ใจข้าพระเจ้าผู้มีเวรเก่าไว้ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น จึงให้
 ข้าพระเจ้าถึงความพิณาคัน สนตั้งปวงของพระองค์วิเหตุทั้งหมด ท่าน
 จึงยังพระเจ้าพรหมทตต์ให้เชื่อโดยประการต่าง ๆ ครั้นความที่พระราชา
 นั้นทรงค้นเคยเกิดขึ้นแล้ว จึงทูลต่อไปว่า ข้าแต่มหाराช จำเดิมแต่
 กาลเมื่อพระองค์ได้ข้าพระเจ้ามาแล้ว พระองค์อย่าได้ทรงวิตกเลย
 บิดนพระชนมชีพของพระเจ้าวิเทหราชแลชีวิตของมโหสถจะไม่มี เพราะ
 ข้าพระเจ้ารู้สถานที่มีนคิง สถานที่ไม่มีการแลสถานที่มีหรือไม่มีสัตว์
 ร้ายมีจรเข้เป็นต้น ในคูแห่งกำแพงในเมืองนี้ ข้าพระบาทจิกยกเอาเมือง
 ถวายพระองค์โดยกาลไม่นานเลย ครั้นทูลอย่างนั้นพระราชาพรหมทตต์
 จิกทรงเชื่อประทานรางวัลแก่ท่าน แต่จะยังท่านให้ยกครองกองทัพ
 แลพาหนะของพระองค์ ที่นั้นท่านจึงคุมกองทัพของพระราชาจูลินให้ลง
 ในคูที่มีจรเข้ราย กองทัพของพระเจ้าจูลินก็จิกไม่ลงด้วยกลัวจรเข้

กาลนั้นท่านจึงทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระเจ้า มหาเสนาบดีให้กองทัพแตกแล้ว
 เป็นกบฏต่อพระองค์แล้ว ใครๆ ตั้งแต่พระราชาร้อยเอ็ดแลพราหมณ์
 เกวัญที่จะไม่รับสินบนมหาเสนาบดีไม่มี ชนเหล่านั้นทแวกล้อมโดยเสด็จทั้งสิ้น
 ล้วนแต่เป็นพวกของมหาเสนาบดี อันเสวกามาตย์ของพระองค์มีแต่ข้าพระบาท
 คนเดียวเท่านั้น ถ้าพระองค์ยังไม่ทรงเชื่อ จึงมีพระราชโองการแก่พระ
 ราชานเหล่านั้นทั้งหมดว่า เชิญทั้งหลายจงแต่งองค์มาหาเรา ดั่งนี้ ทนน
 พระองค์ก็จะพึงทอดพระเนตรเห็นอักษรในราชาภรณ์ มงกุฎาทรง เกรือง
 ประค้ำแลพระขรรค์เป็นต้น อันมหาเสนาบดีจารึกนามของตนถวายไว้แก่
 พระราชานเหล่านั้น ก็จงทรงเชื่อ ท่านทูลฉะนี้ พระเจ้าพรหมทัตตก็
 จักทรงทำตามอย่างนั้น จักทอดพระเนตรเห็นอักษรที่จารึกชื่อมหาเสนาบดีใน
 ราชาภรณ์เหล่านั้น ก็จักทรงเชื่อแลฤกษ์สังข์ตั้งพระหฤทัยสั่งพระราช
 เหล่านี้กลับไปแล้วจกตรัสหาหรือท่านว่า บัดนี้เราจักทำอย่างไรค
 บัณฑิต ท่านควรกราบทูลพระองค์ดั่งนี้ว่า มหาเสนาบดีเป็นคนเจ้ามายามาก
 ถ้าพระองค์จกประทับอยู่สวนเล็กน้อย มหาเสนาบดีก็จักทำปวงเสนาของ
 พระองค์ให้อยู่ในเงอมนมอดตนแล้วจับพระองค์ เราทั้งหลายอย่าเห็นช้า
 รับชนมาหนีไปเสียในรวางแห่งมิชฌิมยามวันนั้น ขอมรณภัยของพวก
 เราจงอย่ามีในมือคนอนเลย พระเจ้าจุลนีพรหมทัตตก็ทรงฟังคำของ
 ท่านดั่งนั้นก็จักทรงทำตาม ท่านจึงกลับไปในเวลาที่พระเจ้าจุลนีหนีไป
 แล้วยังพวกโยธาของเราให้รู้ อนึ่งเกวัญพราหมณ์ได้ฟังคำสั่งเจ้านั้น
 ก็กล่าวว่า ข้าแต่ท่านบัณฑิต ก็แล้ว ข้าพเจ้าจักทำตามคำของท่าน ๆ
 มหาเสนาบดีจึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นควรท่านทนต่อประหารเล็กน้อย ๆ

อนุเกวฏจึงกล่าวตอຍว่า ข้าแต่ท่านบัณฑิต ยกเสียแต่ชีวิตแลมือเท้า
 ของข้าพเจ้า เหลือจากนั้นท่านจงทำตามชอຍใจของท่าน ฯ มโหสถจึงให้
 สิ่งของแก่เหล่าชนในเรือนแห่งอนุเกวฏ แล้วยังพราหมณ์ให้ถึงวิปการ
 อันแปลกโดยนัยที่กล่าวมา แล้วยืนในสาแหรกเอาเชือกผูกโรยลง
 ไปให้แก่พวกเสนาของพระเจ้าจุลนี ฯ ลำคัยนั้นพวกเสนาก็จับอนุเกวฏ
 นำไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต ฯ พระราชาทรงทดลองแลวกัทรงเชอ
 พราหมณ์อนุเกวฏ จึงพระราชทานรางวัลแก่อนุเกวฏแล้วให้ยกครอง
 เสนา ฯ ฝ่ายอนุเกวฏก็ยกเสนาให้ลงในสถานทมัจรเข็ราย ฯ พล
 ษิกายอินจรเข็ทั้งหลายชบกัค อันกองรักษาตั้งอยู่บนหอยิงพุ่งเอาด้วย
 เศรหอกแลโตมร ก็ถึงความพินาคใหญ่ ฯ จำเคิมแต่นั้นใคร ๆ ก็ไม่
 อาจเข้าไปใกล้ด้วยความกลัวอันตรายเห็นปานนั้น ฯ ลำคัยนั้นอนุเกวฏ
 จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตตทลว่า ข้าแต่เทพเจ้า พวกคนรบเพื่อ
 ประโยชน์แต่พระองค์ไม่มี มีแต่พวกรบสิ้นบนทงนั้น ถ้าพระองค์ไม่เชอ
 จึงให้พวกเหล่านั้นมาจกทอด พระเนตรเห็น อักษรจากรักชอ มโหสถ ใน
 เครื่องอุปโภคมีผ้านุ่งท่งอยู่เป็นอาทิ ฯ พระเจ้ากรุงอุตรขัณยาละให้
 ทำอย่างนั้น ก็ทอดพระเนตรเห็นอักษรในผ้าเป็นค่นแห่งพวกนั้นทงหมด
 ก็เข้าพระหฤทัยแน่วว่า พวกนรบสิ้นบน จึงตรัสถามอนุเกวฏว่า บัคนี้
 เราควรจะทำอย่างไร อาจารย์ ครันอนุเกวฏทลตอຍว่า ก็จอินที่ควรทำ
 ะไม่มีพระเจ้าคะ ถ้าพระองค์ทรงรืออยู่ มโหสถจกจับพระองค์ ส่วนอา-
 จารย์เกวฏก็สาละวนอยู่แต่แผลทหน้าผากเท่านั้น แต่รบสิ้นบนเหมือนกน
 ะพราะแกรบมณรคนะแล้วยัง พระองค์ให้หนีไป สิ้น ๓ โยชน์ให้ทรงเชอ

ถอดแล้วให้กลับ แกนแหละยงให้กองทัพแตก ข้าพระองค์ไม่สมควรจะ
 อยู่แม่สักคนเดียว ควรจะหนีเสียในราวเที่ยงคนวันน ยกข้าพระองค์เสีย
 ยศคลอนจะเป็นผู้ร่วมพระเหตุที่ยไม่มี ครั้นอนุเกวฏฐูลฉะนี้ ก็ตรัสสั่งว่า
 ถ้าอย่างนั้นท่านอาจารย์จึงผูกมาทnungแล้วตระเตรียมยาน ๆ อนุเกวฏฐู
 ความที่พระเจ้าจุลฉะหนีโดยทรงวินิจฉัยแน่ จึงทูลให้อุ่นพระเหตุที่ยว่า
 อ่ยากกลัวเลย พระเจ้าคะ แล้วออกไปข้างนอกสั่งพวกบรุษที่มโหสถวาง
 ไว้ว่า วันนพระเจ้ากรงอตรขัญจาฉะหนี ท่านทั้งหลายอย่าหลับเสีย
 สั่งฉะนี้แล้ว ผูกมาทnungมันคงอย่างทรงไว้จะให้หยุคนั้นยังสำคัญว่าวังหนี
 ตะขันไป แล้วนำมันมาไว้ในราวมฉฉิมยามแล้วกราบทูลว่า มาทnung
 ผูกเตรียมไว้แล้ว พระเจ้าคะ ขอทรงทราบเวลาเสด็จ ๆ พระราชา
 กษณมาหนีไป ๆ ฝ่ายอนุเกวฏฐูกษณมาทำเหมือนโดยเสด็จด้วยหน้อยหนึ่ง
 กก็กลับ ๆ มาทnungที่ผูกมันคงแม่พระราชาเร่งให้หยุคักพาพระราชาหนี
 ไปอย่างเคียว ๆ ฝ่ายอนุเกวฏฐูเข้าในหมู่เสนากรอององชนว่า พระราชา
 จุลฉะหนีพรหมกตเสด็จหนีไปแล้ว ๆ พวกบรุษที่มโหสถวางไว้กรออง
 ออกกันกษพวกของตน ๆ ฝ่ายพระราชารอยเอ็ดไคสคัยเสียงนั้นก็
 สำคัญว่า มโหสถเปิดประตูเมืองออกมา ในขันเขาจักไม่ไว้ชีวิตพวก
 เรา ก็กลัวสทั้งตกใจ ไม่เหลียวแลเครื่องอุปโภคบริโภคนลาคนการ
 ไปแต่สถานทnung ๆ ขันทั้งหลายกรอองเอ็ดกนชนว่า แม่พระราชา
 รอยเอ็ดไคสคัยหนีไปแล้ว ๆ กองรักษาที่อยู่บนประตูหอรบไคยนเสียงนั้น
 ก็ให้ร้องตขมอกนชน ๆ ขณะนั้นพระนครมีฉลาทางสนทnungภายในทnung
 นอกกนล่อเสียงสนนหวนไหวเป็นอนเคียวกัน ๆ คุจประณพีแยกออก

หรือคจทองทะเลบัวนั้น ๑ พลนิกาย ๑๘ อิกโขหิณกัถวแต่ถัย
 คอความตายควยเข้าใจว่า พระเจ้าพรหมทัตต์แลพระราชารอยเอ็ดถูก
 มโหสถจับไว้ไคแล้ว ก็ทิ้งแม่ผ้าสาฎกที่พันพุงของตน ๆ เลี้ยหนีไป ๑
 สถานที่ตงกองที่พว่างเปล่า ๑ พระเจ้าพรหมทัตต์พาพระราชารอยเอ็ด
 ไปสู่นครของตน ๑ อิกวันหนึ่งพลนิกายชาวเมืองมถิลลาเบ็ดประตูเมือง
 ออกมาแต่เช้าเห็นสิ่งของกองอยู่เป็นอันมากจึงแจ้งแก่มโหสถว่า ข้าแต่
 ท่านบัณฑิต เราทั้งหลายจักทำอย่างไร ๑ มโหสถกล่าววว่า ทวพย
 ที่พวกข้าศึกทิ้งไว้ตกเป็นของพวกท่าน ๆ จึงถวายเป็นของพระราช
 าทงปวงแต่พระราชารอยเอ็ดทั้งหลาย จึงนำสิ่งเป็นของเศรษย์จันตเกวฏ
 มาให้แก่เรา ชาวเมืองจึงถอเอาสิ่งเหลือจากนั้น ๑ เมื่อชนทงหลายนำ
 รัตนภณที่มีค่ามากไปอยู่ กินเวลาล่วงไปถึงกึ่งเดือน ๑ ก็แต่ชน
 ทงหลายนำของอันเหลือจากนั้นไปกินเวลาถึง ๔ เดือน ๑ พระโพธิสัตว์
 ให้รางวัลเป็นอันมากแก่พราหมณ์อนนเกวฏ ๑ ไค ยินว่าจำเคิมแต่นั้นมา
 ชาวนครมถิลลา ก็บังเกิดมั่งคั่งมั่งมีเงินແดทอง ๑ รัตนะมีค่ามากก็เกิดมี
 มากหลาย ๑

พระเจ้าพรหมทัตต์ประทับอยู่เมืองอุตรขยญ จาละกับพระราชารอย
 เอ็ดลวงไปยี่หนึ่ง ๑

เอกทิวส์ เกวฏโฏ อาทาเสน มุขิ โอลิเกนุโต วัน
 หนึ่งพราหมณ์เกวฏแลคุหน้าควยแวนก็เห็นแผลที่หน้าผาก จึงคิดว่า
 นมโหสถทำไว้ มโหสถยังเราให้อายแก่พระราชาท่าน คิดฉะนก็เกิด
 โกรธชนคิดว่า เมื่อไรหนอ เราจักเป็นผู้สามารถเห็นหลังแห่งมโหสถ

กนกได้ว่าอุบายมีอยู่ ลงสนธิฐานแน่ว่า พระราชธิดาของพระราชา
 แห่งเรามีพระนามว่า ขณูจาลจันทิ ทรงพระรูปโฉมอุดมเปรียบด้วยนาง
 พ้า เราจักให้พระนางนั้นแก่พระเจ้าวิเทหราช โฉมเธอด้วยกาม แล้ว
 นำเธอผู้เป็นดังปลากลืนเบ็ดกัมโหลธมาฆ่าเสียทั้ง ๒ แล้วคมชยขาน
 ตระหนักแน่วแน่แล้วจึงเข้าเฝ้ากราบทูลแก่พระเจ้าจลนินว่า ข้าแต่สมมติ
 เทพ ยังมีความคิดออกอย่างหนึ่ง ๆ พระเจ้ากรุงอตรขณูจาลละใดทรง
 พึงคาของเกวฏจึงรับสั่งว่า แน่อาจารย์ พวกเราไม่เป็นเจ้าของแม่
 แห่งผ้าสาฎกที่พันพวงอาศัยความคิดของท่าน บัดนี้ท่านจักทำอะไรอีก
 หนึ่งเสียทีเถิด ๆ เกวฏจึงทูลว่า ข้าแต่มหाराช อุบายอันดังอุบาย
 นี้ไม่มีอีก ๆ พระราชาตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นท่านจงกล่าวให้ฟัง ๆ
 พราหมณ์ทูลว่า ถ้าจะทูลควรอยู่แต่ ๒ พระเจ้าค๊ะ ๆ พระราชาทรงเห็น
 ชอบด้วย ๆ พราหมณ์จึงเชิญเสด็จพระราชาชนบนปราสาท แล้ว
 ให้เสด็จเข้าไปในห้องบนทมแล้วจึงทูลว่า เราทั้งหลายจักโลมพระ
 เจ้าวิเทหราชด้วยกิเลส แล้วเอาตัวมาฆ่าเสียพร้อมกัมโหลธ
 พระราชาตรัสว่า อุบายนี้งาม แต่เราจักเล่าโลมนำเขามาอย่างไร ๆ
 เกวฏทูลว่า ข้าแต่มหाराช พระราชธิดาของพระองค์นี้มีพระนามว่า
 ขณูจาลจันทิ ทรงพระรูปโฉมงาม เราทั้งหลายจักยงจินตกวีให้ประพันธ์รูป
 สมบัติแลความงามแห่งความฉลาด ของพระราชธิดานั้น ด้วยประพันธ์
 เป็นเพลงขับ แลยังผู้ชำนาญให้ขับกาศยกลอนเหล่านั้นในเมืองมิถิลา
 ให้มีใจความว่า เมื่อพระเจ้าวิเทหนรินทร์ไม่ใคร่ศรัทธาจะเห็นปานนี้
 จะประโยชน์อะไรด้วยรัชสมบัติดังนี้ รู้ความที่พระเจ้าวิเทหราช

ปฏิพัทธ์ด้วยสามารถเกี่ยวด้วยการฟัง ข้าพระเจ้าจึงไปในเมืองมิลลา
 กำหนดวัน (มารีย์พระราชธิดาอภิเชก) ครั้นเมื่อข้าพระเจ้ากำหนดวัน
 กลับมาแล้ว พระเจ้าวิเทหราชก็จักเป็นเหมือนปลากลับคืนเข้คพามโหสถ
 มาภายหลังเราทั้งหลายก็จักมาพระเจ้าวิเทหราชก็ข่มโหสถเสีย ๆ พระ
 เจ้าจุลนพพรหมทตตไคทรงฟังคำของเกวฏุกทรงรับรองว่า อบายของ
 ท่านงาม เราทั้งหลายก็ทำอย่างนั้น ๆ ก็นางนกลาลิกาทิเลียงไว้
 ในที่บนทมแห่งพระเจ้าจุลนไคฟังความคตินั้นต่อมากก็ได้ทำให้ปรากฏ ๆ
 พระเจ้าจุลนให้เรียกพวกจันทกวิเก่ามาพระราชทานทรัพย์เป็นอันมาก
 แล้วเสด็จพระธิดาแก่พวกนั้นแล้วตรัสว่า เจ้าทั้งหลายจงประพันธ์
 กาพย์กลอนอาศักรูปสมบัติของธิดานี้ ๆ พวกจันทกวิเหล่านั้นก็ประพันธ์
 เพลงขับอย่างจับใจยิ่งแล้วขับถวายพระราชธา ๆ พระราชาก็พระราช
 ทานทรัพย์เป็นอันมากแก่พวกนั้นอีก ๆ นางพื่อนรำทั้งหลายเวียน
 กาพย์กลอนแต่สำนักจันทกวิทั้งหลายก็ไปขับร้องในมณฑลมหรรคพ ๆ
 เพลงขับเหล่านั้นไคเป็นของแม่ไพศาล ด้วยประการฉะนี้ ๆ ในเมื่อ
 เพลงขับเหล่านั้นถึงความแม่ไพศาลไปในหมู่บ้าน พระเจ้าจุลนราช
 ตรัสให้เรียกพวกขับร้องทั้งหลายมาตรัสสั่งว่า เจ้าทั้งหลายจงจับนก
 ใหญ่ให้มาก ขนสัตว์นั้นในราตรี นิ่งขับร้องอยู่บนต้นไม้ นั้น ครั้น
 เวลาใกล้รุ่งจงผูกกิ่งสาคูที่คอกนกเหล่านั้นปล่อยชนไปแล้วจึงลงจาก
 ต้นไม้ ๆ พระเจ้าจุลนราชให้ทำดังนี้เพื่อเหตุให้เป็นของปรากฏว่า
 แม่เทวดาทองทั้งหลายก็ขับร้องพรรณนาพระรูปโฉมแห่งพระราชธิดาของ
 พระเจ้ากรุงขุขญาละ ๆ พระเจ้าพรหมทตตตรัสเรียกเหล่าจันทกวิ

นนมาออกตรัสว่า บัดนี้เจ้าทั้งหลายจงพรรณนาสรรเสริญว่า นางกุมาริกา
 เห็นปานดั่งมหาสมุทรแก่พระราชอาอื่นในพื้นชมพูทวีปไม่ นางสม
 ครอบแก่พระราชอาวิเทหะในเมืองมิลิลา แลอิสริยยศของนางนผู้เคียว
 ครอบแก่พระราชอาคิงนี้ ผูกให้เป็นเพลงขับ ๆ จินตกวเหล่านนั้นทำ
 ตามรับสั่งแล้วขับถวายให้ทรงสดับ ๆ พระเจ้าจลนิกพระราชทาน
 ทรัพย์แก่พวกนั้นแล้วตรัสสั่งว่า เจ้าทั้งหลายจงไปสู่กรุงมิลิลาแล้ว
 ขับโดยอุบายนั้นแหละในกรุงมิลิลาขึ้นอีก ๆ จินตกวเหล่านนั้นเมื่อขับเพลง
 ขับเหล่านนั้น ไปถึงมิลิลานครโดยลำดับก็ขับณโรงมหรศพ ๆ มหา
 ชนได้ฟังเพลงขับเหล่านนั้นก็ยิ่งเสียดใจร้องเกรี้ยวกราวให้ขึ้นไปให้
 ทรัพย์เป็นอันมากแก่พวกนั้น ๆ พวกนั้นขับขันทันไม้ในเวลาราตรี
 ครนขังจุลสมยกก็ผูกกังสดาลทคองกทั้งหลายแล้วลงจากต้นไม้ ๆ เสียง
 โกลาหลเป็นอันเคียวกันว่า แม่เทวดาทั้งหลายก็ขับร้องพรรณนา
 สรรเสริญของพระธิดาแห่งพระเจ้ากรุงขุญจาละ พระนามว่า ขุญจาละจันท
 คิงนี้ ได้มีในพระนครทั้งสิ้น เพราะฟังเสียงกังสดาลในอากาศ ๆ พระ
 เจ้าวิเทหะบรมกษัตริย์ได้ทรงฟังเสียงนั้น จึงให้เรียกพวกนักประพันธ์
 กาพย์กลอนมาให้เล่นมหรศพในราชนิเวศน์แล้วทรงดำริว่า ได้ยินว่า
 พระราชาจลนิกมีราชประสงค์จะประทานราชธิดาผู้ทรงรูปโฉมอันอุดม
 เห็นปานดั่งนี้แก่เรา ทรงดำริฉะนั้นก็ทรงยินดี พระราชทานทรัพย์
 เป็นอันมากแก่นักประพันธ์เหล่านนั้น ๆ พวกนั้นก็กลับนำความมา
 กราบทูลพระเจ้าพรหมทัตต์ ๆ ลำคยนั้นนเกวฏจึงกราบทูลว่า บัดนี้
 ข้าพระบาทจักไปให้กำหนดวัน ๆ พระราชาพรหมทัตต์ตรัสตอบว่า

เกวัญเข้าไปสู่พระนคร เมื่อไม่เห็นเมืองที่จำแนกคิดแล้วก็คิดว่า ทาง
 อันพระราชทำให้ตกแต่งไว้รับเรา ก็ยอมไม่รู้ว่าเขาไม่ให้เห็นบ้านเมือง
 เกวัญจึงไปเฝ้าถวายบังคมพระเจ้าวิเทหราช ถวายเครื่องบรรณาการ
 ทูลปฏิสนธิการแล้วนั่งณที่ควรส่วนหนึ่ง เป็นผู้นับพระราชพรราชทาน
 สิ่งของแลแสดงความนบถแล้ว เมื่อจะทูลเหตุการณ์ที่ตนมาจึงกล่าว
 ๒ คาถา (นับเป็นลำดับมาเป็นคาถาที่ ๑๐-๑๑) ว่า

ราชา สนถวกาโม เต รตนานิ ปเวจฺจติ
 อากจฺจนฺตฺ อีโต ทูตา มลฺลชุกา ปิยภาณิโน
 ภาสนฺตฺ มุทุกา วาจา ยา วาจา ปฏินนฺทีตา
 ปญฺจาโล จ วิเทโห จ อุกฺโก เอกา ภวนฺตฺ เต

พระราชาของข้าพระเจ้าทรงใคร่จะทำราชสัมพันธ์มิตรไมตรีกับ
 พระองค์ จะทรงอำนาจรัตนะทั้งหลายมีพระราชธิดาเป็นอาทิแต่พระ
 องค์ จำเต็มแต่กาลนี้เหล่าราชทูตผู้มีวาจาไพเราะ กล่าวคำที่น่ารักเป็น
 ปกติต่างจักคุ้มครองการแต่กรุงขุญจาละมากรุงมิลิธาน แต่กรุง
 มิลิธานไปกรุงขุญจาละ จึงกล่าวแต่ถ้อยคำอ่อนหวานที่น่ายินดีต่อบ
 กรุงขุญจาละกับแคว้นวิเทหะทั้ง ๒ นั้นจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียว คุณน้ำใน
 คงคาไหลไปกับน้ำในยมนาณะนั้น ฯ

และก็ครนกราบทูลพระแล้วจึงกราบทูลต่อไปว่า ข้าแต่มหाराช
 พระราชาของข้าพระเจ้าเป็นผู้ใคร่จะส่งมหาอมาตย์อันมา ก็ไม่
 สามารถจะแจ้งข่าวให้เป็นที่ชอบพระราชหฤทัย เพราะฉะนั้นจึงส่ง
 ข้าพระเจ้ามาโดยพระราชโองการว่า ท่านจงยังพระเจ้าวิเทหราชให้

ทรงทราบดีแล้วพาเสด็จมา ทิ้งนี้ ข้าแต่พระราชผู้ประเสริฐ ขอ
 พระองค์เสด็จราชดำเนินไป จักได้พระราชอิศริยาภรณ์แก่แลมิตร-
 สันถวักษ์พระราชของข้าพระเจ้าจักดำรงอยู่แก่พระองค์ ฯ พระเจ้า
 กรุงมิถิลาได้ทรงสทักคำของเกวัญก็ทรงโสมนัส ซ้องอยู่ด้วยอินได้
 ทรงฟังว่า จักได้พระราชอิศริยาภรณ์ที่สุกจึงตรัสว่า แน่ะอาจารย์ ได้
 ยินว่าความวิวาทในเพราะธรรมยุดได้มีแก่ท่านแลมโหสถ ท่านจง
 ไปห้ามโหสถบุตรเรา ท่านทั้ง ๒ ผู้บัณฑิตจงยังกันแลกันให้สมา
 ปรักษาหารอกันจงกลับมา ฯ เกวัญได้ฟังพระราชดำรัสก็ไปด้วยคิด
 ว่าเราจักพยมโหสถ ฯ ฝ่ายพระโพธิสัตว์รู้ความที่เกวัญจะมาล้าหนักตน
 วันนั้นจึงคิดว่า การที่เราจะเจรจากับเกวัญผู้มกรวมอันลามกเป็น
 ธรรมตาจงอย่าได้มีเลย คิดคะนแล้วจึงคมเนยใสหน้อยหนึ่งแต่เช้า ฯ
 ผู้รักษารือนเอาโคมียสคเป็นอันมากละเลงเรือนมโหสถ แลเอาน้ำมัน
 ทาเสาทงหลาย ก็แต่ตงเตยงผ้าไว้ ๑ เตยงสำหรับเป็นทนอนแห่ง
 มโหสถ นอกจากนั้นให้เก็บเสยสนไม่ว่าเตยงหรือตง ฯ มโหสถ
 ได้ให้สัญญาแก่ชนบริวารว่า ในเมื่อพราหมณ์ปรารถจะพดกัษพวกเจ้า
 พวกเจ้าจงกล่าวอย่างนั้นว่า แน่ะพราหมณ์ ท่านอย่าพดกัษท่าน
 บัณฑิต เพราะวณนทานบัณฑิตคมเนยใส ในเมื่อเราทำอาการจะพด
 กัษเกวัญพวกเจ้าพดห้ามเสยว่า ท่านคมเนยใสอย่างแรงท่านอย่าพด
 มโหสถจคอย่างนั้นแล้วนุงผ้าแดง วางคนรักษาวีทซุ่มประตูทั้ง ๗ ชั้น
 แล้วนอนบนเตยงผ้า ฯ ฝ่ายเกวัญนทซุ่มประตูที่ ๑ ของเรือนมโหสถ
 จึงถามว่า บัณฑิตอยู่ไหน ฯ ล้าคบบนชนทงหลายก็ห้ามพราหมณ์

เกวัญว่า แนะพราหมณ์ ท่านอย่าสั่งเสียง ถ้าท่านอยากจะมา
 หนึ่ง ๆ เพราะวณนท่านบิณฑิตคมเนยใสอย่างแรง ท่านจักต้องไม่ทำ
 เสียงออดอง ๆ ซนทงหลายที่ซุ่มประตุนอกจากนั้นก็กล่าวห้ามพราหมณ์
 อย่างนั้น ๆ เกวัญล่องซุ่มประตูที่ ๗ ก็ถึงสำนักมโหสถ ๆ มโหสถ
 แสคองอาการจะพูด ๆ ลำคยนั้นซนทงหลายกล่าวห้ามว่า ท่านอย่า
 ใดพูด เพราะท่านคมเนยใสอย่างแรง ประโยชน์อะไรด้วยการพูด
 กยพราหมณ์รายน ๆ เกวัญไปสู่นักมโหสถไม่ใดเพื่ออันนั้น ไม่
 ใดสถานที่ยนอาศัยอาศัยนะ ก็ต้องเหยียบยโคมยยืนอยู่ ๆ ลำคยนั้น
 คนใช้ของมโหสถคนหนึ่งแลคยเกวัญแล้วเลิกตาซน คนหนึ่งแลคยแล้ว
 ยกคย คนหนึ่งแลคยแล้วอศอกเงอ ๆ คนบางพวกแสคองวการมีวการ
 มอแลทำเป็นอาทิ ๆ เกวัญเห็นกิริยาของพวกมโหสถก็เป็นคนเกอ
 กล่าววว่า แนะท่านบิณฑิต ข่าพเจ้าลาไปละ ครันเมื่อคนนอกกล่าว
 วว่า แนะพราหมณ์รายนออย แแกอย่าสั่งเสียง ถ้าว่าแกขินสั่งเสียง
 พวกกันจักตอยกระตูกแกเสย ก็เป็นผู้ทงกลวทงตกใจ กลยไปไม่
 เหลยวหลัง ๆ ลำคยนั้นคนอนลกซนคหลังเกวัญด้วยชกไม้ไผ่ ๆ
 คนอนประหารหลังด้วยขวามอ ๆ ในที่สุดคนอนใสคยเกวัญผลกไป ๆ
 เกวัญเป็นผู้ทงกลวทงตกใจออกไปสู่วระราชวังราวกระวามฤคพินจากปาก
 ราชสัท ๆ พระเจ้าวเทหราชทรงจินตนาการวว่า วันนบตรของเรา
 ใดพงประพฤคเหตุนแล้วจักเป็นผู้ยนิคิ อันธรรมสากัจฉาหนักหนาจะ
 พงมแกบิณฑิตทง ๒ วันนบิณฑิตทง ๒ จกยงกันแลกันให้ขมาโทษ
 ันนเป็นลาภของเราหนอ ๆ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นเกวัญ เมื่อ
 ษตรัสถามขากการสั่งสนทนากยมโหสถ จึงตรัสคาถา (ที่๑๒) นว

กถนุ เกวณฺณ มโหสถะ

สมาคโม อาสี ตทิงฆ มุรุหิ

กจฺจ เต ปฏินิขณตฺโต กจฺจ ตฺตฺตฺโต มโหสถ

ดูก่อนอาจารย์เกวณฺณ ท่านเป็นผู้ได้พบกับมโหสถเป็นอย่างไร
หนอ กล่าวข้อความนั้นเถิด มโหสถกับท่านต่างงดโทษกันแล้ว
กรรมัง มโหสถยินดีแล้วกรรมัง ฯ

ลำดับนั้นเกวณฺณทูลว่า พระองค์อย่าทรงยึดเอามโหสถว่าเป็นนัก
ปราศรัยเลย พระเจ้าค่ะ บุคคลชื่อว่าบัณฑิตขรุขระยิ่งกว่ามโหสถไม่มี
แล้วกล่าวคาถา (ที่ ๓๑) นี้ว่า

อนริโย ปุริโส ขนินฺท

อสโมทโก ททฺโธ อสพฺภีโร

ยถา มฺุโค จ พธิโร จ น กิณฺจิตฺตมภิกาสถ

ข้าแต่พระเจ้าจอมพระชากร ขรุขระซึ่งชื่อมโหสถเป็นคนแล้ว ไม่ใช่ชั้น
ชม กระทั่ง ไม่ใช่บัณฑิตขรุขระ ไม่กล่าวข้อความอันหนึ่ง ดูก่อนผู้
และดูก่อนหนวก ฯ เกวณฺณกล่าวโทษพระโพธิสัตว์ ด้วยประการ
ฉะนี้ ฯ

พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงฟังคำของเกวณฺณ ไม่ทรงยินดี ไม่ทรง
คิดคำนึง โปรดให้พระราชทานสะเบียงและเรือนที่พักอยู่แก่เกวณฺณ
และแก่เหล่าบริวารที่มาด้วย โปรดให้ไประงับ แล้วทรงคิดว่า
มโหสถบุตรเราเป็นผู้ฉลาดในบัญญัติสัจฉา ได้ยินว่าเขาไม่ได้ทำ

ปฏิสันถารกับแก้วมูเลย ไม่ยังแก้วมูให้รู้สึกยินดี เขาจักเห็นภัย
อันหนึ่งในอนาคต ทรงคำวิษณะนี้ ก็ตรัสคาถา (ที่ ๑๔) นั้นตนเองว่า

อิทธิ มนุสสํ สุตตํ สุตตํ
อตุโล สุตโต นรวิริเยน ทิฏฐโ
ตถา หิ กาโย มม สมุปเวชตี
หิตวา สยํ โภ พรหตถเมสสตี

บทแห่งความคិតมโหลธยบุตรเราเห็นแล้วโดยแท้ แต่คนอื่น
เห็นไม่ใช่่ง่าย ข้อความอันคือนรชนมีความเพียรเห็นแล้ว อันที่จริง
กายของเราที่ห้วนไหว (เพราะเกรงจะเสียดกล) ใครจักละแคว้นของตน
ถึงเงอมมอกคนอนเล่า ฯ

เมื่อพระเจ้าวเทหราชทรงนถถึงข้อความนั้นว่า บุตรของเรา
จักเห็นโทษในการที่แก้วมูมา เพราะว่าแก้วมูเมื่อมา จักหามาด้วย
ต้องการมิตรสันถวะไม่ว่า ก็แต่แกคงมาเพื่อเล้าโลมเราด้วยกามคุณ
แล้วพาไปเมืองของตนแล้วเอาตัวไว้ บุตรของเราจะเห็นภัยในอนาคต
นั้นแล้ว ทรงนถอยู่อย่างนถกถกถกตั้งประทัยนั่งอยู่ ในกาลนั้น
ก็พออาจารย์ทง ๔ คือ เสนก ปกกุส กามินท์ เทวินท์ มาเฝ้า ฯ
พระราชอาตรัสถามเสนกว่า การที่เราจะไปอุตรขัญจาสนครนำพระธิดา
ของพระเจ้าจลันมา ท่านชอบใจอยู่หรือ ฯ เสนกจึงกราบทูลว่า
พระองค์ขรับสั่งอะไรพระเจ้าคะ เพราะว่าควรที่พระองค์จะนำสร้งมา
ถึงอย่าให้หนีไปเสีย หากว่าพระองค์เสด็จไปกรุงขัญจาสะกจักได้รบ
พระธิดามา กษัตริย์องค์อนยกเสียแต่พระเจ้าพรหมทัตต์จักเป็นผู้เสมือ

คอยพระองค์ย่อมไม่มีในพนสกลสมพทวิป เพราะอะไร เพราะพระองค์
 ได้พระธิดาของพระราชามีเป็นใหญ่มาเป็นมเหษี จึงอยู่พระเจ้า
 พรหมที่ตัดเป็นพระราชาลีศในพนสกลสมพทวิปใครจะยกพระธิดาผู้
 ทรงรูปคณอกมมอยแต่พระองค์ ก็ด้วยทรงเห็นว่า พระราชานอกน
 เป็นคนของเรา พระเจ้าวิเทหะองค์เดียวเสมอเรา ดังนั้น ขอพระองค์
 ทรงทำตามคำของข้าพระบาท แม้ข้าพระบาทอาศัยพระองค์ก็จัก
 ได้มาแลเครื่องประดับทั้งหลาย ฯ พระเจ้าวิเทหะราชตรัสถามอาจารย์
 อีก ๓ คน ก็ได้ทรงสทิตยคุงเดียวกัน ฯ เมื่อพระราชากำลัง
 วยสั่งอยู่กับอาจารย์ทั้ง ๔ พราหมณ์เกวฏออกจากเรือนที่พักอาศัยมา
 ถวายบังคมพระราชาทวักคิดว่า เราจักทูลลาพระราชากลับ จึง
 กรายทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่อาจรอช้า จักทูล
 ลากลับ ฯ พระราชาให้พระราชทานสิ่งของแล้วทรงอนุญาตให้กลับ ฯ
 พระมหาสัตว์รู้ว่าเกวฏกลับแล้ว จึงอายน้ำแต่งกายไปสู่ราชูษฎฐาน
 ถวายบังคมพระราชแล้วนั่งลงที่ควรส่วนหนึ่ง ฯ พระราชาทรงคิดว่า
 มโหสถบัณฑิตยบุตรเราเป็นผู้มีความคิดมาก ถึงฝั่งคือความคิด
 ย่อมรู้ข้อความทั้งหลายในไตรกาล เป็นนักปราชญ์ จักรู้ว่าควรหรือ
 ไม่ควร ที่เราจะไปในกรุงขุณฑาละ ฯ พระองค์ไม่ตรัสกิจของพระองค์
 ที่ทรงคิดไว้ก่อน เป็นผู้ยินดีด้วยสามารถระ หลังด้วยสามารถ
 โมหะ เมื่อจะตรัสถามจึงทรงภาษิตคาถา(ที่ ๑๕) นี้ว่า

ฉนฺนํปิ เอกา ว มตี สเมตี
 เย ปณฺธิตา อุตฺตมภูริปญฺญา

ยานี อยานี อด วาปี จานี

มโหสถ ตวิปี มตี กโรหิ

ความคิดของเราทั้ง ๒ (คือเรา อาจารย์ทั้ง ๔ เกวัญ) ซึ่งเป็น
ผู้ฉลาดมีปัญญาสูงสุดทุกประการ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกก่อน
มโหสถ เจ้าจึงถามตีว่า ไปหรือไม่ไปหรืออยู่ (อย่างไรดี) ฯ

พระมหาสัตว์โตฟังพระราชดำรัสจึงคิดว่า พระราชาองค์
เป็นผู้ลโมภในกามารมณ์ ถือเอาคำของอาจารย์ทั้ง ๔ ด้วยความ
เป็นผู้อนธพาล ย่อมไม่ทรงทราบโทษที่จะเสด็จไป เราจักช้โทษ
ในการเสด็จไป แล้วจึงให้กลับพระหฤทัยเสีย คิดฉะนี้แล้วภษาษิต
๔ คาถา (ที่ ๑๖ ถึงที่ ๑๘) ว่า

ชานาสี โข ราช มหานุภาโว

มหพพโต จุพนีพรหมตตโต

ราชา จ ตี อิจฉติ มารณตถิ

มิกิ ยถา โอกจเรน ลุทุโท

ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ทรงทราบ พระเจ้าฉะนี้พรหมตต
เป็นผู้มีพระยศานภาพใหญ่ มีพลมาก ก็พระราชานันปรารถนาเพื่อ
อันปลงพระชนมชีพของพระองค์ คุณนายพรานฆ่ามฤคด้วยมฤคิผู้
โอกจาริกา (ผู้เป็นไปด้วยห่วงใย คือนายพรานจับมฤคมาผูกไว้แล้ว
นำไปผูกไว้ ในที่บริบูรณ์ด้วยหญ้าแล่น้ำ ให้เป็นนางเนื้อล่อฝูงมฤคมา
ในเมื่อต้องการประหารมฤค นางเนื้อล่อมีความกำหนดกรองชน

เป็นสำคัญ ผู้มฤคชุ่มช่อนอยู่ที่สมุทุมพุ่มไม้ ไต่ยีนเสียงกัพา
กันมา นายพรานคอยไต่ทักยิงแทงจับเอาตามประสงค์) พระเจ้า
พรหมทัตต์เป็นเหมือนนายพราน พระราชธิดาเป็นเหมือนนางเนื้อ
เป็นเหยื่อล่อ เกวัญเป็นเหมือนอาวุธในมือพราน ฯ

ยถาปี มจฺโล พลิสํ วงฺกั มํเสน ฉาทีตํ

อามคิทฺโธ น ชานาติ มจฺโล มรณมตฺตโน

ปลา (ผู้อาศัยอยู่ในน้ำลึกกว่า ๑๐๐ วา) อยากกินของสด
คือเหยื่อที่เบ็ดอันงอซึ่งปักยึดด้วยเนื้ออันเป็นเหยื่อ มันย่อมไม่รู้จัก
ความตายของมัน ฉันทิ

เอวเมว ตูวํ ราช จูพเนยฺยสุส ธีตรํ

กามคิทฺโธ น ชานาติ มจฺโลว มรณมตฺตโน

ข้าแต่พระราชา พระองค์เป็นผู้มีความปรารถนาในกาม ย่อม
ไม่ทรงทราบพระราชธิดาของพระเจ้าจุลนีผู้เป็นคางเหยื่อ ราวกระว่า
ปลาไม่รู้จักเหยื่อคือความตายของตน ฉันทิ

สเจ คจฺฉสิ ปณฺจาถิ จิปฺปมตฺตํ ชหิสฺสสิ

มิกิ ปนฺถานุปนฺนํว มหนฺตํ ภยเมสฺสตี

ถ้าพระองค์จะเสด็จไปนครขุขาละ จึงละเสียดหนัก เพราะว่า
ภัยใหญ่จักถึงพระองค์ ฤทธิภัยใหญ่มาถึงมฤคผู้ตามถึงทางประตูบ้าน ฯ
พระมหาสัตว์ทูลชมพระราชบิดาด้วย ๔ คำถา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

บรมกษัตริย์เป็นผู้อนมโหสถล้มแล้วเกินเปรียบก็ทรงพิโรธว่า
 มโหสถนั้นหมิ่นเราคฤหาษของตน ไม่ทำความสำคัญว่า เราเป็น
 พระราชา ฐิราชคาสน์ที่พระอัครราชส่งมาสำนักเราว่า จะประทาน
 พระราชธิดาคณะนี้แล้ว ไม่กล่าวคำประกอบด้วยมงคลแม่คำหนึ่ง มา
 กล่าวกระเราว่า ตัวเราเป็นเหมือนพาลมฤค เหมือนนมจลากลินเข็ด
 แลเหมือนมฤคตามถึงทางประตูบ้าน จักถึงความตาย ครนกรว
 ฉะนแล้วก็ตรัสคาถาเป็นลำดับ (คือที่ ๒๐) ว่า

มยเมว พาลามหเส เอลมูคา
 เย อุตตมตถานี ตยี่ ลปีมหา
 กิเมว ตวั นงฺคลโกฏิวทฺโฒ
 อตถานี ชานาสี ยถาปี อญฺเณ

เราทั้งหลายเหล่าเดียว ซึ่งกล่าวถึงความเจริญอันอุดมในสำนัก
 เจ้า เป็นผู้เขลาเป็นผู้คจใช้ด้วยความเซอะเซะ (อ. ลาลามูชา มีปาก
 เค็มไปด้วยเขพะ) เจ้าเป็นผู้ถือที่สุกแห่งไถเจริญมาตั้งแต่ยังเยาว์
 รู้จักแต่กิจของบุตรคฤหบดี ไม่รู้จักกิจเป็นมงคลของกษัตริย์ คน
 อื่น ๆ คืออาจารย์แก้วฏแลอาจารย์เสนกเป็นอาทิย่อมรู้จักความเจริญ
 คือมงคลของกษัตริย์ฉนใด เจ้ารู้จักฉนนั้นนละหรือ การรู้จักกิจการ
 ของบุตรคฤหบดีนั้นแหละสมควรแก่เจ้า ฯ

พระเจ้าวิเทหราชตำบริภาสมโหสถแล้วตรัสว่า มโหสถทำ
 อันตรายแห่งมงคลแก่เรา ท่านทั้งหลายจงนำเขาออกไปเสีย แล้ว
 ตรัสคาถา (ที่ ๒๑) เพื่อให้ नामโหสถออกไปว่า

อิมิ คเถ คเหตุวาน นาเสถ วิชิตา มม
โย เม รตนลาภสฺส อนฺตรายาย ภาสตี

ท่านทั้งหลายจงใส่คอเขาให้หายไปเสียจากแคว้นของเรา เพราะ
เขาพูดเพื่ออนฺตรายแห่งการไ้ร้ตนะแก่เรา ฯ

มโหสิธรีว่าพระราชากรวจนคึกว่า ก็หากว่าใครคนอื่นทำตาม
ราชคํารัส จับมือหรือคอเรา นั้นไม่ควรแก่เราๆ จะละอายตลอดชีวิต
เพราะฉะนั้นเราจึงออกไปเสียเอง คิคคะนจึงถวายบังคมพระราชา
ลูกจากที่นั่งกลับไปสู่เคหสถานแห่งตน ฯ ฝ่ายบรมชิตยาธิษทิตรับสั่ง
ตงนทว้ยอานาจพระพิโรธเท่านั้น หาไ้ตรัสสั่งใคร ๆ ให้ทำตงนทว้ยไม่
เพราะพระองค์เป็นผู้มีพระมนัสเควพในพระโพธิสัตว์ ฯ ถ้าตงนทว้ย
พระมหาสัตว์คึกว่า พระราชาองค์นี้เป็นอันธพาลเกินเปรียบ ย่อมไม่
ทรงทราบประโยชน์หรือไม่ใช่ประโยชน์แก่พระองค์ เป็นผู้ปรารถนา
ในกามทรงทราบแต่ว่า จักไ้พระราชธิดาของพระเจ้าจลนิน หา
ทรงทราบภัยในอนาคตไม่ เมื่อเสด็จไปกรุงขุญจาละก็จักถึงความ
พินาศใหญ่ หากควรที่เราจะทำพระราชคํารัสไว้ ในใจไม่ เพราะ
พระองค์มีพระอุปการะแก่เรามาก พระราชทานยศใหญ่แก่เรา ควรที่
เราจะเป็นผู้ข้จยแห่งพระองค์ คิคคะนแล้วตำริต่อไปว่า เราจักส่ง
สุวไปตกไปก่อน รู้ความจริงแล้วไปเองภายหลัง ตำริคะนจึงส่ง
สุวไปตกไปณกรุงขุญจาละ ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพะโลกนาถ
จะทรงประกาศเนอความนนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๒๒ ถึงที่ ๒๔) ว่า

ตโต จ โส อปกกมม เวเทหสฺส อฺปนฺตีกา
อถ อามนฺตยํ ทุตํ มาณูโร สุวปณฺฑิตํ

แต่นั้นมโหสถโพลีสัตว์ใดหลีกไปจากราชสำนักแห่งพระเจ้าวิเทหะ
ที่นั่นใดเรียกมาซึ่งนกสุวปณฺฑิต ชื่อมาณูระผู้เป็นทูตว่า

เอहि สมมฺม หริตปกฺข เวยฺยาวจฺจํ กโรหิ เม
อตุลฺปิณฺจาลราชสฺส สาลิกา สยปาลิกา

แนะนำผู้มขกเขียวคฺจโยหญิงผู้ร่วมใจ เจ้าจึงมาทำการชวน
ชวายเพื่อเรา นางนกสาลิกาท้เขาเลี้ยงไว้ณที่ขันทมแห่งพระเจ้า
ขญจาลราชมอยู่

ตํ ปตฺถเรน ปุจฺจนสฺสฺสา หิ สพฺพตฺถ โกวิทา
สา เนสํ สพฺพํ ชานาติ รณฺโณ จ โกลียสฺส จ

ก็นางนกนั้นฉลาดในสิ่งทั้งปวง เจ้าจึงถามความลับกะนางนก
นั้นโดยพิศดาร เพราะนางนกนั้นรู้ความลับทั้งปวงของพระเจ้าจุลน
แลของแก้วพราหมณ์ผู้ โกลียโคตรทั้ง ๒

อาโมติ โส ปณฺฑิตฺตฺวา มาณูโร สุวปณฺฑิตโต
อคมาสี หริตปกฺโข สาลิกาย อฺปนฺตีกํ

สุวไปตคกชื่อมาณูระผู้มขกเขียวคฺจโยหญิงรับคำมโหสถว่า เออ
แล้วได้ ไปสู่สำนักนางนกสาลิกา

ตโต จ โส โข คนฺตฺวาน มาณูโร สุวปณฺฑิตโต
อถ อามนฺตยํ สฺมรํ สาลิกํ มณฺชฺฎาณิกํ

แต่นั้นมาณูระสุวปณฺฑิตก็ไป ที่นั่นใดเรียกนางนกสาลิกาผู้มี
กรงอันงามพุกเพราะมาถามว่า

กัจฉิ เต สุขุมเร ขมนัยิ กัจฉิ เวเส อนามยิ

กัจฉิ เต มธุนา ลาชา ลพุกเต สุขุมเร ตว

เจ้าพอดอกทนนอยู่ในกรงงามคอกหรือ เจ้าเป็นผาสูกตามเพศ
กรรมัง ข้าวตอกกขนำผงเจ้าไค้ ในกรงงามของเจ้าละหรือ

กุสลณฺเจว เม สมฺม อโถ สมฺม อนามยิ

อโถ เม มธุนา ลาชา ลพุกเต สุวปณฺทิต

ตูก่อนสวยัณฺทิตผู้ร่วมใจ ความสขมิแก่ข้า และความสขาย
กมแก่ข้า อนงเขาคอกกขนำผงขากไค้เพียงพอ

กุโธ นุ สมฺม อากมฺม กสฺส วา ปหิโธ ตูวิ

น จ เมสิ อโธ ปุพฺเพ ทิฏฺฐโธ วา ยถิ วา สฺโธ

แนะสหาย เจ้ามาแต่ไหน หรือว่าใครใช้เจ้ามา ก่อนแต่ข้า
ไม่เคยเห็นหรือเคยไค้ยินตัวเจ้าหรือชื่อเสียงของเจ้า ฯ

สวไปคกไค้ฟังค่านางนกสาลิกาจึงคิดว่ ถ้าเราบอกว่ เรามา
จากมถิลานคร นางนกสาลิกามาถึงความตายก็จักไม่ทำความคุ่น
เคยกับเรา ก็เราไค้กำหนดอริฏฺฐิบุระโนแควนสัวมาแล้ว เพราะ
เหตุนั้นเราจักมสวาทว่เป็นผู้อนพระเจ้าสวราชส่งมาแล้ว กล่าวว่
เรามาแต่อริฏฺฐิบุระนน คิดฉะนแล้วจึงกล่าว (คาถาที่ ๓๐) ว่

อโหสิ สิวราชสฺส ปาสาทะ สยนปาลีโก

ตโต โส ฐมฺมิโก ราชา พนฺเช โมเจติ พนฺธนา

ข้าเป็นผู้ที่เขาเลี้ยงไว้ ในที่ขันทมขนปาสาทแห่งพระเจ้าสวราช
พระราชานันเป็นผู้สถิตอยู่ในธรรมโปรคให้ปล่อยสัวทงหลายทตคขง

อยู่จากที่ติดข้างแต่ที่นั้น ๆ ๆ ข้างออกจากกรงทองซึ่งเปิดอยู่ตาม
 ปรารถนาอย่างไรในภายนอกปราสาท เทียวแสงหาอาหารในที่นั้น ๆ
 แล้วมาอยู่ในกรงทอง ข้ามไม้ไค้อยู่ในกรงทองเป็นนิตยเหมือนเจ้า ๆ

ลำดับนั้นนางนกลาลิกาจึงให้เข้าตอกคดุกนำผงที่วางอยู่ใน
 กระเช้าทองและนำผงเพื่อตนแก้สวไปตก แล้วถามว่า เจ้ามาแต่ไกล
 มาในที่นี้เพื่อประสงค์อะไร ๆ สวไปตกได้ฟังคำนางนกลาลิกาเป็นผู้
 ใคร่จะฟังความลับ จึงมธุสาทกล่าวตอบ (ด้วยคาถาที่ ๓๑) ว่า

ตสฺส เมกา ทุตฺติยาสิ สาลิกา มณฺชฺฎาณิกา
 ตํ ตตฺถ อวธิ เสนโน ปกขโต สุขฺมเร มมํ

นางนกลาลิกาพูดอ่อนหวานนางหนึ่งเป็นภรรยาของข้า เขี้ยว
 ฆ่านางนกลาลิกานั้นเสียในห้องตำหนักยกตนนี้ต่อหน้าข้าผู้อยู่ในกรง
 งามเห็นอยู่ ๆ

ลำดับนั้นนางนกลาลิกาจึงถามสวไปตกว่า ก็เขี้ยวฆ่าภรรยา
 ของเจ้าเสียเพราะเหตุไร ๆ สวไปตกเมื่อจะบอกแก่นางนกลาลิกาจึง
 กล่าวว่ เจ้าจงฟัง วันหนึ่งพระราชานางข้าเสด็จไปเล่นน้ำตรัสเรียก
 ข้าไปตามเสด็จ ข้างพาราภรรยาไปตามเสด็จเล่นน้ำกลับมากับพระ
 ราชานัน ขนปราสาทกับพระองค์ พาราภรรยาออกมาจากกรงจับอยู่ใน
 โพรงตำหนักยกอกเพื่อฝังสรวะ ขณะนั้นมิเขี้ยวตัวหนึ่งบินมาเพื่อโดย
 ข้าทั้ง ๒ ผู้ออกจากตำหนักยกอก ข้ากลัวแต่ภัยคือความตายบินหนี
 โดยเร็ว ก็แต่นางนกลาลิกาคราวนั้นเป็นผู้มีกรรมแก่ เพราะฉะนั้น
 นางจึงไม่อาจหนี ทนนเขี้ยวก็ยกนางให้ตายต่อหน้าข้าผู้เห็นอยู่

แล้วพาหนีไป ทนนั้นพระราชอาของข้าทอศพระเนตรเห็นชาวองให้ด้วย
 ความโศกถึงนางนกลาลิกาจึงตรัสถามว่า เจ้าร้องไห้ทำไม ไ้ตรง
 พังขอความนนจึงรับสั่งว่า พอละ เจ้าอย่าร้องไห้ จงแสวงหาภรรยา
 อื่น ครนเมื่อข้าได้ฟังรับสั่งจึงกราบทูลว่า ประโยชน์อะไรด้วยภรรยา
 อื่น ผู้ไม่มีอาจรรมรยาท ไม่มีศีล แม้นนำมา ผู้เคี้ยวเป็นไปคิ
 กว่า จึงรับสั่งว่า ข้าเห็นนางนกลาลิกาตัวหนึ่งถึงพร้อมด้วยศีลาจาร
 วัตรเช่นกับภรรยาของเจ้า ก็นางนกลาลิกาเห็นปานดังนั้นเขาเลี้ยงไว้
 ในที่ขันทมของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์มอยู่ เจ้าจงไปในที่นั้น พังนำ
 ใจของเขาคู ให้เขาทำโอกาส ถ้าเจ้าชอยใจเขาจงมายอกแก่เรา
 ภายหลังเราก็บพระราชเทวีจักไปพร้อมด้วยราชบริพารใหญ่ขอนำเขามา
 ตรัสฉะนแล้วทรงสั่งเข้ามาในทณ ข้าเป็นผู้มาสู่ทณด้วยเหตุนี้ สวไปตก
 กล่าวฉะนแล้ว จึงกล่าว (คาถาที่ ๓๒) ว่า

ตสฺสา กามาภิสมฺมนุโต อาคโตสฺมิ ตวนฺติเก

สเจ กเรยฺยาสี โอกาสํ อุกโย ว วเสมฺหเส

ข้าคิดใคร่ต่อเจ้าจึงเป็นผู้มาในสำนักเจ้า ถ้าเจ้าพึงทำโอกาส

เราทั้ง ๒ จะไ้ไ้ด้วยกัน ฯ

นางนกลาลิกาได้ฟังคำสั่งสุวไปตกก็ถึงความโลมณัส ก็แต่ยัง

ไม่ไห้สุวไปตกไว้ความที่ตนปรารถนา จึงเป็นผู้ราวกระไม่ปรารถนา

กล่าว (คาถาที่ ๓๓) ว่า

สุโว ว สุวี กามะยฺย สาลิกโก ปน สาลิกิ

สุวสุส สาลิกาย จ สิวาโส โหติ กิทธิโส

นกลสูระนั้นแหละพึงใคร่ นางนกลสูระ ก็แต่นกลสาธิตาพึงใคร่ นางนกล
 สาธิตา การอยู่ร่วมด้วยนกลสูระกับนางนกลสาธิตาอยู่ ๑
 สวขัณษิตไพบค้ำสาธิตาขัณษิตินจึงคิดว่า นางนกลสาธิตานี้หาได้
 ห้ามเราไม่ ทำการบริหาร จักปรารถนาเราแท้ เราจักยังนางนกล
 สาธิตานี้ ให้เช็ดถือเราโดยอุปมาต่าง ๆ คิณณะนจึงกล่าว (คาถา
 ที่ ๓๔) ว่า

ย โย กามะ กามยติ อปี จณฑาทิกามปี
 สพุโพ หิ สทิสโ สโหติ นตถิ กามะ อสาทิสโ

เออก็ผู้ใดใคร่ นางผู้จณฑาทิกาม ผู้นั้นทั้งหมดก็เป็นผู้เช่นเดียวกับ
 กับนางผู้จณฑาทิกามนั้น เพราะว่าบุคคลไม่เช่นเดียวกันในเพราะกาม
 ย่อมไม่มี (จิตต์เป็นประมาณ หาใช่ชาติเป็นประมาณไม่) ๑

และก็ครันสวขัณษิตกกล่าวอย่างนั้นแล้ว นำเรื่องขึ้นไปล่วงแล้ว
 มาเพื่อสำแดงความต่างชาตินั้นในหมู่มนุษย์ไม่เป็นประมาณก่อน เมื่อ
 จะสำแดงจึงกล่าวคาถา (ที่ ๓๕) เป็นลำดับว่า

อตถิ ชมพาวตี นาม มาตา สีวิสุส ราชนิ
 สา ปิยา วาสุเทวสุส กณฺหสุส จ มหเสสียา

พระราชมารดาของพระเจ้าสว นามว่าชมพาวตีมีอยู่ พระนางเป็น
 นางจณฑาทิตไพบค้ำเป็นพระมเหษีทรงของพระเจ้าวาสุเทวะกณฺหโคตร ๑

สวขัณษิตนำอาหารธรรณมาอย่างนั้นแล้วจึงกล่าวว่ กษัตริย์เห็น
 ปานดังนี้ ยังสำเร็จสังวาสกับด้วยหญิงจณฑาทิต ใครจะพึงว่าอะไร
 ในเราทั้งหลายเป็นสัตว์ดิรัจฉานแล้ว การชอขใจในการร่วมประเวณี

แห่งกันและกันต่างหากเป็นข้อสำคัญ เมื่อจะชักอูทาหรณอนออกมา
จึงกล่าว (คาถาที่ ๓๖) ว่า

รตนวัต กิปุริสี สาลี วุณฺโณ อกามยิ
มนุสฺสา มิกิยา สนฺติ นตฺถิ กามะ อสาทิโส

นางกนนิรชอวารตนวัตมีอยู่ แม้นางก็ได้ ใคร่ต่อคาบสชอวัจระ
มนุษย์ทั้งหลายร่วมอธิมยกับนางมฤคิกมี มนุษย์หรือไตรจวานต่าง
กัน ในเพราะกามย่อมไม่มี ฯ

พรรณนาถึงคาบสชอวัจระ ฯ ในอดีตกาลมีพราหมณ์ผู้หนึ่ง
เห็นโทษในกาม จึงละยศใหญ่ออกบวชเป็นฤษี สร้างบรรณศาลา
อยู่ณหิมวันตประเทศ ฯ กนิรชทั้งหลายมากอยู่ณถ้ำแห่งหนึ่งใกล้
บรรณศาลาแห่งฤษีนั้น ฯ แมลงมุมตัวหนึ่งอยู่ที่ประตูถ้ำนั้น ฯ มัน
ไต่กตศรัษะแห่งกนิรชเหล่านั้นจนติดกันโลหิต ฯ ธรรมดากนิรชทั้งหลาย
หากำลังมีไต่เป็นชาติขลาด ฯ แมลงมุมใหญ่โตมาก ฯ กนิรช
ทั้งหลายเมื่อไม่อาจจะทำอะไรมัน จึงไปหาคาบสชนั้นทำปฏิสนธารแล้ว
อันคาบสชตามถึงเหตุที่มาหา จึงกล่าวว่า มีแมลงมุมตัวหนึ่งประหาร
ชีวิตของพวกข้าพเจ้า ฯ ไม่เห็นคนอื่นเป็นทัพง ขอท่านฆ่ามันเสีย
ทำความสวัสดิแก่พวกข้าพเจ้า ฯ คาบสชไต่ฟังค่านันกรรกรานว่า พวก
เองไปเสีย บรรพชิตทั้งหลายเช่นเราไม่ทำชีวิตใครให้ตกไป ฯ
บรรดากนิรชเหล่านั้น มีนางกนิรชอนางรตนวัตเป็นผู้ยังไม่มีความ
กนิรชเหล่านั้นจึงแต่งนางรตนวัต แล้วพาไปหาฤษีนั้นกล่าวว่า นางกนิรช
นี้จึงเป็นผู้ฆ่าเรอเท่าท่าน ฯ จึงฆ่าขี้จจามิตรของ พวกข้าพเจ้าเสีย ฯ

คาบสเห็นนางรัตนวตีกินนรกก็มีจิตตปัญญาพิศพิศสาเรจร่วมอภิมยทวณนาง
 นั้น แล้วไปยืนที่ประตูถ้ำตแมลงมมออกมาหาภินทวคือนให้สนชวต
 ฤษนนอยู่สมคสังวาสกับนางกินนรนนกมยตรและธิดา แล้วทำกาลกิริยา
 ฌทนน ๆ นางรัตนวตีกินนรใคร่คาบสอินชอว่าวิจระ ทวยประการฉะนี้ ๆ
 สวไปคกนำอาหารธณมา เมื่อจะแสดทงว่า วิจคคาบสเป็นมณษย์ยง
 สำเรจสังวาสกับทวณางกินนรนนผู้เป็นคิรจฉานไค้ จะกล่าวไยเราทง ๒
 เป็นนทจะร่วมสังวาสกันไม่ไค้ จึงกล่าวค้ำว่า มณษย์ทงหลายร่วม
 อภิมยทวณมฤคอยู่เป็นอาทิ ๆ

นางนทสาธิกาทไค้พงค้ำสวขกษจงกล่าววว่า ข้าแต่เจ้า ชนชอว่า
 จิตตเป็นอย่งหนึ่งตลอดกาลทงปวงยอมไม่มี ข้ากแล้วแต่ความพลัด
 พรอกจากเจ้าทรท ๆ สวขกษทิตเป็นผู้ฉลาคในมารยาแห่งสตร เพราะ
 ฉะนนเมื่อจะทตลอดนางนทสาธิกาทจงกล่าวคาถา (ท ๓๗) อีกว่า

หนท โขห้ คมิตสสามิ สาลิกเก มณชฎาณิกเก
 ปจจกขานูปทึ เหนต อติมณณสิ นุน มึ

เอาเถอะ แนะนางนทสาธิกาทผู้พทไฟเราะ ข้าจะลาไปละ เพราะ
 ถ้อยค้ำของเจ้านนเป็นเหตุให้รู้ประจกษแล้ว เจ้าคหมันขานก ๆ

นางนทสาธิกาทไค้พงค้ำสวขกษทิต ก็เป็นผู้คจมีหัวใจแตก คจมี
 หัวใจอนกามรคเกิดชนแล้วพรอมกบทวยเห็นสวขกษทิตตามเผาผลาญ
 เป็นผู้เป็นทเหมือนไม่ปรารธนาทวณมารยาสตรของตน ไค้กล่าวคาถา
 ๑ คาถากิ่ง (นัยเป็นท ๓๗ กิ่ง) ว่า

น สิริ ตรีมานสุต มาตุร สุวปณฺฑิต
 อีเชว ตาว อจฺจนสุต ยาว ราชาน ทกฺขสิ
 โสสิ สทฺทํ มุทฺทิงฺคานํ อานุภาวณฺจ ราชีโน

แนะนำกสุวปณฺฑิตผู้มีนามว่ามาตุระ สิริย่อมไม่มีแก่ผู้ควนได้
 ใจเร็ว ท่านจงอยู่ในทนก่อน จงฟังเสียงตะโพนและเสียงชัยประโคม
 ที่นาริทรจรูปโฉมอันอุดมมัลลลาเสมอด้วยกนิวี แลจงคอบานภาพคือ
 สิริโสภาคอันใหญ่แห่งพระราชจลนพรหมที่ตัดในเวลาเย็นน ๗

ลำดับนั้นสัตว์ทั้ง ๒ ก็ได้ทำเมถุนสังวาสในสายัณห์สมย์นั้นเอง
 เป็นผู้สามัคคียบนเตียงอยู่ร่วมกันเป็นทวีก ๗ ลำดับนั้นสวไปตกคิดว่า
 บัดนี้นางนกลาลีกาก็ไม่ซ่อนความลับแก่เรา บัดนี้ควรที่เราจักถาม
 นางแล้วไป คิดฉะนแล้วจึงกล่าวว่า เราอยากจะถามอะไรเจ้าสัก
 หน่อย ก็แต่งคไว้ก่อน เพราะวันนี้เป็นวันมงคลของเราทั้ง ๒ ไร่ถาม
 รักกันในวันอื่นเถิด ๗ นางนกลาลีกากล่าวว่า ถ้าคำที่ถามประกอย
 ด้วยมงคล ก็จงถาม ถ้ามิใช่ ก็อย่าเพื่อถาม ๗ สวปณฺฑิตตอบว่า
 กถานันเป็นมงคลกถา ถ้าเจ้าอยากฟังเราจักกล่าว ครนกล่าว
 ฉะนแล้ว เมื่อจะถามขอความลับนั้น จึงกล่าวคาถา ๑ คาถากง
 (ซึ่งนับเป็นที่ ๓๘-๔๐) ว่า

โย นุ ขวายํ ตีพโพ สทฺโท ตีโรชนปเท สุโต
 ชิตา ปณฺจาลราชสุต โอสธิ วิย วณฺณินี
 ตํ ทสุตฺติ วิเทหานํ โส วิวาโห ภวิสฺสุตฺติ

เสียงที่เซ็งแซ่ขึ้นมาได้ยินภายนอกชนบทว่า พระนางขุณ्डาล
 จันท ผู้พระธิดาของพระเจ้าพรหมทัตตมมีพรรณคุณงามประกายพฤษดิ์
 พระเจ้ากรุงขุณ्डาลราชจก พระราชทานพระราชธิดานั้นแก่ชาวแคว้น
 วิเทหะ คอจกมีการอภิเษกวางพระเจ้าวิเทหราชกับพระธิดานั้น ฯ

นางนกลาลิกาได้ฟังคำสรวลขบขันจึงกล่าวว่า เพราะเหตุไร เจ้า
 กล่าวอวมงคลในวันมงคล ฯ สรวลขบขันจึงย้อนถามว่า ข้ากล่าว
 มงคล เจ้ากล่าวว่า อวมงคล นั้นเหตุอย่างไร ฯ แนะเจ้า การทำ
 มงคลเห็นปานดังนี้ จึงอย่าได้มีแก่ชนเหล่านั้นแม่เป็นอมิตร ฯ
 สรวลขบขันให้นางนกลาลิกาแจ้งเรื่อง นางว่าไม่กล้าพูด ฯ สรวลขบขัน
 จึงว่า จำเต็มแต่กาลที่เจ้าจะบอกความลยบทเจ้ารู้แก่ข้าไม่ได้ การร่วม
 อภิรมย์กันฉันสามีภรรยาเป็นอันชื่อว่าไม่ได้เท่านั้นเอง ฯ นางนกล
 ลาลิกาถูกนกลสรวลแค้นไค้นกักกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าคอยฟัง แล้ว
 กล่าว (คาถาที่ ๕๑) ว่า

อิทิสมา อมิตตานัง วิวาโห โหตุ มาตุร
 ยถา ปญจาลราชสส เวเทเหเน ภวิสสตี

แนะเจ้ามาตุระ การที่เหล่าผู้เป็นข้าศึกทำวิวาหมงคลเช่นนี้
 เหมือนนกับการทำพระเจ้าขุณ्डาลราชจกทำวิวาหมงคลพระธิดากับพระเจ้า
 วิเทหราช ขออย่าได้มีเลย ฯ

ครั้นนางนกลาลิกากล่าวคาถานั้นแล้ว สรวลขบขันถามอีกว่า
 เพราะเหตุไรเจ้ากล่าวถ้อยคำเห็นปานดังนี้ จึงกล่าวว่า เจ้าจงฟัง ข้าจะ
 กล่าวโทษในเรื่องนี้แก่เจ้าอีก แล้วกล่าวคาถา (ที่ ๕๒) นี้ว่า

อานยิตฺวาน เวเทหิ

ปณฺจาลานํ รเถสโก

ตโต นํ มาตยิสฺสตี

นาสฺส สจฺจิ ภวิสฺสตี

พระราชานั่งชาวกรุงขุญจาละนำพระเจ้าวิเทหราชมาแล้ว แต่
 นนิกจิกฆ่าพระเจ้าวิเทหราชเสีย เพราะพระเจ้าจูลนไม่ใช่เป็นพระ
 สหายของพระเจ้ากรุงมิถิลา ฯ คือพระเจ้าจูลนล่วงเอาพระเจ้าวิเทห
 ราชกัษมโหสถมาเมืองขุญจาละแล้วฆ่าเสียทั้ง ๒ เพราะมีใ้ทำไป
 โดยมีตรธรรม ฯ นางนกลาลิกาแจ้งความลับทั้งหมดแก่สวขัษ
 ทัวยประการฉะนี้ ฯ

สวขัษทัตไ้พึงประพฤติเหตุนี้จึงกล่าวชมเกวฏูว่า อาจารย์
 เกวฏูเป็นคนฉลาดในอุบาย การฆ่าพระเจ้าวิเทหราชเสียด้วยอุบาย
 อย่างนั้นน่าอัศจรรย์ แล้วกล่าวว่า ต้องการอะไรด้วยอวมงคลเห็นปาน
 ดังนี้แก่เราทั้ง ๒ นี้จึงเสียนอนกันเถิด รู้ความสำเร็จแห่งกิจที่มา แล้ว
 อยู่กับนางนกลาลิกานาน ๑ ราตรี แล้วกล่าวว่า แนะนางผู้เจริญ ข้า
 จักลาไปแคว้นสิ่ว ทูลความที่ข้าไ้กรรยาที่ชอบใจแล้วแต่พระราช
 สิวแลพระเทวี แล้วกล่าว (คาถาที่ ๔๓ กิ่ง) เพื่อให้ นางนกลาลิกา
 อนุญาตให้ตนไปว่า

หนท โข มํ อุนุขานาหิ รตฺติโย สตฺตมตฺติโย

ยวาทํ สีวีราชสฺส อาโรเจมิ มเหสีโน

ลทฺโธ จ เม อวสโถ สาลิกาย อฺปนฺติกํ

เอาเถอะ - เจ้ายอมให้ข้าไปราว ๗ ราตรี เพียงข้าไ้ทูลพระเจ้า

สิวราชกัษพระมเหสีว่า การอยู่ใกล้ นางนกลาลิกา ข้าพระเจ้าไ้แล้ว ฯ

นางนกลาลิกาได้ฟังคำสั่งสวขณทัตไม่ปรารถนาวิโยคจากสวขณ
 ไม่อาจห้ามคำของสวขณ จึงได้กล่าวคาถาเป็นลำดับ (คอที ๔๔ -
 ๔๕) ว่า

หนท โข ตํ อุนขานามิ รตติโย สตตมตติโย

สเจ ตวี สตตตรตเตน นาคจณสี มมนตีกิ

มณเณ โอกกนตสนตํ มํ มตาย อาคมิสสสี

เอาเถอะ ข้าอนุญาตให้เจ้าไปราว ๗ ราตรี ถ้าเจ้าไม่กลับมา
 สำนึกข้าโดย ๗ ราตรี ข้าจะสำคัญตัวข้าว่าหยั่งลงแล้วสงบแล้ว คือ
 ปราศจากชีวิต เจ้าจักมาถึงในเมื่อข้าตายแล้ว ฯ

ฝ่ายสวขณทัตกล่าวด้วยวาจาว่า เจ้าพูดอะไร เมื่อข้าไม่เห็นเจ้า
 ในวันที่ ๘ ข้าจะมีชีวิตอยู่ที่ไหนได้ ทั้งนี้ ก็แต่คิดในใจว่า เป็นหรือ
 ตายจะต้องการอะไรแก่เรา จึงขมขมหน้าจะเพาะสิ่วริ้วไปไต่หน้อย
 หนึ่ง ก็กลับมาสำนึกนางนกลาลิกากล่าวว่า ข้าไม่เห็นรูปสรีระของ
 เจ้าไม่อาจจะทงเจ้า เพราะฉะนั้นข้าจึงกลับมาหาเจ้าอีก กล่าวดังนี้
 แล้วบินเล่นไปสู่มิถิลานครอีก ลงจับที่จะงอยป่าแห่งมโหสถ อัน
 มโหสถให้ขึ้นไปบนปราสาทด้วยความสำคัญนั้นแล้วไต่ถาม จึงแจ้ง
 ประพฤติเหตุนี้ทั้งหมดแก่มโหสถ ฯ ฝ่ายมโหสถได้ให้สิ่งตอบ
 ความชอบแก่สวไปตกนั้นตุนยหนหลัง ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห สมนเค็จพระศาสดา

เมื่อจะประกาศข้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๔๖) ว่า

ตโต จ โข โส คนุตวาน มาตุโร สุวปณฺฑีโต

มโหสธสส อกฺขาสี สาลิกาย วจัน อิทิ

ก็แต่กาลนั้นนกกสวับถึงที่ตนั้นขึ้นไปแล้ว ไทแจ่งกิจทั้งยวงแถม
 มโหสถโดยพิสดารว่า คำกล่าวนี้เป็นคำกล่าวของนางนกลาลิกา
 พระมหาสวโตฟังค่านกสวไปตกจึงดำริว่า เมื่อเราไม่ยอม
 ให้เสด็จ พระราชาจักเสด็จ และก็ครั้นเสด็จไปแล้วจักถึงความพินาศ
 ใหญ่ ที่นั้นเมื่อพระราชาประทับเห็นปานตนั้นแก่เรา ๆ จักถือตาม
 พระราชดำรัสไว้ ในใจแล้วไม่สนองพระคุณของพระองค์ ความครหาก
 จักมีแก่เรา เพราะฉะนั้นเราจักล่วงหน้าไปก่อนพระองค์ แล้วเฝ้าพระ
 เจ้าจลน สร้างนครเป็นที่ประทับอยู่แห่งพระเจ้าวิเทหราช ทำให้เป็น
 นครที่จำแนกดีแล้ว ให้ทำอุมงค์เป็นทางเดินยาวราว ๑ คาวต อุมงค์
 ใหญ่ราวกิ่งโยชน์ แล้วอภิเษกพระนางขัญจาลจันทราชิตาพระเจ้า
 พรหมทัตต์ให้เป็นบาทบริจาริกาแห่งพระราชชาของเรา ในเมื่อพระ
 ราชาร้อยเอ็ดพร้อมด้วยพลนิกาย ๑๘ อักโขหิณีแวกล้อมตั้งอยู่ จัก
 ปลดเปลื้องพระราชชาของเราให้พ้นไป ดุจเปลื้องดวงจันทร์จากปาก
 อสุรินทรราหูฉะนั้น แล้วพาเสด็จสู่พระนครมถิลา ชื่อว่าราชกรณียกิจ
 ที่จะมาของพระราชชาต้องเป็นภาระธรรแห่งเรา ๆ เมื่อมโหสถดำริ
 อย่างนั้นก็เกิดขบขันในสรีระ ๆ ด้วยกำลังแห่งความขบขัน มโหสถเมื่อจะ
 เปล่งอุทาน จึงภาษิตกังกาธา (รวมเป็นที่ ๔๖ กิ่ง) ว่า

ยสฺเสว มเร ภูณฺเชยฺย โภคํ

ตสฺเสว อตถํ ปุริโส จเรยฺย

บุคคลพึงบริโภคโภคสมบัติของท่านผู้ใดในเคหสถาน ควร
 ประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้นั้น แม้ท่านจะค้าตักพ้อตหรือ
 ไล่คอกไปก็ทำเนา ก็หาควรถือไม่ ๆ

พระเจ้ากรุงมิถิลาได้ทรงฟังคำมโหสถ ก็ทรงทราบว่าเรื่องทรง
 โสมนัสด้วยเข้าพระหฤทัยว่า มโหสถไม่ละทิ้งเรา จึงดำรัสว่า แน่พ่อ
 เมื่อพ่อไปก่อน ควรพ่อจะไต่อะไรบ้าง ฯ ครั้นมโหสถกราบทูลตอบว่า
 ควรได้พลแลพาหนะไป จึงดำรัสว่า พ่อปรารถนาสิ่งใดจงเอาสิ่งนั้นไป ฯ
 มโหสถจึงกราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดให้เช็ดเรือนจำ ๔ เรือน ให้
 ถอดเครื่องจำคือ ไซ้ตรวนแห่ง โจรทั้งหลายส่งไปก็ด้วยเข้าพระบาท ฯ
 ครั้นพระราชทานพระราชานุญาตให้ทำตามชอบใจ จึงให้เช็ดเรือนจำ
 ให้พวก โจรที่กล้าเป็นทหารใหญ่ผู้สามารถยังกิจการในที่ ๆ ไปแล้วไป
 แล้วให้เสร็จ แล้วกล่าวว่า เจ้าทั้งหลายจงบำรุงเรา แล้วให้สิ่งของ
 แก่ชนเหล่านั้น แล้วพาเสนา๑๘เหล่า ผู้ฉลาดในศิลปต่าง ๆ มิช่างไม่
 ช่างเหล็กช่างหนังช่างศิลาช่างเขียนช่างอักษรมีอาทิไป ให้เอาเครื่อง
 อุปกรณ์เป็นอันมากมิมคชวานจอบเสียมเป็นอาทิไปด้วย เป็นผู้
 กองพลห้อมล้อมเป็นบริวารออกจากพระนครไป ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาท เมื่อสมเด็จพะโลก-
 นาถเจ้าจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภายิต (คาถาที่ ๕๘ กิ่ง) ว่า

ตโต จ ปายาสี ปุเร มโหสถโธ

ปญจาลราชสส ปุริ สุมมัม

นิเวสนานิ มาเปตตี เวเทหสส ยสสสิโน

ก็แต่กาลนั้นมโหสถไปสู่อุตรปัญจาลนครอันเป็นต้นารัณรมย์
 เพื่อสร้างราชนิเวศน์แห่งพระเจ้าวเทหราชผู้มีพระเกียรติยศ ฯ

ฝ่ายมโหสถเมื่อไปในที่ทั้งหลายนั้น ก็ให้สร้างบ้านหนึ่ง ๆ ในววง
 โยชน์หนึ่ง ๆ แล้วกล่าวกระอมมาตย์คนหนึ่ง ๆ ว่า ท่านทั้งหลายจงเตรียม
 ฆิตข้างมาแลรอไว้ ในกาลเมื่อพระเจ้าวเทหราชรับพระนางปัญจาลจันทิ
 กลับไป แล้วพาพระราชเสด็จไป ห้ามเหล่าข้าจามิตรอย่าให้ประ
 ทุษร้ายได้ ให้เสด็จถึงมถิลานครโดยเร็ว สัจฉนแล้ววางอมมาตย์
 คนหนึ่ง ๆ ไว้ ๆ ก็ครั้นมโหสถไปถึงผงคองคางจึงเรียกอมมาตย์ขอ
 อานันทกุมารมาสั่งสั่งไปว่า ตกก่อนอานันท ท่านจงพาช่างไม้ ๓๐๐ คน
 ไปเห็นอองคภา ให้ถือเอาไม้แก่นสร้างเรือราว ๓๐๐ ลำ แล้วถากไม้
 ในทนนันนทะเลแล้วบันทุกไม้เข้า ๆ ในเรือเอามาโดยพลัน เพื่อต้องการ
 สร้างเมือง ๆ ส่วนมโหสถเองชนเรือข้ามฟากไปผงโนน นัยทางควย
 หมายเท่าก้าวไปจำเดิมแต่สถานทชนจากเรือ ก็กำหนดว่า ทนกิ่งโยชน์
 อมงคใหญ่จักมีในทนน นครที่ตั้งพระราชนิเวศน์แห่งพระเจ้าวเทหราช
 จักมีในทนน จำเดิมแต่ราชนิเวศน์น อมงคเป็นทางเดินจักมีในทราว
 ๑ คาวทจนถึงราชคฤหาคัน กำหนดฉฉนแล้วเข้าไปสู่กรุงอตรขัญ
 จาลละ พระเจ้าจุลนัราชาทรงสดับว่า มโหสถมาถึง ก็ทรงโลมณัสยงว่า
 ขต้นความปรารถนาของเราจักเต็ม เราจักเห็นหลังแห่งเหล่าข้าจามิตร
 เมื่อมโหสถมา พระราชาวเทหะจักมาไม่ช้า ทนนเราจักฆ่าข้าศึก
 ทง ๒ เสียเสวยรัชชสมบัติในสมพทวปทงสน ๆ พระนครอตรขัญจาลละ
 ทงสนเอิกเกริกโกลาหลว่า ไต่ยินว่า ผู้ชอมโหสถขัณทิต ไต่ยินว่า
 พระราชาร้อยเอ็ดอันมโหสถนให้หนีไป ราวกระบทุกคไล่กาให้หนีไป
 ด้วยกันคน ๆ พระมหาสัตว์ไปสู่พระทวารในขณะทชาวเมืองคชมรูป

สมบัติแห่งตนอยู่ ให้กราบทูลพระเจ้าจตุลนให้ทรงทราบ ครั้นได้รับ
 พระราชานุญาตให้เขาเฝ้าจึงเข้าไปถวายบังคมพระราชายืนอยู่ณที่ควร
 ส่วนหนึ่ง ๆ ลำคืบนั้นพระราชาทรงทำปฏิสันถารตรัสถามมโหสถว่า
 พระราชาของเจ้าจักเสด็จมาเมื่อไร ๆ มโหสถทูลว่า จักเสด็จมาใน
 กาลเมื่อเช้าพระเจ้าส่งข่าวไปทูล ๆ พระราชาตรัสถามว่า ก็ตัวเจ้ามา
 เพื่อประโยชน์อะไร ๆ มโหสถทูลว่า มาเพื่อสร้างราชนิเวศน์แห่งพระ
 ราชาของข้าพระเจ้า ๆ พระราชาตรัสว่า ก็แล้ว แต่นั่นก็โปรดให้
 พระราชทานสะเบียงแก่เสนาของมโหสถ แลพระราชทานสิ่งของเป็น
 อันมากแลเรือนที่อยู่แก่มโหสถแล้วตรัสว่า แน่ะพ่อ เจ้าอย่าเคียดครอน
 จงทำราชการที่ควรทำอยู่กับข้าจนพระราชของเจ้าจะเสด็จมา ๆ ก็ได้
 ยินว่ามโหสถขึ้นไปสู่พระราชนิเวศน์นั้นอยู่แต่ยั้งยืนใดได้กำหนดว่า
 ประตุอมงค์อันเป็นทางเดินจากมโหสถในคืน ๆ ความปริวิตกจึงเกิดขึ้นแก่ม
 โหสถว่า พระเจ้าจตุลนตรัสว่า เจ้าจงทำกิจที่ควรเจ้าพึงทำแก่ข้า
 ตั้งน ในเมื่อขุดอมงค์ ก็ควรจะให้ทำอย่างที่ยืนใดนั้นจะไม่ชุกตลง ๆ
 ลำคืบนั้นมโหสถจึงกราบทูลพระเจ้าจตุลนอย่างนั้นว่า ข้าแต่เทพเจ้า ข้า
 พระเจ้าเมื่อเข้ามาเฝ้ายืนอยู่ที่ยั้งยืนใดตรวจนวงกรรมในคืนเห็นโทษที่
 ยั้งยืนใดใหญ่ ถ้าว่าขอความที่กราบทูลนั้นชอกด้วยพระราชดำริ ข้า
 พระบาทจะเอาไม้ทั้งหลายมาปลงตกลงให้เป็นที่พอใจ ๆ พระราชาทรง
 อนุญาต ๆ มโหสถกำหนดคแล้วว่า ช่องประตุอมงค์จากมโหสถในคืน จึง
 ให้นำยั้งยืนใดออกเสีย ให้ปลุกคนเฝ้ากระดานเพื่อตองถวามีให้มีคนใน
 ที่ที่จะเป็นประตุอมงค์ แล้วพาตยั้งยืนใดไว้ตามเดิมมิให้หวั่นไหวมิให้

ชุติลงใต้ ฯ เมื่อพระราชานำไม่ทรงทราบโทษจะพึงมี ก็เข้าพระหฤทัยว่า
 มโหสถทำด้วยความภักดีในเรา ฯ มโหสถให้ท่านวกรรมสุนันนิน้อย่าง
 นั้นแล้ว รุ่งขึ้นจึงกราบทูลพระเจ้าจลนินว่า ข้าแต่เทพเจ้า ถ้าข้าพระเจ้า
 พึงเลือกหาสถานที่ประทับแห่งพระราชานองข้าพระเจ้า ฯ พึงปฏิบัติทำ
 ให้ชอຍใจ ฯ พระเจ้าจลนินตรัสว่า คละยณทัต ยกเสียบแต่พระราช
 นีเวศน์ของข้า นอกนั้นในกรุงทั้งหมดเจ้าปรารถนาที่ใดเป็นราชนีเวศน์
 ของพระเจ้าวเทหราช เจ้าจงเอาที่นั้น ฯ มโหสถกราบทูลว่า ข้าแต่
 มหาราช พวกข้าพระเจ้าเป็นแขกมา ประชาชนคนของพระองค์
 เป็นคนสนิทมีมาก คนเหล่านั้นครั้นเมื่อข้าพระเจ้าเอาเรือนของเจ้า
 ก็จักเกิดทะเลาะกัຍพวกข้าพระเจ้า เพราะเหตุนี้ข้าพระเจ้าจักทำอะไรร
 กัຍพวกเหล่านั้นใต้ ฯ พระเจ้าจลนินตรัสว่า ดูก่อนยณทัต เจ้าอย่าถือ
 เอาคำของพวกนั้น สถานที่ใดเจ้าชอຍใจ เจ้าจงถือเอาสถานนั้น
 ที่เดียว ฯ มโหสถจึงกราบทูลต่อไปว่า ข้าแต่เทพเจ้าพวกนั้นจักมา
 กราบทูลพระองค์บ่อย ๆ ความสำราญแห่งพระหฤทัยของพระองค์
 แลแห่งใจของข้าพระเจ้าจักไม่มี ก็ถ้าว่า พระองค์ทรงปรารถนา คน
 รักษาประตูควรเป็นคนของข้าพระเจ้า จงกว่าข้าพระเจ้าจักหาสถานที่
 เป็นราชนีเวศน์ของพระราชานองข้าพระเจ้าใด แต่นั้นพวกนั้นเข้าประตู
 ไม่ได้ก็จักไม่มา เมื่อเป็นเช่นนั้นพระองค์จักทรงพระสำราญแลข้า
 พระเจ้าจักเป็นผาสก ฯ พระราชานองอนุญาต ฯ พิระมมหาสทวตัง
 พวกของตนไว้ในที่ทั้งปวง คือที่เชิงบันได ห้วยบันได แลประตูใหญ่
 สั่งว่า พวกเจ้าอย่าให้ใคร ๆ เข้าไป ฯ ลำคัຍนั้นพระมหาสทวไป

ผู้ทำหน้าที่พระราชมารดาของพระเจ้าจตุรนต์มโหฬารนามว่าสลากเทวก่อน
 แล้วส่งชนทั้งหลายว่า เจ้าทั้งหลายจงจัดการรอดำหนัก ๆ คนใช้
 เหล่านี้ปรารถนาเพื่อจะรอดชีวิตและขตกินตั้งแต่ชั้นประทู ๆ พระราช
 ชนนของพระเจ้าจตุรนต์มโหฬารจึงเสด็จมารบสั่งว่า พวกเจ้าจะ
 ให้รอดำหนักของข้าเพื่ออะไร ๆ ชนเหล่านั้นจึงทูลตอบว่า มโหฬาร
 ให้หรือใครเพื่อให้สร้างราชธานีแคว้นแห่งพระราชธาของตน ๆ พระราช
 ชนนจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นอยู่ด้วยกันในตำหนักกันแล้วกัน ๆ ชน
 เหล่านี้ทูลตอบว่า พลพาหนะของพระราชธาแห่งพวกข้าพระเจ้านั้นมาก
 ตำหนักน้อยไม่พอกันอยู่ ข้าพระเจ้าจึงให้สร้างที่ประทับใหม่ให้ใหญ่
 พระราชชนนจึงรบสั่งว่า พวกเจ้าไม่รู้จักข้า ๆ เป็นพระราชมารดาของ
 พระเจ้าจตุรนต์มโหฬาร ข้าจึงไปหาลูกข้าจกรุกกันเคยวัน ๆ ชนเหล่านั้นจึงทูลว่า
 ข้าพระเจ้าจกรอกตามพระราชดำรัส ถ้าพระองค์อาจสั่งห้าม ๆ พระนาง
 สลากเทวกรรบสั่งว่า ข้าจกรุกก็ทูลว่าพวกข้าเคยวัน ตรัส
 แล้วเสด็จไปสู่ประตูราชธานีแคว้น ๆ ลำคยนั้นคนเฝ้าประตูก็ห้ามพระราช
 มารดาว่า แถอย่าเข้าไป พระราชมารดาตรัสว่า ข้าเป็นพระราช
 ชนน ๆ ชนเหล่านั้นก็ทูลว่า พวกข้าพระเจ้าไม่ทราบ พระเจ้าจตุรนต์มโหฬาร
 สั่งไว้ว่า อย่าให้ใคร ๆ เข้าไป เพราะฉะนั้นพระองค์จึงเสด็จกลับ
 ไปเสีย ๆ พระนางสลากเทวกเมื่อไม่ทอศพระเนตรเห็นทพองนพยคถอ
 ก็เสด็จกลับมาทอศพระเนตรตำหนักของพระองค์ประทับยืนอยู่ ๆ ลำคย
 นั้นชนนผู้หนึ่งจึงทูลพระนางนั้นว่า แถทำอะไรทน จึงไป ๆ ว่าแล้วลก
 ชนใส่พระศอให้ลมลยขงภูมิภาค ๆ พระนางเจ้าทรงดำริว่า พวกน

พระราชาลูกเราสั่งแน่แล้ว ใครไม่สามารรถจะทำอย่างนี้ด้วยประการอื่น
 เราจักไปห้ามโทษ จึงเสด็จไปห้ามโทษตรัสว่า แน่พ้อมโทษ
 ท่านให้ รือตำหนักข้าเจ้าเพราะอะไร มโทษไม่พุดกับด้วยพระนาง
 เจ้า ก็แต่ขรรษผู้ ยืนอยู่ในที่ไกล จึงทูลว่า พระนางจะตรัสอะไรกะ
 มโทษ พระนางเจ้าจึงรับสั่งว่า มโทษให้ รือตำหนักข้าเจ้าเพื่อ
 อะไร ขรรษนนั้นจึงทูลว่า เพื่อทำที่ประทับแห่งพระเจ้าวิเทหราช
 พระราชมารดาจึงรับสั่งว่า เมืองใหญ่ถึงเพียงนี้ ทำไมจะหา
 ที่ทำราชนิเวศน์ในที่อื่นไม่ได้ เจ้าจึงรับสิ้นบนแสนกหาปณะแล้วให้
 ทำราชนิเวศน์ในสถานทองนิกะ ขรรษนนั้นทูลตอบว่า ก็แล้วพระ
 แม่เจ้า ข้าพระเจ้าจักให้ละตำหนักของพระนาง ก็แต่พระนางอย่ารับสั่ง
 การที่ข้าพระเจ้ารับสิ้นบนแก่ใคร เพราะว่าชนเหล่าอื่นจะพากันให้ สิ้นบน
 แก่ข้าพระเจ้าแล้วไม่อยากละเรือนของตน พระนางสลากเทวรับสั่ง
 ตอบว่า การที่ข้าพเจ้าให้ ใครรับสิ้นบนเป็นทีน่าอายแก่ข้าว่า พระราชมารดา
 ได้ ให้ สิ้นบน ดังนี้ เพราะฉะนั้นข้าเจ้าก็ไม่บอกแก่ใคร ขรรษนนั้นทูลว่า
 ก็แล้ว แล้วรับเอากหาปณะ ๑ แสนจากพระนาง ก็ละตำหนักนั้น
 ไปเรือนแก้วให้ ทำเหมือนกันทำแก่ตำหนักพระนาง สลากเทวนั้น
 แก้วโกธรไปสู่ราชทวาร เหล่าคนรักษาประตูก็ประหารที่หลังแก้ว
 ด้วยชกไม้ ไม้ หนึ่งหลังแก้วก็เป็นแนวชน แก้วไม่เห็นจะฟัง
 อะไรก็กลับบ้านให้กหาปณะ ๑ แสนแก่ขรรษนนั้น มโทษถือเอา
 สถานทองเรือนในนครทองสนทวยอธิบายน รับสิ้นบนได้กหาปณะใน
 นั้น ๑ ราม ๘ โกฎิ พระบรมโพธิสัตว์พิจารณาในนครทองสนแล้ว

พวกเจ้า ๆ จึงปล่อยให้เล่นเด็ก ครั้นนั้นแล้วให้ข้าพระองค์ว่า ผู้ใดออก
 จากที่นี้ผู้ที่สร้างพระนครของมโหสถ จะปรับโทษผู้นั้นพันกหาปณะ ๆ
 มโหสถถวายบังคมลาพระราชาพาพวกของตนออกจากพระนคร
 ปรารถนาเพื่อสร้างพระนครในสถานที่กำหนดไว้ ๆ ให้สร้างบ้านช่อคค
 คลิริมฝั่งคองคาฟากโน้น ให้ช่างมารดาพาหนะโคมิกำลังอยู่ในบ้านนั้น
 พิจารณาการสร้างพระนคร แบ่งการงานทั้งปวงว่า ชนเท่านั้นทำกิจ
 ก่อนเป็นอาทิ และโคเริ่มการงานในอุโมงค์ ๆ ประตูอุโมงค์ใหญ่อยู่ริม
 ฝั่งคองคา ๆ ชนทั้งหลายราว ๖๐๐๐ คนขุดอุโมงค์ใหญ่ ๆ นำกรวด
 ทราวยไปด้วยถูงหนึ่งทงในคองคา ๆ ช่างทั้งหลายยำเหยียบกรวดทราวย
 ที่เทลง ๆ นั้น ๆ คองคาก็ขุ่นมัวไหลไป ๆ ชาวเมืองก็พากันกล่าวว่า
 ตั้งแต่มีมโหสถมา พวกเราไม่ได้ค้ำน้ำใส คองคาขุ่นมัวไหลไป เหตุ
 เป็นอย่างไรหนอ ๆ ลำคายนั้นบรุษที่มโหสถวางไว้ก็แจ้งแก่ชาวเมือง
 ว่า ได้ยินว่า หมู่ช่างของมโหสถเล่นน้ำ ทำให้น้ำในคองคาขุ่นเป็นนม
 เพราะเหตุนี้คองคาก็ขุ่นมัวไหลไป ๆ ธรรมดาว่าความประสงค์ของ
 พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จ ๆ เพราะเหตุนี้รากไม้ คีลา กรวด
 ทั้งปวงในอุโมงค์ย่อมจมหายไปในพื้นที่นั้น ๆ ประตูแห่งอุโมงค์ซึ่งเป็น
 ทางเดิน อยู่ในเมืองนั้น ๆ ชนทั้งหลายราว ๓๐๐๐ คนขุดอุโมงค์ซึ่ง
 เป็นทางเดิน ๆ ให้บรรจกรวดทราวยด้วยถูงหนึ่งไปถมในนครนั้น ๆ
 ให้คลุกเคล้าดินและทราวยที่เทไว้ ๆ ก็ขุดน้ำก่อกำแพง และทำกิจอื่น ๆ
 ด้วย ๆ ประตูทางเข้ามหาอุโมงค์มีทางในเมือง ประกอบด้วยประตู
 เป็นคูมีบันตรสูง ๑๘ ศอก ๆ ก็ในเมืองเหยียบยกคเคืองสลักห้าม

ออกประทมนให้ห้อยตามช่องเขืองบน ๆ และแล้งร้านตลาดขายของ
 มีประการต่าง ๆ ทั้ง ๒ ข้าง ๆ ห้อยพวงของหอมพวงขยยชาติเป็น
 อาติประทมนอุมงค์ในสถานนั้น ๆ ให้อุมงค์นั้นเป็นราวกะเทพสภานัน
 มินามว่าสุธรรมมา ๆ ฝ่ายข้าง ๓๐๐ นายที่มโหสถให้ไปทำทัพพสัม
 ภาระแห่งพระราชนิเวศน์เป็นอาติ และให้ต่อเรือขันทุกมานั้น ก็ได้ต่อ
 เรือได้ ๓๐๐ ลำ ขันทุกทัพพสัมภาระที่แต่งเสร็จแล้วมาทางคงคา
 แจ่งแกมโหสถ ๆ มโหสถนำทัพพสัมภาระเหล่านั้นไปเป็นเครื่อง
 ประกอบใช้การในพระนคร แล้วให้นำเรือทั้งหลายไปรักษาไว้ ในที่
 ปักขัต สั่งว่า เหล่าเจ้าจงนำมาในวันที่เราสั่ง ๆ การก่อสร้างทงปวง
 ในเมืองที่แล้วเสร็จคือ คุณา คุณเขอกตม คุณแห่ง กำแพงสูง ๑๘ คอก
 ข้อม ประตูเมือง ชุมประตูเมือง พระราชนิเวศน์เป็นอาติ โรงช้าง
 เป็นอาติ และสระโบกขรณี่ ๆ มหาอุมงค์ ชงอุมงค์ พระนคร
 นทั้งหมคแล้วเสร็จ ๕ เดือน ด้วยประการฉะนี้ ๆ

ต่อแต่นั้นล่วงมาได้ ๕ เดือน มโหสถส่งทูตไปเพื่อเชิญเสด็จ
 พระเจ้าวเทหราชเสด็จมา ๆ

ตมตฤ์ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระเจ้าสตา
 จุทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภายิต (คาถาที่ ๕๐ กัษิตขาท) ว่า
 นิเวสนานิ มาเปตวา เวเทหสส ยสสสินโน
 อถสส ปหิณี ทุตติ
 (เอहितานี มหาราช) มาปีตึ เต นิเวสนัน

มโหสถบรมโพธิสัตว์สร้างราชนิเวศน์เพื่อพระเจ้าวิเทหราชผู้มี
พระเกียรติยศเสด็จ ภายหลังจึงส่งทูตทูลพระเจ้าวิเทหราชว่า (ข้าแต่
มหาราชาเจ้า ขอพระองค์เสด็จมาขณ) ราชนิเวศน์ที่สร้างเพื่อ
พระองค์เสด็จแล้ว ฯ

พระเจ้ากรุงมิถิลาได้ทรงฟังทูตก็ทรงโสมมัส เสด็จไปด้วยราช
บริพารเป็นอันมาก ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระคาสตา
จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๕๑ กย ๓
บาท) ว่า

ตโต จ ราชา ปายาสี เสนาย จตฺรงฺคิยา

อนนตพาหนิ ทฏฺฐิ ผิตฺติ กปฺปิลิยิ ปุริ

แต่นั้นพระราชเจ้าวิเทหะพร้อมด้วยจตฺรงฺคินิเสนาเสด็จไปสู่นครที่
มโหสถสร้างไว้มีในแคว้นกยปยละอินมิงคัง เพื่อทอดพระเนตรพาหนะ
มีช้างม้าเป็นอาทิอันหาที่สุมได้ ฯ

พระราชเจ้าวิเทหะเสด็จไปโดยลำดับถึงผิงคังกา ฯ ลำดับนั้นพระ
มหาสัตว์ก็ไปรับเสด็จให้เขาสู่นครที่ตนสร้าง ฯ พระราชาเสด็จไปสู่
ปราสาทอันประเสริฐในนครนั้น สนานพระกายทรงแต่งพระองค์แล้ว
เสวยโภชนาหารมีรสเลิศ ทรงรงขยับหน้อยหนึ่งแล้ว เวลาเย็นส่ง
ราชทูตไปยังสำนักพระเจ้าตน เพื่อให้ทรงทราบความที่พระองค์เสด็จ
มาถึงแล้ว ฯ

สวาคตนเตปี เวเทห	อโถ เต อตุราคคั
นกุขตตณเณว ปรีปุจณ	อหิ กณณิ ททามิ เต
สวณเณน ปฎิจจันนั	ทาสีคณปุรกุขิตั

แนววิเทหราช ท่านเสด็จมาแล้ว เสด็จมาแต่ไกลก็เหมือนใกล้
ท่านจงหาฤกษ์อาวาหมังคล ข้าพเจ้าจะถวายนางราชธิดาอันประดัย
ล้วนแล้วด้วยทองคำ อันบริวารกานารหรือมัลลอมแก่ท่าน ฯ (อ. พระเจ้า
พรหมทัตตตรัสว่า เวเทห เป็นอาลปนคัพท เรียกพระเจ้าวิเทหะ
จงเสด็จอยู่ณะเพราะพระพักตร หรือนัยหนึ่งตรัสสั่งให้ราชทูตไปทูล
พระเจ้าวิเทหะดังนี้)

ราชทูตได้ฟังพระเจ้าจุลนพรหมทัตตตรัสดังนั้น จึงถวายยังคม
ลาไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราชกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์
ทรงหาฤกษ์ที่สมควรแก่การพระราชพิธีอาวาหมังคล พระเจ้าจุลน
จะถวายพระธิดาแก่พระองค์ ฯ พระเจ้ากรุงมิถิลาจึงส่งราชทูตไปทูล
พระเจ้าจุลนอีกว่า วนนและฤกษ์ก็ ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาน เมอสมเตจพระชนสัท
ระทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๕๖-๕๗ กัษิ ๑ ขาท) ว่า

ตโต จ ราชา เวเทโห	นกุขตติ ปรีปุจณ
นกุขตติ ปรีปุจณิตวา	พรหมทัตตสส ปาหิณิ
ททาหิทานิ เม ภริยั	นาริ สพพงคโสภินิ
สวณเณน ปฎิจจันนั	ทาสีคณปุรกุขิตั

แต่นั้นพระเจ้าวิเทหราชก็ได้ทรงหาพระฤกษ์ ครั้นหาพระฤกษ์
ได้แล้วจึงทรงส่งราชศาสน์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า ขอพระองค์
ประทานนาราชธิดาทั้งพระสรีระประดับด้วยเครื่องประดับล้วนแต่
ทองคำ อันหมู่บริวารกานาริแวกตลอดมาให้เป็นมเหสีแก่ข้าพระบาท
ณบัดนี้ ๑

พระเจ้าจุลนัตริศตอบ (ด้วยคาถาที่ ๕๘ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า
ททามิทานิ เต ภริยํ นาริ สพพงคโสภินี
สุวณฺเณน ปฏิจฺจนนํ ทาสีคณปรุกจิตํ

ข้าพเจ้าถวายนางผู้ธิดาของข้าพเจ้าผู้งามทั่วองค์ประดับด้วย
อสังการล้วนแต่ทองคำ อันบริวารกานาริแวกตลอดเป็นบริวารให้เป็น
มเหสีแก่ท่านณบัดนี้ ๑

อิมิ คาลํ วตวา ครั้นพระเจ้าจุลนัตริศคาถานแล้ว ตรัสลวงว่า
ข้าพเจ้าจักส่งไปเคียววัน ๆ ดังนี้ ประทานสัญญาแก่พระราชารอยเอ็ด
ว่า ท่านทั้งปวงก็ยเสนา ๑๘ อักโขหิณฺจิงเตรียมออกกรบ วันนั้น
พวกเราก็ตกศิระชะศักดิ์กทั้ง ๒ (คือเจ้ากรุงมิลิลาภิยมโหสถ) พรั่ง
งักได้ คิมชยขาน ๑ พระราชารอยเอ็ดเป็นอาทิกออกขณะนั้นตาม
รับสั่ง ๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงขญจาละเมอจะเสด็จออกทำยุทธ ก็ยง
พระนางสลากเทวี ผู้พระราชมารดา พระนางนนทาเทวี ผู้พระมเหสี
พระขญจาลจันทะ ผู้พระราชโอรส พระขญจาลจันที ผู้พระราชธิดา
รวม ๕ องค์ ให้อยู่ในตำหนักเดียวกันกับนางสนมทั้งหลาย จึงเสด็จ
ออกสงคราม ๑ ฝ่ายมโหสถบรมโพธิสัตว์ทำราชสักการเป็นนักรหา

แต่พระเจ้าวเททราชพร้อมพวกเสนาที่โดยเสด็จ ๆ ชนบางพวกคิมสร
 บางพวกเคียวกันมัจฉมังสาหาร บางพวกเห็นคเห็นเยกกันอน เพราะ
 มาแต่ทางไกล ๆ ฝ่ายบรมกษัตริย์วเททราชทรงพาอาจารย์ทั้ง ๕ มี
 เส่นกเป็นต้น ประทับนั่งณพนราชมนเทียรที่ตกแต่งแล้ว ท่ามกลาง
 ราชบริพาร ๆ ฝ่ายพระเจ้าจลนลอมนครที่พระเจ้าวเททราชประทับ
 ให้ติดต่อกัน ๓ วัน ย่นเข้าเป็น ๔ ทวยกองทัพ ๑๘ อักโขหิณ มี
 คนจกคยเพลิงนบทวยแสน ๆ ครันอรุณชนกเตรียมยกเมืองตั้งอยู่ ๆ
 มโหสถรู้ความก็ส่งโยธา ๓๐๐ คนของตนไปสั่งว่า เจ้าทั้งหลาย
 จงไปตามทางอุมงค จัษราชมารคามเหษและราชบุตรบุตรของพระเจ้า
 จลนมาทางอุมงค อย่าให้อยู่นอกประตูมหาอุมงค ให้อยู่ภายในอุมงค
 ตั้งรักษาอยู่จนกว่าข้าจะมา จึงนำออกมาจากอุมงคให้อยู่ในโรง
 กว้างใหญ่ที่ประตูอุมงคในกาลเมื่อเข้าไป ๆ ชนเหล่านั้นรับคำสั่ง
 มโหสถก็ไปทางอุมงค เข้คไม้ลาดไว้ที่เชิงบันได แล้วมคมือและทำ
 คนรักษาในที่เชิงบันไดห้วยบันไดและพันตำหนักและนางบำเรอ มีนาง
 ค่อมแคะเป็นอาทิ แล้วขคปากชนเหล่านั้นให้อยู่ในทกำขงนั้น ๆ
 แล้วเคียวกันครองเสวยทจคไวถวายพระเจ้าจลน ทั้งของอะไร ๆ เสีย
 ทำลายภาชนะทำให้ยับยเสีย แล้วชนสขของบนปราสาท ๆ กาลนั้น
 พระนางสลากเทวีทรงสำคัญว่า ที่ไหนจะมีใครรู้จักพระนันทาเทวี ราช
 บุตรบุตร เหตุอะไรจกเกิดมี จึงให้บัณฑิตมอยู่ณพระยภคเคียวกันกับ
 พระองค์ ๆ โยธาเหล่านั้นนรืองเรียกที่ประตูห้อง ๆ พระนางจึงออกมา
 ตรัสถามว่า ทำไม พ่อ ๆ โยธาเหล่านั้นจึงแจ้งแจ้งทูลว่า ข้าแต่พระเทวี

พระราชาของเราทั้งหลายยังพระเจ้ากรุงมิถิลาภิรมโหสถให้ถึงความ
 สิ้นชีวิตแล้ว แวคล้อมด้วยพระราชารอยเอ็ดเป็นเอกราชในสกลชมพู
 ทวีป คิมชัยยานใหญ่ด้วยพระเกียรติใหญ่ ส่งข้าพระเจ้าทั้งหลายมา
 เพื่อพาเสด็จไปทั้ง ๕ องค์ ๆ พระราชมารดาเป็นต้นทรงเชื่อ จึงเสด็จ
 ลงจากปราสาทถึงเชิงบันได ๆ โยธาท่านนั้นก็พาเสด็จไปเข้าทาง
 อมงค์ ๆ พระราชมารดาเป็นต้นตรัสว่า ข้าอยู่ในทณสนกาลเท่านั้น
 ยังไม่เคยลงสู่ทางนี้ ๆ โยธาท่านนั้นทูลว่า ข้าแต่พระเทวเจ้า ชน
 ทั้งปวงหาได้ลงสู่ทางนี้ไม่ เพราะทางนี้เป็นทางมงคล วันนพระราชา
 ตรัสสั่งให้นำเสด็จโดยทางนี้ เพราะเป็นวันมงคล ๆ พระราช
 มารดาเป็นต้นต่างทรงเชื่อ ๆ ลำคายนันโยธาท่านพาพระราช
 มารดาเป็นต้นมาข้าง ข้างพวกกลับไปเขตกคังรัตนะในราชนิเวศน์
 ถอเอาทรัพย์ตามปรารถนามาข้าง ๆ ฝ่ายพระราชมารดาเป็นต้น
 เบื้องหน้าแต่จะถึงมหาอมงค์ เห็นอมงค์ราวกะเทพสถานันประดัยแล้ว
 ก็ทรงสำคัญว่า จิตไว้เพื่อประโยชน์แก่พระราชา ๆ ลำคายนันโยธา
 เหล่านั้นพาพระราชมารดาเป็นต้นไปสู่สถานทีใกล้มหาคังคา ให้ประทับ
 ในห้องอันตกแต่งแล้วภายในอมงค์ พวกหนึ่งอยู่รักษา พวกหนึ่ง
 ไปแจ้งการที่ได้นำพระราชมารดามาแล้วแก่มโหสถ ๆ มโหสถได้ฟัง
 คำของโยธาท่านนั้นก็มีความโลมณัสว่า ยัตนความปรารถนาของเรา
 จักถึงที่สุด จึงไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราชยืนอยู่ณที่ควร ๆ ฝ่ายพระเจ้า
 วิเทหราชทรงดำริว่า พระเจ้าจุลนจกนาพระธิดามาให้เราบคน ก็
 เสด็จลุกจากราชบัลลังก์ทอดพระเนตรทางช่องพระแกล เห็นพระนคร

มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกันด้วยคยเพลิงนัยด้วยแสนดวงมิใช่แสนเคียร
อันกองทัพใหญ่ล้อมรอบแล้ว ก็ทรงฉงนสนเท่ห์รำพึงว่า อะไกรกัน
นั้นหนอ เมื่อจะทรงหารออาจารย์ผู้บิณฑิตทั้งหลาย จึงตรัสคาถา
(ที่ ๕๙ กัย ๑ ขาท) ันว่า

หตถิ อสสา รธา ปตติ เสนา ตัญจนติ วมมิกา

อุกกา ปทิตตา ฉายนติ กิณนุ มลณนติ ปณทิตา

กองช้าง กองม้า กองรถ กองรบ อันเป็นกองทัพห่มเกราะ

ตั้งอยู่ คยเพลิงจุดสว่างไสว แเนะบิณฑิตาจารย์ทั้งหลาย เสนา
เหล่านั้นประสงค์อะไกรกันหนอ (คือพระเจ้าพรหมทัตต์ไปรบปรานหรือ
กรวพวกเรา) ฯ

เสนาภพิงตรัสถามจึงกราบทูลว่า ขอพระองค์อย่าได้ทรงวิตกเลย
คยเพลิงมากเกินปรากฏอยู่ ชะรอยพระเจ้าจุลนัจะพาพระราชธิดามา
ถวายพระองค์ ฯ ฝ่ายอุกกากราบทูลว่า พระเจ้าจุลนัทรงรักษาเพื่อ
ทรงทำอาคินตฤกการแต่พระองค์ ฯ บิณฑิตาจารย์ทั้ง ๔ ชอบใจ
อย่างใดก็กราบทูลอย่างนั้น ด้วยประการฉะนี้ ฯ ฝ่ายพระเจ้าวิเทหราช
เมื่อได้ทรงสดับเสียงคนในกองทัพบอกสังกันว่า เสนาจึงตั้งอยู่ในที่โน้น
ท่านทั้งหลายจงรักษาในที่โน้นอย่าประมาท และทอคพระเนตรเห็น
เสนาผูกสอดเกราะ ก็เช่นผู้นมรณภัยคุกคาม เมื่อทรงหวังสดับ
ถ้อยคำแห่งมโหสถ จึงตรัสคาถา (ที่ ๖๐ กัย ๑ ขาท) นอกันั้นว่า

หตถิ อสสา รธา ปตติ เสนา ตัญจนติ วมมิกา

อุกกา ปทิตตา ฉายนติ กิณนุ กาहनติ ปณทิตา

ค. กองช้าง กองม้า กองรถ กองราช เป็นกองทัพห่มเกราะ
ตั้งอยู่ คบเพลิงจุดสว่างไสว ตูก่อนนมโหสถยัณเฑิต พวกนั้นทำอะไร
กันหนอ ฯ

พระบรมโพธิสัตว์ได้ฟังพระราชดำรัสจึงคิดในใจว่า เราจักยัง
พระราชอำนาจอนิพาลนให้เสด็จสถกหน้อย ภายหลังจึงสำแดงกำลัง
บุญญาของเราให้ปรากฏแล้วทูลเกล้าโลม คิคณะนแล้ว กล่าว (คาถา
ที่ ๖๑ กับ ๑ บาท) ว่า

รกขติ ตั มหาราช	จูปเนยโย มหพพโล
ปทุญโร เต พรหมตโต	ปาโต ตั ฆาตยิสสตี
ข้าแต่บรมชัตยอิราช	พระเจ้าจุณพรหมทตตมกาลงมาก
รักษาพระองค์ไว้	ประทุษร้ายพระองค์
พระองค์ ฯ	รุ่งเช้าจักปลงพระชนม์

ชนทั้งปวงมีพระเจ้ากรุงมิถิลาเป็นอาทิได้ฟังคำมโหสถก็ตกใจ
กลัวต่อภัยคือความตาย ฯ พระคอกของพระราชานแห่ง ฯ พระเชพิะ
ในพระโอษฐ์ไม่มี ฯ ความเร่าร้อนเกิดขึ้นในพระสรีระ ฯ พระราชา
กลัวต่อมรณภัยก็ทรงคร่ำครวญภาษิต ๒ คาถา (คือที่ ๖๒-๖๓ กับ
๑ บาท) ว่า

อุพเพชติ เม ททย์	มุขญจ ปริสุสสตี
นิพพุตี นาธคจณามิ	อคคิททโตมว อาตเป
กมมารานัน ยถา อุกกา	อนโต ฌายตี โน พหิ
เอวมปี ททย์ มยหิ	อนโต ฌายตี โน พหิ

หทัยของเราสิ้น ปากของเราแห้งผาก เราคงไหม้ด้วยไฟ
กลางแดดข่มไม่ยั้งถึงความดับ เตาของช่างทองรุ่งเรืองภายใน
ไม่รุ่งเรืองภายนอกฉันใด หทัยของเราข่มรุ่งเรืองภายใน ไม่รุ่งเรือง
ภายนอกฉันนั้น ฯ

พระมหาสัตว์โคพึงพระราชาทรงคว่ำควง คึกว่า พระราชานี้
เป็นอันธพาล ไม่ทำตามคำของเราในวันอื่น ๆ เรายังข่มพระราช
ให้มาก จึงภยิต (คาถาที่ ๖๔ ถึงที่ ๗๐ กย ๑ ยาท) ว่า

ปมตโต มนตนาตีโต ภินนมมโตสี ชตตีย
อิทานิ โข ตํ ตายนตุ ปณฺฑิตา มนฺติโน ชนา
ข้าแต่บรมกษัตริย์ พระองค์เป็นผู้ประมาทแล้ว เป็นไปล่วง
ความคิด มีความคิดทำลายเสียแล้ว บदनบณฺฑิตทั้ง ๕ ผู้มีความคิด
รุ่งของกันพระองค์

อกตฺวาจฺจสฺส วจฺนํ อตฺถกามหิเตสฺสิโน
อตฺตปฺตฺริโต ราช มิโค กุญฺเฆว โอิหิโต
พระองค์ไม่ทรงทำตามคำของข้าพระองค์ผู้มาตย์ใคร่ประโยชน์
แสวงหาความเกอกูล ทรงยินดีแล้วด้วยพระบตอันเสวราหมองของ
พระองค์ คุจุมฤคตกหลุมฉะนน

ยถาปี มจฺจโน วลีสี วุฑฺฒิ มํเสน ฉาทีตํ
อามลิตฺโธ น ชานาตี มจฺจโน มรณมตฺตโน
ปลาอยากกินของสดคือเหยื่อที่เข็ดอนงอซึ่งปกปิดด้วยเนออันเป็น
เหยื่อ ข่มไม่รู้จักความตายของมัน ฉันใด

เอวเมว ตูว์ ราช จุพเนยยุสสุ ฐัตริ

กามคิทุโธ น ชานาติ มจฺโน มรณเมตฺตโน

ข้าแต่พระราชา พระองค์เป็นผู้มีความปรารถนาในกาม ย่อม
ไม่ทรงทราบพระราชธิดาของพระเจ้าจลนีย์เป็นคหะเหยื่อ ราวกระว่าปลา
ไม่รู้จักเหยื่อคือความตายของตน ฉนนนนนเทยว

สเจ กจฺฉสี ปญฺจาลิ จิปฺปมตฺติ ชหิสฺสสี

มิกิ ปนฺถานุปนฺนํ มหนฺติ ภัยเมสฺสตี

ถ้าพระองค์เสด็จนครบัญชาละ จึงทรงละเสียดันทที่ เพราะว่ามี
ใหญ่จักถึงพระองค์ คุกภัยใหญ่มาถึงมฤคผู้ตามถึงทางประตูบ้าน

อนริยฺรูปุ ปุริโส ชนินท

อหิว อจฺจกฺกโต ทเสยฺย

น เตน เมตฺตี ภัยราถ ฐโร

ทุกฺโข หเว กาปุริเสน สงฺกโม

ข้าแต่พระจอมพระชากร บรุษผู้ไม่ประเสริฐ เป็นเหมือนงู
อยู่ในพกพังกคเอา ผู้มีปัญญาไม่พึงทำไมตรีด้วยบรุษเช่นนั้น เพราะ
การสุมาคมคยหาด้วยบรุษนำเกลียดคหน้าความทุกข์มาโดยแท้

ยิ เตวว ชนฺญา ปุริโส ชนินท

สีลวายิ พหุสฺสโต

เตเนว เมตฺตี ภัยราถ ฐโร

สุโข หเว สปุริเสนิ สงฺกโม

ข้าแต่พระจอมนักรชน บรมผู้มคิลสติขมากนพงรัฐซึ่งคุณแห่ง
ไมตรีใด ผู้ปรีชาควรทำไมตรีนั้นด้วยบรมนินนินเทียว เพราะว่า
ความสุมาคมด้วยลิตบรมทั้งหลายนำความสุมมา ฯ

ถ้าคืบนั้นมโหสถเมื่อจะชมพระราชาทวยคึกว่า พระราชาจักทรง
ทำอย่างนอก จึงนำพระคัรลทศตรัสแล้วในก่อนมา เมื่อจะแลศกจง
ภษิต (คาถาที่ ๗๑-๗๒ กัย ๑ บาท) ว่า

พาโล ตูมิ เอลมุโคสิ ราช

โย อุตตมตถานิ มยิ ลปีตโถ

กิเมวหิ นงคตโกฎิวทโธ

อตถานิ ชานิสสิ ยถาปี อญเณ

ข้าแต่พระราช พระองค์เป็นผู้เขลา เป็นผู้ทข ตรัสถึงความ
เจริญอันอุดมในสำนักข้าพระบาท ฯ เป็นผู้ถือทศโถเจริญมาแต่ยัง
เยาว์ รู้จักแต่กิจของคฤหบดี ไม่รู้จักราชกิจอันเป็นมงคล คนอื่น ๆ
เช่นอาจารย์แก้วเป็นอาทิย่อมรู้ความเจริญค่อมงคลของกษัตริย์ชนใด
ข้าพระองค์จกริ ชนนั้นแหละหรือ การรู้จักกิจการของคฤหบดีนั้นแหละ
สมควรแก่ข้าพระองค์ ฯ

อิมิ คเล คเหตุวาน นาสถ วิชิตา มม

โย เม รตนลาภสส อนตรายาย ภาสติ

ท่านทั้งหลายจงไล่คอเขาให้หายไปเสียจากแคว้นของเรา เพราะ
เขาพูดเพ้ออนตรายายแห่งการไต่รตนะแก่เรา ฯ

ครั้นมโหสถกล่าวคาถาทั้ง ๒ นั้นแล้ว จึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า
 ข้าแต่มหाराช ข้าพระเจ้าเป็นบุตรคฤหบดีก็รู้ความเจริญเหมือนชน
 เหล่าอื่นมีเสนาเป็นอาทิ ผู้เป็นนักปราชญ์ของพระองค์ผู้รู้ความเจริญ
 ฉะนั้นละหรือ วาทีนั้นไม่ใช่โคจรของข้าพระองค์ ๆ รู้ศิลปะแห่ง
 คฤหบดีแท้ ขอความปรากฏแก่ชนทั้งหลายมีอาจารย์เสนาเป็นอาทิ
 ชนเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ ชนเหล่านั้นมีเสนาเป็นต้นจึงเป็นที่พึง
 ของพระองค์ผู้อนโยธา ๑๘ อีกโชหิณแวกล้อมแล้วในวันนี้ ก็แต่
 พระองค์จึงรับสั่งให้ไล่คอข้าพระองค์ออกไปเสีย เพราะเหตุไรบอก
 พระองค์มาตรัสถามข้าพระองค์ ๆ พระเจ้าเวเทหราชได้ทรงฟังมโหสถ
 ทูลจึงทรงจินตนาการว่า มโหสถกล่าวโทษที่เราทำแล้วนั่นเอง เพราะ
 ว่ามโหสถรู้ภัยในอนาคตก่อนแล้ว เพราะฉะนั้นเขาจึงกล่าวชมเรา
 เหลือเกิน ก็แต่เขาคงไม่อยู่โดยไม่มีการทำตลอดกาลเท่านั้น เขาคง
 จักทำความที่เราปลดปล่อยห่างจากภัยไว้แล้วแน่ ๆ ถ้าคชนนพระเจ้ากรุง
 มิถิลาจะยึดมโหสถเป็นที่พำนัก จึงตรัส ๒ คาถา (คือที่ ๗๓-๗๔
 กัถ ๑ ขาท) ว่า

มโหสถ อตีเตน นานวิชฌนติ ปณทิตา

กั ม อสสว สมพนธั ปโตเทเนว วิชฌสิ

ครั้นมโหสถ นักปราชญ์ทั้งหลายไม่ทิ่มแทงด้วยหอกคือปาก
 โดยโทษที่ล่วงไปแล้ว เจ้ามาทิ่มแทงข้าให้เป็นราวกะมัทผูกเคือง
 แล้วด้วยเหล็กคมแหลมทำไม้

สเจ ปสฺสสิ โมกขั เม เขมฺ วา ปน ปสฺสสิ

เตเนว มั อนุสาส

กิ มั อดัเตน วิชฌสิ

ถ้าเจ้าเห็นความที่เราจะพนกัย

หรือเห็นความที่เราจะเกษม

จากกัย เจ้าจงสั่งสอนข้าโดย โสติภภาพนันแหละ เจ้าจะมาแทงเรา
ด้วยโทษที่ล่วงไปแล้วทำไม ฯ

ถ้าคัยนันพระมหาสัตวคคัว่า พระราชาองคนเป็นอนัณพาลเกิน

เปริยบ ย่อมไม่รัจักบรุษพิเศษ เราจักให้ลำบากสักหน่อย ภายหลัง

จักเป็นทังของพระองคั ึงกล่าว (คาถาที่ ๗๕ ถึงที่ ๘๐ กัย

๑ ขาท) ว่า

อดัตี มานุสั กมุมนั

ทุกกัรึ ทุรภิสมุภวั

น ตั สกัโกมิ โมเจตั

ตวั ปชานสสุ ขตติย

กรรมเป็นของแห่งมนุษย์เป็นไปล่วงแล้ว อันใคร ๆ ไม่อาจ

แก้ไข ไม่อาจต่อสั เพราะฉะนั้นข้าพระองคัไม่อาจจะปลดเปลื้อง

พระองคัจากภยันตรายน ขอพระองคัทรงทราวยองเกิด พระเจ้าคัะ

สนติ เวหายสา นาคา

อิทุฉิมนโต ยสสสิโน

เตปี อาทาย คจฺเฉยฺยุ

ยสส โหนติ ตถาวิชา

สนติ เวหายสา อสสา

อิทุฉิมนโต ยสสสิโน

เตปี อาทาย คจฺเฉยฺยุ

ยสส โหนติ ตถาวิชา

สนติ เวหายสา ปกขั

อิทุฉิมนโต ยสสสิโน

เตปี อาทาย คจฺเฉยฺยุ

ยสส โหนติ ตถาวิชา

สนติ เวหายสา ยกขา

อิทุฉิมนโต ยสสสิโน

เตปี อาทาย คจฺเฉยฺยุ

ยสส โหนติ ตถาวิชา

ช่าง มา นก ยักษ์ ผุมฤทธี ผุมยศ สามารถไปได้ทางอากาศ
มอญ ช่างเป็นต้น ผุมอิทธานภาพเห็นปานนั้นของพระองค์ม ช่าง
เป็นต้นแม่เหล่านัน พงพาพระองค์เสด็จไปให้พณภยันตราย

อดีต มาณู สัมมัม ทุกกริ ทุทธิสมภวิ

น ต สกโกมิ โมเจติ อนตลิกเขน ขตติย

ข้าแต่บรมกษัตริย์ กรรมเป็นของมนุษย์เป็นไปล่วงแล้ว อัน
ใคร ๆ ไม่อาจแก้ไข ไม่อาจต่อสู้ เพราะฉะนั้นข้าพระองค์ไม่สามารถ
จะปลุกเปลื้องพระองค์จากภยันตราย พาเสด็จไปโดยนภากาศให้ถึง
กรุงมิถิลาได้ ๆ

พระราชาก็ทรงฟังคำมโหสถก็จ้านนประทัยอยู่ ๆ ลำคยนั้น
เสณกจึงคิดว่า บิดนทพองอนของพระราชาและของพวกเรา ยกมโหสถ
เสี้ยยอมไม่มี ก็บรมกษัตริย์ทรงฟังคำมโหสถ ก็ทรงครันคร้าม
ต่อมรณภัย ไม่ทรงสามารถจะตรัสอะไร เราจะอ้อนวอนมโหสถ
ให้ช่วย ๆ เมื่อเสณกจะอ้อนวอนมโหสถได้กล่าว ๒ คาถา (คือ
ที่ ๘๑-๘๒ กย ๑ ขาท) ว่า

อติรทสสี ปุริโส มหนเต อุกถณณเว

ยตถ โส สภเต คาริ ตตถ โส วินทเต สขิ

บรมผู้ยังไม่เห็นฝั่งในมหาสมุทร เมื่อได้ที่พำนักในที่ใด เขา
ก็ใดความสุขในที่นั้น ฉนั้นใด

เอวิ อมหญจ รณเณ จ ตวิ ปตติฐชา มโหสธ

ตวิ โนสิ มนตึนึ เสฏฺโฐ อเมห ทุกขา ปโมจย

ท่านมโหสถ ขอท่านเป็นทพานกแห่งพวกข้าพเจ้าแลแห่งพระ
ราชาชนนั้น เพราะท่านเป็นผู้ประเสริฐกว่าพวกข้าพเจ้าเหล่ามนตรี
ขอท่านปลัดเปลืองพวกข้าพเจ้าจากทุกขเถต

ลำดับนั้นเมื่อพระมหาสัตว์จะข่มเสนาบดี จึงไต่ถามิตตด้วยคาถา
(ที่ ๘๓ กย ๑ บาท) ว่า

อตตํ มานสํ กมมํ ทุกกรํ ھرภิสมภูวํ
น ตํ สกโกมิ โมเจตฺ ตวํ ปชานสสุ เสนก

อาจารย์เสนาบดี กรรมที่เป็นของมนุษย์เป็นไปล่วงแล้ว ใคร ๆ
ไม่สามารถแก้ไข ไม่สามารถต่อสู้ ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเปลือง
ท่านจากทุกข ท่านจงรู้เปลืองเอาเอง ฯ

เมื่อพระเจ้าวิเทหราชไม่ทอศพระเนตรเห็นเครื่องยึดถือที่จะพึง
ทรงยึดถือ แลอันมรณภัยคุกคามแล้ว ไม่สามารถจะตำรังข่มโหด
จึงทรงดำริว่า แม้เสนาบดีบางคราวก็อธิบายอะไร ๆ จำเราจะถามแก
ลองดูก่อน ทรงดำรินั้น เมื่อจะตรัสถามจึงตรัสคาถา (ที่ ๘๔
กย ๑ บาท) ว่า

สุโณหิ เมตํ วจนํ ปสฺสเสตํ มหพุกยํ
เสนกัทานิ ปุจฺฉามิ กิ กิจจํ อีธ มณฺณสิ

ท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ ข้าพเจ้า
ขอถามอาจารย์เสนาบดีคุณ ท่านจะสำคัญสิ่งควรทำอย่างไรในกาลนี้ ฯ

เสนาบดีฟังพระดำรัสจึงคิดว่า พระราชาตรัสถามอธิบายกะเรา
อธิบายของเราดีหรือไม่ดีข้างเถต เราจักกราบทูลอธิบายหนึ่งแต่พระองค์
คิดฉะนแล้วจึงกล่าวคาถา (ที่ ๘๕ กย ๓ บาท) ว่า

เอกคฤ ภา ทวารโต เทม คณฺหามุหเส วิกนฺตณฺ์

อลฺลมณฺณ วชิตฺวาน จิปฺปํ หิสฺสาม ชีวิตํ

มา โน ราชา พุรฺหมทตฺโต จิรํ ทกฺขณ มารยิ

พวกเราจึงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือจึงข่มขู่กันแลกัน
ละชีวิตเสียพลัน (ปราสาทที่ตกแต่งแล้วจึงเป็นจิตกาธารไม้) อย่าทนน
ให้พระราชอาพรหมทัตต์ฆ่าพวกเราให้ล่ายากนาน ๆ

พระเจ้ากรุงมิลลาได้ทรงฟังก็เสียพระหฤทัย จึงตรัสว่า ท่าน
อาจารย์เสนาบดีจงทำจิตกาธาร เช่นนั้นแก่บุตร และภรรยาของตนเถิด
แล้วตรัสถามปลุกกุสเป็นต้น ๆ พวกนั้นกราบทูลด้วยถ้อยคำแสดง
ความเขลาตามสมควรแก่ตน ๆ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า พระ
ราชาตรัสถามปลุกกุส (ด้วยคาถาที่ ๘๖ กับ ๓ บาท) ว่า

สุโณหิ เมตํ วจณฺ์ ปสฺสเสตฺถ มหพฺภยํ

ปลุกกุสํ ทานิ ปุจฺฉามิ ก็ กิจจํ อิท มณฺณสิ

ท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั้นหรือ ข้าพเจ้า
ขอลถามอาจารย์ปลุกกุสขคน ท่านจะสำคัญสังควรทำอย่างไรในกาลนี้ ๆ

ปลุกกุสกราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๘๗ กับ ๓ บาท) ว่า

วิสํ ขาทิตฺวา มียฺยาม จิปฺปํ หิสฺสาม ชีวิตํ

มา โน ราชา พุรฺหมทตฺโต จิรํ ทกฺขณ มารยิ

พวกเราควรกินยาพิษตายละชีวิตเสียพลัน อย่าทนนให้พระราช
อาพรหมทัตต์ฆ่าให้ล่ายากนาน ๆ

พระราชสาส์นถามกามินท์ (ด้วยคาถาที่ ๘๘ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

สุโณหิ เมตํ วจนํ ปสฺสเสตํ มหพุกฺขํ

กามินท์ทำทานิ ปุจฺฉามิ ก็ กิจจํ อธิ มนฺณสิ

ท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยให้ญั้นหรือ ข้าพเจ้า

ขอถามอาจารย์กามินท์บุคคล ท่านจะสำคัญสิ่งควรพึงทำอย่างไร
ในกาลนี้ ฯ

กามินท์กราบทูล (ด้วยคาถาที่ ๘๙ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

รชชฺชา พชฺฌ มียฺยาม ปปาตา ปปเตมฺหเส

มา โน ราชา พรหมทตฺโต จิรํ ทุกฺเขน มารยิ

พวกเราพึงเอาเชือกผูกให้ตาย หรือ โศคลงบ่อ (ให้ตายเสีย)

พระเจ้าพรหมที่ตัดต่ออย่าได้ฆ่าพวกเราให้ลำบากนานเลย ฯ

พระราชสาส์นถามเทวีนท์ต่อไป (ด้วยคาถาที่ ๙๐ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

สุโณหิ เมตํ วจนํ ปสฺสเสตํ มหพุกฺขํ

เทวีนท์ทำทานิ ปุจฺฉามิ ก็ กิจจํ อธิ มนฺณสิ

ท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยให้ญั้นหรือ ข้าพเจ้าขอ

ถามอาจารย์เทวีนท์บุคคล ท่านจะสำคัญสิ่งควรพึงทำอย่างไรในกาลนี้ ฯ

เทวีนท์ทูลตอบ (ด้วยคาถาที่ ๙๑-๙๒ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

อคฺคิ วา ทฺวารโต เทม คณฺหามฺหเส วิกนฺตํ

อนฺณมณฺณํ วชิตฺวาน ขิปฺปิ หิสฺสาม จีวิตํ

น โน สกฺโกติ โมเจตฺถ สุขเณว มโหสฺโส

พวกเราจงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือจงข่มขืนมากจนแลก
ชีวิตเสียพลัน ถ้ามโหสถไม่สามารถจะปลดเปลื้อง พวกเรา
โดยง่าย

ก็ขันทอาจารย์ทั้ง ๔ เทวทัตคิดว่า พระราชานทรงทำอย่างไร
มาตรัสถามพวกเรา ในเมื่อไฟมีอยู่มาตรงก่อกิ่งห้อย ยกมโหสถ
เสียแล้ว คนอื่นจะสามารถทำความปลดปล่อยแก่พวกเราในเวลา
ชอมไม่มี พระองค์ไม่ตรัสถามมโหสถ มาตรัสถามพวกเรา ๆ จะ
รู้อะไร คิดคะนแล้ว เมื่อไม่เห็นอุบายอื่น จึงกล่าวคำที่เสียดกกล่าว
แล้วนั่นเอง เมื่อจะสรรเสริญมโหสถ จึงกล่าวบทที่ ๒ (คือถาวร
ที่ ๕๓ กัม ๓ บาท) ว่า

ตตถายิ อธิปฺปาโย มหาราช

มยิ สพฺเพ ปณฺฑิตเมว ยาจาม

สเจ ปน ยาจียมาโนปิ

น โน สกฺโกติ โมเจตุ สุเขเนว มโหสถโธ

อถ เสนกสฺส วณฺเณ กริสฺสาม

ความประสงค์ในเรื่องนี้ เป็นดังนี้ พวกเราจะวิงวอนมโหสถ
นั้นแหละ ก็ถ้ามเมเมื่อวิงวอน มโหสถไม่สามารถจะปลดเปลื้อง
พวกเราโดยง่าย ภายหลังพวกเราจักทำตามคำเสียด

พระเจ้าอเทหบรมกษัตริย์ได้ทรงสดับคำเทวทัต ทรงระลึกถึง
โทษที่พระองค์ได้ทำแก่มโหสถผู้มหาสัตว์ในกาลก่อน ก็ไม่ทรง

สามารถจะตรัสกับมโหสถ ทรงคร่ำครวญจนมโหสถได้ยินถนัต ตรัส
(คาถาที่ ๕๔ ถึงที่ ๕๘ กย ๓ ขาท) ว่า

ยถา กททลโน สาริ อเนวสี นาธคจจติ
เอวิ อเนวสมานา นี ปญหิ นาชฌคมามุหเส

บุคคลแสวงหาแก่นแห่งต้นกล้วย ย่อมไม่ประสพ ฉนโต เรา
ทั้งหลายแสวงหาอบายเครื่องพนจากทุกขัตอนักปราชญ์ทั้ง ๕ ก็หา
ประสพขัญหานันไม่ ฉนนั้น

ยถา สิมพลโน สาริ อเนวสี นาธคจจติ
เอวิ อเนวสมานา นี ปญหิ นาชฌคมามุหเส

บุคคลแสวงหาแก่นแห่งไม้จิว ย่อมไม่ประสพ ฉนโต เรา
ทั้งหลายแสวงหาอบายเครื่องพนจากทุกขัตอนักปราชญ์ทั้ง ๕ ก็หา
ประสพขัญหานันไม่ ฉนนั้น

อเทเส วต โน วุฏฐิ กุลฺลชรานันฺนุทเท
สํกาสเส ทมฺมนุสฺसानํ พาลานํ อวิชานตํ

ความอยู่แห่งช้างทั้งหลายในสถานที่ไม่มีน้ำ ชื่อว่าอยู่ในที่
หาใช่ประเทศไม่ เพราะว่าเมื่อเหล่าช้างอยู่ในชฎาย่านหาน้ำมิได้
เห็นปานดังนั้น ชื่อว่าหาใช่ประเทศไม่ ย่อมถึงอำนาจแห่งเหล่า
ขจามิตรพลัน ฉนโต กาลที่เราทั้งหลายอยู่ในที่ไกลแห่งหม่มมนุษย์
อันชั่ว เวลาหาความรู้มิได้ ชื่อว่าอยู่ในสถานที่ไม่ใช่ประเทศ ก็
ฉนนั้น เพราะว่าในนักปราชญ์ทั้ง ๕ นักปราชญ์แม้คนหนึ่งย่อม
รู้ป็นที่พึงแห่งเราในขัตนยอมไม่มี

อุพเพชติ เม หทย มุขณจ ปริสุสุตติ

นิพพุตี นาธคจนามิ อคคิททโทมว อาตเป

หัวใจของเราข้อมหวั่นไหว และปากของเราก็แห้ง เราเป็น

เหมือนอินไฟเผาแล้วให้เราร้อนกลางแต่ข้อมไม่ขลุถึงความคืบ

กมมารานํ ยถา อุกกา อนฺโต ฌายติ โน พหิ

เอวํปี หทยํ มยํหิ อนฺโต ฌายติ โน พหิ

เตาของช่างทองข้อมเราร้อนภายใน ภายนอกไม่เราร้อน ฉนั้นใด

หัวใจของเราที่เราร้อนภายใน ภายนอกไม่เราร้อน ฉนั้นนั่น ๑

ตี สุตฺวา ปณฺทิตฺโต มโหสถยฺยณฺทิตฺตํ ไคสํคิยฺยพระราชคํารัต

ก็มาจินตนาการว่า พระราชาพระองค์ทรงลำบากเหลือเกิน ถ้าเรา
ไม่เล่าโลมพระองค์ ๆ จักมีพระหทัยแตกส่นพระชนมชีพ จึงได้กราบ
ทูลเล่าโลม ๑

ตมตถิ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห เมอสมเตจฺพระชินฺสํหิ

จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๘๘ ถึงที่ ๑๐๘ กัษ
๓ ขาท) ว่า

ตโต โส ปณฺทิตฺโต ธโร อตฺถทสฺสี มโหสฺสโธ

เวเทหิ ทุกฺขิตํ ทิสฺวา อิทํ วจนมพฺรวิ

แต่กาลนั้นมโหสถผู้ยบยติตมยัญญาเห็นประโยชน์ใดเห็น พระ
เจ้าวิเทหราชถึงความทุกข์ จึงได้กราบทูลคํานี้ว่า

มา ตฺวํ ภายิ มหาราช มา ตฺวํ ภายิ รเถสภ

อหนตํ โมจยิสฺสามิ ราหุคฺคหิตํ จนฺทิมิ

มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	ราหุคฺคหิตัว สุริยั
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	ปงฺเก สนนัว กุณฺขริ
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	เปพพนธัว ปนฺนคั
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	ปกฺจึ พนธัว ปณฺขเร
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	มจฺเฉ ชาลคเตริว
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
อหนตฺ โมจยิสฺสามิ	สโยคพลพาหนั
มา ตู๋ ภายิ มหาราช	มา ตู๋ ภายิ รเถสภ
ปณฺจาลิ พาหยิสฺสามิ	กาคเสนัว เลทฺทุณา

ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์อย่าตกพระหฤทัยกลัวเลย ข้าแต่
 พระองค์ผู้องอาจในทางรบ ขอพระองค์อย่าตกพระหฤทัยกลัวเลย
 ข้าพระเจ้าจกเปลื้องพระองค์ผู้คงดวงจันทร์หรือดวงอาทิตย์อันราหุ
 จยแล้ว หรือคงข้างจมตติในเขือกตม หรือคงตติอยู่ในกระโปรง
 หรือคงนกตติอยู่ในกรง หรือคงเหล่าปลาอยู่ในข่าย ผู้มีพลและ
 พาหนะคุมล้อมอยู่ ให้พ้นจากความลำบากนี้ ข้าพระเจ้าจกยิงกองทัพ
 บัญจาละให้หนีไปคงไล่ฝูงกาด้วยก้นหิน

อาทุ ปณฺญา กิมีตฺถิยา อมฺจฺโจ วาปี ตาทิโส

โย ตฺวํ สมฺพาธปฺกฺขนฺตํ ทฺกฺขา น ปรีโมจเย

ข้าพเจ้าใคร่ได้เปลื้องพระองค์ผู้เสด็จอยู่ในที่ค้ำขันให้พ้นจาก
ทุกข์ ซอว่าขัญญาของข้าพเจ้านั้นจะมีประโยชน์อย่างไร หรือ
บุคคลเช่นข้าพเจ้านั้นเป็นอมาตย์จะมีประโยชน์อย่างไร ฯ

ผวยพระเจ้าวิเทหราชได้ทรงสละยศตำแหน่งมโหสถก็กลับได้ความ
อุ้นพระหฤทัยว่า บัดนี้ชีวิตเราไต่แล้ว ฯ ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์บนลอส
สีหนาท ชนทั้งปวงเหล่านั้นก็พากันยินดี ฯ ลำดับนั้นเสนาภิงถาม
พระโพธิสัตว์ว่า คุณก่อนยถิต ท่านจะพาข้าพเจ้าทั้งหมดไป
จักไปไต่ด้วยอุบายอย่างไร ฯ มโหสถแจ้งว่า ข้าพเจ้าจักนำไปโดย
อุมงคซึ่งตกแต่งไว้ พวกท่านจงเตรียมไปเถิด เมื่อจะส่งโยธา
ให้เข้ตประตุมงค ไต่ภษิต (คาถาที่ ๑๑๐ กัษ ๓ ยาท) ว่า

เอถ มาณวา อญฺเจถ มุจํ โสเชถ สนฺธิโน

เวเทโห สห มจฺเจหิ อุมฺมฺเคน คมิตฺสสตี

แนะพวกหนุ่ม ๆ เจ้าจงลุกมา เจ้าจงเข้ตประตุมงคประตู่ห้อง
คิตต่อเครื่องยนตร คอ ประตู่ห้องนอนร้อยเอ็ดห้อง โคมดวงประทีป
ร้อยเอ็ดโคม พระเจ้ากรุงมิถิลาพร้อมด้วยเหล่าอมาตย์ก็เสด็จไป
โดยอุมงค ฯ

คนใช้ของมโหสถเหล่านั้นลุดไปเข้ตประตุมงค ฯ อุมงคทั้งสน
มีแสงสว่างทั่วไปไฟโรจน์ ประหนึ่งเทพสภาที่ไต่ประคัยแล้ว ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาห เมอสมเตจพระสรรเพชญ์
 พุทธิเจ้าจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (ลาถาที่ ๑๑๑ กัณ
 ๓ ขาท) ว่า

ตสฺส ตํ วณฺเณ สุตฺวา ปณฺทิตสฺसानุสารีโน

อุมมกฺทวารํ วีวริสฺส ชนตฺยตฺเต จ อคฺคเพ

พวกรับใช้ของมโหสถได้ฟังคำสั่งของมโหสถ จึงแยกประต
 อุมงค์และเครื่องสลักห้ามอันประกอบด้วยยন্ত্র ๆ

พวกนั้นแยกประตูอุมงค์แล้วบอกให้มโหสถทราบ ๆ มโหสถ
 จึงกราบทูลนตพระราชาว่า ถึงเวลาแล้ว พระเจ้าคะ ขอพระองค์
 เสด็จลงจากปราสาท ๆ พระราชาก็เสด็จลง ๆ เสนกเปลืองเครื่องพัน
 แล้วผลัดผ้าหยกิ่ง ๆ ถ้าคยนั้นมโหสถเห็นกิริยาแห่งเสนกจึงถามว่า
 นั้นท่านอาจารย์ทำอะไร ๆ เสนกตอบว่า แนะบัณฑิต ธรรมดาคน
 ทั้งหลายไปโดยอุมงค์ ต้องเปลืองผ้าโพกหยกิ่งไป ๆ มโหสถจึง
 แจ้งว่า แนะอาจารย์เสนก ท่านอย่าสำคัญว่า คนเข้าอุมงค์ ต้องกม
 คุกเข้าเข้าไป ถ้าท่านใครจะไปด้วยข้างจงชนข้างไป ถ้าท่านใครจะ
 ไปด้วยมาจงชนมาไป เพราะอุมงค์สูง ประตูกว้างสูง ๑๘ ศอก ท่าน
 จึงเป็นผู้แต่งแล้วประทับแล้วตามชอบใจไปก่อนพระราชา ๆ ฝ่าย
 พระโพธิสัตว์จึงให้เสนกไปก่อน ให้พระราชาเสด็จไปท่ามกลาง ตน
 ไปภายหลัง ๆ เหตุไรมโหสถจึงทำอย่างนี้ ๆ เพราะพระเจ้ากรุงมิลินดา
 จะได้ไม่ทอดกพระเนตรอุมงค์อันตกแต่งแล้ว ค่อยๆเสด็จไป ๆ ชาวตีมี
 ชาวส่วยของเคียวเป็นต้นไม่มีประมาณในอุมงค์ใดมีไว้เพ่อมหาชน ๆ

คนเหล่านั้นเคียวคม พลาญแลคชมอุมงค์ไป ฯ ฝ่ายพระมหาสัตว์
ภูตเตือนพระเจ้าวิเทหราชว่า เชิญเสด็จไป ฯ พระเจ้าคะ ตามเสด็จ
ไปเบื้องหลัง ฯ พระเจ้าวิเทหราชทอดพระเนตรอุมงค์ ซึ่งเป็นคิง
เทพสภานันตกแต่งแล้วพลาญเสด็จไป ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระบรม
ศาสดาจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภษิต (คาถาที่ ๑๑๒
กัถ ๓ บาท) ว่า

ปุโรโต เสนโก ยาทิ ปจฺจโต จ มโหสถ
มชฺเช จ ราชา เวเทโห อมจฺจปริวาริต

เสนกเดินไปก่อน มโหสถเดินไปข้างหลัง พระเจ้าวิเทหราช
เสด็จดำเนินไปท่ามกลางพร้อมด้วยอมาตย์ห้อมล้อมเป็นราชบริพาร ฯ
คนรับใช้ของมโหสถเหล่านั้นรู้ความที่พระเจ้าวิเทหราชเสด็จมา
จึงนำพระนางสลากเทวีพระราชมารดาพระเจ้าจุลนี พระนางนันทาเทวี
มเหสีพระเจ้าจุลนี และพระขนิษฐาจันทราชกุมาร พระขนิษฐา
ราชกุมารี ผู้เป็นราชบุตรบุตรพระเจ้าจุลนี ออกจากอุมงค์ให้ประทับ
อยู่ณพลับพลากว้างใหญ่ ฯ ฝ่ายพระเจ้ากรุงมิถิลาเสด็จออกจากอุมงค์
กัถมโหสถ ฯ กัถกรัถยทั้ง ๔ คือ พระนางสลากเทวี พระนางนันทา
เทวี ขนิษฐาจันทกุมาร ขนิษฐาจันทกุมารี ไต่ทศนาการเห็นพระเจ้า
วิเทหราชกัถมโหสถก็ทราบบว่า พวกเราถึงมือผู้อื่นโดยไม่สงสัย
เหล่าคนของมโหสถจึยพวกเรามา ก็เป็นผู้อนมรณภัยคุกคาม ทงกลัว
ทั้งสะอึ้งร้องออง ฯ ไต่ยนิว่า พระเจ้าจุลนราชาเสด็จไปตั้งรักษาอยู่ณ

สถานที่ ๑ คาวตโกดผิงคองคา ทวียทรงเกรงพระเจ้าวิเทหราชจะหนี ฯ
 ก็พระราชารุณในเมื่อราตรีเงยบสงัด ไต่ทรงฟังเสียงร้องของกษัตริย์
 ทั้ง ๔ ก็เป็นผู้ใคร่จะตรัสว่า เสียงนั้นเหมือนเสียงนางจันทาทเว
 ก็แต่หาไต่ตรัสอย่างไรไม่ทวียทรงเกรงความเย้ยหยันว่า พระองค์ทอด
 พระเนตรเห็นพระนางจันทาทไหน ฯ พระมหาสัตว์เชิญให้นางขัญจา
 จันทราชกุมารีกาประทัยบนกองรัตนะแล้วอภิเษกในสถานนั้น แล้ว
 กรายทูลพระเจ้าวิเทหราชว่า พระองค์เสด็จมาเพราะเหตุการณ์
 พระราชกุมารีกานจงเป็นมเหษีของพระองค์ ฯ เว็ ๓๐๐ ล้าไต่เทียบ
 อยู่แล้ว ฯ พระเจ้าวิเทหราชเสด็จลงจากพลับพลากว้างชนสู่เรืออัน
 ตกแต่งแล้ว ฯ แมื่กษัตริย์ทั้ง ๔ ก็ชนสู่เรือ ฯ

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จพะโลกนาถ
 จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภายิต (คาถาที่ ๑๑๓ ถึงที่ ๑๑๖
 กัษ ๓ ขาท) ว่า

อุมมุงคา นิกขมิตวาน เวเทโห นาวมารุหิ

อภิรุษุหณจ ตั ลตวา อนุสาสิ มโหสโธ

พระเจ้ากรมมิตลาเสด็จออกจากอุมงคชนสู่เรือแล้ว มโหสธ

รู้ว่าพระองค์ชนสู่เรือแล้ว ไต่ถวายอนุศาสน์ว่า

อัย เต สสุสุโร เทว อัย สสุสุ ชนาธิป

ยถา มาตุ ปฏูปตติ เอวิ เต โหต สสุสุยา

ข้าแต่เทพเจ้า พระเจ้าจุณัพรหมทัตตนเป็นพระสัสสุระของ

พระองค์ ข้าแต่พระจอมประชากร พระนางสลากเทวนเป็นพระสัสสุ

ของพระองค์ การปฏิบัติพระราชมารดาของพระองค์อย่างใด จึงมี
แต่พระสัสสุของพระองค์อย่างนั้น

ยถาปี นียโก ภาตา โสทธิโย เอกมาตุโก
เอวิ ปญจาลจนโท เต ทยิตพโพ รเถสภ

ข้าแต่พระราชา พระเชษฐภคินาร่วมพระอัครพระมารดาเคียงกัน
โดยตรงซึ่งพระองค์ทรงรักใคร่อย่างใด พระขนิษฐาฉันทราชกุมาร
พระองค์ควรทรงรักใคร่อย่างนั้น

อัย ปญจาลจนที เต ราชปุตตี อภิชฌिता
กามิ กโรหิ เต ตาย ภริยา เต รเถสภ

พระนางขนิษฐาฉันทราชกุมาร ผู้เป็นราชบุตรพระเจ้าพรหมทัตต
พระองค์ทรงปรารถนา พระองค์จึงทำความใคร่ของพระองค์แก่พระนาง
นั้น ๆ จึงเป็นพระมเหสีของพระองค์ อย่างทรงเหมือน ๆ มโหสถถือ
เอาปฏิญญาแก่พระเจ้าวเทหราช ด้วยประการฉะนี้

พระเจ้าวเทหราชทรงรับคำว่า ดีแล้ว ๆ ก็มโหสถไม่กล่าว
อะไร ๆ ปรารถนาถึงพระราชชนนีพระเจ้าพรหมทัตต ๆ เพราะเหตุไรไม่
กล่าวปรารถนาถึง ๆ เพราะพระราชชนนีนั้นทรงพระชราแล้ว ๆ ก็พระ
โพนธิตวียนกล่าวเรื่องทงปวงอยู่ริมฝั่งคงคา ๆ ลำคายนั้นพระราช
เป็นผู้ใคร่จะเสด็จไปด้วยความพ้นจากทุกข์ใหญ่จึงรับสั่งกรมโหสถว่า
ดูก่อนพ่อ เจ้าจะยืนอยู่ริมฝั่งคงคาทำอะไร แล้วตรัสคาถา (ที่ ๑๑๗
กษิ ๓ ขาท) ว่า

อารุห นาวี ตรมาโน กีนุ ตีรมหิ ตัญจสิ
 กิจจา มุตตมฺหา ทกฺขโต ยามทานิ มโหสธ
 ตก่อนมโหสธ เจ้าจงรบชนเรือ เจ้าจะยืนอยู่ริมฝั่งคงคาทำไม
 หนอ เราทั้งหลายพ้นแล้วจากทุกข์โดยยาก จงไปยั้งคนเถิด ฯ
 พระบรมโพนสีทว ไคพงรบสังจึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ
 ภารโดยเสด็จด้วยพระองค์ยังไม่ควรแก่ข้าพระบาทก่อน แล้วภาษิต
 (คาถาที่ ๑๑๘-๑๑๙ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

เนส ธมฺโม มหาราช โยหิ เสนาย นายโก
 เสนางคฺ์ ปรีหาเปตฺวา อดฺตานํ ปรีโมจเย
 นิเวสนมฺหิ เต เทว เสนางคฺ์ ปรีหาปิตํ
 ตํ ทินนํ พุรหมทตฺเตน อานยิสฺสึ รเถสภ
 การที่ข้าพระองค์ผู้เป็นนายแห่งเสนา มาทอดทิ้งเสนาจกนิก
 รัชย์ เอาแต่ตัวรอดหาชอยไม่ ข้าพระองค์จกนำมาซึ่งเสนาจกนิก
 ในกรุงมิลิลาที่พระองค์ละไว้ และสิ่งของที่พระเจ้าพรหมทตต์
 ประทานแล้ว ฯ

มโหสธภาษิตคาถาทังนแล้วกราบทูลว่า ก็ในเมื่อเหล่าชน
 มาแต่ทางไกล บางพวกเคียวกัน บางพวกคิม บางพวกเห็นคเห็นอย
 กันอนหลับ ไม่รู้การที่พวกเราออกจากอุมงค์แล้ว บางพวกเจีย
 ทำงานมากกับข้าพระองค์สิน ๔ เดือน เป็นจำพวกมือประกอบการแก่ข้า
 พระองค์ ก็ย่นคาชนเหล่านัน มีมาก ข้าพระองค์ไม่อาจจะทิ้ง
 รมคนหนึ่งแล้วไป ก็แต่ข้าพระองค์จกกลขนนำมาซึ่งเสนาทงปวงของ

พระองค์ และทรมายทพระเจ้าจูลนึประทานมิให้เหลือไว้ ขอพระองค์
อย่าเฉื่อยช้าในที่ไหน รัชเสด็จ ขอพระองค์ทรงละช้างมาพาหนะเป็นต้น
ที่ข้าพระองค์วางไว้ ในหนทางเป็นระยะซึ่งเห็นคเห็นอยแล้ว ๆ เสีย
เสด็จชนพระยานมาศที่สามารถเข้าสู่กรุงมิลิลาเสียโดยเร็วพลัน ฯ

ลำดับนั้นพระราชโองการทรงภาษิตคาถา (ที่ ๑๒๐ กัย ๓ บาท) ว่า
อปฺปเสโน มหาเสนี กณิ นิกฺคยฺห จสฺสสี
ทพฺพโล พลวนฺเตน วิหณฺณิสฺสสี ปณฺฑิต

ดูก่อนบัณฑิต เจ้าเป็นผู้มีเสนาน้อยจักข่มพระเจ้าจูลนึผู้ มีเสนา
มาก ตั้งอยู่อย่างไร เจ้าเป็นผู้ไม่มีกำลังจักลำบากด้วยพระเจ้า
พรหมทัตตผู้ มีกำลัง ฯ

ลำดับนั้นมโหสถกล่าวคาถา (ที่ ๑๒๑ กัย ๓ บาท) ทูลตอบว่า
อปฺปเสโนปิ เจ มนฺตึ มหาเสนี อมนฺตึนึ
ชินาตี ราชา ราชาโน อาทิจฺโจวฺทยนฺตมึ

ถ้าบุคคลมีความคิดแม้มีเสนาน้อย ย่อมผจญบุคคลมีเสนา
มากไม่มีความคิด พระราชาองค์เดียวเป็นผู้ฉลาดในอบายย่อม
ผจญพระราชาทงหลายผู้เขลาในอบาย ตั้งดวงอาทิตย์อยู่ที่จำกัด
ความมืดเสีย ฯ

และกักรณพระบรมโพธิสัตว์ทูลถึงนแล้ว ถวายบังคมพระราช
กรายทูลว่า ขอพระองค์เสด็จไปเถิด แล้วส่งเสด็จ ฯ พระเจ้าวิเทหราช
ทรงนึกถึงคุณของพระโพธิสัตว์ว่า เราพ้นจากมือข้าศึกแล้วหนอ
และความประสงค์ของเราก็ดึงที่สุดแล้ว เพราะไต่ นางขณฺฑาลจันท์

ราชิตาพระเจ้าพรหมทศตแล้ว ก็ยังเกิดพระขัติยราโมทัย เมื่อ
จะทำวิสรเสรีญคุณูปการของมโหสถแก่เสนก จึงทรงภษิตคาถา
(ที่ ๑๒๒-๑๒๓ กัณฑ์ ๑ ขาท) ว่า

สุสุขิ วัต สิวาโส	ปณทัเตหิตี เสนก
ปกุขิว ปณฺชเร พนฺเช	มจฺเณ ชาลคเตริว
อมิตฺตหตฺถตฺถคเต	โมจยิ โน มโหสโร

แนะนำเสนกาจารย์ การอยู่ร่วมด้วยเหล่าบัณฑิตเป็นผาสกดิ์หนอ
เพราะว่ามโหสถปลดเปลื้องพวกเราผู้ถึงความพินาศคือมือซำคัก คุ
ยบุคคลปลดเปลื้องฝูงนกอันติคอยู่ในกรง หรือฝูงปลาอันติคอยู่ในแห ๆ
เสนกได้ฟังพระราชดำรัส เมื่อจะสรรเสรีญคุณของมโหสถ
จึงกล่าว (คาถา ที่ ๑๒๔ กัณฑ์ ๓ ขาท) ว่า

เอวเมว มหาราช	ปณทัตา หิ สุขาวหา
ปกุขิว ปณฺชเร พนฺเช	มจฺเณ ชาลคเตริว
อมิตฺตหตฺถตฺถคเต	โมจยิ โน มโหสโร

ข้าแต่มหาราช บัณฑิตทั้งหลายนำความสุขมาแท้จริงอย่างนั้น
นั้นเทียว มโหสถปลดเปลื้องพวกเราผู้ถึงความพินาศคือมือซำคัก
คุยบุคคลปลดเปลื้องฝูงนกอันติคอยู่ในกรง หรือฝูงปลาอันติคอยู่
ในแห ๆ

ลำดับนั้นพระเจ้าวเทหราชเสด็จขึ้นจากแม่น้ำ ถึงบ้านทิมโหสถ
ให้สร้างไว้ที่กระยะ ๑ โยชน์ ๆ ชนทั้งหลายทิมโหสถวางไว้ในบ้าน
นั้น ๆ ก็จัดช่างพาหนะชำนานาเป็นอาทิถวายพระราชชา ๆ พระราชา

ยงข้างมารรถเห็นตเห็นอ้อยแล้ว ๆ ให้อภัย เปลี่ยนสัตว์พาหนะนอก
 ถงยานอนควยสัตว์พาหนะเหล่านั้น ๆ ล่วงมรรคา ๑๐๐ โยชน์
 โดยอภัยน รุ่งชนเซากเสด็จเข้าพระนครมฤดาฯ ฝ่ายพระโพธิสัตว์
 ไปสู่ประตูอมงค เปิดองคาพที่ตนเห็นขไว้ออก คัญทรายที่ประตู
 อมงคผงคาพนนไวในทรายนั้น ๆ และกักรนผงคาพแล้ว ก็เข้าไปสู่
 อมงคแล้วออกจากอมงคเข้า ไปสู่เมืองที่สร้างไว้ (ซึ่งขนานนามไว้
 ว่าอุปการนคร) ขนสปราสาทอาบนำหอมแล้วบริโภคนโภชนะมีรสเลิศ
 ต่างๆแล้วไปสู่นอนอันประเสริฐ เมื่อนึกว่า มโนรถของเราถึงที่สุด
 แล้วก็หลับไป ฯ ฝ่ายพระเจ้าจุลนัรชาตราชวงเสนาวงคณิกกรแล้วเสด็จ
 ถงนครนั้นโดยกาลล่วงแห่งราตรินน ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาห เมื่อสมเด็จมหามุนีผู้มี
 พระภาคจะประกาศข้อความนั้น จึงตรัส (คาถาที่ ๑๒๕-๑๒๖-๑๒๗
 กัย ๓ บาท) ว่า

รกชิตวา กสิณิ รตติ	จูปเนยโย มหพพโล
อุเทนตี อรุณคคุมหิ	อุปการมุปากมิ

พระเจ้าจุลนัผู้มีกำลังมากกรักษาจนตลอดราตรีทั้งสน ครันอรุณ
 ชน ก็เสด็จถงเมืองอุปการ

อารุยห ปวริ นาคิ	พลวนตี สฎฐิหายนั
ราชา อโวจ ปณจาโล	จูปเนยโย มหพพโล

พระเจ้ากรุงอตรบญจาละทรงพระนามว่าจุลนัผู้มีกำลังมาก เสด็จ
 ขนข้างที่นั่งควประเสริฐมีกำลังอายุ ๖๐ ปี ได้ตรัสการที่พกัยเสนา
 ของท้าวเธอ

สนุนทุโร มณิวมฺเมน

สรมาทาย ปาณินา

เปสียะ อชณภาสิตถ

ปุตฺตุมเพ สมากเต

สวมทรงเกระะแกวมณ

พระหัตถ์จับศร

โคตรัสกะเหล่า

ทวยหาญผู้รบใช้ผู้ประชุมกันอยู่แล้ว

พจนประพนธินเป็นพระพุทธรูปจนแสดงข้อความเหล่านั้น โทษ
สังเขปณยทิน (คือคาถาที่ ๑๒๘ กับ ๓ บาท) ว่า

หตฺถาโรเห อนิกฺกุเจ

รติเก ปตฺติการเก

อุปาสนมฺหิ กตฺตเถ

วาลเวเช สมากเต

คือตรัสกะกองข้าง กองม้า กองรถ กองราช ผู้มีศิลปะ

คือธนู ผู้ยิงแม่น ผู้ยิงชนทรายก็ไม่พลาด ประชุมอยู่แล้ว

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์จะตรัสสั่งให้จับเป็นพระเจ้าวิเทหราชณยทิน

จึงตรัส (คาถาที่ ๑๒๘ ถึงที่ ๑๔๒ กับ ๑ บาท) ว่า

เปเสถ กุณฺขเร ทนฺตี

พลวนฺเต สมุจฺจิชายเน

มทฺทนฺตฺ กุณฺขรา นครี

เวเทเหเน สุมาปิต

เจ้าทั้งหลายจงไล่ช้างพลายมีกำลังอายุ ๖๐ ปีไป ช้างทั้งหลาย

จงย้ายนครที่พระเจ้าวิเทหราชสร้างไว้ได้แล้ว

วจฺจนฺตมฺขา เสนา

ติกฺขคฺคา อมฺมจิวะธโน

ปฺนุณฺณา ธนฺเวเคน

สมปฺตนฺตฺตริตรา

เสนาถือธนูครุฑเขียวงาเป็นประมุข และมีลูกศรปลายคม มี

ลูกศรอาจแทงทำลายกระดูก จึงยิงลูกศรเหล่านั้นด้วยกำลังธนูให้

ตกลง (ดังทำฝน)

มณฑา วรมิโน สุรา

จิตรทนต์ยุดาวุธา

ปกขนท์โน มหاناคา

หตถัน โหนติ สมมุขา

เหล่าโยธารุ่นหนุ่มผู้แก่วกกล้าห่มเกราะ มีอาวุธประกอบด้วย
คำมอันวิจิตร เหล่าช่างใหญ่แล่นมา จึงเป็นผู้หันหน้าสู้ช่างทั้งหลาย

สตุติโย เตลโธตาโย

อจิมนโต ปภสฺสรา

วิชโชตมานา ติฏฺฐนตุ

สตรฺสาวุ ตารกา

หอกทั้งหลายที่ชำระล้างด้วยน้ำมันแล้ว มีประกายสว่างแสง
ออกรุ่งเรืองก็มีอยู่ ดังดาวกลีบพฤษภมีรัศมีมาก

อาวุธพลวนตานัน

คุณิกายุรธารินัน

อทีสานัน เม โยธานัน

สงคามเม อปลายินัน

เมื่อเหล่าโยธาของเรามีกำลังคืออาวุธ ทรงสังวาสคือเกราะ
ไม่ล่าหนีในสงครามเช่นนั้น

เวเทโห กุโต มุจฺจิสฺสตี

สเจ ปกฺขิว กาทตี

วิเทหราชจักพนมอเราแต่ไหน หากจะเป็นเหมือนนกบินไปใน
อากาศได้ก็จักทำอะไรได้

ตีส เม ปุริสนาวุโตย

สพฺเพ เจเกกนิจจิตา

เยสํ สมน น ปสฺสามิ

เกวลํ มหิมํ จริ

ก็โยธาของเราทั้งหมดราว ๓๘,๐๐๐ ซึ่งเราเที่ยวทั่วแผ่นดิน
ไม่เห็นเทียมทัน ตกศักระชาคก็เลือกเอาศักระหนึ่ง ๆ มา

นาคา จ กปฺปีตา ทนฺตี

พลวนตา สฏฺฐิหายนา

เยสํ ขนฺเชสุ โสภนฺตี

กุมารา จารุทสฺสนา

นาคา จ กปปีตา ทนต์
เยส ขนเชสุ โสภนต์
พลวนตา สฏฐิหายนา
กุมารา จารุทสสนา

อนึ่งข้างปลายทั้งหลายประกบแล้ว มีกำลังอายุ ๒๐ ปี ซึ่ง

เหล่าโยธาหนุ่ม ๆ นำคัมภีร์คฤททองย่อมังกงามอยู่บนคธ

ปีตาลงการา ปีตวสนา ปีตตตรนิวาสนา

นาคกฤษณะโส โสภนติ เทวปุตตาว นนุทเน

โยธาทั้งหลายมีเครื่องประกบมีพรรณอันเหลือง นุ่งผ้ามีพรรณ

เหลือง ห่มผ้าเฉียงขาสีเหลือง ย่อมมังกงามนั่งอยู่บนคธข้าง คธ

เทพบุตรทั้งหลายในนั้นทวณคาวกิงสพิภพ

ปาจิณวณณา เนตตีสา เตลโชตา ปภัสสุรา

นิฏฐิตา นรวีเรหิ สมชารา สุนิสสีตา

ภาพทั้งหลายมีสีทั้งปลาปาจิณะ (อ. ปาสาณมจฺฉา ปลาสดาค)

ชำระล้างแล้วด้วยน้ำมันชานแสงออก อันเหล่าโยธาผู้ วิรุขรุษทำเสร็จ

แล้ว มีคมเสมอมีคมยิ่ง

वलลาपीโน วิตมลา สิกฺกายสมยา ทพฺหา

คหิตา พลวนเตหิ สุปฺปหารปฺปหาริกิ

ภาพทั้งหลายหาสนิมมิได้แล้วด้วยเหล็กกล้ามันคง อันเหล่า

โยธาผู้มีกำลังเชี่ยวชาญในวิธีประหารถือเป็นคัมภีร์แล้ว

สุวรรณจารุสมปฺนนา โลहितกณฺจูปชาริตา

วิวัตตมานา โสภนติ วิชฺชวพฺภณนฺนตเร

เหล่าโยธาผู้ถึงพร้อมด้วยความงามทั้งทองคำ สรวนเสอัสแดง

ฉวีคัมภีร์ภาพย่อมังกงาม คธสายฟ้าแวววาวอยู่ในรวางกอันเมฆ

ปตาทามมิโน สุรา

อสิวมมสฺส โภวิทา

ถรุคฺคหา สิกฺขิตาโร

นาคกฺขนฺธนิปาตีโน

เหล่าโยธามุคฺฉาหาญ

ผู้ห่มเกราะสามารถยิงธนูให้สยัคใน

อากาศ ผู้ฉลาดในการใช้ดาบและเกราะ ถอดดาบ ผกในการถอดดาบ

ชำนาญ สามารถตัดคอช้างด้วยดาบให้ขาดตกลง

อิทิสเหหิ ปริกฺขิตโต

นตฺถิ โมกฺโข อิตฺโต ตว

ปภาวนเต น ปสฺสามิ

เยน ตวํ มิถิลี วเช

(แต่กาลก่อน) ท่านเป็นผู้อันหมั่นช่นชอนในแวคล้อม แต่กาลนี้
ความพินภัยของท่านย่อมไม่มี ท่านจะไปสู่กรุงมิถิลากด้วยราชานภาพ
โต เราไม่เห็นเหตุแห่งราชานภาพนั้นของท่าน ฯ

พระเจ้าจุลนพรหมทัตตตรัสคก คามพระเจ้าวิเทหราชอย่าง น
แล้วทรงทำในพระหฤทัยว่า เราจักจับเป็นพระเจ้าวิเทหราชขัตติให้ได้
จึงทรงเตือนช่างทnungด้วยพระแสงขออินประคยด้วยเพชร แล้วตรัสสั่ง
เสนาว่า พวกเจ้าจงจับ จงทำลาย จงแทง เสกจึงงอุปการนคร
ประหนึ่งจะถมทขเสย ฯ ล้าคยนนบรุษทั้งหลายทิม ไหลสวางไว้ ก็
พาพวกของตนแวคล้อมม ไหลสวางไว้ ด้วยคิดว่า ใครจะรู้ อะไรจักมี ฯ
ขณะนั้นพระโพธิสัตว์ลจากทนอนประกอยด้วยสิริ มีการปฏิบัติสรีระ
อินทำแล้ว ถินอาหารเข้าแล้ว ประคยแล้วตกแต่งแล้ว นุ่งผ้ามาแต่
แควนกาสุราคาตงแสน ห่มรัตกัมพลเฉียงอิงสา ถือไม้เท้าทองท
สำหรับใช้อนหนงอนขจิตรด้วยรัตนะ ๗ ขนรองเท้าทอง อินเหล่าสตร
ทั้ง ตกแต่งแล้วคัจนางพาพค อยู่ด้วยวาลวชนิ เชคสหัสขญชรบน

ปราสาทซึ่งตกแต่งแล้ว ลำแดงตนแก่พระเจ้าจตุลัน เดินกลับไป
 กลับมาด้วยลลา คิงลลาแห่งสักกเทวราช ฯ ฝ่ายพระเจ้าจตุลันทอด
 พระเนตรเห็นรูปสิริอันอุดมของมโหสถ ก็ไม่สามารรถจะยั้งพระมนัส
 ให้เลื่อมใส ก็เร่งไล่ช้างที่นั่งเข้าไปด้วยทรงคิดว่า เราจักจับมโหสถ
 ให้ได้ในบัดนี้ ฯ มโหสถโพธิสัตว์คิดว่า พระเจ้าจตุลันนั้นควนมาด้วยทรง
 สำคัญว่า เราจะจับพระเจ้าวิเทหราชได้ในกาลนี้ ชะรอยจะไม่
 ทรงทราบว่า เราจับพระราชบุตรบุตรและพระมเหษีของพระองค์ได้แล้ว
 ส่งพระราชอาของเราไปแล้ว เพราะฉะนั้นเราจะลำแดงหน้าของเราให้
 เช่นกับแวนทองแล้วกล่าวกับพระเจ้าจตุลัน ฯ พระโพธิสัตว์ยืนอยู่ที่
 หน้าต่าง เมื่อจะเปล่งเสียงอ่อนหวานกล่าวกับพระเจ้าจตุลัน ได้กล่าว
 (คาถาที่ ๑๔๓-๑๔๕ กับ ๑ บาท) ว่า

กิณฺณุ สนฺตรมาโน ว นาคํ เปเสสิ กุณฺชรํ

ปหฺนฺจฺรุโป อากมสิ ตทฺชตฺโตสฺมิติ มณฺณสิ

พระองค์ควนไล่ช้างที่นั่งตัวประเสวีฐูมาทำไมหนอ พระองค์มิ

พระหฤทัยร้ายแล้วเสด็จ ทรงสำคัญว่า ประโยชน์เป็นของอนเรา
 ได้แล้วกระนั้นหรือ

โอหเรตี ธนุจาปี ชุรปฺปิ ปฏิสํหฺร

โอหเรตี สุกํ วมฺมํ เวพฺุริยมณฺนิสนฺนิกํ

ขอพระองค์นำแหล่งธนูนั้นลงเสีย ทั้งลูกศรเสีย เปลืองเกวาระ

โชติช่วงด้วยแก้วไพฑูรย์แก้วมณีนงามนั้นออกเสีย ฯ

พระเจ้ากรุงอยุธยา ๔ ได้ทรงฟังคำของมโหสถ จึงตรัสว่า
มโหสถผู้บุตรแห่งคฤหบดีคนกล่าวเยาะเย้ยกษัตริย์ ๗ จักรู้จักจักท้าวควรทำ
แก่เจ้าในวันนั้น เมื่อจะตรัสคูกคามมโหสถจึงตรัส (คาถาที่ ๑๔๕
กัณฑ์ ๑ ขาท) ว่า

ปสนน मुखวณ โณสี มิหิตปุพพญจ ภาสสี

โหติ โข มรณกาลเต ตาทิสี วณณสมปทา

เจ้าเป็นผู้มีผิวหน้าผ่องใส และกล่าวถ้อยคำเคียดขี้มแย้ม
ความถึงพร้อมแห่งผิวพรรณเช่นนั้นย่อมมีในมรณกาล ๗

ฝ่ายพลนิกายเป็นอันมากเห็นรูปสิริแห่งมโหสถบรมโพธิสัตว์
ในกาลเมื่อมโหสถทูลกับพระเจ้าพรหมทัตต์อย่างนี้ จึงได้ไปสู่สำนัก
พระเจ้าพรหมทัตต์ด้วยคิดว่า พระราชาของพวกเราจักทรงปรักษากษัตริย์
มโหสถ ตรัสอะไรกันหนอ พวกเราจักฟังพระคำรัสและถ้อยคำแห่ง
พระราชาและมโหสถ ๗ ฝ่ายมโหสถได้ฟังพระคำรัสจึงคิดว่า พระเจ้า
พรหมทัตต์ไม่รู้จักเราว่ามโหสถบัณฑิต เราจักไม่ให้ฆ่าเราได้
คิดขณะจึงทูลว่า ความคิดของพระองค์กระจายแล้ว พระเจ้าคะ เรือง
ที่พระองค์และแก้วกุกักด้วยใจไม่เกิดแล้ว ก็แต่เรื่องทีกล่าวด้วยปาก
เกิดแล้ว เมื่อจะประกาศข้อความนั้น จึงกล่าว (คาถาที่ ๑๔๖-๑๔๗
กัณฑ์ ๑ ขาท) ว่า

โมฆนเต กชชิต ราช ภินนมมโตสี ขตติย

ทุกคโณห หิ ตยา ราชา ขลุงเกเนว สินธโว

ข้าแต่ขัตติยราช พระราช พจน์ที่พระองค์ คุกคามเปล้าจาก
 ประโยชน์ พระองค์เป็นผู้มีพระตำริอันกระจายรู้ทั่วกันแล้ว พระเจ้า
 วิเทหราชอันพระองค์จับไม่ได้แล้ว ดังมาสันตพอนมากระจอกไล่ไม่ทัน
 ฉะนั้น (แก้วเหมือนมามากระจอก พระองค์เหมือนคนขมามากระจอก
 ข้าพระเจ้าเหมือนมาสันตพว่องไว พระเจ้าวิเทหราชเหมือนคนขมมา
 สันตพ)

ติณฺโณ หิโยโย ราชา คงคิ สามจฺโจ สปริชฺชโน
 หัสราชํ ยถา ชงฺโก อนุชวํ ปตีสฺสตี

พระเจ้ากรุงมิถิลาพร้อมด้วยอมาตย์ราชบริพารเสด็จข้ามคงคา
 ไปแล้วแต่วันวานนี้ กาแล่นไปตามพระยาหงส์จกตกในรวางฉั้นใด
 พระองค์จกตกคือถึงความวินาศในรวาง ฉนั้นนั้ ๆ

มโหสถผู้มหาสัตว์เป็นผู้มีไต่พรันพรงคจพระยาเกสรสีห์ เมื่อ
 จะนำอุทาหรณ์มา จึงภายิต (คาถาที่ ๑๔๘ - ๑๔๙ - ๑๕๐
 กัย ๑ ขาท) ว่า

สีกาลาว รตฺติภาเค ผลุติ ทิสฺวาน กิสุกั
 มิสเปสตี มณฺณนฺตา ปรีพฺยุพฺหา มิกาธมา

สุนัขจิ้งจอกทั้งหลายเป็นสัตว์ต่ำช้ากว่ามฤค เห็น ดอกทองกวาว
 บานในรตติภาค ก็สำคัญว่าชั้นเหนือ ก็ประชิดอยู่

วิตีวตฺตาสฺ รตฺตีสฺ อุกฺคตฺสุมิ ทิวากเร
 กิสุกั ผลุติตี ทิสฺวา อาสาณินฺนา มิกาธมา

ครั้นเมื่อราตรล่วงไปแล้ว ครั้นเมื่ออาทิตย์ตกแล้ว สุนัขจิ้งจอก
ผู้ชาติต่ำกว่ามฤคเห็นดอกทองกวาวบานแล้ว ก็ขาดความอยากกิน
มันโค

เอวเมว ตูว์ ราช เวเทห์ ปรีวารย
อาสาณโน คมิสฺสตี สีกาลา กีสุกิ ยถา

ข้าแต่บรมกษัตริย์ พระองค์ล้อมพระเจ้าวิเทหราช (ทรงทราบ
ว่าพระเจ้าวิเทหราชมิได้เสด็จอยู่ในที่นี้แล้ว) ก็ขาดจากทรงหวัง ก็
จักเสด็จกลับ คือจักพาเสนาปลาศนากาหารหนีไป เหมือนสุนัขจิ้งจอก
เห็นดอกทองกวาวมิใช่ชนเนื้อหมัดความอยากกินกลับไป ฉะนั้น ๆ

พระราชอาจลนพรหมทัตต์ได้ทรงสวนากาหารค่ำไม่ครั้นคร้ามของ
มโหสถจึงทรงคิดว่า คฤหบดีบุตรนี้เป็นคนกล้าพูดเกิน พระเจ้า
วิเทหราชจักเป็นผู้อนมโหสถให้ปลาศนากาหารไปแล้วโดยไม่สงสัย ก็
กริ้วเหลือเกิน ทรงรำพึงว่า เมื่อก่อนเราทั้งหลายไม่เป็นเจ้าของแม่
แห่งผ้าสาฎกที่คาดพุงเพราะมโหสถ บัดนี้ขงจามิตรถึงเงอมมือเรา
ทั้งหลายแล้วก็มโหสถให้หนีไป มโหสถเป็นคนทำความฉิบหาย
แก่เราทั้งหลายมากหนอ เราจักทำโทษอันควรทำแก่ทั้ง ๒ คนรวม
แก่มโหสถผู้เดียว เมื่อจะทรงบังคับเพื่อลงโทษแก่มโหสถ จึงตรัส
(คาถาที่ ๑๕๑ ถึงที่ ๑๕๔ กัณฑ์ ๑ ยาท) ว่า

อิมสฺส หตฺถปาเท จ กณฺณนาสณฺจ ฉินฺทถ
โย เม อมิตฺตํ หตฺถคตฺติ เวเทห์ ปรีโมจยิ

เจ้าทั้งหลายจงตัดมือและเท้า หูและจมูกแห่งมโหสถ ผู้ปล่อย
พระเจ้าวิเทหราชผู้ขงจามิตรของข้าผู้ถึงเงอมมือข้าแล้วไปเสีย

อิมิ มิสว อาตปปี สุเล กตฺวา ปจฺนตฺถ น

โย เม อมิตฺตํ หตฺถกตฺตํ เวเทหํ ปริโมจยิ

เจ้าทั้งหลายจงเสียบมโหสถันในหลาวอย่างมันเสียบให้ร้อน
บุคคลเสียบเนื้อในไม้ย่างให้ร้อน ฉะนั้น เพราะมันปล่อยพระเจ้า
วิเทหราชผู้ศรัทธาถึงเงอมมือข้าแล้ว

ยถาปี อฺสภจมฺมํ ปจฺจพฺยุชา วิตฺตุนียติ

สีหสฺส อโถ พฺยคฺขมสฺส โหติ สงฺกฺขสฺมาหตฺตํ

บุคคลแทงหนึ่งโคที่แผ่นดิน อนึ่งเกี่ยวหนึ่งแห่งราชสีห์หรือเสือ
โควิ่งมาด้วยขอ ฉนไต

เอวนตฺถ วิตฺตุนิตฺวาน เวชยิสฺสามิ สตฺตติยา

โย เม อมิตฺตํ หตฺถกตฺตํ เวเทหํ ปริโมจยิ

ข้าจะทิมแทงมันด้วยหอก เพราะมันปล่อยพระเจ้าวิเทหราชผู้
ข้าศกถึงเงอมมือข้าแล้วไปเสีย ฯ

พระมหาสัตว์โตสถยพระราชดำรัสกหิวเราะ คิดว่า พระราชาน
ไม่รู้ความที่เราส่งพระมเหสีและพงศ์พันธุ์ของท่านไปมีถิลาราชธานีแล้ว
เพราะฉะนั้นจึงคิดลงกรรมกรรมแก่เรา ก็แต่จะยิงเราด้วยศร หรือทำ
โทษอย่างอื่นตามชอบพระหฤทัยท่านด้วยความพิโรธ เอาเถิด เราจะ
แจ้งเหตุการณ์นั้นเพื่อทำให้ท่านโคกาคูรเสวยทุกข์ บันทมสลบอยู่
บนหลังช้างหนึ่ง คิดฉนั้นแล้ว จึงภาษิต (คาถาที่ ๑๕๕ ถึงที่ ๑๖๘
กัย ๓ บาท) ว่า

สเจ	เม	หตุถปาเท จ	กณณนาสณจ	เฉทสี
เอวี	ปญจาลจนุทสุส		เวเทโห	เฉทยิสฺสตี
สเจ	เม	หตุถปาเท จ	กณณนาสณจ	เฉทสี
เอวี	ปญจาลจนุทिया		เวเทโห	เฉทยิสฺสตี
สเจ	เม	หตุถปาเท จ	กณณนาสณจ	เฉทสี
เอวี	นนุทาย เทเวีย		เวเทโห	เฉทยิสฺสตี
สเจ	เม	หตุถปาเท จ	กณณนาสณจ	เฉทสี
เอวนุเต	ปุตฺตทวารสุส		เวเทโห	เฉทยิสฺสตี

ถ้าพระองค์คตมอและเท้า หูและจุมุกแห่งข้าพระเจ้า พระเจ้า
 วิเทหราชจักให้คตคพระหัตถ์เป็นอาทิแห่งพระขัณเฑาะฐจันทรราช ไอรส
 พระขัณเฑาะฐจันทรราชธิดา และพระนางนันทาเทวมเหษีของพระองค์
 หรือให้คตคพระหัตถ์เป็นต้นแห่งพระราชบุตรบุตรพระมเหษีแห่งพระองค์
 อย่างนั้นเหมือนกัน

สเจ	มัสณจ	อาตปฺปิ	สุเล	กตฺวา	ปจิสฺสตี
เอวี	ปญจาลจนุทสุส		เวเทโห	ปาจยิสฺสตี	
สเจ	มัสณจ	อาตปฺปิ	สุเล	กตฺวา	ปจิสฺสตี
เอวี	ปญจาลจนุทिया		เวเทโห	ปาจยิสฺสตี	
สเจ	มัสณจ	อาตปฺปิ	สุเล	กตฺวา	ปจิสฺสตี
เอวี	นนุทาย เทเวีย		เวเทโห	ปาจยิสฺสตี	
สเจ	มัสณจ	อาตปฺปิ	สุเล	กตฺวา	ปจิสฺสตี
เอวนุเต	ปุตฺตทวารสุส		เวเทโห	ปาจยิสฺสตี	

กัถาพระองค์เสียบเนอแห่งข้าพระเจ้าในหลาวอย่างให้ร่อน พระเจ้า
 วิเทหราชกัถาให้เสียบพระขัญจาลจันทราชโอรส พระขัญจาลจันทราช
 ธิดา และพระนางนันทาท่วมเหย็ของพระองค์ หรือพระราชบุตรบุตร
 และพระมเหย็ของพระองค์ในไม้ย่างให้ร่อนอย่างนั้นเหมือนกัน

สเจ มั วิตุณิตวาน	เวชยิสฺสตี สตฺติยา
เอวิ ปญจาลจนทสฺส	เวเทโห เวชยิสฺสตี
สเจ มั วิตุณิตวาน	เวชยิสฺสตี สตฺติยา
เอวิ ปญจาลจนทียา	เวเทโห เวชยิสฺสตี
สเจ มั วิตุณิตวาน	เวชยิสฺสตี สตฺติยา
เอวิ นนทาย เทเวีย	เวเทโห เวชยิสฺสตี
สเจ มั วิตุณิตวาน	เวชยิสฺสตี สตฺติยา
เอวนเต ปุตฺตทการสฺส	เวเทโห เวชยิสฺสตี

ถ้าพระองค์กัถมแห่งข้าพระเจ้ากวยหอก พระเจ้าวิเทหราชกั
 กัถาให้แห่งพระขัญจาลจันทราชโอรส พระขัญจาลจันทราชธิดา และ
 พระนางนันทาท่วมเหย็ของพระองค์ หรือพระราชบุตรบุตรและ
 พระมเหย็ของพระองค์กวยหอกอย่างนั้นเหมือนกัน

เอวิ โน มนฺติตํ รโห เวเทเหเน มยา สห

ขอความตั้งทูลมาแล้ว อินข้าพระเจ้าทั้ง ๒ คือพระเจ้าวิเทหราช
 กัถาข้าพระเจ้าได้คิดตกลงกันไว้แล้ว ด้วยประการฉะนี้

ยถา ปลสตี จมมัม	โกนตีมนฺตาสนฺนิฏฺฐิตํ
อูเปตี ตนฺตายนาย	สรานํ ปฏฺิหนฺตเว

โล่หนึ่งมีน้ำหนัก ๑๐๐ ปะละ อันข้างหนึ่งให้เสร็จแล้วด้วย
 คัสตราของข้างหนึ่ง ย่อมช่วยป้องกันตัวเพื่อห้ามกันเสียซึ่งลูกศร
 ทั้งหลาย ฉะนั้น

สุขาวโห ทุกขญุโท เวเทหสุส ยสสุสีโน

มตินุเต ปฏีหณฺณามิ อุตฺถึ ปลสเตน วา

ข้าพระเจ้าเป็นผู้นำความสุขมา ขึ้นเท่าทุกข์แต่พระเจ้าวิเทหราช
 ผู้มีพระอิสริยยศ หรือทำลายลูกศรคือพระตำริของพระองค์ด้วย
 โล่หนึ่งคือความคิดของข้าพระเจ้า ก็ฉนั้น ๆ

พระเจ้าพรหมทัตต์ได้ทรงสนาการก็ทรงพระตำริว่า คฤหบดี
 บุตรพูดอย่างนี้ทำไม ได้ยินว่าเราทำกรรมกรรมแก่เขาอย่างใด
 พระเจ้าวิเทหราชก็ทำกรรมกรรมแก่ โอรสแลมเหษีของเราอย่างนั้น
 คฤหบดีบุตรหาธิการรักษาโอรสแลมเหษีของเรา ๆ จิตต์แล้วไม่ บดิน
 เขาจักตายจึงยื่นเพื่อช่วยกลัวตายนั้นเอง เราจักไม่เชื่อถ้อยคำของ
 เขา ๆ มโหสถจึงคิดว่า พระราชาสำคัญตัวเราว่า เขาพูดด้วยความ
 กลัวตาย เราจักให้ท่านทราบเสีย จึงกล่าว (คาถาที่ ๑๖๘ - ๑๗๐
 กัย ๑ ขาท) ว่า

อิงฺม ปลสฺส มหาราช สุลฺลณฺเฏ อนฺเตปฺริ ตว

ข้าแต่บรมกษัตริย์ เชิญเถิด ขอพระองค์ทอดพระเนตรพระราช
 นิเวศน์ของพระองค์ซึ่งว่างเปล่า

โอโรธา จ กุมารา จ ตว มาตา จ ขตฺตีย

อุมฺมกา นีหริตฺวาน เวเทหสุสปนามิตา

นางสนมแลกรมารทั้งหลาย แลพระราชชนนีของพระองค์ ข้า
พระเจ้าให้นำออกจากอมงค้นำถวายไปแก่พระเจ้ากรุงมิถิลาแล้ว ฯ

พระเจ้าพรหมทัตได้ทรงสคยคำมโหสถจึงทรงคิดว่า คฤหบดี
บุตรนกล่าวถ้อยคำมันคงเกินเปรียบ ก็ในเวลารাত্রิเราไต่ย็นเสียง
เหมือนเสียงแห่งนางนนทาเทวข้างแม่น้ำคงคา มโหสถนเป็นบัณฑิตมี
ปัญญามากขางที่ฟังกล่าวจริง ทรงคิดละนก็มีความโศกมีกำลังเกิด
ช่น ตั้งพระสติเป็นเหมือนไม่โศก เมื่อจะตรัสเรียกอมาตย์หนึ่งมาส่ง
ไปให้รู้ความ จึงตรัสคาถา (ที่ ๑๗๑ กัย ๑ ขาท) ว่า

อิงม อนุเตปุริ มยหิ คนตุวาน วิจิมาถ นั

ยถา อิมสส วจัน สจจि वा यति वा मुसा

เจ้าจงไปสู่ราชนิเวศน์แห่งเราพิจารณาดู คำของมโหสถจริง
หรือเท็จอย่างไร ฯ

อมาตย์นั้นพร้อมด้วยบริวารไปสู่ราชนิเวศน์ เปิดพระทวารเข้า
ไปภายใน ได้เห็นเหล่าคนรักษาราชนิเวศน์แลเหล่าบริวาริกานารท
ค่อมแคะละเป็นต้นถูกผูกมือแลเท้าออกปากตักกยทไม้นาคพันตทั้งหลาย
ภาชนะในห้องเครื่องแตกทำลาย ขาถนียโกชนียะเกลื่อนกล่นในถนิน
และห้องประกอบด้วยสิริมีประตเปิด มีการปล้นรัตนะ ซึ่งเหล่า
ขจจามิตรเข้คประตคลังรัตนะกระทำแล้ว แลได้เห็นฝูงกาเข้าไปโดย
พระทวารแลพระแกลซึ่งเข้คทงไวเทยวอยู่ ราชนิเวศน์หาสิริมิได้
เช่นกยบ้านททงแล้วหรือประหนึ่งพนสุสาน จึงกลับมา เมื่อจะทูลพระ
ราชาจึงกล่าวคาถา (ที่ ๑๗๒ กัย ๑ ขาท) นว่า

เอวเมตติ महाराज यथा आह मโहसो

सुखं अनुतेपुरी सपुं गकपतन्तं यथा

ข้าแต่บรมกษัตริย์ มโหสถทูลอย่างใด ขอความนั้นก็เป็นอย่าง
นั้น ราชนิเวศน์ทั้งปวงว่างเปล่า ดุจที่ลงหากินแห่งกา ฯ

พระราชาก็ทรงสวณาการก็ทรงสะทกสะท้านด้วยความโศกเกิด
แต่วิปโยคจากกษัตริย์ทั้ง ๔ ก็ทรงพิโรธพระโพธิสัตว์เกินเปรียบ ดุจ
พิษถูกตัดด้วยท่อนไม้ว่า ความทุกข์ของเราเกิดจนอาศัยคฤหบดี
บุตร ฯ มโหสถเห็นพระอาการกริ้วของพระเจ้าพรหมทัตต์ จึงคิดว่า
พระราชาก็มีพระยศใหญ่ยิ่งเยี่ยงคเณย์พี่เราด้วยขัตติยมานะ ด้วย
สามารถแห่งความโกรธในกาลข้างคราวว่า เราจะต้องการด้วยกษัตริย์
ทั้ง ๔ ไปทำไม ไฉนเราจะทำพระนางนั้นทาเทวี่ให้เป็นเหมือนพระ
ราชานยังไม่เคยเห็น ฟังสรรเสริญสรรวรณ์แห่งพระนางนั้น ทนน
พระราชาก็จะทรงระลึกลงพระนางนั้น ก็จักไม่ทำอะไร ๆ แก่เราด้วย
ทรงรักใคร่ในพระมเหษีของพระองค์ ด้วยทรงคณังว่า ถ้าเราฆ่า
มโหสถเสีย เราก็จักไม่ได้สรวรรตนะเห็นปานนี้ มโหสถคิดฉะฉานแล้ว
ยืนอยู่บนปราสาทเพื่อกาการรักษาดู ได้นำแขนมีวรรณคจวรรณแห่ง
ทองคำออกในรวางรัตนมัล เมื่อกจะสรรเสริญพระนางนั้น ด้วย
สามารถแห่งอันกราบทูลมรรคาที่พระนางนั้นเสด็จไป จึงภายิต (คาถา
ที่ ๑๗๓ ถึงที่ ๑๗๘ กัษ ๑ บาท) ว่า

อโศก คตา มหาราช นารี สพพวงคโศภณา

โกสมุภผลกสุสโสณี หัสคคครภาณินี

ข้าแต่สมมติเทพ พระนางเจ้านันทามเหษีเสด็จไปแล้วจากอุมงค์
นี้ เป็นผู้มิ่งพระสรีราพยพอนังามสรรพ มีพระโสณีควรเปรียบกับแผ่น
ทองคำธรรมชาติ มีปกติตรัสประกาศไพเราะเสนาะดังเสียงลูกหงส์

อิโต นีตา มหาราช นารี สพพงคโสภณา

โกเสยฺยวสนา สามา ชาตฺรูปสุเมขลา

ข้าแต่มหากษัตริย์ พระนางนันทาราชเทวีอันข้าพระเจ้าให้น่า
เสด็จออกมาจากอุโมงค์ เป็นผู้มีสรรพางค์งามน่าที่คณา ทรงพระ
ภษาโกสัยมีพระรูปอำไพตจสุวรรณ สายรักพระองค์นั้นก้งามทำด้วย
กาณฺจนอันวิจิตร

สุรตฺตปาทา กลฺยาณี สุวณฺณมณีเมขลา

ปาเรวตกฺขี สุตฺนุ พิมโพนฺฑุจา ตนฺนุชฺฌิมา

มีพระบาทสทไสพระโลहितชนแคง อันแถลงเบญจกัลยาณีชัไว้
เป็นแบบด้วยสามารถแห่งพระฉวี พระมิ่งสัง พระเกศา พระเส้น
พระอัสถิ งามค มีสายรักพระองค์แก้วมณีแกมสุวรรณ ดวงพระ
เนตรนั้นเปรียบกับตานกพิลาป มีพระสรีรภาพอันโสภณ วิมพระไอชู
แคงคจผลต่ำลงสู่กักปานกัน มีขันพระองค์ข้างอย่างประหนึ่งจะรวบ
กำรอบที่เคียว

สุชาตา กุชคตฺถุจิว เวทิว ตนฺนุชฺฌิมา

ทิมสฺสา เกสา อสิตา อีสกคฺคปเวลฺลิตา

มีขันพระองค์เล็กเรียวคจเถานาคลคาเกิดแล้วค (อ. งามคจ
หน่อไม้มสแคงต้องลมไหวในเวลาเมื่อทรงเยื้องกรายว่องไว) แลคจ
กาณฺจนไฟที พระศกขของพระนางนันทาเทวียาวค้ำช้อยปลายเล็กน้อย
คจปลายมีค

ทรงวิตกเลย พระราชเทวี พระราชบุตร แลพระราชชนนีของพระองค์
 ทั้ง ๓ องค์ก็เสด็จกลับมา ข้าพระเจ้ากลับไปนั้นแหละเป็นกำหนดแน่
 ในการเสด็จกลับแห่งกษัตริย์ทั้ง ๓ นั้น เพราะฉะนั้นขอพระองค์วาง
 พระหฤทัยเสียเถิด พระเจ้าค่ะ ๑ ลำดับนั้นพระเจ้าจุลินทรงคิดว่า เรา
 ให้ทำการพิทักษ์รักษาเมืองของเราเป็นอันดี แล้วมาตั้งล้อมอุปการ
 นครนทวยพลพาหนะถึงเท่านั้น มโหสถยังนำพระเทวีโอรสธิดาแลพระ
 ราชชนนีของเราจากเมืองเราซึ่งรักษาดีแล้วอย่างนี้ไปให้พระเจ้าวิเทห-
 ราชได้ แลเมื่อพวกเรามาตั้งล้อมอยู่อย่างนี้ มโหสถยังพระเจ้าวิเทห-
 ราชทั้งพลพาหนะให้ปลาศนากการไป แม้สักคนหนึ่งก็ห้ามใ้ใครรู้ไม่
 มโหสถรู้เล่าให้กลอนเป็นทีพย์หรือเพียงอุบายบังตาหนอ ๑ เมื่อจะตรัส
 ถามข้อความกะมโหสถ จึงได้ทรงภษิตคาถา (ที่ ๑๘๐ กัณฑ์ ๑
 ยาท) ว่า

ทีพพิ อธิยเส มายิ อกาสิ จกขุโมหนิ

โย เม อมิตติ หตถคตติ เวเทหิ ปริโมจสิ

เจ้ารู้เล่าให้กลอนเป็นทีพย์ หรือเจ้าได้ทำอุบายเพียงบังตา ในการ
 ที่เจ้าปล่อยพระเจ้าวิเทหราชผู้เป็นศัตรูของข้าถึงเงอมมอฆ่าแล้ว ๑

มโหสถได้ฟังรบสังฟังทูลว่า ข้าพระเจ้ารู้เล่าให้กลอนเป็นทีพย์
 จริงอยู่บัดนี้ที่ตทั้งหลายเวียนเล่าให้กลอนเป็นทีพย์ ครนเมื่อภยมาถึงก็
 ปลดเปลื้องตนบ้างผู้ อนบ้างให้พนทุกซ์ ทูลฉะนแล้วกล่าว (คาถาที่
 ๑๘๑-๑๘๒ กัณฑ์ ๑ ยาท) ว่า

อชยนติ เว มหาราช ทิพพมายีธ ปณทิตา
 เต โมจยนติ อุตตานี ปณทิตา มนติโน ชนา
 ข้าแต่พระมหาราช บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ย่อมขลุ่ลเล่ห้กกล
 อันเป็นทิพย์ บัณฑิตชนผู้มีความรู้นั้นจึงเปลื้องตนจากทุกข์ได้

สนติ มาณวปุตตา เม กุสลา สนธิเฉทกา
 เยสํ กเตน มคฺเคน เวเทโห มิถิลํ คโต

เหล่าโยธารุ่นหนุ่มบำรุงข้าพระเจ้า เป็นผู้ฉลาดได้ขอกองค้ไว้มี
 อยู่พระเจ้ากรุงมิถิลาเสด็จไป โดยทางอุมงค้ซึ่งพวกนใดทำไว้ ๆ

พระราชชาติทรงฟังค่านักเป็นผู้ ใครจะทอดพระเนตรอุมงค้โดย
 ทรงคิดว่า มโหสถแจ้งว่า ได้ยินว่าพระเจ้าวิเทหราชเสด็จไปโดย
 อุมงค้ที่ใดตกแต่งไว้ อุมงค้เป็นอย่างไรหนอ ๆ ลำดับนั้นพระโพธิ-
 สัตว์รู้ความที่พระเจ้าจุลนีปรารถนาจะทอดพระเนตรอุมงค้ จึงคิดว่าพระ
 ราชชาติใครจะทอดพระเนตรอุมงค้ เราก็กแสดงอุมงค้แก่พระองค์ เมื่อ
 จะแสดงจึงภยิตคาถา (ที่ ๑๘๓ กัษ ๓ ขาท) นี้ว่า

อิงฺฆ มปฺสส มหาราช อุมฺมงฺคิ สาธฺ มาปิตํ

เชิญฺเจตฺตพระเจ้าคะ เชิญพระองค์ทอดพระเนตรอุมงค้อันได้
 สร้างค้แล้ว

हतंनि ओठ ओसुसानि रठानि ओठ पत्तिनि

आलोकगुत्ति तिग्गुจฺหนत्ति อุมฺมงฺคิ สาธฺ นิग्गุจฺจิต्ति

ขอพระองค์ทอดพระเนตรอุมงค้อันงตงามไพโรจน์ด้วยระเบียบ
 แห่งช้าง ม้า รถ แลพลรบ อันนายช้างทำด้วยไปตถกรรม (การ

แกะสลักเป็นต้น) แลจิตรกรรม (การเขียน) อันตั้งอยู่สำเร็จแล้ว
ด้วยดี ๆ

และก็ครั้นมโหสถทูลชนะแล้ว จึงทูลต่อไปว่า อุมงค์ซึ่งตกแต่ง
แล้ว ข้าพระเจ้าให้สร้างไว้ด้วยขัณฑ์ญาของข้าพระเจ้าเป็นราวกะปราง
แล้วในที่ตั้งชนแห่งทองจันทร์แลดวงอาทิตย์ พระองค์จึงทอศพระเนตร
ประตุใหญ่ ๘๐ ประตุน้อย ๖๔ ห้องนอน ๑๐๑ โคมทองประทีป ๑๐๑
พระองค์จึงเป็นผู้พร้อมเพรียงบนเทียงกับด้วยข้าพระเจ้า เสด็จเข้าไปสู่
อุปการณครกับด้วยราชบริพาร ทูลชนะแล้วให้เปิดประตูเมือง ๆ
พระเจ้าพรหมทัตต์เป็นผู้ขึ้นพระราชารอยเอ็ดแวกล้อมเป็นราชบริพาร
เสด็จเข้าสู่เมือง ๆ พระมหาสัตว์ลงจากปราสาทถวายบังคมพระราชา
พาพระราชาทั้งราชบริพารเข้าสู่อุมงค์ ๆ พระราชาทอศพระเนตรเห็น
อุมงค์คจเทพสภา เมื่อจะทรงพรรณนาคุณแห่งพระบรมโพธิสัตว์
จึงตรัส (คาถาที่ ๑๘๔ กับ ๓ บาท) ว่า

ลาภา วต วิเทห่านิ ยสฺสิเม อีทิสา ปณฺฑิตา

ชมเร วสนฺติ วิชิตฺเต รณฺเฑเย ยถา ตวฺมสี มโหสฺส

ดูก่อนมโหสถ บัณฑิตทั้งหลายเช่นตัวเจ้าเหล่านี้อยู่ในเรือนใน
ประเทศอันช้านะแล้วหรือในแคว้นแห่งผู้ใด ชื่อว่าเป็นผู้นำบุญลาภ
มาแก่ชาววิเทหรัฐและชาวมิถิลาราชธานีผู้ใดอยู่ร่วมกับผู้นั้น ๆ

ถ้าคยนั้นพระบรมโพธิสัตว์ใดแลคยห้องนอน ๑๐๑ แต่พระเจ้า
พรหมทัตต์ ๆ ครันประตูห้องหนึ่งเปิด ประตูทั้งหมดก็เปิด ๆ ครัน
ประตูห้องหนึ่งปิด ประตูทั้งหมดก็ปิด ๆ พระราชาเมื่อทอศพระเนตร

พลังเสด็จไปข้างหน้า มโหสถโดยเสด็จไปข้างหลัง ๆ เสนาทั้งปวง
 ก็เข้าไปสู่อุมงค์ พระราชาเสด็จออกจากอุมงค์ ๆ มโหสถรู้ว่าเสด็จ
 ออกจึงตามออกมาข้าง ไม่ให้ชนทั้งปวงออก ปิดประตูอุมงค์เหยียบ
 เครื่องสลักยันตร์ ๆ ประตูใหญ่ ๘๐ ประตูน้อย ๖๔ ประตูห้องนอน
 ๑๐๑ และโคมดวงประทีป ๑๐๑ กีบคพร้อมกัน ๆ อุมงค์ทงสน
 ก็นครวญกะโลกันตนिरยาบาย มหาชนทั้งกลัวทั้งสะอึก อันมรณภัย
 คุกคามแล้ว ๆ พระมหาสัตว์หีบคาพซึ่งตนเข้าไปฝังทรายไว้เมื่อวานนี้
 แล้วโคคขึ้นไปจากพื้นสู่อากาศสูง ๑๘ คอก แล้วกลับลงมาจากอากาศ
 จับพระหัตถ์พระเจ้าจุลนพรหมทัตต์ไว้ เงือกคาพให้ตก พระฤทัยทูล
 ถามว่า รัชยสมบัติในสกลชมพูทวีปเป็นของใคร ๆ พระราชากลัว
 ตรัสตอบว่า เป็นของเธอ แล้วตรัสว่า เธอจงให้อภัยแก่ข้า ๆ มโหสถ
 ทูลว่า พระองค์อย่าตกพระฤทัยกลัวเลย พระเจ้าคะ ข้าพระเจ้า
 จับคาพด้วยใคร่จะปลงพระชนม์พระองค์ก็หาไม่ ข้าพระเจ้าจับเพื่อจะ
 สำแดงบุญญาภาพของข้าพระเจ้า ทูลฉะนแล้วถวายคาพนั้นต่อ
 พระหัตถ์พระราชา ๆ ลำคยนั้นมโหสถทูลบรมกษัตริย์ผู้ทรงถอคาพ
 ประทับยืนอยู่ว่า ข้าแต่มหาราช ถ้าพระองค์ทรงใคร่จะฆ่าข้าพระเจ้า
 จงฆ่าด้วยคาพน ถ้าพระองค์ทรงใคร่จะพระราชทานอภัยก็จงพระราช
 ทาน ๆ พระราชาตรัสตอบว่า คุณก่อนบิณฑิต ข้าให้อภัยแก่เธอจริง ๆ
 เธออย่าคิดอะไรเลย ๆ พระราชาพรหมทัตต์กับมโหสถบรมโพธิสัตว์
 ทั้ง ๒ ต่างจับคาพทำสาขาลเพื่อไม่ประทุษร้ายต่อกันและกัน ๆ ลำคย
 นั้นพระราชาตรัสกะพระโพธิสัตว์ว่า คุณก่อนบิณฑิต เธอเป็นผู้ถึงพร้อม

ยาพิษและมัจฉมังสะเป็นอาทิ ทนนชาพระเจ้าจึงรำพึงว่า เมื่อเรายังมี
 ชีวิตอยู่ เหล่าพระองค์จึงอย่าได้เสียพระชนมชีพโดยหาที่พึ่งมิได้เลย
 คิดในใจถึงนิจสิ่งพวกคนของข้าพระเจ้าไป ให้ทำลายภาชนะทั้งปวง
 ทำลายความคิดของพวกนั้นเสีย ได้ให้ชีวิตท่านแก่พระองค์ทั้งหลาย ฯ
 พระราชาเหล่านั้นทั้งหมดได้สละยศของมโหสถ ก็มีพระมนัสหวาด
 เสียวจึงทูลถามพระเจ้าจลนินว่า จริงหรือไม่ พระเจ้าคะ ฯ พระเจ้า
 จลนินตรัสตอบว่าจริง คิดจนเชื่อถ้อยคำของอาจารย์แก้วฏูได้ทำอย่างนั้น
 มโหสถบัณฑิตได้กล่าวจริงที่เคียว ฯ พระราชาเหล่านั้นต่างสวมกอด
 พระมหาสัตว์ตรัสว่า แน่บัณฑิต ท่านได้เป็นที่พึ่งของพวกข้าพระเจ้า
 ข้าพระเจ้าใคร่รอดชีวิตเพราะท่าน ตรัสฉะนี้แล้ว บุษยาพระโพธิสัตว์ด้วย
 ราชอาณาจักรทั้งปวง ฯ มโหสถทูลพระราชาพรหมทัตต์ตอบว่า ข้าแต่
 มหาราช พระองค์อย่าได้ทรงคิดเลย นั่นเป็นโทษของการสั่งเสีย
 ด้วยมิตรลามกนั้นเอง ขอพระองค์ยังพระราชาเหล่านั้นให้ขุดโทษ ฯ
 พระราชาพรหมทัตต์ตรัสว่า เราได้ทำกรรมเห็นปานดั่งนี้แก่พวกท่าน
 เพราะอาศัยคนชั่ว นั่นเป็นความผิดของข้าพระเจ้า ท่านทั้งหลายจงขุด
 โทษแก่ข้าพระเจ้า ฯ จักไม่ทำกรรมเห็นปานดั่งนี้อีก ธิเบตฉะนี้แล้ว
 ให้พระราชาเหล่านั้นมาโทษ ฯ พระราชาเหล่านั้นแสร้งโทษกระกัน
 และกัน แล้วก็เป็นผู้พร้อมเพรียงสนชมต่อกัน ฯ ลำคายนพระเจ้า
 พรหมทัตต์ให้นำขาทนยโภชนินยะเป็นอันมาก และดนตรีของหอม
 ดอกไม้เป็นต้นมา เล่นอยู่ในอุมงคักขัตตวยกษัตริย์ทั้งปวงสิ้นสี่ปีตาหะ
 แล้วเข้าไปสู่พระนคร ให้ทำสักการะใหญ่แก่พระบรมโพธิสัตว์ เป็น

ผู้อันพระราชาร้อยเอ็ดแควคล่อม ประทับนั่ง ณ พนพระราชมณฑลเทียร
 ตรีศ (คาถาที่ ๑๘๕-๑๘๖ กัณฑ์ ๑ ขาท) เพื่อความเป็นผู้ทรงใคร่
 จะยังมีโสดให้อยู่ในราชสำนักพระองค์ว่า

วุดติณจ ปรีหารณจ ทิคุณิ ภตตเวตนิ
 ททามิ วิปเล โภเค ภุช กามะ รรมสส จ
 ข้าจะให้เครื่องเลี้ยงชีพและการบริหาร คอคามนิคม เบยเลี้ยง
 และบำเหน็จเพิ่มขึ้น ๒ เท่าแก่เจ้า และให้ โภคสมบัตินไปขยอนอก
 เจ้าจงบริโภคนตามความปรารถนา จงรรมย์ตามต้องการ

มา วิเทหิ ปจจुकคมา ก็ วิเทโห กริสสติ
 เจ้าอย่าไปหาพระเจ้าวิเทหราชเลย พระเจ้าวิเทหราชจักทำอะไร
 แก่เจ้า ๆ

ฝ่ายมโสดยณตติเมื่อจะทูลห้ามพระราชาริงภษิต (คาถาที่
 ๑๘๗-๑๘๘-๑๘๙ กัณฑ์ ๑ ขาท) ว่า

โย จเชถ มหาราช ภตตาริ ธนการณา
 อุกินนิ โหติ คารโยห อตตโน จ ปรสส จ
 ข้าแต่บรมกษัตริย์ บุคคลใดสละท่านผู้ชยเลี้ยงเพราะการณ
 แห่งทรัพย์ ตนก็จะตีโทษตน และบุคคลอนก็จะตเตยน ทั้ง ๒

ยาว ชีเวยย เวเทโห นาณลสส ปุริโส สียิ
 พระเจ้าวิเทหราชยังมีพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระเจ้าผู้เป็น
 บรมไม่พึงอยู่ในสำนักแห่งผู้นอนเพียงนั้น

โย จเชถ มหาราช ภตตาริ ธนการณา
 อุกินนิ โหติ คารโยห อตตโน จ ปรสส จ

ได้ทูลพระราชอาของข้าพระเจ้าไว้ ในกาลเมื่อพระองค์เสด็จไปกรุงมิลิลา
 ว่า ขอเทพเจ้าจงตั้งพระนางนันทาทะวไว้ ในที่พระราชชนนี จงตั้งพระ
 บัญชาลเงินตราชกุมารไว้ ในที่พระกนิษฐภคินี ทูลฉะนั้นแล้วได้อภิเษก
 พระนางขัญชาลเงินตราชกิตาของพระองค์กับพระเจ้าวิเทหราช แล้ว
 จึงได้ส่งเสด็จพระเจ้ากรุงมิลิลาให้เสด็จกลับ ข้าพระเจ้าจึงส่งพระราช
 มารดาพระมเหษีและพระราชโอรสของพระองค์กลับมาโดยเร็ว ๆ พระ
 เจ้าพรหมทัตต์ว่าดีแล้ว แล้วยังมีโหรสวให้รับฝากข้าชายหญิงโคกระบือ
 และเครื่องประดับ และทองเงินช่างมารถอันตกแต่งแล้วเป็นอาทิอันพึง
 พระราชทานแก่พระราชธิดาด้วยพระดำรัสว่า เจ้าพึงให้ทรัพย์เหล่านี้
 แก่พระขัญชาลเงินตราชกิตา เมื่อบรรพิจารณาราชกิจอันควรแก่
 เสนาพาหนะจึงทรงภษิต (คาถาที่ ๑๘๑ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

ยาว ททนต์ หตถินี อสุสานิ ทิคุณวิธ
 ตปเปนต์ อนนปानเน รติเก ปตติการเก

พวกเจ้าจงให้วัตถุมีอย่างทวีคูณแก่ช่างและม้าเพียงใด (ยังไม่
 เพียงพอ) จงยังกองรถกองราชให้อิ่มหน้าด้วยข้าวและน้ำเพียงนั้น
 (จนพอ) ๆ

และกักรันทรสสังคณแล้วเมื่อจะทรงส่งมโหรสวไปจึงตรัส (คาถา
 ที่ ๑๘๒ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

หตถี อสุเส รติ ปตตี ลจเฉวาทาย ปณทิต
 ปสสตฺ ตั มหาราชา เวเทโห มิถิลิ คตตี

คก่อนยัณทิต เจ้าจงพาเหล่าช้างม้ารถพลรายไป พระเจ้า
กรุงมิลิตามหาราชเจ้าจงทอดพระเนตรเห็นตัวเจ้าผู้ไปถึงกรุงมิลิตา
โดยสวัสดิภาพ ฯ

พระเจ้าพรหมทัตต์ทรงทำสักการะใหญ่แก่พระบรมโพธิสัตว์แล้ว
ส่งให้กลับไป ด้วยประการฉะนี้ ฯ ฝ่ายพระราชาร้อยเอ็ดก็ทำมหา
สักการะและประทานบรรณาการเป็นอันมาก ฯ ฝ่ายเหล่าขรรค์มโหสถ
วางไว้ในสำนักพระราชาร้อยเอ็ดก็แควคล้อมมโหสถ ฯ มโหสถเดิน
ทางไปด้วยบริวารมาก ส่งคนให้นำส่วย แต่บ้านที่พระราชาจุลิน
ประทานนั้นมาในรวางทาง ก็ถึงวิเทหรัฐ ฯ ฝ่ายเสนกวางคนไว้ใน
รวางทางสั่งว่า เจ้าจงดูพระเจ้าจุลินเสด็จมาหรือไม่เสด็จมา และ
บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งมา จงบอกข้า ฯ ฝ่ายคนผู้รับคำสั่งของเสนกเห็น
มโหสถมาแต่ไกลราว ๓ โยชน์จึงมาแจ้งแก่เสนกว่า มโหสถมากับ
บริวารเป็นอันมาก ฯ เสนกได้ฟังประพฤติเหตุนี้จึงได้ไปสู่ราช
สำนัก ฯ ฝ่ายพระเจ้าวิเทหราชประทับอยู่ณพื้นปราสาท ทอด
พระเนตรภายนอกทางพระแกล เห็นกองทัพใหญ่ ทรงรำพึงว่า
เสนาของมโหสถน้อย ก็เสนาปรากฏว่ามากเกินเปรียบ พระเจ้า
จุลินเสด็จมากระมังหนอ ทรงรำพึงคึงนิกทงทรงกลวทงทรงสะคึง เมื่อ
จะดำรัสถามความนงกะอาจารย์ทง ๔ จึงตรัส (คาถาที่ ๑๕๓ กย
๓ ขาท) ว่า

หตถิ อสุสา รธา ปตตี เสนา สา ทิสฺสเต มหา
จตุรงฺคินี ภิสรูปา กิณฺนุ มณฺณนฺติ ปณฺทิตา

คู่ก่อนยัฒพิศทั้งหลาย เสนา คือ กองข้าง กองม้า กองรถ
กองราย นั้น ปราบกฏมากมาย เป็นจตุรงค์ที่น่าสยดสยอง เหล่าผู้
เจริญสำคัญว่าอย่างไรหนอ ฯ

ลำดับนั้นเสนาทเมอจะกราบทูลข้อความนั้น จึงกล่าว (คาถา
ที่ ๑๘๔ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

อานนโน เต มหาราช อุตตโม ปฏิทิสฺสตี

สพฺพํ เสนางคมาทาย โสตุถิปฺปตฺโต มโหสฺสโร

ข้าแต่บรมกษัตริย์เจ้า ความยินดีอย่างสูงสุดย่อมปราบกฏเพราะ
พระองค์ มโหสถพากองทัพทั้งปวงมา ถึงแล้วโดยสวัสดิภาพ ฯ

พระราชชาติทรงฟังคำเสนาทจึงตรัสว่า คู่ก่อนเสนาท เสนาของ
มโหสถยัฒพิศน้อย ก็แต่น้อยมากมาย ฯ เสนาทูลตอบว่า มโหสถ
จักทำพระเจ้าจุลนีให้ทรงเลื่อมใสแล้ว พระเจ้าจุลนีทรงเลื่อมใสแล้ว
จักพระราชทานเสนาแก่มโหสถ ฯ พระเจ้าวิเทหราชจึงให้เอากลอง
ตีข่าวร้องในพระนครว่า ชาวเมืองทั้งหลายจงตกแต่งพระนคร ทำการ
ต้อนรับมโหสถ ฯ ชาวพระนครก็ทำตามประกาศ ฯ มโหสถบรม
โพธิสัตว์เข้าสู่พระนครไปสู่ราชสำนัก ถวายบังคมพระเจ้ากรุงมโหสถ
แล้วยืนอยู่ณที่ควร ฯ ลำดับนั้นบรมชติยาธิปัตย์เสด็จลุกขึ้นสวมกอด
มโหสถเสด็จจากราชบัลลังก์อันขจร ตรัสปฏิสันถาร (ด้วยคาถา
ที่ ๑๘๕-๑๘๖ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

ยถา เปตํ สุสานสฺมิมิ ฉนฺทเตตฺวา จตุโร ชนา

เอวํ กปฺปิลิเย ตฺยมหา ฉนฺทายิตฺวา อิศาคตา

ชนทั้ง ๕ นำคนตายไปทิ้งไว้สุสานะ แล้วกลับไปฉันทิ พวก
 ราชทั้งเจ้าไว้ในกษัตริย์แล้วกลับมาในทันที ก็ฉันทิ

อท ตวิ เกน วณณน เกน วา ปน เหตุนา

เกน วา อตถชาเตน อตตานํ ปรีโมจยิ

เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าเปลื้องตนพันมาได้ เพราะอะไรที่จะเล่า
 ให้ข้าฟัง เพราะอะไรเป็นเหตุ เพราะอะไรให้เกิดผลนั้น

แต่นั้นมโหสถทูลสนองพระโองการ (ด้วยคาถาที่ ๑๕๗ กัษ
 ๓ ขาท) ว่า

อตุถิ อตุถน เวเทห มนตุ มนเตน ขตุตติย

ปรีวารยิสสิ ราชานํ ชมพูทูปิว สากโร

ข้าแต่พระจอมวิเทหราช ข้าพระองค์ขอกันขอความที่พวกนั้น
 คิดไว้ด้วยขอความที่ข้าพระองค์คิดแล้ว ข้าแต่บรมขัตติยชาติ ข้าพระ
 องค์ขอกันความคิดที่พวกนั้นคิดไว้ด้วยความคิดของข้าพระองค์ ไม่
 แต่เท่านั้น ข้าพระองค์ขอกันพระราชาอันพระราชาพร้อมเอ็ดห้อม
 ล้อมเป็นราชบริวาร คจสาครกันล้อมชมพูทวีปไว้ฉนั้น ๆ

พระเจ้ากรุงมิลลาได้ทรงสวนการก็ทรงโลมฉนั้น ๆ ถ้าฉนั้น
 มโหสถเมื่อจะทูลถึงทรวัยที่พระเจ้าฉนั้นพระราชทานเพื่อให้ทรงทรวัย
 จึงภายิต (คาถาที่ ๑๕๘-๑๕๙ กัษ ๑ ขาท) ว่า

ทินนํ นิกขสหสิ เม คามาสิตติยจ กาสิสสุ

ทาสีสตานิ จตุตาริ ทินนํ ภริยาสตติยจ เม

พระเจ้าพรหมทัตต์พระราชทานทองพันกษะ ย้าน ๘๐ ย้าน
ในแคว้นกาลลี ทาลี ๕๐๐ คน ภรรยา ๑๐๐ คนแก่ข้าพระเจ้า

สพพิ เสนางคมาทาย โสถถินมเหสี อิศาคโต

ข้าพระองค์เป็นผู้พาเสนาangkนิกกรทั้งปวงมาในที่นี้โดยสวัสดิภาพ
แต่บัดนั้นพระราชาทรงยินดีเหลือเกิน เมื่อจะตรัสสรรเสริญคุณ
ของมโหสถ จึงทรงเปล่งอุทานนั้น (ด้วยคาถาที่ ๒๐๐ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

สุสุขิ วต สวาโส ปณฺฑิตเทหิตี เสนก

ณะเสนก ความอยู่ร่วมด้วยบัณฑิตทั้งหลายเป็นสุขดีหนอ

ปกฺขิว ปณฺชเร พนฺเช มจฺเจ ชาลคเตริว

อมิตฺตหตฺถตฺถกเต โมจยิ โน มโหสฺสโร

มโหสถปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ถึงความพินาศ เพราะมือแห่ง
ข้าศึก รวากะเปลื้องนกที่ติดอยู่ในกรง หรือปลาที่ติดในแหฉะนั้น ๆ
ฝ่ายเสนกบัณฑิตเมื่อจะรับพระราชดำรัส ไต่ถามว่าคาถา (ที่ ๒๐๑

กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

เอวเมว มหาราช ปณฺฑิตา หิ สุขาวหา

ข้าแต่บรมกษัตริย์ บัณฑิตทั้งหลายนำความสุขมาจริงเหมือน
พระราชดำรัส

ปกฺขิว ปณฺชเร พนฺเช มจฺเจ ชาลคเตริว

อมิตฺตหตฺถตฺถกเต โมจยิ โน มโหสฺสโร

มโหสถปลดเปลื้องพวกเราผู้ถึงความพินาศ คือมือแห่งปัจจา-
มิตรแล้ว คุณนกที่ติดอยู่ในกรง หรือปลาที่ติดในแหฉะนั้น ๆ

ลำดับนั้นพระเจ้าวิเทหราชให้ตั้งกลองบ่าวร้องในพระนครว่า ชาวเมืองจงเล่นมหรศพลีลาสักการะ ความรักใคร่ในตัวเรามีอยู่แก่ผู้เหล่านี้ ไท ผู้เหล่านี้ทั้งหมดจงทำสักการะและสัมนามะแก่มโหสถผู้บัณฑิต ฯ

อิมมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์จะทรงประกาศข้อความนี้ จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๒๐๒ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

อาหณณตุ สพพวีณา เภริโย เทณทัมานิ จ

ธมนตุ มาคธา สีขา วคฺคฺช นทนตุ ทุนทุถิ

ชาวเมืองซึ่งนับว่าผู้เกิดในแคว้นมคธ จึงตั้งสัพพัญญูทั้งเครื่องคิด สอน ๆ จึงตั้งกลองเล็กกลองใหญ่และฆ้อง (หรือมโหรี) จึงพากันให้ร้องขับลือเสียงให้ โกลาหล ฯ

ลำดับนั้นชาวเมืองชาวชนบทใคร่จะทำสักการะแก่มโหสถอยู่โดยปกติ พอได้ยินเสียงกลองบ่าวร้องก็ไ้ทำสักการะเหลือนั้น ฯ

ตมตถิ ปกาเสนโต สตถา อาห เมื่อสมเด็จพระคาสทาจจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงทรงภาษิต (คาถาที่ ๒๐๓ ถึงที่ ๒๐๖ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

โอโรธา จ กุมารา จ เวสียานา จ พุราหฺมณา

พหุ อนุณฺณจ ปานฺณจ ปณฺฑิตสฺสาภิหารยฺ

หตฺถาโรหา อนิกฺกฺจฺจา รติกา ปตฺติการกา

พหุ อนุณฺณจ ปานฺณจ ปณฺฑิตสฺสาภิหารยฺ

สมาคตา ชานปทา เนคมา จ สมาคตา

พหู อนนฺนจ ปานนฺจ ปณฺทิตสฺสากิหารยฺ

เหล่าอันเตปรุกนารี มีพระนางอุทุมพรเทวีเป็นประธาน และ
เหล่ากุมาร พ่อค้า พราหมณาจารย์ กองช่าง กองม้า กองรถ กอง
ราช ชาวนชนบท ชาวนิคม ประชุมกันนำข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้
มโหสถ

พหุชฺชโน ปสนฺโนสิ ทิสฺวา ปณฺทิตมากเต

ปณฺทิตมฺหิ อนฺนปฺตฺเต เจลกฺเขโป ปวตฺตถ

ชนเป็นอันมาก ครั้นมโหสถกลับมาสักกรงมิลิตา ได้เห็นแล้ว
ก็เลื่อมใส ครั้นมโหสถถึงแล้ว ก็ยกธงขึ้นท้วไป ๆ

ลำดับนั้นมโหสถเข้าไปสู่ราชสำนักในวันสุดท้ายแห่งมหรรศพ กราญ
ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ควรที่พระองค์จะส่งพระราชมารดา พระราช
เทวีและพระราชโอรสของพระเจ้าจุลนีไปเสียโดยเร็ว ๆ พระเจ้าวิเทห
ราชได้ทรงฟังคำมโหสถก็ตรัสว่า ค่ะพ่อ เจ้าจงส่งไปเสีย ๆ มโหสถ
ทำสักการะใหญ่แก่กษัตริย์ทั้ง ๓ นั้น และทำสักการะสัมมานะแม่แก่
เสนาผู้มากับตน ส่งกษัตริย์ทั้ง ๓ แม่ก็นักยพวกชนของตนไปด้วยบริวาร
เป็นอันมาก ๆ ส่งภรรยา ๑๐๐ คนและทาสี ๕๐๐ คนที่พระเจ้าจุลนี
พระราชทานตน มอบถวายไปกับพระนางนันทาเทวี และส่งแม่เสนา
ผู้มากับด้วยตนไปกับชนเหล่านั้น ๆ พระนางนันทาเทวีสวมกอดพระ
ธิดาจูมพิตที่พระเคียรแล้วตรัสว่า มารดาแลแม่ละ มารดาจักไปละ
ตรัสฉะนทรวงกันแสงคร่ำครวญด้วยศัพทสาเนียงอันถึง ๆ ฝ่ายพระนาง

๔ ขัญชาลจันท์ผู้พระธิดาทรงกราบพระราชมารดาแล้วทรงโคกาคูรทูลว่า
 พระมารดาอย่าละทิ้งลูกก่อน ๑ กษัตริย์ทั้ง ๓ ออกจากพระนครด้วย
 ขีรวารเป็นอันมาก ถึงอุตรขัญชาลนครโดยลำดับ ๑ ลำดับนั้นพระเจ้า
 พรหมทัตตตรัสถามพระราชชนนีว่า ข้าแต่พระมารดา พระเจ้าวิเทห
 ราชทรงทำอนุเคราะห์แก่พระองค์อย่างไร ๑ พระนางเจ้าสลากราช
 ชนนีตรัสตอบว่า พ่อตรัสอะไร พระเจ้าวิเทหราชตั้งมารดาไว้ในฐาน
 เป็นเทวดาได้ทำสักการะแก่เรา ตั้งนันทาเทวีไว้ในฐานเป็นพระราช
 มารดา ตั้งพ่อขัญชาลจันท์กุมารในฐานเป็นราชกนิษฐภคินี ๑ พระ
 เจ้าจุลินได้ทรงสขัยพระราชชนนีรับสิ่งกทรงยินดียิ่งนัก แล้วส่ง
 ขรรณาการเป็นอันมากไปถวายพระเจ้าวิเทหราช ๑ จำเดิมแต่นั้น
 กษัตริย์เจ้าพระนครทั้ง ๒ ก็พร้อมเพรียงชื่นชมอยู่โดยปกติสุขสวัสดิ
 ภาพ ๑ มหาอุมมังคกัณท์ จบ ๑

ปณฺจาลจันท์ รัญโล ปิยา มนาปา อโหสิ พระนาง
 ๔ ขัญชาลจันท์ได้เป็นผู้ที่รักที่เจริญพระหฤทัยแห่งพระเจ้าวิเทหบรม
 กษัตริย์ ๑ ในบท ๒ พระนางเจ้านั้นประสูติพระโอรส ๑ ครั้นพระราช
 โอรสนั้นมีพรรษาได้ ๑๐ พระเจ้าวิเทหราชผู้พระชนกที่วงศ์ ๑
 มโหสถบรมโพนิสต์ถวายรัชสมบัติแก่พระกุมารนั้นแล้วทูลลาว่า ข้า
 แต่เทพเจ้า ข้าพระเจ้าจักไปอยู่ราชสำนักพระเจ้าจุลินผู้พระอัยยกาของ
 พระองค์ ๑ พระราชานนรับสั่งว่า แนะบัณฑิต ท่านอย่าทิ้งข้าเจ้า
 ผู้ยังเด็กไปเสีย ข้าเจ้าตั้งท่านไว้ในที่บิดาจักทำสักการบูชา ๑ แม้
 พระนางเจ้าขัญชาลจันท์ผู้พระชนนีก็ตรัสวงวอนพระโพนิสต์ว่า แนะ

ชิกาคิดว่า ได้ยินว่า มโหสถนี้เป็นบัณฑิต เราก็รู้ความที่เธอเป็น
 บัณฑิตหรือไม่ใช่บัณฑิตก่อน ๆ เมื่อจะถามขัญหาด้วยเครื่องหมาย
 แห่งมือ จึงแลคมโหสถแล้วแบมือออก ๆ ได้ยินว่านางถามขัญหา
 ด้วยใจว่า พระเจ้าจุลนนามโหสถมาแต่ประเทศอื่น เคยทรงขำร้อง
 เช่นไรหรือไม่ได้ทรงขำร้อง ๆ พระโพนสีตรูว่า นางเอกริพิพชาชิกา
 ถามขัญหาเราด้วยเครื่องหมายแห่งมือ เมื่อจะแกขัญหาจึงกำมือ ๆ
 ได้ยินว่า มโหสถแกขัญหาด้วยใจว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า พระราชา
 ทรงรับปฏิญาณของข้าพเจ้าแล้วให้เรียกมา เคยวันเป็นผู้เหมือนกัษ
 กำ่าพระหัตถ์ไว้มัน ยังไม่พระราชทานอะไร ๆ ที่พระองค์ยังไม่เคย
 พระราชทานแก่ข้าพระเจ้า ๆ นางเอกริพิพชาชิกาของมโหสถ จึงยกมือ
 ขนลุกครึษะของตน ๆ นางแสดงขอความนควยกิริยานันว่า แนะ
 บัณฑิต ถ้าท่านลำบาก เหตุไรท่านจึงไม่บวชเสียเหมือนอนาत्मะเล่า ๆ
 พระมหาสถตรูความนงขลุทอองของตน ๆ แสดงขอความนควยกิริยา
 นันว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า บุตรและภรรยาข้าพเจ้าต้องเลียงคามาก
 เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้ายังไม่บวช ๆ นางเอกริพิพชาชิกาด้วยเครื่องหมาย
 แห่งมือแล้วไปสู่อาวาสของตน ๆ ฝ่ายมโหสถไหวนางแล้วไป
 สู่ราชขัญฐาน ๆ พวกสตรีคนสนิทที่พระนางนันทาทะวีระกอบขันอยู่ที่
 หน้าต้างเห็นกิริยานัน จึงไปเฝ้าพระราชาจลัน ทลยยงว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ มโหสถอยู่ในที่เดียวกับนางเอกริพิพชาชิกา เป็นผู้ใคร่
 จะชิงราชสมบัติ ย่อมเป็นศัตรูของพระองค์ ๆ พระราชาได้ทรง
 สกขค่านนงตรัสว่า พวกเจ้าได้เห็นหรือได้ฟังอะไร ๆ สตรีเหล่านั้น

ทูลว่า ข้าแต่มหाराช นางปริพพาชิกาฉนั้นแล้วลงจากปราสาทเห็น
 มโหสถ แล้วเหยียดมือออกหมายให้รู้ความว่า ท่านสามารถจะทำ
 พระราชาให้เป็นตงผ้ามอ หรือให้เป็นตงลานนวกข้าวให้เสมอ แล้ว
 ทารชยสมบัตให้ถึงเงอมมมอตน ฝ่ายมโหสถเมื่อแสดตงอาการจับตาพ
 ไต่ถามมือเข้าหมายให้รู้ว่า เราจะตคศิระะ พระราชาโดยวันล่องไป
 เล็กน้อยแล้วทารชยสมบัตให้ ถึงเงอมมมอตน นางปริพพาชิกากมือ
 ของตนชนลขศิระะ หมายให้รู้ว่า ท่านจะตคศิระะ พระราชาเท่านั้น
 หรือ มโหสถลขทออง หมายให้รู้ว่า เราจักตคกลางตัวด้วย ข้าแต่
 มหาราช ขอพระองค์จึงไม่ประมาท ควรที่พระองค์จะหม่อมโหสถเสีย
 ก่อน ๆ บรมชติยาธิบติ ไต่ทรงฟังถ้อยคำของสตรีเหล่านั้นจึงทรง
 คำว่า มโหสถไม่อาจจะประทุษร้ายในเรา ๆ จักถามนางปริพพาชิกา
 กิจกรุความ ๆ อีกวันหนึ่งในกาลเมื่อนางปริพพาชิกาฉนั้นแล้ว พระ
 องค์เข้าไปหานางตรีสถามว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นเจ้าพบบมโหสถ
 ย่างหรือ ๆ นางทูลว่า เมื่อนานนอาตมะฉนั้นแล้วออกไปจากทนนไต่
 พบเธอ ๆ ตรัสถามว่า ไต่เจรจาสนทนาอะไรกันบ้าง ๆ นางทูลว่า
 หาไต่พูดอะไรกันไม่ เป็นแต่อาตมะไต่ ยินว่า เธอเป็นนักปราชญ์
 จึงถามขัญหาเธอด้วยเครื่องหมายแห่งมือด้วยมนสิการว่า ถ้าเธอเป็น
 นักปราชญ์เธอจกรูขัญหานัน จึงไต่แบมือออกให้สำคัญรู้ว่า พระราชา
 ของท่านเป็นผู้มีพระหิตถอนแบ หรือมีพระหิตถอนกำ คือไต่ทรง
 สงเคราะห์อะไรท่านบ้าง หรือมีไต่ทรงสงเคราะห์ มโหสถไต่ถามมือให้
 หมายรู้ว่า พระราชารับปฏิญาณของข้าพเจ้าไว้แล้วตรีสถเรียกมา

ถอดของหอมมีดอกไม้เป็นอาทิเป็นอันมาก ไปสู่อาวาสแห่งนางปริพพา
 ชิกา บุษบาให้วนางแล้วจึงกล่าวว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ตั้งแต่วันที่ท่าน
 กล่าวคุณกถาของข้าพเจ้าแก่พระราชานายคดียิ่งใหญ่แก่
 ข้าพเจ้าราวกระว่าจะทัษณ แต่ข้าพเจ้าหาทราบยศที่พระราชทานนั้น
 ไม่ว่า พระราชทานโดยปกติหรือโดยพิเศษ ก็แล้ว ท่านพึงรู้ความที่
 พระราชาโปรดปรานข้าพเจ้าละหรือโดยอวยอนหนึ่ง ๆ นางเกรวียคำ
 อิกวันหนึ่งเมื่อไปสู่พระราชนิเวศน์ได้คิดขบปัญหาชื่อว่าทกรกขสขัญหา ฯ
 ดังได้สดับมา ความปริวิตกอย่างนี้ไต่เกิดมีแก่นางเกรวี่ว่า เราเป็น
 เหมือนคนสอดแนม จักทูลถามพระราชาโดยอวยกัจกรู้ว่า พระองค์
 มีพระหฤทัยที่ต่อมโหลธหรือหาไม่ ฯ นางไปทำกัตตกิจแล้วนั่งอยู่ ฯ
 ฝ่ายพระราชาทรงนมัสการนางเกรวี่แล้วก็ประทับนั่งอยู่ ฯ ความปริวิตก
 ไต่เกิดมีแก่นางเกรวี่ว่า ถ้าพระราชาจักเป็นผู้มีพระหฤทัยร้ายต่อ
 มโหลธ เราทูลถามขัญหา จักตรัสความที่พระองค์มีพระหฤทัยร้าย
 ในท่ามกลางมหาชน ข้อนั้นจะไม่สมควร เราจักต้องทูลถามพระองค์
 ในที่ควรแห่งหนึ่ง ฯ นางจึงทูลว่า อาตมะปรารถนาที่ลข ฯ บรม
 กษัตริย์จึงให้ชนทั้งหลายกลับไปเสีย ฯ ลำคยนั้นนางเกรวี่จึงทูลขอ
 วโรกาศแก่พระราชาวา อาตมะจักทูลถามขัญหากะพระองค์ ฯ บรม
 กษัตริย์ตรัสอนุญาตว่า ตามเถิดผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้ารู้จักกล่าวแก่ ฯ
 ลำคยนั้นนางเกรวี่ปริพพาชิกาเมื่อจะทูลถามทกรกขสขัญหา จึงภาษิต
 ประณมคาถา (ที่ ๒๐๗ กย ๓ ขาท) ว่า

สเจ โว วุยฺหมานานํ สตุตฺตุนฺนํ อุกกณฺณเว
 มนุสฺสพฺลิมฺเมसानโน นาวิ คณฺเฑหฺยฺย รกฺขโส
 อนุปฺพุพฺพิ กถํ ทตฺวา มุญฺเจสิ ทกรกฺขโส

ถ้าว่าผลเสอนาผู้แสวงหามนุษยพล (เครื่องเล่นด้วยมนุษย์)

จับเรือของพระนางสลากเทวีผู้พระราชชนนี พระนางนันทาเทวีผู้พระ
 ราชมเหษี พระศิขิณราชกุมารผู้พระอนุชา ธนเสชกุมารผู้สหาย
 เกวัญพรหมณ์ผู้ราชปโรหิตาจารย์ มโหสถบัณฑิต และพระองค์
 รวม ๗ ซึ่งเล่นอยู่ในทะเล พระองค์จะพระราชทานใครอย่างไรให้
 เป็นลำดับแก่ผลเสอนา ฯ

พระเจ้าพรหมทัตต์ได้ทรงสวนนาการนางเกวัญพรหมณ์ เมื่อจะทรง
 ลำแดงตามพระราชอัธยาศัย จึงทรงภาษิตคาถา (๒๐๘-๒๐๙
 กัณฑ์ ๑ ขาท) นี้ว่า

มาตรี ปจฺมํ ทชฺชํ ภริยํ ทตฺวาน ภาตริ
 ตโต สหายํ ทตฺวาน ปณฺจมํ ทชฺช พฺราหฺมณํ
 ฉณฺฐาหํ ทชฺชมตฺตานํ เเนว ทชฺชํ มโหสฺถํ

ข้าพเจ้าจักให้พระมารดา ก่อน ให้มเหษี กนิษฐภคินี เป็นลำดับ
 แต่นั้นให้สหาย ให้ปโรหิตพรหมณ์เป็นลำดับที่ ๕ ให้ตนเองเป็น
 ที่ ๖ ไม่ให้มโหสถบัณฑิตเลย ฯ ขัญหานั้นจับด้วยกถามรรคเท่านั้น ฯ
 ความที่พระราชามีพระหฤทัยดีในพระมหาสัตว์ อันนางปริพพา
 สีการู้แล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ ก็แต่ว่าคุณของมโหสถบัณฑิตยังไม่
 ปรากฏด้วยกถามรรคเท่านั้นน่ะเทียว ฯ เพราะเหตุนี้ความปริวิตกได้

มีแก่นางเถรว่า เราจักกล่าวคุณของผู้นั้น ๆ ในท่ามกลางมหาชน
 พระราชาจักแสดงโทษแห่งผู้นั้น ๆ แล้วทรงสรรเสริญคุณของมโหสถ
 คุณของมโหสถก็จักปรากฏดุจดวงจันทร์ในวันเพ็ญปรากฏในที่องฟ้า
 ฉะนั้น ด้วยประการฉะนี้ ๆ นางจึงยังชนในเมืองทั้งหมดให้ชุมนุมกัน
 แล้วทูลถามขัญหานั้นกะพระราชาอีกจำเริญแต่เบื้องตน ครั้นพระราชา
 ทรงแสดงอย่างนั้นแล้ว จึงทูลว่า ทูก่อนมหाराช พระองค์รับสั่งว่า
 พระองค์จักประทานพระชนนีก่อน ก็ธรรมดาว่ามารตามีคุณูปการมาก
 ก็พระราชมารดาของพระองค์ เช่นกับมารดาของชนเหล่าอื่นก็หาไม่
 พระราชมารดาของพระองค์มีพระอุปการะมาก เมื่อจะแสดงพระคุณ
 แห่งพระราชมารดา จึงไต่ถามสัตหมวต ๒ แห่งคาถา (คือที่ ๒๑๐-
 ๒๑๑ กัย ๓ ขาท) ว่า

โปเสตา เต ชเนตตี จ

ฉมภี ตยิ ปทุฏฐาสี

อณณิ อุปนิสึ กตฺวา

ตึ ตาทิสึ ปาณเทที

มาตริ์ เกน โทเสน

ทีฆรตฺตานุกมฺปิภา

ปณฺฑิตา อตฺถทสฺสินี

วธา ตึ ปริโมจยิ

โอรสึ คพฺภชารินี

ทชฺชาสี ทกรกขโต

พระราชชนนีของพระองค์เป็นผู้บำรุงเลี้ยงแต่ให้ประสูติ เป็นผู้
 ไหวตามด้วยพระเหตุที่ย้อนตลอดตราครันาน พราหมณชอฉมภีประ-
 ทูษร้ายในพระองค์ พระราชมารดาเป็นผู้ฉลาดเห็นประโยชน์เป็นปกติ
 ทำรูปเปรียบอันปลุกเปลืองพระองค์จากการปลงพระชนม์ พระองค์จะ
 พระราชทานพระชนนีผู้มพระมนัสคังที่ประทานชนมชีพ ผู้ให้ทรง

เจริญพรวางพระทรง ทรงไว้ซึ่งพระกรรมนแก่ ผเสื่อนำด้วยไทย
อะไร ๆ

ดังได้สืบทายมาว่า พระชนกของพระเจ้าจลนมีพระนามว่า พระเจ้า
มหาจลน ฯ พระนางสลากเทวีเป็นพระมเหษีได้ทำชุกกับพราหมณ์อื่น
ชอฉมณัน ไต่ปลงพระชนม์พระเจ้ามหาจลนยกราชสมบัติให้พราหมณ์
เป็นมเหษีแห่งพราหมณ์นั้นในกาลเมื่อพระเจ้าจลนยังทรงพระเยาว์ วัน
หนึ่งจลนราชกุมารทูลว่า ข้าแต่พระมารดา หม่อมฉันหิว จึงให้ของ
ควรเคี้ยวพร้อมกันนำออยแก่พระโอรส ฯ แมลงวันทั้งหลายตอมล้อม
พระกุมารนั้น ฯ จึงทรงคิดว่า เราจักเคี้ยวกินของควรเคี้ยวไม่ไหม้
แมลงวัน จึงเลี้ยงไปหน่อยหนึ่งแล้วยังหยาดแห่งน้ำออยให้ตกลงยังพ
แล้วได้แมลงวันที่สำนึกตนให้หนีไป ฯ แมลงวันเหล่านั้นก็พากันไป
ตอมนำออยที่พบนั่น ฯ ราชกุมารเสวยของควรเคี้ยวไม่ไหม้แมลงวัน
แล้วล้างพระหัตถ์ทั้ง ๒ ขั้วพระโอรสแล้วหลีกไป ฯ พราหมณ์ได้เห็น
กิริยาแห่งราชกุมารนั้นจึงคิดว่า กุมารนิกนนำออยไม่ไหม้แมลงวัน ใน
ขคน เจริญแล้วจักไม่ไร้ชยสมบัติแก่เรา เราจักยังกุมารนั้นให้
ตายเสียเคี้ยวหนทเคี้ยว ฯ พราหมณ์จึงแจ้งเนอความนั้นแก่พระนาง
สลากเทวี ฯ พระนางตรัสตอบว่า คิละ เทพเจ้า ข้าพระเจ้ายังพระ
ภัสตาของตนให้สิ้นพระชนม์ด้วยความรักในพระองค์ ต้องการอะไร
ด้วยกุมารนแก่ข้าพระเจ้าณขคน ข้าพระเจ้าจักมิให้มหาชนรู้ ยัง
กุมารให้ตายโดยความลับ ตรัสฉะนั้นแล้วลวงพราหมณ์ว่า อูบายนม
อยู่ ฯ พระนางสลากเทวีเป็นผู้มีปรีชาฉลาดในอูบาย จึงให้เรียก

พ่อครัวมาตริสว่า บุตรของข้าชอจุลนิกุมารกับบุตรของเจ้าชงชอนัน-
 เสขกุมารเกิดวันเดียวกัน เจริญด้วยกุมารแวทลอม เป็นสหายทัก
 แห่กัน เคียวนฉมภพราหมณ์ใครจะยังบุตรของข้าให้ตาย เจ้าจึงให้
 ชีวิตแก่บุตรของข้า ครั้นพ่อครัวทูลว่า ดิแล้วพระเทว แต่ข้าพระเจ้า
 จักทำอย่างไร จึงรับสั่งว่า บุตรของข้าจงอยู่ในเรือนของเจ้าทกวัน
 เจ้าแลบุตรของข้าบุตรของเจ้าจงนอนในห้องเครื่องเพอมีให้ใครสงสัย
 สนวนเล็กน้อย แต่นั้นรู้ว่าไม่มีใครสงสัยแล้ว วางกระดูกแพะไว้ในที่
 นอนของเจ้าทั้ง ๓ แล้วจุดไฟขึ้นที่ห้องเครื่องในเวลามหาชนหลับ แล้ว
 อย่าให้ใครรู้ พายบุตรของข้าแลบุตรของเจ้า ออกจากประตูน้อยไป
 นอกแคว้น อย่ายอกความที่บุตรของข้าเป็นพระราชโอรส แล้วตาม
 รักษาชีวิตบุตรของข้าไว้ ฯ พ่อครัวรับพระเสาวนินว่าสาธุ ฯ ลำคยนั้น
 พระนางประทานธนสารแก่พ่อครัวนั้น ฯ พ่อครัวได้ทำอย่างนั้น พา
 บุตรของตนแลพระราชกุมารไปสู่สากถนครในมัททรัฐแล้วบำรุงพระเจ้า
 มัททราช ฯ ให้พ่อครัวคนเก่าออก ประทานฐานันครนั้นแก่พ่อครัว
 ใหม่ นั้น ฯ แมื่กุมารทั้ง ๒ ก็ไปสู่ราชนิเวศน์กับพ่อครัวนั้น ฯ พระ
 ราชাত্রสถามว่า กุมารทั้ง ๒ นบุตรใคร ฯ พ่อครัวทูลว่า บุตรของ
 ข้าพระเจ้า ฯ พระเจ้ากรุงสากถนครรับสั่งว่า (หน้าตา) ไม่เหมือน
 กันไม่ใช่หรือ ฯ พ่อครัวทูลว่า คนละมารดาพระเจ้าค่ะ ฯ ครั้นเมื่อ
 กาลล่วงไป ฯ จุลนัราชกุมารแลฉนเสขกุมารบุตรพ่อครัวทั้ง ๒ เป็นผู้
 คู้นเคยกันเล่นด้วยกันกับพระธิดาของพระราชาในราชนิเวศน์นั้นเอง ฯ
 ลำคยนั้นจุลนัราชกุมารกับนัถาราชธิดาของพระเจ้ามัททราชได้เป็นผู้

มีจิตต์ปฏิพัทธ์แห่งกันแลกันควยสามารถทเห็นกันทุกวัน ๆ จุลนราช
 กุมารให้ราชธิดานำลูกช่างแลเชือกข่วงมาในสถานที่เล่น ๆ ราชกุมาร
 ต่เคียรราชธิดาผู้ไม่นำมา ๆ ราชธิดาก็กินแสง ๆ ลำคยนั้นพระ
 ราชาไคทรงฟังเสียงพระธิดาจึงตรัสถามว่า ใครคือธิดาของข้า ๆ นาง
 นมทั้งหลายมาถามว่า ใครคือแม่เจ้า ๆ นางกุมาริกาคิดว่า ถ้าเรา
 จักบอกว่ ราชกุมารนตฉน พระบิดาของเราจักลงราชทัณฑ์แก่เธอ
 คิดฉฉนจึงไม่ตรัสว่ราชกุมารคือด้วยความเส่นหาในราชกุมารนฉน ๆ จึง
 ตรัสว่ ใครไม่ไคตฉนคอก ๆ ลำคยนั้นพระเจ้ามัททราชไคทอค
 พระเนตรเห็นจุลนราชกุมารต ๆ ก็เพราะไคทอคพระเนตรเห็นเอง
 ความปริวิตกไคมีแต่พระราชานฉนว่า กุมารนไม่เหมื่อนพ่อครว เป็นผู้
 มีรปงามนำนำความเลื่อมใสมา เป็นผู้ไม่สะค้งกลัวเกินเปรียบ กุมาร
 นไม่ไคขบตรของพ่อครว ๆ จำเคิมแต่นมาพระราชานฉนก็สั่งเกตกุมาร
 นฉน ๆ นางนมทั้งหลายนำของควรเคียวมาในท่เล่นถววยราชธิดา ๆ
 ราชธิดาก้ประทานแก่เค็กฉน ๆ ๆ เค็กเหล่านฉนคกเข้านอมตัวลงรบ ๆ
 ฝ่ายจุลนราชกุมารยนแย่งเอาจากพระหิตถแห่งราชกุมาร ฝ่ายพระ
 ราชาไคทอคพระเนตรกริยานฉน ครังนฉนในวันหนึ่ง ลูกช่างของ
 จุลนราชกุมารเข้าไปภายไคทขนทมน้อยของพระราชา ๆ จุลนราช
 กุมารเมื่อจะหียบลูกช่างนฉนเอาไม่เชยออกมารถเอา ด้วยคคคว่ เรา
 จักไม่เข้าภายไคทขนทมแห่งพระราชาในข้จจันตประเทศฉน ๆ ฝ่ายพระ
 ราชาทอคพระเนตรเห็นกริยานฉนเข้าพระหฤทษยว่ กุมารนไม่ไคขบตร
 แห่งพ่อครวแน่ จึงให้เรียกพ่อครวมมา ตรัสถามว่ กุมารทง ๒ น

บุตรใคร พ่อครัวทูลว่า บุตรของข้าพระเจ้าทั้ง ๓ พระเจ้าค่ะ ฯ พระ
 ราชাত্রัสคูกคามี่ว่า ข้ารับว่าบุตรของเจ้าหรือมิใช่บุตรของเจ้า ๆ จง
 บอกแต่ความเป็นจริง ถ้าเจ้าไม่บอก (ตามทรง) ชีวิตของเจ้าจะ
 ไม่มี ตรีสนั่นแล้วเงอพระแสงขรรค์ ฯ พ่อครัวกลัวแต่มรณภัยจึง
 ทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ก็ข้าพระเจ้าหวังทลย ครั้นพระราชอาประทาน
 โอกาสแล้ว จึงขออภัยแล้วทูลตามความเป็นจริง ฯ พระราชาทรง
 ทราบโดยจริงแล้ว จึงให้แต่งพระธิดาขององค์ประทานให้เป็นบาท
 ขริจาริกาแก่จุลนัราชกุมาร ฯ

ก็ในวันแห่งพ่อครัว จุลนัราชกุมาร แลบุตรพ่อครัวหนี โกลา
 หลเป็นอันเดียวได้มีในพระนครอุตรขัญจาละทางสิ้นว่า พ่อครัว จุลนั
 ราชกุมาร แลบุตรพ่อครัว เมื่อไฟไหม้ห้องเครื่อง ไฟไหม้เสียแล้ว
 ในภายใน (ด้วยกัน) ฯ พระนางสลากเทวีทรงทราบประพฤติเหตุ
 นนจังแจ้งแก่พราหมณ์ (ที่เป็นราชสามี) ว่า ข้าแต่เทพเจ้า ความ
 ประารถนาของพระองค์ถึงที่สุดแล้ว ไต่ยินว่า พ่อครัว จุลนักุมาร
 บุตรพ่อครัวทั้ง ๓ ไฟไหม้แล้วในห้องเครื่องนั่นเอง ฯ พราหมณ์ยินดี
 ว่าเวียง ฯ ฝ่ายพระนางสลากเทวีให้นำกระตักแพะมาแสดงแก่พราหมณ์
 ว่า อัสติแห่งจุลนักุมารแล้วให้ทิ้งเสีย ฯ นางเถรีปริพพาชิกาหมาย
 เอาเนอความนกล่าไว้ในคาถาว่า พระราชมารดาทรงทำรูปเปรียบอน
 ปลตเปลืองพระองค์จากการปลงพระชนม์ (ด้วยประการฉะนี้) ฯ

พระเจ้าจุลนัพรหมทัตต์ไต่ทรงสวนากการค่านางเถรีปริพพาชิกา
 จึงตรัสว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า คุณของพระชนนของข้าพเจ้ามีมาก แล

ข้าพเจ้าก็มีความที่พระชนนีนมอู่การะแก่ข้าพเจ้า ก็แต่คุณของข้าพเจ้า
 มากกว่านั้น เมื่อจะทรงพรรณนาโทษของพระราชมารดา จึงตรัส
 หมวก ๒ แห่งคาถา (คือที่ ๒๑๒-๒๑๓ กัณฑ์ ๓ บาท) ว่า

ทหฺรา วิย อลงการิ ธาเรติ อปีตนุณิ

โทวาริเก อนิกฺกฺเจ อตีเวถิ ปชคฺชติ

พระมารดา (ทรงชราแล้ว) ก็เป็นคางสาวทรงเครื่องประดับ
 ซึ่งไม่ควรประดับ ตรัสชักชวนเสชากะพวกรักษาประตูแล้วพวก
 ผูกหัดมาเป็นต้นจนเกินเวลาควร

ตโตปิ ปฏฺฐิราชานิ สยิ ทุตานิ สาสติ

มาตริ เตน โทเสน ทชฺชาหิ ทกรกฺขโต

ยิ่งกว่านั้น พระมารดาของข้าพเจ้าสั่งทูตทั้งหลายถึงปฏฐิราชา
 (คือเจ้าผู้ครองนครซึ่งอยู่ใต้ราชอำนาจของข้าพเจ้า) เอง (ให้เป็น
 ราวกระว่าเป็นการดีของข้าพเจ้าว่า พระชนนของเราสถิตอยู่ในวัยอัน
 ยทคลควรใคร เจ้านั้น ๆ จึงมานำพระชนนินี้ไป ๆ เจ้านั้นตอบว่า
 ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นผู้บำรุงพระองค์ เหตุไฉนพระองค์ตรัสดังนั้น ๆ
 ครั้นเมื่อทูตทั้งหลายอ่านคำตอบในท่ามกลางราชบริษัท เคียรของ
 ข้าพเจ้าได้เป็นเหมือนเวลาเมื่อถูกตัด) ข้าพเจ้าจึงให้พระชนนินี้แก่
 ผเสื่อนาควยโทษนั้น ๆ

นางเกรงได้ฟังพระราชดำรัสจึงทูลว่า ทูก่อนมหาราช พระองค์
 จะประทานพระราชมารดาด้วยโทษหนักควรที่ ก็แต่พระมเหษีของพระ
 องค์เป็นผู้มีคุณ เมื่อจะพรรณนาคุณของพระมเหษีอนมพระนามว่า

นันทาท้าว จึงได้ถวายสัต ๒ คาถา (คือที่ ๒๑๔ - ๒๑๕ กัณฑ์ ๓
บาท) ว่า

อิตถีกุมพสุส ปวรา	อจจนต์ ปิยภาณินี
อนุพพตา สีสวตี	ฉายาว อนุปายินี
อกโกธนา ปุณณวตี	ปณฺหิตา อตถทสสินี
อุพพรี เกน โทเสน	ทชฺชาสี ทกรกขโต

พระนางนันทาท้าวผู้พระมเหสี เป็นผู้ประเสริฐกว่าหมู่บริวาริกา
นารี มีพระเสาวนีย์เป็นทรกเหลือเกิน เป็นผู้ประพฤติตามที่ชอบ
มีศิลาจรรจรยาทศจเงาไปตามบุคคลเป็นปกติ ไม่ทรงพิโรธง่าย ๆ
(เช่นไม่ตรัสความจริงแก่พระชนกพระชนนีในกาลเมื่อพระองค์เมือ
ยังประทับอยู่ณสากลนคร เพราะทรงเสนาหาในพระองค์ด้วยเกรงพระ
ชนกจะกริ้วพระองค์ถูกลงโทษ) เป็นผู้มียุญขารมี เป็นไปด้วยพระ
ขุญญาเห็นประโยชน์เป็นปกติ พระองค์จักประทานพระราชเทวีแก่
ผู้เสนอน้ำด้วยโทษอะไร ๆ

พระเจ้าจุลินเมื่อจะทรงแสดงโทษของพระนางนันทามเหสี จึง
ตรัสคาถา (ที่ ๒๑๖-๒๑๗-๒๑๘ กัณฑ์ ๑ บาท) นี้ว่า

จิตุฑหารติสมาปนุณี	อนตถวสภาคตี
สา มั สกานั ปุตตานั	อยาจั ยาจเต ธนั

นางนันทานัน รู้ว่าข้าพเจ้าถึงพร้อมด้วยความยินดีในการเล่น
ถึงแล้วซึ่งอำนาจแห่งกิเลสผู้ทำความพินาศ ก็ขอทรพยคอกะครอง
ประคอบซึ่งข้าพเจ้าให้แก่บุตรธิดาแลชยายาอื่น ๆ อันไม่ควรขอ

โสฬห ททามิ สารตโต พหุ อัจฉาวัจ ฐนั
 สุกุจจัน จชิตวาน ปจฉา โสจามิ ทุมมโน
 อุกุพรี เตน โทเสน ทชฺชามิ ทกรกขโต

ข้าพเจ้ามีความกำหนดพร้อมแล้ว ก็ให้ทรัพย์คือเครื่องประดับ
 ทั้งประณีตทั้งทราวมเป็นอันมาก ครั้นสละสิ่งที่ไม่ควรสละแล้ว ภายหลัง
 (วันที่ ๒ นางก็กล่าวกะบุตรเป็นต้นของข้าพเจ้าว่า เครื่องประดับเหล่า
 นี้พระราชทานแก่เราแล้ว ท่านทั้งหลายจงนำมาให้เรา ดึงน
 เมื่อบุตรเป็นต้นของข้าพเจ้าร้องให้อยู่ ก็เปลืองถ้อเอา ข้าพเจ้าเห็น
 บุตรเป็นต้นของข้าพเจ้าร้องให้มาหาข้าพเจ้า ๆ) ก็เศร้าโศกน้อยใจ
 ข้าพเจ้าให้นางแก่ผเสือนาคด้วยโทษนั้น ๆ

ลำดับนั้นนางเภาเมื่อทูลถามพระราชว่า พระองค์จะประทาน
 พระมเหษีด้วยโทษนั้นก็แต่ติชฌณกุมารผู้พระกนิษฐุภาคามี
 อุปการะแต่พระองค์ พระองค์จักประทานท่านด้วยโทษอะไรเล่า แล้ว
 กล่าวคาถา (ที่ ๒๑๘-๒๒๐ กัณฑ์ ๑ บาท) ว่า

เยโนจิตา ชานปทา อานีตา จ ปฏิกคหิ
 อากตฺติ ปรรชเชภิ อภิญฺจาย พหุ ฐนั
 ธนุคคหานํ ปวริ สุริ ติชฌณมนฺตินิ
 ภาตริ เกน โทเสน ทชฺชาสี ทกรกขโต

พระกนิษฐุภาคามีพระนามว่าติชฌณราชกุมาร ยังชนยท
 ทั้งหลายให้เจริญ เชิญเสด็จพระองค์ผู้ประทับอยู่ณสากถนนครให้กลับ

มาสู่ราชธานี ทรงอนุเคราะห์พระองค์ ครอบงำพระราชาทรงหลายเสียด
 นำทรัพย์เป็นอันมากมาแต่รัชสมัยก่อน เป็นผู้ประเสริฐกว่านาย
 ขมังธนทั้งหลาย ทรงกล้าหาญกว่าผู้มีความคิดหลักแหลมทั้งหลาย
 พระองค์จักประทานพระกนิษฐภคินีแก่ผู้เลือกนำด้วยโทษอะไร ๆ

ดังได้สัจมาติชฌราชกุมารนั้นประสูติในกาลเมื่อพระราช
 มารดาอยู่ร่วมกับพราหมณ์ ๆ เมื่อพระราชกุมารทรงเจริญแล้ว
 พราหมณ์ได้ให้พระแสงขรรค์ สั่งว่า เจ้าจงถือพระแสงขรรค์คนเข้าหา
 ข้าได้ พระราชกุมารนั้นก็บารุงพราหมณ์ด้วยสำคัญว่าเป็นพระชนก
 ของตน ๆ ลำดับนั้นต่อมาภายหลังหนึ่งทูลพระราชกุมารว่า ข้าแต่พระราช
 กุมาร พระองค์มิใช่เป็นพระโอรสแห่งพราหมณ์นี้ ในเวลาเมื่อ
 พระองค์ยังสถิตอยู่ในพระครรภ์ พระนางสลากเทวีผู้พระราชมารดาให้
 ปลงพระชนม์พระราชบิดาเสีย มอกราชสมบัติแก่พราหมณ์ พระองค์
 เป็นพระราชโอรสแห่งพระเจ้ามหาจุลิน ๆ พระราชกุมารนั้นได้สัจ
 ประพฤติเหตุนั้นก็กริ้ว ดำริว่า ช่างเกิด เราจักฆ่าพราหมณ์นั้นเสีย
 ด้วยอบายอันหนึ่ง แล้วเข้าไปสู่ราชสำนัก ประทานพระแสงขรรค์แก่
 มหาคเล็กโกศลชคผู้หนึ่ง แล้วตรัสกะมหาคเล็กออกคนหนึ่งว่า เจ้า
 จงยืนอยู่แทบประตูพระราชนิเวศน์ แล้วกล่าวกะมหาคเล็กท้อ
 พระขรรค์คนนั้นว่า นั้นพระขรรค์ของเรา แล้วพังก่อวิวาทกับมหาคเล็ก
 นั้น ๆ ตรัสสั่งฉะนแล้วเสด็จเข้าข้างใน ๆ มหาคเล็กทั้ง ๒ ได้ทะเลาะ
 กัน ๆ พระราชกุมารส่งบรุษผู้หนึ่งไปเพื่อให้รู้ว่ำนั้นทะเลาะอะไรกัน ๆ
 บรุษนั้นมาทูลว่า ทะเลาะกันด้วยต้องการพระขรรค์ ๆ ลำดับนั้น

พราหมณ์ได้ ยินประพฤติเหตุนั้นจึงถามว่า นั่นอะไรกัน ฯ พระราช
 กุมารจึงแจ้งว่า ได้ ยินว่าพระแสงขรรค์ที่ประทานแก่ข้าพเจ้านั้นเป็น
 ของคนอื่น ฯ พราหมณ์กล่าวว่า เจ้าพูดอะไร ถ้าเช่นนั้นจึงให้นำมา
 ข้าพเจ้าได้ ฯ พระราชกุมารให้นำพระขรรค์นั้นมา ถอดออกจากฝักแล้ว
 เป็นที่จะให้พราหมณ์ก็เข้าไปใกล้ ตัดศีรษะพราหมณ์ที่เดิยวขาด
 ตกกลงแทบพระบาทตน ฯ แต่นั้นพระราชกุมารก็ให้นำศพนั้นออกไป
 จากพระราชนิเวศน์ ชำระราชนิเวศน์แล้วตกแต่งพระนคร ครั้นเมื่อ
 ชนทั้งหลายจักอภิเษกตน พระนางสลากเทวีราชชนนีจึงรับสั่งว่า
 จุลนัราชกุมารผู้พระเชษฐภคินีของเจ้าอยู่ในแคว้นมัททราชบุรี ฯ ตีฆณ
 ราชกุมารได้ทราบประพฤติเหตุนั้น เป็นผู้อันเสนางค นิกกรแวกคล้อม
 เสด็จไปในแคว้นนั้น เชิญเสด็จจุลนัราชกุมารผู้เชษฐภคินีมาครอง
 รัชสมบัติในนครปัญจาลราชธานี ฯ จำเดิมแต่นั้นชนทั้งหลายรู้
 เรียกราชกุมารนั้นว่า ตีฆณมนตรี ฯ นางปริพพาชิกาทลถามถึงว่า
 พระองค์จักประทานพระกนิษฐภคินีผู้มื่อปการะ เห็นปานดังนี้แก่ผเื่อ
 นำด้วยโทษอะไร (โดยหมายความว่าตามเรื่องทีกล่าวมาแล้ว) ฯ

พระเจ้าจุลนัเมือจะทรงแสดคงโทษของตีฆณราชอนุชา จึงทรง
 ภาษิต (คาถาที่ ๒๒๑-๒๒๒-๒๒๓ กีบ ๑ บาท) ว่า

มโยจิตา	ชานปทา	อานีตา	จ ปฏิกคห
อาภต	ปรรชเชภิ	อภิญญา	พหุ ธน
ธนุคคหาน	ปวโร	สุโร	ตีฆณมนตรี จ
มยาย	สุจิโต	ราชา	อติมณณติ ทารโก

อุปภูจันปี เม อยเย น โส เอติ ยถา ปุเร

ภาตริ เตน โทเสน ทชฺชาหิ ทกรกฺขโต

กนิฏฐูภาดาของข้าพเจ้าคหฺมึนข้าพเจ้าว่า ชนยททั้งหลาย
เจริญแล้วก็เพราะเขา ข้าพเจ้าได้กลับมาอยู่นครบ้ญจาละก็เพราะเขาๆ
อนกุลข้าพเจ้า ครอบงำพระราชาทงหลาย นำอินสารมาแต่ราชสมบัต
อน เป็นผู้เล็กกว่านายขมึงฉนทงหลาย เป็นผู้แก่วกกล่ามความคิด
หลักแหลม ข้าพเจ้านเป็นพระราชายังเด็กได้ความผาสูกเพราะเขา
อนึ่งในกาลก่อนเขามาขำรงข้าพเจ้าแต่เช้า ก็แต่ในขบคนเขาไม่มา
อย่างนั้น ข้าพเจ้าให้กนิฏฐูภาดาแก่มเสือนำควยโทษนั้น ๆ

นางเอวทุลว่า แนนมหาราชเจ้า โทษของพระราชกนิฏฐูภาดา
จงยกไว้ ก็แต่ฉนเสชกุมารเป็นผู้ประกอบด้วยคุณมีอุปการะมากด้วย
ความรักในพระองค์ เมื่อจะพรรณนาคุณแห่งกุมารนั้น จึงกล่าว
(คาถาที่ ๒๒๔-๒๒๕ กัษ ๓ ขาท) ว่า

เอกรตเตน อุกโย ตฺวณฺเจว ธนุเสชวา

อุโถ ชาเตตฺถ ปญฺจาลา สหaya สฺสมาวยา

จรียา ตํ อนฺุพนฺุชิตฺุโถ เอกทฺกฺขสฺุโข ทว

อุสฺุสฺุโก เต ทิวารตฺุตี สพฺุพกฺิจเจสฺุ พุยาวิญฺุ

สหaya เกน โทเสน ทชฺุชาสี ทกรกฺขโต

พระองค์ประสูติวันเดียวกับฉนเสชกุมาร ทั้ง ๒ เป็นชาวบ้ญจา
นคร เกิดในกรุงบ้ญจาละ เป็นสหายนม้วยเสมอกันก็ ฉนเสชกุมารเป็น

ผู้ติดตามพระองค์โดยเสด็จจาริกไปยังชนบท เป็นผู้ร่วมทุกข์แลสุข
ด้วยกันกับพระองค์ ขวนขวายจัดแจงในกิจทั้งปวงของพระองค์ตลอด
วันแลคืน (ด้วยความพอใจ) พระองค์จะประทานสหายแก่ผู้เสื่อน้ำ
ด้วยโทษอะไร ๆ

ลำดับนั้นเมื่อพระราชารทรงเสด็จโทษแห่งฉนุเสชกุมาร จึง
ตรัส (คาถาที่ ๒๒๖-๒๒๗-๒๒๘ กับ ๓ บาท) ว่า

จรียาย	อัย อัยเย	ปชคฺฉิตฺโต	มยา สห
อชฺชาปี	เตน วนฺณเนน	อติเวถิ	ปชคฺฉติ
อุพฺพริยาปี	เม อัยเย	มนุตฺตยา	มิ รโหคฺโต
อนามนฺตา	ปวิสฺติ	ปฺพุเพ	อปฺปญฺญเวทิตฺโต
ลทฺธวาโร	กโตกาโส	อหิริกิ	อนาทริ
สหายิ	เตน โทเสน	ทชฺชาหิ	ทกรกฺขโต

ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ฉนุเสชกุมารนี้ (เป็นผู้กินนอนเล่น) หวีว้อ
ต่อกระซิกกับข้าพเจ้าเมื่อยังเป็นผู้อนาถด้วยความประพฤตินาแต่ก่อน
บัดนี้เขายังจะซิกซเซซาเกินเวลาด้วยกริยานนอก ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า
ข้าพเจ้าปรกษาหารอะไรก็นกขนางนันทาทิวในทลย เขาเขาเฝ้า
ข้าพเจ้าโดยมิได้เรียกหา มิให้ข้าพเจ้ารู้ตัวก่อน แม่เป็นผู้ที่ไต่
อนุญาตไม่จำกัดเวลาแลโอกาสให้เขาเฝ้าไต่ก็ตาม (ถึงอย่างนั้นจำเป็น
ต้องแจ้งให้ข้าพเจ้ารู้ตัวก่อนถึงจะดงาม) ข้าพเจ้าให้สหายผู้ไม่มี
ยางอายแก่ใจ ผู้หาความเออเพอมิได้แก่ผู้เสื่อน้ำด้วยโทษนั้น ๆ

แต่กาลนั้นนางเมรีปริพพาชกาทูลว่า คุก่อนมหาราช พระองค์
 ท้าวว่า ข้าพเจ้าจักให้ชนทั้ง ๕ นจับพระราชมารดาเป็นอาทิแก่
 ๕ ๕ ๕ และท้าวว่า ข้าพเจ้าไม่ไปก็ต่อสิริราชสมบัติเห็นปานกึ่งน
 จักประทานพระชนมชีพของพระองค์แก่มโหสถบัณฑิต พระองค์ทรง
 พิจารณาเห็นคุณของมโหสถเป็นอย่างไร ทูลฉะนแล้วเมื่อจะทูลถาม
 จึ่งไต่ถามิต (คาถาที่ ๒๓๒ ถึง ๒๓๖ กัย ๓ บาท) เหล่านี้ว่า

สสมุททปริยาย

มหิ สาคกรกฤษณ์

พสุนธร อาวสลิ

อมจจปริวาริโต

พระองค์เป็นผู้นอมาตย์ห้อมล้อมเป็นราชบริพาร ครอบครอง
 พสุนธรมหิตลลอมควมมหาสมุทร คุงกฤษณ์แห่งสาคร

จาตุรนต์ มหารณฺโจ

วิชิตาวิ มหพฺพโล

ปจพฺยา เอกราชาสิ

ยโส เต วิปฺล คโต

พระองค์เป็นมหาราชอิราชในปฐุพิมณฑลมีสมุทร ๔ เป็นที่สุด
 มีรัฐมณฑลใหญ่ มีสงครามอันช้านะพิเศษแล้ว มีพระกำลังมาก
 เป็นเอกราชในปฐุพี มีพระอิสริยยศไพบุลย์

โสพิสตีถีสหสฺสานิ

อามุตฺตมณิกฤษณ์

นानาชนปทา นาริ

เทวกฤษณ์ปมา สุภา

พระสันมนาริมาสู่พระเคศานุภาพแต่ชนบทต่างๆราว ๑๖,๐๐๐
 นางมีมณิกฤษณ์อันสวมทรงแล้ว งามถึงเทพกฤษณ์

เอวิ สพฺพกสมฺปนฺน

สพฺพกามสมิทฺธิ

สุจิตานํ ปิยํ ทิฆิ

ชวิตํ อากุ ขตฺติย

คู่ก่อนบรมขัตติยราช นักปราชญ์ทั้งหลายสรรเสริญความ
 เป็นอยู่ของเหล่าบุคคลผู้ถึงความสุข อันสมบูรณ์ด้วยองค์ทั้งปวง
 สำเร็จด้วยความใคร่ทั้งปวง ยินนานอย่างนั้นว่าเป็นตรรก

อด ตวิ เกน วนุณเณ เกน วา ปน เหตุนา

ปณฺฑิตํ อนุรกฺขณฺโต ปาณิ จชฺสี ทฺวจฺจํ

เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์ตามรักษามโหสถบัณฑิต ทรงสละ

พระชนมชีพซึ่งยากที่จะพึงสละ ด้วยอันพึงพรรณนา หรือด้วย

เหตุการณ์อะไร ๆ

พระเจ้าจุลนิพรมทตต์ไคสตีขถอยคำแห่งนางเกวรีปริพพาชิกา
 เมื่อจะตรัสพรรณาคณทั้งหลายแห่งมโหสถ ไคสตรัส (คาถาที่ ๒๓๗-
 ๒๓๘-๒๓๙ กัณ ๓ ขาท) ว่า

ยโตปิ อากโต อยฺเย มม อตถํ มโหสฺสโธ

นาภิชานามิ ชีรสฺส อนุมตฺตมปิ ทฺกกฺกฺกํ

ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า จำเต็มแต่่มโหสถมาเพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ๆ

ไม่เห็นมโหสถผู้มขัญญาทำชั่วแมสกลเล็กน้อยเลย

สเจปิ กิมฺหิจิ กาลเ มรณํ เม ปุเร สียา

ปฺตุเต จ เม ปฺตุเต จ สุขาเปยฺย มโหสฺสโธ

แม้หากว่ามรณกรรมจะพึงมีแก่ข้าพเจ้าเสียก่อนในเวลาหนึ่ง

มโหสถบัณฑิตจะพึงยังเหล่าโอรสและเหล่านักดาของข้าพเจ้าให้เป็นสุข

อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ สพฺพมตฺถํ วิปสฺสตี

เพราะมโหสถนั้นย่อมนเห็นประโยชน์ทั้งปวง ทั้งอนาคตทั้งปัจจุบัน
ทั้งอดีตโดยประจักษ์ (คฤพระสัพพัญญูพุทธเจ้า)

อนาปราชกมฺมนฺตํ น ทชฺชํ ทกรกขโตนํ

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าไม่ห้าม โหสถผู้มีการงานอันหาความผิด
มิได้แก่ผีเสือนำ ฯ

พระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์ทรงยกคุณูปการของมโหสถขึ้นตรัส
สรรเสริญ ประหนึ่งบุคคลยกมณฑลแห่งดวงจันทร์ขึ้นฉะนั้น ด้วย
ประการฉะนี้ ฯ ซากกนเป็นของสยอนสนธิตามลำดับอย่างนี้ ฯ

ลำดับนั้นนางเถรปริพพาชิกาตำริว่า คุณูปการทั้งหลายของ
มโหสถปรากฏแล้วด้วยอันพรรณนาความเท่านั้นหาไม่ เราจักทำ

คุณูปการทั้งหลายของมโหสถให้ปรากฏในท่ามกลางชาวพระนคร
ทั้งสิ้น ให้เป็นคุน้ำมนต์ที่ตกลงในสาครให้ลอยฟุ้งบนหลังน้ำฉะนั้น ฯ

นางจึงเชิญเสด็จพระราชาลงจากปราสาท ให้ลาคราชอาศน์ใน
พระลานหลวง แล้วให้เสด็จประทับนั่งณราชอาศน์นั้น แล้วยิงชาวเมือง

ให้ชุมนุมกัน แล้วทูลถามทกรกขสขัญญหากะพระราชเจ้าเต็มแต่
เบื้องตนอก เรียกชาวเมืองมาในกาลเมื่อพระราชตรัสตอบโดยนัย

อันแสดงมาแล้วแต่หนหลังนั้นเทียว แล้วภายิต (คาถาที่ ๒๔๐-
๒๔๑-๒๔๒ กัณฑ์ ๓ ขาท) ว่า

อิทํ สุณาท ปณฺจาลา จูพเนยฺยสฺส ภาสีตํ
ปณฺหิตํ อนุรกขนฺโต ปาณํ จชติ ทฺวจจฺจํ

เจ้าทงหลายผู้ชาวอุตรบุรีญาลนคร จงฟังพระราชภาษิตของ
พระเจ้าจลนพรหมทศตน พระองค์ตามรักษามโหสถจึงสู่สละพระชนม
ชีพ ซึ่งยากที่บุคคลจะสละได้แก่ผีเสือน้ำ

มาตุ ภริยาย ภาตุ จ สจโน พราหมณสุส จ

อตตโน วาปี ปญจาโล ฉนน จชติ ชิวดี

คือพระเจ้ากรุงอุตรบุรีญาลนครทรงสละชีวิตแห่งชนทั้ง ๖ คือ
พระราชชนนี พระมเหสี พระกนิษฐภคินี สหาย พราหมณ์ กษัตริย์
ทั้งพระองค์ (ตามลำดับแก่ผีเสือน้ำ)

เอวี มหตถิยา ปญญา นิปูณา สาธุจินตินี

ทิฏฐมมहितตถาย สมปราย สุขาย จ

ปัญญาที่มีประโยชน์ใหญ่ ละเอียด เป็นไปด้วยความคิติดัง
ประโยชน์ให้สำเร็จ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในทิฏฐธรรมภพนี้ และเพื่อ
ความสุขในสัมปรายภพภายหน้า ด้วยประการฉะนี้ ฯ

นางเอวีปริพพาชกาถือเอายอดแห่งธรรมเทศนาด้วยคุณทงหลาย
แห่งมโหสถพระบรมโพธิสัตว์ (ตามมีจริงอย่างไร) เป็นราวกระว่า
นางถือเอายอดแห่งเรณุนรัตนะด้วยกองแก้วมณี ด้วยประการฉะนี้ ฯ
ทกรักขสขัญหาจบ ฯ แลกภาพวรรณนามหาอุมมังคชาตกโดยประการ
ทั้งปวงก็จบเพียงนี้ ฯ

สมเด็จพระศาสดาสัมพุทธเจ้าทรงนำธรรมเทศนานั้นมาอย่างนั้นแล้ว
ประกาศสั่งจะทงหลาย เมื่อจะประชุมชาตกจึงตรัส (ท้าวความหลัง)
ว่า น ภิกขเว อิทาเนว ตถาคโต ปญญา ตุก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย ตถาคคเป็นผู้มีขัญญาอย่าเสียซึ่งปรียปวาทแต่ในกาลนี้
เท่านั้นก็หาไม่ แม้ ในอดีตกาลในเมื่อญาณยังไม่แก่กล้า เพียง
ประพาศกิจรยาเพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณ ก็ได้เป็นผู้มีขัญญา
นั้นเที่ยว ตรัสฉะนแล้ว ทรงภายิตคาถา (ที่ ๒๔๓ ถึงที่ ๒๔๘ กัย
๑ บาท) เหล่านี้ (ซึ่งประชุมชาตก) ว่า

เสนโก กสฺสโป อาสี กามินโท อมฺพณฺโจ จปี

ปุกฺกุโส โปณฺณจปาโท ปณฺจาลจนฺโท อนนฺรทฺโธ

ผู้มีนามนั้น ๆ กลับชาติมาเป็นผู้มีนามนั้น ๆ คือ เสนกอาจารย์
มาเป็นภิกษุชอกัสสปะ กามินทอาจารย์มาเป็นภิกษุชอัมพณฺฐะ ปุก
กุสาจารย์มาเป็นภิกษุชอโปณฺณจปาทะ ขันฑาลจันทรราชกุมารมาเป็น
ภิกษุชอนนฺรทระ

เทวินโท โสณทณฺฑโก เกวณฺโณ เทวทตฺโต จ

สลากา ถุลนนฺทิกา อนุกเวณฺโณ โมคคฺลฺลทาโน

เทวินทอาจารย์มาเป็นภิกษุชอโสณทณฺฑกะ เกวณฺโณพราหมณ
มาเป็นภิกษุชอเทวทตฺต พระนางสลากเทวีมาเป็นภิกษุชอถุลนนฺทิกา
อนุกเวณฺโณพราหมณมาเป็นภิกษุชอโมคคฺลฺลทาโน ผู้ฉกรสาวกเของชาย

สุนฺทรী ปณฺจาลจนฺที จ มลฺลิกา จ สาลิกา

อตุมฺพรเทวี โคตมী เวเทโห กาพฺุทายี จ

พระนางขันฑาลจันฑีมาเป็นนางสุนฺทรีปริพพาชิกา นกสลิกา
มาเป็นพระนางมลลิกา พระนางอตุมพรเทวีมาเป็นภิกษุชอโคตม
พระเจ้าวเทหราชมาเป็นภิกษุชอกาพฺุทายี

เกวี่ อุปปลลวณณาสี ปิตา สุตุโธทโน อหุ

มาตา อาสี महामายา อมรา พิมพสุนทรี่

นางเกวี่ปริพพาชิกามาเป็นภิกษุช่อออบลวรรณา ยิตามโหสถ
ผู้มีนามว่าสิริวิฑตมกเศรษ จูมาเป็นพระพุทธรูปิตามมีพระนามว่าท้าว
สุทโธทนสักกาธิยตี มารคามโหสถผู้มีนามว่าสุนนาเทวีมาเป็นพุทธร
ชนนอินมพระนามว่าพระนางเจ้ามหายา นางอมรเทวีมาเป็นพระนาง
พิมพาสุนทรี่

ติชิตกุมารโ จ ฉนุโน ธนุเสโข จ ราชุโล

สุโว อโหสี อานนุโท สาริปุตโต จ จุพนี

ติชิตราชกุมารมาเป็นภิกษุช่อฉนุโนะ ธนุเสชกุมารมาเป็นภิกษุ
ช่อราหุลอนเป็นพุทธรูปโนรส นกสวไปตกมาเป็นภิกษุช่ออานันตะ
ผู้มีพุทธรูปจาก พระเจ้าจุลนิพรหมทัตต์มาเป็นภิกษุช่อสาริบุตรผู้
อัครสาวกเบื้องขวา

มโหสโธ โลกนาโถ เอวี่ ธารเถ ชาติกั

มโหสถยัณชิตมาเป็นเราผู้ โลกนาถ ท่านทั้งหลายจงทรงจำ
ชาติกัด้วยประการฉะนี้ ๆ

จบมโหสถชาติก ก ๆ

นายพันธ์ ลักษณะสุด ผู้พิมพ์ โฆษณา

โรงพิมพ์โสภณ ฯ ถนนราชพิธ พระนคร พ.ศ. ๒๔๘๑

